

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

Синиша Р. Достић

**БЕЗБЕДНОСТ ГРАНИЦА КАО ДЕО
САВРЕМЕНОГ СИСТЕМА
СУПРОТСТАВЉАЊА
ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛУ**

докторска дисертација

Београд, 2012.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SECURITY STUDIES

Sinisa R. Dostic

**BORDER SECURITY AS PART OF
MODERN SYSTEM OF COMBATING
ORGANIZED CRIME**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2012.

Ментор:

Др Радомир Милашиновић, редовни професор,
Универзитет у Београду - Факултет безбедности

Чланови комисије:

Др Зоран Вучинић, ванредни професор,
Универзитет у Београду - Факултет безбедности

Др Драган Симић, редовни професор,
Универзитет у Београду - Факултет политичких наука

Датум одбране: _____

БЕЗБЕДНОСТ ГРАНИЦА КАО ДЕО САВРЕМЕНОГ СИСТЕМА СУПРОТСТАВЉАЊА ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛУ

Резиме: Предмет истраживања у овој докторској дисертацији је Безбедност граница као део савременог система супротстављања организованом криминалу. Са аспекта безбедносних наука, организовани криминал, са израженом карактеристиком прекограничности, у актуелној ситуацији, када је у мањем или већем обиму достигнута релативизација мера граничне контроле, представља један од друштвено најопаснијих облика криминала. У дисертацији је, стога, сагледан значај ефикасног остваривања и развоја система безбедности граница у оквиру ширег система супротстављања том облику криминала.

Најпре је дат кратак историјски осврт на развој организованог криминала, а затим су анализирани дефиниције појма организованог криминала у систему научних дисциплина, међународном и домаћем законодавству. Објашњена су и феноменолошка обележја организованог криминала у свету, у региону западног Балкана и на подручју Републике Србије, укључујући најзначајније облике његовог испољавања.

У другом поглављу сагледани су легислативни и институционални елементи савременог система супротстављања организованом криминалу, у појединим земљама света, региона западног Балкана и у Републици Србији, уз апострофирање најважнијих превентивних и репресивних активности субјеката тог система.

У последњем поглављу представљен је компаративни приказ система безбедности граница у појединим земљама света, а затим су истакнуте основне одреднице система безбедности граница земаља Европске уније и региона западног Балкана, указујући на значај интегрисаног управљања границом као европског модела управљања границама. У наставку овог поглавља обрађен је развој система безбедности граница у Републици Србији, указано на његов допринос савременом систему супротстављања организованом криминалу, а затим су и анализирани остварени резултати превентивних и репресивних активности субјеката интегрисаног управљања границом, као актуелног система безбедности граница.

Сprovedено истраживање је мултидисциплинарног карактера, будући да је предмет истраживања размотрен са аспекта различитих научних дисциплина. Настанак и развој организованог криминала, као и државних граница и граничних служби, дисциплинарно припада историјској науци. Део дисертације који се односи на инкриминисаност кажњивих дела везаних за организовани криминал припада Кривичном праву. Феномен организованог криминала суштински проучава Криминологија. Организацију рада, методе и процедуре, те остале сегменте у раду полиције, а тиме и граничне полиције, проучавају Наука о полицији, Криминалистика и друге, сродне научне дисциплине.

Основни циљ овог истраживања јесте теоријска и емпиријска спознаја појаве организованог криминала, односно његових феноменолошких обележја у Републици Србији и региону западног Балкана, те структуре савременог система супротстављања организованом криминалу и значаја интегрисаног управљања границом као дела тог система. Сложеност овог проблема истраживања захтевала је комплементарно коришћење више метода истраживања (анализа постојеће литературе, секундарне анализе података, статистичка метода, анализа садржаја, компаративни метод, дубински интервју и студије случаја).

Научни циљ истраживања у овој докторској дисертацији огледа се у употпуњавању и систематизовању научно-теоријских сазнања о безбедности граница, организованом криминалу и значају безбедности граница у оквиру савременог система супротстављања том облику криминала.

Практични циљ истраживања јесте сагледавање актуелног стања у функционисању савременог система супротстављања организованом криминалу, те обезбеђивање научних знања на основу којих се може унапредити превентивно и репресивно деловање субјеката безбедности граница, као његовог саставног дела. Резултати истраживања могли би послужити и специјализованим државним органима као што су судство, тужилаштво и полиција, на плану превентивног и репресивног деловања код супротстављања организованом криминалу.

Осим тога, посматрајући са аспекта научне и друштвене оправданости, овако конципирано истраживање представља основу која омогућава даља истраживања у овој области. Сазнања добијена овим истраживањем могу се укључити у образовне планове и програме одговарајућих високошколских

установа, али и у програме стручне едукације припадника служби и органа из система безбедности граница. Такође, резултати истраживања могу помоћи и у подизању свести јавног мњења и јачању учешћа друштвених субјеката у области спречавања и сузбијања организованог криминала, кроз апострофирање значаја ефикасног остваривања безбедности граница.

Свестрана анализа предмета истраживања показала је да се организовани криминал манифестује са истим или сличним феноменолошким обележјима на подручју свих земаља западног Балкана, те да ефикасно остваривање безбедности граница, које се испољава кроз превентивне и репресивне активности субјеката интегрисаног управљања границом, представља важан део савременог система супротстављања овој друштвеној појави, како у Републици Србији, тако и у региону, а и шире.

На крају дисертације, а на основу изведених закључака, дат је и предлог мера које би могле допринети унапређењу функционисања свих сегмента безбедности граница односно интегрисаног управљања границом, у оквиру савременог система супротстављања организованом криминалу с обзиром на светске трендове сталног пораста прекограничних организованих криминалних делатности (илегалних миграција, кријумчарења дрога, кријумчарења класичног оружја и оружја за масовно уништење, кријумчарења радиоактивног материјала и др.), као и осталих безбедносних изазова, ризика и претњи.

Кључне речи: безбедност граница, организовани криминал, кријумчарење, западни Балкан, Република Србија, Европска унија, интегрисано управљање границом и међународна сарадња.

Научна област: интегрисане, интердисциплинарне и мултидисциплинарне студије

Ужа научна област: студије безбедности

УДК: 351.746.1:343.9.022

BORDER SECURITY AS PART OF MODERN SYSTEM OF COMBATING ORGANIZED CRIME

Summary: The subject of research in this doctoral thesis is Border Security as Part of Modern System of Combating Organized Crime. From the aspect of security sciences, organized crime, with an emphasized cross-border feature, represents one of the socially most dangerous forms of crime in current circumstances when relativizing of the border control measures has been achieved to a lesser or larger extent. Therefore, this paper aims to elaborate on the significance of the efficient delivery and development of the border security system within a broader system of combating this type of crime.

Primarily, the paper presents a brief historical overview of the organized crime development, followed by an analysis of the organized crime term definition in the system of scientific disciplines, international and national legislation. It also explains phenomenological features of organized crime worldwide, in the region of Western Balkans and in the territory of the Republic of Serbia, including the most important forms of its manifestation.

Second Chapter addresses legislative and institutional elements of the modern system of combating organized crime in specific countries of the world, Western Balkans region and in the Republic of Serbia, whilst emphasizing the most relevant preventative and repressive activities of entities within such a system.

The last Chapter encompasses a comparative overview of the border security system in specific states, and thereafter stresses basic determinants of the border security systems in the European Union Member States and Western Balkans region, thus underscoring the significance of integrated border management as European model of border management. In addition, this Chapter deals with the development of the border security system in the Republic of Serbia, thereby demonstrating its contribution to the modern system of combating organized crime, which is followed by the analysis of the results achieved through preventative and repressive activities of the integrated border management entities, as an currently applicable border security system.

A research of multidisciplinary character was undertaken, having in mind that the subject matter of this research was looked at from aspects of different scientific

disciplines. The onset and development of organized crime, as well as of state borders and border agencies, belongs to the science of history observed from the disciplinary perspective. The part of this paper referring to incrimination of punishable acts related to organized crime belongs to criminal law. Criminology is dealing with the phenomenon of organized crime in its essence. Organization of work, methods and procedures, as well as other segments of the police work, and thereby border police, are being studied through the Police Science, Criminalistics and other, similar scientific disciplines.

Fundamental objective of this research is theoretical and empirical comprehension of the organized crime phenomenon, i.e. its phenomenological characteristics in the Republic of Serbia and Western Balkans region, and structure of the modern system of combating organized crime and importance of integrated border management as a part of that system. The complexity of this problem research required complementary application of several research methods (analysis of existing literature, secondary data analysis, statistical method, content analysis, comparative method, in-depth interviews and case studies).

Scientific goal of the research in this doctoral thesis is reflected in complementing and systematizing scientific and theoretical knowledge on border security, organized crime and significance of border security in scope of the modern system of combating this type of crime.

Practical aim of this research is to make an overview of the current situation in functioning of the modern system of combating organized crime, as well as to come to scientific knowledge for improvement of preventative and repressive actions of the border security entities, as its integral part. Findings of this research might be useful for specialized state authorities such as judiciary, prosecutor's office and police in relation to preventative and repressive actions aimed at combating organized crime.

Besides, observed from the aspect of scientific and social justification, the research conceived in this way represents the basis enabling further research in this area. Knowledge acquired through this research may be included into educational curricula of respective higher education institutions, but also in curricula for professional development of members of agencies and bodies encompassed by the border security system. Likewise, the research results may contribute to raising awareness of the public

and strengthening participation of social entities in the area of prevention and suppression of organized crime, by stressing the importance of efficient delivery of border security.

Comprehensive analysis of the research topic demonstrated that organized crime is being manifested with the same or similar phenomenological characteristics in the areas of all Western Balkans countries, thus the efficient delivery of border security realized through preventative and repressive activities of the integrated border management entities represents an important part of the modern system of combating this social phenomenon as in the Republic of Serbia, so in the region and wider.

At the end of my doctoral thesis and based on the conclusions reached, proposed measures were also indicated that could contribute to improved functioning of all border security segments, that is, integrated border management, within the modern system of combating organized crime taking into account global trends of constant increase in cross-border organized criminal activities (illegal migrations, drug smuggling, classic weapons and mass destruction weapons smuggling, radioactive material smuggling, etc.), as well as other security challenges, risks and threats.

Key words: border security, organized crime, smuggling, Western Balkans, Republic of Serbia, European Union, integrated border management and international cooperation.

Scientific field: interdisciplinary, multidisciplinary and transdisciplinary studies

Specialized scientific field: security studies

UDC No.: 351.746.1:343.9.022

САДРЖАЈ

УВОД	1
1. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА	9
1.1. Проблем истраживања.....	9
1.2. Предмет истраживања.....	12
1.3. Циљеви истраживања.....	19
1.4. Хипотетички оквир истраживања.....	20
1.5. Варијабле.....	22
1.6. Методе истраживања.....	22
1.7. Извори података.....	27
1.8. Научна и друштвена оправданост истраживања.....	29

I ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ, ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ И ФЕНОМЕНОЛОШКА ОБЕЛЕЖЈА ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

1. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА	30
1.1. Општи осврт на историјски развој организованог криминала.....	31
1.2. Историјски развој организованог криминала на подручју Републике Србије.....	39
2. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА У ТЕОРИЈИ И ЗАКОНОДАВСТВУ	41
2.1. Појмовно одређење организованог криминала у систему научних дисциплина.....	43
2.1.1. Појмовно одређење у иностраној научној литератури.....	43
2.1.2. Појмовно одређење у домаћој научној литератури.....	47
2.2. Појмовно одређење организованог криминала у релевантном законодавству.....	50

2.2.1. Појмовно одређење у страном законодавству.....	52
2.2.2. Појмовно одређење у законодавству Републике Србије.....	58
3. ФЕНОМЕНОЛОШКА ОБЕЛЕЖЈА ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА.....	62
3.1. Друштвени корени организованог криминала.....	63
3.2. Карактеристике организованог криминала.....	68
3.3. Организоване криминалне групе као носиоци организованог криминала.....	76
3.3.1. Организоване криминалне групе у свету.....	77
3.3.2. Организоване криминалне групе на западном Балкану с посебним освртом на Републику Србију.....	82
3.4. Облици испољавања организованог криминала.....	91
3.4.1. Облици испољавања организованог криминала на националном нивоу.....	92
3.4.2. Облици испољавања прекограничног организованог криминала.....	94
3.4.2.1. Илегалне миграције.....	96
3.4.2.1.1. Кријумчарење људи.....	99
3.4.2.1.2.Трговина људима.....	106
3.4.2.2. Кријумчарење опојних дрога.....	119
3.4.2.3. Кријумчарење оружја, муниције и пиротехничких средстава....	128
3.4.2.4. Кријумчарење радиоактивног материјала	132
3.4.2.5. Кријумчарење високоактивних роба.....	138
3.4.2.6. Кријумчарење украдених моторних возила.....	144
3.4.2.7. Кријумчарење културних добара.....	147
3.4.2.8. Кријумчарење ретких биљних и животињских врста.....	153
3.4.3. Фалсификовање у функцији прекограничног организованог криминала.....	156
3.4.3.1. Фалсификовање исправа.....	157
3.4.3.2. Фалсификовање новца и платних картица.....	161

II САВРЕМЕНИ СИСТЕМ СУПРОТСТАВЉАЊА ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

1. ЛЕГИСЛАТИВНИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ЕЛЕМЕНТИ САВРЕМЕНОГ СИСТЕМА СУПРОТСТАВЉАЊА ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛУ У СВЕТУ.....	170
1.1. Међународни правни акти и документа.....	170
1.2. Мере против организованог криминала.....	180
1.3. Компаративни приказ искустава појединих држава у супротстављању организованом криминалу.....	185
1.3.1. Компаративни приказ искустава држава западног Балкана.....	191
2. ЛЕГИСЛАТИВНИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ЕЛЕМЕНТИ САВРЕМЕНОГ СИСТЕМА СУПРОТСТАВЉАЊА ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ.....	197
2.1. Правни основ савременог система супротстављања организованом криминалу у Републици Србији.....	198
2.1.1. Национално законодавство.....	198
2.1.2. Стратегијска документа.....	200
2.1.2.1. Стратегија националне безбедности	201
2.1.2.2. Национална стратегија за борбу против организованог криминала.....	202
2.1.2.3. Стратегија супротстављања илегалним миграцијама.....	204
2.1.2.4. Стратегија борбе против трговине људима	206
2.1.2.5. Национална стратегија за борбу против дрога	207
2.1.2.6. Национална стратегија за борбу против корупције.....	208
2.1.2.7. Национална стратегија за борбу против прања новца и финансирања тероризма.....	210
2.2. Облици друштвеног реаговања у оквиру савременог система супротстављања организованом криминалу у Републици Србији.....	212
2.2.1. Превентивне мере.....	213
2.2.2. Репресивне мере	217

2.2.2.1. Врсте репересивних мера.....	218
2.2.2.2. Примена посебних репересивних мера.....	220
2.2.2.3. Правосудна сарадња у кривичним стварима.....	223
2.2.2.4. Заплена и конфискација имовине стечене криминалном делатношћу.....	226
2.2.3. Заштита и реинтеграција жртава појединих облика организованог криминала.....	230
2.3. Субјекти савременог система супротстављања организованом криминалу у Републици Србији	235
2.3.1. Државни субјекти.....	236
2.3.1.1. Органи министарства унутрашњих послова.....	238
2.3.1.1.1. Служба за борбу против организованог криминала.....	239
2.3.1.1.2. Организациона јединица надлежна за финансијске истраге.....	242
2.3.1.1.3. Јединица за заштиту сведока.....	243
2.3.1.2. Органи министарства правде.....	245
2.3.1.2.1. Тужилаштво за организовани криминал.....	245
2.3.1.2.2. Судови.....	248
2.3.1.2.3. Установе за извршење кривичних санкција.....	250
2.3.1.2.4. Дирекција за управљање одузетом имовином.....	252
2.3.1.3. Органи министарства финансија.....	253
2.3.1.3.1. Управа за спречавање прања новца.....	254
2.3.1.3.2. Пореска полиција.....	257
2.3.1.4. Безбедносно-информативна агенција.....	259
2.3.2. Друштвени субјекти.....	261
2.3.3. Међународни субјекти	264
2.3.3.1. Субјекти међународне сарадње у области правосуђа.....	265
2.3.3.1.1. Међународна асоцијација органа кривичног гоњења	266
2.3.3.1.2. Европска правосудна мрежа.....	267
2.3.3.1.3. Европска правда.....	268
2.3.3.2. Међународне полицијске организације.....	270
2.3.3.2.1. Интерпол.....	270

2.3.3.2.2. Еуропол.....	273
2.3.3.2.3. Регионални центар за борбу против прекограничног криминала у оквиру SECI центра.....	275
2.3.3.2.4. Фронтекс.....	278

III БЕЗБЕДНОСТ ГРАНИЦА КАО ПОДСИСТЕМ САВРЕМЕНОГ СИСТЕМА СУПРОТСТАВЉАЊА ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

1. СИСТЕМ БЕЗБЕДНОСТИ ГРАНИЦА У СВЕТУ.....	282
1.1. Компаративни приказ система безбедности граница у појединим државама света.....	284
1.2. Систем безбедности граница држава Европске уније.....	292
1.2.1. Правни оквир система безбедности граница у Европској унији.....	295
1.2.2. Интегрисано управљање границом на спољним границама Европске уније и примена компензацијских мера.....	302
1.2.2.1. Стандарди граничне контроле на спољним границама.....	304
1.2.2.2. Примена компензацијских мера.....	313
1.2.2.3. Актуелни проблеми у функционисању система безбедности граница држава Европске уније.....	315
1.3. Интегрисано управљање границама у региону западног Балкана	321
2. РАЗВОЈ СИСТЕМА БЕЗБЕДНОСТИ ГРАНИЦА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ...329	
2.1. Општи осврт на историјат успостављања државних граница Републике Србије.....	330
2.2. Историјски аспекти деловања државних органа у оквиру система безбедности граница.....	332
2.2.1. Историјски аспекти деловања граничне полиције.....	332
2.2.2. Историјски аспекти деловања царине.....	335
2.3. Интегрисано управљање границом у Републици Србији.....	339
2.3.1. Субјекти интегрисаног управљања границом.....	343

2.3.1.1. Гранична полиција.....	344
2.3.1.1.1. Надлежности граничне полиције.....	345
2.3.1.1.1.1. Гранична контрола.....	346
2.3.1.1.1.2. Обезбеђење државне границе.....	350
2.3.1.1.2. Организација граничне полиције.....	355
2.3.1.2. Царина.....	358
2.3.1.2.1. Надлежности царине.....	358
2.3.1.2.2. Организација царине.....	362
2.3.1.3. Гранична ветеринарска инспекција.....	364
2.3.1.4. Гранична фитосанитарна инспекција.....	368
2.3.2. Области сарадње и координација рада субјеката интегрисаног управљања границом.....	370

3. АКТИВНОСТИ СУБЈЕКТА БЕЗБЕДНОСТИ ГРАНИЦА У САВРЕМЕНОМ СИСТЕМУ СУПРОТСТАВЉАЊА ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛУ372

3.1. Облици супростављања организованом криминалу на државној граници.....	374
3.1.1. Превентивно деловање субјеката безбедности граница.....	374
3.1.1.1. Визни режим.....	375
3.1.1.2. Криминалистичко-обавештајно деловање на државној граници.....	378
3.1.1.3. Анализа ризика.....	384
3.1.1.4. Систем раног упозоравања.....	389
3.1.2. Репресивно деловање субјеката безбедности граница.....	392
3.1.2.1. Специфичности процедура на граничним прелазима за међународни саобраћај.....	393
3.1.2.1.1. Процедуре на граничним прелазима за друмски саобраћај.....	394
3.1.2.1.1.1. Контрола лица.....	395
3.1.2.1.1.2. Контрола возила и пртљага.....	401
3.1.2.1.2. Процедуре на граничним прелазима за железнички саобраћај.....	407
3.1.2.1.3. Процедуре на граничним прелазима за речни саобраћај.....	409

3.1.2.1.4. Процедуре на граничним прелазима за ваздушни саобраћај.....	412
3.1.2.2. Специфичности процедура у пограничном подручју.....	414
3.1.2.3. Мере према страним држављанима.....	419
3.1.2.4. Примена специјалних истражних мера у откривању кривичних дела организованог криминала на државној граници.....	422
3.2. Облици међународне сарадње субјеката безбедности граница.....	427
3.2.1. Облици међународне сарадње граничних полиција.....	427
3.2.2. Облици међународне царинске сарадње.....	431
4. ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА.....	434
4.1. Општи показатељи стања прекограничног организованог криминала у Републици Србији.....	436
4.1.1. Први прстен безбедности граница.....	437
4.1.2. Други прстен безбедности граница.....	438
4.1.2.1. Општи показатељи граничног промета.....	438
4.1.2.2. Стање прекограничног организованог криминала.....	442
4.1.2.2.1. Кријумчарење људи.....	443
4.1.2.2.2. Трговина људима.....	447
4.1.2.2.3. Кријумчарење дроге.....	450
4.1.2.2.4. Кријумчарење оружја, муниције и минско-експлозивних средстава.....	454
4.1.2.2.5. Кријумчарење украдених моторних возила.....	456
4.1.2.2.6. Кријумчарење високоакцизне робе.....	458
4.1.2.2.7. Фалсификовање исправа.....	460
4.1.2.2.8. Фалсификовање новца и платних картица.....	462
4.1.2.2.9. Резултати потражне делатности и међународне сарадње.....	465
4.1.3. Трећи прстен безбедности граница.....	468
ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕДЛОЗИ	477

ЛИТЕРАТУРА	501
ПРИЛОЗИ	528
Биографија аутора	550
Изјава о ауторству	552
Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада	553
Изјава о коришћењу	554

УВОД

Организовани криминал је глобални феномен који погађа све државе света без обзира на друштвени или економски развој. Говорити о организованом криминалу, у ствари, значи говорити о облику криминала који карактерише изузетна експанзија, динамичност, организованост, транснационална повезаност и чије супростављање захтева шири друштвени, регионални, међународни и интердисциплинарни приступ. Данас, организовани криминал представља најсложенију и најопаснију врсту криминала у сваком друштву и једну од највећих претњи савременом човечанству.

Појава организованог криминала није скоријег датума. Прве организоване криминалне групе постојале су још у другој половини средњег века, када су организоване банде нападале велике градове. “Криминалне организације са широком распрострањеношћу, њихово прерастање из локалне у националне, па и међународне размере, везују се за монополизам и финансијске аристократије. Организовани криминал, као посебан облик криминала, појавио се двадесетих година прошлог века у Америци, а тек деведесетих година захвата просторе Европе”.¹

Организовани криминал, као друштвено-негативна појава, има изузетну способност да користи повољне услове за своје инфилтрирање у легалне друштвене структуре, те да се вешто прилагођава конкретној друштвено-политичкој и економској ситуацији, не само унутар једне државе, него и на међународном плану. Чињеница да се организовани криминал не испољава у свим земљама у истом облику, вероватно је допринела томе да још увек не постоји јединствена и општеприхваћена дефиниција појма организовани криминал, како у политичкој, тако ни у криминолошкој и кривично-правној литератури. Уместо тога, постоје многе дефиниције, сличне и различите, што указује на неусаглашеност о томе шта обухвата садржај појма организованог криминала. “Основни проблем односи се на прецизност садржаја термина *организовани*, што може имати више значења. У том смислу, често се под исти појам сврставају

¹ Милутиновић, М.: *Криминологија*, Савремена администрација, Београд, 1981., стр. 22.

појмови професионални криминал, криминал „белог оковратника“, организовани злочин и други.

Сви облици организованог криминала, без обзира на низ специфичних карактеристика, нису независни и ван утицаја друштвених односа и њихових промена, посебно у домену економског и политичког живота. Напротив, ови облици имају своје корене и узроке који указују на њихову узрочно-последичну везу са одређеним друштвено-економским и политичким променама и утицајима у оквиру једне државе, више држава или на међународном плану”.² Корени и суштински узроци организованог криминала садржани су у друштвено-материјалним и постојећим привредним, политичким, социјалним, историјским, географским и другим значајним односима у једном друштву, односно, узроци проистичу из противречности друштвено-економских, политичких и других односа, који условљавају поједине облике организованог криминала у зависности од културних, правних и других момената. Сви ти токови утичу и доприносе криминалним и другим асоцијалним понашањима у разним сферама и фазама друштвеног развоја.

Организовани криминал се одликује одређеним специфичностима, које нису карактеристичне и типичне за друге појавне облике криминала. Те специфичности, поред наведених узрока и услова које доводе до његовог настанка и развоја, односе се и на: структуру криминалних група и организација, организовање и реализовање криминалних делатности, жртве криминала и кориснике услуга криминалних група, повезаност са другим облицима угрожавања и слично, што све скупа доприноси комплексности ове друштвене појаве.

Активности криминалних организација, као носиоца организованог криминала, карактерише чврста повезаност, са хијерархијским односима, те велика брзина и снажљивост у криминалним подухватима. “Организоване криминалне групе не признају државне границе, у вршењу својих дела, покушавајући при томе да остваре свој утицај и доминацију над државним институцијама, не презајући да, користећи се свим расположивим средствима и

² Бошковић, М.: *Транснационални организовани криминалитет*, Полицијска академија, Београд, 2003., стр. 73.

методама, остваре циљ”.³ Политички и друштвено-економски потреси у целости иду у прилог експанзији организованог криминала, који у сваком облику испољавања угрожава безбедност државе у самим њеним основама, а кад већ постане саставни део друштва тешко се одстрањује. Карактеристична поља деловања организованог криминала су: илегалне миграције, кријумчарење опојних дрога, оружјем, радиоактивним и другим опасним материјалом, акцизном робом, скупоценим возилима, фалсификовање новца, корупција и слично.

Организоване криминалне групе из региона западног Балкана, иако недорасле снази руске или кинеске мафије, у току балканских сукоба ојачале су, консолидовале се и успоставиле блиску "сарадњу" са мафијом и са међународним организованим криминалом у западноевропским земљама попут Француске, Италије и Белгије, угрожавајући новонастале балканске државе па и саму Европску унију. Зато Европска унија од земаља западног Балкана тражи да појачају борбу против организованог криминала, што је предуслов и за њихов пријем у евроатлантске организације.

Распадом бивше Југославије и појављивањем пет нових држава, створено је око 5.000 километара нових међународно-признатих граница. Ове границе требало би контролисати, а у исто време омогућити да се преко њих неометано путује и тргује. Земље у региону би могле да профитирају од оптималније расподеле ресурса уколико би се, на разумљив и кооперативан начин, суочиле са међусобно повезаним питањима трговине, саобраћаја, уских грла на граничним прелазима, као и питањима безбедности и организованог криминала, а тамо где постоје услови, и развоја самих граничних региона.⁴ Балканско полуострво је за богате државе западне Европе, због свог географског положаја, подручје које је изузетно важно за идентификацију и елиминисање криминалних организација које преко овог простора покушавају да на европско подручје прокријумчаре различите робе, па и људска бића. Са аспекта безбедности граница, значајно је споменути и да овај регион има преко 1.500 километара морске обале, већи број

³ Modly, D., Korajlić, N.: *Kriminalistički rječnik*, Теџањ, 2002., стр. 22.

⁴ Директорат Европске комисије за администрирање помоћи земљама западног Балкана (AIDCO): *Упутство за интегрисано управљање границама у земљама западног Балкана*, Женева, октобар 2004., стр. 14.

морских лука, као и велика пространства густих шума и планинских венаца, погодних за вршење незаконитих активности.

Европска унија разним мерама подупире у тим земљама стварање бољег и ефикаснијег судског система, снажнију владавину права и развој економије тих земаља. Традиционално, регион Балкана је слабо отпоран на организовани криминал, јер се наставља на нестабилни регион који се протеже до Авганистана, и представља својеврсну раскрсницу међународног криминала и тероризма. Велике количине оружја које се, након етничких сукоба крајем XX века налазе у региону западног Балкана додатно дестабилизују ситуацију и иду на руку криминалним групама. Зато је на том подручју последњих година уочљив пораст организованог криминала, посебно кад је реч о трговини људима, кријумчарењу наркотицима и оружјем, што криминалцима доноси велике зараде. Посебна опасност лежи у томе што је, по мишљењу неких експерата⁵, организовани криминал на Балкану и шире, у земљама у транзицији, повезан са политиком и државом, тако да је веома тешко раздвојити криминалне од легалних делатности, с обзиром да су појединци из органа власти⁶, банака, великих предузећа и многих слојева друштва фактички умешани у криминал или бар имају корист од њега.⁷ Организоване али и неформалне мреже диригују процес приватизације великих предузећа,⁸ криминалним радњама ометају транзицију и присвајају велико богатство (нпр. случај Колубара), чиме директно спречавају развој

⁵ Детаљније видети у: *Извештај о стању организованог криминала за 2004. годину*, Савет Европе, Стразбур, децембар 2004.; *SARPO - извештај о стању у области организованог и привредног криминала у Југоисточној Европи*, Савет Европе, Стразбур, септембар 2006.; *Процена претње организованог криминала Европској унији*, Еуропол, Лион, јуни 2007.; Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала-специјалне истражне методе*, Прометеј, Нови Сад, 2010., стр. 70-73.

⁶ Нпр. случај кријумчарења цигарета у Црној Гори, за који је према тврдњама италијанског тужилаштва директно био одговоран премијер Црне Горе Мило Ђукановић. Такође, када је у питању кријумчарење дроге и трговине људским органима, на територији Косова и Метохије интересантан је извештај европског известиоца Дика Мартија, који је за овакве активности директно оптужио владајућу елиту тзв. државе Косово.

⁷ Нпр. предмет кривичног поступка започетог 2007. године пред Специјалним тужилаштвом за борбу против организованог криминала у Београду је нелегалан промет цигаретама од стране организоване криминалне групе Станка Суботића која је својим деловањем у периоду од 1995. до 1996. године остварила добит од око 52 милиона тадашњих немачких марака и 8 милиона америчких долара. Организовану криминалну групу чинили су: Станко Суботић, Михаљ Кертес, тадашњи директор Управе царина, 3 службеника Управе царина и 9 власника приватних предузећа регистрованих за увоз-извоз робе. Новац прикупљен од продаје кријумчарених цигарета Суботић је пребацио на Кипар. Детаљније видети у: *Злоупотребе у промету цигарета*, публикација Специјалног тужилаштва за организовани криминал „Првих шест година“, Београд, 2009., стр. 41-43.

предузетништва и грађанског друштва. Злочиначке банде на Балкану тесно сарађују када је реч о организованом криминалу, тако да се у вршењу криминалних дела без икаквих предрасуда и анимозитета "друже" Срби, Хрвати и Албанци, а "помажу" им и криминалне групе из Русије, Украјине, Молдавије и Румуније, које су такође присутне у региону.⁹

Можда су и тачне оцене да су новонастале независне балканске државе окончале своје ратове, али несумњиво је да се, данас, већина њих налази се у "канџама" организованог криминала који се све више манифестују као разорни фактори по овдашње демократије, толико ојачавши да контролише кључне државне структуре. Балканска мафија је већ одавно остварила оно о чему теже сви пројекти за будућност Балкана - мултиетичност својих мрежа и релативизацију државних граница.¹⁰

Република Србија, с обзиром да се налази у централном делу западног Балкана, спада у земље кроз коју воде главни транзитни путеви у правцу Запад - Исток и обрнуто, а налази се и у окружењу држава различитих националних, верских, културних, политичких и других обележја, које су биле изложене сталним друштвеним променама, што представља "погодно тло" за развој свих облика организованог криминала. Истраживања и искуства из до сада реализованих случајева, специјализованих субјеката безбедности, указују да је организовани криминал у Србији присутан у домену кријумчарења и трговине људима, кријумчарења наркотика, моторних возила, оружја, као и у одређеним областима финансијског криминала на који се ослања кријумчарења цигарета и других врста акцизних роба, као и друге финансијских трансакција које подржава корупција.¹¹

Кључни носиоци организованог криминала у Србији јесу криминалне групе прилагодљиве структуре и начина деловања. Оне своје поље деловања мењају веома брзо зависно од тога које криминалне операције у датом тренутку пружају могућност за највећу зараду. Њихово деловање карактерише нижи ниво

⁸ Нпр. случај у јавности познат као тзв. стечајна мафија. Детаљније видети: *исто*, стр. 38-40.

⁹ "Организовани криминал", http://www.projuris.org/organizovani_kriminal.htm од 29.10.2007.

¹⁰ „Корупција и организовани криминал - Уједињена балканска мафија“, www.aimpress.ch/dos/archive од 29.10.2007.

¹¹ МУП РС, УБПОК: *Извештај о организацији борбе против организованог криминала у Републици Србији - полицијски аспекти*, Београд, 2004. године

организације и бржа флукуација чланства. Ове околности их не чине мање опасним, напротив, локализовање криминалних група оваквог типа знатно је теже.¹²

Новим начинима и методама вршења кривичних дела, која се све више врше употребом софистицираних средстава, те организованом и планском поделом улога у оквиру ових криминалних група, криминалци покушавају да спрече државне органе да их открију и изведу пред суд. Државе као одговор на ове тенденције развоја организованог криминала настоје изнаћи одговарајуће инструменте који ће им омогућити успешно супростављање овој друштвеној појави.

Активности и методе у борби против организованог криминала су класични у оној мери уколико су облици његовог испољавања приближно једнаки „класичном криминалу“. „Против организованог криминала се може борити пре свега кроз одређивање његовог правог места у друштвеном систему, као малог организационог система који се зове криминална организација“.¹³ С обзиром на напред изнету флексибилност и еластичност, као једну од карактеристика организованог криминала, методи у његовом савременом систему супростављања, на превентивном и репресивном плану, морају се стално преиспитивати, усавршавати и по потреби допуњавати односно мењати. *Превентивно деловање* у савременом систему супротстављања организованом криминалу подразумева ангажовање националних и међународних субјеката система на предупређењу криминалних делатности организованог криминала, а у циљу његовог спречавања, односно довођења у такав обим да штетне последице, значајније не угрожавају виталне вредности друштва. *Репресивно деловање* у савременом систему супротстављања организованом криминалу подразумева ангажовање националних и међународних субјеката система усмерено на откривање, разјашњавање, доказивање, као и санкционисање извршилаца кривичних дела у вези са овим обликом криминала. Потребно је истаћи и да овакав систем предвиђа и *заштиту, пружање подршке и помоћ жртвама појединих облика организованог*

¹² О организационој структури и типологији криминалних организација у Републици Србији и шире детаљније видети у: Манојловић, Д.: *Доминантни тип организационих криминалних група у Србији*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2005., стр. 90-94. и Маринковић, Д.: *исто*, стр. 73-86.

¹³ Мршевић, З.: *Организовани криминал-актуелни проблеми сузбијања криминалитета*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1993, стр. 87.

криминала, као што су нпр. жртве трговине људима и зависници од дроге.¹⁴ Пресудан фактор, у ефикасним мерама које се спроводе у оквирима савременог система супростављања организованом криминалу, представља добро планирана, ефикасна и перманентна сарадња специјализованих и осталих субјеката овог система. Успешна сарадња захтева препознавање заједничких циљева свих субјеката у борби против организованог криминала, као и изградња њиховог односа заснованог на поверењу.

“Борба против организованог криминала, применом низа противмера, јесте дужност надлежних државних органа. У активностима које имају за циљ предупређење и санкционисање, односно елиминисање криминала који се одвија преко државних граница, приоритетно место заузима *међународна полицијска сарадња*, која, да би била ефикасна, мора се заснивати на јасно утврђеним правилима поступања”.¹⁵ Овај ниво полицијске сарадње покрива широку лепезу различитих подручја: од образовања, преко размене обавештајних података, до здруживања људства и опреме у заједничким акцијама. Државе западног Балкана налазе се на југоисточним границама држава Шенгенског споразума и, у процесу интеграције са њима, морају предузети битне кораке у подизању стандарда безбедности, а нарочито безбедности државних граница у организационом, образовном и техничком погледу. С тим у вези, државе Шенгенског споразума имају интерес да им помогну у реализацији ових процеса. Неминовност сарадње држава у спречавању и сузбијању организоване криминалне делатности резултирала је посебним материјално-правним, организационим и процесним прописима на билатералном и мултилатералном нивоу. *Ефикасно управљање границама и безбедност граница су главни приоритети Европске уније*, што значи да је основни циљ обезбедити праву равнотежу између отворених, али истовремено безбедних граница.¹⁶ Границе морају бити отворене за трговину, туризам и друге облике законитог протока људи и робе, али и безбедне и

¹⁴ Када је у питању заштита жртава организованог криминала, у нашој земљи постоје *Служба за координацију заштите жртава трговине људима*, чији је основни задатак заштита, пружање подршке и помоћи жртава трговине људима, као и *специјализоване институције* за лечење, опоравак и реинтеграцију зависника од дрога.

¹⁵ Dr Yves Dewalef, генерални инспектор Белгијске жандармерије, излагање у Месини поводом 14. међународног семинара Високе специјализације за полицијске снаге, одржаног 16.10.1992. године

¹⁶ Директорат Европске комисије за администрирање помоћи земљама западног Балкана (AIDCO): *исто*, стр. 12.

контролисане у односу на претње које представљају илегална миграција, трговина људима, активности криминалних мрежа, као и други облици организованог криминала, што представља и основне одреднице интегрисаног управљања границом, као савременог система безбедности граница. Овакав систем захтева ефикасан и делотворан заједнички рад свих надлежних граничних служби и интезивну сарадњу која не би требало да буде ограничена искључиво унутар поједине земље, него успостављена и изван граница, са надлежним службама суседних земаља. На основу “Упуства за интегрисано управљање границама у земљама западног Балкана”, државе из овог региона, усвојиле су властите *Стратегије за интегрисано управљање границама*.¹⁷

Субјекти безбедности граница (гранична полиција, царина и инспекцијски органи чији је деловање везано за државну границу) су најбитније карике савременог система безбедности државних граница, односно, интегрисаног управљања границама, и остварују битан „контакт на првој линији“ са починиоцима кривичних дела из области организованог криминала. Кроз обављање редовних послова и задатака контроле прелажења и обезбеђења државне границе, они морају бити обучени да препознају ситуације када су у питању појавни облици организованог криминала, да идентификују припаднике организованих криминалних група и да сарађују са различитим државним и међународним организацијама, како би обезбедили адекватну подршку у процесу његовог разјашњавања, доказивања и коначног санкционисања.

Полазећи од процедура идентификације појавних облика организованог криминала, који су заступљени на државној граници, па све до истражних радњи и судских процеса, напори субјеката безбедности граница у оквиру савременог система супростављања организованом криминалу морају, по својој природи, бити координирани, како на превентивном, тако и на репепресивном плану.

¹⁷ Влада Републике Србије је дана 26.01.2006. године усвојила Стратегију интегрисаног управљања границом, а Акциони план за имплементацију, наведене стратегије, усвојен је 01.06.2006. године. Овом стратегијом одређени су главни субјекти Интегрисаног управљања границом у нашој земљи, а то су: гранична полиција, царина, фитосанитарна инспекција, фитопатолошка инспекција, као и друге инспекцијске службе чији је рад везан за државну границу.

1. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

1. 1. Проблем истраживања

Проблем овог истраживања може се исказати кроз следеће питање: *Која су битна феноменолошка обележја организованог криминала на подручју Србије и осталих земаља западног Балкана и на који начин превентивне и репресивне активности субјеката безбедности граница, у Републици Србији, доприносе савременом систему супротстављања овој друштвеној појави?*

При решавању овог проблема требало би поћи од следећих премиса:

- Организовани криминал представља глобалан проблем;
- У теорији, међународном и националном законодавству, не постоји јединствена дефиниција појма организованог криминала;
- Организовани криминала се по својим карактеристикама разликује од осталих облика криминала;
- Кључни носиоци организованог криминала су криминалне групе;
- Организовани криминал се манифестује како на националном, тако и на међународном нивоу (транснационални или прекогранични облици испољавања);
- У данашњој ситуацији не постоји јасна граница између организованог криминала на националном и међународном нивоу;
- Организовани криминал, манифестује се истим или сличним феноменолошким обележјима на подручју Србије и земаља западног Балкана;
- Најзначајнији облици прекограничног испољавања организованог криминала су: илегалне миграције, кријумчарење опојних дрога, кријумчарење оружја, кријумчарење радиоактивних и других опасних материјала, кријумчарење украдених возила, кријумчарење акцизне робе, кријумчарење културних добара, фалсификовање исправа, фалсификовање новца и други;
- Савремени систем супротстављања организованом криминалу, заснива се на превентивном и репресивном деловању друштвених, државних (специјализованих) и међународних субјеката безбедности;
- Интегрисано управљање границама представља савремени систем безбедности граница усмерен на решавање стратешких и практичних изазова

управљања границама, који за крајњи циљ има отвореност државних граница за неометано кретање људи и роба, уз истовремено спречавање свим облицима испољавања прекограничног организованог криминала;

- Субјекти безбедности граница (гранична полиција, царина и инспекцијски органи чији је рад везан за државну границу) заузимају важну улогу у савременом систему супростављања организованом криминалу, с обзиром да остварују битан ‘контакт на првој линији’ са починиоцима кривичних дела из домена организованог криминала;

- Заједничка сарадња субјеката безбедности граница у региону западног Балкана и осталих субјеката у савременом систему супротстављања организованом криминалу, најчешће је претпоставка за успех у супростављању овом облику криминала.

Квалитативном анализом *ранијих истраживања*, уочава се да је у задњих неколико година реализовано више истраживања, како у домаћој¹⁸ тако и у иностраној литератури¹⁹, кад је у питању организовани криминал, док бар за сада нису забележена истраживања, кад је у питању сагледавање значаја субјеката безбедности граница, у његовом супростављању, бар не у погледу научно-теоријске методологије. На тему организованог криминала урађен је одређени број кривичноправних, криминолошких и криминалистичких теоријских и емпиријских истраживања. Нека од њих су, проучавањем организованог криминала на националном и међународном нивоу, дотакла његове различите облике, и то претежно са међународног аспекта. Друга истраживања обрађују неке аспекте, односно фазе реализације различитих облика организованог

¹⁸ У нашој литератури први радови, о овом облику криминала, настали су раних деведесетих година XX века, да би прве монографије о њему биле објављене 1998. године, и то у издању Полицијске академије из Београда. Наведено према –Игњатовић, Ђ.: *Организовани криминалитет као истраживачки проблем – стање и мере заштите*, *Зборник радова са научног скупа о организованом криминалитету*, Полицијска академија, Београд, 2005. године, стр. 203.

¹⁹ Abadinsky, H.: *Organised Crime*, Nelson Hall, Chicago, 1988.; Albanese J.S. Das, D.K.: Arvind Verma: *Organized Crime – World Perspectives*, Saddle River, New Jersey, 2003.; Albanese J.S.: The causes of organized crime, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, Thousand Oaks, no. 4/2000; Potter, G.: *Criminal Organizations: Vice, Racketeering and Politics in an American City*, Prospect Heights, 1994. Anderson, A.: *The Business of Organized Crime: A Cosa Nostra Family*, Hoover Institution Press, Stanford, 1979.; Bell, I., Pickar, A.: "Report on trafficking in children in the Czech Republic", 2003.; Benson, M.L. & Cullen, F.: *Combating corporate crime, Local prosecutors at work*, Boston, 1998.; Blakesley, C.: *The criminal Justice Systems Facing the challenge of Organized Crime*, RIDIO/IRPL, 1996; National Referral Mechanisms, Joining Efforts to Protect the Rights of Trafficked

криминала, као и функције организованих криминалних група, као њихових носиоца и слично.²⁰ Код трећих истраживања пажња је усмерена на начине супротстављања (превенција и репресија) овом феномену.²¹ Одређени радови критикују позитивну законску регулативу и при томе предлажу измену одређених решења.²² Има и аутора који су проучавали неке аспекте организованог криминала у другим земљама износећи при том статистичке податке о броју кривичних дела у вези са организованим криминалом, његовом откривању и предузимању мера од стране државних органа.²³ Како је већ више пута у литератури наведено, супростављање организованом криминалу, са безбедносног и криминалистичког аспекта, и поред огромног интересовања бројних научних и публицистичких радова, који се њиме баве, спадају у најмање објашњиве појмове.²⁴

Persons, A Practical Handbook, OSCE – ODIHR, Warshawa, 2004.; Лабовић, М., Николовски, М.: Организиран криминал и корупција, Факултет за безбедност, Скопље, 2010.

²⁰ Бошковић, М.: *Транснационални организовани криминалитет*, Полицијска академија, Београд, 2003.; Игњатовић, Ђ.: *Методологија истраживања криминалитета са методиком израде научног рада*, Crimen, Београд, 2008.; Игњатовић, Ђ.: *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања - I и II део*, Crimen, Београд, 2008.; Pradel, Ž.: *Istorijat krivičnih doktrina*, Crimen, Београд, 2007.; Илић, П.: *Корупција, основни помови и механизми за борбу*, Crimen, Београд, 2008.; Алексић, Ж., Јовановић, М.: *Економија савремених кривичних дела-праће новца, корупција, пиратство, тероризам*, Глосаријум, Београд, 1995.; Манојловић, Д.: *Организоване криминалне групе у Србији*, Београд, 2006.

²¹ Видети нпр. Сачић, Ж.: *Сузбијање организираног криминалитета у Републици Хрватској - криминалистичка стајалишта*, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, бр. 2, Загреб, 1998.; Мишчевић, З.: *Организовани криминал - актуелни проблеми сузбијања криминалитета*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1993.; и Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала-специјалне истражне методе*, Прометеј, Нови Сад, 2010.

²² Видети нпр. Симоновић, Б.: *Предлог за институционализовање превенције криминала у Србији*, *Безбедност*, бр. 3, Београд, 2001.; и Петровић, Д.: *Организовани криминалитет - теоријске дилеме*, *Организовани криминалитет и корупција*, Зборник радова са научног скупа Српског удружења за кривично право, Копаоник, 1996.

²³ Бошковић, М.: *Облици организованог криминала и методи супротстављања*, Quatro Press, Београд 1994.; Милошевић, М.: *Организовани криминал - збирка прописа са уводним објашњењима и напоменама*, Службени лист, Београд, 2003.

²⁴ МУП Србије је издао пре више година „*Белу књигу*“ о организованом криминалу, из које нико, до сада, није покушао да анализира организацију, начин деловања криминалног подземља и облике сузбијања; подигнуте оптужнице, као и изречене пресуде у случајевима организованог криминала, што представља мноштво драгоцених података. Стање организованог криминала, у сваком граду у Србији, најбоље познају: службеници полиције, који се могу интервјуисати, припадници криминалног подземља који се налазе у Казнено-поправним установама, као и њихови васпитачи, који могу пружити важне податке о личним својствима ових лица, Центри за социјални рад, који могу на основу прикупљених информација објаснити кримогенезу лица из криминалног миљеа, банке и друге финансијске институције које поседују информације о сумњивим трансакцијама, невладине организације и медији, који могу дати корисне индикације о кретању организоване криминалне делатности у нашој средини. Наведено према –Игњатовић, Ђ.: *исто*, стр. 204.

Поред објављених научно-теоријских и стручних радова, о овом феномену, од значаја за ово истраживање биће и доступна законска решења из наше земље и иностранства, као и међународни документи-конвенције и протоколи, међународни уговори и други акти, који су директно или индиректно везани за организовани криминал.

Посебно значајан материјал, за ово истраживање, биће подаци из званичних извештаја и саопштења за јавност државних органа и тела међународних (владиних и невладиних) организација, а нарочито МУП Републике Србије, Управе граничне полиције, Управе за аналитику, Тужилаштва за борбу против организованог криминала, Управе царина и граничних инспекцијски служби, као и доступни подаци о оствареним резултатима у борби против организованог криминала субјекта безбедности граница у региону западног Балкана.

1.2. Предмет истраживања

Предмет овог истраживања јесте *Безбедност граница као део савременог система супротстављања организованом криминалу*. Са аспекта безбедносних наука, организовани криминал представља један од друштвено најопаснијих облика криминала, те ће се као таква проучавати, а затим ће се сагледати значај ефикасног остваривања безбедности граница у оквиру савременог система супротстављања организовањом криминалу. Прецизније, најпре ће се дати кратак историјски осврт на развој организованог криминала, а затим ће се обрадити дефиниције појма организованог криминала у систему научних дисциплина, међународном и нашем законодавству. Потом ће се објаснити његова феноменолошка обележја у свету, региону западног Балкана и на подручју наше земље и указати на његове најзначајније облике испољавања. У другом поглављу описаће се структура савременог система супротстављања организованом криминалу кроз апострофирање најважнијих превентивних и репресивних активности субјекта овог система. У последњем поглављу описаће се развој концепта безбедности граница у нашој земљи и указаће се на његову важност као дела савременог система супротстављања организованом криминалу, а затим ће

се анализирати статистички подаци и резултати превентивних и репересивних активности субјеката интегрисаног управљања границом, као савременог концепта безбедности граница у нашој земљи.

Теоријско одређење - Кључни појмови који ће преовлађавати у овом истраживању су: кривично дело, организовани криминал, организована криминална група, регион западног Балкана, феноменологија организованог криминала, приходи од организованог криминала, међународна сарадња, билатерални споразуми, мултилатерални споразуми, државна граница, гранична линија, гранични прелази, заштита државне границе, гранична контрола, обезбеђење државне границе, интегрисано управљање границом, субјекти интегрисаног управљања границом, незаконити (илегални) прелазак државне границе, кријумчарење, кријумчари, незаконити боравак у Републици Србији и међународна гранична сарадња.

Кривично дело је оно дело које је законом предвиђено као кривично дело, које је противправно и које је скривљено. Нема кривичног дела уколико је искључена противправност или кривица, иако постоје сва обележја кривичног дела одређена законом;²⁵

Организовани криминал, у законодавству Републике Србије, дефинише се као вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе, односно друге организоване групе или њених припадника за које је предвиђена казна затвора од четири године или тежа;²⁶

Организована криминална група, у законодавству Републике Србије, представља групу од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за које је предвиђена казна затвора од четири године или тежа, ради стицања, посредно или непосредно, финансијске или друге користи;²⁷

²⁵ Члан 14. Кривичног законика, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005

²⁶ Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, *Службени гласник РС*, бр. 42/2002.(члан 1. Закона о изменама и допунама закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, *Службени гласник РС*, бр. 39/2003); члан 4. Закона о изменама и допунама Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела, *Службени гласник РС*, бр. 72/2009. и члан 504а Закона о изменама Закона о кривичном поступку *Службени гласник РС*, бр. 72/2009.

²⁷ Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, *Службени гласник РС*, бр. 42/2002

Регион западног Балкана обухвата следеће земље: Хрватску, Босну и Херцеговину, Србију, Црну Гору, Македонију и Албанију;

Феноменологија организованог криминала представља појавне облике испољавања криминала који се односи на организовани криминал;

Приходи од организованог криминала подразумевају сву имовину која је добијена или стечена, директно или индиректно, чињењем кривичних дела из ове области;

Међународна сарадња подразумева такав облик сарадње између органа за спровођење закона, у оквиру једне или више држава, која је заснована на заједничком интересу и као таква је регулисана билатералним или мултилатералним споразумима;

Билатерални споразуми су они споразуми који су закључени између двеју држава уз обавезу да поступају по њима;

Мултилатерални споразуми су они споразуми који су закључени између више држава. Постоје две врсте мултилатералних споразума: универзални и регионални. Универзални споразуми могу, а не морају, бити склопљени под окриљем Уједињених нација. Државе потписнице су код ових споразума наведене по абecedном реду, а примењују се у држави потписници, када га ратификује законодавни орган;

Државна граница је замишљена вертикална раван која се граничном линијом простире по земљиној површини и одваја копнени део, унутрашње воде, ваздушни простор и подземље суседних држава. У смислу контроле државне границе под државном границом се сматрају и подручја граничних прелазна на аеродромима и пристаништима преко којих се одвија међународни саобраћај;²⁸

Гранична линија је обележена или замишљена линија којом се, на земљиној површини, протеже државна граница;

Гранични прелаз су одређена места на државној граници, преко којих се одвија саобраћај и врши прелажење граничне линије. Државна граница може се прелазити само на одређеним граничним прелазима са важећом путном исправом или другом исправом прописаном за прелазак државне границе, у време које је

²⁸ Члан 2. став 1. тачка 1. Закона о заштити државне границе, *Службени гласник РС*, бр. 97/08

одређено за вршење саобраћаја на граничном прелазу и на начин који је у складу са наменом граничног прелаза;

Заштита државне границе обухвата гранична контролу и обезбеђење државне границе, у циљу: обезбеђења неповредивости државне границе, спречавања и откривања кажњивих дела и починилаца тих дела, заштите живота и здравља људи и животне средине и спречавања прекограничног организованог криминала;

Гранична контрола (контрола прелажења државне границе) је контрола лица и путних исправа, контрола превозног средства и контрола ствари која се врши на подручју граничног прелаза у вези са намераваним преласком државне границе или непосредно након што је извршен прелазак државне границе и друга контрола промета лица, робе, услуга, превозних средстава, животиња и биљака преко државне границе одређена законом.²⁹ Гранична контрола врши се на подручју граничног прелаза;

Обезбеђење државне границе представља скуп оперативно-тактичких мера и овлашћења која се предузимају уз државну границу, између граничних прелаза и на граничним прелазима, изван утврђеног радног времена у циљу спречавања и откривања недозвољеног прелажења државне границе и заштите њене неповредивости;³⁰

Интегрисано управљање границом представља савремени концепт безбедности граница, који обухвата интерагенцијску сарадњу граничне полиције, царине, фитосанитарних, фитопатолошких и других инспекција или служби чији је рад везан за државну границу и граничне прелазе, а успостављен је у циљу бржег и несметаног протока људи и робе, поштовања људских права, као и веће сигурности у провођењу закона на самој граници.³¹ Интегрисано управљање границом, у законодавству Републике Србије, подразумева уређену сарадњу свих служби присутних на граничним прелазима (унутар, између и међународну сарадњу) као и других државних органа и институција у циљу постизања

²⁹ Члан 24., *исто*

³⁰ Члан 48., *исто*

³¹ Директорат Европске комисије за администрирање помоћи земљама западног Балкана (AIDCO): *Упутство за интегрисано управљање границама у земљама западног Балкана*, Женева, октобар 2004., стр. 15.

отворености границе за кретање лица и трговину и затворености граница за све криминалне и друге активности које угрожавају стабилност у региону,³²

Субјекти интегрисаног управљања границом, у нашој земљи, су: Управа граничне полиција МУП Републике Србије, Управа царина Министарства финансија Р Србије, Гранична ветеринарска инспекција Управе за ветерину и Гранична фитосанитарна инспекција Управе за заштиту биља Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије. Под субјектима интегрисаног управљања границом, у земљама у региону западног Балкана и ЕУ, убрајају се, као и у Републици Србији, гранична полиција, царина и инспекцијски органи, чији је рад везан за државну границу;

Незаконитим (илегалним) уласком/изласком у земљу сматра се недозвољен улазак/излазак у земљу ван места или времена одређеног за прелазак државне границе, избегавањем граничне контроле, употребом туђе, неважеће, односно лажне путне или друге исправе, давањем неистинитих података граничној полицији, за време трајања заштитне мере удаљења странаца са територије државе и мере безбедности протеривања странца из земље или мере отказа боравка, без поседовања визе која је потребна за улазак у другу државу, у циљу избегавања кривичног, односно прекршајног гоњења, издржавања казне затвора, извршења судске наредбе, лишења слободe или извршења доспеле имовинско-правне обавезе, по налогу надлежног органа;³³

Кријумчарење је кретање робе преко царинске линије на скривен начин и уз избегавање мера царинског надзора, при чему се, делимично или у целини, избегава плаћање увозних дажбина, примена забрана, односно ограничења или се прибављају погодности противно одредбама закона које примењују царински органи;³⁴

Кријумчари су особе које се професионално баве кријумчарењем. Врло ретко делују сами. Добро су организовани и постоји подела улога у оквиру конспиративног деловања;

³² Члан 2. став 7. тачка 1. Закона о заштити државне границе, *Службени гласник РС*, бр. 97/08

³³ Члан 10. Закона о странцима, *Службени гласник РС*, бр. 97/08

³⁴ Члан 5. став 1. тачка 20. Царински закон, *Службени гласник РС*, бр. 73/03, 61/05, 85/05-др.закон и 62/06-др.закон

Незаконитим боравком у Републици Србији сматра се боравак страног држављанина без визе, одобрења боравка или другог законског основа;³⁵

Међународна гранична сарадња обухвата разне видове међународне сарадње (размену информација, размену полицијских и царинских службеника за везу, заједничко деловање и др.) наших граничних служби са граничним службама других земаља, првенствено, суседних.

Операционално одређење - Предмет истраживања је, према изложеном, *Безбедност граница као део савременог система супротстављања организованом криминалу*. Реалне димензије садржаја предмета истраживања биле би, према томе, одређене следећим деловима предмета:

1. Историјски развој, појмовно одређење и феноменолошка обележја организованог криминала

- 1.1. Историјски развој организованог криминала;
- 1.2. Појмовно одређење организованог криминала у систему научних дисциплина, међународном и нашем кривичном законодавству;
- 1.3. Феноменолошка обележја организованог криминала на подручју наше земље и земаља западног Балкана;

2. Савремени систем супротстављања организованом криминалу

- 2.1. Правни основ савременог система супротстављања организованом криминалу у међународним документима и националном законодавству;
 - 2.1.1. Међународна документа;
 - 2.1.2. Национално законодавство;
- 2.2. Облици друштвеног реаговања у савременом систему супротстављања организованом криминалу;
 - 2.2.1. Превентивне мере;
 - 2.2.2. Репресивне мере;
- 2.3. Најзначајнији субјекти у савременом систему супротстављања организованом криминалу;
 - 2.3.1. Национални субјекти;
 - 2.3.2. Међународни субјекти;

³⁵ Члан 42. Закона о странцима, *Службени гласник РС*, бр. 97/08

3. Безбедност граница као подсистем савременог система супростављања организованом криминалу

- 3.1. Историјски развој система безбедности граница;
- 3.2. Интегрисано управљање границом као савремени систем безбедности граница;
- 3.3. Организација и надлежности субјеката безбедности границе;
- 3.4. Начела и видови заједничке сарадње субјеката безбедности границе;
- 3.5. Активности субјеката безбедности границом у оквиру савременог система супростављања организованом криминалу;
 - 3.5.1. Превентивне активности субјеката безбедности границом у контроли прелажења и обезбеђењу државне границе;
 - 3.5.2. Репересивне активности субјеката безбедности границом у контроли прелажења и обезбеђењу државне границе;
- 3.6. Значај међународне сарадње субјеката безбедности границе у оквиру савременог система супростављања организованом криминалу;
- 3.7. Интерпретација резултата емпиријског истраживања.

Временско одређење – Историјска грађа о развоју овог облика криминала, као и историјски развој граница и субјеката безбедности границе, односи се и на период од пре неколико векова, па се с тога део предмета који се односи на историјски развој организованог криминала и граничних служби, неће се временски ограничавати. Остали подаци као и резултати рада државних и субјеката безбедности границе, у борби против организованог криминала, на подручју наше земље и земаља западног Балкана, због њихове валидности, односиће се на период од 2005. до 2009. године, с обзиром да је у том периоду успостављен Систем интегрисаног управљања границом, доношењем Националне стратегије интегрисаног управљања границом. У пројектованом периоду донете су и друге важне националне стратегије и закони, у Републици Србији, који чине саставни део савременог система супростављања организованом криминала, као што су: Стратегија националне безбедности, Национална стратегија за борбу против организованог криминала, Стратегија за супростављање илегалним миграцијама, Национална стратегија за борбу против дрога и Закон о одузимању имовине стечене криминалном делатношћу.

Просторно одређење - Истраживање се првенствено односи на простор наше земље, али и на просторе земаља западног Балкана (БиХ, Хрватска, Македонија, Албанија), као и других држава за које постоје писани извори о организованом криминалу.

Дисциплинарно одређење - Са аспекта дисциплинарног одређења, предмет истраживања је мултидисциплинаран, будући да је теоријски покривен са већим бројем различитих научних дисциплина. Историјски развој организованог криминала, као и историјски развој граница и граничне службе, у нашој земљи, дисциплинарно припада Општој историји и Националној историји. Део рада који се односи на законску инкриминисаност кажњивих дела везаних за организовани криминал припада Кривичном праву. Организовани криминал као криминални феномен проучава Криминологија. Организацију рада, полицијске процедуре, те остале сегменте у раду полиције, а тиме и граничне полиције, проучава Наука о полицији. Поред наведених, предмет овог истраживања може припадати и предметима низ других, њима сродних научних дисциплина.

1.3. Циљеви истраживања

Основни циљ овог истраживања јесте теоријска и емпиријска спознаја: стања организованог криминала у Републици Србији, његових феноменолошких обележја у Републици Србији и на подручју западног Балкана, структуре савременог система супротстављања организованом криминалу и значаја интегрисаног управљања границом као дела савременог система супротстављања организованом криминалу, у нашој земљи.

Научни циљ овог истраживања је употпуњавање и систематизовање научно-теоријских сазнања о безбедности граница, феномену организованог криминала, превентивним и репересивним методама у његовом супротстављању и значају безбедности граница у оквиру савременог система супротстављања овом глобалном феномену.

Практични циљ овог истраживања јесте сагледавање тренутног стања у функционисању савременог система супротстављања организованом криминалу, те обезбеђивање научних знања на основу којих се може унапредити превентивно

и репересивно деловање система безбедности граница, као његовог саставног дела. Резултати истраживања могли би послужити студентима Факултета безбедности, у делу наставе који се односи на предмете Организовани криминал и тероризам и Царинска безбедност, студентима Криминалистичко-полицијске академије, у делу наставе која се односи на предмете Организовани криминал, студентима Економског факултета, у делу наставе која се односи на рад царинских органа, као и студентима Правног факултета, Факултета политичких наука и других високошколских установа које се баве изучавањем ове друштвене појаве. Овим истраживањем би се могао помоћи рад специјализованих државних органа као што су судство, тужилаштво, царина и полиција, који могу реално сагледати делатност организованог криминала, што омогућује доношење правовремених одлука, које се првенствено, односе на превентивно и реперсивно деловање у његовом супростављању. С друге стране, резултати добијени овим истраживањем могу помоћи у подизању свести јавног мњења и ојачати учешће друштвених субјеката у области спречавања и сузбијања организованог криминала, кроз апострофирање значаја ефикасног остваривања безбедности граница.

1.4. Хипотетички оквир истраживања

Основна (општа) хипотеза:

Организовани криминал манифестује се са истим или сличним феноменолошким обележјима, на подручју Републике Србије и осталих земаља западног Балкана, а ефикасно остваривање безбедности граница, које се испољава кроз превентивне и репресивне активности субјеката интегрисаног управљања границом, у Републици Србији, представља важан део или подсистем савременог система супротстављања овој друштвеној појави.

Посебне хипотезе:

Прва посебна хипотеза:

Организовани криминал, са феноменолошке стране, представља друштвену појаву, чији је главни носилац организована криминална група, а који се, на подручју Републике Србије и осталих земаља западног Балкана, углавном, манифестује кроз исте или сличне прекограничне облике испољавања.

Прва појединачна хипотеза:

Организовани криминал, са феноменолошке стране, представља друштвену појаву, чији је главни носилац организована криминална група.

Друга појединачна хипотеза:

Приликом деловања организованих криминалних група, на подручју Србије и осталих земаља западног Балкана, углавном се манифестују исти или слични прекогранични облици испољавања организованог криминала.

Друга посебна хипотеза:

Савремени систем супротстављања организованом криминалу подразумева синхронизовану примену, превентивних и репресивних мера, утемељену на правним основама међународног и националног законодавства, од стране државних, друштвених и међународних субјеката безбедности.

Прва појединачна хипотеза:

Савремени систем супротстављања организованом криминалу подразумева примену, превентивних и репресивних мера, утемељену на правним основама међународног и националног законодавства.

Друга појединачна хипотеза

Ефикасан систем супротстављања организованом криминалу заснива се на синхронизованој сарадњи државних, друштвених и међународних субјеката безбедности.

Трећа посебна хипотеза:

Интегрисано управљање границом представља важан део или подсистем савременог система супротстављања организованом криминалу.

Прва појединачна хипотеза:

Интегрисано управљање границама као савремени систем безбедности граница подразумева интезивну сарадњу, на националном и међународном нивоу, граничне полиције, царине и граничних инспекцијских служби.

Друга појединачна хипотеза:

Субјекти безбедности граница, спроводећи превентивне и репресивне процедуре, на контроли прелажења и обезбеђењу државне границе, значајно доприносе ефикасности савременог система супротстављања организованом криминалу.

1.5. Варијабле

У овом научном истраживању *независна варијабла* је организовани криминал као глобални облик угрожавања безбедности, који се испољава у истим или сличним облицима, у нашој земљи и региону западног Балкана, у зависности од специфичности државе и окружења.

Зависна варијабла, у овом научном истраживању, су субјекти безбедности граница и њихове активности у оквиру савременог система супротстављања организованом криминалу.

1.6. Методе истраживања

Планирано истраживање има теоријски и емпиријски карактер. Засновано је на анализи свих доступних извора који разматрају: појмовно одређење организованог криминала, различите облике испољавања организованог криминала, његова феноменолошка обележја, у нашој земљи и земљама западног Балкана, структуру савременог система супротстављања организованом криминалу и остварене резултате субјеката безбедности границе у оквиру савременог система супротстављања овом облику криминала. Начин истраживања, као и избор метода, условљени су дефинисаним проблемом истраживања, теоријским и операционализованим предметом истраживања, дефинисаним циљевима и хипотезама истраживања. Сложеност овог проблема истраживања захтева комплементарно коришћење више *метода истраживања*.

Због наведене сложености и вишезначности, организовани криминал као ретко који други предмет истраживања, пружа могућност примене интердисциплинарног приступа у коме место налазе бројне научне методе. “Од 70-тих година прошлог века било је више покушаја иновирања метода намењених

емпиријском проучавању овог предмета. Основни методолошки проблем изучавања супротстављања организованом криминалу проистиче из чињенице да су групе које врше криминалне делатности сврстане у организована тајна друштва, због чега нису видљиве обичном грађанину и истраживачима из безбедоносних и криминалистичких наука³⁶. Правилан избор метода истраживања треба да обезбеди све атрибуте научног мишљења, а то су: објективност, општост, поузданост, прецизност и систематичност. Организовани криминал и његово супростављање, са безбедоносног и криминалистичког аспекта, представља комплексну појаву. Зато истраживање овог проблема захтева мултидисциплинарни приступ. Сви извори података корелативном анализом требало би да дају целовит увид у безбедоносни и криминалистички аспект супротстављања организованом криминалу.

Анализа постојеће литературе, као метод је незаобилазан у проучавању организованог криминала, а подаци, знања и закључци до којих се дошло ранијим истраживањима, драгоцени су за ово истраживање.³⁷ Битно је напоменути да је у досадашњим научним истраживањима, пажња истраживача била првенствено усмерена на појмовно одређење и структуру савременог система супростављања организованом криминалу имплицирајући потребе за ревизијом постојеће законске регулативе у вези одређења и правне основе супростављања овом облику криминала, али и неке домене реакције нашег система безбедности, у тој области, и слично.³⁸ Ова чињеница, свакако, иде у прилог овом истраживању, с обзиром да се обухвата појмовно одређење и структуру савременог система супростављања организованом криминалу. Наравно, ово истраживање ће обрадити и превентивне

³⁶ Игњатовић, Ђ.: *исто*, стр. 198.

³⁷ Преглед досадашње литературе, пружа синтезу постојећег знања о одређеном проблему, на основу свих релевантних истраживања која се могу наћи. Он је мултидисциплинаран, тако да покрива релевантне студије из свих друштвених наука. Наведено према – Hakim, С.: *Strategije i izbor u dizajnanju društvenih istraživanja*, London, ALLEN & UNWIN, Boston, 1987., стр. 13.

³⁸ Лабовић, М; Николовски, М.: *Организовани криминал и корупција*, Факултет безбедности, Скопље, 2010.; Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала-специјалне истражне методе*, Прометеј, Нови Сад, 2010.; *Борба против организованог криминала*, Институт за упоредно право и Универзитет у Фиренци, Београд, 2008.; Игњатовић, Ђ.: *Методологија истраживања криминалитета са методиком израде научног рада*, Crimen, Београд, 2008.; Игњатовић, Ђ.: *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања - I и II део*, Crimen, Београд, 2008; Pradel, Ž.: *Istorijat krivičnih doktrina*, Crimen, Београд, 2007.; Илић, П.: *Корупција, основни помови и механизми за борбу*, Crimen, Београд, 2008; Алексић, Ж., Јовановић, М.: *Економија савремених кривичних дела-прање новца, корупција, пиратство, тероризам*, Глосаријум, Београд, 1995. и др.

и репресивне аспекте супростављања организованом криминалу, и то првенствено оне које предузимају субјекти безбедности граница, али и други субјекти у оквиру наведеног система.

Метод *секундарне анализе података*³⁹ користиће се за квантитативну анализу података о организованом криминалу, добијених из већ постојећих статистичких извештаја и база података оних субјеката безбедности, а нарочито граничне полиције, који по природи своје надлежности, између осталог, квантитативно прате појаве различитих облика испољавања организованог криминала. Конкретније, методом секундарне анализе података обрадиће се подаци који се односе на:

- откривена кривична дела организованог криминала у нашој земљи, у периоду од 2005.-2009. године;

- најзначајније идентификоване облике испољавања организованог криминала у нашој земљи, у периоду од 2005.-2009. године;

- спречене и откривене илегалне преласке државне границе, у периоду од 2005.-2009. године;

- предузете мере према странцима, у периоду од 2005.-2009. године;

- откривена кривична дела прекограничног организованог криминала, од стране граничне полиције и царине, у периоду од 2005.-2009. године;

- откривена кривична дела прекограничног организованог криминала, од стране граничних инспекцијских органа, у периоду од 2005.-2009. године.

Статистичка метода биће коришћена за утврђивање стања организованог криминала, и то на нивоима годишњих криминалитета, те заступљеност одређених облика организованог криминала, у оквиру свих годишњих криминалитета, који су карактеристични за делокруг рада субјеката безбедности граница (граничне полиције, царине и инспекцијски органи).⁴⁰ Након што се овакви подаци добију, они ће моћи да се даље обрађују и упоређују коришћењем методе анализе садржаја и компаративне методе. Овом методом ће

³⁹ На основном нивоу, секундарна анализа података, састоји се од реинтерпретације табела и статистичких података из постојећих извештаја. Она се најчешће примењује на квантитативне податке из претходних истраживања. Наведено према – Hakim, С.: *исто*, р. 15.

⁴⁰ Сумирани подаци могу бити подвргнути низу статистичких мерења, ради идентификације модела. Наведено према – Hancock, В.: *Upoznavanje istraživačkog procesa – korišćenje statistike u istraživačkom projektu*, Trent focus group, University of Notherand, 2002.

се се одредити структура појавних облика испољавања криминала, који се односи на организован криминал, као и други параметри везани за овај феномен. Резултати добијени овом методом користиће се и у главном делу рада као илустрација успешности рада и важности коју остварује субјекти безбедности граница у његовом супротстављању.

Метод *анализе садржаја*⁴¹ биће коришћен за проучавање литературе, извора статистичких података, као и осталих неопходних извора, који се са различитих аспеката бави третираном проблематиком. Овај метод ће бити незаобилазан приликом проучавања нормативно-правних аката (домаћих и међународних), кривичних уписника, евиденција и годишњих извештаја МУП Републике Србије, Управе граничне полиције, као и Сектора за борбу против организованог криминала, Управе царина и граничних инспекцијских служби о стању организованог криминала у нашој земљи. Подаци из статистика међународних владиних и невладиних организација и других доступних извора обрадиће се овом методом, као и сви подаци до којих се дође методом дубинског интервјуа.

*Компаративни (упоредни) метод*⁴² ће се користити за упоређивања свих података добијених претходним коришћењем статистичке методе и анализе садржаја, а који се односе на бројчане показатеље о стању организованог

⁴¹ Анализа садржаја нуди неколико предности истраживачу, који разматра њено коришћење. У основи, предности анализе садржаја, су што: гледа директно на комуникацију кроз текст или транскрипте и отуда добија централни аспект социјалне интеракције, може дозволити обе квантитативне и квалитативне операције, може обезбедити вредне историјске/културне увиде за време анализе текста, дозвољава блискост тексту који се може смењивати између појединих категорија и веза и такође статистички анализирају кодирану форму текста, може бити коришћено за интерпретацију текста у сврху као што је развој експертског сиситема(од како знање и правила могу бити кодирани у смислу експлицитне изјаве о везама међу концептима), скромно је средство анализирања интеракција, обезбеђује увид у комплексност модела људске мисли и језичке употребе. Наведено према - Gottschalk, L. A.: *Content analysis of verbal behavior: New findings and clinical applications*. Hillside, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 1995.

⁴² Поређење је један од најосновнијих методских поступака, али и елементарни сазнајни поступак. Његова улога и значај, у људском сазнању, проистичу из следећих чињеница: поређење је сазнајни поступак у свим областима људске делатности и степеник више у знању, јер чим се сретнемо са неком новом или другачијом појавом, ми је по принципу аутоматизма упоређујемо са старом, нама познатом или истраженом појавом и што, међу најосновније сазнајне процесе, при образовању појмова, свакако спада и поређење појава или предмета, јер без поређења нема ни образовања појмова. Примера ради, да би смо образовали појам *криминалитет* или *организовани криминалитет*, морамо да анализирамо већи број појавних облика криминалитета, да поредимо њихова својства и одлике, како бисмо на крају методом елиминације издвојили заједничка обележја, која чине садржај општег појма *криминалитет* или његовог деривата *организовани криминалитет*. Наведено према – Крстић, О.: *Прогностика криминалитета*, Полицијска академија, Београд, 2003., стр. 33.

криминала, облицима његовог испољавања и методама супростављања субјектата безбедности граница, овом феномену, у Србији и земљама западног Балкана, а који потичу од различитих извора. Овом методом ће се обавити и упоредно анализа законских решења у земљама западног Балкан и аката неких међународних организација, чија се материја односи на организовани криминал и његово супростављање, као и система безбедности граница у појединим државама света.

За добијање ставова о облицима испољавања организованог криминала, структури савременог система супростављања организованом криминалу и значају ефикасног остваривања безбедности граница, користиће се метода *дубинског интервјуа*⁴³, са службеницима одговарајућих служби. Овај метод биће коришћен и за добијање вредносних ставова, мишљења, очекивања, сагледавања искустава који се односе на организовани криминал. Дубински интервју биће обављен са Националним координатором за интегрисано управљање границом, начелником Одељења за прекогранични криминал, сузбијање илегалних миграција и трговине људима у Управи граничне полиције, инспекторима у Одељењу за борбу против прекограничног криминала, сузбијања илегалних миграција и трговине људима, старешинама и полицајцима у Станицама граничне полиције, припадницима СБПОК, службеницима Управе царина, радницима граничних инспекцијских служби, радницима судства и тужилаштва, службеницима Интерпола у Београду, представницима ОЕБС у Србији - Мисије за организовани криминал, те са стручним лицима из одређених владиних и невладиних организација. Употреба овог метода неопходна је за добијање адекватне грађе и сазнања о субјективним искуствима припадника система безбедности, а нарочито припадника граничне полиције, у процесу примене превентивних и репресивних мера у супростављању организованом криминалу, првенствено на државној граници.

⁴³ Интервјуи обично функционишу на принципу један на један, али нека истраживања могу користити и групне интервјуе или интервјуе одређене групе. Они могу бити високог, средњег или лошег квалитета. Наведено према – Hancock, В.: *Ibid*

Метод *студије случаја*⁴⁴ биће коришћен приликом презентирања специфичних случајева из безбедоносне и криминалистичке праксе граничне полиције, осталих делова полиције, царине, граничних инспекцијских служби и других државних органа, а из којих се општим научним методама генерализације, индукције, дедукције, анализе и синтезе, може доћи до закључака о неким битним елементима, природи и карактеристикама организованог криминала. Оправдање коришћења овог метода почива на претпоставци понављања одређених сегмената реализације организованог криминала и поступака у његовом супростављању. Претпоставка је да ће се коришћењем ове методе квалитативно истражити појам организованог криминала, безбедоносно-криминалистички аспекти његовог супростављања и пракса субјеката безбедности граница као битног дела у структури савременог система супростављања организованом криминалу. Том приликом, користиће се различити извори података који се односе на службену документацију и евиденције субјеката безбедности граница задужених за супростављање организованом криминалу (извештаји, записници, службене белешке, билтени догађаја, кривични уписници, кривичне пријаве, оптужнице, судске пресуде и слично). Прикупљањем свих релевантних и доступних података, свестрано ће се сагледати случајеви организованог криминала и поступци у његовом супростављању, уз очување целовитих испитаних случајева.

1.7. Извори података

Само научно истраживање, због сложености проблема истраживања, захтева комплементарно коришћење већег броја *извора*, и то како већ постојећих, тако и оних који ће бити створени за потребе овог истраживања.

Од већ постојећих извора података посебно су значајни:

- Стручни и научни радови о организованом криминалу, а нарочито на подручју Србије и држава западног Балкана, из различитих области:

⁴⁴ Студије случаја темељно испитују појаве, системе, програме, политике, одлуке, организације и слично. Студија случаја спаја податке из докумената, архива, интервјуа итд. Наведено према – Prof. M.A. Saint German: *Metode istraživanja u državnoj politici i administraciji*, Državni univerzitet u Kaliforniji, 2002., str. 23.

криминологије, криминалистике, области безбедности, социологије, кривичног права, социјалне патологије, међународних односа;

- Институционални извори које друштво ствара независно од научних интереса, а који се односе на:

а) квантитативно праћење ових друштвених појава;

- статистичке извештаје који третирају тему истраживања.

б) документа из архива државних институција:

- полиције;

- царине;

- граничних инспекцијских органа;

- специјалног тужилаштва;

- судских органа;

- документа из архива државних институција (криминолошког института, библиотека);

- посебног одељења Окружног суда у Београду;

- кривични уписници и евиденције (полиције, тужилаштва, суда);

- евиденције Интерпола НЦБ Београд;

- евиденције ОЕБС, Мисија за организовани криминал у Србији.

ц) међународни документи

- протоколи, уговори, конвенције и други акти који су у директној или индиректној вези са организованим криминалом.

д) подаци и евиденције невладиних организација који третирају тему истраживања.

Извори података, *непосредно стварани* за ово истраживање, биће шире искуствене евиденције: МУП Р Србије, Управе криминалистичке полиције, Сектора за борбу организованог криминала, Управе граничне полиције, Одељења за борбу против прекограничног криминала, сузбијања илегалних миграција и трговине људима, доступни подаци Управе царина и граничних инспекцијских служби, ОЕБС, Интерпола, научних радника разних профила који су имали додир са овом проблематиком, стручних лица из одређених невладиних организација и слично.

1.8. Научна и друштвена оправданост истраживања

Научна и друштвена оправданост овог истраживања произлази из циљева који се истраживањем желе постићи.

Научна оправданост овог истраживања огледа се у употпуњавању и систематизовању научно-теоријских сазнања о безбедности граница, феномену организованог криминала, превентивним и репересивним методама у његовом супротстављању и значају безбедности граница у оквиру савременог система супростављања овом глобалном феномену. Овако конципирано истраживање представља основу коју омогућава даља истраживања у овој области, и то не само с аспекта безбедносних наука већ и: социолошких, криминолошких, криминалистичких, педагошких, правних, дефектолошких, етичких, психолошких и других наука. Истраживање употпуњава теоријска знања о феноменолошким странама организованог криминала, његовом обиму у пројектованом периоду, као и о субјектима безбедности граница у савременом систему супростављања организованом криминалу. Сазнања добијена овим истраживањем могу се укључити у образовне планове и програме и уџбеничку грађу Криминалистичко-полицијске академије, Факултета безбедности, Правног факултета, Факултета политичких наука, као и других факултета, првенствено у оквиру предмета Организовани криминал, Царинска безбедност, Основи безбедности, Социјалне патологије, Криминалистике, Криминологије и других. Резултати истраживања имали би великог значаја за едукацију будућих граничних и царинских службеника на курсевима, који се периодично организују у циљу прилагођавања њиховог рада са европским стандардима.

Друштвена оправданост истраживања у тесној је вези са научном оправданошћу. Студенти, наведених образовних установа, би се кроз редовно образовање и касније стручно усавршавање упознали са овом специфичном проблематиком. Субјектима безбедности граница (гранична полиција, царина и граничне инспекцијске службе) истраживање ће помоћи у обављању како редовних, тако и специфичних послова и задатака везаних за супростављање организованом криминалу на државној граници.

I ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ, ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ И ФЕНОМЕНОЛОШКА ОБЕЛЕЖЈА ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

1. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

Иако је дуго времена био довођен у везу само са ограниченим бројем нација, организовани криминал се током последњих година сматра истинским међународним проблемом, који је предмет пажње бројних међународних организација, државних институција и јавног мњења у многим државама, одакле потичу и бројне иницијативе за одлучну борбу против њега. “Од краја осамдесетих година прошлог израз организовани криминал се користи као фраза којом се означава ескалирање забринутости националних и наднационалних јавних институција и грађана у погледу експанзије домаћих и светских илегалних тржишта, пораста мобилности криминалних актера преко националних граница и њихов видни пораст својства да затрују закониту економију и подрију политичке институције”.⁴⁵

Кроз историју, појмовно одређење организованог криминала се мењало, али је његова суштина остала иста, да је то противзаконито обављање послова, односно, вршење кривичних дела ради стицања профита или превласти у одређеним областима друштвеног живота. Од свог настанка, па до данашњих дана, организовани криминал се користио многобројним и различитим методама, као што су претње, уцене, изнуде, отмице, преваре и слично.

Облици организованог криминалног деловања, које су, кроз историју, испољавале криминалне организације, као што су: *Мафија*, *Cosa Nostra*, *Ndrangheta*, *Camorra*, *Trijade*, *Jakuze*, *Картели* и друге, стварале су слику моћи и недодирљивости. Богатство које се манифестовало, код чланова оваквих организованих криминалних група, стварало је моћ организације, а појединце који

⁴⁵ Paoli, L., Fijnaut, C.: *Organized Crime in Europe: Manifestations and Policies in the European Union*, Beyond, Freiburg, 2003, p.1.

су припадали организацији, уздизало у „јунаке свога доба, који живе по сопственим правилима и који су моћнији од закона“.⁴⁶

1.1. Општи осврт на историјски развој организованог криминала

Појава организованог криминалитета уочава се на тлу Европе, најпре у Италији крајем XIX века, у организационим облицима мафије. “Појам мафија се први пут спомиње, у једном званичном документу, 1865. године, у извештају перфекта Палерма Филипа Антонија Гвалтијера поднетом Министарству унутрашњих послова. На Сицилији, ова реч иначе означава комплекс малих удружења, повезаних законима тајности и „omerte“, која применом приватних облика правде прете да замене институције државе”.⁴⁷ Већ почетком XX века јављају се и сличности криминалних организација са легитимним пословним организацијама. Та сличност се посебно односила на њихову структуру, нпр. извршне органе, рачуноводство, помоћно особље итд. Када се говори о историји организоване криминалне делатности, уопште, онда је несумњиво реч о мафији, која је синоним за све видове криминалног организовања.

Мафија се сматра класичним феноменом организованог криминала уопште, а у Италији поприма неке од његових садашњих обележја већ крајем XIX века. Почетак и разлог стварања мафије криминолошка наука налази у отпору сељачког становништва Сицилије суровом властодржју, крајем XIII века. То је тада био феномен организације „државе у држави“, подељене на „породице“, којима је руководио „Padrone“, чији су чланови били подвргнути чврстој дисциплини, слепој послушности и ћутању. У том контексту, карактеристични су и случајеви убистава, који су по начинима извршења остављали поруку: леш без главе, значио је да реч о неком ситном лопову, леш са оштећеним полним органом стављеним у уста, указивао је на то да је убијени за време живота на неки начин увредио жену друга из криминалне организације, док је леш коме је одсечен језик јасно указивао да је реч о лицу које је прекршило завет ћутања тзв. "omertu".⁴⁸

⁴⁶ Видојевић, М.: *MAFIA - кратка историја америчке и руске мафије*, Liber 38, Београд, 2003, стр. 8.

⁴⁷ Williams, P.: *Cooperation between the organized crime groups*, Chicago, 2002, p.17.

⁴⁸ Бошковић, М.: *Транснационални организовани криминалитет*, Полицијска академија, Београд, 2003., стр. 107.

“Појава организованог криминала, посматрано са историјске тачке гледишта, релативно је нова, а убрзан развој овог друштвено опасног феномена отпочео је почетком XX века и у Сједињеним Америчким Државама. Организоване криминалне групе које су нудиле алкохол, коцку и проституцију, биле су у почетку састављене од Ираца, затим од Јевреја, да би на крају доминирали Италијани”.⁴⁹ Највећи талас италијанских имиграната заплуснуо је САД, између 1890. и 1910. године, и управо у таквим заједницама досељеника, појавило се изнуђивање новца – рекет, од богатих сународника, које је у почетку организовала тајна организација „La mano nera“ – „Црна рука“.⁵⁰

Корени организованог криминала постојали су у многим америчким градовима много пре усвајања познатог XVIII амандмана којег је Конгрес донио 1919. године, а којим је противзаконитом проглашена производња и дистрибуција алкохола.⁵¹ Главни извор новца за подмићивање, долазио је од прихода тзв. „салуна“. Иронија је у томе што је прохибиција имала сасвим супротан ефекат, тј. довела је до стварања изузетно јаких и добро организованих криминалних организација које су остваривале све веће приходе, док је, са друге стране, као последица прохибиције, држава потрошила огроман новац из свог буџета. Тако је овај недовољно осмишљен и непопуларан законски експеримент произвео катастрофалне последице, не само кроз јачање криминалних организација, већ и због чињенице да је велики број грађана исказивао поштивање и лојалност тим криминалним организацијама.

Почетком тридесетих година прошлог века, сва мафијашка удружења у Америци, прихватила су јединствен назив *Cosa Nostra*, што значи „наша ствар“ или „наши интереси“. Освајајући шире просторе свог деловања, на мултинационалном плану, она је проширила и врсте своје делатности, тако да је од трговине дрогом, временом предузимала и друге послове у илегалном али и у легалном пословању. У време Другог светског рата, мафија се у Италији нашла, у два наврата, под ударом фашизма који је пропагирао да му је циљ да народ

⁴⁹ Игњатовић Ђ.: *Организовани криминалитет – други део*, Полицијска академија, Београд 1998, стр. 33.

⁵⁰ Бошковић, М.: *исто*, стр. 20.

⁵¹ Циљ овог амандмана, који је назван „прохибиција“, није био да се забрани конзумирање алкохола грађанима, због њиховог „очишћења“, већ да би се власт „очистила“ од корупције која је у том периоду попримила алармантне размере

ослободи од тортуре мафије, али да народ, за узврат, буде веран фашизму.⁵² Међутим, у суштини то је била борба између двеју мафија.

Након пада фашизма створена нова мафијашка организација, која се прво бавила кријумчарењем дроге, а касније је проширила и развила своју делатност на трговину оружјем и муницијом, проституцију, рекет и одређене привредне делатности, добијајући притом повољне концесије и контролишући монопол над одређеним областима привређивања. Своје циљеве је остваривала, пре свега, корумпирањем државних и других органа, те давањем разних провизија у веома високим износима. У таквим околностима изграђиван је и профил новог мафијаша, као „човека од поштовања“, који не прима клијенте, нити се бави „јавним пословима“, у средини у којој живи. Он је стручњак који делује „испод жита“, на начин близак немафијашком преступништву, али са подршком мафије.

САД су према мишљењу неких стручњака и данас, класична земља организованог криминала, те да се о организованом криминалу може говорити као специфичном начину америчког живота.⁵³ Огромне количине новца које зарађује организовани криминал у овој земљи далеко превазилазе профите великих корпорација, чак и националне дохотке већине држава. Процењује се да је приход стечен организованим криминалом већи од прихода Ценерал Моторса и националних доходака нпр. Аустрије, Данске и Грчке.⁵⁴ Познато је да у САД делује више криминалних организација мафијашког типа међу којима се посебно издвајају сицилијанска *Cosa Nostra*, *Ndrangheta*, *Camorra*, кинеске *Trijade*, јапанске *Jakuze* и друге.

У односу на остале криминалне организације *Cosa Nostra* се одликује систематском применом најразличитијих средстава за постизање циља, до којег се стиже само са тешко упоредивом ефикасношћу. Она је укорењена у одређеним подручјима, остварајући своју културу, интересе и идеале. Почива на три основна принципа: народ, територија и влада. Једна од битних карактеристика *Cosa Nostre* је то да њени чланови бивају, од организације, кажњени због разлога који су изван ње незамисливи. Било чиме да, у неком тренутку, није дорастао

⁵² Бошковић, М.: *исто*, стр. 109.

⁵³ Goopinger, H.: *Kriminologie*, Munchen, 1976, стр.421, 423.

⁵⁴ Levi, M.: *Regulating frond-white collar crime and ther criminal process*, Tavistok publications, London and New York, 1987.

задатку или да представља опасност за организацију, најчешће га је коштао главе.⁵⁵

Познато је да је средином деведесетих и почетком последње деценије XX века, у Италији, ова мафијашка организација убила већи број судија, полицајаца, официра, партијских лидера и других значајних личности, што је наводно узнемирило јавност и приморало државу да предузме потребне активности и енергично се супростави мафији. Убиства која је извршила мафија нису дала, према њеним очекивањима, одговарајуће резултате, већ је ближе истини да су изазвала супротан ефекат. Такође, у овој земљи, покренута је истрага против више лица, која су обављала разне и утицајне државне и политичке функције, због повезаности са мафијом, што указује на чињеницу да је Cosa Nostra, поред уношења страха, несигурности и покушаја спречавања истрага против њених чланова, настојала да продре и у саме врхове политичке власти што је њеним шефовима омогућавало одговарајући статус и углед.

Калабријска мафијашка организација *Ndrangheta* вуче порекло из XVII века, када су барони и други припадници горњег сталежа, водили рат против сељака ради земље, а сељаци су унајмивали разбојнике ради заштите. Почетком XX века, ови „бранитељи“ су створили, по сицилијанском моделу, тзв. „часно друштво“, за које су важила чврста правила и сложени ритуали примања у чланство, на пример убијањем неког на лукав, бескрупулозан и „храбар“ начин, након чега би стекао титулу човека од поштовања.⁵⁶ *Ndrangheta*, у организацијском смислу, представља конфедерацију више више мафијашких породица, које заједно чине „друштво уважених“ и унутар породице је изражена хијерархија, али таква организација, без једног шефа, утиче и на чешће кржаве обрачуне између припадника појединих породица.⁵⁷

*Camorra*⁵⁸ је старија од италијанске мафије, зачета је у Шпанији, а на Италију се проширила за време владавине династије Бурбона. Укоренила се у Напуљу и одатле ширила утицај, да би касније своју криминалну делатност

⁵⁵ Игњатовић, Ђ.: *исто*, стр. 114.

⁵⁶ На грчком језику израз „ndrangheta“ (andra gateo) има два значења, и то „храбар и лукав човек“, односно „понашати се као прави човек“.

⁵⁷ Упореди: Сачић, Ж.: *Организовани криминалитет у Хрватској*, МУП Републике Хрватске, Загреб, 1997., стр. 7; Игњатовић Ђ.: *исто*, стр. 122.

⁵⁸ Реч „*camorra*“ је италијанског порекла и означава свађу или тучу.

развила и у Америци. Она је стриктно криминална организација од свог настанка, а чланство је регрутовала у затворима, где је почињала обука за професионалне разбојнике и плаћене убице. Имала је процват у XIX веку, када њене чланове нису чинили само сиромашни људи који су потицали из доњих друштвених слојева, већ су и млади људи из средњих и горњих слојева друштва сматрали да је часно бити „камориста“. Кроз историју било је више покушаја да се она искорени, али су сви били неуспешни, па чак и кампања коју је водио краљ Виктор Емануел II, када је похапшен највећи број њених истакнутих вођа. Због великих прогона, један број њених чланова је побегао у Америку где су даље наставили и раширили своју делатност. У пословима рекетирања, једно време су били ривали Италијанској мафији, нарочито на подручју Њујорка, Чикага, Њу Орлеанса и Сент Луиса. Кроз историју, било је више покушаја да се *Саморра* организује на хијерахијском вертикалном принципу, па је чак била формирана „Нова организована Саморра“ (*Nouva Samorra Organizata*), али је тај покушај пропао.⁵⁹

*Тријаде*⁶⁰ су тајне кинеске организације, основане у XVII веку, као вид политичког и војног отпора династији Манџу. Са свргавањем династије, посебно почетком прошлог века, *Тријаде* су се преобразиле у мафијашке организације и криминална братства са огранцима у САД, Канади, Аустрији и Енглеској. *Тријаде* су тако назване и због изражене ритуалне употребе бројева која потичу од веровања у њихово магично значење. За њих посебан значај има број три, па отуда и назив *Тријаде*. Символ организације је једнакостранични троугао, чије стране симболизују три основне концепције, и то: рај, земљу и човека.

После Кинеске револуције 1949. године, највећи број припадника, ове криминалне организације, нашао се у Хонг Конгу и Тајвану. У Хонг Конгу су се развиле три снажне криминалне групе: „Зелени ганг“, „*Chiu Chan*“ и „14 К“, од којих су прве две ушле у посао са опијумом из земаља из „Златног троугла“ (Бурма, Лаос и Тајланд). У XIX веку у Америци, међу кинеским досељеницима, створене су посебне организације под називом *Tongs* („градска већница, хол“) које су по природи биле некриминалне. Међутим, после Другог светског рата, на њиховим основама, појавиле су се опасне криминалне банде попут „Летећих

⁵⁹ Игњатовић, Ђ.: *исто*, стр. 123.

⁶⁰ На грчком језику речи *trias*, *triados* означавају тројство, скуп три лица или „црна друштва“ - *black societies*.

змајева“ (The Flyng Dragons), „Сенки духова“ (Chost Shadows) слично. Посебно су биле активне у Кинеским четвртима у Сан Франциску, Ванкуверу и Амстердаму.⁶¹

*Jakuze*⁶² су криминалне организације чија је активност посебно била присутна на јапанској криминалној сцени седамдесетих година прошлог века. Оне вуку корене још из 1612.године, када су их људи познавали као „kabuki – mono“ (људи момци). То су били ексцентрични самураји, који су узимали разноврсна имена за своје банде, као и за себе саме. *Jakuze* су настале да би се штитили градови. Њихово чланство је било састављено од bakauta (коцкара) и tekia (уличних продавача), при чему се ови термини и данас користе да би се означила припадност *Jakuza*ма. Организација *Jakuza* се кроз историју мењала и углавном је представљала криминалну организацију више криминалних група, без правог шефа, што је као и код других криминалних организација, за последицу имало унутарње сукобе. Данашњу организацију *Jakuza* чине три криминалне организације, и то: Yamaguchi – gami (више од 26 000 чланова), Ingwai – kai (преко 8 000 чланова), Sumiyosh – kai (преко 7 000 чланова).⁶³

Када је реч о *Русији* и другим земљама Централне и Источне Европе, верује се да је организован криминал настао још пре доношења одлуке да се уђе у процес реформи назван „Перестројка“. Сматра се да зачеци организованог криминала на подручју бившег СССР сежу у хрушчовљеву еру владавине, када су партијски функционери у привредним организацијама, тзв. „бели оковратници“, били изложени претњама и уценама криминалних група под вођством тзв. „легалних лопова или кумова“, који су од њих тражили део годишњих прихода и остварене добити, а за узврат су им пружали „заштиту“ и контролисали руско тржиште.⁶⁴ Распадом бившег СССР, на подручју Русије и других земаља овог региона формиране су многобројне криминалне групе и организације са веома чврстом структуром. Њихова криминална делатност, у почетку се манифестовала само на том подручју, али је брзо пренета и на друге земље Средње и Западне

⁶¹ Бошковић, М.: *исто*, стр. 363.

⁶² Реч *Yakuza* на јапанском језику значи гангстер, а у слободном преводу “никакав човек”. Наведено према - Бошковић, М.: *исто*, стр. 119.

⁶³ Алексић, Ж.: *Облици борбе против организованог криминалитета у свету*, Српско удружење за кривично право, Београд, 1996, стр. 75.

⁶⁴ Сачић, Ж. : *исто*, стр. 13.,18.

Европе. Интернационализацијом руских, украјинских других криминалних банди и ораганизација, врло брзо су стекле реноме најпознатијих и најачих мафијашких ораганизација. Осим у наведеним подручјима, руска мафија је своје поље деловања ширила и на земље Северне Америке.

Основне криминалне делатности унутар Русије биле су финансијске и банкарске трансакције, уз коришћење услова нерегулисаних процеса својинске трансформације за богаћење, илегални промет дрога, оружја и нуклеарног отпада и организоване проституције. Своје активности руска мафија је интернационализовала деведесетих година XX века, тако што је 1993. године, на острву Аруба, у Карипском мору, организовала скуп организација „руске мафије“ и успоставила везу и пословне односе са колумбијском и сицилијанском мафијом, у вези са трговином дроге. У том периоду, руска мафија је неговала имиџ „патриотске организације“, која је економски деловала уместо неорганизованог легалног тржишта, спроводила ред и закон, с обзиром да нису функционисале институције државе. Данас се руска мафија, поред основних мафијашких делатности, бави и једним од најопаснијих послова, а то је кријумчарење нуклеарних сировина намењених за израду атомских бомби што је изазвало забринутост влада многих држава.⁶⁵

Колумбијска наркомафија заузима значајно место у сфери организованог криминала. Према неким подацима, сваки десети грађанин Колумбије обавља неки посао који је у вези са дрогом, а познато је да Колумбија производи око десетину кокаина у свету. Бизнис са производњом и дистрибуцијом дроге у САД водила су два картела у Меделину и у Калију. Почетком деведесетих година прошлог века Меделин је био најопасније место на западној хемисфери са великим бројем нерасветљених кривичних дела. Најпознатији бос који је владао тим градом био је Пабло Емилио Ескобар, у то време највећи послодавац у држави. За кратко време, Ескобар је створио организацију која је снабдевала северноамеричко и европско тржиште дрогом користећи при том врло једноставан принцип: треба их бомбардовати толиком количином дроге да се, без обзира на напоре органа задужених за сузбијање шверца, на тим тржиштима у сваком тренутку нађе огромна количина робе. Меделинов картел је, све до

⁶⁵ Lungren, D.: *Russia Disowns Plutonium Seized in Germany*, Renter News Service, 1994.

ликвидације Ескобара 1993. године, контролисао чак осамдесет процената тржишта кокаина у САД.⁶⁶

У Калију је, такође, организована група ради трговине дрогом, слична организацији у Меделину. Картел у Калију формирали су Гилберто Родригез Орејуела, банкар, његов брат Мигуел, адвокат, „официр“ Хозе Санта Круз Лондоно и ранији професионални киднапер Гералдо Монцада. Ова група је била велики ривал Меделинском картелу, а деловала је као конзорцијум – лабава асоцијација трговаца дрогом.⁶⁷ Акције Америчке полиције, против Колумбијске мафије, нису уништиле наркодилере, већ су их приморале да промене начин деловања, те да у своје делатности укључе и друге државе Јужне Америке, у првом реду Венецуелу, а затим Мексико, Аргентину и Боливију. Тако је само проширен круг држава које знатан део својих прихода стичу из послова повезаних са трговином дрогом, због чега се у свету за такве земље одомаћио израз „наркоекономије“.⁶⁸

Албанска мафија је по постанку најмлађа, али је већ успела да се по организацији, делатности и финансијским ефектима уврсти међу водеће мафијашке организације. Крај шездесетих година прошлог века био је период када је први пут запажена делатност албанске мафије, и то након пада „француске везе“. Она спада у ред етничких скупина организованог криминала, али са разгранатом мрежом криминалне деланости, како у самој Албанији, тако и у иностранству.⁶⁹ Организовани криминал под надзором албанске мафије је озбиљан проблем великог броја европских земаља у којима се настанио многобројни албански живаљ, радници, имигранти и азиланти. Сматра се да су албанске организације најсличније сицилијанској мафији јер у свој рад уносе политичке амбиције, културне назоре и форме социјалне организације, какве не постоје у савременом грађанском друштву. Ефикасности заштите ове мафијашке организације битно доприносе и ауторитарна породична хијерархија и племенска солидарност. албански кланови контролишу трговину дроге из азијских земаља у

⁶⁶ Brough, D.: Portugal Stuggles to Stop Juflex of Drugs to Europe, in Reuters European Community Report, 1995.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Richards, J.R.: *Transnational Criminal Organizations, Cyber crime and Money Laundering*, CRS press, Boca Raton, London, New York, Washington, 1999., p. 15-16.

⁶⁹ Бошковић, М.: *исто*, стр. 114.

многим западноевропским државама. У вези са тим, албанска мафија тесно сарађује са италијанском мафијом, посебно у кријумчарењу дроге, а присутна је поред Италије, и у Француској, Немачкој, Британији и осталим западноевропским земљама.⁷⁰

Поред наведених криминалних организација мафијашког типа, присутне су и друге организоване криминалне организације које своје деловање базирају на прекограничној сарадњи (нпр. турске и француске криминалне организације), углавном у трговини дрогом, али и осталим облицима организованог криминала.

1.2. Историјски развој организованог криминала на подручју Републике Србије

Прве појаве организованог вршења кривичних дела у *Србији*, посматрано из перспективе органа здружених за супротстављање криминалу, уочавају се крајем седамдесетих година прошлог века, да би током осамдесетих година организовани криминал доживео пуну афирмацију. Организовани криминал из тог периода везује се претежно за подручје Косова и Метохије, односно из југоисточне Србије, а његови актери су готово по правилу били етнички Албанци. Њихова основна криминална активност била је оријентисана на кријумчарење наркотика из Турске и земаља Средњег Истока, "Балканским путем", преко Србије на Запад, а најчешће у Швајцарску, Немачку, Белгију, Италију и скандинавске земље. Тих година, интензивно се развија инфраструктура њихове нарко мреже. Поједине зоне на Косову и Метохији, југоистоку Србије и Македоније, често су служиле као привремено складиште наркотика до организовања њиховог пребацивања на западноевропско тржиште. Током осамдесетих година идентификован је већи број добро организованих криминалних група Албанаца који су пребацивали и растурали наркотике у земљама Западне Европе. У том периоду и касније, током деведесетих година, западноевропске полиције су због умешаности у шверц наркотика ухапсиле више од 1000 Албанаца са Косова и Метохије, југа Србије и Македоније. Током криминалистичке обраде албанских организованих криминалних група у западноевропским земљама, недвосмислено је

⁷⁰ Игњатовић Ђ.: *исто*, стр. 116.

утврђена веза албанских наркоорганизација са ескалацијом тероризма у српској покрајини Косово и Метохија, а потврде такве тезе стизале су и из националних бироа Интерпола многих земаља.⁷¹

Након рата и уласка међународних снага на Косово и Метохију 1999. године, криминалне организације Албанаца са овог подручја интегрисале су се са сличним организацијама Албанаца из Македоније, као и суседне Албаније, формиравши једну од најјачих кријумчарских мрежа у Европи. Криминалне организације, са наведеног подручја, у којима сада доминирају „ратни ветерани“, данас поред тржишта наркотика, контролишу и већи део нелегалног тржишта цигарета, оружја, а значајну улогу имају и у организованој трговини људима у овом делу Европе.

Почетком деведесетих година прошлог века, у Србији почињу да се стварају независне криминалне групе чији основ формирања није етнички принцип, већ заједнички интерес остварења профита из криминалних операција, врло често припадника различитих националности који живе на овим просторима. Њихова делатност је довела у питање готово све вредности на овим подручјима, јер су се користили погодностима међународне изолације и економских санкција уведених према СРЈ и Србији, у том периоду, остварујући огроман профит. Криминалне организације у Србији окупљале су се углавном око црног тржишта цигарета и нафтних деривата, над којим су до 2000. године имали готово потпуну контролу. Сукоб интереса око поделе профита манифестовао се кроз многобројне обрачуне припадника криминалних група, који су за последицу имали бројна, врло сурова и још нерасветљена убиства и друге облике насилничког криминала. Кључна веза организованог криминала овог вида, у Србији, током деведесетих година, уместо тероризма постаје корупција. Криминалне групе успостављају везе са функционерима из власти, који шире и отварају простор њиховом деловању. Из тог разлога, слика организованог криминала у Србији, постаје врло специфична у односу на традиционалну европску представу о организованом криминалу, посебно у области финансија.

Друга половина деведесетих година, па све до убиства тадашњег премијера Зорана Ђинђића и полицијске акције "Сабља", период су пуног развоја и деловања

⁷¹ *Организација борбе против организованог криминала у Републици Србији - полицијски аспекти,*

организованих криминалних група у Републици Србији. Схвативши да организовани криминал представља веома озбиљну претњу, држава реагује на законодавном и институционалном плану. На основу расположивих полицијских сазнања, 2002. године сачињава се такозвана “Бела књига” о идентификованим организованим криминалним групама у Србији, према следећим параметрима: број и врсте група, унутрашња структура, повезаност са другим криминалним групама на локалном, регионалном, републичком и међународном нивоу, сукоби са другим криминалним групама, криминална делатност, инфилтрирање у политичке структуре и институције власти са посебним освртом на корупцију као средство за остваривање планираних циљева и последице оваквог деловања.

Најзначајнија карактеристика организованог криминала у Србији, у овом тренутку, у односу на протекли период, је врло јасна диференцијација друштвених институција и организованог криминала, као и идентификација криминалних група у појединим регијама, што се може сматрати и једним од највећих успеха укупних друштвених реформи у земљи.

2. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА У ТЕОРИЈИ И ЗАКОНОДАВСТВУ

Криминал је унутрашњи облик угрожавања безбедности државе и друштва, а његове форме, нарочито организовани криминал, један су од најозбиљнијих безбедносних изазова, ризика и претњи модерном човечанству. Организовани криминал, као облик криминала, у знатној мери плени пажњу органа кривичног поступка, науке и јавности уопште. Његово појмовно одређење повезано је са знатним тешкоћама, пре свега, због веома различитих појавних облика испољавања. Такође, приликом дефинисања организованог криминала постоје супротстављена мишљења већег броја стручњака и научних радника, како домаћих тако и страних, која се огледају у дилеми да ли сви облици организованог криминалног деловања представљају истовремено и организовани криминал, односно који су то битни услови који су нужни за постојање организованог криминала. При томе је основно питање да ли постоји

организовани криминал и када није успостављена веза криминалне организације са представницима државних, политичких, финансијских и других релевантних структура. Стога није изненађујуће да се у научним и стручним радовима могу наћи различите дефиниције организованог криминала. Без обзира на неке њихове сличности, разлике или нејасноће, може се слободно рећи да је присутно готово исто толико дефиниција организованог криминала, колико и аутора који се баве овим проблемом.⁷² Већина докумената о истраживању организованог криминала, базирана је углавном на емпиријским проучавањима, а резултат тога су дескриптивне дефиниције појаве, оријентисане на посматрање појединих појавних облика.

Као посебан проблем, приликом дефинисања појма организованог криминала, идентификује се чињеница да се у научној и стручној литератури, паралелно користе термини *организовани криминал* и *организовани криминалитет*. “Организовани криминалитет би могао да се тумачи двојачко: у формалном смислу, као организована криминална група и у материјалном смислу, као укупност кривичних дела, које изврше организоване криминалне групе, у одређеном периоду и простору. Термин организовани криминал не представља ни конкретну организовану криминалну групу, нити укупност њених злочина, већ се користи у социолошком смислу, за означавање негативне друштвене појаве, независно од временских и просторних критеријума. Дакле, организовани криминал је шири појам од појма организовани криминалитет, јер у свом садржају обухвата, осим криминалитета, и друге асоцијалне појаве”.⁷³ Међутим, у последње време, у домаћој научној и стручној литератури, ова два појма се све више поистовећују, тако да се не инсистира на њиховим разликама, уколико оне уопште и постоје.

⁷² Hagan, F., E.: The organized crime continuum: A further specification of a new conceptual model, *Criminal Justice Review*, no. 8, 1983, pp. 52-57.

⁷³ Мијалковић, С.: *Безбедоносни аспекти трговине људима*, магистарска теза, Факултет цивилне одбране, Београд, 2004. стр. 75.

2.1. Појмовно одређење организованог криминала у систему научних дисциплина

Присутност и утицај организованог криминала на готово све облике друштвеног и јавног живота, условила је, код многих аутора, извесне заблуде и недоумице у схватању његове суштине. Организовани криминал се од почетка одвија “иза паравана” (невидљив, а присутан је, угрожавајући и претећи), па је долазило до стварања нејасноћа и противуречности о самом феномену ове активности. Због тога се у последње време на многим домаћим и међународним скуповима, посвећеним организованом криминалу, расправља о његовом садржају, методама деловања и циљевима, као и облицима сарадње, стратегији и методама супротстављања.

Међутим, још увек нема јединствене и општеприхваћене дефиниције појма организованог криминала. Оваквом схватању, вероватно доприноси и чињеница да се организовани криминал не испољава у свим земљама у истим облицима и са истим интензитетом, већ су они адекватни постојећим друштвеним односима и повољним условима за одговарајуће видове криминалне делатности. У том смислу, често се под исти појам сврстава и организована криминална група, организовано криминално удружење или организација, све до типа класичне мафије. С друге стране, не постоје идентични ставови међу ауторима о нужној повезаности таквих облика групног криминалног деловања криминалне организације са државом и њеним органима.

2.1.1. Појмовно одређење у страниј научној литератури

Појмовним одређењем организованог криминала бавио се велики број страних аутора, а у овом делу осврнућемо се само на неке значајније. Већина аутора сматра да организовани криминал укључује повезано деловање у оквиру јавних институција, као и повезаност са органима власти.

Тако *Eliot* и *Schneider* наглашавају да организовани криминал, у свом садржају, поред организованости, планирања, поделе задатака, дисциплине и одговорности унутар криминалне организације, чији је циљ остваривање добити и

профита, обухвата и одређену везу са државом и појединим њеним органима, у виду сарадње органа за примену закона, са онима који не поштују и желе да изиграју закон (Eliot)⁷⁴, односно у виду неутралисања полиције и правосуђа и корумпирања власти, чиме организовани криминал настоји да неоткривен уђе у легални пословни свет (Schneider).⁷⁵

Eliot сматра да је организовани преступ, смишљен друштвени поремећај у коме група која има власт жели да промени закон или да сарађује у гажењу закона. У вези са тим, поменути аутор наводи да се под организованим преступом, у ствари, „подразумева узајамни договор професионалних преступника да се на разне начине помажу“. При томе, посебно се мисли на прећутне споразуме који се закључују између професионалних преступника и других службеника који се старају о примени закона, а да би се ови први заштитили од хапшења и кажњавања.

При дефинисању организованог криминала, поједини аутори полазе од става да под овим појмом треба подразумевати злочиначка удружења, која не морају имати компоненту и структуру везе са јавним институцијама и органима власти, већ је довољно да је у питању организована делатност заснована на криминалном деловању са одређеним политичким циљем и остваривањем „криминалног профита“. Тако, *Kinney* и *Rosmann* истичу да је довољно да криминална организација врши поједине криминалне делатности, као што су: рекетирање, проституција, коцка или кријумчарење дроге - (*Kinney*),⁷⁶ или да је реч о криминалној организацији са чврстом структуром, поделом посла, одговорношћу и планирањем криминалне активности (*Rosmann*).⁷⁷

Слично мишљење заступа и *Vens*, који под организованим криминалом подразумева активност неке групе која има за циљ профит и широк дијапазон криминалних поступака током дужег времена, често међународних по својој природи. То значи комбиновање законитих и незаконитих операција које садрже

⁷⁴ Eliot, M.A.: *Crime in Modern Society*, 1962., prevod, str. 114.

⁷⁵ Schneider, H.H.: *Kriminologie*, Berlin, New York, 1977., p. 106.-108.

⁷⁶ Kinney, J.C. Mc : *Constucted Typology and Social Theory*, New York, 1966., p. 203.

⁷⁷ Rosmann, E. : *Taschenlexicen der Kriminologie*, Hamburg, 1974., p. 145.

неке облике интерне дисциплине унутар групе која може обухватити и употребу насиља и застрашивања.⁷⁸

*Taft*⁷⁹ и *Fullkrug*⁸⁰, инсистирају на лидерству, дисциплини, планирању и конспиративности у оквиру криминалне организације, али то повезују са стицањем одређеног статуса у политичким и економским структурама друштва, из чега се може извући закључак, да се оставља могућност повезивања добро организоване криминалне организације са представницима државе и њених органа.

Према мишљењу *Reclessa*, организована делинквенција је чврста и структурирана форма криминалног понашања, са сасвим одређеном пословном организацијом, чија се структура издржава у синдикатима и осталим, хијерахијски организованим, облицима криминалног света.⁸¹

Boettcher наглашава да се „организовани криминал одликује уређеним, заједничким деловањем више лица (која теже да оно буде трајно) с циљем да се директно или индиректно остваре пословно покривени профити или пак утицај у области јавног живота, тако што ће прибавити и нудити законом забрањене или контролисане производе и услуге, преузимати, односно контролисати легална предузећа, вршити кривична дела (ради богаћења), тежећи да илегалним методама остваре стварне монополе“.⁸²

Abadinsky указује на то да се организовани криминал може одредити као неидеолошка делатност, која укључује велики број лица у тесној друштвеној интеракцији, организованој на хијерархијској основи, ради стицања профита и моћи, вођењем нелегалних и законитих активности, које уз релативно мали ризик, обезбеђују високе приходе. Положаји у хијерархијској структури, заузимају се или на бази средстава или на основу рационалних критеријума, у складу са способностима које појединац поседује. Ти положаји су стални и не зависе од лица које их заузима у одређеном тренутку, а чланови удружења подразумевају ту

⁷⁸ Vens, D.: Payment card Crime, Medjunarodna konferencija o saradnji u borbi protiv organizovanog kriminala kreditnim karticama, London, 25.11. – 28.11. 1996.

⁷⁹ Taft, D.: *Criminology*, The Macnilton Company, New York, 1956, p. 233.

⁸⁰ Fullkrug, M.: *Moglichkeiten und Greuzen der Bekamfung organisierten criminalitet*, *Die Polizei*, no. 2, Wisbaden, 1988, p. 33.

⁸¹ Recless, W. C.: *The Crime problem*, New York, 1956, p. 233.

⁸² Упореди: Петровић, Д.: *Организовање злочиначких удружења*, Српско удружење за кривично право, Београд, 1996., стр. 31,32.

црту сталности. Разним средствима настоји се отклонити конкуренција, јер се тежи монопољу над одређеним делатностима или територијама. Изражена је склоност да користе насиље и подмићивање, како би се остварио циљ или успоставила дисциплина. Чланство је ограничено, мада и они који нису чланови, могу бити ангажовани у појединим случајевима.⁸³

Livingston и *Findance* сматрају да организовани криминал представља вршење кривичних дела, од стране злочиначких удружења, ради остваривања профита и моћи, уз употребу насиља или коришћењем посебног положаја у друштву, кроз укључење у легалне економске, политичке и друге активности, са унапред израђеним системом заштите од гоњења.⁸⁴

Сачић наводи да “организовани криминал обухвата припремана, поделом посла, плански, професионално извршена тежа кривична дела, која могу починити најмање три међусобно повезана учиниоца удружена у криминално удружење, чија је сврха стицање и повећање финансијске добити и друштвене моћи, трајним, тајним и заједничким деловањем чланова, без поштовања међународних граница, уз примену насиља, застрашивања или корупције за осигурање свог илегалног опстанка, односно развоја криминалне делатности”.⁸⁵

Павишић истиче да “организовани криминал обавезно подразумева постојање организацијске структуре, међусобне повезаности чланства с циљем прибављања користи, стварањем, прометом или коришћењем различитих добара и повезаности са утицајним привредним, административним и политичким снагама. Организовани криминал настоји да се понаша тржишно и да исто као легални привредни субјекти прихвата тржишне услове, с тим што у међународним оквирима овај криминал остварује утицај захваљујући огромним финансијским средствима којима располаже, тако да се развија и ствара готово паралелно светско тржиште на којем се размењују разноврсна добра и услуге, па се у

⁸³ Abadinsky, H.: *Organised Crime*, Bonston, 1981, p. 152.

⁸⁴ Упореди: Игњатовић Ђ.: *Организовани криминалитет – други део*, Полицијска академија, Београд 1998, стр. 29.

⁸⁵ Сачић, Ж.: *Организовани криминалитет у Хрватској*, МУП Републике Хрватске, Загреб, 1997, стр. 10.

одређеним ситуацијама може говорити о злочиначком холдингу, картелу или предузећу”.⁸⁶

Осим наведених дефиниција, у страниј научној литератури, постоје и нека схватања, која уопште не кореспондирају са претходним. Тако на пример, *Block и Chambilss* сматрају да би организовани криминал, требало да се дефинише, односно да се ограничи, на нелегалне активности, које укључују управљање и координацију уцењивања и проституције.⁸⁷

2.1.2. Појмовно одређење у домаћој научној литератури

Схватања домаћих еминентних кривичара, криминолога и криминалиста, без обзира на то да ли су изнета непосредно или на основу анализа и прихватања схватања појединих страних аутора углавном указују да је, уз све тешкоће у погледу дефинисања организованог криминала, за његово манифестовање нужна веза са државом и њеним органима, односно стварање одређеног утицаја у политичким и привредним структурама.

У којој мери је организовани криминал успешан у тој спреси, у ком интензитету и у којим структурама ће остварити утицај, зависи од способности његових кадрова и успешности коришћења повољних услова присутних у друштвено-политичким и економским односима земље, с једне, и одлучности и ефикасности државе и њених органа да му се супротставе, с друге стране. Када су у питању наши аутори, међу њима постоји једна група, који експлицитно доводе у везу државе са организованим криминалом.

Мршевић истиче да “организовани криминал предстаља посебну врсту пословног предузећа које има корене у политичко-економским условима друштва и које у домену криминала уноси факторе лидерства, групне дисциплине, послушности, сарадње и планирања, ради остваривања профита што је иначе један од услова ефикасности и у политичком, економском и уопште друштвеном животу”. Она такође наводи да организовани криминал не може да настави своје

⁸⁶ Павишић, Б.: *Појаве савремених злочина - савремени међународни криминалитет*, РМУП Хрватске, Загреб, 1991., стр. 28.

⁸⁷ Детаљније видети: Block, A.; Chambilss, W.J.: *Organized Crime*, Elsevier, New York; Oxford, 1981.

активности без макар и пасивног допуштања својих операција од стране органа правне силе.⁸⁸

Водинелић доводи у везу организовани криминал са појединим државним органима, привредним и финансијским структурама већег значаја и јачег утицаја у пословном свету.⁸⁹

Мићо Бошковић закључује да садржај појма организованог криминала обухвата “организовано криминално деловање с циљем прибављања противправне имовинске користи и остваривања профита, али исто тако под овим појмом подразумева и оне облике организованог криминалног деловања где је криминална организација успела да успостави одређене везе са државом и њеним органима”. Управо успостављена криминална веза са државом и њеним органима даје посебно квалитетан садржај таквој криминалној организацији, јер таква веза организованом криминалу омогућава бољу заштиту илегалне и вршење легалне делатности, одређене концесије, остваривање значајног профита, што ствара услове да поједини његови шефови испоље интересовање и настоје да уђу у неке структуре политичке власти.⁹⁰

Мило Бошковић под појмом организованог криминала подразумева “врсту деликвенције и типологију криминалних појава везану за активност професионалних криминалних организација. То је делатност „привредног типа“ коју врше криминална удружења са строго утврђеном хијејархијом, дисциплином и нормама понашања. Појава се испољава у виду деловања организованих или полуорганизованих група или других облика удруживања, колективног вршења кривичног дела, у спреси са представницима локалне или виших степена државне власти, односно њених органа и институција”. Поред тога, носиоци организованог криминала могу бити у посредној вези „пословног односа“ с представницима финансијских институција, привредних компанија и политичких странака.⁹¹

Игњатовић организовани криминал дефинише као “врсту имовинског криминала, који карактерише постојање криминалне организације која обавља

⁸⁸ Мршевић, З.: *Организовани криминал – Актуелни проблеми сузбијања организованог криминала*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1993., стр. 93. - 96.

⁸⁹ Водинелић, В.: *Криминалитет са мрежном структуром и организовани криминалитет профита*, *Безбедност*, бр. 1, Београд, 1992, стр. 22.

⁹⁰ Бошковић, М.: *исто*, стр. 23

⁹¹ Бошковић, М.: *Социјална патологија*, Правни факултет у Новом Саду, 2002, стр. 129.

континуирану привредну делатност, користећи при том насиље и корупцију носилаца власти”.⁹²

Из наведених схватања појма организованог криминала произилази да је за његово постојање потребна веза и остваривање одређеног утицаја у политичком и привредном животу. Тако *Стојановић* дефинише организовани криминал као “структуру која обухвата друге форме криминалитета, или искоришћава различите секторе и сфере илегалне економије, инфилтрирајући се у привредни, па и у политичко-административни свет”.⁹³

Василијевић у одређивању садржаја појма организованог криминала полази од заједничких елемената оне групе кажњивих радњи које указују на њихову “организованост као битно обележје и који се сусрећу код свих облика организованог криминала, а ти елементи су: трајније удруживање већег броја лица; циљ удруживања те врсте је слојевитост организације (руковођење, планирање, обезбеђење послова, извршење планиране делатности); подмиривање потреба грађана или ширих или ужих група, укључујући ту и државу, супротно важећим прописима (однос легализованих и противзаконитих делатности); средства и поступци у вршењу забрањене делатности”.⁹⁴

Кресоја сматра да је “организовани криминал делатност привредног типа, коју врше криминална удружења, професионалне и организоване групе, са строго утврђеном хијерархијом, дисциплином и нормама понашања”. За ову врсту криминала су везане организоване или полуорганизоване групе, које кривична дела врше у спреси са представницима локалне или виших степена државне власти, тј. њених органа и институција. Носиоци организованог криминала су у посредној вези (пословном односу) са представницима власти финансијских институција, привредних компанија и политичких странака⁹⁵.

Анализом изнетих и других дефиниција организованог криминала из доступне стране и домаће научне и стручне литературе, може се залључити да

⁹² Игњатовић, Ђ.: *исто*, стр. 29.

⁹³ Стојановић, З.: Организоване форме криминалитета, *Безбедност и друштвена самозаштита* бр. 5, Београд, 1990, стр. 62, 63.

⁹⁴ Василијевић, В.: Превенција и репресија организованог криминала, *Безбедност и друштвена самозаштита*, бр. 12, Београд, 1990, стр. 30.

⁹⁵ Кресоја, М.: *Криминалистика за основно полицијско образовање*, Уго-Пирс, Нови Сад, 2006., стр. 511.

међу ауторима постоје извесне разлике, али да се могу уочити и одређене сличности, а у неким елементима и подударности.

Општа сагласност већине аутора, који се баве изучавањем ове проблематике, усмерена је на четири основна елемента организованог криминала, и то:

- трајна организација;
- организација која рационално ради због профита;
- коришћење силе или претње и
- потреба за корупцијом да би се очувао имунитет од примене права.⁹⁶

Неки облик консензуса страних и домаћих аутора, који се баве овим проблем у последње три деценије, могла би представљати следећа дефиниција: организовани криминал је трајан криминални подухват, који се рационално обавља ради профита од нелегалних активности, а његово трајно постојање одржава се коришћењем силе, претњама, контролом монопола или корумпирањем јавних званичника.⁹⁷ Полазећи од облика организовања, унутрашњег устројства, постављених циљева, метода деловања и квалитета успостављених веза, могући су различити облици испољавања организованог криминала на унутрашњем и међународном плану, који су дефинисани и санкционисани у националном и међународном законодавству.

2.2. Појмовно одређење организованог криминала у релевантном законодавству

Организовани криминал постоји у скоро свим земљама и показује тенденцију увећања. Државе које на својој територији већ дуже времена имају присутан феномен организованог криминала, слично стању у научној литератури, имају проблема приликом његовог дефинисања, као и изналажења низа нових законских решења који би његово спречавање и сузбијање учиниле ефикаснијом. Према томе, правилно дефинисање овог феномена реално доприноси и олакшава његово спречавање и сузбијање – што је нарочито случај са дефинисањем

⁹⁶ Albanese, J., S.: The causes of organized crime, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, Thousand Oaks, 2000., p. 412.

⁹⁷ Бошковић, М.: *исто*, стр. 22.

организованог криминала у законодавствима појединих страних земаља, односно у законодавству наше земље.

Законска регулатива у области организованог криминала различитих земаља генерално обухвата *две оријентације*. Првој припадају законодавства у којима постоји нормативна дефиниција организованог криминала у којој се наводе услови који треба да буду испуњени да би постојало дело организованог криминала.⁹⁸ Друга се односи на земље које немају нормативну дефиницију организованог криминала, али се он подводи под кривична дела злочиначког удруживања⁹⁹, или се сматра да се организовани криминал може састојати у вршењу кривичних дела иза којих стоје криминалне организације¹⁰⁰ (чињење кривичних дела на организовани начин).¹⁰¹

У даљем тексту пажњу ћемо усмерити ка одређењу организованог криминала у српском законодавству, али ћемо се укратко осврнути и на нормативна одређења организованог криминала која постоје у неким страним законодавствима.

⁹⁸ Једна од првих нормативних дефиниција организованог криминала насталих на Америчком континенту садржана је у *Omnibus Crime Control and Safe Streets Act* из 1968. године, где се организовани криминал означава као незаконита активност чланова високо организоване и дисциплиноване асоцијације усмерене ка снабдевању нелегалном робом и услугама, укључујући али не ограничавајући се на коцку, проституцију, лихварење, опојне дроге, рекет и друге незаконите активности чланова такве организације. *Omnibus Crime Control and Safe Streets Act 1968*, Public Law 90–351, Title I, Part F (b).

⁹⁹ Кривични закон Аустрије, поред посебног кривичног дела стварања банде, предвиђа и злочиначку организацију, као групу с већим степеном криминалне организованости у односу на банду. Чланом 278а кажњавају се организатор и члан организације формиране на дуже време, која је оријентисана, не и искључиво, на планирање и понављање тешких кривичних дела против живота и тела, имовине, сексуалног искоришћавања, недозвољене трговине оружјем, нуклеарних материја и дрога, а с циљем остваривања значајне добити или значајног утицаја на политичке или економске токове, и уз примену корупције или застрашивања других или сопствене заштите од кривичног гоњења. Опширније у: Fabrizy, E. (1997). Austria: The Criminal Justice System Facing the Challenge of Organized Crime, *International Review of Penal Law*, No. 3–4, p. 620.

¹⁰⁰ Кривични закон Мађарске предвиђа такво законско решење и одређује да се под криминалним удружењем сматра постојање двају или више лица која чине кривична дела на организован начин или имају намеру да то учине. Детаљније у: Новоселец, П. (1998): Организовани криминал – питања казненонравних инкриминација недозвољених понашања. *ХЈКПП*, бр. 2, стр. 766.

¹⁰¹ Бошковић, Г.: *Организовани криминал*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011., стр. 9-11.

2.2.1. Појмовно одређење у страном законодавству

Иако организовани криминал у САД постоји већ деценијама, у овој земљи још увек није прихваћена законска дефиниција овог облика криминала. Покушаји да се она установи наилазили су на разне препреке, јер су понуђене дефиниције биле или преуске, па нису одговарале суштини проблема, или прешироке, тако да се из њих није могао извући јасан закључак о томе које су све активности обухваћене организованим криминалом. Службеници Државне књиговодствене канцеларије, истражног органа Америчког конгреса, закључили су пре више година да непостојање концензуса у Министарству правде САД, по питању основне дефиниције организованог криминала, озбиљно угрожава потенцијални успех програма за контролу криминала, осмишљених да му се супроставе.¹⁰²

Конгрес САД је 1968. године усвојио Закон о контроли злочина и сигурним улицама¹⁰³ Према том закону, организовани криминал обухвата илегалне активности чланова високоорганизоване, дисциплиноване удружења, која се баве прибављањем илегалних добара и услуга, укључујући, али не ограничавајући се на: коцку, проституцију, дрогу, рекет, зеленаштво и друге незаконите активности чланова организације. Две године касније, 1970. године Конгрес је усвојио Закон о континуираном криминалном предузетништву¹⁰⁴ чија је једина сврха била спровођење мера државних органа против организованог криминала. Зато овај закон не садржи јединствену дефиницију, већ се односи на одређене облике криминалног деловања (рекетирање и прикупљање нелегалних дугова и претварање илегалног коцкања у бизнис) и начине вршења тих

¹⁰² Када су у питању поједине државе, чланице САД, ситуација у вези са дефинисањем организованог криминала је разнолика. Тако на пример, према калифорнијском закону, организовани криминал постоји када две или више особа у оквиру сталног плана, учествују у активностима: обезбеђивања недозвољених добара и услуга (нпр. пороци, зеленаштво и сл.); „грабежним“ имовинским кривичним делима (крађе, разбојнички напади и слично). Истим приступом законодавне власти државе Охајо дефинишу организовани криминал као: “Свако повезивање или договор за вршење делатности. Којима се крше кривични закон у вези са проституцијом, коцкањем, фалсификовањем, изнуђивањем, зеленаштвом, подмићивањем службеника правосуђа и других јавних функционера ради обезбеђивања значајних извора прихода”. Наведено према - Игњатовић, Ђ.: *исто*, стр. 15.

¹⁰³ *Omnibus Crime Control and safe Streets Act*, Public Law 90-351, june 19, 1968., www.fcc.gov/Bureaus/legislative/histories/1615.pdf

¹⁰⁴ *Continuing Criminal Enterprise Statute* (1970), 21 US Code, www.law.cornell.edu/uscode21/usc/html.

кривичних дела (заstraшивање коришћењем средстава комуникације, саобраћајних и транспортних средстава).

’Екстезивност дефиниција организованог криминала, у америчком законодавству, не дозвољава да се јасно уочи јасна разлика између организованог и других облика криминала. Нарочито не осликавају јасну коалицију између пословних људи, политичара и криминалних група, као ни симбиотички моменат где се врше криминални деликти према пословима криминалних група, где је заточеност у систему плаћања обострана - и приликом плаћања услуга и при избегавању трпљења’.¹⁰⁵

Мексички Федерални закон против организованог криминала прописује да уколико три или више лица плански организују вршење кривичних дела, па радње које они том приликом предузму доведу до извршења једног од, у закону таксативно наведених кривичних дела, биће процесуирани као чланови организоване криминалне групе.¹⁰⁶

У *Индији* закон о контроли организованог криминала из 1999. године, организовани криминал одређује као континуирану незакониту делатност лица, чланова организованог криминалног синдиката, коришћењем силе, претње, заstraшивања, принуде или других незаконитих радњи, с циљем стицања материјалне користи или остваривања економске или друге вредности за себе или другога.¹⁰⁷

Национална законодавства европских земаља, такође, обилују великим бројем покушаја дефинисања организованог криминал. За разлику од америчких, ова законодавства покушавају одређеније да дефинишу појам организованог криминала.

Према Кривичном закону *Немачке*, извршење следећих кривичних дела указује на постојање везе с организованим криминалом: производња и кријумчарење опојних дрога, производња и кријумчарење оружја, трговина људима, проституција, криминалитет у привреди, прање новца, илегално одлагање отпада или забрањен промет нуклеарним стварима. Немачки кривични

¹⁰⁵ Манојловић, Д.: *Доминантан тип организованих криминалних група у Србији*, магистарска теза, Факултет цивилне одбране, Београд, 2005., стр. 48.

¹⁰⁶ Ley Federal contra la Delincuencia organizada, 1996. Наведено према - Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала-специјалне истражне методе*, Прометеј, Београд, 2010., стр. 32-33.

¹⁰⁷ Ibid

закон предвиђа кажњавање у случају стварања криминалног удружења, као и приступања таквом удружењу.¹⁰⁸

Француски кривични закон, не садржи јасну дефиницију појма организовани криминала, али у члану 410. дефинише криминално удружење као групу формирану са циљем припремања једног или више злочина или престапа са циљем остваривања финансијске користе.¹⁰⁹

Швајцарска је у свој кривични закон из 1994. године, чланом 260. увела (ново) кривично дело злочиначке организације, којим се строгим затвором или затвором санкционишу особе које учествују у активностима организације која држи у тајности своје криминално функционисање и организацију, и која тежи да злочинима насиља или на други начин стекне новац или какво друго богатство.¹¹⁰

У *Мађарској* се правна дефиниција појма организованог криминала, донекле подводи под отежавајућом околности извршења кривичног дела, од стране криминалног удружења. Према Кривичном законнику ове земље, криминално удружење постоји ако две или више особа чине кривична дела на организован начин или имају намеру да то чине. У вези са тим, мађарска судска пракса дала је јединствено тумачење појма организованог криминала, под којим подразумева специфично извршење добро планираних и професионално изведених дела у групама и организацијама, које су хијерархијски структуриране, тајно вођене, с извршењем криминалне делатности у дужем трајању, специјализоване за извршење појединих врста кривичних дела, укључујући и убиства, те повезане са сличним криминалним удружењима изван Мађарске, ради остваривања финансијске добити.¹¹¹

Италијански Кривични законик у члану 416. предвиђа инкриминацију злочиначког удружења којом се казном затвора од три до седам година кажњава лице које подстиче, оснива или организује удружење од три или више особа, чији је циљ вршење кривичних дела, док се обични чланови таквог удружења

¹⁰⁸ Врукерт, Р.: *Suzbijanje organizovanog kriminala u jednoj ravničarskoj zemlji*, Bon, 1998., стр. 23.

¹⁰⁹ Камбовски, В.: Међународно-правни оквир сузбијања организованог криминала, Зборник са међународног научног скупа *Примена међународног кривичног права – организовани криминал*, Београд, 2007., стр. 19.

¹¹⁰ Сачић, Ж.: Организовани криминалитет у Хрватској и средства борбе против њега, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу* бр. 2., Загреб, 1996., стр. 624.

¹¹¹ *Исто*, стр. 21.-23.

кажњавају затвором од једне до пет година.¹¹² Међутим специфичност италијанског кривичног права је постојање квалификованог облика овог кривичног дела, односно удружења мафијашког типа, предвиђеног чланом 416bis, који је уведен законом бр. 646 из 1982. (тзв. антимафијашким законом). Овај закон дефинише организовани криминал описом мафијашког типа организације и под тим појмом подразумева: постојање групе састављене од три или више лица; да њени чланови користе насиље ради изнуђивања; да су се обавезали на потчињавање и „завет ћутања“ у погледу делатности групе; да су те активности усмерене на остваривање (непосредне или посредне) контроле над привредним токовима, тржиштем и јавним услугама; да је крајњи циљ да себи или другима обезбеде незаконите приходе. У ширем тумачењу овог закона, организовани криминал обухвата криминално удружење мафијашког типа, из чијег се садржаја види да такво удружење чине најмање три или више особа, које користе везе засноване на застрашивању, принуди и закону шутње који произилази за дела усмерена на директно или индиректно управљање или контролу привредних делатности, концесијских овлашћења, тендера и јавних служби или за постизање нелојалних профита или добитка за себе или друге особе.¹¹³

У *Словенији* не постоји јасна законска дефиниција организованог криминала, већ је у члану 297. *Kazenskog zakona („Uradni list RS“, br. 95/2004)* дефинисано кривично дело злочиначког удруживања које чини лице учествовањем, организовањем или руковођењем у злочиначком удруживању које има за циљ вршење кривичних дела за које се може изрећи казна затвора од шест месеци до осам година.

У *Хрватској* је законска дефиниција организованог криминала дата у општем делу Казненог закона, који у члану 89. став 23. дефинише злочиначку организацију као “структурирано удружење од најмање три особе које постоји тијekom одређеног раздобља и дјелује са заједничким циљем почињења једног или више казних дјела ради изравног или неизравног стјечања финансијске или друге материјалне користи или с циљем остваривања и задржавања надзора над

¹¹² Moccia, S.: Italia: The Criminal Justice System Facing the Challenge of Organized crime, *International Review of Penal Law*, br. 3-4, 1997., p. 853.

¹¹³ Упореди: Игњатовић, Ђ.: *исто*, стр. 20; Ахић, Ј.: *Механизми и институције превенције и сузбијања организованог криминалитета у југоисточној Европи*, Сарајево, 2003, стр. 11.

појединим господарским или другим дјелатностима, а ради се о казним дјелима за које се може изрећи казна затвора у трајању од најмање четири године или тежа казна. Злочиначка организација је темељ појма организованог криминала”.¹¹⁴

Када је у питању дефинисање организованог криминала, значајно је истаћи да се у законодавству *Босне и Херцеговине*, у члану 249. Кривичног закона БиХ (*Службени гласник*, бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06 и 55/06) одређује кривично дело Удруживања ради чињења кривичних дела и кривично дело, а у члану 250. Организовани криминал. Удруживање ради чињења кривичних дела као кривично дело постоји у случају ако неко лице кривично дело прописано законом Босне и Херцеговине изврши као припадник групе људи или удружења за које се може изрећи казна затвора три године или тежа казна. Кривично дело организовани криминал, према овом закону, чини онај ко изврши било какво кривично дело прописано законом БиХ, као организатор, руководилац или припадник злочиначке организације, при чему прописана казна зависи од положаја извршиоца у злочиначкој организацији и тежине кривичног дела које је у том својству извршио. Закон дефинише садржај појма групе људи или удружења, под којим подразумева организовану групу људи од најмање три лица, која постоји неко вријеме, делујући у циљу учињења једног или више кривичних дела за која се по закону може изрећи казна затвора до три године или тежа казна. Овако дефинисан појам организованог криминала сувише је широк, јер отвара могућност да се организованим криминалом прогласи и нешто што нема ни елементарне карактеристике тог криминала. С друге стране, овако дефинисан организовани криминал сувише је узак, јер не предвиђа одговорност за само стварање организоване групе криминалаца, будући да се тражи и извршење, односно покушај одређеног кривичног дела. Исто важи и за припадност, односно чланство тој групи, с обзиром на то да је потребно да та група заједничким деловањем учини или покуша учинити кривично дело прописано законом Босне и Херцеговине.¹¹⁵

Кривично дело организованог криминала у *Републици Српској*, предвиђено је чланом 383. Кривичног законика Републике Српске, које је по својој

¹¹⁴ Закон о измјенама и допунама Казненог закона Републике Хрватске, број: 01-081-04-2503/2, Загреб, мај 2004.

¹¹⁵ Ахић, Ј.: *исто*, стр. 17.

дефиницији фактички идентичан члану 250. Кривичног закона БиХ, односно, ово кривично дело чини онај ко изврши било какво кривично дело прописано законом Републике Српске, као организатор, руководилац или припадник злочиначке организације, при чему прописана казна зависи од положаја извршиоца у злочиначкој организацији и тежине кривичног дела које је у том својству извршио.

Закоником о кривичном поступку *Црне Горе*, у глави XXX, у члану 507. став 3. дата је дефиниција организованог криминала која гласи: ”Одредбе ове главе примјењују се ако постоји основи сумње да је извршено кривично дјело, путем организованог дјеловања више од два лица чији је циљ вршење кривичних дјела ради стицања добити или моћи”. У ставу 4., истог члана, дефинисани су додатни услови, који морају да се испуне за постојање кривичног дела организованог криминала. Кривичним закоником Црне Горе (*“Службени лист РЦГ”, 70/2004*), није експлицитно дефинисан појам организованог криминала, али је у одговарајућим одредбама члана 401. Злочиначко удруживање, прописана строжија казна (од једне до 30 година затвора) за дела која се врше на организован начин, у зависности од квалификованог облика. Овим закоником обезбијеђено је санкционисање свих облика нових кривичних дјела, посебно кривичних дјела са елементима организованости и коруптивног понашања.¹¹⁶

У *македонском* законодавству, ако изузмемо одредбе кривичног законика у којем је инкриминисано злочиначко удружење као посебно дело, законска дефиниција појма организовани криминал је по први пут предвиђена у члану 29. Закона о јавном тужилаштву из 2004. године. Ова дефиниција је садржи елементе овог појма одређене у Конвенцији из Палерма: организована група од најмање три лица, која делује одређени период са циљем остваривања непосредне или посредне финансијске или друге врсте материјалне корити, али је додато – надлежност и за друга казнена дела за која је прописана казна затвора од најмање четири године.¹¹⁷

Поред инкриминација злочиначког удруживања, у посебном делу, поједина законодавства издвајају у општем делу кривичног законика фигуру организатора

¹¹⁶ Влада Републике Црне Горе: *Програм борбе против корупције и организованог криминала*, Подгорица, 2008.

¹¹⁷ Камбовски, В.: *исто.*, стр. 18.

и, евентуално чланова удружења. Дефиницију организатора садржи, на пример, *руски* кривични законик, који у члану 33., као врсте саучесништва у казненом делу, разликује: извршиоца, организатора, подстрекача и помагача. Организатор је лице које организује извршење дела или руководи са његовим извршењем, или ствара групу за извршење дела, и одговара за сва дела која су извршена од стране криминалне групе, која су обухваћена његовим умишљајем. Други учесници у групи одговарају за дела у чијем су извршењу учествовали.¹¹⁸ И *латвијски* кривични закон дефинише организатора као посебну саучесничку фигуру: то је лице које је организовало извршење дела или руководило са његовим извршењем (члан 20.); сличну дефиницију садрже *чешки* кривични закон (члан 10.), *пољски* кривични закон (члан 18.) и *кинески* кривични закон (члан 23.).¹¹⁹

На основу представљених дефиниција може се констатовати да, иако су у многим земљама чињени покушаји дефинисања организованог криминала, у националним законодавствима за сада не постоји његова јединствена и општеприхваћена дефиниција. Одређивање садржаја, обележја¹²⁰ и ширине дефиниције појма организованог криминала у кривичним законодавствима је изузетно важно криминално питање. Његово преуско дефинисање лимитира примену посебних истражних мера, као и што преширока дефиниција разводњава активности на откривању и гоњењу.

2.2.2. Појмовно одређење у законодавству Републике Србије

Република Србија позитивним законским нормама није дефинисала појам организованог криминала фактички све до доношења Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала (*Службени*

¹¹⁸ Коментари к Уголовному кодексу Россиској федерации, коллектив авторов редакции Н.Ф. Кузнецов, Москва, 1998. Наведено према -Камбовски, В.: *исто.*, стр. 20.

¹¹⁹ Ibid

¹²⁰ Битна обележја организованог криминала, која се наводе у приступу и националних законодавстава су следећа: трајније удруживање већег броја лица, хијерархијски устројена организациона структура, планско бављење делатношћу уз поделу рада, вршење илегалне активности, флексибилна „криминална технологија“ и разноврсност у избору криминалних метода искоришћавања, претњи, изнуђивања, сила, присилне заштите, терор све до активног подмићивања, тежња ка економској и политичкој моћи, интернационалност и мобилност. Наведено према - Манојловић, Д.: *Доминантан тип организованих криминалних група у Србији*, магистарска теза, Факултет цивилне одбране, Београд, 2005., стр. 52.-53.

гласник РС, бр. 42/2002), односно до његовог новелирања 2003. године. *Организовани криминал*, у смислу чл. 2. и 3. наведеног закона, дефинише се као вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе, односно друге организоване групе или њених припадника за која је предвиђена казна затвора од четири године или тежа казна.

Под *организовано* криминалном групом подразумева се група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је предвиђена казна затвора од четири године или тежа казна, ради стицања, посредно или непосредно, финансијске или друге материјалне користи. Под *другом организовано* групом подразумева се група која није организована у циљу непосредног вршења кривичних дела, нити има тако развијену организациону структуру, дефинисане улоге и континуитет чланства својих припадника, али је у функцији организованог криминала.

Закон о изменама и допунама Законика о кривичном поступку из 2002. године (*Службени гласник РС*, бр. 68/2002) је дефинисао основне карактеристике организованог криминала. Тако је у члану 504. став 3. прописано да је кривично дело из области организованог криминала резултат деловања *више од два лица* чији је циљ вршење тешких кривичних дела ради стицања добити и моћи. Поред тога, за постојање кривичног дела организованог криминала морала су да буду испуњена још најмање три од следећих услова:

- да је сваки члан криминалне организације имао унапред одређени задатак или улогу;
- да је делатност криминалне организације планирана на дужи време или неограничено;
- да се делатност организације заснива на примени одређених правила интерне контроле и дисциплине чланова;
- да се делатност организације планира и врши у међународним размерама;
- да се у вршењу делатности примењује насиље или застрашивање или да постоји спремност за њихову примену;
- да се у вршењу делатности користе привредне или пословне структуре;
- да се користи праће новца или незаконито стечене добити; и

- да постоји утицај организације или њеног дела на политичку власт, медије, извршну или судску власт или на друге друштвене или економске чиниоце.

Из изнетог произлази да се основни конститутивни елемент организованог криминала састоји у повезаности одређеног броја лица у криминално удружење, које може бити са различитим степеном саставних веза, унутар удружења и има трајан, односно, временски неограничен карактер, као и већи број лица са поделом улога у његовом оквиру.

Наиме, основне карактеристике које организованог криминалној групи омогућавају опстанак и деловање у дужем временском периоду представљају примена насиља и застрашивања, односно успостављање веза са државним органима, легалним пословним, привредним и финансијским субјектима и утицајним политичким партијама, чиме се стиче значајан утицај и одређени друштвени углед. Успостављена веза организованог криминала са наведеним органима може бити чвршћа и лабавија, у зависности од тога да ли органи сарађују активно или пасивно или прећутним односом, дозвољавају одређене видове делатности организованог криминала. Везу са државним органима и другим релевантним субјектима не одржава цела криминална организација, већ само њени поједини чланови који се налазе у врху организације и који сами, најчешће, не учествују непосредно у вршењу криминалне делатности.

Потребно је напоменути да је законодавним изменама из августа месеца 2009. године, када су донети Закон о изменама и допунама Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала (*Службени гласник РС*, бр. 72/2009) и Закон о изменама и допунама Законика о кривичном поступку (*Службени гласник РС*, бр. 72/2009) првонаведени Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала променио назив у Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких дела. У члану 4. овог закона и члану 504а Законика о кривичном поступку организовани криминал се дефинише као вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника, док се под организованом криминалном групом подразумева група од три или више лица,

која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за које је прописан казна затвора од четири године или тежа казна, ради стицања, посредно или непосредно, финансијске или друге користи. Овако дата дефиниција организоване криминалне групе готово је идентична дефиницији Савета Европе садржаној у Препоруци о водећим принципима борбе против организованог криминала из 2001. године.¹²¹

Упоредбујући одредбе Закона о изменама и допунама ЗКП и Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала из 2002. године, са њиховим задњим изменама из 2009. године, када је у питању дефинисање организоване криминалне групе уочава се да чланови организоване криминалне групе, како је било предвиђено, сада не морају имати унапред одређене задатке или улоге, њихова делатност не мора бити планирана на дуже време или за неограничени временски период нити се заснивати на примени правила унутрашње контроле и дисциплине чланова, њихове активности не морају се планирати и вршити у међународним размерама нити је у њиховој делатности нужна примена насиља или застрашивања. Такође, не мора постојати ни утицај такве организације на политичку власт, средства јавног информисања, законодавну, извршну или судску власт или на друге важне друштвене или економске субјекте.

У смислу одредби ЗКП и Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких дела, из 2009. године, организована криминална група, у смислу постојања организованог криминала, мора испуњавати само следеће обавезне услове:

- да је то група од три или више лица;
- да постоји одређено време (односно да није *ad hoc* карактера);
- да делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за које предвиђена казна затвора од четири године или тежа казна; и
- да је крајњи циљ групе да се вршењем кривичних дела, посредно или непосредно, стиче финансијска или друга корист.

¹²¹ Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала-специјалне истражне методе*, Прометеј, Нови Сад, 2010., стр. 39.

Када је у питању појмовном дефинисање организованог криминала у законодавству Републике Србије, кратко ћемо се дотаћи и Кривичног законика који, на готово идентичан начин дефинише организовану криминалну групу, после законских измена и допуна, које су учињене у исто време када и претходно наведене. Наиме, у члану 112. став 35. Кривичног законика организована криминална група се дефинише као група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела, за које је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради посредног или непосредног стицања, финансијске или друге користи или ради остваривања и задржавања утицаја на привредне или друге важне државне структуре. Поредећи дефиницију организоване криминалне групе из ЗКП и Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких дела, са њеном дефиницијом у Кривичном законнику, уочава се разлика у делу који се односи на крајњи циљ њеног постојања и у делу о остваривању и задржавању утицаја на привредне или друге важне државне структуре.

3. ФЕНОМЕНОЛОШКА ОБЕЛЕЖЈА ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

Облици испољавања организованог криминала, у свету, стално су се развијали и прилагођавали тренутним друштвеним токовима формирајући нове облике који су доносили добар профит. У почетку, организовани криминал се манифестовао делатностима трговине забрањеним добрима, проституцијом, коцком, пружањем разних забрањених услуга, уз изразите сукобе и оружане обрачуна са конкурентским криминалним организацијама, на тзв. гангстерски начин. Данас, организовани криминал делује у условима тржишне привреде, у склопу актуелних друштвених односа у земљи и на међународном плану. Илегалне делатности, нарочито прекограничног организованог криминала, усмерене су на области кријумчарења дроге, оружја, муниције, културних добара, акцизне робе, људи, радиоактивног материјала, фалсификовања докумената и новца, при чему се не сме заборавити његова делатност у земљи у домену прања

новца односно инвестирања оствареног профита у легалне послове, што свакако негативно утиче на друштвено-економски систем државе. Како би истражили најкарактеристичније облике испољавања организованог криминала, кратко ћемо се осврнути и на његове друштвене корене у свету и региону западног Балкана, укључујући Републику Србију.

3.1. Друштвени корени организованог криминала

У свету се често води полемика о узрочној повезаности неразвијених, средњеразвијених и високоразвијених земаља, с једне, и појаве организованог криминала и његовог прерастања у транснационални организовани криминал, с друге стране, односно да ли организовани криминал настаје и прати само развијене капиталистичке земље, док у социјалистички земљама нема услова за његово постојање. До изражаја долази и научно гледиште да се проблеми економског развоја једне земље консеквентно доводе у везу са новим облицима организованог криминала. С тим у вези интересантно је мишљење да је проблем односа развоја криминала, чију тежину све више схватају јавно мњење и одговорни политичари разних земаља, затекао неспремне, како унутрашње системе за регулисање друштвено-економске уравнотежености, тако и системе међународне сарадње за одбрану и ордњавање те равнотеже. Економски развој ствара у читавој заједници или у једном њеном делу појаве друштвене неприлагођености, велику беду и напакон насиље, које лако води до уочљивих манифестација класичног криминала, организованог криминала и тероризма.¹²²

Поред процвата организованог криминала, глобализација¹²³ је допринела масовним миграцијама. Многи су у потрази за бољим условима живота и рада напустили вековна огњишта и упутили се ка западноевропским државама.

¹²² Leone, U., Zvekić, U.: *Developpement et criminalite, Revue internationale de criminologie et de police technique*, број 3, Geneva, 1987., р. 272

¹²³ Укупно 225 најбогатијих људи на планети сада зарађује исто као 2.7 милијарди најсиромашнијих, што је еквивалент 40 одсто људи у свету, наводи се у студији. Иако се демократија развија, и готово половина светске популације живи у демократским системима, постоји опасност од рушења културе због корупције. "Подразумева се да свет треба да разуме да владине одлуке могу да буду купљене и продате", изјавио је Цером Глен, шеф миленијумског пројекта Асоцијације и један од аутора извештаја. "Шта ће се догодити уколико организовани криминал реши да уместо куповине и продаје кокаина и хероина почне да купује и продаје

Међутим, нису сви могли да уживају у благодетима демократије и економског просперитета.¹²⁴ "десетина милиона миграционе радне снаге из мање развијених земаља није имала одговарајућу правно-политичку и социјалну заштиту, те се над њоме спроводила и спроводи диференцирана експлоатација. Мигрантска радна снага је укључена у радни процес у оним областима у којима је због међународне конкуренције требало искористити јефтину радну снагу за чију је продукцију требало одвојити минимум средстава. То су, у исто време, најтежи послови у машиноградњи, аутомобилској индустрији, грађевинарству, рудницима, јавни радови на којима је радна снага крајње експлоатисана у најпродуктивнијим животном добу, лишена сваког облика заштите, одвојена од домицилне радне снаге и међусобно разједињена. На тај начин, европски капитализам је нашао супститут за неоколонијалистичку експлоатацију неразвијених земаља".¹²⁵

У претходном периоду, у земљама социјалистичког друштвеног поретка, дуго је владало мишљење, не само да нема организованог криминала, него и да су створени услови који апсолутно елиминишу могућност његовог постојања. У то време, била је грешка и што се у друштвено - политичким и економским односима, тадашње државе, тражило постојање облика организованог криминала који су били типични за капиталистички развијене земље, и што се искључиво, на основу тога, закључивало да он не постоји.¹²⁶ Истраживања потврђују да је организовани криминал постојао и постоји и у социјалистичким и капиталистичким земљама, као и да се развијао, у одговарајућим облицима, у прилагођеним друштвено - политичким и економским ситуацијама.¹²⁷

Када су у питању земље у транзицији, уочава се да постоје разноврсни узроци организованог криминала, који садрже низ специфичности друштвено - политичког система и актуелних пратећих појава, држава у којима су су настајали. Најизраженија су гледишта, која основне узроке организованог криминала, виде у економским односима одређене земље, при чему опет треба

владине одлуке? То је претња демократији". Наведено према - <http://www.dragas.biz/content/view/4729/91/>, од 14.09.2007. године

¹²⁴ Бошковић, М.: *Криминолошки лексикон*, Правни факултет, Нови Сад, 2003., стр. 190.

¹²⁵ Милашиновић, Р.: *Амерички поход на свет*, ЗАД, Београд, 1996, стр. 20-21

¹²⁶ Стојановић, З.: *Организоване форме криминалитета, Безбедност и друштвена самозаштита* бр. 2/90, Београд, 1990., стр. 63.

¹²⁷ Васиљевић, В.: *Превенција и репресија организованог криминала, Безбедност и друштвена самозаштита* бр. 2/90, Београд, 1990., стр. 34.

имати у виду садржајну разлику економских односа сваке земље. Као најзначајније области у којима настају кримогени фактори, наводе се области привреде, политике, финансија, државне управе и јавних служби, при чему се посебно истиче значај преласка договорене на тржишну економију у земљама у транзицији, као погодне основе за појаву организованог криминала.¹²⁸ Због тога је веома значајно да свака држава, сагледа узроке организованог криминала, у свим областима привредне и ванпривредне делатности, укључујући и области насилничког криминала, а не да некритички и аутоматски прихвати неке узроке који постоје у другим земљама.¹²⁹

Поједини аутори сматрају да су основни *узроци* настајања организованог криминала, противречност друштвених односа које узрокују неадекватан материјални развој и друштвена подела рада, што доводи до неравноправности у економској и политичкој сфери у оквиру једне земље и производи одређене импликације на међународном плану. У зависности од различитости друштвених заједница, *уопштени узроци* који погодују организованом криминалу најчешће су: *недостатак нормативно-правне регулативе* (прописи углавном нису донети благовремено и нису одговарајући за ту проблематику, што отвара простор за криминал, а органи супротстављања нијемо посматрају негативне делатности)¹³⁰, *економска и привредна дестабилизација* (обично су поремећени односи понуде и потражње на тржишту, долази до сиромаштва, незапослености, појаве нелегалног тржишта и сиве економије, прања новца и слично)¹³¹ и *друштвено-политички конфликти* (ратни сукоби и други конфликти који се непосредно одржавају на функционисања свих сегмената друштвеног живота)¹³² и *глобализација* (непосредно се рефлектује на све земље у свету).¹³³

Западни Балкан има своје специфичности у погледу изазова политике и управљања, као што су: рат у земљама бивше СФРЈ, међународне санкције против

¹²⁸ Бошковић, М.: *Актуелни проблеми сузбијања корупције*, Полицијска академија, Београд, 2000., стр. 31.

¹²⁹ Бошковић, М.: *исто*, стр. 84.

¹³⁰ Василијевић, В.: *исто*, стр. 35.

¹³¹ Мршевић, З.: *Организовани криминал – актуелни проблеми сузбијања криминалитета*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1993., стр. 87.

¹³² Бошковић, М.: *Облици организованог криминалитета и методи супростављања*, Београд, 1994., стр. 16.

¹³³ Симић, М.: *Организовани криминал и мере за његово сузбијање*, *Безбедност* бр. 1/04, Београд, стр. 27.

Србије, пад албанске државе деведесетих година, независност Црне Горе из јуна 2006. године и актуелни разговори о будућем статусу Косова. У току деведесетих година настале су нове границе и државе, којима су биле потребне нове институције. Настојање да се ухвати корак, како у смислу стварања нових институција и законодавног оквира тако и у реформисању старих, изазвало је велико оптерећење за ионако слабу и ратом оштећену институционалну способност и јавну благајну. За оне државе које су биле успешније у том процесу, тешкоће су настале код употребе нових инструмента уз непостојање техничке опремљености за њихову примену.¹³⁴

Друштвене промене су довеле до укупне друштвене дезорганизације и аномије, и до разарања основних социјалних вредности. Масовна незапосленост, сиромаштво, слабо имовинско стање, ниска и нередовна примања, несташица основних животних намирница на тржишту свели су животни стандарт знатнијег дела становништва на егзистенцијални минимум. То је приморало један део становништва да основна средства за сопствену и егзистенцију породице обезбеди на противправан начин, што је за последицу имало повећање укупног криминала у Србији. Други су пак искористили овакву ситуацију и све погодности такве ситуације за организовање криминалног деловања како на националном, тако и на међународном нивоу. Док су трајали етнички сукоби на простору бивше СФРЈ, криминалне групе се нису сукобљавале, већ напротив – сарађивале. Тужна је чињеница да је на крају свих ратова "на Балкану најефикаснија међуетничка сарадња између криминалаца".¹³⁵

Узимајући у обзир чињенице везане за етиолошка обележја организованог криминала, у неке од узрока који су погодовали настанку и развоју организованог криминала у Републици Србији, могу се убрајати:

- ратови вођени на просторима бивше Југославије, односно ратно окружење, који су утицали на појаву паравојних формација чије деловање за време и после ратова, у многим ситуацијама је било криминално, јер су вршила разна кривична дела, нарочито имовинска и насилничка с циљем стицања противправне имовинске користи;

¹³⁴ Савет Европе: *исто*, стр. 14

¹³⁵ Константација председника Европске комисије Романа Продија у његовој књизи Моја Европа, Наведено према – Марковић, С: *исто*, стр. 52

- отцепљење република из бивше Југославије, проузроковало је прекид политичких и економских односа наше земље и новонасталих земаља, што је омогућило организованим криминалним групама да вешто користе ситуацију за кријумчарење и недозвољену трговину оне робе за коју је постојало велико интересовање;

- економске санкције које је међународна заједница увела нашој земљи, утицале су на незапамћену инфлацију, која је пружила велике могућности за деловање организованог криминала, нарочито у сфери финансијског пословања, као и у области кријумчарења и недозвољене трговине дефицитарном робом;

- смањена производња и понуда производа, несташница појединих артикала на домаћем тржишту, ниска примања, пад стандарда и незапосленост,

- неконвертибилност домаће валуте, неликвидност банака и неповерење грађана у банкарски систем;

- монополистичко и шпекулантско понашање неких привредних субјеката;

- трансформација и приватизација друштвене имовине;

- криза на Косову и Метохији, која је поспешила трговину дрогом, оружјем и друге облике организованог криминала;

- НАТО бомбардовање и агресија на нашу земљу;

- противречности процеса транзиције;

- демократизација и либерализација у свим сферама друштвеног живота;

- недовољна међусобна сарадња надлежних органа на унутрашњем и међународном плану;

- корумпираност државних органа и остале друштвено негативне појаве које прате транзицијске процесе кроз које пролази наша земља;

- несналажљивост и неспособност државе да предузима одговарајуће мере у економској, политичкој и социјалној кризи.¹³⁶

Све наведене околности погодују организованом криминалу да делује и развија своју криминалну делатност, с циљем стицања користи и материјалне добити. Посматрајући друштвене корене односно узроке организованог криминала, уочљиво је да су настајали и мењали се са развојем друштва, али и да је без обзира на њихове промењивости, организовани криминала опстајао,

¹³⁶ Бошковић, М.: *исто*, стр. 98-100.

прилагођавао се новонасталим условима и испољавао се у новим облицима како на националном, тако и на међународном плану.

3.2. Карактеристике организованог криминала

Будући да у криминолошкој и крвичноправној литератури, не постоји јединствена дефиниција организованог криминала, нема ни јединствених мишљења о његовим основним обележјима односно карактеристикама. Законске дефиниције појма организованог криминала указују на неке основне критеријуме за његово разликовање од других појава угрожавања. Међутим, из њих се може назрети, али не и у потпуности схватити суштина и својства организованог криминала, те је због тога неопходно истаћи његове основне карактеристике. У немогућности да дају унифицирану дефиницију организованог криминала у научној и стручној литератури, често се, у тој функцији, прибегава набрајању његових основних карактеристика.

Heijden сматра да за идентификацију организованог криминала у Европи постоји девет карактеристика, и то: учествовање више од два лица чији је циљ тежња за профитом и моћи; свако лице има своју одређену улогу; деловање у дужем или неодређеном периоду; коришћење неких облика дисциплине и контроле; осумњиченост за тежа кривична дела; деловање на међународном нивоу; коришћење насиља или других средстава застрашивања; коришћење привредних и пословних структура; умешаност у прање новца; утицање на политику, медије, јавну управу, правосудне органе или привреду.¹³⁷ Да би се извршено кривично дело могло третирати као организовани криминал, мора бити присутно најмање четири од девет наведених карактеристика, од којих је обавезна прва.

Према Сачићу, може се рећи да у последњих десетак година, организовани криминал обележава:

- *Способност брзог прилагођавања општим социјалним и привредним условима* уз скоро непогрешиво проналажење профитабилних подручја у којима

¹³⁷ Heijden, T.: Merenje organiziranega kriminala v Zahodni Evropi, *Proučavanje in primerjalni vidiki policijske dejavnosti v svetu*, Visoka policijsko – varnosna šola, Ljubljana, 1998., str. 243.

се притивправно остварује изузетно велика финансијска добит и где постоји мали ризик од кривичног гоњења,

- *Трајна повезаност већег броја лица у криминална удружења*, која имају различит степен унутрашње повезаности својих чланова и у којима постоје субординацијски односи, хијерархијска структура, подела улога и „плена“, конспиративно деловање, властити систем обезбеђења за припаднике „породице“ и „организације“, као и систем санкција за „непослушне“ припаднике организације. Такође, важно је напоменути да је уочен феномен одвајања вођства криминалне организације од самих извршилаца злочина што се нарочито види у начину издавања злочиначких налога. Сасвим је евидентно да овакво стање отежава или у потпуности онемогућава продор органа државне власти у саму криминалну организацију. Као последица свега овога дошло је до формирања чврсте, временски неусловљене криминалне организације са континуираном криминалном делатношћу, независно од мањег или већег губитка чланства с обзиром да је оно заменљива категорија. Не сме се занемарити чињеница да на самон врху пирамиде криминалне организације не мора стајати само један човек, већ то може бити и неколицина њих,

- *Организовано криминално деловање је планско, трајно, тајно, професионализовано и циљно извршење криминалне делатности* (како тешких тако и лаких кривичних дела). Ово деловање искључује сваку случајност и нехат. Организовано криминално деловање користи две полуге: с једне стране то су застрашивање и насиље, а са друге стране сви облици корупције. Из ове веома важне карактеристике организованог криминала произилази и криминолошки тип извршилаца тих кривичних дела – то су сурови и специјализовани професионалци,

- *Разноврсна феноменологија организоване криминалне делатности*. Постоји, могло би се рећи традиционални“ интерес носиоца организованог криминала за извршењем следећих кривичних дела: злоупотреба дрога, кријумчарење оружја, злата, драгог камења, уметничких дела, крађа и кријумчарење возила на моторни погон, изнуде, рекет, отмице, наручена убиства, оружане пљачке – разбојништва, корупције, коцкање, преваре и привредном и финансијском пословању (финансијски инжењеринг, преваре у социјалном и

здравственом осигурању, берзанском пословању, банкарству, кладионицама, играма на срећу), праће прљавог новца, организовање илегалних миграција, организовање проституције, трговине људима, дечије порнографије, педофилије, фалсификовање новца и других хартија од вредности, чекова и кредитних картица, утаја пореза, повреда ауторских права и интелектуалне својине, компјутерски и еколошки криминал (илегална трговина нуклеарним отпадом) и дуги појавни облици криминалног понашања који осигуравају високу добит, а мали ризик од откривања и кривичног гоњења њихових извршилаца. Последица је губљење оштре разлике између криминалне делатности носиоца организованог криминала са једне стране, и са друге стране општег – класичног криминала, јер је организовани криминал постепено обихватио и кривична дела из широког спектра општег криминала,

- *Бруталност и примена насиља*, пре свега се изражава према самим жртвама различитих кривичних дела, али и према самом чланству. Сматра се да је ова карактеристика организованог криминала нарочито присутна на подручју средње и источне Европе где се још нису у потпуности издиференцирале границе криминалног деловања појединих криминалних група,

- *Прикривеност организованог криминала* се сматра његовом трајном карактеристиком, јер се ова врста криминала налази дубоко у „тамној зони“ која обухвата велику „тамну бројку“ извршених, а непријављених кривичних дела. Ова карактеристика ствара велике тешкоће у откривању организованог криминала, доказивању и кривичном гоњењу. Исто тако, ово битно отежава и доношење процене о обиму стварог постојања организованог криминала. То условљава привидност слике о трендовима и структури ове врсте криминала, јер се по правилу пријављује онолико кривичних дела те врсте колико је сама извршна власт у стању да открије,

- *Располагање енормно великим финансијским средствима* – тзв. прљавим новцем. Финансијска средства представљају највећу мотивацију и разлог постојања организованог криминала, али и највећу опасност за државу јер се тај новац „пере“ улагањем у илегалне привредне и финансијске токове. Истовремено, то је велики потенцијал за коруптивна деловања, а тиме се осигурава и утицај на државну управу и доношење политичких одлука мимо демократских институција.

Осим тога, део тог новца се улаже и у развој властите логистичке и техничке основице (авиони, бродови, глисери, стварање и развој властитог информатичког система као и система заштићених комуникација и сл.).

- *Транснационалност* је такође једна од карактеристика организованог криминала. Напредак технике, комуникације, информатике, саобраћајна повезаност, нови трендови у привреди, трговини, банкарству и финансијским институцијама и глобални процеси интеграције и интернационализације су довели до убрзаног географског ширења и раста организованог криминала, после другог светског рата, а нарочито у последњих 20-так година. Транснационални организовани криминал користи предности глобализације, слободне трговине и наглог развоја нових технологија за извршење кривичних дела, и за премештање новца и других вредности, што је само потврда давно понате истине да криминал, а нарочито организовани, не познаје границе.

- Организовани криминал обележава и *технологизација криминалног деловања* припадника криминалних удружења, повезивање легалних и илегалних делатности носилаца организованог криминала, што представља последицу пораста корупције јер се управо њом тај криминал најчешће повезује са високим државним и политичким вођством. Припадници криминалних организација све чешће прибегавају оптичком и акустичком праћењу детекцијских делатности припадника криминалистичке полиције и судија, али и претњама и ликвидацијама, како би на тај начин онемогућили успешно вођење преткривичног поступка, односно истраге.¹³⁸

Карактеристике и елементи организованог криминала могу се различито класификовати. Међутим, неспорно је да једну од најважнијих карактеристика организованог криминала представља његова мрежна структура. Основу мреже чини „криминална породица“ која окупља криминалне организације (групе, банде и сл.), које одликују „подела рада“, специјализација за одређене врсте кривичних дела и територија на којој делују. На челу сваке од криминалних организација налази се „газда“ (boss) који руководи пословима, координира делатност, има апсолутну моћ и брине се о „породичном моралу“. Највиши орган одлучивања у мрежи криминалних организација је високи (врховни) савет криминалне

¹³⁸ Сачић, Ж.: *Организовани криминал - методе сузбијања*, Загреб, 2001., стр. 29-33

породице, који броји између девет и дванаест чланова и окупља представнике (газде) сваке организације. На челу савета криминалне породице налази се врховни вођа (don) и приликом његовог избора предност имају јаче и имућније организације.¹³⁹

Унутрашња организација криминалних организација (породица) утемељена је на хијерархији односа, строгости, лојалности, солидарности, „породичном моралу“, познатом „закону ћутања“ (omerta) и још неким другим елементима, тзв. општим индицијама организованог криминалитета. Основни циљ криминалне организације је, пре свега, остварење што већег профита уз минималне ризике и накнадна легализација злочиначке добити (противправне имовинске користи). Праће новца је једна од познатих финансијских операција чији су циљеви сакривање порекла новца и његов даљи легалан обрт.¹⁴⁰

Специфична методологија деловања је, као битна карактеристика, сагласна организацији злочиначких удружења и у функцији је остварења постављених циљева, па у ту сврху организације користе сва могућа средства. Најчешћи облици криминалног деловања су: убиства, отмице, изнуде, рекетирање, застрашивање, корупција државних службеника и др. Маркетинг је област на коју криминалне групе обраћају посебну пажњу с циљем прикривања своје основне делатности и представљања у друштву као добротвора.¹⁴¹ Представници криминалних организација, или како их често медији представљају као контраверзне бизнисмене, све више се појављују као донатори спортских и културних манифестација, негују добре односе с јавним личностима и настоје да се представе као „угледни“ грађани.

Доминирајући елемент, организованог криминала, представља организованост, а као битне карактеристике, могу се истаћи: трајније удруживање већег броја људи са хијерархијско - организационом структуром, планска делатност уз поделу рада, вршење легалне делатности која је прилагођена

¹³⁹ Водинелић, В.: Криминалитет са мрежном структуром и организовани криминалитет профита, *Безбедност*, бр. 1/92, Београд, стр. 13–27.

¹⁴⁰ Никач, Ж.: *исто*, стр. 726.

¹⁴¹ Схватање, у коме се мафијашке вође или босови третирају у јавности као "људи који чине добра својим комшијама и пријатељима", постоји од самог настанка мафије и дубоко је укорењено у њену историју. Отуда се и изродила идеја да су мафијаши, у ствари, „људи од части“ који се се залажу бољитак своје заједнице. Наведено према – Karter, L.: *Највећи злотвори у историји – мафијаши*, Народна књига, Београд, 2004., стр. 5.

одрђеним потребама становништва, флексибилност и разноврсност у избору криминалних метода искоришћавања, претњи и присилне заштите, терор, мобилност, интернационализам и подмићивање, све с циљем постизања економске и политичке моћи.¹⁴²

Неспорно је да организовани криминал представља добро организовану криминалну организацију, са строгом хијерархијом, дисциплином, одговорношћу, прикривеношћу, лојалношћу и поделом задатака, чији је циљ остваривање што већег профита криминалном делатношћу и легализација незаконито стечене имовине, а чија се делатност одвија и у међународним размерама, те се најчешће испољава кроз разноврсне активности транснационалних криминалних група. Основне карактеристике које омогућавају организованом криминалу опстанак и деловање у дужем временском периоду односе се на примену насиља и застрашивања, односно на успостављање веза са органима власти, државним органима, легалним пословним, привредним и финансијским субјектима и утицајним политичким партијама, чиме се стиче значајан утицај и одређени друштвени углед.¹⁴³

Посматарајући актуелну ситуацију у области организованог криминала уочава се његово пребацивање у економску сферу и међузону легалног и нелегалног, и то почев од утаја пореза до корупције и осталих махинација. Иако је судећи по неким извештајима, потражња за хероином на тржишту Европске уније опала, што се имплицирало и на смањење броја убистава и других врста криминала на плочницима балканских градова, организовани криминал, корупција и праће новца и даље представљају озбиљан друштвени проблем.¹⁴⁴

Последњих неколико година стање организованог криминала у *Србији* карактерише знатно сужено поље деловања у финансијском сектору. У сфери класичног криминала присутни су веома софистицирани методи у извршењу отмица, изнуда и других облика насилничког криминала. Знатно су усавршени облици кријумчарења цигарета, а илегално тржиште ове врсте робе још се одупире напорима полиције и других органа. Оно се веома брзо интегрисало у

¹⁴² Стојановић, З.: *исто*, стр. 63

¹⁴³ Бошковић, М.: *исто*, стр. 46.

¹⁴⁴ Савет Европе: *Извештај о стању у области организованог и привредног криминала у Југоисточној Европи*, Стразбур, септембар 2006., стр. 16.

европске и светске токове кријумчарења и дистрибуције илегално и легално произведених цигарета.

До сазнања о постојању организоване криминалне делатности може се доћи и интегралним аналитичким приступом у тумачењу чињеница у оперативној делатности, које често самостално посматране не указују на постојање организоване криминалне делатности. Тако, можемо издвојити следеће опште индицијалне чињенице које индиректно указују на постојање организоване криминалне делатности:

- учестало вршење кривичних дела из домена основних делатности организованог и транснационалног криминала (кријумчарење, корупција, недозвољена трговина, прање новца и сл.);

- присуство кривичних дела из области насилничког криминала извршених на професионалан и гангстерски начин у стилу западњачких мафијашких организација;

- специфични обрачуни између појединаца и криминалних група на улицама, путевима, у аутомобилима, на сплавовима и другим угоститељским објектима уз коришћење аутоматског оружја и експлозивних направа;

- оштећење и уништење кућа, возила, угоститељских и других објеката коришћењем минско-експлозивних средстава;

- учесталост отмица пословних људи и других материјално добро ситуираних лица и плаћање одређене надокнаде за њихово пуштање на слободу;

- непријављивање напада од стране оштећених, услед страха од одмазде;

- избегавање грађана да сведоче, под изговором да нису ништа чули ни видели, иако се кривично дело десило на јавном месту и уз њихово присуство;

- измена на суду, у корист окривљеног, исказа датог у истрази;

- учестала примена силе, претње, застрашивања, уцена и корупције;

- претње упућене полицији, јавном тужиоцу и другим органима надлежним за сузбијање организованог криминала;

- постојање слоја богатих људи, чијем се богатству не зна порекло;

- разни притисци на државне органе ради удовољавања захтевима појединих странака, неједнак третман појединих лица;

- постојање класичног рекета, услуга заштите и специфичног вида рекета у сфери црног тржишта и сиве економије;
 - умешаност у криминалне радње радника органа унутрашњих послова, тужилаштва, судова и других органа;
 - сумњиви контакти представника разних политичких странака с појединим члановима криминалних организација;
 - неадекватан кривични прогон и блага казнена политика према појединим учиниоцима кривичних дела;
 - појава нових сведока у кривичном поступку за кривична дела организованог криминала која су раније била непозната, односно којих раније није било;
 - висока цена ангажовања познатих адвоката за браниоце;
 - закључење штетних уговора;
 - увоз робе слабијег квалитета, застареле технологије и увоз појединих врста роба по нижим ценама, што доводи до смањења царинских дажбина и пореза;
 - давање кредита по вантржишним условима и друго.¹⁴⁵
- Такође, на постојање организованог криминала у једној средини (локалној заједници) могу да укажу следеће индиције:
- лица која немају легалне приходе живе „на високој нози” (луксузни аутомобили, велике куће, трошење великих свота новца итд.);
 - дешавају се физички напади који се не пријављују полицији;
 - дешавају се убиства, подметања експлозива под возила, у станове и локале или пожари без јасних мотива;
 - професионални начин извршења убиства или подметања експлозива (нпр. убиства из возила у покрету);
 - убиства се врше из оружја које није доступно грађанима (из аутоматских пушака, хеклера итд.);
 - не налазе се сведоци мада су убиства извршена на јавном месту у присуству грађана;

¹⁴⁵ Бошковић, М.: *Организовани криминалитет и и корупција*, ВШУП, Бања Лука, 2004., стр. 256.

- оштећени и жртве одбијају да сарађују с полицијом и да сведоче пред судом;
- у локалној заједници расте наркоманија;
- анонимно се прети полицајцима, судијама и тужиоцима који раде на предмету;
- пресуде наркодилерима су симболичке (условне осуде, благе затворске казне); до суда долазе само ситни улични препродавци дроге; снабдевачи локалног тржишта или наркодилери на велико, финансијери – заштитници су изван опције посматрања полиције и тужилаштва;
- није се умањио стандард живота, то јест, трошење пара, у породицама чији су чланови лишени слободе;
- одмах после хапшења осумњичених наступају адвокати с унапред потписаним овлашћењем за заступање;
- кривична дела се врше и након хапшења шефова банди (или се повећава њихов број);
- суду се пријављују до тада непознати сведоци одбране, а сведоци оптужбе мењају исказе у корист окривљеног;
- полиција и тужиоци поступају помирљиво на суду итд.¹⁴⁶

Последице оваквог облика криминалног деловања негативно се рефлектују како на економском (угрожавање тржишне економије, смањење друштвеног производа, умањење инвестиција, смењен буџет, пораст сиромаштва грађана) тако и на друштвено-политичком плану (угрожавање демократских институција, повећавање трошкова функционисања државе, изазивање општег осећаја несигурности и неповерења грађана у институције државе, разарање моралних вредности друштва, апатија грађана).

3.3. Организоване криминалне групе као носиоци организованог криминала

Савремене криминалне организације су профитно оријентисане и тржишно устројене, а методе њиховог деловања су комбинација криминалних метода и

¹⁴⁶ Симоновић, Б.: *Криминалистика*, Правни факултет, Крагујевац, 2004., стр. 631.

метода рада савремених пословних организација, што их чини опасним по друштво. Криминалне структуре најчешће су засноване на организационим моделима који омогућавају професионалност и ефикасност у деловању. Основне разлике у криминалном организовању у односу на традиционалне форме криминалних организација испољавају се кроз: динамичност, прилагодљивост и флексибилност криминалне структуре; оспособљеност за деловање у глобалним оквирима; коришћење савремених технологија и експертских знања у криминалним делатностима и коришћење легалних пословних структура у реализацији криминалних циљева. Чланство савремених криминалних организација је мотивисано, тимски оријентисано и усмерено ка остваривању „криминалних” циљева.¹⁴⁷

3.3.1. Организоване криминалне групе у свету

Најстарији мултинационални појам организоване криминалне групе (1998. године), званично утврђен у обавезујућим међународним документима је појам “криминалне организације”, из заједничке акције, усвојен на нивоу ЕУ, а који гласи: “Криминална организација је организована група/удружење, која постоји одређено време, коју чине две или више особа, делујући на усклађени начин у циљу вршења кривичних дела за која се може изрећи највиша казна затвора у трајању од најмање четири године или тежа казна без обзира да ли су та кривична дела циљ сама за себе или су средство за стицање материјалне користи и, ако се то може применити, за непримерено вршење утицаја на рад јавних органа”.¹⁴⁸ Међутим, овај појам, иако је усвојен као заједничка акција (деловање) ниједна од земаља чланица ЕУ није ратификовала. Савет министара земаља чланица ЕУ је у својој препоруци 11 из 2001. године усвојио сличан појам “организоване

¹⁴⁷ Бошковић, Г.: *Организовани криминал*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011., стр. 69.

¹⁴⁸ Заједничка акција 98/733/JXA од 21.12.1998. године, коју је усвојио Савет Европе на основу члана 3. Уговора о ЕУ о инкриминисању учешћа у криминалној организацији у земаљама чланицама ЕУ.

криминалне групе”, без ограничавања предмета на транснационална кривична дела.¹⁴⁹

Према Конвенцији Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, усвојеној 2000. године, у Палерму, организована криминална група се дефинише као “група која се састоји од три или више лица, а постоји једно извесно време и делује са циљем извршења једног или више озбиљних кривичних дела ради посредног или непосредног остваривања новчане или неке друге материјалне користи”.¹⁵⁰ Озбиљна кривична дела дефинисана су као она за која је предвиђена казна затвора дужа од четири године. Деликт је транснационалан ако је извршен у две или више држава, почињен у једној држави али су значајни елементи његове припреме, планирања, усмеравања или контроле, изведени у другој држави, затим, ако је извршен у једној држави али је укључена криминална група која делује у више држава и ако је деликт извршен у једној држави али има знатне последице у другој држави. На основу Конвенције, кривичним делима из области организованог криминала, сматрају се учешће у групама које се у континуитету баве криминалом, корупцијом, прањем новца, проституцијом, трговином људима, дрогом, царинским преварама и слично.

На XI Међународном конгресу криминолога закључено је 2004. године да криминал почетком XXI века свуда у свету бележи огроман раст. Процењује се да данас реални свет организованог криминала вреди годишње скоро билион долара. Мафија је још на крају XX века била глобална и интерконтинентална сила. То је и потврђено подацима да је, на пример, у Русији 1990. године било регистровано 700 мафијашких група, да би 1995. њихов број порастао на 8.000. А данас, руска мафија је достигла ниво паралелне државе.¹⁵¹ С друге стране, према подацима

¹⁴⁹ Препорука 11 Савета министара земаља чланица ЕУ у вези водећих принципа за борбу против организованог криминала, која је донета на 765. састанку Савета 19.09.2001. године. Наведено према - Савет Европе: *исто*, стр. 11.

¹⁵⁰ Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, „Службени лист СРЈ – међународни уговори” бр. 6 од 27.06.2001.

¹⁵¹ У Русији постоји око 4300 криминалних организација, различитих по бројности и нивоу организационе структуре, са укупно око 100.000 чланова и око 18.000 вођа. За 174 организације се претпоставља да делују на међународном нивоу, између осталог у САД, Немачкој и другим земљама Европе. Сматра се да постоји око 180 руских такозваних "збратимљених крадљиваца", што би у слободном преводу означавало руске криминалне босове. Неке криминалне организације из Русије делују у иностранству у три основна облика: "снажан продор", кроз непосредну инфилтрацију; "слаб продор", кроз економску активност и стратешко партнерство са постојећом криминалним групама. Наведено према - Federal Bureau of Investigation: *Organized crime investigation*, International Law Enforcement Academy (ILEA), Budapest, 2006., p. 64.

органа за сузбијање организованог криминала, у Србији има двадесетак организованих нарко-криминалних група, које се углавном налазе у већим градовима, као што су Београд, Нови Сад, Ниш, Јагодина и подручје Новог Пазара. Реч је о криминалним групама које имају одређену структуру, али које ипак нису јаче у односу на сличне групе у региону западног Балкана, нити су приближне снази некадашњег “земунског клана” тако да, тренутно, у Србији нема класичних шефова нарко-мафије.¹⁵²

Како то истиче Richards, може се закључити да данас постоје три главна типа или групе криминалних организација које делују глобално, односно транснационално. *Први тип* чине тзв. "Великих пет" - традиционалне групације организованог криминала, у које спадају италијанска криминална удружења (укључујући сицилијанске и америчке породице Мафије), руска "мафија", јапанске Јакузе, кинеске Тријаде и колумбијски Картели. Да би ова група била заокружена, неопходно је у њу сместити и мексичку "Криминалну федерацију", састављену од пет нарко-картела из ове земље, тако да је, према поменутом аутору, у том случају исправније говорити о "Великих Шест" у организованом криминалитету, који делују глобално. *Други тип* криминалних организација чине мање, али ипак високо организоване групе, са одређеним криминалним специјалностима, које су највећим делом у функцији "Великих Шест", на сличан начин као што подручне испоставе (одељења) раде за своје матичне компаније. У ову категорију могу се сврстати нигеријске криминалне групе, као и оне лоциране у Јамајци, Порторику, Доминиканској Републици и слично. *Трећи тип* су класичне терористичке организације, које се, између осталог, баве и кријумчарењем наркотика, разним облицима фалсификата, кријумчарењем оружја и слично, а што представља основни вид финансирања њихове борбе за остварење политичких циљева.¹⁵³

Говорећи у америчком Сенату, сенатор Џон Кери је сликовито описао како данас функционише светско подземље: “Руска мафија шаље свог професионалног убицу из Москве да у Њујорку ликвидира једног непослушног власника великог маркета. Његове фалсификоване папире обезбеђује

¹⁵² Упореди: Видојевић, М.: *исто*, стр.24; www.danas.rs/hronika/ од 11.11.2007. године

¹⁵³ Richards, J.R.: *Transnational Criminal Organizatios, Cybercrime and Maney Laundering*, CRS press, Boca Raton, London, New York, Washington, 1999., p. 15.

сицилијанска мафија, која је за ту услугу плаћена ракетама “земља-земља”, или други пример, колумбијски картели производе кокаин. Кинеска мафија га узима у замену за хероин, који се, затим, кријумчари у САД. Тријаде доносе колумбијски кокаин у Јапан и дистрибуирају га у сарадњи са јакузама. После тога азијска мафија пере новац од дроге у Европи. Кумови руске, кинеске, италијанске и колумбијске мафије имали су још 1992. године први заједнички састанак, прво у Прагу, а потом у Варшави и Цириху. На овим самитима мафијаша постигнут је договор о стратешком савезу мафија у илегаланој трговини наркотицима, јер то је роба која данас доноси највећи и најбржи профит. Италијани¹⁵⁴ су понудили своје искуство и знање, као и везе на тржишту дрога. Руси су понудили добро обезбеђење шверцерских канала широм света. Кинези су понудили своју дилерску мрежу од Токија преко Њу Делхија до Њујорка¹⁵⁵, а Колумбијци су понудили свој кокаин и блискоисточни хероин, најбољег квалитета по најнижим могућим ценама. Тако је настала прва глобална мафијашка осовина.¹⁵⁶

Као пример сарадње организованих криминалних група, у области кријумчарења кокаина, навешћемо сарадњу колумбијског Кали картела са мексичким и америчким картелима. Кали картела је користио Карибе као транспортну руту дроге и новца у САД, да би, након неколико успешних репресивних акција америчких власти, испоруке усмерио преко територије

¹⁵⁴ Криминална организација „Ndrangheta“ базирана је у Калабрији (Италија) и састоји се од око 140 ћелија, које укључују приближно 5.300 чланова. Нарочито је активна у илегалној трговини хероином, што је и потврдила истрага америчких државних органа крајем 80-тих и почетком 90-тих година прошлог века, којом је откривено да је Ndrangheta користила пицерије у великим градовима источне обале као параване за трговину хероином. Операција истражних органа САД-а из 1997. године (Operation Cat's Eye) открила је да ова криминална организација има развијену мрежу трговине наркотицима, којом управља из својих ћелија у Торонту (Канада) и Тампи (Флорида), у савезу са њујоршком мафијом и колумбијским картелима. Наведено према - Маринковић, Д.: Злоупотреба дрога и организовани криминалитет, *Зборник радова са научног скупа “Организовани криминалитет – стање и мере заштите”*, Београд, 2005., стр. 625.

¹⁵⁵ Последњих година кинеске Тријаде су склопиле савез са јапанским Јакузама базираним на Тајвану, познатом групом Bamboo Union, у циљу производње и кријумчарења метамфетамина у Јапан.¹⁵⁵ У овом случају дрога се производи на Тајвану од стране Тријада, а потом је преузимају Јакузе и илегално транспортују у Јапан, преко највеће тајванске луке Kaohsiung. Готово сав хероин који пролази кроз Кину и Хонг Конг, а потом пласира широм света, кријумчари се у организацији Тријада и потиче из подручја тзв. "Златног троугла". Од касних осамдесетих година 20. века Кинези доминирају светским тржиштем хероина. Дошло је до значајног пораста зависника од ове дроге у свету, док је цена хероина на тржишту све нижа. Врста хероина позната као "China White" ("кинеско бело") једна је од најквалитетнијих и најчистијих у свету и може се конзумирати ушмркавањем или пушењем, што је, између осталог, утицало и на распрострањеност саме злоупотребе ове дроге. Наведено према – *Ibid.*

¹⁵⁶ Наведено према – “Организоване криминалне групе света”, www.serbianna.com/columns/168.shtml

Мексика, склапањем уговора са мексичким нарко-организаацијама. У почетку, картел је мексичким групама плаћао од 1000 до 2000 долара по пребаченом килограму кокаина преко мексичког коридора, да би временом ова услуга постајала све скупља, тако да се данас мексичким кријумчарима плаћа у роби - између 40%-50% кријумчарене робе. И поред тога, профити Кали картела остали су изузетно високи - представници DEA у америчком конгресу изнели су процене да су босови овог картела 1995. године остварили профит већи од 8 милијарди долара. Док су се припадници супарничког Меделин картела, у кријумчарењу дроге, првенствено користили насиљем и корупцијом, Кали картел је осмишљавао најразличитије облике превара и камуфлажа у таквим транспортима. Тако су нпр. агенти царинске службе САД и DEA, 1998. године открили 3270 кг кокаина сакривеног у 700 од укупно 9.000 дасака упућених из Еквадора, које су за те потребе биле посебно издубљене, односно 2270 кг кокаина замотаног у 1.200 табли чоколаде. Кали картел је вођен од стране 4 главне криминалне фигуре - браће Gilberto и Miguel Rodriguez Orejuela, Jose Santacruz Londono и Pacho Herera. Сва четворица су ухваћена 1995. године, а Londono је и убијен следеће године, након бекства из затвора. Породица Rodriguez Orejuela контролисала је једну од највећих и најсофистициранијих криминалних организација у историји, "огромну монолитну мрежу повезаних хелија кријумчара, транспортера, дистрибутера и перача новца" - како је то истакнуто у једном извештају DEA. Gilberto је био познат као стратешки планер ове организације, док се Miguel специјализовао за организовање кријумчарског транспорта.¹⁵⁷

О каквом је бизнису организованих криминалних група реч говоре и подаци Пентагона. Амерички војни извори су 2004. године проценили да годишње око 1.000 метричких тона кокаина илегално из Латинске Америке улази у САД. За то је организован ваздушни и поморски мост између два америчка континента, којим годишње прође до 3.000 авиона и 5.000 бродова. Новац зарађен на кокаину завшава потом у канадским банкама, где се годишње "опере" до десет милијарди нарко-долара. Велика Британија данас признаје да има проблема са 32

¹⁵⁷ Маринковић, Д.: *исто*, стр. 629.

милијарде долара без порекла у њеном финансијском систему. Подразумева се, наравно, да је то мафијашки новац.¹⁵⁸

Европска комисија је изнела крајем 2004. године план борбе против криминалних банди које оперишу у више држава ЕУ. Предлози укључују заједничко дефинисање "криминалне организације" на нивоу Уније, као и размену информација и криминалних досијеа између држава чланица. Подаци које је изнео Еуропол показују да је 2002. у Европској унији постојало 4.000 криминалних организација у оквиру којих је деловало 40.000 криминалаца. Међународни монетарни фонд указује да је профит остварен прањем новца који потиче од организованог криминала чини од два до пет одсто бруто друштвеног производа у Европи. Та нова глобална криминална осовина састоји се од шест главних сила, повезаних низом малих организација, као и финансијским и политичким круговима у многим земљама, а то су: амерички криминалци, јапанске јакузе, кинеске тријаде, колумбијски картели, руски гангови и италијанска мафија. Ова подземна армија има осам милиона регистрованих чланова, од којих највише у Кини, четири милиона и Русији, три милиона људи који директно ради за мафију.¹⁵⁹

3.3.2. Организоване криминалне групе на западном Балкану с посебним освртом на Републику Србију

Експертски тим југоисточне Европе за борбу против организованог криминала тврди да нови балкански криминални поредак изграђује властиту оружану силу, финансијске институције, обавештајну заједницу, јединствену логистику и мрежу кадрова у политичким центрима моћи, јер су финансијске институције на Балкану у протеклих двадесетак година биле главни савезник организованом криминалном подземљу. У овом региону постоји седам организованих криминалних група тзв. етно-мафија, које своје активности углавном базирају на прекограничној сарадњи. Реч је добро организованим криминалним групама које повезује етничко порекло и простор на коме делују. У организационом смислу не ради се о класичној мафији већ о нижим облицима

¹⁵⁸ Извештај State department за 2004. годину (доступно на - www.state.gov. од 14.12.2007. године).

организације (кланови и сл.), са јасно подељеним послом, а то су: албанско-црногорска, која се бави трговином наркотицима, и има огранке на Косову, у Санцаку, БиХ, Србији и Хрватској, санџачко-муслиманска, која се бави трговином људима и оружјем, босанска, која тргује краденим аутомобилима и бави се нарученим ликвидацијама, хрватска, која има организовану мрежу за кријумчарење цигарета, људи и антиквитета. Српске криминалне групе раде илегалну трговину некретнинама и прање новца, док се румунске баве трговином људима и цигаретама. Руска мафија на Балкан испоручује синтетичке дроге, а купује крадене аутомобиле.

Према извештају Европола за 2007. годину, најактивније су и најопасније нарко-криминалне групе, као и трговци дрогом оружјем, људима и цигаретама. На Балкану, марихуана и кокаин, долазе из Албаније и Црне Горе, а хероин из Турске, Бугарске и Македоније. Из Авганистана, Ирана, Ирака, и Албаније, кријумчаре се мигранти преко Србије и Хрватске, који се пребацују у западноевропске земаље. Кријумчарење оружје иде из Србије, Републике Српске, БиХ и Хрватске преко Црне Горе према Албанији и Косову.¹⁶⁰ У овом извештају наводи се да је проблем Европе са албанском мафијом у томе што су све њене организоване криминалне групе укључене у различите облике криминала широм ЕУ. Уз Турке и Нигеријце, Албанци се убрајају међу "прве три организоване криминалне групе", које делују широм ЕУ, а углавном се баве кријумчарењем дроге, илегалним миграцијама, али и другим видовима криминала као што су пљачка и провале. У неким случајевима они делују самостално, док у другим ситуацијама сарађују с другим криминалним групама или делују само у пружању услуга.

Проблем организованог криминала, корупције и прања новца утиче на политичку стабилност на Балкану, подрива темеље правне државе и одвраћа прилив још значајнијих директних страних инвестиција. Девијантни делови служби државних безбедности у бившим комунистичким државама, посебно у Бугарској и Србији, ратови у бившој Југославији, ембарго против Србије и Црне Горе, распад система у Албанији, кријумчарење хероина и цигарета, трговина људима и оружјем, јака албанска мафија и велики егзодус деведесетих година

¹⁵⁹ Извештај Европола за 2006. годину (доступно на - www.europol.eu.int од 09.11.2007. године).

окарактерисале су организовани криминал на целом Балканском полуострву.¹⁶¹ Према проценама Савета Европе, у 2005. години, у региону западног Балкана, деловало је 200 до 300 организованих криминалних група. Како ове групе варирају у броју извршилаца (од 3 до 20 и више чланова), тешко је проценити укупан број њихових чланова. Према извештајима, органи за спровођење закона оптужили су неких 2.500 особа. Имајући на уму забележене податке о одређеним врстама криминала који обично врше организоване злочиначке групе, вероватно стварни број организованих злочиначких група и извршилаца износи два до три пута више од пријављеног броја, ако не и више.¹⁶²

Према прелиминарним подацима МУП Републике Србије за 2007. годину, у нашој земљи, деловало је 36 организованих криминалних група са око 350 чланова и још 360 "безбедносно интересантних лица". Највећи број организованих криминалних група у Србији тргује дрогом, а већина њих се бави и убиствима, уценама, отмицама и изнудама, наводи се у подацима, уз напомену да се број организованих криминалних група мења. Око 60 одсто тих група се бави кријумчарењем наркотика, као једном од најуноснијих криминогених делатности, а поред тога присутно је и кријумчарење људи, трговина и кријумчарење ватреног оружја и муниције, организована крађа и препродаја крадених аутомобила и организовано фалсификовање новца и хартија од вредности", наводе у МУП. Подаци полиције показују да организоване криминалне групе у Србији сарађују са криминалним групама у региону и "ширем подручју", као и да се та сарадња одвија без обзира на етничку припадност криминалаца.¹⁶³

Подаци МУП Републике Србије за 2009. годину говоре да је на територији Србије регистровано 27 организованих криминалних група, са укупно 213 чланова, као и 452 безбедносно интересантне особе које се баве организованим криминалом. Већина ових криминалних група бави се наркокриминалом, а у области организованог финансијског криминала, откривено је седам организованих криминалних група са укупно 111 чланова од којих је 86 лишено

¹⁶⁰ Наведено према - <http://www.voanews.com-/archive/2008-05-30-voa1.cfm>

¹⁶¹ Извештај Одељења за криминал и дроге УН за 2007. годину под називом "Криминал и стабилност на Балкану". Наведено према - <http://www.novosti.rs/code/navigate.php?Id=4&datum=2008-01-02>

¹⁶² Савет Европе: *Извештај о стању у области организованог и привредног криминала у Југоисточној Европи*, Стразбур, септембар 2006., стр. 16.

слободе. Укупно прибављена имовинска корист деловањем ових група је преко 320 милиона динара и 4,5 милиона евра, а причињена имовинска штета - око 370 милиона динара. Откривене су организоване криминалне групе које су вршиле злоупотребе у области здравства, у располагању јавним приходима, у промету нафте и нафтних деривата, обезбеђивању инвалиднина и решавању стамбених потреба припадника Војске, а по први пут је откривена група која је организовано вршила преваре у области осигурања возила, коју су чинили и припадници полиције.¹⁶⁴

У овом контексту, интересантан је пример организоване криминалне групе коју су чинили лица запослена у осигуравајућим друштвима, адвокати и саобраћајни полицајци, а против које је 2006. године истрагу водило Специјално тужилаштво за борбу против организованог криминала за бројна кривична дела преваре учињене против осигуравајућих друштава у земљи и иностранству. Циљ ове криминалне групе је био вршење кривичних дела преваре осигуравајућих организација, у циљу стицања добити, пријављивањем лажног (фиктивног) настанка штете у саобраћајним незгодама и њиховом наплатом по основу осигурања.

Делатност ове криминалне групе, планирана је на дуже време, и започињала је тако што су окривљени К.С. и З.С, долазили у контакт са саобраћајним полицајцима МУП Републике Србије из више различитих секретаријата на подручју Војводине и уже Србије и нудили им да за износе, од 500 до 1.000 евра, сачињавају лажне записнике о увиђајима саобраћајних незгода, које се нису ни догодиле. То су чинили на основу података и докумената које су им К.С. и З.С. достављали. На такво поступање пристали су и окривљени М.Д., П. Л., Ђ.З., С. С., Л.Д, К.Б., Ђ.С., Ђ.Д. и С.М, који су, мада свесни да такву радњу не би смели да чине, сачињавали фалсификоване записнике о увиђају саобраћајних незгода, предавали их К.С. или З.С, а за узврат, од њих добијали награде у новцу. На исти начин, у својству одговорних лица, поступали су и одређени проценитељи у појединим осигуравајућим организацијама, пре свега, окривљени Ж.А., Ш.Б., М.П. и С. Ж.. Они су,

¹⁶³ Наведено према - www.rtv.rs/vesti/drustvo/2008_04_04

¹⁶⁴ МУП Р Србије, Управа за аналитику: *Резултати рада Министарства унутрашњих послова Републике Србије за 2009. годину*, Београд, фебруар 2010. године

прихватајући предлоге организатора групе, вршили наводне процене оштећења на возилима и утицали да лажни захтеви за накнаду штете буду прихваћени и штете исплаћене, иако су знали да такве радње не би смели да врше. За узврат су, од окривљених организатора, примали обећане износе новца. У поступку деловања ове организоване криминалне групе, ангажовани су и овлашћени вештаци за процену висине штете на возилима која су, наводно, учествовала у саобраћајним незгодама, Л.М., Б.М. и Б.Н. Они су, на основу неистините документације коју су им достављали организатори групе, сачињавали записнике о процени висине штете без прегледа возила и без уобичајено спроведене процедуре, знајући да такви записници о процени служе ради довођења у заблуду одговорних радника осигуравајућих организација. За такав рад су захтевали и добијали од организатора одређене суме новца. Поред ових, у току целе активности ове криминалне групе, повремено су ангажована и друга лица. Адвокат Ј.Д. је, иако је знао да се ради о лажној документацији и лажним пријавама штете, прихватао да наводно оштећена лица заступа у поступку накнаде штете код осигуравајућих организација, добијајући за то одређене новчане накнаде од организатора групе. Уз све ово, у току ангажовања групе на вршењу планираних кривичних дела, организатори су укључивали и поједина лица која би се у поступцима за накнаду штете појављивала као наводно оштећена лица или би проналазили друга лица која би се појавила у истој улози оштећених, а за такву своју делатност би од организатора добијали одређене износе новца од неосновано исплаћених штета. То су чини ли окривљени М.Г., Б. Д., Ј.Д. и Т. М. и код свих њих је постојала свест да својом делатношћу, лажним приказивањем чињеница, доводе у заблуду одговорна лица у осигуравајућим друштвима, услед чега је долазило до неоснованих исплата новца на њихове рачуне.

Посебна занимљивост овог поступка је то што је, први пут у кривичном поступку пред нашим судом, примењен институт прикривеног иследника. У тој улози појављује се радник Министарства унутрашњих послова, саобраћајни полицајац, кога су организатори групе покушали подмићивањем да ангажују ради сачињавања лажних записника о увиђају саобраћајних незгода. Уз поштовање свих процесних одредби Законика о кривичном поступку: предлог

Специјалног тужилаштва, наредбу истражног судије Посебног одељења Окружног суда у Београду и решење министра унутрашњих послова Републике Србије, те примену посебних истражних техника, снимања телефонских и других комуникација, у потпуности је расветљена делатност групе и свих других лица која су била укључена у извршење предметних кривичних дела. Неправноснажном пресудом Посебног одељења Окружног суда у Београду која је објављена 3. марта 2009. године, организатори групе су осуђени на јединствену казну затвора у трајању од по 8 година и 6 месеци због учињених 26 превара на штету осигуравајућих организација и 24 кривична дела давања мита. Истом пресудом још 24 оптужена лица су оглашена кривим због истоврсних кривичних дела и кривичног дела примања мита. Њима су утврђене појединачне казне у распону од једне до 4 године затвора. Међу овим лицима је и 8 саобраћајних полицајаца МУП Републике Србије којима су утврђене казне у распону од 1,5 до 3,5 године затвора.¹⁶⁵

Према извештају Савета Европе за 2010. годину организовани криминал наставља озбиљно да прети националној привреди Србије и развоју демократије и владавине права. Организоване криминалне групе активне су у низу криминалних активности које Србију годишње коштају знатних прихода. Подаци Управе за спречавање прања новца, говоре да су организоване криминалне групе активне код превара са хартијама од вредности, лажног коришћења непостојећих фирми, и код трансакција са оф-шор компанијама. Само прање новца кошта српску привреду између 3 и 5% БДП сваке године, при чему је већина случајева прања новца повезана са улагањем у некретнине, а од недавно прање новца се појављује и на тржишту трансфера фудбалера и права над њима, приватизацији и функционисању великих малопродајних ланаца.¹⁶⁶

Организоване криминалне групе своје активности нису ограничиле само на територију Србије, већ укључују и сарадњу са организованим криминалним групама из суседних држава из региона, као и ван њега. Природа и трендови у организованом криминалу у Србији одговарају трендовима и кретањима код

¹⁶⁵ Преваре у сектору осигурања возила, публикација Специјалног тужилаштва за организовани криминал „Првих шест година“, Београд, 2009., стр. 87.

¹⁶⁶ Савет Европе: Пројекат за борбу против прања новца и финансирање тероризма у Србији (MOLl Србија), новембар 2010. године

организованог криминала у региону, као што је и назначено у одређеним проценама претњи за регион Југоисточне Европе. „Међутим, процене о броју организованих криминалних група и случајева у Југоисточној Европи и даље је тешко сачинити, делимично због недостатка или недоследног прикупљање података, статистике и система извештавања. Уопштено говорећи, чини се да су најугрожавније организоване криминалне групе састављене етнички, са веома јаким везама у региону и, у неким случајевима, у државама ЕУ. Ипак, искључива етничка припадност постаје мање битна, тако да су српске организоване криминалне групе створиле блиске односе са организованим криминалним групама из других земаља. За многе организоване криминалне групе постоје индиције да се могу окарактерисати као ‘флуидне’, ‘елипсоидне’, ‘хелијски структурисане’ и ‘да личе на мрежу самосталних јединица’.¹⁶⁷ Према извештају Manivala¹⁶⁸, „Када је у питању ситуација код прања новца, српске власти наглашавају да су најзначајнији облици организованог криминала трговина људима, кријумчарење наркотика и оружја, крађа возила као организована криминална активност, као и да се остварена противправна добит касније најчешће улаже у куповину (приватизованих) привредних субјеката, некретнина, луксузних аутомобиле, а такође се користи за позајмљивање новца уз високе каматне стопе. Привредни криминал карактеришу тешка и сложена кривична дела, посебно у областима банкарског пословања, спољне трговине, као и у процесу приватизације. Најраспрострањенији облици привредног криминала јесу разни облици злоупотребе службеног положаја у свим областима привредних активности. До сада нису израђене студије о методама, техникама и трендовима који се тичу прања новца или финансирања тероризма, међутим, власти указују да већина опраног новца из случајева прања новца потиче из утаје пореза. Профит који проистиче из пословних активности обично се преноси из предузећа преко фиктивних домаћих, страних или оф-шор компанија помоћу фиктивних фактура при чему до извршавања услуга или преноса роба никада није дошло. Затим се

¹⁶⁷ CARPO Regional Project, Update of the 2006 Situation Report on Organised and Economic Crime in South-eastern Europe („Ажурирани извештај о стању организованог и привредног криминала у Југоисточној Европи за 2006. годину“, Пројекат CARPO)

¹⁶⁸ Third Round Detailed Assessment Report on Serbia (Детаљни извештај о процени треће фазе) у тексту усвојеном од стране Комитета Манивал на 31. пленарној седници (Стразбур, 7-11. децембар 2009. године) - MONEYVAL (2009) 29: www.coe.int/moneyval

новац враћа у Србију у готовини, где се врши његова легализација. Преварне радње, незаконите приватизације и разна дела корупције такође могу бити у вези са случајевима прања новца”.

Без намере да се детаљније упуштамо у анализу феноменологије организованог криминала у Србији, а узимајући у обзир анализу садржаја документа Министарства унутрашњих послова Републике Србије под називом „Криминалне групе и појединци који се баве организованим криминалом на територији Републике Србије”, укратко ћемо указати на неке његове изражене карактеристике организованих криминалних група, у последњих десет година:

- у периоду 2000–2001. године постојало је 118 криминалних група с укупно 541 чланом; у мањем броју случајева, групе су бројале више од десет чланова, док су најчешће укључивале три до шест лица;

- криминалне групе су, готово по правилу, формиране према просторном критеријуму и обухватају лица из једног дела града, целог града или одређеног краја;

- између појединих припадника групе честе су родбинске, кумовске или пријатељске везе које датирају још из детињства, што криминалну групу чини компактнијом и јачом;

- извесне криминалне групе које потичу из већих градова имају и своје „сателите”, тј. мање истурене подгрупе које за њихов рачун делују у другим градовима;

- највећи број криминалних група врши разноврсна кривична дела чији је циљ стицање новца и других вредности; није занемарив ни број група специјализованих за вршење одређених незаконитих делатности, пре свих за крађу и препродају моторних возила, трговину наркотицима и трговину људима;

- у извесним случајевима услов за улазак у криминалну групу јесте да је кандидат претходно извршио неко убиство или покушао неког да убије;

- припадници криминалних група су, готово по правилу, наоружани; када илегално ношење оружја представља проблем због могућих полицијских контрола, вође група као сопствено обезбеђење ангажују бивше или активне припаднике МУП, управо због њихове могућности ношења оружја и поседовања службене легитимације;

– односи између самих криминалних група варирају у опсегу од апсолутне сарадње у вршењу одређених незаконитих делатности, па до сурових обрачуна и физичких ликвидација, најчешће с циљем стицања територијалне превласти или монопола на вршење одређених незаконитих делатности;

– у криминалним групама јасно се издвајају њихове вође; најчешће су то појединци који су и организатори саме групе, или су дошли на њено чело после смрти претходног вође или организатора; групама ређе управљају два или три лица;

– припадници, а посебно челни људи криминалних група, често нису особе које се могу третирати као вишеструки повратници према одредбама Кривичног законика; напротив, неки од најистакнутијих уопште нису евидентирани као осуђивани за било које кривично дело, упркос томе што је против њих поднето и двадесет, тридесет па и више кривичних пријава, некада и за најтежа кривична дела; то упућује на закључак да према сведоцима и жртвама примењују претње и застрашивања, али и да разним коруптивним везама утичу на полицију, тужилаштво и суд;

– радијус операнди криминалних група је највећим делом цела територија Србије; према потреби, делује се и у Црној Гори или другим земљама у окружењу; изван број тих група успоставио је блиску сарадњу с криминалним организацијама из суседних земаља, па и шире;

– вршењем кривичних дела припадници криминалних група стекли су велики капитал који најчешће легализују кроз куповину некретнина и привредне или индустријске инвестиције, попут трговине нафтом, набавке вредних производних машина и слично; има примера и да су за сам процес трансформације прљавог новца у легалне токове задужени посебни чланови групе.¹⁶⁹

Наведене карактеристике организованог криминалног деловања указују да у Републици Србији не делује мафија како се то често истиче у медијском простору, већ организоване криминалне групе прилагодљиве структуре и начина деловања. Већина њих је интегрисана у регионалне и глобалне криминалне токове, што захтева озбиљну реакцију полиције и свих релевантних субјеката

безбедности. Оне своје поље деловања мењају веома брзо зависно од тога које криминалне операције у датом тренутку пружају могућност за највећу зараду, а карактерише их нижи ниво организације (кланови и сл.) и бржа флукуација чланства, што их често не чине мање опасним, напротив, локализовање криминалних група оваквог типа може бити и знатно теже.

3.4. Облици испољавања организованог криминала

Организовани криминал у савременим условима проширује своју делатност на различита поља криминалног деловања, а у односу на традиционалне форме непрестано открива нове области које могу бити извор криминалног профита. У оквиру постојећих видова организованог криминала већина постојећих облика је повезана, испреплетана и у међусобној директној или индиректној узрочно-последичној вези. Тако се дешава да једна криминална организација има разгранате криминалне операције у различитим областима или да постоји сарадња између криминалних организација које се баве различитим видовима криминалне делатности у остваривању заједничких криминалних циљева.¹⁷⁰

Напори међународних полицијских организација, односно тела, као што је *Интерпол*, да дефинишу конкретне појавне облике организованог криминала односе се на међународни аспект. Да ли ће држава чланица прихватити ову класификацију и сарађивати са другим земљама чланицама на његовом сузбијању, зависи од ње саме. Интерпол је појавне облике организованог криминала класификовао на следећи начин: дела против појединца (убиства и телесне повреде, злочини против права човека, порнографија, трговина скуповеним материјалом и тероризам); дела против имовине (разбојништва, провале, изнуђивања, цепарење као међународна криминална активност, крађа са транснационалним последицама); дела међународног криминалитета „белог оковратника“ (преваре, дела компјутерског криминалитета, "прање новца"); дела фалсификовања (кривотворење уметничких и индустријских добара,

¹⁶⁹ Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала – специјалне истражне методе*, Прометеј, Нови Сад, 2010., стр. 585.

¹⁷⁰ Бошковић, Г.: *исто*, стр. 73.

фалсификовање докумената и кривотворење страног папирног и металног новца); дела кријумчарења (недозвољена трговина опасним дрогама, шверц других добара и људи).¹⁷¹

Полазећи од облика организовања (група, банда, организација, удружење и сл.), унутрашњег устројства (хијерахија, дисциплина, закон ћутања и сл.), постављених циљева (приход, сталан финансијски доходак, остварени профит, политичке претензије и сл.), метода деловања (корупција, изнуда, застрашивање, насиље, тероризам и сл.) и квалитета успостављених веза (органи власти, политичке партије, привредни и финансијски субјекти и сл.) могући су разни облици испољавања организованог криминала на националном и међународном плану.

3.4.1. Облици испољавања организованог криминала на националном нивоу

У претходном периоду било је више покушаја дефинисања подела и облика испољавања организованог криминала, како од стране домаћих тако и од страних аутора.

Тако *Gunaratna* сматра да постоји десет најважнијих транснационалних безбедоносних проблема: тероризам, илегални трансфер оружја и технологија двоструке намене, ширење радиолошких, биолошких, нуклеарних и ракетних технологија (пролиферација), нерегуларно исељавање, илегална производња и промет дрогом, рекетирање и прање новца, компјутерски криминал, заразне болести, угрожавање животне средине и поморско пиратство. Према *Kinney* организовани криминал укључује: рекет, организовану проституцију, коцку и продају наркотика. *Clark* наглашава да су најважнији облици испољавања организованог криминала: фалсификовање новца, трговина наркотицима, проституција и организована коцка.¹⁷²

¹⁷¹ Bossard, A.: Police cooperation in Europe, *Internacional Criminal Police Review*, No 343, 1988. Наведено према - Игњатовић, Ђ. : *Организовани криминалитет – други део*, Полицијска академија, Београд, 1998., стр. 167.

¹⁷² Упореди: Gunaratna, R.: *Transnational threats in the post war era*, *Janes Intelligence Review*, no. 1, London, 2001, pp. 46-50; Kinney, J.C.: *Constructed Typology and Social Theory*, New York, 1966., pp. 3-

Транснационалним концептом организованог криминала у почетку су се посебно бавили *Keohane, Nye* и *Huntington*. Кеохане и Нје су дали стандардну дефиницију, овог појма, као транснационалне активности у погледу кретања информација новца, физичких објеката, људи, и других опипљивих и неопипљивих појмова преко државних граница, када је бар један од актера, умешаних у то кретање, невладин. Концепт транснационалног криминала постепено је добијао значење „криминалних активности, које продиру и крше законе неколико држава“.¹⁷³

Стојановић, главна подручја у којима организовани криминал налази простор за деловање, види у: илегалном промету опојних дрога, кријумчарењу, коцки, проституцији, илегалном промету оружја, отмицама уз откуп, крађи предмета велике вредности и другим. *Игњатовић*, сагледавајући виђења других аутора, наводи следеће појавне облике организованог криминала: рекет, коцкање, трговина дрогом, одлагање опасних материја, корумпирање, прање новца, лажно банкарство, преваре у осигурању и остале незаконите активности (кријумчарење, пиратство, крађе, проституција и друго).¹⁷⁴

Према *Бошковић Мићу*, илегалне делатности организованог криминала усмерене су на области кријумчарења дроге, оружја, муниције, недозвољену трговину културним добрима и другом дефицитарном робом, трговину људима, пратећу проституцију, кријумчарење и складиштење радиоактивног отпада и других опасних материја, прање новца, корупцију, фалсификовање новца, информационе системе, при чему се не сме изгубити из вида његова делатност у домену легалног бизниса, инвестирања капитала, као и у области насилничког криминалитета.¹⁷⁵

Кресоја истиче да се организовани криминал испољава у две области, односно: области општег криминала и области привредног криминала. У области

20; Водинелић, В.: Криминалитет са мрежном структуром и организовањи криминалитет профита, *Безбедност* бр. 1, Београд, 1992, стр. 15.

¹⁷³ Детаљније видети: Robert, O. K.; Nye, J.: *Transnational Relations and World Politics*, Harvard University Press, Cambridge: M.A, 1972. Упореди: Mueller, G.: *Transnational Crime An Eyperienzein Uncertainties*,: Office of Criminal Justice International, University of Illinois at Chicago, Chicago, 1999, p. 3.

¹⁷⁴ Упореди: Стојановић, З.: Организоване форме криминалитета, *Безбедност и друштвена самозаштита* бр. 5, Београд, 1990, стр. 63; Игњатовић, Ђ.: *исто*, стр. 69-87.

¹⁷⁵ Бошковић, М.: *Транснационални организовани криминалитет*, Полицијска академија, Београд, 2003., стр. 126.

општег криминала, организовани видови криминалне делатности испољавају се приликом извршења тежих имовинских кривичних дела, и то: крађе; тешке крађе; разбојничке крађе; разбојништва; крађе возила; преваре; изнуде; уцене; у појединим случајевима карактеристични су и при извршењу одређених облика силовања и убистава; насилно узимање људских органа или делова тела и трговина истима; трговина људима итд. У области привредног криминалитета испољена је највећа опасност да поједини облици организоване криминалне делатности успоставе везу са државом, њеним органима и другим релевантним субјектима. Ова криминална делатност углавном се испољава у кривичним делима против службене дужности, као што су: злоупотреба службеног положаја; несавестан рад у служби; превара у служби; фалсификовање службене исправе; проневера; корупција; послуга; противзаконито посредовање и у кривичним делима против привреде као што су несавестан рад у привредном пословању, злоупотреба овлашћења у привреди, закључење штетног уговора; недозвољена трговина, кријумчарење, недозвољена производња, повлашћење купца и пореска утаја, као и неовлашћена производња, држање и стављање у промет опојних дрога.¹⁷⁶

3.4.2. Облици испољавања прекограничног организованог криминала

Уједињене нације су још 1995. године идентификовале осамнаест категорија прекограничних криминалних престапа, чији почетак, извршење и/или директна или индиректна последица укључује више од једне државе. Ови деликти укључују: прање новца, терористичке активности, крађу уметничких или културних предмета, крађу интелектуалне својине, незаконит промет оружја, отмице ваздухоплова, поморско пиратство, преваре осигурања, компјутерски криминал, еколошки криминал, трговину људима, трговину људским органима, незаконити промет наркотика, лажна банкротства, инфилтрацију у легално пословање, корупцију и подмићивање јавних личности или страначких функционера.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Кресоја, М: *исто*, стр. 511

¹⁷⁷ *Assessing transnational organized crime*, Канцеларија Уједињених нација, Беч, 2002, стр. 2.

У данашњој ситуацији тешко је повући јасну црту између активности организованог криминала на националном и међународном нивоу јер се он све више, из различитих разлога, манифестује или „прелива“ преко државних граница и када су у питању кривична дела типична за национални ниво. Кривична дела организованог криминала, са елементима насиља (отмице, разбојништва, зеленашење, преваре, изнуде и уцене), као и у области привредног криминала, која су се до сада углавном испољавала на националном нивоу, све више карактеришу специфичне економске и друштвене прилике у Европи, западном Балкану и Републици Србији. Садашња економска криза на светском нивоу, која је већ захватила и нашу земљу, осим пораста кривичних дела са елементима насиља, засигурно ће утицати и на ескалацију кривичних дела у привредно-пословној делатности, кроз специјализацију организованих криминалних група за вршење ових кривичних дела, као и повезивање са организованим криминалним групама у окружењу.

Такође, узимајући у обзир наведену чињеницу, а анализирајућу доступну научну и стручну литературу, евидентно је и да не постоји општа сагласност у вези са јединственим називом за оне облике организованог криминала који карактеришу тесна сарадња криминалних организација из разних држава. Најчешће коришћени израз је транснационални организовани криминал, иако се сусрећу и називи мултинационални организовани криминала, прекогранични организовани криминал и међународни организовани криминал.¹⁷⁸

Имајући у виду сва наведена становишта, последице испољавања и рефлексију коју прекогранични организовани криминал има на друштвени живот, посебну пажњу заслужује анализа најчешћих облика испољавања организованог криминала на међународном плану или облици прекограничног испољавања организованог криминала, који су интересантни са аспекта безбедности граница, а евидентирани су на подручју западног Балкана и шире.

Облици прекограничног испољавања организованог криминала су се стално развијали и прилагођавали актуелним ситуацијама перманентно формирајући и нове облике који доносе профит. Данас, као најчешћи прекогранични облици испољавања организованог криминала, сматрају се:

¹⁷⁸ Игњатовић, Ђ.: *исто*, стр. 166.

илегалне миграције (трговина људима и кријумчарење људи), кријумчарење опојне дроге, кријумчарење високо акцизних роба, кријумчарење културних добара, кријумчарење украдених моторних возила, кријумчарење нуклеарног и других врста радиоактивног материјала, кријумчарење оружја и муниције, кријумчарење ретких биљних и животињских врста, фалсификовање новца, фалсификовање докумената, као и други облици.

3.4.2.1. Илегалне миграције

Миграције становништва нису посебност нити само ових простора нити само овог времена. Одувек је велики број миграната напуштао своје земље порекла или етничког изворишта мигрирајући у друге земље у потрази за бољим могућностима или тражећи заштиту од прогона и насиља. Статистике говоре да око 150 милиона људи данас живи изван земаља у којима су рођени или земаља њиховог држављанства. Велики број њих нису уопште регистровани као интернационални мигранти јер живе и раде у другим земљама илегално, понекад стално, а понекад привремено.¹⁷⁹

Званична процена УН о глобалном броју миграната је да је 2000. године било око 175 милиона миграната, а да се тај број 2005. године увећао на 192 милиона.¹⁸⁰ Разматрајући различита становишта у вези подела миграција, можемо констатовати да се могу делити на три основна облика, и то на: легалне (регуларне) миграције; присилне миграције и илегалне (ирегуларне) миграције.

Под *легалним миграцијама* подразумевамо кретање становништва из једне државе у другу у складу са важећим законским прописима матичне државе и државе дестинације. Легална миграција, са становишта државе, представља се бројем лица која су ушла или изашла са њене територије, бројем лица која су извесно време боравила на њеној територији, бројем лица која имају одобрен

¹⁷⁹ Реч *миграције* потиче од латинске речи *migratio* што значи сеоба или сељење, а реч *мигрант* потиче од латинске речи *immigrans* што значи досељеник или усељеник. Овај појам се у пракси често меша са појмовима имиграција и емиграција. Појам "имиграција" потиче од латинске именице "immigratio" са основним значењем "усељавање, досељавање". Реч "емиграција" потиче од латинске речи "emigratio" са основним значењем "исељавање из земље" али се исто тако односи и на све избеглице из неке државе.

¹⁸⁰ Групковић, Б.: *Политика виза и западни Балкан – илегалне миграције и борба против трговине људима*, Институт за међународну политику и привреду и Група 484, Београд, 2006., стр. 42.

привремени боравак и бројем лица која су стекла статус стално настањених странаца.

Присилне миграције јављају се у случајевима када људи беже или као појединци у страху испред прогона или масовно због страха пред кршењем људских права или хуманитарног права, те због других околности које су проузроковане различитим конфликтима или катастрофама.

Илегална миграција представља свако кретање становништва из једне државе у другу које није у складу са важећим законским прописима државе исходишта и државе одредишта, као и боравак у одређеној држави у супротности са важећим законским прописима те државе.

Према томе, *илегалним мигрантом* може се сматрати:

- лице које је на нерегуларан начин ушло на територију друге државе (улазак ван граничног прелаза, улазак са фалсификованом или на други начин нерегуларном путном исправом);

- лице које на територији државе борави без одобреног привременог боравка, и

- лице које је враћено по споразуму о реадмисији.

У складу са одређењем илегалних миграција и илегалних миграната, под *потенцијалним илегалним мигрантом* се може сматрати:

- лице коме није дозвољен улазак на територију одређене државе, и

- лице коме није позитивно одговорено на захтев за добијање визе.

Илегалне миграције постале су глобални феномен који укључује широко подручје земаља порекла, земаља транзита и циљаних или одредишних земаља, али и различитих група миграната. На пример, висококвалификовани радник из Сингапора ради у Аустралији, избеглица из Афганистана ради у Ирану, жена из Нигерије продана је у Италију, пољопривредни радник из Мексика ради у САД, кријумчарени Кинез кува у ресторану у Лондону, нерегистровани Румун ради као грађевински радник у Хрватској.¹⁸¹ Све су ово примери илегалних миграната, због чега су илегалне миграције комплексан проблем и значајан субјект безбедности сваке државе.

¹⁸¹ Бацовска, Ј.: *Политика виза и западни Балкан – Економски развој, миграције и илегалне миграције у контексту либерализације визног режима*, Институт за међународну политику и привреду и Група 484, Београд, 2006, стр. 37.

Илегалне миграције можемо условно поделити и на: *организоване илегалне миграције* - које организују и спроводе организоване криминалне групе, и *неорганизоване илегалне миграције* - које могу спроводити у појединачним случајевима и немају у себи елемент организованости, а које се у пракси ретко манифестују. Према Конвенцији Еуропола, земље чланице ЕУ дефинишу организовану илегалну имиграцију као активности које имају за циљ намерно омогућити, ради финансијске користи, улазак, боравак или запослење на територији земље чланице ЕУ, у супротности са правилима и условима који се примењују у тој земљи чланици.

Према извештају Еуропола о организованом криминалу за 2005. годину,¹⁸² илегалне миграције се не смањују. Напротив, присутно је још веће консолидовање група која се баве организованим криминалом, а које сад контролишу цео процес – од земље порекла до земље дестинације. Данас, када се појачавају мере на спречавању илегалних миграција и када се појачавају граничне контроле, једина могућност која остаје илегалним мигрантима је да до жељене дестинације дођу преко канала организованих криминалних група. Илегални мигранти, за време вишеетапног путовања пролазе кроз ланац територијално омеђених криминалних мрежа, које сарађују на врло високом нивоу.

Када су у питању илегалне миграције, под контролом организованих криминалних група, илустративан је случај Ј.В. из села Жујице, АП КиМ, који је у анале Специјалног тужилаштва за борбу против организованог криминала ушао по несвакидашњем рекорду: од оснивања овог специјализованог органа он је лице које се најчешће спомиње у својству окривљеног. Против Ј.В. Специјално тужилаштво је водило 4 кривична поступка за кривична дела: злочинског удруживања, недозвољеног преласка државне границе и кријумчарење људи. Био је оптужен да је у сарадњи са осталим члановима криминалне групе, са којима је у периоду од 2005. до 2007. године формирао организовану криминалну групу, омогућавао илегално пребацивање, преко државне границе, као и трансфер кроз Републику Србију најчешће држављана Албаније, Бангладеша, Турске и Кине, чији је циљ био да се домогну држава Европске уније. Ова организована криминална организација је остварила велику добит од кријумчарења људи, а

деловала је на просторима: Албаније, Србије, Македоније, Хрватске, БиХ и Словеније. У 2 окончана кривична поступка Ј.В. је осуђен на укупно 7 година затвора.¹⁸³

Илегална миграција, као један од облика организоване криминалне активности, у последње време доживљава велику експанзију и за неке злочиначке организације које се баве кријумчарењем опојних дрога представља "добру замену", јер је зарада већа, а ризици за "откривање" су мањи, па је у савременим условима попримила велике размере, а за последицу између осталог има и нелегалан боравак страних држављана у нашој земљи, односно наших држављана у некој од страних држава.

Најзад, познато је да се, као облик испољавања прекограничног организованог криминала, илегалне миграције манифестују се у два основна облика, и то као кријумчарење људи и као трговина људима.

3.4.2.1.1. Кријумчарење људи

Један од најмаркантнијих облика испољавања организованог криминала у савременим условима представља кријумчарење људи. Према члану 3. Протокола против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом, који представља допуну Конвенције УН против транснационалног организованог криминала (*Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 6/2001), под кријумчарењем људи подразумева се обезбеђивање илегалног уласка у државу потписницу лица које није њен држављанин или лица са сталним боравком, а у циљу стицања, на непосредан или посредан начин, финансијске или друге материјалне користи. Под илегалним уласком подразумева се прелазак државне границе без придржавања и поштовања неопходних услова за легалан улаз у земљу пријема.

Према важећем кривичном законодавству наше земље, кријумчарење људи је дефинисано као кривично дело под називом "Недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи", које има више облика. Основни облик овог

¹⁸² *European Union Organised Crime Report*, октобар 2006. (наведено према – www.europol.eu.int од 22.12.2007).

¹⁸³ Публикација Специјалног тужилаштва за организовани криминал „Првих шест година“, Београд, 2009. година, стр. 55.

кривичног дела из члана 350. Кривичног законика Републике Србије (*Службени гласник РС*, бр. 85/2005), састоји се у прелажењу или покушају прелажења државне границе Србије, лица без прописане дозволе, наоружаних лица или прелазак лица уз употребу насиља. Тежи облик овог кривичног дела манифестује се уколико лице себи или другом прибави какву корист, омогући другом лицу недозвољен прелаз границе Србије или омогући недозвољени боравак или транзит кроз Србију лицу које није држављанин Србије. Најтежи облик овог кривичног дела је прописан уколико је дело учињено од стране организоване групе, злоупотребом службеног положаја или на начин којим се угрожава живот или здравље лица чији се недозвољени прелаз границе Србије, боравак или транзит омогућава или ако се кријумчари већи број лица. Закоником је, у овим случајевима, предвиђено и одузимање средстава која су била намењена или употребљена за извршење дела.

У данашњој ситуацији, тешко је утврдити чак и оквирни број кријумчарених људи у свету. Према проценама Међународне организације за миграције (*International organization Migration - ИОМ*) од око 130 милиона миграната у свету, 20 до 40 милиона су илегални мигранти, односно кријумчарене особе. За око 500.000 кријумчарених особа се процењује да успе да уђе на територију земаља Европске уније.¹⁸⁴ Стање у југоисточној Европи се, као најугроженијем делу Европе, задњих неколико година значајно поправило, иако у неким сегментима још увек постоје стари проблеми. Скоро два милиона људи, са овог подручја вратило се у своје земље, али је још увек 1,3 милиона расељено, укључујући 230.000 етничких Срба, Рома и других народа који су напустили Косово. Црна Гора, Србија и Косово још увек смештају 390.000 избеглица из ранијих сукоба, што је највећа појединачна заједница избеглица у Европи. С обзиром на то да преко региона западног Балкана иде главна рута за кријумчерење људи из азијских и средњоисточних земаља, процењује се да од укупно 500.000 на територију Европске уније годишње уђе око 300.000 до 400.000 кријумчарених особа (*прилог 1*).¹⁸⁵ Наравно, још увек постоји значајно одсуство

¹⁸⁴ *Changing Patterns and Trends of Trafficking in Persons in the Balkan Region: Assessment carried out in Albania, Bosnia and Herzegovina, the Province of Kosovo (Montenegro, Serbia), the Former Yugoslav Republic of Montenegro, Serbia and the Republic of Moldova, 2007.* (наведено према – www.iom.int од 02.02.2008).

¹⁸⁵ *European Union Organised Crime Report, oktobar 2006.,* www.europol.eu.int од 14.02.2008.

прецизнијих података и статистика о кријумчарењу особа које врше организоване криминалне групе на западном Балкану.

У *Албанији*, захваљујући огромној подршци међународних и европских тела, чешће и ефикасније контроле агенција за спровођење закона задњих година створиле су нове препреке за кријумчаре. Постигнут је значајан успех, посебно у затварању морских путева у Италију и санкционисању великог броја криминалаца. Пре затварања морске кријумчарске руте из Албаније у Италију, око 100.000 миграната је веровато користило тај пут за улазак у ЕУ, чиме је остварено између 60 и 100 милиона еура незаконите добити у периоду од 1998. до 2002. године. Коришћење копнених путева је од тада добило на значају, посебно граница са Косовом (дужине 174 км), која покрива прилично недоступан планински терен, на којем полиција делује слабо, или никако.¹⁸⁶

У 2003. години у Албанији је регистровано 16 случајева кријумчарења људи, у који је укључено исто толико криминалних група, са укупно 58 учинилаца. У првих девет месеци 2004. године, евиденције показују 365 (или око 280 према подацима Уреда главног тужиоца) учинилаца, укључујући 644 (или 516 према подацима Уреда главног тужиоца) учинилаца, углавном по пореклу са Косова (потребно је истаћи да се наведени подаци разликују и нису комплетни). Албанија је 2005. године забележила 123 случаја које је учинило 259 особа, од којих је у 13 случајева забележена умешаност организованих криминалних група.¹⁸⁷ Чини се да се северна граница Албаније нарочито користи за илегално кријумчарење људи, али и оружја и дроге од стране албанских група у доброј сарадњи са косовским, македонским и србијанским организованим групама.

Босна и Херцеговина (БиХ) се након Дејтонског мировног споразума из новембра 1995. године суочава са повратком више од 730.000 избеглица. БиХ се сматра транзитном земљом кроз коју се држављани Албаније, Кине, Турске, Индије и Пакистана илегално превозе у земље западне Европе. У БиХ улазе преко Црне Горе и Србије преко граничних прелаза или илегално, ван граничних прелаза, у источном делу земље. Локалне криминалне групе их прате преко река или илегалних прелаза у Хрватску. У прошлости су забележене велике групе

¹⁸⁶ Наведено према - www.iom.int од 13.02.2008.

¹⁸⁷ Савет Европе: *исто*, стр. 46.

илегалних миграната које су ушле у БиХ као туристи или чланови културних удружења.¹⁸⁸

Према подацима ИОМ, у периоду од 2003 до 2005. године у БиХ је забележен укупно 2.301 случај илегалног преласка државне границе што је за последицу имало и кријумчарење људи (2003-771, 2004-875 и 2005-655), од чега је на улазу у земљу откривено 1371 илегални прелазак (2003-456, 2004-464 и 2005-451), а на излазу из земље 1.030 илегалних прелазака (2003-315, 2004-411 и 2005-304).¹⁸⁹ Уочава се и да недавно насељена заједница Кинеза, у БиХ, изгледа има везе с организованим криминалцима који омогућавају миграцију из Кине у западну Европу. У БиХ постоји кривично инкриминисање добра координација различитих агенција, посебно се одржавају редовни састанци међународних и домаћих субјеката, као што су Међународна радна група за борбу против кријумчарења људи и трговине људима (“Међународна радна група”), која укључује, између осталих ИОМ, ОНСНР, ОССЕ, UNICEF и неколико домаћих невладиних организација.

Хрватска располаже информацијом да је до априла 2004. године око 210.000 Срба из Хрватске и даље у егзилу, углавном у Црној Гори и Србији. Повратак имовине и обнова најважнија су питања која утичу на повратак избеглица у Хрватску, класичну транзитну земљу на путу ка Европској унији. Као кријумчарена лица, у Хрватској, углавном су забележени Албанци, Турци и Кинези, али и мигранти из других земаља Југоисточне Европе, Источне Европе, Азије (Авганистанци, Ирачани, Курди), чак и Африке. Хрватска наводи да је кријумчарење преко њене територије организовано у сарадњи хрватских кријумчара и кријумчара из Босне и Херцеговине, Црне Горе и Србије, где је успостављено неколико склоништа за склањање миграната који чекају да се даље пребаце у Западну Европу. Велики део кријумчарења миграната у Хрватској сконцентрисан и иде преко Загреба. Тако је 2004. године забележено је 194 случајева кријумчарења 223 илегална мигранта, од којих 15 случајева организованог криминала, у којима је учествовало 11 организованих криминалних

¹⁸⁸ Исто, стр. 83.

¹⁸⁹ www.iom.int од 13.02.2008.

група. У 2005. години забележено је 260 случајева кријумчарења илегалних миграната, што представља повећање од 34,02%, у односу на 2004. годину.¹⁹⁰

Македонија је 2003. године забележила 8 случајева организованог кријумчарења особа, у које су биле умешане 4 криминалне групе, са укупно 12 осумњичених. У току 2005. године забележено је 35 регистрованих случајева кријумчарења људи, са 61 учиниоцем, од којих су два означена као организовани криминал са 23 учиниоца.¹⁹¹ Само у једном случају, организована криминална група која је имала 31 припадника (из Албаније, Црне Горе, Србије и Македоније), прокријумчарила је путем девет различитих активности око 100 особа преко македонско-грчке границе, делимично уз подршку три службеника македонске граничне полиције.

Евиденције органа за спровођење закона у *Црној Гори* указују на податке да је у току 2004. године, предузето је укупно 868 мера према страним држављанима, од чега 639 прекршајних пријава, 162 кривичне пријаве, и 647 отказа боравка. У току 2004. године, спречено је укупно 363 илегалних прелазака, од чега 57 на граничним прелазима, а 306 дубинском контролом. Такође, у 1695 случајева страним држављанима није дозвољен улаз у Црну Гору. Укупно је регистровано 612 илегалних прелазака, што је чак 800 % више у односу на 2003. годину (77). У току 2004. године, из Црне Горе, највише је депортовано држављана Албаније 1.158, са Косова 104, Румуније 24, БиХ 10, Украјине 8, Индије 7, Бугарске 2 и по један држављанин Хрватске, Молдавије и Француске.¹⁹² Међутим, у званичним статистикама, није забележено колико је наведених случајева оквалификовано као учињено од стране организованих криминалних група.

Србија је према статистикама органа за спровођење закона у 2003. години забележила 27 случајева организованог кријумчарења људи, у што је било умешано 16 криминалних група са 64 учиниоца, док су 2005. године те бројке видљиво нарасле: регистровано је 37 кривичних дела кријумчарења људи, учињених од стране 87 особа, углавном Срба (73), али и Кинеза (5), Бошњака (4),

¹⁹⁰ Савет Европе: *исто*, стр. 49.

¹⁹¹ *Исто*, стр. 51.

¹⁹² Презентација Граничне полиције Црне Горе, са семинара “*Изазови у борби против илегалних миграција са оперативног гледишта*”, одржаног на Брду код Крања, 14. јуна 2005. године

Македонаца (3) и осталих. Србија за 2005. годину бележи и 1.076 странаца који су илегално ушли на њену територију. У односу на 2004. годину, ово је благо повећање од 2%. Многи од тих илегалних миграната су веровато прокријумчариле организоване криминалне групе. Међутим, кад се посматра пол ових миграната, треба истаћи да су бројке кријумчарених жена повећане много више у односу на мушке мигранте (укупно 115 жена, што је повећање од око 100%). Тумачење овог значајног повећања је да велики проценат ових “миграната” веровато чине жртве трговине људима ради сексуалне експлоатације. Повећано је и кријумчарење малолетника (135 илегалних миграната, што је забрињавајући пораст од скоро 60%) што се може тумачити на сличан начин.¹⁹³

Кријумчарење људи је веома уносно на *Косову и Метохији*, као и другде, било да се ради о организовању кријумчарења или омогућавању путних аранжмана (путне агенције), пружању привременог смештаја мигрантима или осигуравањем лажних личних исправа. Број кријумчарених људи, који прелазе преко територије Косова, процењује се на неколико хиљада годишње. Међутим, подаци Истражне јединице граничне полиције КПС навела је за 2005. годину регистровано само 105 случајева кријумчарења људи. Шта више, међународни тужилац који ради у Одељењу правосуђа УМНИК бележи само 7 случајева, које је учинило 27 учинилаца, као и непознат број миграната из Пакистана, Бангладеша и Индије.¹⁹⁴

Све државе западног Балкана су потписнице Конвенције УН из 1951. године о избеглицама и Протокола из 1967. године. Дефинисање политике управљања миграцијама, која подразумева јасан став државе и пуну законску уређеност у складу са универзалним и европским стандардима, у областима: азилантске заштите, заштите избеглица и интерно расељених лица, положаја странаца и политике виза, закључивања и спровођења споразума о реадмисији, контроле границе, сузбијања илегалних миграција у региону и даље нису на задовољавајућем нивоу. Истина, на основу конвенције правно је уређено питање кријумчарења људи тако што су донете измене и допуне кривичних закона, а донети су и национални закони о азилу.

¹⁹³ Савет Европе: *исто*, стр. 47.

¹⁹⁴ Наведено према - www.serbianna.com/columns/lopusina од 13.02.2008. године

Тако је Закон о азилу Републике Хрватске усвојен 18. јуна 2003. године; Закон о кретању и боравку странаца и азилу Босне и Херцеговине усвојен је такође 18. јула 2003. године; Закон о азилу и привременој заштити Републике Македоније усвојен је 16. јула 2003. године; Закон о азилу Републике Албаније усвојен је 14. децембра 1998. године; Закон о азилу Републике Бугарске усвојен је 16. маја 2002. године; Закон о статусу и режиму за избеглице у Републици Румунији усвојен је 5. априла 1996. године. Скупштина Црне Горе усвојила је Закон о азилу 10. јула 2006. године, док је Закон о азилу у нашој земљи усвојен 2007. године, а ступио је на снагу 1. априла 2008. године. Према томе, државе западног Балкана већ одавно имају заокружене системе азилантске заштите, у већој или мањој мери усклађене са европским стандардима. Међутим, потребно је и њихово додатно усаглашавање, кад је у питању превенција и сузбијање кријумчарења људи, са европским стандардима.¹⁹⁵

Евидентно је да су предмет организованих илегалних миграција на западном Балкану најчешће азиланти¹⁹⁶, избеглице, расељена лица и држављани источноевропских земаља. У оквиру Пакта за стабилност југоисточне Европе, односно програма MARRI (Migration, Asylum, Refugee Regional Initiative) представљен је, на самиту у Солуну 21. јуна 2003. године, Регионални акциони програм за земље западног Балкана у коме су садржана решења за боље управљање миграцијама и проблемима азила, за повратак избеглица, интегрисану заштиту граница и успостављање прихватљивог визног режима на овом подручју.¹⁹⁷ Овај програм је комплементаран Програму стабилизације и придруживања (Stabilisation and Association Process) који је у земљама западног Балкана у различитим фазама спровођења, а који представља основу за придруживање ових земаља Европској унији. Главне карактеристике овог регионалног акционог програма су:

- померање фокуса са хуманитарног приступа решавању проблема избеглица на интегрисани приступ држављанства;

¹⁹⁵ Еуропол: Законски акти о кријумчарењу илегалних миграната, март 2004, Анекс II, Поређење релевантних законских аката о илегалној миграцији

¹⁹⁶ Према члану 2. Закона о азилу (*Службени гласник РС*, бр. 109/2007), лице које тражи азил је странац који поднесе захтев за азил на територији Републике Србије о чијем захтеву није донета коначна одлука.

- успостављање инструмената за контролу илегалних миграција и успостављање слободе протока људи и роба;

- успостављање интегрисаног управљања границама (IBM - Integrated Border Management).¹⁹⁸

Регионални акциони програм је у потпуности комплементаран са основама система права азила у ЕУ, усвајајући како његове добре стране, тако и слабости.

3.4.2.1.2. Трговина људима

Трговина људима је глобални феномен који погађа све државе света без обзира на друштвени или економски развој. Говорити о трговини људима значи заправо говорити о организованом криминалу, чије решавање захтева шири друштвени, регионални, међународни и интердисциплинарни приступ који карактерише изузетна експанзија, динамичност, организованост и транснационална повезаност.

Сваке године, у целом свету, на стотине хиљада мушкараца, жена и деце постају жртве трговине људима. Информације о стварној величини проблема су ограничене и разликују се од извора до извора. Међународна организација за миграције (ИОМ) процењује да се сваке године 500.000 жена прода на тржишту проституције у Европи. ОЕСЦ је дошао до процене да се годишње у свету тргује са 1.200.000 деце, која се купују и продају да би била експлоатисана у пољопривреди, индустрији, рудницима, комерцијалној сексуалној индустрији и просјачењу. Подаци Међународне организације рада (ILO), задужене при Уједињеним нацијама за питања радног стандарда, запошљавања и социјалне заштите, указују да је у свету, у сваком тренутку, око 12.500.000 људи на принудном раду и у сексуалном ропству. Према подацима CIA, тренутно се у свету око 27 милиона људи налази у неком од видова ропског положаја. Без обзира на различитости наведених процена јасно је да трговина људима,

¹⁹⁷ Петронијевић, В.: *Право на азил у Републици Србији и упоредна решења у региону југоисточне Европе – аналитички извештај*, Српски савет за избеглице, Београд, 2006, стр. 4.

¹⁹⁸ Новичић, Ж.: *Политика виза и западни Балкан – европски стандарди слободе кретања*, Институт за међународну политику и привреду и Група 484, Београд, 2006, стр. 37.

криминалним групама које се баве овим обликом организованог криминала, доноси огромну финансијску добит.¹⁹⁹

Проблем трговине људима, на међународној сцени, посебно је актуелизован током деведесетих година двадесетог века, што је довело до интензивирања напора међународне заједнице на изналажењу адекватних механизма против ове друштвено опасне појаве. О томе сведоче многобројне активности међународних и других организација, као и доношење низа докумената у овој области као што су: препоруке, резолуције, конвенције, протоколи и декларације. Несумњиво, све је усмерено на подстицање даљих акција држава, њихових органа и институција, невладиних организација, група, покрета, приватног сектора, као и саме међународне заједнице у области превенције, гоњења учинилаца и пружања одговарајуће помоћи и подршке жртвама трговине.

Конвенција Еуропола дефинише трговину белим робљем као "чињеницу да се једна особа подвргава стварној и илегалној власти других лица уз коришћење насиља или претњи или злоупотребљавајући однос ауторитета" или други начин "ради експлоатације проституције, других облика експлоатације и сексуалног насиља у односу на малолетнике или у вези са трговином напуштеном децом".²⁰⁰

Специјални извештај Уједињених нација о насиљу над женама је 2000. године усвојио дефиницију трговине људима која је по свом квалитету била боља од до тада постојећих: "трговина људима подразумева регрутовање, превоз, куповину, продају, пребацивање, смештај или пријем особа: 1) уз претње или употребу насиља, отмице, силе, застрашивања, преваре или принуде (укључујући и злоупотребу моћи) или дужничко ропство, са циљем: 2) смештања или задржавања таквих особа, било да су оне плаћене или не, у принудни рад или ропски положај, у заједницу која је другачија од оне заједнице у којој је особа живела, у време када је описано почињено дело изведено."²⁰¹

¹⁹⁹ Упореди: Николић, Д.: *Трговина људима као тешки облик криминалитета, Тешки облици криминала*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања и Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2004, стр. 290.; Reken, M.: *Trafficking in Unaccompanied minors in the European Union*, ИОМ-ИНЕСИ (Athena), 2006, р. 22.

²⁰⁰ Детаљније видети: Лопандић, Д; Јањевић, М.: *Споразум из Шенгена – за Европу без граница*, Међународна политика, Београд, 1996, стр. 157.

²⁰¹ Извештај о трговини женама, миграцији жена и насиљу над женама Специјалног извештајца о насиљу над женама, од 29. фебруара 2002. године (наведено према – Kartusch, A.: *Reference Guide*

Најзначајнија међународна иницијатива за преузимање обавеза чланица Организације уједињених нација да се заједничком акцијом супротставе трговини људима јесте доношење *Протокола Уједињених нација за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњује Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала* из 2000. године (*Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 6/2001), према коме трговина људским бићима подразумева врбовање, превозење, пребацивање, скривање и примање лица, путем претње силом или употребом силе или других облика присиле, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или тешког положаја или давања или примања новца или користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем, у циљу експлоатације.

Кривичним закоником Републике Србије (Службени гласник РС, бр. 85/2005) дефинисана су кривична дела која се директно или индиректно односе на трговину људима, и то: трговина људима (чл. 388.), недозвољени прелаз државне границе и кријумчарење људи (члан 350.), фалсификовање исправе (члан 355.), трговина децом ради усвојења (чл. 389.) и заснивање ропског односа и превоз лица у ропском односу (чл. 390.). У том смислу се под *трговиним људима* подразумева се "употреба силе или претње, довођење у заблуду или одржавање у заблуди, злоупотреба овлашћења, поверења, односно зависности или тешких прилика другог ради, задржавањем личних исправа или давањем или примањем новца или друге користи, врбује, превози, пребацује, предаје, продаје, купује, посредује у продаји, сакрива или држи друго лице, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, вршења кривичних дела, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављања ропског или њему сличног односа, ради одузимања органа или дела тела или ради коришћења у оружаним сукобима".

Трговина људима на *Косову и Метохији* је забрањена посебним прописом УМНИК који у потпуности усваја дефиницију трговине људским бићима предвиђену Протоколом УН. Законодавац санкционише трговину људима, а тежи облик представља трговина малолетним лицем. Организовање групе за вршење

овог кривичног дела представља још тежи облик. Интересантно је да се кажњава и лице корисник сексуалних услуга особе за коју зна да је жртва трговине или такву особу подводи.²⁰²

Трговина људима као облик организованог криминала одликује се са изузетно сложеном феноменологијом, с обзиром да се реализује кроз три фазе: фаза регрутације, фаза транспорта и фаза дестинације (експлоатација).

Многа оперативна сазнања указују на чињеницу да је најраспрострањенији облик *регрутовања* жена жртава трговине превара у вези са послом, односно обећање примамљивог, интересантног посла у иностранству, као и брзо и лако долажење до добре зараде. Ово се може објаснити тиме да највећи број жена које су доспеле на територију наше државе или су кроз њу прошле на путу до крајње дестинације потиче из држава бившег СССР, које на потрагу за бољим животом изван граница земље у којој живе углавном тера екстремно сиромаштво. Оваквим обећањима, жене се доводе у позицију да верују да могу да оду у богате земље Запада, зараде новац и отпочну нови живот, истовремено сматрајући да је то једини начин да оне и њихове породице измакну сиромаштву и незнању. Томе погодују и раширени митови о лагодном животу и брзој заради у земљама западне Европе. Такође, обећањем лепшег и богатијег живота, боље будућности, економског просперитета и лагодног живота, бивају намамљене разним поклонима у одећи и новцу. Жртве постају свесне шта им се дешава тек када је већ касно, када их туку, терају да раде, када им се одузму путне исправе и слично. Врбовање жена се врши посредством различитих агенција: за фотомоделе, манекенке, за изборе лепотица, али и преко туристичких агенција, агенција за запошљавање, па чак и спортских клубова и фирми.

Пракса је показала да организовану трговину људима најчешће реализују међународне криминалне организације, док их могу успешно реализовати и групе од четири и више чланова. У илегалном преласку државне границе, у *фази транспорта*, учествује просечно до двадесет учесника са различитим задацима. Учесници су претежно исте народности као и жртве трговине људима. Према

Boltymann Institute of Human Rights, OSCE/ODIHR, Warsaw, 2001, p.9,46).

²⁰² Наведено према – www.novinar.de/2006/12/11/kosovo-bezbednosni-rizici.html

извештају Интерпола, у Европи је активно више од сто таквих група, од лабаво до чвршће организованих.²⁰³

Еуропол је направио географске руте којима путују жртве трговине људима под патронатом организованих криминалних група:

- *Централна балканска рута* иде из кавкаских држава, Азије и југоисточне Европе преко Молдавије, Румуније, Бугарске и Албаније. Прва води преко Албаније и Косова преко Кукеша и граничног прелаза Врбница и села Тропоје или преко зеленог дела границе. На Косову се користи рута која води преко Призрена и Гњилана у Врање, одакле се илегалци транспортују у Ниш и Београд. Друга рута креће из Албаније и преко Призрена, Приштине води у северни део Косова са већинским српским становништвом у Косовској Митровици, Лепосавићу, Звечану и Зубином Потоку, а одатле преко Новог Пазара у Београд. На том путу, као неуралгичне тачке, наводе се Нови Пазар, Косовска Митровица и Београд. Те руте користе држављани Кине, Турске, Пакистана, Индије и Бангладеша. У земље ЕУ улази се преко Италије и Грчке;

- *Јужна рута* иде из западне Африке, преко Алжира, Марока и Гибралтара, до Шпаније и Португалије;

- *Западна рута* иде из Централне и Јужне Америке у ЕУ преко Иберијског полуострва;

- *Балтичка рута* иде из Русије и балтичких морских земаља, копном до обале, а онда трајектом до скандинавских земаља;

- *Централна рута* из централних европских држава у Аустрију и северну Италију; и

- *Северна рута* иде из Источне Европе, преко Пољске, Мађарска и Чешке, у Немачку, а затим у Скандинавију.

У некус тачке спадају Тирана, Призрен, Приштина, Косовска Митровица, Нови Пазар, Битољ, Скопље, Врање, Ниш, Београд, Мостар, Бањалука, Загреб, Вараждин, Карловац и Ријека.²⁰⁴

Експлоатација (трећа фаза) жртава трговине људима подразумева: сексуалну експлоатацију, радну експлоатација, продају жртве другом лицу,

²⁰³ Nađ, I.: Krijumčarenje osoba, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, br. 2, Zagreb, 1998, str. 578-579

²⁰⁴ Наведено према - www.transparentnost.org.yu/ts_mediji/stampa/2007/10_decembar/02102007.html

трговину људским органима и деловима тела, илегално усвојење деце, принудно склапање бракова, принуду на вршење одређених криминалних радњи и принудно учешће у оружаним сукобима.

У свим земљама западног Балкана трговина људима је инкриминасана као кривично дело, а национални закони су усклађени са међународном правном регулативом. Упркос томе, трговина људима је реалност у свим земљама овог региона.

Албанија је извор жртава трговине људима и транзитна земља пре свега за жене и девојке којима се тргује у сврху сексуалне експлоатација у Италији, Грчкој и осталим земљама Европске уније, као што су Белгија, Француска и Холандија. Жртве које се пребацују преко Албаније, долазе углавном из Румуније и Молдавије, њих преко 90 %, а мањи број из Бугарске и Украјине. Млади дечаки такође се наводе као предмет трговине из Албаније за просјачење у Италији и Грчкој.

Албанија наводи да су 2003. године кривично гоњене 24 криминалне групе умешане у трговину људима (нема информација о броју случајева и учинилаца). У првих девет месеци 2004. год. разбијено је 13 криминалних организација у 73 евидентирана случаја трговине женама ради сексуалне експлоатације, са 115 учинилаца. Девет случајева трговине децом је такође забележено, у које је умешано 11 учинилаца. Нису дати подаци за последња три месеца 2004. године. За 2005. годину полиција бележи 30 случајева трговине женама са 49 учинилаца и 10 случајева трговине малолетницима, са 16 учинилаца. Други полицијски извор бележи 21 организовану криминалну групу са 75 учинилаца кривичног дела трговине женама ради проституције, оружјем и људима. У истом периоду Уред главног тужиоца Албаније (УГТ) бележи 409 случајева трговине женама, који укључују 439 учинилаца. Упркос овако различитим подацима, које не дозвољавају озбиљну анализу, Албанија тврди да је трговина људима проблем који је у опадању. Међутим, према UNODC, Албанија је пре свега транзитна земља, углавном за жртве трговине из Молдавије, Румуније и Украјине у Грчку, Италију и Велику Британију. Друго, она је земља порекла, а земље одредишта су углавном Белгија, Француска, Грчка, Италија, Холандија, Велика Британија, и у мањој

мери, Немачка. Треће, Албанија је земља одредишта за жртве из Молдавије, Румуније и Украјине.²⁰⁵

Као и у осталим земљама у окружењу, корумпираност полиције и осталих владиних службеника у знатној мери омета борбу против трговине људима. Према истраживањима међународних организација, 10 % страних жртава којима је трговано у Албанији пријавило је директну умешаност граничних полицајаца у трговину људима, због чега су оптужени.²⁰⁶

Први случајеви трговине људима у *Босни и Херцеговини* забележени су 1998. године, али постоје и подаци да се странкиње, у ланцу проституције појављују још 1993. године. Већина жртава је, према подацима ИОМ, било из Молдавије, Украјине и Румуније, старости од 16 до 33 године, а мање од 5 одсто биле су малолетнице. У току 2002. године у акцији “Мираж”, у угоститељским објектима и ноћним клубовима идентификовано је 212 страних држављанки, од којих су се две изјасниле као жртве трговине људима, а седам девојака је смештено у “сигурне куће” у власништву невладиних организација. Током спровођења планираних активности у борби против трговине људима, полицијске снаге у БиХ прикупиле су значајна обавештења о трговини људима у смислу врбовања жртава, праваца пребацивања преко БиХ, начину уласка у БиХ, начинима претње жртвама, њиховој продаји, као и о свему другом што прати извршење овог кривичног дела. Такође, откривене су везе криминалних група са органима власти у земљама порекла жртава као и са органима власти БиХ²⁰⁷.

Иако је у БиХ, 2003. године изабран “Државни координатор за борбу против трговине људима и илегалну имиграцију”, припремљен други “Државни план за борбу против трговине људима за период 2005-2007. (НАП)”, заједно са ИОМ и другим међународним организацијама, 2004. године, потписан “Протокол о управљању склоништима за стране држављане жртве трговине у БиХ” између Министарства сигурности и пет локалних невладиних организација почетком 2005. год, потписан “Систем упућивања (процедура) за третман жртава трговине” у јулу 2005. Године и остварен генерални напредак ка једном свеобухватном

²⁰⁵ Савет Европе: *исто*, стр. 49

²⁰⁶ ИОМ, *Regional Claring Point, Country Report Albania*, 2006. године

²⁰⁷ Top management seminar: *Trgovina ljudima-analiza stanja i perspektive*, Sarajevo-Copenhagen, 2003-2004. године

законодавном оквиру, БиХ и даље нема одрживу оперативну мрежу као што се видело из датог “Извешатаја о стању безбедности у Босни и Херцеговини у 2005. години”, који трговину људима спомиње у веома упитном броју случајева, само у Федерацији БиХ (2 случаја, 2 учиниоца) и Републици Српској (12 случајева са 18 учинилаца).²⁰⁸

Корупција је регистрована и у полицијским снагама у БиХ, нарочито у погледу издавања привремених или сталних боравака, преласка државне границе, отицањем информација, “проваљивањем” акција и слично. Државна гранична служба је због овог отпустила четири своја припадника и против њих поднела одговарајуће кривичне пријаве.²⁰⁹

Захваљујући свом географском положају, великом присуству међународних војних снага и јакој албанској мафији, *Македонија* је, упркос економским тешкоћама, постала једна од главних земаља транзита, односно привремене дестинације, жртва трговине људима. Међу 152 жртве које је у периоду од 2000. до 2002. године, помогла Међународна организација за миграције преовлађују девојке старости између 18 и 24 године (59,9%) и између 25 и 30 година (19,8 %). Такође, чак 15 одсто жртва је било млађе од 17 година, а више од 50 процената је било незапослено.²¹⁰ У току 2002. године број жртва којима је пружена помоћ од стране ИОМ повећао се на 328, од чега су преовладавале жене из Бугарске, Украјине, Молдавије, Румуније и Албаније, које је требало продати у земље Западне Европе и на Средњи исток, углавном преко Грчке. По подацима МУП *Македоније*, у току 2003. године, откривена су 82 кривична дела трговине људима, у којима су учествовала 126 извршиоца, а идентификоване су 132 жртве трговине људима, које су регрутоване углавном у циљу сексуалне експлоатације. Као нарочито интересантна подручја за трговину људима идентификовани су градови Скопље, Тетово, Гостивар и Прилеп.²¹¹

Према службеним проценама, *Хрватска* је углавном транзитна земља с тек малим постотком трговине људима. Подаци о илегалним преласцима државних територија показују сталан пораст илегалних миграција преко територије

²⁰⁸ Савет Европе: *исто*, стр. 64.

²⁰⁹ *Исто*, стр. 66.

²¹⁰ ИОМ, Regional Cliring Point, Country Report Macedonia, 2003. године

²¹¹ Известување на Националната комисија за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција во Републике Македоније, Скопље, април 2004.

Хрватске у последњих пет година, што не одражава нужно слику трговине, али упућује на могући упоредан раст, те одражава услове који потичу и олакшавају трговину. Према службеним подацима у периоду од 1998. до 2000. године, на подручју Хрватске била су регистрована 24 случаја жена жртава трговине, од чега су две биле малолетне, док је у периоду до краја 2002. године, 198 жена с подручја југоисточне Европе депортовано из Хрватске, а у земљи је нађено 180 деце без пратње.²¹² У истраживању се разликују две фазе трговине: у првој фази, која оквирно покрива прву половину деведесетих, трговина људима, првенствено женама и децом у сврху сексуалног искоришћавања, концентрисала се на Загреб и околину, а главни и вероватно једини пут трговине водио је из Мађарске у Загреб, док се у другој фази која обухвата почетак XXI века, након низа акција, неколико путева из БиХ заменило овај пут, а посао се проширио на туристичке градове и места које посећује војно особље.²¹³

Иначе су потврђени случајеви трговине људима у Хрватској ретки (2005: 6 случајева трговине људима, од тога 2 везана за организовани криминал), може се створити следећа слика: регрутовање почиње у земљи одакле су жртве, махом су то Молдавија, Бугарска, Румунија, Албанија, али и Руска Федерација, Украјина, Црна Гора, Србија, Босна и Херцеговина и Хрватска. Одредишне земље су углавном Аустрија, Белгија, Француска, Немачка, Грчка, Италија, Холандија, Шпанија и Велика Британија.²¹⁴

Према подацима, за период од 2000. до 2004. године, у *Црној Гори* је регистровано 58 жртава трговине људима, од чега 14 Молдавки, 13 Српкиња, 6 Румунки, 5 Белорускиња, 4 Украјинке, по 3 Црногорке и Рускиње, по 2 Хрватице, Ромкиње, Монголке и Бугарке и по једна Босанка и Грузијка. Све жртве су изјавиле да су биле приморане на сексуалну експлоатацију, а 95 одсто да су биле жртве насиља муштерија и макроа. Од укупног броја жртава 41 % су биле малолетнице. Интересантно је да је 46 % жена, жртава трговине људима, изјавило да је полиција знала да немају документа, док се 78 % изјаснило да је полиција умешана у трговину људима.²¹⁵

²¹² ИОМ Report, Croatia, 2002. godine

²¹³ Влада Републике Хрватске: Национални план за сузбијање трговине људима, Загреб, 2002.

²¹⁴ "Трговина људима ради сексуалне експлоатације у ЕУ: перспектива Европола", јануар 2006.

²¹⁵ Група аутора: *Приручник за новинаре о трговини људима*, Лига жена гласача у Црној Гори, Подгорица, 2005, стр. 15.

Проблем трговине људима постао је присутнији у јавности након случаја са једном Молдавком из 2002. године, што је подстакло органе власти да предузму потребне мере на његовом сузбијању. У 2003. години пријављено је укупно 28 случајева трговине људима уз умешаност организованих криминалних група, али нису дати никакви подаци у вези броја организованих криминалних група умешаних у трговину људима. Чини се да је организована трговина људима у паду, с обзиром на то да су у 2005. години кривичне пријаве поднесене против свега 3 лица за 3 учињена кривична дела из области организованог криминала, конкретно трговине људима, где је дошло до илегалног пребацивања 23 лица-жртве ове трговине.²¹⁶

Као и остале земље западног Балкана, и *Република Србија* се у последњих неколико година суочила са овим савременим злом. Србија је пре свега земља транзита, али и земља порекла и привремене дестинације жртава трговине људима. Србија је земља транзита најчешће за држављанке Румуније, Бугарске, Украјине и Молдавије које преко територије наше земље иду ка земљама западне Европе, односно ка Косову и Метохији и земљама у окружењу где је концентрисан већи број страних војних трупа и где постоји потражња за сексуалним услугама. Међутим, на територији АП КиМ, према извештају УМНИК, у току 2006. године, окончано је само 14 кривичних поступака за трговину људима којом приликом је изречено 18 пресуда, што указује на недовољну реакцију међународних снага на овај облик организованог криминала.²¹⁷

Поред наведеног, Србија је и земља привремене дестинације за стране држављанке које постају жртве трговине женама у циљу сексуалне експлоатације, а претходно су се запослиле у угоститељским објектима као конобарице, анимир даме или забављачице. Тај број се значајно смањио за последњих неколико година, првенствено због интензивног рада полиције и предузимања мера према трговцима људима али и због увођења виза држављанима Молдавије и Румуније.²¹⁸

²¹⁶ Савет Европе: *исто*, стр. 94.

²¹⁷ Наведено према – www.serbianna.com./columns/lopusina од 13.02.2008. године

²¹⁸ У току 2000. године у угоститељским објектима затечено је око 2.000 страних држављанки да би се тај број у 2003. години смањио на 203 – односно десет пута мање. У току 2004. године у угоститељским објектима, али и приликом контроле на другим местима, затечена је 61 страна

Док се бележи знатан пад броја страних држављанки које се ангажују на територији Републике Србије и које могу бити потенцијалне жртве трговине женама, све више се откривају случајеви трговине женама из Србије, како у границама Србије, Косову и Метохији, односно Републици Црној Гори, тако и у земљама дестинације као што су Италија и Шпанија, односно земљама привремене дестинације (Босна и Херцеговина, Македонија и Словенија). Током 2004. године МУП Републике Србије интензивирао је активности, започете током акције "Мираж", у циљу откривања случајева трговине децом, што је и довело до предузимања мера према родитељима који су продавали своју децу, односно предузимања мера према лицима која су куповала децу, како у циљу сексуалне експлоатације, тако и у циљу просјачења, принудног рада, односно принудног склапања брака, а забележени су случајеви повезани са коришћењем деце у порнографске сврхе и сексуалним злоупотребама деце у вези са применом савремене технологије.

Према подацима Међународне организације за миграције од 2001. до 2004. године пружена је помоћ и асистенција при повратку у матичну земљу за 235 жена жртава трговине људима, од тога за 32 домаће држављанке; Од 2002. године до краја 2004. године у Склониште за жртве трговине људима смештено је 146 жртава; У склоништу АТИНА смештено је и збринуто 7 жртава; АСТРА је од марта 2002. године до краја 2004. године асистирала за 125 жртава (68 жртава у току 2004. године).²¹⁹ У току 2005. године поднето је 39 кривичних пријава за кривично дело Трговине људима из члана 111.б везано за кријумчарење људи где је било 82 извршиоца (68 СЦГ, 5 Кина, 4 БиХ, 3 Македонија, 1 Холандија и 1 Индија) и 212 кријумчарених особа (види прилог 23). Припадници Министарства унутрашњих послова су у сарадњу са радницима Службе за координацију помоћи жртвама трговине људима и заједничким активностима у Склониште за жртве трговине људима сместили 44 женске особе, док је Служба у сарадњи са Астром и ИОМ сместила још 9 женских особа за које се сматрало да су жртве трговине

држављанка, и то: 34 држављанки Румуније, 11 држављанки Украјине, 11 држављанки Бугарске, 2 држављанке Молдавије, 1 држављанка Хрватске (дете - покушај кријумчарења преко државне границе), 1 држављанка Ирака (дете - покушај кријумчарења преко државне границе) и 1 држављанка Казахстана. Наведено према – МУП РС, Управа граничне полиције: Извештај о раду Управе граничне полиције за 2007. годину, Београд, 2008.

²¹⁹ ИОМ, Regional Cliring Point, Country Report Serbia, 2004. године

људима. Наиме, по подацима Службе за координацију заштите жртава трговине људима, укупно су евидентиране 53 женске особе од којих су 25 жртве трговине, 26 особе потенцијалне жртве и 2 особе жртве породичног насиља. За кривично дело из члана 111б КЗ РС, везано за сексуалну и радну експлоатацију поднето је 14 кривичних пријава против 28 лица где је било оштећено 22 лица - жртава трговине људима.²²⁰

Служба за координацију заштите жртава трговине људима је у 2007. години, идентификовала 60 жртава трговине људима, што у поређењу са 2006. годином, када је било 62 жртве, представља незнатно смањење. Од укупног броја (60) идентификованих жртава у 2007. години, малолетних је 26 лица а пунолетних 34, за разлику од 2006. године када је од укупног броја (62) идентификовано 33 малолетна и 29 пунолетна лица. Идентификована лица су била жртве: сексуалне експлоатације 26, радне експлоатације 9, просјачења и принудног вршења кривичних дела 10, принудног брака 2 и продаје новорођенчади 2. У кривичним пријавама, у току 2007. године, оштећено је 96 лица, што представља пораст за око 85% у односу на 2006. годину, када је евидентирано 56 оштећених лица.²²¹

На основу изнетих статистичких података, можемо констатовати да је *регион Западног Балкана*, као један од главних европских центара за кријумчарење и трговину људима, односно илегалне миграције, те да су земље западног Балкана не само земље порекла и транзита, већ и земље дестинације. У балканској подели интересних сфера, прихват Кинеза је монопол србијанских криминалаца, Иранцима и Турцима баве се махом босанскохерцеговачки криминалци, Курдима црногорски, док су Албанци под контролом албанске мафије, која је и најјача у овом делу Европе. Организованим криминалним групама, у овом делу Европе, посао олакшавају порозне границе, присуство избеглица, слабљење правне државе и корумпираност снага безбедности.²²² С обзиром на то да је трговина људима тајна криминална делатност и у последње време све организованија и прикривенија, и поред напора полиције и невладиних

²²⁰ МУП РС: Извештај о борби против трговине људима за 2005. годину, Београд, 2006.

²²¹ МУП РС: Извештај о борби против трговине људима за 2007. годину, Београд, 2008.

²²² Vukšić, I.: *Ilegalne migracije i trgovina ljudima-uloga regije BiH, Securitas*, br.2, Sarajevo, 2002, стр. 145.

организација да се жртве открију и препознају, стварни број жртава је тешко проценити, а свакако је неколико пута већи од броја откривених случајева.

На крају, кад су у питању трговина људима и кријумчарење људи, кратко ћемо се осврнути на њихово појмовно разграничење, с обзиром да су ова два појма дуго сматрани синонимима, што може дати искривљену слику њихове феноменологије, али и самог санкционисања.²²³ Кријумчарење људи је појам који је ужи од појма трговине људима, и може представљати фазу у процесу трговине људима. Организовани илегални прелазак људи преко границе (кријумчарење људи) може прерасти у трговину људима уколико организатори кријумчарења, жељни додатног профита, “продају” прокријумчарене особе или их противправно лише слободе, експлоатишући их при том на разне начине.²²⁴

Такође, лица која желе илегални улазак у другу земљу најчешће прва контактирају лица која ће их прокријумчарити, док код трговине људима, организатори овог кривичног дела на разне начине регрутују жртве, ступајући прве у контакт са њима. Најзначајнија разлика, између ова два облика испољавања организованог криминала, огледа се у томе што кријумчарење људи подразумева постојање жеље илегалног мигранта да пређе државну границу и он може сваког тренутка одустати од тога (принципи добровољности), док жртва трговине људима најчешће нема овакву могућност, јер по доласку у земљу дестинације пада у својерсно ропство.

²²³ Законска квалификација кривичног дела трговине људима у кривичном закону Републике Србије (где извршење радње кривичног дела подразумева стицање материјалне користи без било какве сексуалне или несексуалне експлоатације), узрок је што су се у току 2004. године подносиле кривичне пријаве због извршења кривичног дела трговина људима, а у ствари је реч о случајевима кријумчарења људи. Тако је као резултат сузбијања илегалних миграција у 2004. години, на територији Србије, поднете укупно 33 кривичне пријаве против 64 лица. Извршењем наведеног кривичног дела оштећено је 229 илегалних миграната (Албанија 50, Кина 32, Турска 31, Бангладеш 7, Иран 3, Алжир 8, Пакистан 13, Авганистан 73, Немачка 8, Бугарска 4). Кривична дела су вршена у организацији лица са подручја држава одакле су потицали илегални мигранти, лица са подручја СЦГ, и лица куда је пролазила рута за илегално пребацивање страних држављана (БиХ, Хрватска, Словенија, Италија или Немачка). Наведено према - МУП РС, Управа граничне полиције: *Извештај о трговини људима за 2004. годину*, Београд, 2005. година

²²⁴ Мијалковић, С.: *Безбедоносни аспекти трговине људима*, магистарска теза, Фалултет цивилне одбране, Београд, 2004., стр. 47-48.

3.4.2.2. Кријумчарење опојних дрога

У структури организованог криминала, кријумчарење опојних дрога (фра. *drogue* - лекарија) представља једну од најпрофитабилнијих активности, што потврђују и извештаји многобројних међународних организација и форума. Мултилатералним системом контроле дрога је, заправо, установљено постојање овог проблема код 5 % светске популације (приближно 200 милиона људи узраста између 15 и 64 године). Од ових 5 % становништа који користе недозвољене дроге барем једном годишње, само их приближно пола, односно 2,7 %, редовно ужива, то јест најмање једном месечно. Број оних за које се уобичајено сматра да су овисници о дрогама или проблематични уживаоци дрога у целом свету је 25 милиона, што износи 0,6 % становништва у добу између 15 и 64 године. Ова процена се у последњих неколико година није много мењала на глобалном нивоу, јер је повећање у неким земљама поништено смањењем у другим.²²⁵

Може се рећи да је повезаност дрога и организованог криминала традиционална и нужно произилази из чињенице да недозвољени бизнис са овим супстанцама, пре свега са хероином и кокаином, али у последње време и синтетичким наркотицима, криминалним организацијама доноси огромне профите. Према годишњем извештају UNODC-а, изнетим на посебној седници Генералне скупштине УН посвећеној борби против злоупотребе дрога (Њујорк, 1998), организовани наркокриминал остварује годишњи криминални приход у свету у износу од 500 милијарди долара.²²⁶ Данас, након више од једне деценије, те су суме несумњиво много веће.

Према Закону о производњи и промету опојних дрога, под опојним дрогама се подразумевају „супстанце природног или синтетичког порекла, чијом се употребом могу створити стања зависности, а која могу да изазову оштећење здравља или на други начин да угрозе људски интегритет у физичком или социјалном смислу. Дроге су супстанце које преиначавају нервну и психичку делатност. Због тога се дроге у савременој стручној терминологији називају психоактивне супстанце.

²²⁵ Савет Европе: *исто*, стр. 21.

²²⁶ Sačić, Ž.: XX posebna sjednica Opće skupštine UN-a posvećena borbi protiv droge, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, br. 2, Zagreb, 1998, str. 1058.

Класификација дрога се може извршити на следећи начин:

- Према *дејству*, дроге се деле на: депресорне дроге у које спадају: опијум,²²⁷ морфијум, хероин²²⁸ и други наркотици, као и барбитурати, транкилизери, инхаланти и алкохол. Ове дроге доводе до умирења и опијености; психоделичне дроге, где спадају: канабис, марихуана и хашиш; LSD и други халуциногени. Ове дроге изазивају нестварна доживљавања света и сопствене личности; стимулативне дроге, као што су: кокаин²²⁹, екстази и други амфетамини, као и антидепреанти, никотин и кофеин. Ове дроге делују подстицајно на психичку и физичку активност.

- Према *пореклу-технологији*, дроге се деле на: природне дроге су делови или извадци (екстрати) биљака и животиња; полусинтетичке дроге су хемијски производи добијени из природних дрога; синтетичке дроге су вештачки производи израђени хемијским путем; дизајниране дроге имају вештачки измењен молекуларни састав ради избегавања законске контроле;

- Према *дозвољености-легалности*, дроге се деле на: забрањене дроге, то су психоактивне супстанце које немају медицинску примену па су њихова производња и промет забрањени; контролисане дроге су психоактивне супстанце које немају медицинску примену па су њихова производња и промет контролисани; неконтролисане дроге су психоактивне супстанце које се налазе у слободном промету.²³⁰

²²⁷ Према подацима UNODC, у току 2000. године у свету је око 222.000 хектара земљишта било под засадима опијумског мака, са капацитетима производње 4.700 тона опијума годишње. Од укупних површина које су под засадима ове биљке, близу 50% лоцирано је у Мијанмару, око 36% у Авганистану, 10% у другим азијским земљама (пре свега Лаосу, Тајланду и Пакистану), док се у Колумбији и Мексику налази 4% укупних површина под засадима ове биљке у свету. Упркос томе што се највећа поља мака налазе у Мјанмару, убедљиво највећи произвођач опијума у свету је Авганистан, у коме се реализује око 70% укупне годишње производње, док на Мјанмар отпада око 23%. Остале азијске земље у укупној маси произведеног опијума у свету учествују са приближно 5%, а Колумбија и Мексико са 2% (наведено према - *Global Illicit Drug Trends 2001*, UNODC, New York, 2001, p.59).

²²⁸ Према проценама UNODC-а, 72 % опијума претвори се у хероин у Авганистану. У току 2005. године, произведено је око 410 метричких тона хероина, чији је највећи део отишао у Европу и Русију. С друге стране, глобална производња канабиса је у пораст и процењује се на 45. 000 метричких тона. Главна земља извора је Мароко, а затим следе Пакистан и Авганистан (наведено према - Савет Европе: *исто*, стр. 29,30).

²²⁹ Светска производња кокаина, углавном се задржала на истом нивоу 2005. године и практично се није мењала у односу на ниво од пре једне деценије. Потенцијална производња кокаина достигла је у 2005. години 910 метричких тона, од чега на Колумбију отпада 54 %, Перу 30 % и Боливију 16 % укупне производње (наведено према - UNODC: Светски извештај о трговини дрогама за 2006. годину, www.unodc.org).

²³⁰ Бошковић, М.: *Криминалистика методика 1*, Полицијска академија, Београд, 1998., стр. 88.

У редовном годишњем извештају UNODC за 2007. годину, изнети су подаци о оквирном броју зависника од дроге за период 1997 - 2008. године, затим о процентима заступљености дрога које се користе у свету, као и укупним запленама марихуане, кокаина, опијума, хероина и морфијума амфетамина и екстазија. Заплене набројаних врста дрога, за наведени период, мере се у десетинама хиљада тона (*прилог 2*). Као пример значаја којег имају граничне службе у сузбијању кријумчарења дроге, у свету, навешћемо податке Америчке агенције за царине и заштиту државне границе (U.S. Customs Border Protection - ВРС) који говоре да је ова агенција само у 2007. години, на границама САД, запленила 368 тона матихуане, 5 тона кокаина, 2 тоне хериона чија је вредност процењена на око 900 милиона америчких долара.

Објекат кривичног дела у вези са дрогама су супстанције или препарати, који су проглашени за опојне дроге Међународном конвенцијом. Битно обележје овог кривичног дела је да се наведене делатности предузимају неовлашћено, тј. противно закону о производњи и промету опојних дрога, као и противно међународним споразумима које је потписала и ратификовала наша земља, као што су:

- Јединствена конвенција о опојним дрогама из 1961 године;
- Конвенција о психотропним супстанцама из 1971. године и
- Конвенција УН против незаконитог промета опојним дрогама и психотропним супстанцама из 1988. године.²³¹

Илегална производња и организовани међународни криминал у промету дрогама почива на доброј и снажној организацији наркомафије. Кријумчарска мрежа спада међу најсавршеније у оквиру транснационалног организованог криминала. Те организације, пирамидалне или мрежне структуре, веома су бројне и унутар њих постоји веома сложен систем функционисања криминалног деловања који знатно усложњава сагледавање свих димензија и односа унутар њих, гледано споља. Наравно, као и код свих других облика испољавања организованог криминала, у криминалним групама које се баве кријумчарењем дрога постоји одређен број људи из власти, односно државних органа, без чије би подршке профит наркомафије био знатно мањи, односно не би угрожавао

²³¹ Савет Европе: *исто*, стр. 21.

економски, социјални и политички систем државе. Истинитост ове тврдње може се поткрепити на примеру тренутних власти на АП КиМ где су, према поверљивом документу немачке тајне полиције, Рамуш Харадинај, Екрем Лука, Хашим Тачи и Џавит Хаљити кључни играчи међународног ланца кријумчара хероина и оружја, који дневно преко Косова и Албаније пребаци око 700 килограма дроге.²³²

За кријумчарење дрога користе се сви могући начини и доступна средства, при чему маштовитост и дрскост кријумчара наркотика нема границе. Основно правило је да нема правила – не постоје ни лица ни средства која не би могла бити у вези са незаконитим пребацивањем дрога са једног места на друго, са једног континента на други. Њихови транспорти реализују се копном, морем и ваздухом, па се, зависно од тога, користе и различита превозна средства. Избор методе кријумчарења зависи од више фактора, међу којима се нарочито издвајају: полазно и одредишно место, врста дроге као предмета илегалног транспорта, степен образованости и техничке опремљености кријумчара, али и опремљеност самих органа који се баве спречавањем кријумчарења наркотицима.

Најважнији копнени путеви дроге, као и за трговину људима, за Европу полазе углавном од Инстанбула у Турској, преко Бугарске, Србије, Хрватске у Аустрију и даље у државе западне Европе (*прилог 3*). Алтернативни путеви иду од Турске у Грчку, БЈР Македонију, преко Косова - Република Србија и Црне Горе преко Јадранског мора у Италију или преко Босне и Херцеговине и Хрватске према Аустрији и Немачкој. Ови путни правци, којима се кријумчаре дроге из земаља јужне Америке (Колумбије) и блиског Истока преко Турске према државама западне Европе, иду преко Балканска рута, о чијем значају говори податак *International Police Review*, који каже да се тим путем, у протеклом периоду, пребацило око 80% укупне количине дроге, првенствено хероина чије је крајње одредиште тржиште западне Европе. Када су у питању остварени резултати, у откривању дроге на Балканској рути, значајно је истаћи да је у периоду 2000.-2004. године заплењено око 111,4 тоне дроге (хероин, кокаин и

²³² Наведено према – <http://www.serbianna.com/columns/lopusina/157c.shtml>

канабис), што по годинама износи: 2000.-23,5 тона, 2001.-21,5 тона, 2002.-18,2 тоне, 2003.-25,8 тона и 2004.-22,4 тоне.²³³

У Србији је у периоду 1999 - 2007. године повећано коришћење дрога не само у градовима већ и у мањим местима, а међу зависницима је све више младих и припадника свих друштвених група. Када су у питању заплене дроге, у наведеном периоду, у нашој земљи је заплењено 2,43 тона хероина, 15,9 тона марихуане, 71,6 килограма кокаина, 90,8 килограма хашиша и 2,14 милиона таблета екстазија.²³⁴ Према званичним подацима МУП, заплене дрога у Србији у непрестаном је порасту. Тако је 1999. године укупан број заплена наркотика износио је 1.809, при чему је у целој години одузето свега 17.384 кг хероина или, пак, 106 таблета екстазија, док се број заплена у 2004. години повећао на 4.512, када је одузето чак 469.604 кг хероина, односно 9.260 таблета екстазија. Убедљиво највеће заплене дроге, пре свих хероина, реализују се на граничном прелазу Градина, који се налази на централном делу "Балканске руте."

Такође, у Републици Србији су у наведеном периоду откривене четири илегалне лабораторије са савременом опремом и могућношћу производње великих количина синтетичких дрога. Оно што је карактеристично за кријумчарење дроге "Балканском рутом" јесте да је реч о организованом криминалу. Могућност откривања лица која учествују у транспорту дрога "Балканском рутом" далеко је већа од откривања организатора. Тим више што је реч о организованој активности коју карактерише јака хијерархијска организација, велика брзина, сналажљивост и оперативност у деловању, затим строга дисциплина, послушност и лојалност. Управо на основу наведених карактеристика овакве организоване криминалне групе имају велику маневарску способност приликом преласка државних граница, као и различите модусе у преношењу дроге.²³⁵

²³³ Савет Европе: *исто*, стр. 21-29.

²³⁴ Наведено према – www.rtv.rs/sr/vesti/drustvo/2008_04_04/vest_123456.jsp

²³⁵ Једна од најразвијенијих мафијашких организација, која контролише велики дио наркокриминала у свету, а посебно у Европи, је албанска мафија. Албанска наркомафија у последњих десетак година преузела је примат у коришћењу Балканске руте за кријумчарење наркотицима и то највише хероином и марихуаном. Велика новчана средства до којих је долазила илегалним пословима у вези са наркотицима, била су у претходном десетогодишњем периоду основни извор прихода терористичких акција тзв. "Ослободилачке Војске Косова".

Ни Хрватска није поштеђена деловањем овог облика организованог криминала. Са око пола милијарди евра годишњег профита, који зараде дилери, трговина и кријумчарење дрога најunosнија је криминална грана у Хрватској. Конзументи годишње потроше око три тоне хероина, више од тону кокаина те неколико тона марихуане, а ни седам хиљада полицијских заплена годишње не могу прекинути нарколанац у Хрватској.²³⁶

Као једна од транзитних тачака на Балканској рути, Црна Гора се такође сусреће са проблемом кријумчарења дроге. Према званичним подацима МУП Црне Горе, у 2004 години заплењено је око 215 килограма опојних дрога, од чега 210 килограма марихуане и око 4,5 килограма хероина. У том периоду откривена су 294 кривична дела неовлашћене производње и стављања у промет опојних дрога, а против 273 лица поднете су кривичне пријаве. За кријумчарење дрога најатрактивнији су градови Рожаје, Плав, Гусиње и Бар, као и варошица Тузи код Подгорице. Велике количине дроге у Црну Гору стижу са Косова, за које се може рећи да је "Колумбија у Европи". Према неким незваничним подацима, на подручју Косова и Метохије се, у сваком тренутку, налазе око три тоне хероина.²³⁷ Може се рећи да је Рожаје само један од црногорских градова на међународном путу дроге. Од почетка деведесетих разрадио се још један крак који из Албаније води преко Тузи, ка БиХ, Хрватској и Словенији. Тим каналом пребацују се углавном хероин, кокаин и марихуана. Трећи пут шверца дроге кроз Црну Гору води преко мора. Ти товари се углавном укрцавају у Јужној Америци, а истоварају у јадранским лукама одакле се дрога дистрибуира даље. Овај канал служи за лифровање кокаина, а дестинација су западноевропске земље са високоплатежним муштеријама које могу приуштити цењени опијат.

Република Србија је посебно угрожена због недефинисане границе према Црној Гори, као и због чињенице да је на подручју АП КиМ, након преузимања послова безбедности од стране КФОР и УНМИК, недовољан степен контроле и обезбеђења административне линије, омогућио готово идеалне услове за трговину наркотицима. У последње време појавиле су се, у разним светским медијима, информације о неким до сада неуоченим необичним активностима припадника НАТО алијансе које у многоме одударају од оних изворних активности

²³⁶ Наведено према – <http://www.pravda.co.yu/hronika/6057/zaradili-pola-miliardi-evra>

прецизираних у оснивачким документима подршка, пре свега “НАТО наркотрговини” јер је непредузимањем мера за спречавање масовне производње и промета наркотика омогућио експанзију њихове производње и промета.

Такође, Санцак са Новим Пазаром као центром, проблематичан је због близине границе са Црном Гором и административне линије са АП КиМ, те је место које служи за складиштење великих количина дроге и један од главних путева трансфера дроге. У прилог овој тврдњи говори чињеница да су на безбедносним пунктовима "Табалије" и "Гостун", у посматраном периоду, реализоване највеће заплене хероина.²³⁸

Три су основна путна правца којима опојне дроге (пре свега хероин), улазе у Србију: из Бугарске, преко граничног прелаза Градина, затим преко прелаза Вршка Чука, одакле наркотици иду према Београду и Мађарској, и преко граничног прелаза Ђенерал Јанковић, кроз Косово према Београду и даље ка централној и западној Европи, при чему се један део дроге усмерава према Црној Гори и Италији. Оживљавање огранка "Балканске руте" који пролази преко наше земље,²³⁹ резултирало је и значајним увећањем заплена хероина у односу на претходни период. Тако је у првих шест месеци 2003. године у Србији заплешено 189 кг хероина, што је више него у претходних пет година заједно (182 кг).

Подаци МУП Републике Србије за 2009. годину говоре да у области организованог наркокриминала као једном од најзаступљенијих облика организованог криминала у нашој земљи, откривено је 28 нарко група различитог нивоа и степена организованости са укупно 133 члана од којих је 118 ухапшено. Организовани наркокриминал у овој години карактерише кријумчарење кокаина због чега су предузете интензивне мере које су, између осталог, резултирале откривањем петочлане групе која се бавила кријумчарењем ове врсте дроге из Јужне Америке (Парагваја) у Србију (заплешено 3 кг кокаина чија је улична

²³⁷ Raspopović, D.: Problem narkomanije u Crnoj Gori, *Perjanik*, br. 2, Danilovgrad, 2003, str. 59-62.

²³⁸ Заједничком акцијом СБПОК, Координационе управе за АП КиМ и ПУ у Новом Пазару, на безбедоносном пункту Табалије, у резервним точковима камиона, којим је управљао црногорски држављанин из Рожаја, заплешено је 125,5 кг хероина. Такође, на БП Гостун, само у две заплене, код двојице црногорских држављана, пронађено је и одузето 89,6 кг марихуане и 0,5 кг хероина. Наведено према – МУП Р Србије: *Статистички преглед стања у области јавне безбедности за 2006. годину*, Београд, 2007., стр. 22.

²³⁹ Збивања током последње деценије прошлог века и изолација СРЈ од стране међународне заједнице, утицала су на преусмеравање кријумчарских праваца преко суседних земаља. Након

вредност 500.000 евра), као и откривањем огранка транснационалне криминалне групе која је кокаин кријумчарила из Јужне Америке у Србију и земље Западне Европе преко лука у Шпанији, Италији, Белгији и Холандији (ухашена три лица у Београду, а у вишемесечним акцијама на разбијању ове групе, на територији Европе и Латинске Америке заплена су укупно 274 кг кокаина). Веће количине кокаина заплена су у Новом Саду - 1,9 килограма и на ГП Градина - 5,5 кг. По први пут је откривена међународна криминална група која се бавила кријумчарењем веће количине модификоване марихуане (тзв. сканк) и то из Албаније, преко Црне Горе у нашу земљу где је складиштена за даљу дистрибуцију у БиХ, Хрватску, Словенију, Италију и друге земље западне Европе. Заплена је око 60 килограма „сканка“ (32,9 кг на подручју Ниша и око 27 кг на ГП Шид на излазу из наше земље).

Поред тога, у само две одвојене акције одузето је укупно 15 килограма хашиша што је једна од највећих заплена ове врсте дроге почев од 1994. године. У једној од ових акција пресечен је канал којим је хашиш кријумчарен из Холандије. Реализовано је више заплена већих количина хероина и то како на граничним прелазима (3,2 кг на ГП Прешево, скоро 20 на ГП Градина, 15,1 килограм на ГП Батровци, преко 8,9 кг на ГП Хоргош) тако и приликом хапшења криминалних наркогрупа (преко 10 килограма од трочлане групе у Гроцкој; око килограм у Београду, који је трочлана група намеравала да прода у БиХ; скоро 10 килограма, такође, од трочлане групе у Београду; преко 12 кг хероина и 14 кг парацетамола од четворочлане групе у Нишу, а посебно се истиче заплена преко 21 кг хероина и 8 кг парацетамола у Београду.²⁴⁰

На основу изнетих података, може се констатовати да кријумчарење опојних дрога представља не само транснационални или прекогранични проблем, већ и глобални проблем. У многим земљама овај феномен заузима високо место на лествици приоритета везаних за националну безбедност, а исто важи и за земље у региону западног Балкана. С обзиром на повезивање криминалних организација између земаља произвођача и земаља потрошача, кријумчарење

престанка санкција и демократских промена 2000. године, наша земља је поново постала значајно подручје у кријумчарењу хероина произведеног у "златном полумесецу".

²⁴⁰ МУП Р Србије, Управа за аналитику: *Резултати рада Министарства унутрашњих послова Републике Србије за 2009. годину*, Београд, фебруар 2010. године.

опојних дрога се све мање може посматрати у националним оквирима појединих земаља. Најзад, проблем криминала везаног за кријумчарење дрогама, не може се посматрати изоловано, без узимања у обзир и других организованих криминалних активности, попут кријумчарења људи и оружја, тероризма, прања новца и друго.

Трговина опојним дрогама је и један од најпродуктивнијих облика организованог криминала, како у свету, тако и на подручју Европе. Новчана добит је најважнији сегмент недозвољене трговине опојним дрогама, а по оствареним приходима, реч је о глобалној индустрији, која може бити конкурентна најзначајнијим привредним гранама. Зато, организацију криминалних група у кријумчарењу опојних дрога, осим традиционалне унутрашње поделе и задужења, карактерише велика финансијска моћ и изузетна међународна сарадња, без обзира на националне, политичке, етничке и верске разлике.

Као интересантан пример међународне сарадње организованих криминалних група, у погледу кријумчарења дроге, из Србије са италијанском мафијом навешћемо случај организоване криминалне групе Д.Ш. из 2009. године:

Према сценарију истражних органа, балканска организована криминална група Д.Ш. имала је подршку друге моћне италијанске мафијашке групе - напуљске Каморе, са којима српски криминалци имају добре везе још од средине деведесетих. Картел Д.Ш. преузео је север Апенинског полуострва од злогласне калибрајске Ндрангете уз помоћ моћне напуљске Каморе. Италијански специјални тужилац за борбу против мафије Пјетро Грасо, само је обелоданио у Милану оно на шта се већ дуже време сумњало - да је балканско-међународни криминални клан Д.Ш. истиснуо, и то још пре три године, моћни калабријски клан Ндрангету, као ексклузивног снабдевача севера и центра Италије кокаином. Грасо је нагласио да балканска мрежа има исту снагу као и калабријска мафија. Како је објаснио, тужилаштво је дуго мислило да тржиште Милана кокаином снабдева искључиво Ндрангета, али је операцијом, започетом 2007. године, утврђено да, управо разбијена организација, има исту снагу, економску моћ и ексклузивне канале снабдевања. Како тврди и српски тужилац за организовани криминал Миљко Радисављевић, клан Д.Ш. могао је за краће време да набави веће количине дроге бољег квалитета, по повољнијој цени. Међутим, поставља се питање како су

Шарићеви сарадници уопште успели да се позиционирају на италијанском тржишту, с обзиром на то да Ндрангета важи за најсуровију и најзатворенију мафијашку организацију, у којој је невероватно мали број чак и "покајника".

Балкански наркоганг имао је подршку друге моћне италијанске мафијашке групе - напуљске Каморе, са којима српски криминалци имају добре везе још од средине деведесетих. Да ли због тога, или из других разлога, до директних обрачуна Ндрангете и групе Д.Ш. никада није дошло, или бар ништа о томе није процурило у јавност. Ипак, може се чути са су калабријски босови препустили картелу Д.Ш. сами северни део тржишта и то по наговору својих пријатеља и дугогодишњих пословних сарадника из Јужне Америке. Заузврат су добијали месечне "апанаже", које су се мериле милионима евра. Ове тврдње делом поткрепљују и неке изјаве специјалног тужиоца Граса, из маја ове године. Два месеца пошто су, у марту, италијански карабињери раскринкали велику међународну криминалну групу, и када је издат налог за хапшење 40 особа, махом из Србије, Црне Горе, Албаније, али и БиХ и Хрватске, Грасо је изашао са подацима о везама некадашњих специјалаца бивших југословенских обавештајних служби и италијанске мафије. Они су, по Грасу, постали временом "специјални сервис" за мафију, посебно Ндрангету. Превозили су кокаин из Колумбије, растурали га на северу Италије, а профит делили са италијанским босовима. Главни снабдевач калабријске Ндрангете оружјем био је босански држављанин Е.М. Како су објавили италијански медији, пиштољ којим је пре две године убијен заменик председника регије Калабрија Франческо Фортунџо, произведен је у фабрици у Ужицу, и то док је још било Титово Ужице!²⁴¹

3.4.2.3. Кријумчарење оружја, муниције и пиротехничких средстава

Највећи део ручног и лаког наоружања, као и муниције, данас се производи у најразвијенијим земљама света (САД, Велика Британија, Немачка, Француска, Шпанија и Италија). С обзиром на то да земље у развоју унапређују своје капацитете за производњу наоружања, недовољна контрола, корупција и

²⁴¹ Из изјаве представника МУП Републике Србије и Специјалног тужилаштва, дате на прес конференцији у Београду дана 17.11.2010. године, о међународним активностима организоване криминалне групе Д.Ш.

спонзорисање, од стране државе, могу да утичу на опасно повећање количине наоружања и муниције, које се упућује у постојеће или новонастале сукобе. Због тога је софистицирано наоружање све израженије међу герилским, терористичким и организованим криминалним групама.²⁴²

Конвенцијом УН против транснационалног организованог криминала дефинисани су појмови: ватрено оружје и незаконита трговина оружјем. *Ватрено оружје* подразумева свако преносиво оружје које има цев и које испалује, предвиђено је да испалује, или се може лако модификовати тако да испалује хитац, зрно или пројектил на основу дејства експлозије укључујући и старинско оружје или његове копије. Националним законима одређује се шта спада у старинско оружје и његове копије. Међутим, појам старинско оружје ни у ком случају не може обухватити ватрено оружје произведено после 1899. године. *Незаконита трговина оружјем* подразумева сваки увоз, извоз набавка, продаја, испорука, премештање или транспорт ватреног оружја и муниције, њихових делова и компоненти, са територије или преко територије једне државе учеснице, на територију друге државе учеснице, у случају када једна од тих држава то није одобрила или уколико ватрено оружје није означено у складу са Трећим додатним протоколом против незаконите производње и трговине ватреним оружјем, њиховим деловима, компонентама и муницијом, који је усвојен уз поменуту Конвенцију (*Службени лист СРЈ – Међународни уговори*“, бр. 06/2001).

Унутардржавни и међудржавни конфликти често су узрок повећања потражње за оружјем и муницијом, што је, уз честе политичке и економске кризе у нестабилним регионима, као што је и подручје западног Балкана, велика шанса за организовани криминал да оствари велики профит. У закључцима о "Сарадњи са западнобалканским земљама у сузбијању организованог криминала и тероризма", које је усвојио Савет министара Европске уније, подвлачи се да је са државама овог региона потребна јача сарадња зато што су оне непосредни географски суседи Уније и имају перспективу уласка у чланство, чиме су повлашћене у односима с ЕУ, као и да је организовани криминал и даље узрок

²⁴² Guanaratna, R.: Transnational Threats in the Post-Cold War Era, *Janes Intelligence Review*, no. 1, London, 2001, pp. 46.-50.

озбиљне забринутости с обзиром да подручје западног Балкана представља један од главних изворишта кријумчарења оружја у ЕУ.²⁴³

Кризе и конфликти често доводе до слабљења државне контроле на границама, што често користе организоване криминалне организације, чији је превасходни циљ остваривање профита, али и разне терористичке организације које су политички мотивисане, а нарочито у региону западног Балкана. Као илустративан пример може послужити велика међународна полицијска операција "Запад" из 2007. године, која је обављена је у у БиХ и неким суседним земљама. Државна агенција за информације и заштиту (СИПА) и полиције Федерације БиХ и Републике Српске сарађивале су са колегама у суседним земљама и у неким земљама чланицама ЕУ, укључујући Словенију, Француску и Аустрију. Том приликом је заплена велика количина оружја и другог смртоносног материјала, као што су аутоматске пушке, ракетни бацачи, пиштољи, аутоматско оружје, ручне гранате, разна муниција, детонатори и резервни делови за оружје. Међу запленим материјалом је и пентрит, експлозив моћнији од ТНТ.

Према међународној студији из Женева, у Србији на сто становника има 38 регистрованих цеви. Испред нас су само грађани Сједињених Америчких Држава, Јемена, Финске, Швајцарске и Ирака. Иначе, просек земаља Европске уније говори да на сто становника дође 11 цеви. У Србији, према њиховим проценама, та бројка износи 14,7 регистрованих комада оружја, у Црној Гори 13,2, БиХ 9,3, а у Хрватској 8,4, па смо и по овој процени на врху лествице. Центар за контролу лаког и малокалибарског оружја за југоисточну Европу располаже податком да у Србији постоји велика количина лаког (по војно-полицијској терминологији - стрелачког и пешадијског) оружја. Укупан број процењује се на око три милиона комада, од чега у легалном поседу 1,1 милион, а у илегалном чак 900.000 комада, док је остатак у власништву војске, полиције и приватних агенција за обезбеђење. Осим кријумчарења оружја и муниције, када су у питању организоване прекограничне активности криминалних група, појављује се и кријумчарење *пиротехничких производа*. Према члану 3. Закона о експлозивним материјама, запаљивим течностима и гасовима, (*Службени гласник РС*, бр. 53/93, са каснијим изменама и допунама), то су средства која се употребљавају за ватромете,

²⁴³ Наведено према - <http://www.danas.co.yu/200807/region>

противградне ракете и друге ракете које се користе у научне, привредне и друге сврхе, као и предмети који садрже експлозивне састојке, прскаве састојке са дејством експлозива или друге састојке, који служе за постизање ефеката разарања, ватре, светлости, пуцања или дима. Иако је употреба пиротехнике строго забрањена законом, од петарди, бакљи, ракета и ватромета купљених на црном тржишту у Србији сваке године, током новогодишњих празника, више десетина грађана заврши у болницама с тешким повредама.

Пиротехнички производи који се нелегално продају по пијацама и уличним тезгама најчешће долазе из Бугарске и Румуније и немају сертификат о безбедности, који издају овлашћене институције.²⁴⁴ Шверцују их најчешће аутобусима и приватним аутомобилима, а највећи број ових средстава чува се у неадекватним условима или им је истакао рок трајања. Управо због тога долази до повреда, али и до пожара. У току 2007. године МУП Републике Србије је током новогодишњих празника запленило више од 1.400.000 комада пиротехничких средстава и поднело неколико стотина захтева за покретање прекршајних поступака против физичких лица која нису имала дозволу за трговину пиротехником. Акција је најбоље резултате имала у Београду, Панчеву и Нишу. Међутим, велики проблем у раду полиције, када је у питању супростављање овој појави, представља застарели закон из 1985. године који предвиђа благе казне за овакве прекршаје.

Као и код других облика испољавања прекограничног организованог криминала, када је у питању кријумчарење оружја, муниције и пиротехничких производа, носиоци послова су организоване групе криминалаца са често фиктивно регистрованим фирмама. Кријумчари оружја, муниције и пиротехничких производа, ову активност остварују по тачно одређеном плану: предвиђају маршруте и извиђају граничне прелазе, проучавају полицијску и царинску контролу, користе пловне, друмске и авио–путеве за транспорт оружја и муниције до купца, предузимају остале мере сигурности. За превоз користе се камиони, хладњаче, шлепери и луксузна возила, а оружје се крије у специјалне

²⁴⁴ Према Годишњем извештају о раду Управе граничне полиције МУП РС за 2007. годину, током само једне акције граничне полиције и царине, на државној граници према Бугарској, на граничном прелазу Градина, дана 26.11.2007. године, заплењена је и одузета количина од 865.766 разних пиротехничких средстава, вредних 1,2 милиона динара.

бункере, као што је дупло дно, седишта, кров, под, варе се цеви испод пода аутомобила итд. (прилог 4). Возилима се често кријумчаре оружје и муниција, од Запада према Истоку, па када се испоручи, у возила се на одређеним местима уз осталу робу, ако је има, скрива дрога која се кријумчари у западне земље.

Мада мање уносно од кријумчарења наркотицима, а у последње време и илегалних миграција, кријумчарење оружјем остаје један од водећих послова и стална потенцијална претња миру и стабилности на западном Балкану. Наиме, оружје, муниција и експлозиви; затим војна опрема; па тактичке телекомуникације и савремена војна електроника; возила и ваздухоплови двојне намене – све то спада у контролисану робу, чији је промет ограничен из јасних разлога, па је зато је цена те робе на “црно” већа од тржишне и одатле потиче профит кријумчара оружјем.

3.4.2.4. Кријумчарење радиоактивног материјала

Радиоактивни материјал је сваки материјал који емитује радиоактивно зрачење, а сам процес емисије зрачења назива се радиоактивност. Радиоактивни материјали могу бити природни и вештачки. Најпознатији природни материјали су: уранијум, торијум и калијум. Зрачење које емитују радиоактивни материјали могу бити: алфа, бета, гама (γ – зрачење) и неутронско зрачење. Алфа и бета зрачења нису значајна са аспекта биолошког дејства на човека, уколико се извор зрачења не унесе у организам, а поред тога, ови типови се знатно теже детектују. Гама и неутронско зрачење поседују продорност која омогућава њихову брзу детекцију ван материјала у којима делују (нпр. пакети и контејнери).

Транспорт радиоактивног материјала, у циљу заштите људи и животне средине, регулисан је међународним и домаћим прописима. Овакав транспорт подлеже стриктној административној контроли, како на националном тако и на међународном нивоу, при чему се инсистира на начину паковања радиоактивног материјала (тзв. “прва линија заштите”), а само паковање зависи од врсте материјала и степена ризика. Постоје четири врсте паковања:

- *изузети* се користе када су у питању ниске радиоактивности и ограничене количине радиоактивног материјала;

- *индустријски* се користе када су у питању нискоактивни радиоактивни отпади;

- *тип А* се користе када су у питању радиоактивни материјали веће концентрације (нпр. радиоизотопи за медицинску примену, индустријски радиоактивни извори и слично);

- *тип Б* се користе када су у питању радиоактивни материјали високе концентрације (нпр. нуклеарно гориво, високоактивни радиоактивни отпад и слично).²⁴⁵

Контролисано коришћење радиоактивног материјала, од стране научних и других компетентних институција има великог значаја, како за развој науке тако и за добробит целокупног човечанства. Међутим, његово неовлашћено набављање, транспорт, снабдевање, поседовање, употреба и трансфер представља кривично дело из области организованог криминала којим се стварају услови за остваривање високих профита, с једне стране, и изазивање бројних опасности по живот и здравље људи, животиња, материјалних добара и животне средине, с друге стране.

Према дефиницији Међународне агенција за атомску енергију (International Atomic Energy Agency - IAEA), чије је седиште у Бечу, кријумчарење радиоактивног материјала представља неовлашћени пријем, поседовање, употреба, трансфер или ослобађање од радиоактивног материјала. Ова дефиниција у криминалне активности укључује:

- субверзивне делатности, као што су кршења контроле пролиферације;
- друга актуелна или потенцијално злонамерна дела чији је циљ ад изазову штету људима или животној средини;
- илегални добитак, као профит од продаје радиоактивног материјала;
- избегавање прописаних трошкова ослобађања (бацања) или релевантних власти;
- кршење транспортних прописа.

Према подацима америчког Министарства за унутрашњу безбедност (Department of Homeland Security), у периоду од 1966.-2008. године, у свету је

²⁴⁵ *Превенција недозвољеног транспорта нуклеарног и радиоактивног материјала – Специјални курс за сараднике Царине и Граничне полиције*, Институт за нуклеарне науке - Центар за перманентно образовање у Винчи, Београд, 2006, стр. 2.

регистровано 2300 случајева кријумчарења радиоактивног материјала. Нагли пораст кријумчарења радиоактивног материјала у САД, бележи се после 2001. године и терористичког напада на Њујорк и друге америчке градове и углавном се радило о радиоактивним изворима, радиоактивном материјалу ниског квалитета и у мањем проценту радиоактивном материјалу употребљивом за израду оружја. С тим у вези треба подсетити то да је и нуклеарни материјал радиоактиван, због чега се термин „радиоактивни материјал“ у овом и другим документима користи просто да би се избегло стално понављање фразе „нуклеарни и други радиоактивни материјал“. У сваком случају је нуклеарни материјал од битног и првенственог интереса са становишта кријумчарења радиоактивног материјала.

О каквом се проблему ради, можда најречитије говори подаци ИАЕА, садржани у међународној бази података о илегалној трговини радиоактивним материјалом (ITDB – Illicit Trafficking Database), која обухвата случајеве неовлашћеног набављања, снабдевања, поседовања, употребе, трансфера или продаје нуклеарног или другог радиоактивног материјала. При томе се већина инцидената у бази података односи се на намеру кријумчарења, кријумчарење и купопродају нуклеарних и других врста радиоактивних материјала. База такође садржи и податке о томе да је утврђена радиоактивност одређених производа и сл. Око 90 % инцидената у бази података укључује радиоактивне изворе или мало обогаћени, природни или осиромашени уранијум.

Према бази података ITDB потврђено је у 83 државе чланице ИАЕА, у периоду 1993 - 2004. године, забележено укупно 540 случајева незаконитог промета нуклеарних и других врста радиоактивних материја, с тим да база садржи и податке о више стотина непотврђених случајева, поводом којих се воде истраге.²⁴⁶ Потврђених 540 случајева кријумчарења нуклеарног или других врста радиоактивног материјала у наведеном периоду, подељени су по критеријуму врсте материјала на: 182 инцидента у којима је присутан нуклеарни материјал, 330 случајева у којима је присутан радиоактивни ненуклеарни материјал, 23 случаја у којима су истовремено присутни нуклеарни и радиоактивни материјали ненуклеарног порекла и 5 случајева у којима су присутни остали радиоактивни

²⁴⁶ Исто, стр. 36.

материјали (нпр. радиоактивно озрачени производи). Заједничко за инциденте у којим су присутни високообогачени уранијум и плутонијум јесте то да:

- материјал углавном потиче из бивше Заједнице Независних Држава (Русија, Грузија, Казахстан, Киргистан, Литванија);

- откривање и реаговање на ове појаве најчешће се дешава на граничним прелазима, како онима који се налазе на аеродромима, тако и на другим, између средњоевропских и источноевропских држава (најчешће су у питању Немачка и Чешка, мада су овакви догађаји присутни и у Француској, Грчкој, Бугарској, Руској Фердериацији, Казахстану итд.);

- особе у чијем су поседу нуклеарне материје најчешће су откриване и лишаване слободе у фази кријумчарења, односно тражења купца;

- количине које су присутне крећу се од 0,001 грама плутонијума 247 до готово 3 килограма високообогаченог уранијума.

Током 2004. године пријављена су 93 случаја, као и 28 случајева који су се десили током претходних година. Указујући на раст потврђених кривичних дела "нуклеарног криминалитета", јер се ради о највећем броју потврђених инцидената још од 1993. године, од када постоји база података ITDB.

Преко граничних прелаза за међународни друмски, речни, железнички и ваздушни саобраћај могуће је, према међународним и националним прописима, транспортовати нуклеарни и друге врсте радиоактивног материјала у границама дозвољеног детектовања радијације која се утврђује специјалним стационарним или мобилним детекторима (*прилог 5*).²⁴⁸ Међутим, радиоактивни материјал се преко државних граница, често и кријумчари.

Облици кријумчарења радиоактивних и других опасних материја су разноврсни. Најкарактеристичнији су кријумчарење на високом нивоу

²⁴⁷ Током децембра 2000. године дошло је до крађе наведене количине плутонијума у Карлсруеу (Немачка). Наведено према - <http://www.iaea.org>.

²⁴⁸ На три гранична прелаза у Републици Србији (Прешево, Хоргош и Аеродром "Београд") инсталирани су уређаји за детекцију радиоактивности. На овим граничним прелазима током 24 часа присутни су стручњаци Министарства науке и заштите животне средине, Института нуклеарних наука у Винчи, Института безбедности БИА и Природноматематичког факултета из Новог Сада. На четири гранична прелаза (Батровци, Келебија, Српска Црња и Ватин) инсталирани су уређаји за детекцију радиоактивности, а надлежни стручњаци присутни су само у доба обданице. На прелазу Вршка Чука и Бадовинци нема инсталираних уређаја, а стручњаци за детекцију радиоактивности присутни су свакодневно у време обданице, с мобилним (преносним) уређајима. На осталим граничним прелазима нема инсталираних уређаја, док стручњаци с мобилним средствима за детекцију на њих повремено долазе или долазе по специјалном позиву.

организованости, нетачно пријављивање и декларисање врсте и порекла робе, што уз фалсификовану пратећу документацију омогућује увоз опасних материја, уз коју можда иде и друга врста робе са уредном документацијом, а што свакако доводи до одређених бонификација и стицања противправне имовинске користи од одговорних лица на страни увозника. Такав унос опасних материја најбоље илуструје пример железничке композиције чији су вагони натоварени отровном материјом у Немачкој и која је, у транзиту за Албанију, прошла кроз Југославију са лажно декларисаном врстом робе.

Бројни компетентни аутори наводе да се у групу кривичних дела која су својствена организованом криминалу сврстава и трговина или кријумчарење радиоактивним материјалима.²⁴⁹ Такође, бавећи се овим обликом прекограничног организованог криминала, организоване криминалне групе, власници "крупног капитала" и корупцији склони представници власти, с једне, и терористичке организације, с друге стране, испољавају интензивну комплементарност. Наиме, организованим криминалним групама, власницима "крупног капитала" и корупцији склоним представницима власти није у интересу активирање нуклеарног материјала (нпр. у виду нуклеарне "прљаве бомбе") и загађивање животне средине (другим врстама радиоактивног материјала), већ им је циљ зарада. Профит остварују трансфером нуклеарног и других врста радиоактивног материјала од корисника (нпр. "чистећи му животну средину"), односно до корисника (нпр. снабдевајући терористе). Пошто се ради о криминалним активностима које захтевају значајне припреме, у њих су редовно укључени корисници тих услуга (нпр. власници крупног капитала као финансијери), као и лица која стварају услове за несметан ток наведених активности (нпр. представници разних нивоа и облици власти). С друге стране, потенцијалним купцима нуклеарног и других врста радиоактивног материјала, посебно ако су то терористи, циљ може да буде прављење "прљаве бомбе" и њено активирање, тако да немају амбиција усмерених на остваривање профита.²⁵⁰

²⁴⁹ Игњатовић, Ђ.: *Организовани криминалитет - други део*, Полицијска академија, Београд, 1998, стр 10.

²⁵⁰ Субашић, Д., Крстић, С.: Прилог проблематици заштите од организованог криминалитета у домену неовлашћеног прибављања и располагања нуклеарним материјама, *Зборник радова са научног скупа о организованом криминалитету-стање и мере заштите*, Полицијска академија, Београд, 2005, стр. 694.

Регион западног Балкана, а самим тим и наша земља, због свог геостратешког положаја, интресантан је за организоване криминалне групе које се баве кријумчарењем радиоактивног материјала. У претходном периоду, на граничним прелазима Републике Србије са Хрватском, Румунијом, Мађарском, Македонијом и Бугарском од стране субјеката безбедности границе, конкретно граничне полиције, откривено је више случајева кријумчарења радиоактивног материјала, односно било је више случајева откривања радиоактивних извора и других материјала, приликом покушаја да се они илегално увезу у Србију,²⁵¹ односно да се транспортују преко њене територије.²⁵²

Правна регулатива која третира област “нуклеарне безбедности” обухвата конвенције, уговоре, законе, уредбе, правилнике и одлуке. Република Србија као правна наследница, преузела је међународне обавезе прихваћањем одговарајућих конвенција којима је приступила бивша Државна заједница Србија и Црне Гора. У питању су: Конвенција о физичкој заштити нуклеарног материјала (Convention on the Physical Protection of Nuclear Material), Конвенција о раном обавештавању о нуклеарним несрећама (Convention on Early Notification of a Nuclear Accident), Конвенција о пружању помоћи у случају нуклеарних несрећа или радиолошке опасности (Convention on Assistance in the Case of Nuclear Accident or Radiological Emergency), Заједничка конвенција о безбедном управљању потрошеним горивом и безбедном управљању радиоактивним отпадом (Joint Convention on the Safety of Spent Fuel Management and the Safety of Radioactive Waste Management), Уговор о неширењу нуклеарног оружја са додатним протоколом и уговором о гаранцијама (Non – Proliferation Treaty and Additional Protocol to Safeguard Agreement), као и Уговор о свеобухватној забрани нуклеарних проба са Протоколом (Nuclear-Test-Ban Treaty with Protocol). Међутим, Србија и Црна Гора није потписник

²⁵¹ Дана 22.05.1996. године, у аутобусу агенције "Путник", на граничном прелазу Прешево, откривен је радиоактивни извор "кобалт 60" који је Н. Н. лице покушало да унесе у земљу, али га је због непосредног присуства граничне контроле бацило у канту за отпатке. Материјал јаког јонизујућег зрачења, веома опасног по људски живот, пронађен је и пет дана касније на истом граничном прелазу. Наведено према – *Исто*, стр. 698.

²⁵² На граничном прелазу Градина је 01.10.2003. године, откривен и спречен увоз радиоактивног, обрађеног камена, који је из Бугарске, транспортован кроз Србију ка Немачкој. У свим наведеним случајевима откривени радиоактивни материјал је враћен пошиљаоцу или је отпремљен у Институт нуклеарних наука "Винча" на даљу надлежност. Такође, на истом граничном прелазу, дана 31.10.2008. године, откривен је радиоактивни товар који је имао 3000 пута већу радиоактивност од дозвољене, унутар вагона, а 300 пута већа дозу зрачења измерена је на површини вагона (Наведено према –<http://www.blic.co.rs/hronika.php?id=63404>).

Конвенције о нуклеарној безбедности (Convention on Nuclear Safety), али се ради на томе да дође до њеног што скоријег потписивања.²⁵³

Заштита од организованог криминала у домену кријумчарења радиоактивног материјала испољава се у областима изградње и примене правног оквира, контроле и осигурања радиоактивних извора и граничне контроле и спречавања кријумчарења. При томе, према одредбама домаћег кривичног законодавства у овој области, чланом 287. КЗ РС је предвиђено кривично дело “Неовлашћено прибављање и угрожавање безбедности нуклеарним материјама” за лица која силом или претњом, извршењем кривичног дела или на други противправан начин прибаве, поседују, користе, превозе нуклеарне материје или омогућавају другом лицу да до њих дође. Тежи облик овог кривичног дела постоји уколико је оваквим деловањем наступила смрт једног или више лица, тешка телесна повреда или имовинска штета великих размера.

Поред тога, Кривични законик Републике Србије садржи у члану 266. кривично дело “Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја” за лица која противно прописима унесу у Србију радиоактивне или друге опасне материје или опасне отпатке, или која превозе, прерађују, одлажу, сакупљају или складиште такве материје или отпатке, или злоупотребом свог службеног положаја или овлашћења дозволе да се у Србију унесу такве материје или отпатци ради превозења, прерађивања, одлагања, сакупљања или складиштења. Тежи облик овог кривичног дела постоји уколико је оваквим деловањем дошло до уништења животињског или биљног света великих размера или до загађења животне средине у тој мери да је за његово отклањање потребан дужи временски период или велики трошкови.

3.4.2.5. Кријумчарење високоакцизних роба

Када су у питању прекограничне активности организованих криминалних група, честа је и појава да кријумчаре различите врсте роба, најчешће високоакцизних, чијом се препродајом у другим државама остварује велики профит. Високоакцизне робе су робе које подлежу наплати посебног пореза на

²⁵³ Субашић, Д., Крстић, С.: *исто*, стр.700.

промет, као што су: нафта и нафтни деривати, кафа и прерађевине од кафе, безалкохолна пића, пиво, алкохол и алкохолна пића, дуван и дуванске прерађевине, и сл. Појам кријумчарења робе подразумева илегално преношење робе преко државне границе, уз избегавање царинског надзора.

Појавни облици кријумчарења перманентно се усавршавају и прилагођавају актуелним друштвеним и економским условима, а кријумчари робе веома ефикасно и перфидно користе стање на тржишту, што свакако опредељује избор робе намењене кријумчарењу.²⁵⁴ Иначе се избегавање царинског надзора на званичном граничном прелазу може се постићи скривањем робе, камуфлажом робе (намерним погрешним приказивањем чињеничног стања), преносом ван граничног прелаза и корупцијом царинских службеника.

Кријумчарење робе у нашој земљи је санкционисано у члану 330. Царинског закона (*Службени гласник РС*, бр. 73/2003), где су предвиђене санкције за лица која преносе робу преко царинске линије, избегавајући мере царинског надзора и контроле или уноси такву робу у царинско подручје, или прима, скрива, купује, продаје или на други начин омогућава транспорт, скривање или продају такве робе. Ова незаконита делатност има седам квалификованих облика за којима је запређена казна затвора и одузимање средства које је послужило за превоз, као и робе, а уколико се не могу одузети, наплаћује се новчана казна у износу вредности средства и робе. Опаснији, квалификовани вид кријумчарења састоји се у организовању група или у стварању мреже за убацивање неоцарињене робе од стране организованих група, као и организоване мреже препродаваца или посредника за даљу дистрибуцију неоцарињене робе.

Осим Царинског закона, санкције за овај облик испољавања прекограничног организованог криминала, предвиђене су и чланом 176. Закона о пореском поступку и пореској администрацији (*Службени гласник РС*, бр. 85/2005), где се под кривичним делом „Недозвољен промет акцизних роба“ подразумева промет или продаја производа који нису обележени акцизном маркицом и пропуштање, од стране правног лица које се бави прометом ових врста роба, мера на обележавању производа акцизном маркицом.

²⁵⁴ Кулић, Д.: Кријумчарење преко државне границе – методика откривања истрага, *Безбједност, полиција, грађани* бр. 2, Бања Лука, 2006, стр. 779.

Слично нашој правној регулативи, и земље у окружењу су санкционисале кривична дела везана за кријумчарење робе. Тако је Казнени закон Босне и Херцеговине (*Службени гласник БиХ*, бр. 3/2003) у Глави XVII – Кривична дјела против привреде и јединства тржишта, те кривична дјела из области царине - утврдио следећа кривична дела која се односе на кријумчарење робом: чланом 214. регулисано је кривично дело под називом “кријумчарење”, затим чланом 215. регулисано је кривично дело “организовање групе људи или удружења за кријумчарење или растурање неоцарињене робе” и чланом 216. регулисано је кривично дело “царинска превара”.

Регион западног Балкана је, с обзиром на свој географски положај и специфичне политичко-економске услове које у њему владају, веома погодан за кријумчарење високоакцизном робом. У државама у окружењу постоје различите пореске стопе на високоакцизну робу, што је један од најбитнијих разлога настанка такозваног шверца високоакцизном робом преко државне границе. Опорезивањем високоакцизне робе у једној држави и продајом исте у другој, у којој су пореске акцизе веће, може се остварити значајна противправна имовинска корист. Осим тога, илегалним путевима пристижу и велике количине високоакцизне робе која није опорезована, што је нарочито изражено код цигарета. Наиме, у претходном периоду је у региону западног Балкана постојао изражен тренд повећања броја заплена кријумчарених цигарета, тако да је регистровано: 2001. године – 1.990 заплена, 2002. године – 2.021 заплена и 2003. година – 2.360 заплена.

Кријумчарене цигарете најчешће потичу из Кине и других земаља тог дела Азије, а у западну Европу најчешће се транспортују преко Уједињених арапских емирата и даље преко југоисточне Европе. Најчешће руте које се користе за кријумчарење цигарета на релацији “Исток - Запад”, а које се односе на државе чланице SECI центра, су:

- БиХ – Хрватска – Италија – западна Европа;
- Румунија – Мађарска - западна Европа;
- Турска – Бугарска – источна Европа и Русија;
- Србија – Црна Гора – Албанија - БиХ – Хрватска - западна Европа;
- Србија - Црна Гора – Хрватска - западна Европа; и

- Украјина – Мађарска –Аустрија - западна Европа (*прилог б*).²⁵⁵

О јакој спрези организованих криминалних група на западном Балкану, када су у питању различити облици кријумчарења акцизне робе, говоре и подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, чији су службеници у 2007. години спречили кријумчарење разне робе, вредне 13.320.255 КМ, док су у јануару 2008. године заплијенили робу у вредности од 770.456 КМ. Ови подаци указују да је кријумчарење у 2007. години порасло за више од 50 одсто у односу на 2006. годину, када је одузета роба вредна 5.362.270 КМ, док је 2005. године вредност заплете робе износила тек 2.750.796 КМ. Међу најскупљом робом која је одузета 2007. године биле су машине за производњу цигарета вриједне два и по милиона конвертибилних марака. Маchine су нађене у акцији службеника УИО БиХ, СИПА и полиције на подручју Груда. Тада је откривена илегална творница цигарета у којој се, поред машина, налазило и неколико тона дувана, десетине хиљада фалсификованих маркица за цигарете и остали материјал потребан за производњу и паковање цигарета. Случајеви заплете већих количина цигарета и других акцизних роба на подручју Требиња и Бијељине указују на организоване канале кријумчарења том робом из Црне Горе и Србије према Републици Српској и БиХ.²⁵⁶

Кријумчарење високоакцизних роба и у Србији све више поприма одлике организованог криминала, с обзиром на то да се њим доста често баве организоване хетерогене групе које имају интернационални карактер. Ове криминалне групе имају изграђену хијерархију и унутрашњу организацију, те добре материјалне и техничке ресурсе. У периоду 2002/2004. година, у Републици Србији је кријумчарена следећа роба: цигарете страног порекла, кафа, нафта и нафтини деривати, шећер, со, алкохолна и безалкохолна пића. Током 2002. године заплете је 806.311 боксова цигарета, чија је тржишна вредност била 324.386.919,00 динара; 36.832 кг кафе, чија је тржишна вредност 2.495.942,00 динара; алкохолних пића у количини од 106.082 литара, чија је тржишна вредност 13.371.908,00 динара; 550.666 литара нафте и нафтних деривата, чија је тржишна вредност 26.097.919,00 динара; шећер у количини од 105.570 кг, у

²⁵⁵ Наведено према извештају WCO/RILO – Канцеларије за западну Европу о запленама кријумчарених цигарета за период 2001. до 2004. годину

²⁵⁶ Наведено према - <http://www.capital.ba> од 10.09.2008.

вредности од 2.414.660,00 динара, односно укупна вредност одузете робе на тржишту износила је 368.767.348,00 динара.²⁵⁷

Сprovedена истраживања, у нашој земљи, показују да кријумчарење робе има неколико обележја: *прво*, трансакције у оквиру кријумчарења биле су, углавном ако не и у целини, засноване на усменим договорима између партнера који су учествовали у кријумчарењу, јер су партнери једни другима увек плаћали у готовини, а о суми се ретко расправљало. *Друго*, ретко се дешавало да сарадници неког кријумчарског шефа примене насиље према другим кријумчарима. *Треће*, самоодржање прожима свет кријумчара. *Четврто*, тајност је била стандардни протокол операције. *Пето*, кријумчари су користили различите методе корупције.²⁵⁸

Ради успешног супростављања овом облику прекограничног организованог криминала неопходно је познавати и организациону структуру, путеве и канале кријумчарења и начине складиштења и растурање кријумчарене робе. Тако су, на пример, у акцији коју је организовала Управа криминалистичке полиције СУП у Београду, лишени слободе чланови организоване криминалне групе из Сурчина, која је своју активност усмерила ка кријумчарењу високоакцизне робе. Операција се простирала на неколико држава - из Албаније у Црну Гору, Србију, Мађарску, Аустрију, Немачку, Француску. У близини Београда изнајмљени су хангари који су служили за претовар робе која је довожена из Албаније, преко Црне Горе. Радници који су у хангарима препакивали робу и стављали фалсификоване маркице земаља у које се кријумчаре довођени су за тај посао специјално из Албаније и по завршеном послу враћани. Током операције, утврђено је да је организована група имала свог књиговођу код кога је пронађена књига, после чега је утврђено да је организована криминална група током две године прокријумчарила више од 6 милиона боксова цигарета разних марки. Камиони који су коришћени за кријумчарење цигарета улазили су у Београд као да увозе поврће, док је унутрашњост била натоварена оловом, у тежини која је потребна за ту врсту робе.

²⁵⁷ Милошевић, М. и др.: Организовани криминал и тероризам – осврт на појавне облике у Републици Србији, *Зборник радова са научног скупа о организованом криминалу-стање и мере заштите*", Београд, 2005, стр. 43 – 47.

²⁵⁸ Ibid.

Организациона шема криминалних група које се баве кријумчарењем робе састоји се од кријумчарског центра, који организује и финансира ову делатност, кријумчарског пункта, који се налази на једном или на више места у земљи и којим руководи једно лице које организује прихват робе, њену дистрибуцију, организује мрежу препродаваца и посредника и на крају мреже препродаваца, који непосредно врше препродају робе. Путеви и канали кријумчарења се брижљиво одабирају и прилагођавају свакој промени околности. Веома често у пракси постоје и алтернативни путеви и канали, у случају да дође до појачане активности органа откривања и гоњења на веће устаљеним правцима и каналима. За пренос кријумчарене робе преко државне границе се користе сва превозна средства. Тако се кријумчарена роба транспортује са осталом робом која иде преко границе легално и уз потребну пратећу документацију, а често се користе и конструкционе шупљине или се праве посебни „бункери“ за сакривање робе. Робу која се кријумчари често прате и тзв. пратиоци који имају задатак да обезбеђују цео транспорт, да организују претовар робе, односно да спрече било какво изненађење, како од стране конкурената у послу, тако и од стране контролних органа.²⁵⁹

Може се закључити да се организованим илегалним убацивањем робе страног порекла, а најчешће високоакцизне робе, не само да се повређују царински прописи којима је одређено да се роба подложна царинском надзору не преноси преко граничне линије ван одређеног места и не пушта у промет пре извршења прописаних законских процедура, већ се уноси пометња на домаћем тржишту и угрожавају интереси домаћих произвођача, правећи тиме поремећаје у односу понуде и потражње. Избегавајући плаћање царинских и пореских обавеза прокријумчарени производ се продаје по знатно нижој цени од стварне, што организованим криминалним групама доноси велики профит. Видови, форме и облици кријумчарења стално су се мењали, усавршавали и прилагођавали, зависно од економских прилика и односа на тржишту, а првенствено у зависности од несташице појединих роба на тржишту, када је у питању роба домаћег порекла, као и разлика у цени на домаћем и иностраном тржишту истих или сличних производа. Најзад, ефикасно супростављање овом облику прекограничног

²⁵⁹ Кресоја, М.: *исто*, стр. 487.

организованог криминала подразумева заједничку сарадњу полицијске и царинске сарадње више земаља.

3.4.2.6. Кријумчарење украдених моторних возила

Кријумчарење украдених моторних возила данас је један од најуноснијих послова међународних организованих криминалних група. Транснационална сарадња украденим возилима својствена је криминалним организацијама на свим континентима. Најчешће се ради о кријумчарењу украдених возила из земаља западне Европе, која, са фалсификованом документацијом или преправљеним бројевима шасије и мотора, иду даље до купца који се најчешће налази у државама источне Европе, државама бившег СССР-а, и земљама Блиског и Далеког Истока.²⁶⁰

До 1993. године државе чланице ЕУ су у својим извештајима истицале повећан број крађа возила. То се у многоме приписивало ланцу отварању малих европских тржишта, што је значило да више није било граничних контрола између држава чланица ЕУ. На пример, могуће је било возити се из Португалије, преко Италије, Белгије, Холандије, Немачке па све до немачко - пољске границе, без проверавања на било којој граници. Поред тога, распадом СССР, повећана је слобода кретања у целој источној Европи. Та ситуација је створила и већу потражњу за возилима у источној Европи што су, у великој мери, искористиле криминалне организације укључене у кријумчарење моторним возилима. Од 1994. године чланице ЕУ бележиле незнатан пад крађе возила, посебно у земљама главним произвођачима. То се може приписати појачаним политичким напорима да се побољшају сигурносни и детекциони системи, да се измене прописи уговора о осигурању, а пад крађе возила може се тумачити и засићењем на тржишту.

Резултати неких истраживања у Европи показују да је на 100.000 регистрованих аутомобила 90 украдених. У том смислу, највећи проблем за то на Балкану представља Бугарска са 412 украдених аутомобила, а у ЕУ Велика Британија са 1.330 украдених аутомобила на 100.000 регистрованих. Подаци Еуропола показују да је 1999. године у западној Европи украдено 1.334.407

возила, од којих је само 429 517 пронађено, док је 2003. године у западној Европи украдено 1.100.000 аутомобила, од чега је пронађено свега 388.000. Велики дио ових возила завршио је на простору југоисточне Европе. Процењује се да криминалне групе од крађе аутомобила у Европи зараде око 6 милијарди еура.²⁶¹ Наведени подаци најречитије говоре о инволвираности и заинтересованости организованих криминалних група за вршење наведеног облика прекограничног организованог криминала.

Аутомафија на балканским просторима постоји од пре 25 година. Тада су се крадени аутомобили кријумчарени у арапске земље. Прво руске „ладе“ и „волге“, јер су биле јефтине и подносиле пустињске врућине, а након тога су на Исток кренули „мерцедеси“, које су куповали искључиво богаташи. У последњих десет година Арапима се продају украдене друмске крстарице, погодне за превоз воћа и поврћа, као и турског текстила. Истовремено је развијена и илегална трговина краденим аутомобилима у земљама бивше Југославије, чији годишњи промет износи око 100 милиона евра, констатује се у документима Европола. Интерпол и Европол са простора Балкана, на основу захтева европских осигуравајућих друштава, потражује око 130.000 украдених возила. Највише их је у Црној Гори - 60.000, БиХ - 30.000, на Косову - 25.000. Један број украдених аутомобила из Србије, преко Косова и Метохије, или Црне Горе, завршава у Албанији или на Блиском истоку. Преко Румуније и Бугарске возила с фалсификованом документацијом иду у Украјину и земље бившег СССР. Део, наравно, остаје и у БиХ, Хрватској, Црној Гори.

Србија је транзитно подручје, на којем се такође краду возила, преправљају („перу“) идентификациони подаци и кријумчаре даље, најчешће преко Црне Горе на Косово и у Албанију. Рат који се одвијао у Босни и Херцеговини довео је до енормног повећања овог појавног облика организованог криминала, о чему сликовито говори и податак да је у вријеме рата из фабрике у Вогошћи „нестало“ неколико хиљада возила марке „Голф“, који су највећим делом прокријумчарени са фалсификованом документацијом. Велики је број откривених специјализованих

²⁶⁰ Никач, Ж.: *Транснационална сарадња у борби против криминалитета Еуропол и Интерпол*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2003., стр. 131.

²⁶¹ Наведено према - <http://www.srpskapolitika.com/intervjui/cirilica/064.html> од 12.03.2008; www.euro-pol.eu.int.

група извршилаца овог кривичног дела. Карактеристично за овај облик испољавања организованог криминала да се у истим или сличним облицима манифестује и у земљама из окружења. Осим тога, начин испољавања (*modus operandi*) прилагођава се новонасталим условима у друштву тако да се у последње време, због појачаних заједничких акција полицијских снага и захваљујући сарадњи са државама у окружењу, све чешће крадена возила уз откуп враћају стварним власницима од стране криминалне организације, или се крадена возила расходују и продају у деловима на ауто-отпадима.

Једна од делатности организованих криминалних група у Србији, из досадашње праксе полицијске делатности, где је највидљивији елемент организованости у ланцу радњи приликом реализације криминалне делатности – од крађе возила²⁶² до клијента (купца) јесте кријумчарење возила. Моторна возила најчешће се кријумчаре тако што се сачине лажна документација (листе осигурања, регистрациони документи...) која одговара преправљеним идентификационим подацима. Организоване криминалне групе су се окренуле ка тој криминалној делатности, схвативши да се на кријумчарењу возила, као једној од радњи у ланцу криминалног подухвата, могу стицати огромна новчана средства.

У кријумчарској организацији постоји беспрекорна организација посла, подела рада и специјализација унутар криминалних група. Криминалне групе, које се баве овим обликом организованог криминала, имају сложену структуру. Неки припадници су се специјализовали за производњу кривотворених идентификационих података, други су вешти механичари, који се баве изменом идентитета возила (број шасије, број мотора, датум производње...), трећи су курири, који се унајмљују да возе из једне земље у другу, четврти су продавци, који су на крају ланца.²⁶³

²⁶² Према евиденцијама МУП-а Републике Србије, у периоду од 2002. до 2004. године у Србији је извршено 10.094 кривичних дела крађе возила.

²⁶³ Према евиденцији СУП Београд, организована криминална група са подручја Београда, Шапца и Нове Пазове, коју је чинило осам лица - вођа М. С., делила се на: чланови који су крали возила, чланови који су сачињавали лажну документацију, чланови који су вршили транспорт, чланови који су обезбеђивали продају) - у току 2003. и 2004. године крађом је прибавила 36 путничких аутомобила више класе (пасат, ауди, шкода октавија), да би их затим кријумчарили на подручје Украјине, где су продавана тамошњим организованим криминалним групама. На тај начин причињена је штета и остварена криминална добит за организовану криминалну групу у износу

Откривање, расветљавање и доказивање имовинских деликата везаних за кријумчарење моторних возила представља веома сложен криминалистички задатак, са аспекта предузимања многобројних оперативно-тактичких мера и радњи, коришћења оперативно-техничких средстава и метода. Оваква констатација се може извести из следећих чињеница:

- Постојање тенденције сталног раста броја кривичних дела из ове области, а посебно оних која су извршена од стране непознатих учинилаца;

- У вршењу ових кривичних дела највише учествују професионални учиниоци кривичних дела;

- Овај вид вршења кривичних дела представља један од најорганизованијих облика криминала;

- Код вршења ових кривичних дела оставља се мали број трагова;

- Немогућност идентификације многих делова аутомобила који су често предмет крађе и други.²⁶⁴

Због огромне материјалне штете, као последице овог вида прекограничног организованог криминала, државе су заинтересоване за међусобну сарадњу, која се одвија преко Интерпола, SECI-центра и билатералних договора. Сарадња се огледа у размени информација и осталим видовима сарадње, укључујући заједничке акције.²⁶⁵

3.4.2.7. Кријумчарење културних добара

Да би се сагледала и анализирао проблематика везана за делатност организованог криминала у вези са културним добрима, потребно је претходно одредити садржај појма културног добра. Наиме, ако се културно добро посматра као правна категорија, онда се под тим појмом подразумевају покретне и непокретне ствари које представљају производ људске материјалне и духовне

од 650 000 евра. Приликом окончања криминалистичких операција, лишени су слободе чланови и књиговођа организоване криминалне групе.

²⁶⁴ Кресоја, М.: *исто*, стр. 401.

²⁶⁵ Заједничком акцијом полиција Италије, Хрватске и Словеније, под називом „Liburnia“, разбијена је у јулу 2007. године добро организована међународна криминална група од 32 крадљиваца и кријумчара скуповених аутомобила, чији су шефови држављани Србије или Црне Горе. Заплењено је 27 украдених возила, чија се вредност процењује на два милиона евра.

културе и које због свог културног, историјског, уметничког или научног значаја уживају посебну правну заштиту.²⁶⁶ По природи ствари, предмет кријумчарења су покретна културна добра, тј. уметничко-историјска дела, архивска грађа, филмска грађа и старе и ретке књиге.

Историјски гледано, нелегалне активности у вези са културним добрима доживеле су знатну трансформацију. Шездесетих година прошлог века оне су се углавном вршиле појединачно, а ређе у групама које нису имале основне елементе организованог криминала. Данас у њима прекогранични организовани криминал остварује значајну улогу, односно поједини облици одузимања и присвајања, кривотворења, кријумчарења и илегалне трговине културним добрима, добијају форме организованог криминалитета.

Исплативости и раширености илегалне трговине и кријумчарења културним добрима, итекако доприноси чињеница да се културна добра, посебно у условима европских отворених граница, углавном лако преносе из државе у државу, као и чињеница да мало држава, које имају полицијске снаге за ту врсту криминала. Подељено између одсуства регламентације и недовољне сарадње између полицијских сужби, илегално уметничко тржиште, на међународном нивоу, профитира између 2 и 4,5 милијарде евра.²⁶⁷ Сваког дана у свету се украде 500 уметничких дела или предмета, а 182.500 годишње. У последњих тридесет година, 12.000 уметничких дела још увек није пронађено. Чињеница да 6% украдених дела или предмета бива реституисано, говори о добро организованој природи илегалног тржишта уметничких дела и антиквитета.²⁶⁸ Посматрајући делатност организованог криминала, према неким проценама, трговина украденим уметничким делима четврто је по реду „црно“ тржиште у свету, после кријумчарења дроге, прања новца и кријумчарења оружја.²⁶⁹

У оквиру програма Савета Европе и Европске комисије под називом *Ostopus*, констатовано је да су уметничка дела евидентно предмет интересовања криминалних организација. Уплетеност криминалних организација у уметничко

Наведено према - “Кријумчарење аутомобила уносан посао”, <http://www.pravda.co.yu/hronika/6057/zaradili-pola-milijarde-evra>

²⁶⁶ Борђевић, Ђ.: *Кривичноправна заштита културних добара*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2001, стр. 252.

²⁶⁷ Vaqué, P. : *Enquete sur le pillage des objets dart*, *Le monde diplomatique*, 2005, p. 19.

²⁶⁸ Bensimon, P.: *Les fauf en peinture*, Editions Cursus Universitaire, Montreal, 2000. p. 72.

тржиште установљена је током једног истраживања, у Албанији, Бугарској, Хрватској, Чешкој, Естонији, Македонији, Мађарској, Летонији, Литванији, Молдавији, Пољској, Румунији, Руској Федерацији, Словачкој, Словенији и Украјини.²⁷⁰

Логично је да ни Србија није поштеђена од различитих облика криминалне делатности на штету културних добара, тим пре ако се узме у обзир њено богатство уметничким споменицима. Због тога се и у Србији може чути израз "археолошка мафија." Трговином и кријумчарењем археолошким предметима у Србији баве се организоване криминалне групе, чији су центри често ван земље. У Србији су највећи центри Београд и Суботица, због аеродрома и близине границе. Украдено културно благо често се у Европу превози аутобусима којима путују наши „гастабајтери“. Најчешће одлази у Аустрију, Немачку и Холандију, одакле се даље продаје по Европи или се пребацује у Америку и Јапан. Главни продајни центри, из којих се предмети шаљу крајњим купцима у Западној Европи су Беч, Минхен, Цирих и Женева. Недозвољеним археолошким ископавањима посебно су угрожена подручја око античког Виминацијума код Пожаревца, античког Сирмијума, подручје југоистичне Србије између Враћа и Пирота, као и оно у коме се формирала српска средњовековна држава – између Рашке и Краљева, око Новог Пазара.²⁷¹

На основу до сада познатих података у откривању илегалних криминалних активности у вези са културним добрима од стране организованог криминалитета, могу се реконструисати главни правци кријумчарења културних добара:

- Нови Сад-Сремска Митровица-Бијељина-Словенија и даље према другим европским земљама;
- Београд-Бања Лука-Хрватска и даље у правцу других западних земаља;
- Београд-преко других центара европских земаља, углавном ваздушним путем;

²⁶⁹ Shillingford, D.: The Art of the Steal. *Foreign Policy*. Issue, 2005, p.147.

²⁷⁰ Самарџић, Р.: Организовани криминалитет и нелегалне активности у вези са културним добрима, *Зборник радова са научног скупа о организовано криминалитету*, Београд, 2005., стр. 662.

²⁷¹ Жарковић, М.: Илегална трговина антиквитетима, *Economist magazin on-line*, бр. 191, Београд, 2004.

- Београд, Суботица, Ниш, Краљево, путничким и железничким саобраћајем према западноевропским земљама.²⁷²

Министарство унутрашњих послова Републике Србије спроводи посебну акцију, под називом “Ризница”, усмерену на сузбијање кривичних дела којима се присвајају, оштећују или уништавају културна добра. Према подацима МУП РС, у оквиру ове посебне акције, у периоду од 01.01.1995. до 15.06.2004. године, предузетим мерама и активностима МУП Републике Србије, поднете су 403 кривичне пријаве, због 486 кривичних дела. Међу овим кривичним делима, највећи је број тешких крађа (289). Следи кривично дело крађе (55), а затим неовлашћено извођење археолошких радова (29), прикривање културних добара (27), прикривање (26), недозвољена трговина (20), превара (17), фалсификовање исправа (9), повреда гроба (6), оштећење туђе ствари (3) и једно кривично дело злоупотребе службеног положаја. Због извршења кривичних дела у вези са културним добрима, кривичне пријаве су поднете против 361 лица. Међу пријављеним лицима је и осам страних држављана. Подаци МУП РС за 2004. године да је поднето укупно 55 кривичних пријава, а да је број пријављених кривичних дела 57. Исте године место извршења кривичних дела били су: музеј - 15; галерија - 1; цркве - 30; манастири - 1; археолошки локалитети - 9; станова и куће - 8; остало - 3. Број одузетих предмета у 2004. години је следећи: уметничких слика - 6; нумизматика - 13.067; предмети од злата и сребра - 6; иконе - 21; старо оружје - 3; остало - 34. Од случајева покушаја изношења предмета - културних добара преко државне границе, заједничким радом СУП и царинских органа, откривена су 3 случаја.²⁷³

Може се констатовати да је у Србији број евидентираних извршених кривичних дела на штету културних добара приличан, при чему треба имати у виду и чињеницу да је присутан један број извршених, а неоткривених кривичних дела, управо због неодговорног односа према мерама заштите културних добара. Оно што се показује као константа у свим земљама, па и у Србији, је недовољна физичко-техничка заштита објеката у којима се налазе културна добра, а од изузетног значаја је ажурно вођење пописа културних добара. У ефикасном сузбијању међународне организоване криминалне делатности у вези са културним

²⁷² Самарцић, Р.: *исто*, стр. 654,655.

добрима неопходан је развој одговарајуће међународне полицијске сарадње, нарочито у оквиру Интерпола, и сарадња МУП са царинским органима.

Кријумчарење и илегална трговина културним добрима постају све важнија делатност организованог криминала, у којој до посебног изражаја долази висок степен друштвене опасности, техничка опремљеност и професионалност учинилаца ове криминалне делатности. У пракси истичу се три главна облика кријумчарења, по следећем реду важности: 1. *велико, "официјелно" кријумчарење*, које се реализује под заштитом лица повезаних са институцијама на власти, преласком царинске линије. На овај начин кријумчаре се добра велике вредности; 2. *документовано кријумчарење*, које користи све могуће форме кривотворених докумената у сарадњи са државним службеницима, који у томе налазе добар начин да побољшају свој стандард; 3. *ситно кријумчарење*, подстакнуто великом незапосленошћу у пограничним зонама земље, које се односи на основну потрошачку робу мале појединачне вредности.²⁷⁴ Кријумчарење и илегална трговина културним добрима указују и на међународни карактер ове криминалне делатности, с тим што се културна добра најчешће кријумчаре у западне земље, где их купују разни колекционари, приватне институције и богата лица ради престижа и угледа.

Културна добра су због своје вредности одувек била објекат разноврсних криминалних напада, при чему посебан степен друштвене опасности долази до изражаја када ту криминалну делатност обавља организовани криминалитет. Зато је логично да она имају одговарајућу правну заштиту на националном и међународном нивоу.

Кривичноправна заштита културних добара остварује се одређивањем појединих кривичних дела у Кривичном законнику Републике Србије и то оних која се директно односе на заштиту културних добара и кривичних дела чији објекат напада могу да буду и културна добра. У прву групу кривичних дела спадају: Уништавање, оштећење и изношење у иностранство посебно заштићеног природног добра (члан 265.); Тешка крађа (чл. 204., ако је крађа извршена у односу на културно добро или у односу на археолошке налазе); Утаја (чл. 207.,

²⁷³ Ibid.

²⁷⁴ Verna, G.: *Le contrebande et ses acteurs*. Universite Laval: Department de management, Paris, 1993, p.62.

ако је утајена ствар културно добро); Одузимање туђе ствари (чл. 211., ако је објекат напада културно добро или заштићена околина непокретног културног добра); Уништавање културних добара (чл. 383.); Неовлашћено извођење археолошких радова (чл. 240а). У групу кривичних дела која се директно не односе на културна добра, али која могу бити извршена на штету културних добара спадају: Недозвољена трговина (чл. 243.); Кријумчарење (чл. 230.); Крађа (чл. 203.); Превара (чл. 208.) и Фалсификовање исправе (чл. 355.).

Још увек недовољна заштита културних добара ствара повољне услове који погодују вршењу кривичних дела на њихову штету. То указује да се предвиђене мере у циљу заштите културних добара у свакидашњој пракси не примењују адекватно. Када се говори о заштити културних добара с аспекта кривичноправне заштите, битно је истаћи да је код знатног броја кривичних дела учинилац остао непознат, као и да један број кривичних дела уопште није откривен. Систем правне заштите културних добара у сталној је тенденцији развоја и употпуњавања и уколико се у пракси покаже да су постојеће мере заштите недовољне, свакако да треба приступити креирању нових.

Очигледно је да организовани криминал, у погледу нелегалних активности, у вези са културним добрима остварује знатну добит, што значи да ће се оне све више ширити и усавршавати. У односу на целокупну нелегалну делатност у вези са културним добрима, организовани криминал је своју делатност усмерио на организовање и финансирање одузимања и присвајања профитабилних културних добара, организовање послова око кривотворења појединих културних добара, а посебно организовану делатност испољава у кријумчарењу и илегалној трговини културним добрима. Може се слободно рећи да су кријумчарење и илегална трговина културним добрима, из комерцијалних разлога, постале значајна профитабилна делатност прекограничног организованог криминала, без обзира што је у овој области присутна и криминална делатност појединаца, па и хијерархијски неорганизованих група.

3.4.2.8. Кријумчарење ретких биљних и животињских врста

Кријумчарење ретким биљним и животињским врстама, последњих година заокупља велику пажњу јавности, углавном због распрострањеног интересовања о важности биолошке разноликости и сазнања да су одређене врсте биљака и животиња у опасности од истребљења. Забринутост због ескалације, овог облика организованог криминала, резултирала је 1973. године у Вашингтону, усвајањем Конвенције о међународној трговини угроженим врстама дивље флоре и фауне (Convention of International trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora – CITES). Конвенција забрањује трговину примерцима појединих биљака и животиња и уводи систем обавезних увозних и извозних дозвола.

Упркос овој конвенцији и даље постоји велики број црних тржишта са ретким врстама, на којима се кријумчари све од сибирског тигра до тајландских орхидеја. Потражња у овој трговини потиче од колекционара који гаје ретке животиње, препродаваца који желе да зараде њиховом продајом, као и оних који користе одређене делове тела животиња за надрилечење и афродизијаке, односно, од оних који поједине делове (нпр. кожа или слонова кост) користе за израду накита и украса. Као и на другим црним тржиштима, и на овом, потражња потрошача диктира већи део трговине и подстиче снабдеваче. Добит у овом облику кријумчарења је огромна. Према Интерполовим подацима, кријумчарење животињама у САД остварује профит од 1,5 милијарди долара годишње, у око 90.000 неовлашћених испорука, док је глобална добит, од овог облика организованог криминала, око 5 милијарди долара годишње. Данас је ова врста кријумчарења прерасла појединачне случајеве колекционарства и постала је индустрија чија се мрежа простира по свим континентима. Мање животиње, као што су змије и остали гмизавци, ретке биљке и слично, чак се шаљу поштом.²⁷⁵ Значајна је и трговина мртвим животињама и њиховим производима (осим слоноваче, ту су и крзна и кожа гмизаваца). Годишње се прода око 30.000 мајмуна, 2 милиона орхидеја, 8 милиона кактуса, 3 милиона живих ретких птица,

²⁷⁵ Кешетовић, Ж.: Незаконита трговина животињама и биљкама, *Безбедност* бр. 1, Београд, 1995, стр.130,132.

10 милиона комада кожа гмизаваца, 15 милиона комада разних крзана, 35 милиона комада ретких птица и риба.²⁷⁶

Најчешће се продају и крујумчаре живе и мртве птице певачице, чија цена почиње од пет и може достићи чак 150 евра, зависно од тржишта на којем се продаје. Барске птице по бројности злоупотреба чине другу скупину. На црном тржишту углавном се налазе мртве, по цени од 10 до 100 евра по комаду. Такозвани бастарди, птице настале генетским инжењерингом, укрштањем дивљих птица певачица с неком езготичном птицом, продају се по цени од 100 до 200 евра. Птицама грабљивицама, најчешће из породица соколова, орлова, јастребова и луња, тргује се живим примерцима, а њихова цена креће се од 500 до 50.000 евра. Према проценама неколико организација у Србији, које се баве бригом о птицама у нашој земљи, годишње у илегалном послу шверца птица нестане близу милион различитих примерака! Ако је најнижа цена по птици пет евра, долази се до податка да је годишња зарада најмање пет милиона евра. Већину ових птица чине заштићене птице певачице, међу којима су најчешће штиглићи и славуји, али и препелице, које, иако нису на листи природних реткости, штите различити законски прописи - о ловостају, употреби дозвољених врста оружја, забрани вабилица и слично.²⁷⁷ Наведени подаци показују у којој је мери нарушена природна равнотежа на планети и колика је економска штета коју државе трпе од овог, најчешће прекограничног, облика испољавања организованог криминала.

Ланац кријумчарења почиње, снадбевањем животињама и животињским производима, од стране сељака и ловаца, који се даље грана у организовану транснационалну криминалну мрежу. Тврди се да су азијске криминалне организације значајни учесници у кријумчарењу роговима носорога и деловима тела тигрова, док је у Европи италијанска Самогга најчешће умешана у послове нелегалне трговине животињама.²⁷⁸ Међу оне који су умешани у послове нелегалних тржишта спадају и криминалне групе које се баве осталим видома кријумчарења, с обзиром да представљају најефикаснијег посредника у поједностављивању пролаза робе од „прве руке“ у снадбевању, до потрошача, као

²⁷⁶ *Кратки приручник за идентификацију животиња и биљака који се налазе на листи CITES*, Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије, Управа за заштиту животне средине, Београд, 2006, стр. 4-6.

²⁷⁷ Наведено према - www.pressonline од 05.09.2008. године

²⁷⁸ Кешетовић, Ж.: *исто*, стр.132.

и корумпирани гранични органи (гранична полиција, царина, фитосанитарна инспекција...) који, за узврат, добијају одређену надокнаду.²⁷⁹

Странци купују птице за најразличитије потребе, од конзумације до узгајања, па због тога и није могуће одредити њихову вредност. У питању је организовани криминал иза кога стоји „птичја мафија“ која има три главна огранка, а то су, пре свега, трговци живим или мртвим птицама певачицама, затим с њима блиско повезане легалне и нелегалне организације ловног туризма и трговци живим птицама грабљивицама. Прва два огранка имају често веома блиске везе и тесно сарађују, јер ситне криволовце и трговце агенције ангажују како би им пренели робу преко границе или због хватања птица. Колико је „птичја мафија“ јака у нашој земљи довољно говори чињеница да баш у Србији откривен највећи случај илегалног товара мртвих птица у Европи, тзв. „афера балканске птице“ из 2001. године. Наиме, наши цариници су у аутомобилу италијанских регистарских таблица запленили 172 мртве препелице, намењене продаји луксузним италијанским ресторанима. Птице које су заплењене на прелазу Богојево с Хрватском, и биле су сакривене у простору око резервног точка и у пртљажнику испод простора за резервни точак. Мања количина препелица била је у ручном фрижидеру на задњем седишту аутомобила. Против возача аутомобила, италијанског држављанина, покренут је кривични поступак (*прилог 7*).

Крујумчарење ретким биљним и животињским врстама, у нашој земљи, санкционисано је чланом 265. став 3. Кривичног законика Републике Србије “Уништење, оштећење и изношење у иностранство заштићеног природног добра“ којим је запређена казна затвора у распону од три месеца до три године, за лица која противно прописима покушају или извезу у иностранство природну реткост или посебно заштићену биљку или животињу.

Иза кријумчарења заштићених птица, у нашој земљи, не стоје само италијански ловци туристи, већ мрежа криминала са структуром организованом као нарко-мафија. На најнижем нивоу су ловци, али су у процес обраде птица укључени и локални сељаци. По селима у Војводини подигнуте су илегалне, покретне, приручне радионице у којима се птице обрађују. То су илегална

²⁷⁹ Друштво за заштиту дивљих птица поднело је у октобру 2007. године кривичну пријаву против бивших руководилаца Републичке управе за заштиту животне средине и Управе за ветерину, због сумње да су издавали дозволе за извоз неколико стотина законом заштићених птица грабљивица.

постројења, из којих чак и законом заштићене врсте птица излазе очерупане, без глава, очишћене од изнутрица. У овом послу ангажовано је око хиљаду људи, а осим ловаца и локалних сељака, ту су и радници по ловиштима и службеници у разним државним институцијама.

На основу података Министарства животне средине и просторног планирања, у 2009. години, затражен је увоз за 107.810 птица, што је десет пута више него у 2007. години (10.157 птица). У последње три године ни једно од предузећа које увози птице није тражило дозволу за извоз птица, а обзиром да се ради о количинама које превазилазе унутрашње потребе, јавља се сумња да један број ових птица иде илегално у земље ЕУ, због чега је неопходно установити путеве и начин даље дистрибуције у унутрашњем и међународном промету.

Увоз птица у Србију које нису заштићене CITES Конвенцијом није ограничен и тешко га је контролисати. Посебан проблем представља одсуство јасно дефинисане процедуре након уласка птица у земљу и даља контрола њиховог промета због чега је неопходно прописати процедуру контроле увоза птица, као и организовати сарадњу са надлежним институцијама односно ветеринарском и тржишном инспекцијом, Управом царина и Министарством унутрашњих послова.

Пошто се ради о прекограничном организованом криминалу, ефикасно супростављање у многоме зависи од сарадње органа за спровођење закона, а првенствено оних чија је делатност непосредно везана за безбедност граница. Иако се ради о реалативно “новијем” облику организованог криминала може се констатовати да последице његовог деловања могу бити далекосежне како по животну средину, услед одумирања ретких биљних и животињских врста, тако и по друштво у целини, због јачања криминалних група које, интензивно пратећи савремене друштвене токове, перманентно изналазе нове модалитете, с циљем стицања што већег профита.

3.4.3. Фалсификовање у функцији прекограничног организованог криминала

Када су у питању прекогранични облици испољавања организованог криминала, значајно је истаћи и поједине облике криминала који су у пракси,

често, у његовој функцији. У првом реду то су фалсификовање исправа, новца и платних картица.

Наиме, фалсификовање (лат. *falsificatio* – кривотворење, прављење лажних ствари) представља кривично дело дуплирања и дистрибуирања нелегалних копија различитих вредности, као што су: фалсификовање знакова за вредност (припада групи кривичних дела против привреде и јединства тржишта), фалсификовања знакова (кривично дело за обележавање робе, мера и тегова), фалсификовање избора и гласања (група кривичних дела против изборних права и слободе изјашњавања), фалсификовање исправе (кривично дело против јавног реда и правног саобраћаја), фалсификовање службене исправе (група кривичних дела против службене дужности), фалсификовање новца (кривично дело против привреде и јединства тржишта). У суштини, фалсификовање је стварање привида вредности у облику и садржају.²⁸⁰

3.4.3.1. Фалсификовање исправа

Предмет фалсификовања исправа, у смислу делатности која је у функцији прекограничног организованог криминала, представљају јавне исправе, тј. оне исправе које је у прописаном облику (форми) издао државни орган у границама своје надлежности, као и исправе коју је у таквом облику издала организација или заједница у пословима које врши на основу јавних овлашћења.

Кривично дело фалсификовања исправа из члана 355. Кривичног законика Републике Србије састоји се у прављењу лажне исправе или преиначењу праве, у намери да се таква исправа употреби као права, или у набављању такве исправе ради употребе, или у употреби лажне или преиначене исправе као праве. Посебни случајеви фалсификовања исправе (чл. 356. КЗ РС) састоје се у обмањивању о садржају исправе, издавању исправе у име другог лица, без његовог овлашћења и издавању исправе уз неовлашћену употребу правог печата или знака. Кривично дело фалсификовања службене исправе (чл. 357. КЗ РС) састоји се у уносу неистинитих података или не уношењу важних података у исправу или у овери службеним печатом исправе са неистинитим садржајем.

Кривична дела фалсификовања исправе се у практичној манифестацији ретко појављују самостално. Наиме, најчешће је правна егзистенција појединих облика фалсификовања исправе везана за извршење неких других кривичних дела. Ту су могуће две ситуације. Тако се фалсификовање службене исправе може појавити као средство за лакше, брже и ефикасније извршење неког другог кривичног дела (најчешће привредног, имовинског или службеног). Тада је фалсификовање претходна фаза у извршењу другог или других дела. Друга је ситуација када учинилац приступа предузимању радње фалсификовања службене исправе после неког раније већ извршеног кривичног дела како би онемогућио или отежао његово откривање и доказивање односно откривање његовог учиниоца.

Случајеви фалсификованих јавних исправа су свакодневна појава, а у функцији прекограничног организованог криминала најчешће се ради о фалсификатима путних докумената, и личних карата, страних виза и имиграционих формулара. Иначе, у свету постоји око 4.000 путних докумената, што у принципу значи тзв. обичних пасоша. Остали релевантни документи су путни листови, пасоши за странце, досијеи морнара и националне личне идентификационе карте.²⁸¹ Тако су, на пример, у периоду од 01.06.2001. до 01.06.2002. године, у Одјељењу криминалистичке технике ФМУП БиХ обрађене укупно 94 путне исправе, везано за проблематику проституције и трговине људима. Од укупног броја путних исправа 43 су биле држављанки Молдавије, 34 држављанки Румуније, 15 држављанки Украјине и 2 држављанки СРЈ. На основу извршених вјештачења утврђено је постојање укупно 45 фалсификованих исправа или 47,8%.²⁸²

Према томе, са аспекта рада субјеката безбедности граница, најчешће се као фалсификоване јављују путне исправе, које служи за прелазак државне границе, ради путовања и боравка у иностранству и за повратак у земљу. Материјална фалсификовања могу бити тотални фалсификати (фалсификовање

²⁸⁰ Упореди: Алексић, Ж., Миловановић, З.: *Криминалистика*, Сремска Каменица, 1991, стр. 58; "Фалсификовање исправе – теорија и пракса", www.bezbednostmladih.org/falsifikovanje.php

²⁸¹ *Priručnik o putnim dokumentima – ispitivanje dokumenata*, European Union Police Mission: CO DGS Suhodol, Sarajevo, 2006, str.2.

²⁸² Kavazović, M: Istraživanje putnih isprava u kriminalističkoj relaciji suzbijanja prostitucije i trgovine ljudima, *Securitas* br. 2, Sarajevo, 2002, str. 178.

целе исправе) и делимични фалсификати (фалсификовање само неких делови апутне исправе). Осим тога, у зависности од начина фалсификовања, разликујемо путне исправе фалсификоване репродуковањем, путне исправе фалсификоване преиначавањем и путне исправе фалсификоване на оригиналном путном обрасцу. Под *репродукованим путним исправама* подразумевамо исправе код којих је образац неовлашћено израђен и у њему неовлашћено унети подаци о лицу, који могу бити тачни или нетачни. Под *преиначеним путним исправама* подразумевамо оригиналне путне исправе у којима су неовлашћено вршене одређене измене и преправке. Под *путним исправама фалсификованим на оригиналном обрасцу* подразумевамо исправе у којима су на оригиналном обрасцу неовлашћено унети подаци носиоца.²⁸³

Фалсификоване путне исправе у функцији прекограничног организованог криминала често се манифестују у региону западног Балкана. Само у БиХ, од стране Држане граничне службе, у периоду од 2002.-2005. године укупно је откривено 1.578 фалсификованих путних исправа (2002.-383, 2003.-403, 2004.-458 и 2005.-334), и том приликом поднето је укупно 1.595 кривичних пријава за кривично дело фалсификовања путних исправа (2002.-391, 2003.-407, 2004.-447 и 2005.-350). У Хрватској је у истом периоду на граничним прелазима укупно откривено 2.003 фалсификованих путних исправа (2002.-492, 2003.-486, 2004.-502 и 2005.-533) и том приликом поднето је укупно 2.036 кривичних пријава за кривично дело фалсификовања путних исправа (2002.-497, 2003.-493, 2004.-508 и 2005.-538).²⁸⁴ У периоду од 2002. до 2005. године, на граничним прелазима у нашој земљи, откривено је укупно 2.670 фалсификованих путних исправа (2002.-1.045, 2003.-910, 2004.-766 и 2005.-949) и том приликом поднето је укупно 2.691 кривичних пријава за кривично дело фалсификовања путних исправа (2002.-1.051, 2003.-914, 2004.-772 и 2005.-949).²⁸⁵

Да би се откриле фалсификоване путне исправе, морају се добро познавати изглед и заштитне елементе путних исправа. Нарочита пажња обраћа се, у погледу: важности образаца путне исправе, рока важења путне исправе, слободног

²⁸³ Водинелић, В.: Методика ислеђивања фалсификата исправа, *Безбедност*, бр. 5, Београд, 1963, стр. 434-444.

²⁸⁴ Наведено према - http://www.granpol.gov.ba/organizacija_i_upravljanje_od_10.05.2008; http://www.mup.hr/UserDocsImages/statistika/2009/Kaznena_djela_10.pdf od 11.02.2008.

²⁸⁵ МУП РС, Управа граничне полиције: Извештај о раду за 2005. годину, Београд, 2006. година

места за оверавање путне исправе, уписивања детета (уколико постоји), оштећености путне исправе, значајних промена изгледа лица у односу на фотографију у путној исправи и др. Заштитне елементе путних исправа чине: водени жиг, суви жиг, заштитна нит, УВ влакна и гравуре, микротест, рељефна штампа, холограм, кинеграм и др. Провера заштитних елемената, у зависности од врсте заштите коју проверавамо, врши се визуелним посматрањем, додиром под прстима, посматрањем под ултравиолетним или продирућим светлом.²⁸⁶

Трагови који указују на фалсификовање могу бити различити у зависности од методе која је коришћена приликом фалсификовања, као, на пример, трагови гребања, брисања, трагови деловања хемијских средстава и др. Без обзира на то што су заштитне карактеристике у путним исправама све бројније и сложеније, са тенденцијом увођења нових елемената заштите за чију уградњу потребна модерна техника и сложена процедура израде, и даље се све већи број лица успешно користи фалсификованим путним исправама приликом прелажења државне границе.

Иако је већина земаља последњих година применила најсавременију технологију у изради путних исправа, то исто су учинили и фалсификатори у свом раду користећи савремене и скупе скенере, штампаче и компјутерску опрему у циљу фалсификовања путних исправа. Најмасовнији метод фалсификовања путних исправа је замена фотографија. Како је у последње време фотографија скенирана директно у путну исправу, врши се замена корица или страница са фотографијом или брисања претходне фотографије и скенирање нове. Наравно, има и фалсификата целих образаца пасоша. Код откривања фалсификованих путних исправа, обученост полицијског кадра уз технолошку опремљеност граничног прелаза, чине фактор од којих апсолутно зависи успех откривања. Добро обученом граничном полицајцу, који је упознат са заштитним елементима пасоша и методама фалсификовања неће бити тешко да открије и веома успешан фалсификат (*прилог 8*).

Посебан значај за разјашњавање овог кривичног дела има вештачење, које се јавља као метод за утврђивање постојања фалсификата. Без обзира на квалитет фалсификата, вештачење је истражна радња без које није могуће доказати

²⁸⁶ *Pogranična policija Srbije 2004.-2005*, Cuerpo nacional de policia, MUP RS, Naučna KMD, Beograd,

постојање овог кривичног дела. Када се вештачењем несумњиво утврди постојање фалсификата, треба утврдити да ли је исправа издата од лица које је у њој назначено као њен издавалац и да ли је заведена у одређеним евиденцијама, ако је то потписано и под којим бројем и датумом. Посебно пажњу треба обратити на радњу претресања, којом се могу обезбедити докази као што су: средства за фалсификовање; обрасци; бланко исправе; друге фалсификоване исправе и слично.

3.4.3.2. Фалсификовање новца и платних картица

Фалсификовање новца представља израду лажних новчаница ради растурања и прибављања противправне имовинске користи.²⁸⁷ Иако је реч о старој појави, данас је техника фалсификовања достигла завидан степен усавршености и даље се развија. Због тога је фалсификовање новца најозбиљнија криминална појава у области фалсификата, која се сматра међународним деликтом и најопаснијим обликом фалсификата по националне валуте и економије.

На размере и озбиљност ове појаве указује и то, што се све чешће откривају организоване и међусобно повезане групе међународне мреже фалсификатора и растурача фалсификованог новца, нарочито у САД, Канади и земљама западне и источне Европе. Предмет фалсификата најчешће је амерички долар, као универзална новчана јединица у економским токовима, затим евро, као и валуте других развијених држава које имају проходност у свим деловима света и свим пословима (италијанске лире, швајцарски франак и друге). Према доступним подацима Америчке тајне службе (United States Secret Service) 60 % новчаница америчког долара, односно око 850 милијарди долара, у разним апоенима, налази се изван САД, а према неким проценама 0,02 % укупне масе, од око 1400 милијарди долара, које су у оптицају, отпадају на фалсификоване новчанице.²⁸⁸

Ни земље западног Балкана нису поштеђене овог облика најчешће прекограничног организованог криминала.²⁸⁹ Тако су крајем 2007. године државне

2005, str. 33.

²⁸⁷ Бошковић, М.: *Криминалистика методика I*, Полицијска академија, Београд, 1998. година, стр. 353. - 365.

²⁸⁸ Наведено према - www.secretservice.gov од 15.03.2009. године

²⁸⁹ Према Извештају о раду Управе граничне полиције МУП Републике Србије за 2007. годину, дана 23.01.2007. године, на граничном прелазу Хоргош, на излазу из Србије, полицијски

безбедносне структуре БиХ, у сарадњи са безбедносним структурама земаља у окружењу, окончале велику акцију на откривању криминалне мреже лица осумњичених за фалсификовање новца и његово пласирање. Илегална штампарија за штампање евра, која је откривена у Бањалуци, била је у функцији око две године, а процјењује се да је на њој одштампано око 500.000 лажних евра. У акцији која је изведена на неколико локација у БиХ ухапшено је девет особа осумњичених за организовани криминал, производњу и дистрибуцију фалсификованог новца. Плансман фалсификованог новца био је планиран за Србију, Црну Гору и Македонију.²⁹⁰

Када је у питању фалсификовање новца, према тврдњама надлежних из МУП Србије, у нашој земљи се највише фалсификују новчанице у апоенима од 50 и 100 евра, а од домаће валуте апоени од 1.000 динара. Према "квалитету" новчаница, српски фалсификатори, међу којима има штампарских радника, веома су добро "котирани" у свету. Осим новчаница, на мети фалсификатора су и чекови, најчешће Поштанске штедионице и Комерцијалне банке, али и неких светских банака. Овакве штампарије полиција је открила у Новом Саду, Београду и Краљеву, док је највише лажних новчаница откривено и заплењено на граничним прелазима, који територијално припадају Зајечару, Нишу, Панчеву и Шапцу. У Србији се све чешће појављују и новчанице испринтане на компјутерском штампачу, али оне су лошијег квалитета. Највећа штампарија лажног новца у Србији откривена је 1995. године у Нишу, када је заплењено пет милиона фалсификованих долара. Као пример ефикасности у сузбијању кривичног дела фалсификовања новца, припадника полиције, у последње време, истичемо акцију која је изведена средином јуна 2007. године у Београду, када је пронађено 581.000 фалсификованих евра.²⁹¹

Према начину израде, с једне, и квантитета с друге стране, фалсификати новчаница се деле на: фалсификате лоше израде; фалсификате средње израде и

службеници су приликом против-диверзионог прегледа теренског моторног возила BMW тип X5, словачких регистаских ознака, код словачког држављанина С.Ш. и македонског држављанина Ф.Ј., пронашли у возилу испод сунђера у задњем седишту фалсификовани новац у износу од 140 200 евра, у апоенима од 200 евра.

²⁹⁰ Наведено према - www.banjalukalive.com од 12.01.2008.

²⁹¹ Наведено према - www.pressonline.rs/hronika од 20.06.2007. године

фалсификате добре израде.²⁹² Према радњи извршења, кривично дело из члана 223. Кривичног законика Републике Србије може се извршити као:

- Фалсификовање новца – прављење лажног новца или преиначење правог новца у намери да се стави у оптицај као прави. Преиначење је преправљање правог новца који је у оптицају у смислу промене његове вредности;

- Употреба фалсификованог новца – стављање у оптицај лажног новца или преиначеног правог новца. Стављање у оптицај постиже се: плаћањем робе, плаћањем услуга, отплатом дуга, позајмљивањем новца, уситњавањем новца и слично. Закон разликује два облика употребе фалсификованог новца, а то су: а) када се у оптицај ставља новац за који се већ унапред знало да је фалсификован; б) када се у оптицај ставља новац који је примљен као прави, а учинилац тек касније долази до сазнања да је лажан;

- Прибављање фалсификованог новца - набављање оваквог новца у намери да се стави у оптицај као прави (куповином, крађом, примањем на поклон и слично);

- Непријављивање фалсификованог новца – учинилац је лице, које зна да је направљен лажни новац или да је лажни новац стављен у оптицај па то не пријави;

- Тежи облик кривичног дела фалсификовања новца ће постојати када је услед фалсификовања новца дошло до поремећаја у привреди земље.

Појави фалсификовања новца све више доприноси напредак у технолошком развоју средстава за копирање, скенирање, умножавање и штампање докумената. За фалсификовање папирних новчаница користе се технике копирања, а за метални новац, што је ређи случај, ковање, ливење и галванопластика. Основни мотив учинилаца овог кривичног дела је користољубље, али не треба искључити ни политички мотив. Најчешће се овде ради о професионалном и организованом начину вршења кривичних дела. Организација је доста чврста и постављена је на хијерархијском принципу, где сваки учесник има свој део посла и за то је плаћен.

Фалсификовање машинским путем је друштвено најопасније. Ово се ради уз коришћење штампарске технике у великим количинама и организовано. Лица

²⁹² Прцовић М.: Фалсификати новчаница, *Безбедност* бр. 1, Београд, 1995., стр. 417.

која израђују фалсификован новац, најчешће су фотографи, сликари, цинкографи, литографи, гравери и лица друге штампарске струке. Растурање лажног новца је посебна фаза у извршењу овог кривичног дела. Овај посао је организован на принципима хијерархије, конспирације и чистих рачуна. Растурање новца, по правилу, не организује оно лице које је организовало његову израду. Ово је сасвим посебна организација, независна од оне која је новац израдила. Организатор растурања новца је лице из криминогене средине, које ангажује један број лица којима предаје веће количине готовог новца (полугросисти). Сваки од њих има читаву мрежу растурача лажног новца, често и у другим државама.²⁹³

Данас, у ери модерне технологије, у структури средстава плаћања доминирају платне картице. Платна картица је специфичан инструмент безготовинског начина плаћања емитован од стране банке, трговинске или специјализоване организације која омогућава њеном власнику да једноставном презентацијом картице измири своје обавезе плаћања према продавцу робе или вршиоцу услуге. Платне картице се могу користити за:

- плаћање роба и услуга у земљи на свим продајним местима где постоји знак картице, преко In printera ручних уређаја за читавање платних картица који се најчешће користи у самопослугама) и POS терминала,²⁹⁴

- подизање готовине на банкоматима и шалтерима банака и пошта;
- за идентификацију уз плаћање чековима.

Иако све платне картице садрже исте елементарне податке, који се визуелно могу идентификовати, као што су банка издавалац, односно ако су компанијске, компанија која је издала картицу, име и презиме корисника, број картице и број партије лого-издаваоца и заштитни холограм ради смањења ризика фалсификовања, оне се разликују по томе како су ти елементи нанети на пластику, па се према изгледу платне картице могу поделити на:

- електронске (глатке) картице код којих су број, рок важења и име корисника одштампани;

- ембосиране (рељефне) картице код којих су број, рок важења и име корисника ембосирани односно рељефно утиснути; и

²⁹³ Кресоја, М.: *исто*, стр. 494,495.

²⁹⁴ POS терминале банке инсталирају на продајним местима, а омогућавају аутоматизовану обраду трансакција и већу брзину вођења евиденција о оствареном промету у односу на ручне евиденције.

- чип картице код којих се на предњој страни картице осим ембосираног или одштампаног имена корисника, валидности и броја картице налази јасно видљив чип.²⁹⁵

Такође, према технолошкој основи, платне картице се деле на: стандардне пластичне картице за безконтно плаћање; картице са магнетним записом (магнетне картице)²⁹⁶; картице са микричипом (smart картице)²⁹⁷ и ласерске (оптичке) картице.

Према подацима Народне банке Србије, у Србији је почетком 2003. године издато око 400.000 платних картица, док их данас активно има око 3.800.000 (активне су оне платне картице које су имале бар једну трансакцију у датом периоду). На основу праксе земаља сличних Србији процењује се да у Србији постоји потенцијал за издавање 14 милиона платних картица. У протеклих годину дана платне картице, у нашој земљи, искоришћене су за око 105 милиона платних трансакција.²⁹⁸

Са појавом платних картица почеле су и прве злоупотребе овог средства плаћања. Статистички показатељи о фалсификатима и злоупотребама платних картица у земљама региона западног Балкана, изражени у америчким доларима, указују на раширеност ове појаве, па је само у 2005. години злоупотребом платних картица на банкоматима причињена следећа имовинска штета: Албанија (140.000 долара), БиХ (105.000 долара), Хрватска (1.300.000 долара), Македонија (51.000 долара), Србија и Црна Гора (заједно 318.000 долара). Најчешће, на простору Балкана, на удару су америчке и британске банке²⁹⁹ којима су хакери

²⁹⁵ Ђокић, З.: Фалсификовање и злоупотреба платних картица, *Безбедност*, бр. 5, Београд, 2006., стр. 774,775.

²⁹⁶ Магнетне картице су картице са магнетним записом и садрже три реда података (три писте), који нису видљиви. Обично се приликом употребљавања картице користе прва и друга писта, на којима се налазе подаци у одређеним форматима: број картице, име и презиме корисника картице, датум истека картице, као и одређени параметри који се користе за идентификацију корисника (PIN - Personal Identifikacion Number - шифра)

²⁹⁷ Смарт картица (Smart Card) је картица која има уграђен чип који садржи податке који се налазе и на магнетној писти, PIN, кључеве за криптографију као и друге податке за које се банка издавалац картице определи.

²⁹⁸ Наведено према - <http://www.nbs.rs/export/internet/cirilica/80/index.html> од 11.12.2008. године

²⁹⁹ У Великој Британији, приликом злоупотреба платних картица, годишње нестане око милијарду евра, а сваки пети становник има дуплу картицу, а да то и не зна. Британске платне картице злоупотребљавају у другим деловима Европе, па и код нас. Фалсификовање и злоупотреба картица спада у међународни криминал, те се после масовнијег хапшења вест међу организованим криминалним групама шири, на кратко се време одморе од посла и врате се после неколико месеци, али увек са новитетима у пословању.

поскидали позамашни фонд бројева картица и понудили криминогеном тржишту за надокнаду.

Да је овај облик прекограничног криминала дубоко укорееен и увезан на западном Балкану, али и шире, најречитије говори резултати координираних акција органа за спровођење закона Републике Србије. Ови органи су средином 2007. године спровели акцију у којој је ухапшена група од 12 чланова која се бавила фалсификовањем платних картица. Ова организована криминална група наводно је штампала дупликате платних картица и користила их махом у Србији, БиХ, Хрватској, али и у неким земљама ЕУ. Према првим проценама овим фалсификованим платним картицама украдено је више десетина милиона динара. У превару са платним картицама, осим дванаест ухапшених држављана Србије, умешани су и криминалци из Немачке, Бугарске, Мађарске Хрватске, Црне Горе и БиХ (прилог 9).³⁰⁰

У Кривичном законнику Републике Србије, у глави кривичних дела против привреде, када су у питању злоупотребе платних картица, предвиђена су следећа кривична дела: фалсификовање и злоупотреба платних картица (чл. 225); прављење, набављање и давање другом средстава за фалсификовање (чл. 227.), и издавање чека и коришћење платних картица без покрића (чл. 228). Основни облици фалсификовања и злоупотреба платних картица, регистровани од стране органа за спровођење закона, у нашој земљи су:

- Прављење и употреба лажних платних картица;
- Прибављање података за прављење лажне платне картице;
- Злоупотреба украдених или утајених (изгубљених) платних картица;
- Злоупотреба неуручених платних картица;
- Неовлашћена употреба туђе платне картице;
- Злоупотребе и преваре од стране акцептанта (трговца); и

³⁰⁰ У току 2007. године полицијски службеници Управе граничне полиције, приликом контроле на граничним прелазима, открили су у 7 случајева укупно 639 фалсификованих платних картица код 12 држављана Републике Бугарске, искључиво на делу државне границе према Бугарској. Против лица код којих су пронађени предмети кривичног дела поднето је 5 кривичних пријава за извршено кривично дело Фалсификовање и злоупотреба платних картица из члана 225. Кривичног законика Републике Србије. Поред фалсификованих платних картица, повећан је број откривања опреме која служи за фалсификовање—преносиви рачунари са подацима, читачи картица -скимери, тастатуре банкомата. Осим границе према Бугарској забележен је и одређен је број ових кривичних дела на делу границе према Румунији

- Злоупотреба од стране корисника.³⁰¹

Од стране МУП Републике Србије, у 2006. години је на територији Србије откривено или расветљено укупно 181 кривично дело фалсификовања и злоупотреба платних картица из члана 225. Кривичног законика, а кривичним пријавама је обухваћено 205 извршилаца, страних и домаћих држављана. У 2007. години откривено је или расветљено укупно 540 поменутих кривичних дела, што предствља увећање од три пута, а кривичним пријавама је обухваћено 307 извршилаца, страних и домаћих држављана.

Борба против фалсификатора новца и платних картица одавно је превазишла националне оквире и данас има међународну димензију, а огледа се у размени сазнања о извршиоцима, начинима извршења и осталим елементима. Фалсификовање новчаница и платних картица претпоставља постојање специјализоване групе у чијем саставу су стручњаци разних профила – уметници, сликари, штампари, затим специјални материјал погодан за израду новчаница и платних картица, као и остале услове за рад (радионице, машине и сл.). Циљ фалсификатора је да новчанице и платне картице изгледају што веродостојније, блиске оригиналима и да се вешто ископирају тзв. заштитне нити и остали елементи (металне нити, кончићи, водотисак, сигурносне карактеристике, водени жигови).³⁰² Крајњи циљ фалсификатора је да заменом лажног новца и платних картица, на лак начин остваре противправну имовинску корист.

Превентивне мере против фалсификатора новца и платних картица подразумевају пре свега висок технички квалитет новца и платних картица, затим повлачење из оптицаја оштећених и похабаних новчаница и платних картица, обученост службеника који обављају финансијске послове у банкама, поштама и слично, ради препознавања фалсификованих новчаница и платних картица, те благовремено обавештавање полиције и јавности. У нашој земљи се у оквиру Народне банке Србије воде посебне збирке и каталози фалсификованих новчаница и платних картица, обавља преглед новчаница и платних картица, дају стручни налази, оцене и мишљења (вештачења) и врше додатне експертизе.

³⁰¹ МУП Р Србије: *Статистички преглед стања у области јавне безбедности за период 2006-2007. године*, Београд, 2008. године

³⁰² Прцовић М.: *исто*, стр. 419.

У извјештајима и посебним публикацијама, Интерпол издаје стручне текстове и упутства у којима се указује на карактеристике фалсификата (контролно слово, број клишеа, на лицу и полеђини, тип фалсификата и остали елементи). Због значаја и ширине проблематике, већ 1961. године је при Генералном секретаријату Интерпола основана лабораторија за оспособљавање стручњака за вештачење фалсификованог новца и платних картица. Превентивне мере подразумевају и упознавање становништва са појавом фалсификованих новчаница и платних картица, као и обавештавање полиције. У САД је својевремено организована акција „Упознајте свој новац“, у циљу откривања кривотвореног новца и едукације становништва. У Аустрији органи националне банке и трезора за сваку емисију новчаница издају тзв. информативне листиће за грађане.³⁰³

Репресивни облици борбе против специјализованих фалсификатора новчаница и платних картица подразумевају ангажовање експерата и специјалиста у редовима службеника банака, полиције и тужилаштва. Највећи проблем је моменат ангажовања стручних лица и служби, а то је углавном кад се новчанице и платне картице већ појаве. Органи који врше истрагу немају сазнање о пореклу, количини, месту штампања и мрежи растурача, што је веома важно за оперативно деловање и откривање фалсификатора. Предузимају се мере оперативног полицијског рада, као што су: опсервација на терену, праћење, привођење раније евидентираних извршилаца, претреси станова и просторија сумњивих лица, а потом се креће у акцију проналаска штампарије, растурача и организатора.³⁰⁴

На међународном плану, борба против фалсификатора новца и платних картица одвија се углавном преко Интерпола, иако није занемарљива ни улога регионалних организација и сарадња суседних држава на основу билатералних споразума. Поред публикација и каталога, међународне организације врше сталну размену информација између држава чланица и ангажује специјализоване националне и међународне економске институције.

³⁰³ Тодоровски, М., Јовановић М.: Стављање у промет фалсификованог новца, *Безбедност* бр. 1, Београд, 1993, стр. 35-40.

³⁰⁴ Никач, Ж.: *исто*, стр. 133.

Посматрајући феноменолошка обележја организованог криминала, из данашње перспективе, не можемо са сигурношћу тврдити да су сазнања о његовим појавним облицима испољавања довољно развијена. Разлог недовољне развијености сазнања о феноменологији организованог криминала, можда треба тражити у раније поменути различитим схватањима његовог појма и различитости законодавних решења. Сходно нормама кривичног права и другим прописима којима се регулише проблематика организованог криминала, успостављени су одговарајући, мање или више развијени, системи његовог статистичког праћења. У већини земаља, па и у Републици Србији, поред тзв. кривичне или судске статистике, постоје и евиденције других органа (нпр. министарства унутрашњих послова, безбедносних агенција...), организација (разне међународне организације, невладине организације...), медија (новине, телевизија...) који, у зависности од свог домена рада, прате и нумерички исказују поједина феноменолошка обележја организованог криминала. Међутим, ни ове се статистике најчешће не подударују, већ свака од њих пружа доста различиту слику о појави и њеним структуралним и другим обележјима нарочито када су у питању битна обележја носилаца криминалне активности, односно организованих криминалних група, што свакако отежава активности у оквиру система супростављања овој друштвено-негативној појави.

II САВРЕМЕНИ СИСТЕМ СУПРОТСТАВЉАЊА ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

1. ЛЕГИСЛАТИВНИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ЕЛЕМЕНТИ САВРЕМЕНОГ СИСТЕМА СУПРОТСТАВЉАЊА ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛУ У СВЕТУ

Организовани криминал је постао глобална претња човечанству, а борба против њега претпоставља сарадњу држава и ангажовања специјализованих међународних организација. Међународни одговор на савремене изазове организованог криминала одвија се на више нивоа, од којих су најважнији: *легислативни ниво*, који се састоји у променама или сачињавању таквих законских решења која ће омогућити успешно покривање нових инкриминација које врши међународни организовани криминал, *оперативни ниво*, који подразумева извршне превентивне и репресивне мере влада у онемогућавању организованог криминала и смањењу простора за његову инфилтрацију и *инфраструктурни (организацијски) ниво*, који обухвата организовање посебних служби и органа, чији је једини циљ борба против организованог криминала.

1.1. Међународни правни акти и документа

Међународни уговори су веома значајан извор права у оквиру активности супростављања организованом криминалу. Пример успешне билатералне сарадње је Уговор о међусобној сарадњи САД и Француске из 1970. године, на основу којег су државе потписнице у великој мери успеле да сузбију илегалну трговину опојним дрогама (French Connection).³⁰⁵ Из наше правне праксе издвајамо споразум о сарадњи са Републиком Словенијом у борби против организованог криминала, незаконите трговине дрогама и психотропним супстанцама и других тежих кривичних дела, споразум о сарадњи са Републиком Хрватском, Републиком Српском и Федерацијом БиХ о сарадњи у сузбијању илегалне

³⁰⁵ Waller, I.: *Policy Implications: Related to National and International Surveys*, UNICRI Publication (No. 49), Rome, 1993, pp. 193–212.

миграције и организованог криминала, споразум о сарадњи са Републиком Мађарском о сузбијању организованог криминала, илегалне трговине опојним дрогама и психотропним супстанцама, тероризма и других видова криминалитета, Протокол о полицијској сарадњи са Руском Федерацијом и др.

Имајући у виду да је прекограничност једна од основних карактеристика савременог организованог криминала државе морају, приликом супротстављања том друштвеном злу, изнаћи адекватне облике и методе међународне сарадње. Да би била успешна, ова сарадња мора одражавати заједничку вољу и интерес заинтересованих држава, при чему се морају брзо мењати традиционални начини схватања криминала, као и класично схватање суверенитета државе. Неопходно је прихватање једног глобалног приступа сузбијању организованог криминала, који се заснива на сарадњи међу државама, било путем међусобног споразумевања, било активношћу појединих органа и тела међународне заједнице и доношењем одређених конвенција и других аката који упућују и обавезују на одређене облике међународне сарадње. То подразумева да се национална законодавства прилагођавају новим облицима криминала, тако што ће у национална законодавства уграђивати оне одредбе из међународних конвенција које указују на њихов значај и нуде већу ефикасност у супротстављању свим видовима организованог криминалног деловања.

Полазећи од тога, донето је више међународних правних аката који првенствено имају за циљ да поставе основе сарадње међу државама у спречавању и сузбијању свих активности које се могу подвести под организовани криминал. Иначе се сви напори међународне заједнице у легислативној борби против организованог криминала могу се поделити на три нивоа деловања, односно на универзалне акте, регионалне акте и акте међудржавне сарадње.

Од *универзалних међународних аката*, која су донета под окриљем Организације уједињених нација, посебно се истичу: Конвенција УН против транснационалног организованог криминала (донета у Палерму 12.-15.12.2000. године, са два допунска протокола); Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом; Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом и Међународна

конвенција о сузбијању финансирања тероризма (донета у Њујорку 9.12.1999. године).³⁰⁶

Посебно је значајна Конвенција УН против транснационалног организованог криминала, пошто међународна заједница је њоме по први пут признала постојање овог најопаснијег друштвеног зла данашњице, које не познаје границе између држава. Конвенција садржи низ радњи, средстава и мера које треба да нађу место у националним законодавствима и које државе потписнице треба да примењују, тим пре јер је реч о једном савременом приступу у

³⁰⁶ Република Србија је ратификовала следеће конвенције и протоколе Уједињених нација: Конвенција о ропству (ступила на снагу 1927. године), Међународна конвенција за сузбијање трговине женама и децом (датум ратификације 28.02.1929. године), Међународни споразум за успешну заштиту од криминалне трговине познате под именом трговина белим робљем (ступио на снагу 1929. године), Међународна конвенција о сузбијању трговине белим робљем (ступила на снагу 1929. године), Протокол којим се мењају Међународни споразум за успешну заштиту од криминалне трговине познате под именом трговина белим робљем и Међународне конвенције о сузбијању трговине белим робљем (датум ратификације 28.12.1950. године), Конвенција за сузбијање и укидање трговине лицима и експлоатације других (датум ратификације 28.12.1950. године), Протокол којим се мењају Конвенција за сузбијање трговине женама и децом и Конвенција о сузбијању трговине одраслим женама (ратификован 1950. године), Конвенција за сузбијање и укидање трговине лицима и експлоатације проституисања других (ступила на снагу 1951. године), Протокол о изменама и допунама Конвенције о ропству потписане у Женеви 25. септембра 1926. године са Прилогом (датум ратификације 31.01.1955. године), Допунска конвенција о укидању ропства, трговине робљем и установа и праксе сличних ропству (датум ратификације 14.01.1958. године), Конвенција о кривичним делима и неким другим актима извршеним у ваздухопловима (ступила на снагу 1969. године), Конвенција о сузбијању незаконите отмице ваздухоплова (ступила на снагу 1972. године), Конвенција о сузбијању незаконитих аката уперених против безбедности цивилног ваздухопловства (ступила на снагу 1973. године), Конвенција о физичкој заштити нуклеарног материјала (ступила на снагу 1985. године), Конвенција против незаконитог промета опојних дрога и психотропских супстанци (датум ратификације 15.11.1990. године), Међународна конвенција о сузбијању финансирања тероризма (датум ратификације 01.07.2002. године), Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији (датум ратификације 02.07.2002. године), Факултативни протокол о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији, уз Конвенцију о правима детета (датум ратификације 03.07.2002. године), Међународна конвенција о спречавању терористичких напада бомбама (ступила на снагу 2002. године), Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала (ступила на снагу 29.09.2003. године), Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, којим се допуњава Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала (ступио на снагу 25.12.2003. године), Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом, којим се допуњава Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала (ступио на снагу 28.01.2004. године), Конвенција о сузбијању незаконитих аката против безбедности поморске пловидбе (ступила на снагу 2004. године), Конвенција Уједињених нација против корупције (датум ратификације 22.10.2005. године), Протокол против незаконите производње и промета ватреним оружјем, његовим деловима, склоповима и муницијом, којом се допуњава Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала (датум ратификације 22.10.2005. године). Наведено према – Мултилатерални уговори, <http://www.mpravde.sr.gov.yu/cr/articles/medjunarodne-aktivnosti-eu-integracije-i-projekti/medjunarodna-pravna-pomoc/protokoli-o-saradnji.html>

коришћењу нових метода, чија примена би се одразила на већи степен ефикасности у сузбијању свих видова организоване криминалне делатности.

Ова конвенција обавезује државе потписнице да у својим националним законима инкриминишу учешће у групама за организовани криминал, праће добити стечене кроз криминал, корупцију и ометање правде.

Са своја два протокола, ова конвенција обавезује државе потписнице да предузму и низ других мера против транснационалног организованог криминала, међу којима су:

- сарадња криминалистичких и других служби, која обухвата: изручење, узајамну правну помоћ, прикупљање и размена информација, идентификација учинилаца организованог криминала и друге специфичне мере;

- израда пројеката техничке помоћи, у којима би учествовале развијене земље, тако што би обезбедиле техничку експертизу и ресурсе;

- конфисковање средстава прибављених кривичним делима и њихово коришћење у складу са националним захтевима;

- усвајање мера за превенцију различитих облика транснационалног организованог криминалитета, међу којима: безбедносне мере предострожности, обука службеника, вођење општих досијеа о криминалу и посебних досијеа, како би се успоставила контрола над неким облицима организованог криминала;

- опште основе за спровођење заједничких истрага; и

- сарадња у специјалним истражним поступцима (електронско праћење и сарадња криминалистичких служби).³⁰⁷

Конвенција УН против транснационалног организованог криминала посебну пажњу посвећује заштити сведока и пружању помоћи и заштити жртава. С тим у вези, Конвенција обавезује све државе потписнице да, у складу са својим могућностима, предузму одговарајуће мере заштите сведока и жртава, као и њихових породица, од могуће одмазде или застрашивања лица која сведоче у поступцима поводом кривичних дела обухваћених Конвенцијом. Такве мере могу да обухватају:

- физичку заштиту;

- пресељење;

- прикривање идентитета;
- дозвољавање да се сведочење обави коришћењем комуникационе технологије, као што су видео линкови или друга адекватна средства, или на неки други начин који гарантује сигурност сведока; и
- разматрање потребе склапања споразума или аранжмана са другим државама ради међународног пресељења таквих лица.

Посебно су значајне одредбе Конвенције које се односе на контролу и онемогућавање прикривања добити остварене криминалном делатношћу и које захтевају успостављање националног регулаторног и надзорног режима за банке и небанкарске финансијске институције, али и за остале органе који су посебно подложни прању новца зарађеног криминалом.

Битне су, свакако, и одредбе које предвиђају коришћење специјалних истражних радњи у складу са домаћим правним системом и условима за њихову примену у свакој од држава потписница Конвенције. То подразумева коришћење контролисане испоруке и коришћење других специјалних истражних техника, као што су електронско праћење или други облици надзора и тајне операције. У том смислу, државе потписнице Конвенције могу да закључе одговарајуће билатералне или мултилатералне споразуме или аранжмане за коришћење таквих специјалних техника у склопу сарадње на међународном плану.

Друга веома битна конвенција са аспекта заједничке међународне борбе против криминала је Међународна конвенција о сузбијању финансирања тероризма, која је донета 09.12.2000. године у Њујорку. Овом конвенцијом постављени су темељи јединствене и координиране сарадње највећег броја држава (потписница конвенције), која треба да пресече, спречи и кривично прогони финансирање тероризма као најзначајнијих видова угрожавања безбедности уопште. Конвенцијом се дефинише појам и одређују карактеристике, као и појавни облици тероризма, да би се затим одредиле мере, начини и поступци потребни за идентификацију, откривање, замрзавање и заплону (конфискацију) средстава која су стечена различитим облицима криминалне делатности, а која служе за финансирање тероризма.

³⁰⁷ Бошковић, М.: *Транснационални организовани криминалитет*, Полицијска академија, Београд, 2003, стр. 248.

Такође, овом се Конвенцијом предвиђају и друге оперативне мере и радње, као што су: размена информација између појединих држава, пружање међународне правне помоћи (начин, поступак, услови и надлежни органи), проблематиоку откривања банкарске тајне, као и начин, поступак и услови за екстрадицију учинилаца појединих кривичних дела, везано за финансирање тероризма.

Области кријумчарења дрога, кријумчарења и недозвољене трговине људима, женама, децом и људским органима, тероризма, прања новца и корупције, дефинисане су и правно регулисане многим међународним актима, с обзиром на то да су по својој природи транснационални и да представљају висок степен опасности по ширу међународну заједницу. Организација уједињених нација је испољила значајну активност на том плану, а њени најважнији акти, између осталих, су:

- Јединствена конвенција о опојним дрогама из 1961. године (*Службени лист СФРЈ – додатак*, бр. 2/64);

- Конвенција о психотропним супстанцама из 1971. године (*Службени лист СФРЈ*, бр. 40/73);

- Конвенција Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци из 1988. године године (*Службени лист СФРЈ*, бр. 14/90);

- Конвенција о забрани трговине људима и искориштавања проституције других из 1949. године (*Службени вијесник президијума Народне скупштине СФРЈ*, бр. 2/51);

- Међународна конвенција против узимања талаца из 1979. године (*Службени лист СФРЈ*, бр. 9/84);

- Конвенција о кривичним делима и неким другим актима извршеним у зракопловима из 1963. године (*Службени лист СФРЈ–Међународни уговори*, бр. 47/70);

- Међународна конвенција о заштити права радника миграната и чланова њихових породица из 1990. године; и

- Кривично-правна конвенција о корупцији из 1999. године.

Поред међународно-правних аката, донетих у оквиру и под окриљем Организације уједињених нација, проблемом сарадње између појединих земаља у сузбијању и спречавању различитих облика и видова криминала баве се и бројне регионалне организације.³⁰⁸ Међу њима је, свакако, најзначајнији Савет Европе³⁰⁹, као најстарија и најмасовнија европска регионална организација безбедносно-политичког карактера, са седиштем у Стразбуру. У погледу деловања ове регионалне организације, на плану сузбијања и спречавања делатности организованог криминала посебно се истичу следећи правни акти:

- Конвенција о прању, трагању, привременом одузимању и одузимању прихода стеченог кривичним делом из 1990. године;
- Европска конвенција о сузбијању тероризма из 1977. године;
- Протокол којим се допуњује Европска конвенција о сузбијању тероризма од 15.05.2003 године;

³⁰⁸ На пример, важан споразум потписан је дана 17.04.2008. године у Кијеву, на састанку Организације за црноморску економску сарадњу (BSEC), између влада држава учесница.

³⁰⁹ *Конвенције и Протоколи Савета Европе које је Република Србија ратификовала су следећи:* Европска Конвенција о екстрадицији (ратификована 30/9/2002, ступила на снагу 29/12/2002), Европска Конвенција о међународној правној помоћи у кривичним стварима (ратификована 30/9/2002, ступила на снагу 29/12/2002), Европска Конвенција о надзору условно осуђених или условно ослобођених лица, Европска Конвенција о међународном важењу кривичних пресуда, (ратификована 26/4/2007, ступила на снагу 27/7/2007), Европска Конвенција о преносу поступка у кривичним стварима (ратификована 30/9/2002, ступила на снагу 31/12/2002), Додатни протокол уз Европску Конвенцију о екстрадицији (ратификован 23/6/2003, ступио на снагу 21/9/2003), Европска Конвенција о сузбијању тероризма (ратификована 15/5/2003, ступила на снагу 16/8/2003), Други додатни протокол уз Европску Конвенцију о екстрадицији (ратификована 23/6/2003, ступила на снагу 21/9/2003), Додатни протокол уз Европску Конвенцију о међународној правној помоћи у кривичним стварима (ратификован 23/6/2003, ступио на снагу 21/9/2003), Конвенција о трансферу осуђених лица (ратификована 11/4/2002, ступила на снагу 1/8/2002), Конвенција о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом (ратификована 9/10/2003, ступила на снагу 1/2/2004), Додатни Протокол уз Конвенцију о трансферу осуђених лица (ратификован 30/9/2002, ступио на снагу 1/1/2003), Кривично-правна конвенција о корупцији (ратификована 18/12/2002, ступила на снагу 1/4/2003), Грађанско-правна конвенција о корупцији (ратификована 9/1/2008, ступила на снагу 1/5/2008), Други додатни Протокол уз Европску Конвенцију о међународној правној помоћи у кривичним стварима (ратификован 26/4/2007, ступио на снагу 1/8/2007), Додатни Протокол уз Кривично правну конвенцију о корупцији (ратификован 9/1/2008, ступио на снагу 1/5/2008). *Конвенције и Протоколи Савета Европе које је Република Србија потписала, али није ратификовала:* Конвенција о високотехнолошком криминалу (потписана 7/4/2005), Додатни Протокол уз Конвенцију о високотехнолошком криминалу, који се односи на криминализацију расистичких и ксенофобичних дела извршених путем компјутерских система (потписан 7/4/2005), Протокол уз Европску конвенцију о сузбијању тероризма (потписан 15/5/2003), Конвенција Савета Европе о спречавању тероризма (потписана 16/5/2005), Конвенција Савета Европе о радњама против трговине људским бићима (потписана 16/5/2005), Конвенција Савета Европе о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма (потписана 16/5/2005), Конвенција Савета Европе о заштити деце против сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања (потписана 25/10/2007). Наведено према – Мултилатерални уговори, исто

- Оквирна одлука Већа Европске уније о сузбијању тероризма, од 22.06.2002. године;
- Европска затворска правила, усвојена у облику препоруке No. R(87)3 Министарског комитета Већа Европе државама чланицама;
- Препорука R (96) 8. Министарског комитета Већа Европе државама чланицама о криминалној политици у Европи у времену промена од 05.09.1996. године;
- Смернице Већа Европске уније за спречавање коришћења финансијског система у сврху прања новца од 10.06.1991. године;
- Резолуција (97) 24. Министарског комитета Већа Европе државама чланицама о двадесет основних начела за борбу против корупције од 06.11.1997. године; и
- Резолуција (98) 27. Министарског комитета Већа Европе државама чланицама о успостављању „Групе земаља против корупције – GRECO“ од 05.05.1998. године.

Са становишта Републике Србије нарочито су важни *регионални споразуми* који су постигнути у оквиру Конференције балканских држава која је одржана 1996. године у Солуну, на којој је усвојена посебна Декларација о сарадњи држава у области правосуђа, борбе против организованог криминала, тероризма, незаконитог промета опојним дрога и оружја, као и Антитрафикинг декларација држава југоисточне Европе, која је усвојена на Конференцији УН о сузбијању транснационалног организованог криминала у Палерму. Резултат ове Декларације је усвајање Изјаве о обавезама од стране држава југоисточне Европе, којом се државе потписнице обавезују да ће изградити и учествовати у механизму размене информација у вези трговине људима у југоисточној Европи.³¹⁰

За конкретну сарадњу са земљама југоисточне Европе, изузетно је значајна ратификација Споразума о сарадњи у циљу спречавања и борбе против прекограничног криминала, који је закључен 26. маја 1999. године у Букурешту (*Службени лист СРЈ -Међународни уговори*" бр. 5/2003). Као саставни део овог Споразума, ратификована је и Повеља о организацији и функционисању

³¹⁰ Изјава о обавезама усвојена је на Другој регионалној министарској конференцији држава југоисточне Европе, која је одржана 27.11.2001. године у Загребу.

Иницијативе за сарадњу земаља југоисточне Европе - Регионални центар (SECI) за борбу против прекограничног криминала.

Конвенција о полицијској сарадњи у југоисточној Европи, потписана 05. 05. 2006. године у Бечу од стране Албаније, БиХ, Македоније, Молдавије, Црне Горе, Румуније и наше земље омогућава шири правни оквир за сарадњу земаља југоисточне Европе у борби против свих облика организованог криминала, која представља заједничку претњу земљама у региону. Наведене државе су се обавезале на: сарадњу и унапређење заједничких безбедоносних интереса, ефикаснију борбу против организованог криминала, јачање и унапређивање полицијске сарадње и узајамну помоћ у полицијским пословима.

Опште мере сарадње, у примени ове Конвенције се темеље на унапређењу размена информација и комуникацијских структура, као и на унапређењу сарадње током операција и истрага у циљу спречавања, откривања и доказивања кривичних дела организованог криминала са елементима прекограничности. Такође, овом конвенцијом се уређују области сарадње и размене полицијских информација које се односе на кривична дела и извршиоце, постављање и размену официра за везу, заштиту сведока, заједничку обуку, прелазак на туђу територију у току гоњења учинилаца кривичних дела, прекограничну присмотру, контролисану испоруку и размену података, као и сарадња у формирању мешовитих граничних патрола, заједничких истражних тимова и сарадња у заједничким центрима.³¹¹

Поред правних аката донетих од стране универзалних и регионалних међународних организација, од посебног су значаја за успешну борбу против организованог криминала и *билатерални споразуми, меморандуми и протоколи* које је наша земља закључила са другим земљама, посебно из окружења.³¹² Ови

³¹¹ Детаљније видети: Закон о потврђивању Конвенције о полицијској сарадњи у југоисточној Европи „Службени гласник РС – Међународни уговори” бр. 70/2007.

³¹² Суседне земље које нису чланице ЕУ, а са којима Република Србија има билатералне уговоре о правном саобраћају у грађанским и кривичним стварима су: *Босна и Херцеговина* - Уговор између Србије и Црне Горе и Босне и Херцеговине о правној помоћи у грађанским и кривичним стварима од 24.02.2005. године (“Службени лист СЦГ” - Међународни уговори бр. 6/2005), ступио на снагу 09.02.2006. године и Уговор између Србије и Црне Горе и Босне и Херцеговине о међусобном извршавању судских одлука у кривичним стварима од 24.02.2005. године (“Службени лист СЦГ” - Међународни уговори бр. 6/2005), ступио на снагу 13.02.2006. године; *Хрватска* - Уговор између Савезне Републике Југославије и Републике Хрватске о правној помоћи у грађанским и кривичним стварима од 15.09.1997. године, ступио на снагу 1998. године (“Службени лист СРЈ”, - Међународни уговори 1/1998); *Македонија* - Уговор између Србије и Црне Горе и Републике

билатерални споразуми се односе на сарадњу у области борбе против: организованог криминала и тероризма. Споразумима се утврђују основи за институционализовање заједничке сарадње и напора у спречавању ових и других кривичних дела, за која је националним законима забрањена казна затвора у трајању од пет година или тежа казна.

Од важнијих билатералних споразума, меморандума и протокола, потписани у последњих неколико година, издвајамо:

- Меморандум о сарадњи у борби против тероризма, организованог криминала, илегалне трговине наркотицима, психотропним супстанцама и прекурсорима, илегалних миграција и других кривичних дела, између Владе Републике Бугарске и Владе Републике Србије потписан је 26. септембра 2003. године;

- Протокол о сарадњи граничне полиције путем експерименталног успостављања Контакт Бироа између Управе пограничне полиције Министарства унутрашњих послова Републике Србије и Генералног инспектората граничне полиције Министарства администрације и унутрашњих послова Републике Румуније, потписаног током фебруара 2006. године;

- Споразум о разумевању и сарадњи у области заштите и подршке сведока и других учесника у кривичном поступку између Јединица за заштиту сведока у саставу Министарства унутрашњих послова Републике Србије и Државне агенције за истраге и заштиту (СИПА) Босне и Херцеговине. Споразум је потписан 20. јула 2006. године, у Вашингтону, приликом одржавања Првог међународног симпозијума о заштити сведока;

- Споразум о сарадњи у борби против организованог криминала, међународне илегалне трговине дрогама и међународног тероризма између Владе Румуније и Владе Републике Србије, потписан 05. јула 2007. године у Букурешту;

Македоније о правној помоћи у грађанским и кривичним стварима, ступио на снагу 09.03.2005. године ("Службени лист СЦГ"- Међународни уговори бр. 22/2004); *Албанија* - Конвенција о издавању криваца између Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Арбанске Републике од 22. јуна 1926. године, ступила на снагу 1929. године ("Службене новине", бр. 117/1929); *Црна Гора* - Уговор између Републике Србије и Црне Горе о правној помоћи у грађанским и кривичним стварима, Уговор између Републике Србије и Црне Горе о изручењу и Уговор између Републике Србије и Црне Горе о међусобном извршавању судских одлука у кривичним стварима. Напомињемо да су са бројним државама чланицама Европске уније, као и суседним земљама које нису чланице ЕУ, на снази бројне Конвенције Савета Европе о пружању правне помоћи, па ову чињеницу треба имати у виду.

- Споразум о сарадњи у борби против криминала између Владе Словачке Републике и Владе Републике Србије, потписан 16. новембра 2007. године, у Братислави.³¹³

Ови споразуми, меморандуми и протоколи утврђују основе заједничке сарадње полицијских и правосудних органа држава потписница и омогућавају усклађивање заједничких акција, као што су: размена информација, обављање полицијске активности, сарадња у истрагама појединих кривичних дела, размена резултата криминалистичко-техничких истрага и координирање и усмеравање полицијске сарадње.

Посматрајући правни основ савременог система супростављања организованом криминалу на међународном плану, могу се уочити његови различити аспекти, међу којима се издвајају: истакнута потреба за бар приближно утврђивање његовог тренутног стања, у циљу пројектовања механизма за његово праћење и сачињавање одговарајућег концепта потребног за ефикасну акцију; анализа фактора, који утичу на постојање и раст организованог криминала; селекција по областима и видовима делатности организованог криминала, с циљем да се направе приоритети по којима би требало деловати што хитније; покушај усаглашавања правног система, чиме би се омогућила проточност и прихватање трајних међународних правних стандарда за борбу против организованог криминала и, истовремено, продубљивала сарадња међу државама за проширивање правних инструмената са истим циљем; и израда глобалне стратегије за ефикасну међународну сарадњу у борби против организованог криминала, која би имала своје институције, правне инструменте и субјекте, а ослањала би се на међународне правне инструменте и националне законске реформе, настале с циљем ефикасније борбе против организованог криминала, посебно у кривичном праву.

1.2. Мере против организованог криминала

Систем супротстављања организованом криминалу свака земља планира у оквиру своје криминалне политике, при чему до изражаја долази и одговарајућа

³¹³ Национални програм за интеграцију у Европску унију (www.kyreu.seio.gov.rs од 20.08.2009.

сарадња између држава, као и ангажовање међународне заједнице у оквирима својих надлежности, што подразумева једну организовану, планску и синхронизовану превентивну и репресивну делатност надлежних органа на националном и међународном нивоу.

Борба са организованим криминалом је тешка, сложена и дуготрајна. Она се мора одвијати на два нивоа: *репресивном и превентивном*. У *репресивне мере* спада доношење одговарајућег: а) кривично-материјалног законодавства; б) кривично-процесног законодавства; ц) законодавства о посебној организацији органа кривичног гоњења, тако да би се могли супроставити посебној природи ових кривичних дела и њиховим учиниоцима. То, у првом реду, захтева установљивање и оспособљавање посебних истражних тимова, додељивање посебних истражних овлашћења тим органима и установљивање специјалних облика међународне сарадње, све са циљем да се унапреди пракса откривања и доказивања ове врсте кривичних дела.³¹⁴ Са ширењем организованог криминала јачају и захтеви за повећањем улоге кривичног права у његовом супростављању. Међутим, истовремено са оваквим приступом по питању улоге кривичног права на пољу борбе против ове друштвено-негативне појаве савременог човечанства присутно је, већ поодавно, сасвим оправдано мишљење да су класичне методе откривања и доказивања кривичних дела редовног (општег) кривичног поступка постале недовољне и неефикасне када је реч о организованом криминалитету. Услед овог, јавила се неминовност њихове допуне и замене новим методама које се односе на употребу техничких средстава односно специјалних истражних мера као што су прислушкивање телефонских разговора и контрола других видова комуникација, оптичка снимања лица и простора, електронско праћење, тајно полицијско учествовање путем симуловане куповине и продаје, ангажовање прикривеног иследнока и слично. Једном речју, јавила се неопходност примене метода које, поред осталог, могућавају тајност деловања и надзирања организованог криминала, метода која се граниче са методама обавештајне делатности, метода које дозвољавају ифилтрацију

године).

³¹⁴ Грубач, М.: *Мере против организованог криминала*, публикација “Борба против организованог криминала – од постојећег законодавства до свеобухватног предлога реформи”, UNICRI у сарадњи са Институтом за упоредно право у Београду и Универзитетом у Фиренци, Београд, 2008., стр. 40,41.

полиције у структуре злочиначких организација. Односно, јавила се неопходност и формирања специјалних државних (полицијских, тужилачких и судских) органа за борбу против овог облика криминала и давања истим већих овлашћења у односу на овлашћења таквих органа у редовном кривичном поступку. Коришћење оваквих метода, формирање специјалних државних органа и давање већих овлашћења истим јавља се као нужност јер без тога није могуће успешно одговорити изазовима организованог криминала који из дана у дан постаје све опаснији и бруталнији. Имајући све ово у виду коришћење тих нових механизма и института кривичног процесног права представља тренд који је изузетно присутан у великом броју савремених кривичнопроцесних законодавстава многих држава.

Превентивним мерама се настоје елиминисати узроци организованог криминала, односно ограничити могућност његовог ширења. Бројне превентивне мере се односе на функционисање различитих сектора друштвеног и економског система. Међу њима су нарочито значајне оне којима је циљ јачање друштвеног морала и законитости, али и мере конкретне економске и социјалне политике (искорењивање незапослености, нарочито), као. Значајан сегмент превентиве односи се на смањивање потражње за услугама организованог криминала.³¹⁵

Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, уређује превенцију тог облика криминала. У члану 31. прописује се да ће државе потписнице настојати да израде и процене националне пројекте и утврде и унапреде најбољу праксу и политику превенције тог облика криминала. Од њих се тражи да смање могућност да групе за организовани криминал учествују на законитим тржиштима са добитима од криминала, законодавним, административним или другим мерама, усмереним ка: 1) јачању сарадње између органа унутрашњих послова или тужилаца и релевантних приватних субјеката, укључујући индустрију; 2) унапређењу израде стандарда и процедура за очување интегритета јавних и релевантних приватних субјеката и кодекса понашања за одговарајуће професије (правнике, јавне бележнике, пореске консултанте и рачуновође); 3) превенцији злоупотребе процедура лицитација, које спроводе државни органи, и дотација и дозвола, које државни органи дају за комерцијалну

³¹⁵ Ibid.

делатност, од стране група за организовани криминал; 4) превенцији злоупотребе правних лица од стране група за организовани криминал кроз: успостављање јавне евиденције о правним и физичким лицима која учествују у оснивању, руковођењу и финансирању правних лица; дисквалификавање лица осуђених за кривична дела из ове конвенције, у разумном временском периоду, за вршење функције директора правних лица; успостављање националне евиденције о таквим лицима; размену информација из тих евиденција са органима других држава потписница.

Остале мере превенције обухватају потпомагање реинтеграције у друштво лица осуђених за кривична дела из конвенције, периодичну оцену правних прописа и административне праксе како не би били подложни злоупотреби од стране група за организовани криминал, подизање нивоа свести јавности о постојању, узроцима и тежини транснационалног организованог криминала и унапређивање учешћа јавности у спречавању и борби против њега, сарадњу са релевантним међународним и регионалним организацијама, посебно учешћем у међународним пројектима и обавештавањем генералног секретара УН о имену и адреси органа који могу да помогну другим државама у разради превентивних мера. У члановима 28, 29. и 30, Конвенција прописује и друге обавезе потписница, које су значајне за наведене превентивне мере, почев од анализе (која се обавља уз консултације са научним и академским удружењима) трендова организованог криминала на сопственој територији, околности у којима он делује, професионалних група и технологија које у томе учествују, преко разраде и размене аналитичких стручних знања са другим државама и међународним организацијама, до обуке и техничке помоћи, укључујући финансијску помоћ земљама у развоју. Уз обавезу потписница да инкриминишу прање новца, по члану 7, потписнице треба да: успоставе свеобухватни национални регулаторни и надзорни режим за банке и небанкарске финансијске институције и, ако је потребно, остале органе подложне прању новца, што обухвата утврђивање идентитета корисника, вођење евиденције и пријављивање сумњивих правних послова; обезбеде размену информација између органа који се баве борбом против прања новца на националном и међународном нивоу, уз разматрање формирања националне финансијско-обавештајне јединице; откривају и прате кретања готовог новца и

одговарајућих преносивих инструмената плаћања преко државне границе, уз обавезу да физичка и правна лица пријављују такав трансфер.³¹⁶

Комитет министара Савета Европе је усвојио више препорука у области превенције криминала. *Препорука 7 Комитета министара државама чланицама о учешћу јавности у криминалној политици* из 1983. године (Council of Europe, 1983) препоручује владама држава да промовишу учешће јавности у изградњи и имплементацији криминалне политике усмерене ка превенцији криминала, коришћење алтернатива казни затвора и обезбеђивање помоћи жртвама, нарочито: 1) ширењем обима и побољшавањем квалитета статистика о криминалу и развијањем истраживања о криминалу, кривичном правосуђу и виктимизацији; 2) ширењем резултата тих истраживања у јавности ради супротстављања предрасудама о криминалу и кривичном правосуђу; 3) уградњом основа кривичног права и криминологије у школске наставне планове и програме с тим циљем и стварање свести о реалним проблемима криминала и кривичног правосуђа најподеснијим средствима, попут сарадње са мас-медијима; 4) укључивањем јавности у изградњу криминалне политике на локалном и националном нивоу кроз *ad hoc* саветодавне одборе, стална тела и консултације, нарочито јавне дебате; 5) објашњавањем трендова криминалне политике од стране органа власти и добијањем примедби јавности на такву политику.

Приликом предузимања превентивних и репресивних мера у супротстављању организованом криминалу морају се узети у обзир неке битне чињенице, као што су склоност организованог криминала брзим променама и сталном прилагођавању актуелним друштвеним условима, као и коришћење научних и техничких достигнућа у методима криминалне делатности, његова добра ситуираност и адекватна заштита, улога и значај корупције и висок степен друштвене опасности. Сходно томе, намеће се потреба сталног усвршавања метода супротстављања организованом криминалу и стручности и спремности надлежних органа, што упућује на потребу специјализованих органа за борбу

³¹⁶ Вуковић, С.: *Превенција криминала*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010., стр. 29 -30.

против транснационалног организованог криминала и њихову сталну едукацију.³¹⁷

Правно-технички је тешко поставити оштру границу између делатности усмерене на превенцију и репресију организованог криминала. Међутим, разлике између превентивних и репресивних антикриминалних мера су видљиве са становишта: интензитета и степена правне уређености претпоставки за њихово предузимање, гаранције поштовања људских права и слобода лица погођених тим мерама, контроле над оправданошћу и законитошћу њихове примене; надлежности за одобравање њихове примене и правних ефеката, као и начина и средстава заштите права грађана над којима се те мере примењују.³¹⁸

Унутрашњи одговор држава је свакако најважнији и најснажнији вид реакције на организовани криминал и његове појавне облике с обзиром да, са становишта унутрашњег права, државе располажу делотворним средствима да би се легитимно супротставиле свим појавним облицима криминалитета, па тако и организованом криминалитету. Сагласно томе, следи кратак компаративни приказ искустава појединих држава у супротстављању организованом криминалу, и то најпре у развијеним земљама Западне Европе и САД, а затим у земљама које су прошле процес транзиције, као што су Руска Федерација и Украјина.

1.3. Компаративни приказ искустава појединих држава у супротстављању организованом криминалу

Италија је земља која се с правом сматра колевком организованог криминала јер је у њој настала најпознатија криминална организација на свету – Мафија. Демократски поредак у *Италији* је био посебно уздрман осамдесетих година прошлог века након отмице и убиства премијера Алда Мора, као и низа атентата на највише представнике правосуђа и полиције. Резултати спроведених истрага указивали су на то да су тај и друге злочине извршиле терористичке групе (Црвене бригаде) и поједине мафијашке организације. Уследила је

³¹⁷ Бошковић, М.: *Транснационални организовани криминалитет*, Полицијска академија, Београд, 2003., стр. 221.

³¹⁸ Сачић, Ж.: Примена прикривених, посебних извидних мера за сузбијање организираног и другог тешког криминала на подручју Републике Хрватске, *ХЉКПП*, бр. 02/2000, стр. 57.

кривичноправна (нормативна) реакција и усвојено је више тзв. *антимафијашких закона* (Law on Organized Crime, No. 646 од 13. 9. 1982. године).³¹⁹ Током 1991. и 1992. године посебним законима су образована специјализована координациона тела (судске и извршне власти) за борбу против организованог криминалитета, са знатно бољом организацијом и већим процесноправним овлашћењима, као што су: *Генерални савет за борбу против организованог криминала*, *Владина комисија за борбу против мафије* и *Централна национална дирекција за борбу против мафије – DIA (Direzione nazionale antimafia)*.³²⁰

Генерални савет за борбу против организованог криминалитета је централни орган руковођења, командовања и координације операцијама сузбијања организованог криминалитета. Њега чине министар унутрашњих послова и сви важнији шефови полицијских структура. Владина комисија за борбу против мафије је уже тело састављено од специјализованих државних тужилаца за организовани криминалитет и истражних судија (20), са задатком да координира кривичне истраге о организованом криминалитету и помоћ сродним покрајинским комисијама. Централна национална дирекција за борбу против мафије – DIA је најважније оперативно тело за спречавање развоја организованог криминалитета. У организационом смислу, Дирекција је у саставу Ресора јавне безбедности (Одељења за очување јавне безбедности), али је финансијски и на друге начине самостална у раду. У процесноправном смислу има велика овлашћења и то: вођење истрага на захтев тзв. судске полиције, тзв. превентивних и истрага порекла имовине, право на заплону имовине, испитивање притворених лица, симуловање одређених ситуација (купопродаја оружја, утаја, откуп предмета, праће новца), прислушкивање, увид у банкарске рачуне, казнене и остале евиденције, сарадњу с тајним обавештајним службама и др.³²¹ У Италији је законским декретом број 306. из 1992. године (члан 12-sexies) уведен посебан облик конфискације неоправдано стечене имовине, за кривична дела организованог и других облика криминала, чије су главне карактеристике:

³¹⁹ Никач, Ж.: Актуелно стање и мере заштите од организованог криминала, *Зборник радова са научног скупа "Организовани криминал-стање и мере заштите"*, Полицијска академија, Београд, 2005., стр. 728-730.

³²⁰ Сачић, Ж.: *Организовани криминалитет у Хрватској*, МУП Републике Хрватске, Загреб, 1997, стр. 25 и даље.

³²¹ *Ibid.*

примењивост у вези са осудама за посебно тешка кривична дела, делимично укидање терета доказивања и широка дефиниција заплешиве имовине.³²²

СР Немачка је земља која је, према проценама стручњака, данас најјача економска сила и лидер старог континента. Привредни процват и нагли економски раст Немачке имали су и своју другу страну, односно пораст криминалитета и појаву организованих криминалних група. Познато је да је Немачка једна од главних раскрсница путева криминала од истока ка развијеном и богатом западном тржишту, преко чије територије иду сви значајнији транзити наркотика и друге кријумчарене робе.³²³ Пословично ефикасни Немци реаговали су појмовним одређењем организованог криминалитета, његових елемената и основних карактеристика (тзв. општих индиција). Савезни криминалистички уред је израдио и посебну научну *Студију о прогнози и развоју организованог криминала* у Немачкој и ЕУ (1990). Прогнозе експерата указивале су на енормни раст организованог криминалитета (до 37%), даљи продор организованих група у органе државне управе, гетоизацију и прерастање урбаних средина у регрутне центре криминалних група.³²⁴

Правни темељ за сузбијање организованог криминала је постављен 1992. године када је усвојен у форми *lex specialis* Закон о организованом криминалу. Према решењима из овог и других закона, полиција има значајна процесноправна овлашћења и могућности за оперативни рад на сузбијању организованог криминалитета. У питању су овлашћења за предузимање стандардних оперативно-тактичких мера и радњи, као што су: надзор, опсервација, прислушкивање телефона и др. Од новијих могућности посебно истичемо: потраге, у виду компјутерских претраживања и провера база података, ангажовање прикривених истражитеља, спречавање прања новца, одузимање имовинске користи, посебне категорије сведока (крунски и заштићени) и друге.

³²² Adamoli, S., Di Nicola, A, Savona, E.: *Organized Crime – Around the World*, Helsinki, 1998., стр.146.

³²³ Шире у: Treaty of the final settlement with respect to Germany. Press and Information office of the Federal Government, Bonn, July 1990; Treaty of 18. May 1990. between the Federal Republic of Germany and the German Democratic Republic establishing a Monetary, Economic and Social Union, The Unity of Germany and Peace in Europa. Press and Information office of the Federal Government, Bonn, 1990.

³²⁴ Kube, E., Jehle, J.M.: The Criminal Justice Systems Facing the Challenge of Organized Crime, *International Review of Penal Law*, br. 3-4, 1997., p. 581.

Овим законом предвиђене су и мере одузимања незаконито стеченог профита, и то у облику имовинске казне и проширеног одузимања имовинске користи.³²⁵

Француска је Законом о кривичном поступку из фебруара 2004. године ојачала положај органа гоњења (тужилаштва и полиције) и репресивни приступ самој борби против организованог криминала. Важно је напоменути да се у француском праву кривична дела на: злочине, преступе и прекршаје. Прекршаје процесуира полицијски суд, преступе Поправно одељење суда Велике инстанце, а за злочине је надлежан Поротни суд. У кривичним предметима за организовани криминал (реч је о деликтима квалификованим као злочини и преступи), територијална надлежност Велике инстанце и Поротног суда може бити проширена на територију једног или више Апелационих судова. Те предмете заступа Специјализовано одељење Јавног тужилаштва, а у оквиру судова Специјализовано истражно и судеће одељење. У поступцима организованог криминала судској полицији је омогућено одступање од редовне процедуре у откривању ових кривичних дела.³²⁶

Сједињене америчке државе (САД) су данас водећа сила на свету, али земља која се услед низа околности нашла на удару организованог криминала. Економски процват и велики прилив миграната са свих континената значајно су омогућили повећање стопе криминалитета и „увоз“ криминалних банди. Отвореност америчког друштва, парламентаризам, демократско уређење и друге вредности су безочно злоупотребљавали поједини кругови, па се тридесетих година прошлог века америчко друштво суочило с Криминалном конфедерацијом (Синдикатом). Као одговор на све већу опасност, усвојено је више посебних закона (на пример, Закон о прохибицији алкохола) и ангажовани су специјални одреди FBI (Несаломиви, Е. Нес). Међутим, и поред добрих резултата организовани криминал није искорењен већ су одлазеће групе и лидере (Ал Капоне и друге) заменили други актери.

После Другог светског рата САД су наставиле са економским успоном који су поново пратиле реке миграната, као и даљи пораст криминалитета. Тај тренд

³²⁵ *Ibid.*

³²⁶ Важић, Н.: *Компаративни приказ организације и надлежности државних органа у борби против организованог криминала*, публикација Борба против организованог криминала - од постојећег законодавства до свеобухватног предлога реформи, UNICRI у сарадњи са Институтом за упоредно право у Београду и Универзитетом у Фиренци, Београд, 2008., стр. 319.

пратиле су и криминалне банде у смислу боље организације и коришћења свих техничких достигнућа савременог света. Корупцијом јавних службеника и на друге начине направљен је значајан продор криминалних организација у државне структуре. Државна администрација је била сагласна с чињеницом да је организовани криминалитет, поред тероризма, највећа мирнодопска претња интересима САД данас. Уследила је нормативна (кривичноправна) реакција државе и усвојено је више нових закона и подзаконских аката: *RICO закон (Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Statute)*, *Continuing Criminal Enterprise*, *Закон о прању новца*, *Закон о опојним дрогама*, *Закон о заштити сведока* и др. Законом о обухватној конфискацији имовине из 1984. године предвишена је заплена имовине у кривичним поступцима који се воде за илегалну трговину наркотицима, за кривична дела прописана RICO законом и дела прања новца.³²⁷

У организационом смислу, најзначајнија служба за борбу против организованог криминалитета је *Федерални истражни биро – FBI (Federal Bureau of Investigation)*, данас у свету вероватно најбоље организована и опремљена специјализована служба ове врсте и намене. Биро је у саставу Министарства правде и задужен је за све истраге (истражне радње) по налогу јавног тужиоца (prosecutor). Статус Бироа је регулисан Законом о FBI (31.7.1979. године), у коме су прецизирани организација, начин рада и друга питања. Биро има ексклузивно право да води све истраге у области организованог криминалиа, наркомафије, тероризма, криминалитета белог оковратника, финансијских малверзација, компјутерског криминалитета, порнографије, проституције и других повреда савезних закона. Подзаконским актом насловљеним као „Споразум о разумевању“ (Memorandum of Understanding), који је усвојен још 1955. године, Биро је овлашћен да спроводи истраге и над службеницима Тајне службе САД.³²⁸

Стратегија деловања Бироа и осталих служби заснива се на опсервацији и праћењу криминалне делатности појединих група. Прикупљена сазнања и информације са терена о криминалним групама, члановима и њиховој делатности даље се операционализују посредством посебних оперативно-аналитичких

³²⁷ *Ibid.*

³²⁸ Шире у: Милошевић, М.: „Организација и процесна овлашћења криминалистичке полиције САД“, *Безбедност*, бр. 2/92, Београд, стр. 246–259.

служби и програма (тзв. REIS програм – Racketeering Enterprise Investigations). Биро ужива значајна процесноправна овлашћења и оперативне могућности: тајно посматрање, прислушкивање, праћење, електронско извиђање и снимање, прикривене истраге, агенти „кртице“, сарадници и сарадничка мрежа, заштићени сведоци, симуловани послови и услуге, тзв. провоцирано дело и други.

У сузбијању организованог криминала у САД укључено је још неколико служби које делују у саставу *Министарства правде (Управа за борбу против наркотика – DEA, Служба за имиграцију и натурализацију – INS, Агенција за координацију америчких и страних истрага и сарадњу са Интерполом – US NCB и др.) и Министарства финансија (Агенција за дуван, алкохол и ватрено оружје – ATF, Тајна служба САД – US SS, Царинска и гранична заштита, Пореска служба...)*.

Бивше чланице СССР суочиле су се са организованим криминалом почетком деведестих година, након пада Берлинског зида. Наступајуће промене и транзицију ове и друге социјалистичке земље нису дочекале спремне, па је дошло до колапса друштвено-економског система. У релативно кратком року, отприлике до краја 1994. године, приватизовано је више хиљада друштвених предузећа и потпуно је нестала друштвена (државна) својина преливањем у приватне руке по ценама далеко нижим од тржишних и, у правном смислу, на веома сумњив начин.³²⁹ У закаснелој друштвеној реакцији, у *Русији* је тек 1994. године формирано *Главно полицијско одељење за борбу против организованог криминала*. У почетној фази рад овог органа карактеришу скромни резултати због недостатка материјалних средстава и техничке опреме, изражене корупције у друштву, неусаглашене казнене политике и других разлога. Усвојен је *Закон о кривичном поступку* који је полицији пружио већа процесноправна овлашћења, нарочито у домену превентивног оперативног поступања. Без одобрења суда, полиција је овлашћена да предузима стандардне оперативне мере и радње, као што су: тајно праћење, опсервације, електронско снимање, прислушкивање и др. У поступању по налогу суда полиција има на располагању додатна овлашћења и то: посебне провере, тајне претраге, симуловане послове и радње, банкарске

³²⁹ Фатић, А.: *Криминал и друштвена контрола у источној Европи*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1997, стр. 237–244.

провере и др.³³⁰ Сазнања прикупљена сагласно налогу суда имају правну снагу доказа у кривичном поступку.

Украјина је прошла сличан пут током процеса транзиције и такође се суочила с појавом организованог криминалитета. Према позитивноправним прописима ове земље, најважнији државни органи за сузбијање организованог криминалитета су МУП, служба безбедности, тужилаштво, царина, пореска и сродне службе (сви са посебним одељењима). Од *ad hoc* органа и тела изузетно важну улогу има *Координациони комитет за борбу против корупције и организованог криминала*, који је формиран при кабинету председника државе. Усвојен је и посебан *Закон о организационо-правној основи борбе против организованог криминала*, чије су основне интенције неутрализација деловања организованих криминалних група и веће ингеренције органа унутрашњих послова. Конкретна процесноправна овлашћења и оперативне могућности полиције су стандардни и то: судске и претходне истраге, претреси објеката и пословних просторија, одузимање пословне документације, тајно праћење, прислушкивање, сарадници, прикривени иследници, разна вештачења, симуловани послови и др.³³¹

У земљама које имају дугогодишње искуство у борби против организованог криминала, као што су САД, Италија и Немачка, одавно су формиран специјални државни субјекти или органи са посебним овлашћењима, који делују самостално или у оквиру постојећих органа. Формирање ових органа сматра се оправданим јер су њихове надлежности, када је у питању приступ у борби против организованог криминала, прилагођене актуелним друштвеним потребама, односно испољеним облицима овог вида криминалне делатности.

1.3.1. Компаративни приказ искустава држава западног Балкана

Ради ефикасног спровођења мера за борбу против организованог криминала *Влада Републике Црне Горе* је усвојила Програм борбе против корупције и организованог криминала и Стратегију борбе против трговине

³³⁰ Сачић, Ж.: *Организовани криминалитет у Хрватској*, МУП Републике Хрватске, Загреб, 1997, стр. 34.

³³¹ *Ibid.*

људима, Акциони план за превенцију наркоманије код деце и омладине у Црној Гори, као и Студију о процени радњи и мера које предузима Црна Гора у циљу спречавања прања новца и финансирања тероризма. Приоритети у борби против организованог криминала, обезбеђени су реформом кривичног законодавства, његовом имплементацијом, као и обуком носилаца функција (судија, тужилаца и службеника), као главних актера у сузбијању криминала). Сходно томе, донети су: Законик о кривичном поступку, Кривични законик ("*Службени лист РЦГ*", бр. 71/2003) и Закон о државном тужиоцу ("*Службени лист РЦГ*", бр. 69/2003, 70/2004), чиме су створене претпоставке да се кривични поступак, пре свега оријентише на суд, како би се обезбедила судска контрола службеника ангажованих у истрази.³³² Главом XXX Законика о кривичном поступку, прописана су посебна правила о вођењу поступка за кривична дела извршена на организован начин. Кривичним закоником, у одговарајућим одредбама је прописана строжија казна за дела која се врше на организован начин, чиме је обезбеђено санкционисање свих облика кривичних дела организованог криминала и корупције.

Законом о Државном тужиоцу обезбеђен је ефикаснији и ефективнији рад и укупно деловање Државног тужиоца, као државног органа који има основни задатак да гони учиниоце кривичних дела и других законом одређених кажњивих

³³² У међувремену, у Црној Гори, донет је нови Законик о кривичном поступку (ЗКП), који је објављен 18. августа 2009. године у "*Службеном листу РЦГ*", број 57/09, а ступио је на снагу 26. августа 2009. године. Овим ЗКП-ом су предвиђени бројни нови кривичнопроцесни институти који до сада нису постојали у правном систему Црне Горе, а многи већ постојећи институти значајно су модификовани. Најзначајнија новина јесте промена концепта истраге, односно њено измештања из суда и поверавања Државном тужилаштву. Установљавање система тужилачке истраге у ЗКП је најдалекосежнија промена будуће кривичне процедуре. ЗКП је требао да се примјењује од 26. августа 2010. године тј. годину дана од дана ступања на снагу у свим државним тужилаштвима и судовима у Црној Гори. Сагледавањем тренутних просторних, техничких и кадровских капацитета Државног тужилаштва утврђено је да су потпуни услови за примјену ЗКП обезбеђени у Одељењу за сузбијање организованог криминала, корупције, тероризма и ратних злочина при Врховном државном тужилаштву које поступа пред специјализованим одељењима виших судова у Бијелом Пољу и Подгорици. Постепена примена ЗКП је предмет Закона о измјенама и допуни Законика о кривичном поступку, који је објављен у "*Службеном листу РЦГ*", број 49/10 од 13.8.2010. године. Дакле, уместо у свим државним тужилаштвима и судовима у Црној Гори, ЗКП се од 26. августа 2010. године примењује од стране специјалног тужиоца за сузбијање организованог криминала, корупције, тероризма и ратних злочина, тј. у делу тужилачке организације у чијој надлежности су најтежи облици криминала. Такође, нови концепт тужилачке истраге примењује се од 1. септембра 2011. године и у другим државним тужилаштвима. На овај начин се обезбеђује да се нови концепт који је садржан у ЗКП примени у кривичним предметима који се односе на организовани криминал, корупцију, тероризам и ратне злочине.

дела, улаже правна средства ради заштите уставности и законитости, заступа државу у имовинско-правним односима и да врши друге послове одређене законом. Законом о заштити сведока, уређени су услови и поступак пружања заштите и помоћи сведоку и њему блиском лицу ван судског поступка, ако постоји основана бојазан, да би сведок давањем исказа, у циљу доказивања кривичног дела за које је законом предвиђена могућност заштите, био изложен озбиљној опасности по живот, здравље, физички интегритет, слободу или имовину. Овим законом обезбеђено је постављање специјалног тужиоца као, специфичног, функционалног, организационог и по овлашћењима и обавезама у раду новог института, који у оквиру Одељења за сузбијање организованог криминала, којим руководи, обезбеђује ефикасно сузбијање свих облика организованог криминала. Законом о судовима ("*Службени лист РЦГ*", 5/2002), у Црној Гори, уређено је оснивање, организација и надлежност основних и виших судова, привредног суда, Апелационог суда, Управног суда и Врховног суда. Законом, није утврђено постојање, специјализованог суда за пресуђивање кривичних дела организованог криминала и корупције. Такође, Законом о спречавању прања новца, у септембру 2003. године и изменама и допунама овог закона, из априла 2005. године, створен је нормативни оквир за институционалну и системску: борбу против органозованог криминал, прања новца, контролу финансијских трансакција и спречавање финансирања тероризма.

Када је у питању спровођења мера за борбу против организованог криминала, почетком 2003. године, у Министарству унутрашњих послова Црне Горе, у оквиру криминалистичке полиције, основани су: Специјализована јединица за борбу против организованог криминала са задатком да прати, проучава и анализира стање, кретање и појавне облике организованог криминала на основу информативно-аналитичких истраживања и испитивања стања криминалитета, оперативних података, идентификација безбедносних појава и носилаца тих појава, карактеристика које их идентификују, као и облика организованог криминала (организованост, међусобна повезаност више лица, професионализам, злоупотреба техничких достигнућа, тајност, повезаност са појединим носиоцима политичке и правне моћи, подела посла, континуираност,

перманентност у раду и слично) и Специјализована јединица (тим) за борбу против трговине људима.

Законодавни оквир за спречавање и сузбијање организованог криминала у Републици Хрватској представљају: Казнени закон, Закон о казненом поступку, Закон о Уреду за сузбијање корупције и организованог криминалитета, Закон о спречавању прања новца, Закон о казненој одговорности правних особа, Закон о спречавању сукоба интереса, Закон о заштити сведока и други прописи.

Законом о Уреду за сузбијање корупције и организованог криминала Републике Хрватске, између осталог су уређени и организација, надлежност и овлашћења Уреда за сузбијање корупције и организованог криминала, делокруг и надлежност судова за поступање у предметима кривичних дела одређених тим законом и низ организационих, статусних и техничких питања везаних за функционисање тог државног органа. Овим законом је одређено да је Уред посебно „државно тужилаштво“, које се установљује за подручје Републике Хрватске са седиштем у Загребу. Законом су одређена кривична дела, са елементима организованости, у којима Уред обавља послове државног тужиоца, а реагује и у случајевима, ако се у уз основе сумње да је извршено кривично дело, за које се гоњење предузима по службеној дужности, појаве назнаке организованог криминала.

У односу на организацију и надлежност судова за поступање у предметима организованог криминала и других кривичних дела одређених Законом о Уреду за сузбијање корупције и организованог криминала, у првом реду треба имати у виду да се у поступку примењује и Закон о казненом поступку (у даљем тексту ЗКП РХ) и други општи прописи кривичног права уколико Законом о Уреду за сузбијање корупције и организованог криминала није другачије прописано.

У Министарству унутрашњих послова Републике Хрватске, Равнатељству полиције, Управи криминалистичке полиције делује Одељење организованог криминала (још од 1992.године), чији је задатак да у сарадњи са осталим јединицама (у првом реду Одељењем за привредни криминал и корупцију, Одељењем криминалитета дрога, Одељењем посебних криминалистичких послова и Одељењем криминалистичке аналитике), као и са другим органима државне власти и полицијама других земаља, прикупља податке, обрађује и анализира те

информације, припрема, планира и спроводи криминалистичке обраде над криминалним удружењима која делују на подручју Хрватске или су повезане са инсотранством, бави се нормативном делатношћу, превенцијом итд. У службама као што су Царинска управа, Девизни инспекторат и Пореска управа не постоје посебна одељења за сузбијање организованог криминала, већ само одељења за откривање и пријављивање кривичних дела која, наравно, могу да пријаве и та кривична дела. Потребно је истаћи да Закон о Уреду за сузбијање корупције и организованог криминала Републике Хрватске као „Основни закон“, којим се Република Хрватска супротставља организованом криминалу, по својој суштини је „мешовитог“ карактера и у њему се осим организације, надлежности и овлашћења функционера који поступају у тим поступцима (дакле тужилаца и других запослених, као и полиције), одређује и делокруг надлежности судова, њихово поступање, уређују одређени нови законски (процесни) институти и одређује начин поступања судова у одређеним ситуацијама, као што су нпр. давање статуса сведока сарадника (крунског сведока) итд. Важно је напоменути да према члану 106. став 4. ЗКП РХ, у „редовним“ кривичним поступцима притвор може трајати најдуже шест месеци док је чланом 28. став 2. Закона о уреду предвиђено да укупно време притвора у претходном поступку за кривична дела организованог криминала и остала кривична дела из члана 21. Закона може трајати 12 месеци. Овај закон решава и питање обезбеђења принудног одузимања средстава, прихода или имовине прибављене кривичним делом, питање службене тајне, средстава за рад итд.

Босна и Херцеговини је у септембру 2009. године усвојила Стратегију за борбу против организованог криминала за период 2009.-2012. године. Стратегија се заснива на правним и институционалним оквирима односно законима који се, између осталог, односе на проблематику борбе против организованог криминала у Босни и Херцеговини, а то су: Закон о кривичном (казненом) поступку БиХ, Кривични (казнени) закон БиХ, Закон о суду БиХ, закон о Тужилаштву БиХ, Закон о заштити сведока под претњом и угрожених сведока, Закон о високом судском и тужилачком већу БиХ, Закон о спречавању прања новца, Закон о програму заштите сведока, Закон о државној граничној служби БиХ, итд.

У оквиру првостепеног кривичног одељења суда БиХ постоје три посебна одељења и то: Одељење за ратне злочине, Одељење за организовани криминал, привредни криминал и корупцију и Одељење за сва остала кривична дела из надлежности суда БиХ. У надлежности Посебног одељења за организовани криминал, привредни криминал и корупцију суда БиХ су сви кривични поступци по оптужним актима Посебног одељења за организовани криминал, привредни криминал и корупцију Тужилаштва БиХ, с тим што је овај суд посебан у односу на сличне судове у региону, по томе што је за та кривична дела надлежан и у првостепеном и другостепеном поступку.

Законом о сузбијању организованог криминала и најтежих облика привредног криминала и Законом о изменама тог закона уређени су оснивање, организација, надлежност и овлашћења посебних организационих јединица тужилаштва и суда, те других државних органа у *Републици Српској* за борбу против организованог криминала. Потребно је нагласити да, када је у питању Република Српска, у оквиру Окружног суда у Бања Луци постоји Посебно одељење за организовани криминал и најтеже облике привредног криминала (Посебно одељење) које је, као и Тужилаштво надлежно за читаву територију Републике Српске када су у питању кривична дела организованог криминала и најтежих облика привредног криминала. Радом Посебног одељења руководи председник Одељења кога као и судије у то Одељење распоређује председник Окружног суда у Бања Луци из реда судија тог суда, без ограничења мандата, с тим да у случају потребе у то одељење Високи судски и тужилачки савет може именовати судије и из других судова у Босни и Херцеговини. У Казнено-поправном заводу у Бања Луци егзистира Посебна притворска јединица за извршење мере притвора одређеног у кривичном поступку за кривична дела организованог и најтежих облика привредног криминала.

У *македонском* законодавству, борба против организованог криминала је по први пут предвиђена Законом о јавном тужилаштву из 2004.године, којим је у оквиру Републичког јавног тужилаштва формирано посебно Одељење за гоњења учинилаца казних дела из области организованог криминала (члан 29. Закона). Ова дефиниција, којом је одређена надлежност (делокруг) посебног одељења, садржи елементе овог појма одређене Конвенцијом из Палерма: организована

група од најмање три лица, која делује одређени период са циљем остваривања непосредне или посредне финансијске или друге врсте материјалне користи, али је додато – надлежност и за друга казнена дела за која је законом прописана казна затвора од најмање четири године. Другачију дефиницију садржи Закон о полицији из 2006. године (члан 18.), према коме се у централним полицијским службама формира Одељење за организовани криминал. Дефиниција је у једном делу усаглашена са Законом о јавном тужилаштву, али је проширена и на дела која су по природи транснационална, као и откривање организованих група које користе насиље или друге врсте силе и притиска, укључују се у легалне економске активности и коруптивним радњама остварују услове за лакше остваривање профита и заштите од казног гоњења. Такође, Законом о судовима из 2006. године, предвиђено је формирање посебних одељења за организовани криминал у појединим већим судовима, али овај закон не садржи никакву јасну дефиницију организованог криминала.³³³

У земљама западног Балкана постоје савремени легислативни (национална законодавства) и институционални елементи (специјални државни субјекти или органи са посебним овлашћењима), када је у питању супростављање организованом криминалу. Њихово успостављање, у мање-више, сличним облицима, и прилагођавање актуелним друштвеним потребама, односно испољеним облицима овог вида криминалне делатности, у многеме може олакшати борбу против организованог криминала у овом региону.

2. ЛЕГИСЛАТИВНИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ЕЛЕМЕНТИ САВРЕМЕНОГ СИСТЕМА СУПРОТСТАВЉАЊА ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Када је у питању национални одговор Републике Србије на савремене изазове организованог криминала, слично представљеним државама света и земљама из окружења, и он је базиран на више нивоа, од којих су најважнији: *легислативни ниво*, који се састоји у применама националног законодавства и

³³³ Камбовски, В.: *Међународно-правни оквир сузбијања организованог криминала*, Научни скуп “Примена међународног кривичног права – организовани криминал”, Удружење за међународно кривично право, Тара, мај 2007., стр. 18.

стратешких докумената која омогућавају покривање нових инкриминација које врши организовани криминал, *оперативни ниво*, који подразумева извршне превентивне и репресивне мере владе у онемогућавању организованог криминала и смањењу простора за његову инфилтрацију и *инфраструктурни (организацијски) ниво*, који обухвата организовање посебних служби и органа, чији је једини циљ борба против организованог криминала, као и њихову сарадњу са специјализованим међународним субјектима.

2.1. Правни основ савременог система супротстављања организованом криминалу Републици Србији

Осим што је усвојила и ратификовала све важније међународне конвенције, када је у питању супростављање организованом криминалу, наша земља је била и у обавези да национално законодавство прилагоди прокламованим међународним стандардима, у складу са Споразумом о стабилизацији и придруживању са Европском унијом. Овај споразум је Република Србија парафирала (7.11.2007. године) и потписала (29.4.2008.године), с тим што га је Народна скупштина Републике Србије ратификовала 9.9.2008. године (*Службени гласник РС*, бр. 83/2008). У циљу што ефикасније борбе против организованог криминала, а нарочито његових прекограничних облика испољавања, усвојен и низ других стратешких докумената, који су потом конкретизовани кроз акционе планове.

2.1.1. Национално законодавство

Поред тога што је већ одавно кривичноправна наука указивала на неопходност предвиђања и примене посебних правила, метода и поступака када су у питању кривична дела организованог криминала, тек од пре неколико година, озбиљно се приступило решавању овог проблема. Не улазећи у разлоге таквог нормативног стања, треба констатовати да је 2001. године доношењем Законика о кривичном поступку, у наше кривичнопроцесно законодавство први пут уведено нешто посебно, специфично, истина скоро симболично, када су у питању ова

кривична дела. Две су групе одредаба које садржи овај законски текст, а које се директно или индиректно односе на процесноправна питања сузбијања организованог криминала, и поред тога што су у почетку била превдиђена као општи институти кривичног процесног права. Прву групу чиниле су одредбе које су се директно и искључиво тикале откривања и доказивања ове групе кривичних дела (надзор и снимање телефонских и других разговора и комуникација техничким средствима и оптичким снимањима лица), док је друга група одредаба то чинила посредно и тикала се предвиђања нових могућности заштите сведока и оштећених.³³⁴

У међувремену је изменама и допунама Законика о кривичном поступку (*Службени лист СРЈ*, бр. 70/2001 са свим каснијим изменама и допунама), уведено посебно поглавље посвећено одредбама за кривична дела организованог криминала (Посебне одредбе о поступку за кривична дела организованог криминала - Глава XXIXа ЗКП), а потом су посебна правила везана за ову групу кривичних дела донесена и у Закону о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала (*Службени гласник РС*, бр. 42/2002 са свим каснији изменама и допунама).³³⁵

У Законику о кривичном поступку садржане су посебне одредбе о поступку за кривична дела организованог криминала, о поступку одузимања предмета и имовинске користи и поступку међународне сарадње у откривању и кривичном гоњењу учинилаца кривичних дела организованог криминала. Ту се предвиђају могућности предузимања посебних истражних радњи које се односе на: сведока сарадника, остваривање увида у рачун банкарске или друге финансијске организације, привремену обуставу исплате односно издавања сумњивог новца, вредносних папира или предмета.

Кад је реч о материјалном законодавству, подсећамо да су постојећим решењима из Кривичног законика Републике Србије (*Службени гласник РС*, бр.

³³⁴ Упореди: Бејатовић, С.: Кривичнопроцесна питања нових метода откривања и истрага кривичних дела организованог криминалитета, *Зборник радова са научног скупа о организованом криминалитету – стање и мере заштите*, Београд, 2005, стр. 66.

³³⁵ У овом закону је, по први пут, јасно уређено образовање, организација, надлежност и овлашћења посебних организационих јединица државних органа (Специјално тужилаштво, Служба за сузбијање организованог криминала, Посебна одељења надлежних судова и Посебна притворска јединица), ради откривања и кривичног гоњења учинилаца кривичних дела организованог криминала

42/2002 са свим каснијим изменама и допунама) утврђени општи оквири и облици одговорности за колективно извршење кривичних дела, као што су саучесништво, договарање, организовање за вршење кривичних дела, и други, као и да су посебно предвиђена и санкционисана кривична дела која се тичу организованог криминала (нпр. илегалне миграције, разни облици кријумчарења и фалсификовања и др.).

Да би се спречило прање новца, које је нужан производ деловања организованог криминала, у претходном периоду, односно на тадашњем савезном нивоу (СРЈ) је донет Закон о спречавању прања новца (*Службени гласник РС*, бр. 42/2002) и две одлуке везане за његову реализацију: 1) Одлука о начину и роковима обавештавања Савезне комисије за спречавање прања новца о трансакцијама новца утврђеним у члану 6. Закона о спречавању прања новца и 2) Одлука о методологији за обављање интерне контроле послова које обвезници из члана 5. Закона о спречавању прања новца извршавају према том закону (*Службени гласник РС*, бр. 38/2002).

На основу напред наведеног, може се закључити да унутрашњи одговор држава је несумњиво најважнији и најснажнији вид реакције на организовани криминал и његове појавне облике с обзиром да, са становишта унутрашњег права, државе поседују ефективне могућности да му се супротставе легитимно и легалним средствима. Међутим, слично осталим бившим социјалистичким земљама које су и данас у транзицији, наше друштво и званични државни органи нису увек и у довољној мери били припремљени за све изазове и опасности посткомунистичког периода.³³⁶

2.1.2. Стратегијска документа

Придруживање Европској унији за Републику Србију представља стратешко опредељење, које подразумева прихватање усвојених европских вредности и стандарда у читавом низу области.³³⁷ Слободан проток људи и робе

³³⁶ Нпр. атентат на премијера др Зорана Ђинђића, који се догодио 12.03.2003. године.

³³⁷ Влада Републике Србије је у марту 2008. године усвојила Национални програм за интеграцију у Европску унију који обухвата читав низ политичких, економских и безбедносних критеријума који се морају ускладити са стандардима Европске уније.

између држава чланица ЕУ, уз истовремено супростављање прекограничном организованом криминалу, на националном и наднационалном нивоу, захтева увођење одговарајућих мера и стандарда у овој области. Будући да се Република Србија већ граничи са три земље - чланице ЕУ (Мађарска, Румунија и Бугарска), од којих једна припада “Шенген-зони” (Мађарска), а имајући у виду скоро приступање Европској унији и других земаља у окружењу (Хрватска), од изузетног је значаја имплементација донетих стратегија које су директно или индиректно везане за супростављање организованом криминалу.

2.1.2.1. Стратегија националне безбедности

Стратегија националне безбедности Републике Србије представља најважнији стратешки документ којим се утврђују основе политике безбедности у заштити националних интереса Републике Србије. Њено полазиште чине суверенитет и територијални интегритет, економски просперитет, социјална стабилност, развој демократије и владавина права, поштовање људских и мањинских права, европска спољнополитичка оријентација и унапређење сарадње са најугицајнијим субјектима међународне заједнице и државама у региону. Она потврђује приврженост Републике Србије општим демократским вредностима, међународном праву и поштовању сопствене државотворне традиције.

Опредељења исказана у Стратегији националне безбедности изражавају спремност Републике Србије да у оквиру Организације уједињених нација, европских и других међународних организација и регионалних структура, доприноси изградњи и унапређењу сопствене, регионалне и глобалне безбедности.

Такође, ова Стратегија даје и анализу окружења Републике Србије, идентификује безбедносне изазове, ризике и претње (међу којима су и тероризам; организовани криминал; наркоманија, пролиферација оружја за масовно уништење; високотехнолошки криминал и угрожавање информационих и телекомуникационих система; и др.) утврђује националне интересе, одређује циљеве, основна начела и елементе политике националне безбедности и

дефинише структуру, начела функционисања и одговорности у оквиру система безбедности.³³⁸

Циљеви политике националне безбедности јесу унапређење безбедности грађана, друштва и државе, јачање институција националне безбедности, превентивно деловање кроз спровођење ефикасних мера и активности, као и адекватно решавање ризика и претњи безбедности ради заштите националних интереса.

Република Србија, примењујући ову стратегију, обавезала се и на регионалну сарадњу у областима: заједничке обуке и ангажовања елемената система безбедности у мултинационалним операцијама, управљања кризама и управљања границом, супротстављања тероризму и организованом криминалу, заштите од елементарних непогода и техничко-технолошких несрећа и заштите животне средине, природних ресурса и здравља грађана.

На националном нивоу, деловање државних и осталих органа и институција Републике Србије, у области унутрашње безбедности, овом стратегијом је усмерено на заштиту уставног поретка, живота и имовине грађана, спречавање и сузбијање свих облика тероризма, организованог, финансијског, економског и високотехнолошког криминала, корупције, прања новца, трговине људима, наркоманије, пролиферације конвенционалног наоружања и оружја за масовно уништење, обавештајних и субверзивних делатности, као и других изазова, ризика и претњи безбедности.

2.1.2.2. Национална стратегија за борбу против организованог криминала

С обзиром да организовани криминал представља најсложенију и најопаснију врсту криминала у сваком друштву и једну од највећих претњи савременом човечанству, Република Србија је стратешким приступом, доносећи Националну стратегију за борбу против организованог криминала, и уз помоћ међународне заједнице, развила националне капацитете и потенцијале за ефикасну борбу против свих облика организованог криминала, а посебно против

³³⁸ Стратегија националне безбедности Републике Србије (доступно на - www.vlada.gov.rs/strategije).

различитих облика коруптивног повезивања и утицаја његових носилаца у структурама државне власти.

Овом стратегијом Влада утврђује политику у области успостављања ефикасног система за борбу против организованог криминала, кроз дефинисање стратегијских циљева, улога и одговорност и државних субјеката. Њом се одређују и оквири за израду планова имплементације, чиме се стварају додатни услови за ефикасније укључивање Републике Србије у регионални, европски и светски концепт борбе против организованог криминала.

Стратегија је у складу са Националним програмом за интеграцију у Европску унију, као и текућим реформским процесима у земљи, пре свега оним који су наведени у документу „Европско партнерство”, и у чврстој је концепцијској и функционалној вези са стратегијама у Републици Србији које се односе на: борбу против корупције, прања новца и финансирања тероризма, трговину људима, интегрисано управљање границом, недозвољену трговину дрогама и супротстављање илегалним миграцијама.

Примена Стратегије заснована је на три основна принципа супростављања организованом криминалу: примени и развијању превентивног и репресивног деловања, одузимању имовине проистекле из кривичних дела организованог криминала и активном развијању поверења и сарадње са грађанима и приватним сектором, ради повезивања свих снага и потенцијала друштвене заједнице.

Стратегијом се, у складу са међународним стандардима и препорукама, у дужем временском периоду предвиђају могући трендови и правци развоја организованог криминала и дефинишу одговарајући основни циљеви и могућности Републике Србије за његово предупређење и смањивање на најмању могућу меру. Такође, њоме се дефинише политика, правац и методологија државних органа с циљем:

- развијања проактивног приступа у борби против организованог криминала;
- повећања ефикасности у борби против организованог криминала одговарајућом применом превентивног и репресивног деловања, као и одузимање имовине проистекле извршењем кривичног дела;

-хармонизације националног законодавства са међународним стандардима у области борбе против организованог криминала;

- јачања капацитета (људских и материјално-техничких) свих државних органа који учествују у борби против организованог криминала;

- јачања сарадње на националном, регионалном и међународном нивоу; и

-јачања сарадње између државних органа, приватног сектора и цивилног друштва.³³⁹

Национална стратегија за борбу против организованог криминала у потпуности је утемељена на свим важећим законима, конвенцијама, билатералним и мултилатералним уговорима, као и другим правним актима донетим и усвојеним до дана ступања на снагу ове стратегије.

2.1.2.3. Стратегија супростављања илегалним миграцијама

Стратегијом супростављања илегалним миграцијама у Републици Србији у периоду 2009-2014. године (*Службени гласник РС*, бр. 25/2009), утврђује се политика у области успостављања ефикасног система супротстављања илегалним миграцијама, одређује оквире за израду планова имплементације, дефинише улоге и одговорност државних субјеката, идентификује стратегијске циљеве и утврђује основне правце акције у процесу успостављања и остваривања дугорочне одрживости и ефикасности система супротстављања илегалним миграцијама.

Главни циљ Стратегије представља значајно побољшање ефективности и повећање ефикасности у супротстављању илегалним миграцијама, као облика организованог криминала, а приоритети су: испуњавање критеријума за либерализацију визног режима (тзв.“бели шенген”); убрзавање процеса стабилизације и придруживања Републике Србије Европској унији; јачање безбедносних капацитета и потенцијала Републике Србије, и спровођење концепта интегрисаног управљања границом.³⁴⁰

³³⁹ Национална стратегије за борбу против организованог криминала (*Службени гласник РС*, бр. 23/2009).

³⁴⁰ Стратегија супростављања илегалним миграцијама у Републици Србији у периоду од 2009-2014. године (*Службени гласник РС*, бр. 25/2009).

Методологија супротстављања илегалним миграцијама заступљена у овој Стратегији заснована је на позитивном законодавству Републике Србије, најбољој пракси полиције Републике Србије и ЕУ, те Шенгенском каталогу мера којим су обухваћене четири фазе супротстављања илегалним миграцијама, и то: активности у трећим земљама, земљама порекла и транзита; билатерална и међугранична сарадња; мере на спољашњим границама (управљање границама – провере и надзор) и остале активности унутар земље.

Методологија супротстављања илегалним миграцијама обухвата два основна правца деловања: проактивно и реактивно. Проактивно деловање чини скуп мера које предузимају субјекти ангажовани на стварању и развијању стратегије у достизању формулисаног генералног циља, усмереног на предупређење појаве илегалних миграција (инкриминација, законске процедуре, сарадња органа државне управе, вођење евиденција, размена информација, систем раног упозоравања, обавештајни рад, анализа ризика, рад официра за везу, профилисање лица, медијске кампање, примена савремене технологије, сарадња са грађанима, закључивање споразума о реадмисији и закључивање споразума о запошљавању у другој земљи).

Реактивно деловање чини скуп мера које предузимају субјекти ангажовани на стварању и развијању стратегије у достизању формулисаног генералног циља, усмереног на сузбијање појаве илегалних миграција (одбијање захтева за визу, одбијање уласка, откривање илегалних миграната, лица која помажу илегалне миграције и њихово процесуирање, отказ боравка, прихватилиште за странце, спровођење до границе и реадмисија).

Стратегија супротстављања илегалним миграцијама сачињена је приступом стратегијског пројектовања, планирања, позиционирања и учења, који је обухватио две фазе процеса стратегијског менаџмента, и то: стратегијску анализу и формулисање стратегије. Стратегијском анализом утврђено је постојеће стање у области феномена илегалних миграција, а затим је оно упоређивано са жељеним стањем дефинисаним Стратегијом (визијом и генералним циљем стратегије). Примењене су SWOT анализа (снаге, слабости, шансе и претње) и GAP анализа (анализа разлике), као и квантитативни и квалитативни приступ. Такође, испоштовани су следећи принципи анализе: релевантност,

свеобухватност, значајност и коректност. Логичка форма анализе заснована је на концепту: постављање премиса и њихово упоређивање, извођење коректног закључка и давање препоруке. На основу резултата (закључака и препорука) анализе формулисана је Стратегија супротстављања илегалним миграцијама коју чини систем општих и специфичних циљева и мера за њихово остваривање.

2.1.2.4. Стратегија борбе против трговине људима

Трговина људима је вишеслојан, комплексан и динамичан друштвени феномен који захтева свеобухватни (правни и друштвени) приступ проблему, односно примену ефикасних мера на плану превенције, сузбијања, кажњавања учинилаца и заштите жртава, уз обавезну међусобну сарадњу држава. У складу са тим, Република Србија је израдила Стратегију борбе против трговине људима (*Службени гласник РС*, бр. 111/2006). Овај документ је израђен према Смерницама за националне планове акције Пакта стабилности и у складу са Програмом за израду и реализацију свеобухватног националног одговора на проблем трговине људима и најбоље праксе у региону, припремљеног од стране Међународног центра за развој миграционе политике (ICMPD).

Стратегија се састоји од низа мера и активности које треба предузети у циљу правовременог и свеобухватног одговора на проблем трговине људима у земљи, са посебним нагласком на заштиту људских права жртава. Израдом стратегије успостављени су јасни стратешки циљеви који треба да буду реализовани кроз различите активности државних институција, невладиних и међународних организација. Ове активности су посебно представљене и у Националном плану акције за борбу против трговине људима, који је донет по усвајању стратегије. Стратегија представља националну политику борбе против трговине људима у Републици Србији и првенствено се базира на заштити људских права жртава.

Стратешки циљеви Републике Србије у борби против трговине људима груписани су у пет области: институционални оквир (унапређење националног механизма за идентификацију, помоћ и заштиту жртава); превенција (повећање нивоа свести о проблему трговине људима као облика модерног ропства); помоћ,

заштита и реинтеграција жртава (побољшање идентификације жртава свих облика трговине људима, спречавање секундарне виктимизације жртава/сведока од стране државних органа, сачињавање дугорочних програма заштите и реинтеграције жртава трговине људима); међународна сарадња (остваривање континуиране међународне и регионалне сарадњу са службама, институцијама, организацијама које раде на овом проблему у циљу ефикаснијег гоњења учинилаца кривичног дела трговине људима и других кривичних дела са елементима експлоатације људи) и праћење и евалуација резултата (редовна анализа деловања државних институција, невладиних и међународних организација у циљу успостављања успешног националног механизма за борбу против трговине људима).

2.1.2.5. Национална стратегија за борбу против дрога

Усвајањем декларације Специјалне секције Генералне скупштине Уједињених нација (United Nations General Assembly Special Session on the World drug problem - UNGASS) 1998. године, све земље чланице су обавезане да до 2008. године креирају и спроводе своје стратегије и програме за смањење понуде и потражње дрога. Стратегија за борбу против дрога у Републици Србији за период од 2009. до 2013. године усклађена је са Стратегијом Европске уније за подручје дрога и са другим међународним документима који регулишу организовану борбу против дрога (препоруче Савета Европе, Јединствена конвенција Уједињених нација о опојним дрогама из 1961. измењена и допуњена Протоколом из 1972. године, Конвенција о психотропним супстанцама из 1971. и Конвенција против недозвољеног промета опојним дрогама и психотропним супстанцама из 1988. године). У складу са препоруком Савета Европе, у изради стратегије, коришћено је стручно знање Европског центра за праћење дрога и зависности од дрога (European Monitoring Center on Drug and Drug addiction - EMCDDA) и других европских стручњака. Овај документ је примарно заснован на принципима

поштовања основних људских права: људског достојанства, слободе, једнакости, солидарности, као и на поштовању демократије и владавине закона.³⁴¹

Општи циљ стратегије је унапређење и очување здравља становништва смањењем коришћења дрога и штетних последица проузрокованих злоупотребом дрога. Овом стратегијом обухваћена су следећа подручја деловања: координација (увезивање активности свих одговарајућих служби, институција и организација на националном и локалном нивоу у циљу ефективног и ефикасног деловања друштва у борби против дрога), смањење понуде дрога (предузимање одговарајућих мера у циљу смањења производње, трговине и дистрибуције дрога и спречавање незаконите трговине и коришћења прекурсора, односно супстанци које могу да се користе у недозвољеној производњи опојних дрога и психотропних супстанци, као и *спречавање организованог криминала и „прања новца” стеченог у трговини дрогама*); смањење потражње дрога (спровођење свеобухватних мера и активности које имају за циљ смањење броја корисника дрога, смањење социјалних и здравствених последица коришћења дрога и помоћ у реинтеграцији бивших зависника у друштво); информисање, истраживање и евалуација (перманентно информисање грађана и едукација стручњака различитих профила у свим службама, у области: здравствене и социјалне заштите, образовања, унутрашњих послова, судства, војних установа и завода за извршење казне, медија и информисања, локалне самоуправе, као и представника удружења и цивилног друштва) и међународна сарадња (јачање сарадње са институцијама и организацијама у региону, Европи и свету чија делатност је везана за борбу против трговине дрогом).

2.1.2.6. Национална стратегија за борбу против корупције

Борба против корупције захтева организован и дуготрајан процес примене осмишљено дефинисаних стратешких мера за спречавање и сузбијање корупције. Национална стратегија за борбу против корупције обухвата три кључна елемента, и то: ефикасну примену антикорупцијских прописа; превенцију, која подразумева

³⁴¹ Национална стратегија за борбу против дрога у Републици Србији у периоду 2009.-2013. године (доступно на - www.vlada.gov.rs/strategije).

отклањање могућности за корупцију, и подизање свести и образовање јавности, ради јавне подршке за спровођење антикорупцијске стратегије.

Циљ ове Стратегије је смањење корупције и постизање антикорупцијске културе на нивоу развијених европских земаља, кроз предузимање следећих активности:

- трајно отклањање услова за настанак и развој корупције;
- установљавање правног и институционалног оквира за превенцију и сузбијање корупције;
- доследно успостављање кривичне и моралне одговорности за незаконите радње;
- успостављање жељених етичких стандарда;
- ефикасна примена међународно установљених стандарда у овој области;
- транспарентно финансирање политичких странака, избора, као и изборних кампања;
- спречавање сукоба интереса у јавном сектору;
- законито и одговорно спровођење одлука;
- повећање ефикасности органа надлежних за спровођење закона и надзорних институција;
- реформа државне управе, у циљу веће професионалности и транспарентности;
- отворени и транспарентни поступци планирања и коришћења буџетских средстава, и јавна контрола коришћења буџетских средстава;
- обука и помоћ приватном сектору у спровођењу мера против корупције;
- дефинисање улоге медија у борби против корупције;
- стимулисање грађана да се укључе у борбу против корупције;
- сарадња и подизање опште свести о правима и обавезама државних органа, привредних субјеката, цивилног друштва и грађана у односу на корупцију; и
- укључивање у регионалну и међународну борбу против корупције.³⁴²

Стратегија се састоји из три дела: увода (кључни елементи стратегије, дефиниција корупције, достигнути међународни стандарди у борби против

³⁴² Национална стратегије за борбу против корупције (доступно на - www.vlada.gov.rs/strategije).

корупције, претпоставке и циљеви стратегије, постојеће стање корупције, узроци и последице корупције), системи и области (политички систем, правосудни систем и полиција, систем државне управе, територијалне аутономије, локалне самоуправе и јавних служби, систем јавних финансија, привредни систем, медији, учешће грађана и цивилног друштва у борби против корупције) и имплементација стратегије (надзор над спровођењем стратегије и акционог плана; координација државних органа у борби против корупције; примена прописа из области решавања сукоба интереса за функционере у свим гранама власти; контрола примене прописа о финансирању политичких странака и изборних кампања; надзор над радом органа који се баве борбом против корупције; развијање планова интегритета у јавном и приватном сектору; давање иницијативе за измену и доношење прописа државних органа; редовно периодично извештавање Народне скупштине и јавност о раду и међународна и регионална сарадња у области борбе против корупције).

С обзиром на то да се корупција се јавља тамо где постоје могућности и интереси структура стратегије је усмерена на оба ова чиниоца, првенствено кроз идентификацију праваца деловања заснованих на системским реформама и јачање мера којима се смањује корист од корупције.

2.1.2.7. Национална стратегија за борбу против прања новца и финансирања тероризма

Прање новца³⁴³ је процес прикривања незаконитог порекла новца или имовине стечених криминалом, а финансирање тероризма представља покушај или обезбеђивање или прикупљање средстава или имовине, у намери да се користе или са знањем да могу бити коришћени, у целости или делимично, за извршење терористичког акта од стране терориста или од стране терористичких организација.

³⁴³ Процена Међународног монетарног фонда је да је укупан обим прања новца у свету између два до пет процената укупног светског друштвеног производа. Износ у новцу који одговара наведеним процентима је од 590 милијарди до 1,5 билиона америчких долара годишње. С обзиром на тајност и природу прања новца, наведени подаци су само индикатор величине проблема.

Полазећи од наведених чињеница, основни циљеви Националне стратегије за борбу против прања новца и финансирања тероризма су:

- превентивним и репресивним мерама утицати на смањење криминалитета у вези са прањем новца и финансирања тероризма;
- имплементирати међународне стандарде чије спровођење омогућава чланство или повољнији статус државе у међународним организацијама;
- развити систем сарадње и одговорности свих учесника у борби против прања новца и финансирања тероризма;
- унапредити сарадњу јавног и приватног сектора на плану борбе против прања новца и финансирања тероризма;
- обезбедити транспарентност финансијског система.³⁴⁴

Борба против прања новца директно је повезана са другим облицима борбе против криминала, тако да се овом стратегијом дају и препоруке у вези са: одузимањем противправно стечене имовинске користи; привременим мерама код одузимања противправне имовинске користи; обрнутим теретом доказивања у вези са одузимањем противправне имовинске користи и управљањем привремено одузетом противправном имовинском користи.

Неопходност израде овакве стратегије у нашој земљи, заснива се на два основна разлога. *Први* разлог су дешавања током деведесетих година прошлог века у Аутономној покрајини Косово и Метохија, када је новац добијен активностима организованих криминалних група, пре свега од кријумчарења наркотика, у значајној мери коришћен за финансирање терористичких активности, незакониту набавку наоружања и друге потребе. *Други* разлог је ситуација након доласка међународних снага безбедности, у јуну 1999. године на Косово и Метохију, када су настављене активности појединих терористичких група које делују према српском становништву, припадницима међународних снага, као и према припадницима српске војске и полиције на подручју Прешева и Бујановца, и то преко административне линије са територије Аутономне покрајине Косово и Метохија. Финансирање наведених терористичких активности је, у највећој мери, настављено средствима прибављених вршењем кривичних дела, пре свега кријумчарењем наркотика и пребацивањем илегалних миграната.

Сврха Националне стратегије за борбу против прања новца и финансирања тероризма је да се, на основу описа и анализе стања и трендова криминалитета, као и анализе законодавног, институционалног и оперативног оквира борбе против прања новца и финансирања тероризма, дају препоруке за превазилажење проблема и унапређивање постојећег система.

2.2. Облици друштвеног реаговања у оквиру савременог система супротстављања организованом криминалу у Републици Србији

Безбедносна политика једног друштва, а нарочито њен сегмент који се бави криминалитетом и кривичним правосуђем у најширем смислу речи (криминална политика), одражава степен свесности државе о проблему противправних понашања појединца или група, без обзира на присутност проблема те врсте или на тзв. тамну бројку.³⁴⁵ Повећање броја кривичних дела организованог криминала не огледа се у пуној мери у статистикама, с обзиром на раширену сумњу у погледу тога колики је проценат кривичних дела откривен, истражен и разјашњен, односно верује се да је све већи проценат кривичних дела за која се никада није сазнало, односно која никада нису пријављена надлежним органима. Из наведеног недвосмислено произлази да је проблем са феноменом организованог криминала уистину сам по себи сложен и захтева прецизне методе за његово спречавање, откривање и разјашњавање.

Савремени систем супротстављања организованом криминалу захтева постојање широких и добро осмишљених концепцијских основа, на којима се изграђују и дефинишу различити облици реаговања у друштву. Основни облици друштвеног реаговања су превенција и репресија, а данас, све више, у ове облике убраја се заштита, помоћ и реинтеграција жртава овог облика криминала.

У оквиру савременог система супротстављања организованом криминала могу се издвојити и активности система безбедности усмерене ка *заштити и помоћи жртвама овог облика криминала*, као и њиховој *реинтеграцији* у

³⁴⁴ Национална стратегија за борбу против прања новца и финансирања тероризма (доступно на - www.vlada.gov.rs/strategije).

³⁴⁵ Детаљније видети у: Муратбеговић Е.: *Превенција организираног криминала (мјере сигурносне политике)*, Сарајево, 2003.

савремене друштвене токове. Није реч о неком посебном делу система супростављања организованом криминалу, већ о систему активности превентивног и репресивног карактера, које се спроводе паралелно са мерама превенције и репресије, од тренутка идентификације жртава организованог криминала па све до њихове реинтерграције у друштво. Тако на пример, у активности система безбедности усмерене ка заштити и помоћи жртвама организованог криминала, спадају мере помоћи жртвама трговине људима, с тим што су у земљама у транзицији, носиоци ове делатности најчешће суплементарни субјекти система безбедности (сигурне куће и сл.).

2.2.1. Превентивне мере

Превентивне мере у савременом систему супростављања организованом криминалу представљају облик друштвене реакције, у виду планске и координиране активности друштвених субјеката и државних органа, на предупредивању, односно спречавању настанка, и развој организованог криминала. Другим речима, оне представљају скуп практичних и партнерских мера и активности друштва, које спроводе специјализовани органи на отклањању узрока и услова који доводе до појаве организованог криминала.³⁴⁶

Формулисање једне конкретне криминалне политике подразумева одређење криминалних фактора и њихово инкорпорисање у програме превентивног карактера.³⁴⁷ За успех криминалне политике потребно је да ови

³⁴⁶ Превенција организованог криминала представља задатак за који су одговорни сви субјекти друштва, како државни тако и недржавни, што значи да ниједан од њих не може ефикасно спречавати кривична дела без помоћи других, односно, да је неопходно успоставити партнерство између субјеката из јавне и приватне сфере. Појам партнерства указује на равноправан положај локалних субјеката, тј. узајамно уважавање надлежности, заједничке анализе криминала, одређивање приоритета и доношење одлука о начину ангажовања партнера. Препорука 21 Комитета министара Савета Европе државама чланицама о партнерству у превенцији криминала из 2003. године дефинише партнерство као „начин за повећање успеха у постизању заједничког циља, преузимањем заједничке одговорности и дељењем ресурса од стране различитих субјеката, било да су они јавни или приватни, колективни или индивидуални. Регионални институт за *community policing* државе Њујорк под партнерством подразумева сарадњу на заједничком проблему, идентификовање заједничких циљева, конзистентно комуницирање и размену информација, заједничку перцепцију проблема и репере када су проблеми решени, као и да све стране доприносе раду на постизању заједничких циљева или решавању проблема. Наведено према - Grant, В.Н., Terry, Ј.К.: *Law Enforcement in the 21 Century*. Boston, MA: Pearson Education, 2005., p. 300.

³⁴⁷ Експертска комисија Савета Европе указала је на постојање два модела партнерства у превенцији организованог криминала: француски и скандинавски. *Француски модел* се остварује

фактори буду исправно постављени, а нарочито је важна подршка друштва и његових припадника.³⁴⁸

У савременом систему супротстављања организованом криминалу, у зависности од степена приоритета или важности примене, превентивне мере се такође могу поделити на:

- *Примарне превентивне мере* које обухватају мере друштвене превенције на сузбијању субјективних и објективних фактора који су узрок организованог криминала;

- *Секундарне превентивне мере* које подразумевају систем мера друштвене акције и реакције на изражену појаву и активност организованог криминала. Оне обухватају откривање конкретних узрока криминалног одраза стања, те његових објективних и субјективних детерминанти. Секундарна превенција подразумева примену метода посматрања и опсервације организованих криминалних група и предузимање непосредних и конкретних мера ради отклањања узрока

преко савета за превенцију криминала на нивоу департмана и општина. Тај модел партнерства проширен је увођењем локалних уговора о безбедности који се закључују између локалних и регионалних партнера, при чему префект, градоначелник и државно тужилаштво имају кључну улогу. Уговори треба да садрже: 1) анализу стања криминала и расположивих ресурса које може да користи Истраживачки институт Министарства правде; 2) дефинисане приоритете превентивног деловања који проистичу из анализе и 3) израду акционог плана. У Белгији је од 1992. године присутна пракса закључивања две врсте уговора између савезне владе и локалних власти: 1) уговора о безбедности у проблематичним градовима (од 1997. године уговори о безбедности и заједници) и 2) превентивних уговора у градовима који то нису. Код уговора о безбедности 75% финансијских средстава је предвиђено за локалну полицију, нарочито за побољшање односа са становништвом, а осталих 25% за програме превенције криминала. Превентивни уговори су у потпуности усмерени ка програмима превенције криминала. За политику превенције одговоран је градоначелник, а у сваком граду са којим је склопљен уговор основан је локални савет за превенцију криминала ради лакше интеграције и праћења развоја политике превенције са културном, економском, социјалном и осталим политикама. Саветом председава градоначелник, а чланови су локални политичари и представници релевантних служби (правосуђа, полиције, образовања, социјалних питања и др). Неколико истраживања о ефективности тог модела партнерства у Белгији, више је било усмерено ка евалуацији процеса него остварених резултата. Иако садрже мешовите резултате, постоје јасне индикације да је видљиво партнерство између локалних служби у градовима где политика превенције смањује стопу криминала. *Скандинавски модел партнерства* успоставља се кроз савете за превенцију криминала, али и између грађана који се организују самостално или у сарадњи са локалним службама (нпр. Групе очева и Групе мајки које надзиру младе у Данској и контактирају са родитељима проблематичне деце). Национални савет за превенцију криминала основан је у Шведској 1974. године, у Финској 1989. године, а у Данској 1971. године. Шведски национални савет од 1999. године има одељење за формулисање и спровођење мера на локалном нивоу где такође постоје савети за превенцију. Наведено према - Sohn, W.: Превенција криминала у европској перспективи: доприноси Савета Европе моделу партнерства, *Погледи бр. 2.*, Београд, 2003., стр. 87–89.

³⁴⁸ Никач, Ж.: *Транснационална сарадња у борби против криминаитета Еуропол и Интерпол*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, стр. 57.

организованог криминала (разни видови преваспитавања и рехабилитације - педагошке, психолошке, социјалне, здравствене и друге мере ресоцијализације личности); и

- *Терцијалне превентивне мере* које су усмерене на спречавање поврата или рецидивизма међу примарним повратницима из области организованог криминала. (нпр. помоћу условне осуде и разних рехабилитационих третмана). Терцијална превенција се спроводи ради елиминисања штетних утицаја реакције средине на бивше извршиоце кривичних дела организованог криминала на основу специјалистичких програма и саветовања.

Наиме, основни предуслов за успешну борбу против организованог криминала је детекција узрока његовог настајања, а који су садржани у економским, политичким и другим друштвеним односима. Такође, када се разматра проблематика превентивне делатности у супротстављању организованом криминалу, мора се имати на уму чињеница да он стално покушава да успостави одговарајуће везе са органима власти, тј. значајним државним и политичким субјектима. Успостављање поменуте везе врши се свим средствима, а корупција је најперфиднији и најопаснији облик, те из тог разлога превентивне мере морају бити усмерене управо на елиминисање ове друштвено изузетно штетне појаве.

Један од битних проблема у спровођењу мера превенције настаје услед чињенице да она није законски регулисана, тако да је један од кључних задатака настојање да превенција буде прописана одговарајућим законским нормама. Такав приступ омогућио би да још више дође до изражаја ефикасност примене одговарајућих превентивних метода и разноврсност облика међусобне сарадње свих органа и субјеката надлежних и обавезних да поступају превентивно у одређеним ситуацијама.

У спровођењу превентивних активности у савременом систему супростављања организованом криминалу значајну улогу имају бројне друштвене и државне институције. Од посебног значаја су превентивне мере деловања: породице, школе и других васпитно-образовних, спортских, културних и сличних институција. Такође, на овом пољу, веома значајно место заузимају превентивне мере које предузимају поједини државни органи, као што су полиција, тужилаштво, судови, инспекцијски органи и други.

У мере превенције, у оквиру система супротстављању организованом криминалу, у ширем смислу спадају поступци и сличне активности државних и друштвених органа усмерених на спречавање негативних друштвених појава, забрањених и штетних последица и стварање услова за њихово настајање убудуће. У зависности од циља мере превенције по свом садржају могу бити: економске, васпитно-образовне, социјално-заштитне, социјално-васпитне, здравствене, правне, управно-административне, дисциплинске, криминално-политичке и друге. Мере превенције у правном смислу имају за циљ спречавање нарушавања правних правила понашања, учвршћивање законитости, законске и моралне одговорности појединаца са што мање принуде и кажњавања. Мере превенције које се предузимају у оквиру криминалне политике усмерене су на спречавање криминалног, прекршајног, социјално-патолошког или сличног понашања које би могло да проузрокује криминалну или неку сличну негативну последицу. Кривичноправне мере превенције односе се на предвиђеност казне у закону (генерална превенција), њено изрицање и извршење (специјална превенција). Тужилаштво и кривични суд у својим анализама о криминалитету које достављају надлежним органима, иницирају доношење појединих превентивних мера у односу на криминалитет, његове узроке и појавне облике. Полицијске мере превенције су: криминалистичка контрола повратника, позорничка и патролна делатност, контрола исправности возила и возача, *контрола кретања на државној граници*, контрола предмета и ношења оружја, промета и транспорта експлозива, запаљивих и других материјала, обезбеђења личности и објеката и друго. Остварују се мерама превентивне криминалистике, полицијске информатике, предузимањем појединих управних радњи и слично. Ове мере предузимају и поједине инспекцијске службе, финансијска полиција, царина и друге.³⁴⁹

“У превентивној делатности полиције, кад је у питању борба против организованог криминала, није могуће пронаћи методе које ће бити трајне и универзалне, већ је веома битно да се на време детектују узроци и на основу тога усмери делатност свих државних органа, а не само полиције. Наиме, превентивне мере у борби против организованог криминала требало би да предузимају и сви други органи откривања, контроле и надзора, као и органи гоњења и пресуђења,

³⁴⁹ Кривокапић, В.: *Опита разматрања о организованом криминалу и његовој превенцији*, студија

али и многи други органи, институције и установе уз одговарајуће нормативно регулисање ове области”.³⁵⁰ За примену превентивних мера поменути органи морају имати одговарајући стручни кадар и адекватну опремљеност, уз потпуну самосталност, ауторитативност и поштовање законитости.

Стратегија полицијске делатности на супротстављању криминалу уопште, а нарочито организованом, еволуира у односу на осамдесете и деведесете године прошлог века. Промена полицијског приступа огледа се у томе да тај приступ више није реактиван тј. орјентисан на догађаје (симптоме), већ је добрим делом превентиван и усредсређен на деловање унапред, како би се предухитрио криминални акт.³⁵¹

Уколико тужилаштво и судство врше ефикасно функцију гоњења, односно суђења и пресуђења извршилаца кривичних дела организованог криминала, они својим активностима остварују и значајне превентивне ефекте. Осим тога, значајну улогу у превенцији организованог криминала имају и средства јавног информисања, и то како у делу правовременог и објективног општег информисања, тако и на утицај који она имају на свест грађана, на формирање ставова јавног мњења према организованом криминалу.

Најзад, промене и измене у систему превентивних мера које се предузимају у борби против организованог криминала морају се заснивати на новим и тачним сазнањима о узроцима, условима и облицима испољавања организованог криминала, као и на сазнањима о постигнутим ефектима до тада примењиваних превентивних мера.

2.2.2. Репресивне мере

Репресивне мере су дуго времена представљале основни метод супротстављања организованом криминалу, па је у том контексту и претња високим казнама имала за циљ сузбијање организованог криминала. Кривичне санкције, а посебно казна, заузимају значајно место у склопу репресивних мера у супротстављању организованом криминалу и оне су у суштини принудног

“Полиција и превенција организованог криминалитета”, Полицијска академија, 2006., стр.16.

³⁵⁰ Бошковић, М.: *Транснационални организовани криминалитет*, Полицијска академија, Београд, 2003, стр. 226.

³⁵¹ Симоновић, Б.: Улога полиције у превенцији криминалитета на нивоу локалне заједнице, *Безбедност* бр. 1, Београд, 2001, стр. 35,36.

карактера у односу на учиниоца кривичног дела. Примена оваквих мера изискује доследно поштовање начела законитости, јер се његовим кршењем људи доводе у неравноправан положај, а то је уједно и напад на права и слободе грађанина, која су му загарантована одговарајућим правним актима. Дакле, за разлику од превенције, репресија представља облик друштвеног реаговања на конкретне појаве организованог криминала, односно, по правилу, она долази до изражаја после извршења кривичног дела.

2.2.2.1. Врсте репресивних мера

Репресивне мере предузимају органи откривања, гоњења и пресуђења кривичних дела и учинилаца, и то свака у делокругу своје надлежности и овлашћења. Пошто се у савременом систему супротстављању организованом криминалу репресивне мере примењују етапно, можемо их поделити на мере:

- откривања извршених кривичних дела;
- откривања и проналажења учинилаца кривичних дела, те обезбеђења ваљаних личних и материјалних доказа;
- оптужења учиниоца;
- доношења пресуде о проглашењу оптуженог кривим;
- изрицања кривичне санкције, након правоснажности пресуде коју доноси надлежни органи; и
- извршења правоснажне кривичне санкције.³⁵²

Репресија је поверена специјализованим државним органима, тј. полицији, тужилаштву, судовима и органима за извршење кривичних санкција. Досадашња пракса је у целини показала да успешно и ефикасно деловање ових органа у откривању кривичних дела организованог криминала и њихових учинилаца, експедитивно спровођење кривичног поступка и изрицање праведне и заслужене казне учиниоцу, има велики „превентивни“ значај и снажно делује на потенцијалне учиниоце кривичних дела.

С обзиром на раширено мишљење да је у већини држава Европе, а посебно у државама западног Балкана, дошло до кризе унутрашње безбедности, а тиме и

³⁵² Милутиновић, М.: *Криминологија*, Савремена администрација, Београд, 1998., стр. 427.

до повећане потребе за контролом организованог криминала, све су израженије тенденције да се контролни механизми државе учине стриктнијим и конзервативнијим, уместо либералнијим. Та тенденција полази од претпоставке да изузетно репресивни контролни апарати располажу значајним потенцијалом који може допринети смањењу обима организованог криминала. Међутим, ово гледиште у пракси се показало погрешним, с обзиром на то да у земљама са изузетно оштром казненом политиком количина криминала није у паду, већ напротив - у осетном је порасту у односу на земље са либералним кривичним законодавствима. Ову тезу потврђују нпр. САД, које, иако имају изузетно оштру казнену политику, имају количину криминала који у великој мери већ превазилази оквире који би требало да одржи политика контроле, а са друге стране, имамо скандинавске државе, које су познате по либералној казненој политици, али је степен угрожености држава од криминала на заиста подношљивом нивоу.³⁵³

Према томе, да би примена репресивних мера у супротстављању организованом криминалу, која је са израженом тенденцијом на заоштравању казнене политике, дала жељене резултате, потребно је да је прате и појачане мере превентивног карактера које су усмерене на отклањање узрока који доводе до ескалације појединих видова испољавања организованог криминала. У сваком случају су репресивне мере нужност у супротстављању организованом криминалу и морају се стално прилагођавати његовим појавним облицима. С тим у вези, веома битну улогу у изналажењу и законском предвиђању репресивних мера имају међународне организације и институције које, израдом и усвајањем заједничких конвенција и декларација, обавезују државе чланице да у своје законодавство уграде бројне нове мере репресивног карактера, нарочито када су у питању мере за супротстављање корупцији, кријумчарењу дрога, оружја и људи.

Када се говори о кривичнопроцесним аспектима, савременог система супростављања организованом криминалу, осим спровођења општих мера на откривању и проналажењу извршиоца кривичних дела, веома је значајна примена посебних репресивних мера односно посебних истражних мера, као и заплена и конфискација имовине стечене криминалном делатношћу.

³⁵³ Детаљније видети: Соколовић, Р.: *Полиција и кривични поступак – супротстављање*

2.2.2.2. Примена посебних репресивних мера

Неспорно је да је развој технологије омогућио широку примену контролних мера према потенцијалним извршиоцима кривичних дела, а нарочито у области супротстављања организованом криминалу.³⁵⁴ Модерна технологија омогућила је, поред прислушкивања и тајног снимања телефонских разговора и снимање разговора уживо у приватним просторијама, надзор помоћу видео снимака, електронску обраду података и њихове глобалне размене, електронске методе откривања и хватања учинилаца кривични дела.

Иако је примена ових мера данас првенствено везана за репресивну делатност органа откривања, гоњења и суђења у случајевима организованог криминала, уочава се и све већи тренд њихове размене и примене у превенцији организованог криминала, као и криминала уопште. Регулатива која овај тренд омогућава иде у два правца, и то: увећавање права на тајни надзор приватних просторија употребом акустичких и оптичких уређаја, нарочито у борби против организованог криминала, и у правцу увећавања права на постављање уређаја за стални надзор улица и других места (видео камере), на којима се, по искуству, врше криминалне радње.³⁵⁵

Наведене мере се користе када класичне криминалистичке мере и истражне радње не дају веће резултате. Основна разлика између посебних мера и општих криминалистичких мера је у доказној снази, помоћу њих прикупљених података и сазнања. Наиме, док се резултати примене класичних полицијских мера не могу користити пред судом као доказ, осим изузетно, и имају само неформалну сазнајну вредност за потребе координације и планирања даљих истражних радњи

организованом криминалу, Службени гласник РС, Београд, 2003.

³⁵⁴ Примена ових мера, у последњих 30-так година, често је предмет жустре дебате како у САД, тако и у земљама Европске уније. Већина дискусија се своди на њихово дефинисање као “неужног зла”, у демократским друштвима. С једне стране, примена специјалних истражних мера сматра се ефикасним и неопходним у супростављању савременим облицима криминала, док се пак, с друге стране третирају и као веома ризичне и контраверзне, с обзиром да задиру у приватност и експлоатишу туђе поверење, носећи опасност и ризик од полицијске корупције и компромитовања судских процеса. Наведено према – Fijnaut, C., Marx, G.: *Undercover – Police Surveillance in Comparative Perspective*, The Hague-London-Boston, 1995., p. 1.

³⁵⁵ Милетић, С.: О неким регулаторним аспектима превенције криминалитета, *Зборник радова са научног скупа – Место и улога полиције у превенцији криминалитета*, Београд, 2002., стр. 65.

у кривичном поступку, подаци и сазнања до којих се дошло са посебним мерама, имају доказну снагу пред судом.³⁵⁶

Циљ ових мера је јасан, а то је да се на један ”флексибилан начин“ дође до доказне грађе за откривање, расветљавање и пресуђивање конкретне кривичне ствари организованог криминала. Имајући у виду наведено које говори у прилог неопходности ових посебних мера и поступака и следећи искуства компаративног кривичнопроцесног законодавства и у наше кривичнопроцесно законодавство уведене су посебне методе откривања и истраге кривичних дела организованог криминала.

Посматрано појединачно, у посебне мере откривања и доказивања кривичних дела организованог криминала прописане у Законнику о кривичном поступку Републике Србије спадају:

1. Надзор и снимање телефонских и других разговора или комуникација другим техничким средствима и оптичко снимање лица;
2. Симуловани правни послови;
3. Мере контролисане испоруке;
4. Прикривени иследник;
5. Сведок сарадник;
6. Компјутерско упоређивање података; и
7. Контрола пословних и личних рачуна и привремено одузимање предмета и имовинске користи.³⁵⁷

Правни основ за увођење ових мера и у наше кривичнопроцесно законодавство садржан је како у унутрашњем праву, тако и у међународним правним актима које је ратификовала наша земља, а који предвиђају могућност

³⁵⁶ Прилично распрострањено мишљење када је у питању примена посебних истражних мера, је да се против њих окривљени не може адекватно бранити, јер није ни упознат са њима у време реализације. Наведено према – Meyer, J.: *Verdeckte, Kriminalistik*, no. 1, 1999., p. 49.

³⁵⁷ Нпр. у немачком законодавству постоји веома широка палета мера у оквиру прикривених истрага прописаних Законом о кривичном поступку, које се односе на сузбијање илегалне трговине дрогама и других врста организованог криминала. Те одредбе су донете 1992. године, да би касније биле проширене и Законом о унапређењу сузбијања организованог криминала из 1998. године, обухватајући: акустичне методе надгледања и тзв. прислушкивање, визуелне методе надгледања (опсервација и инсталација видеокамера), контрола писама и промета поштанских пакета, ангажовање информаната, скривених лица и прикривених истражитеља и контролу транспорта помоћу опсервације, прислушкивања или уз пратњу прикривених истражитеља. Наведено према – Schmidt-Sommerfeld, C.: *Verdeckte Ermittlungen bei der Rauschgift – bekämpfung, Kriminalistik*, no. 7, 2001., p. 483.

озакоњења и примене оваквих мера. Све ове посебне мере су тајне операције, које се спроводе без знања лица која су тим мерама погођена, уз примену адекватних оптичких акустичких и других средстава којима се, према правилима обавештајног рада прикупљају релевантна сазнања и подаци о организованој криминалној делатности.

У вези нормирања наведених мера, евидентно је да се законодавац Републике Србије стриктно се држао препорука датих у Резолуцији XVI конгреса Међународног удружења за кривично право (ADIP), одржаног у Будимпешти 1999. године, где је прецизирано да се посебне мере се могу примењивати само под следећим условима:

- да су изричито предвиђене законским одредбама (начело легалитета);
- да не постоје блаже мере за остварење истог циља (начело супсидијарности);
- да се ради о врло тешким кривичним делима (начело сразмерности);
- на основу постојања законом предвиђеног степена вероватноће (основи сумње или основана сумња) да је извршено кривично дело;
- на основу одлуке надлежног судског органа;
- да су прецизно временски ограничена; и
- уз постојање надзора над законитим спровођењем мера.³⁵⁸

Имајући у виду садржину посебних мера, као и међународна акта којима се штите слобода и права човека и грађанина, и то посебно оних која се тичу приватности једног лица (права на приватност, права на неповредивост тајности комуницирања) а овим мерама се највише задире у зону заштићених и гарантованих слобода и права грађана, сасвим је неспоран и још више оправдан став да се оне могу примењивати само на основу закона, односно да је закон којим се ограничавају слобода и права применом ових мера нужност у демократском друштву, с тим што то не даје право држави да неограничено подвргава своје грађане примени ових мера.

Наиме, њихова примена се у савременом систему супротстављања организованом криминалу може дозволити само уз поштовање највиших доказаних стандарда у кривичном поступку, који неће задирати у зону

³⁵⁸ Милошевић, М: *исто*, стр. 432.

заштићених права и слобода грађана, односно, да се перманентним и избалансираним системским приступом, како према људским правима и слободама, тако и према потребама за ефикасним гоњењем извршилаца кривичних дела, максимално спречи евентуална злоупотреба ових мера.

2.2.2.3. Правосудна сарадња у кривичним стварима

У Републици Србији правосудна сарадња са другим државама у кривичним стварима, одвија се на основу домаћег законодавства, као и међународних уговора и конвенција које је закључила, односно којима је приступила Република Србија. Кад је реч о домаћем законодавству, треба, пре свега, истаћи Законик о кривичном поступку који је донет 2001. године и који, у својим посебним поглављима о међународној правној помоћи и извршавању међународних уговора, као и екстрадицијама окривљених и осуђених лица регулише сва четири основна облика међународне правне помоћи, и то:

- а) опште видове међународне правне помоћи у кривичним стварима;
- б) уступање и преузимање кривичног гоњења;
- в) извршавање страних кривичних пресуда; и
- г) екстрадицију окривљених и осуђених лица.

Под *општим видовима међународне правне помоћи* Законик предвиђа посебно извршење појединих процесних радњи, као што су саслушање окривљеног, сведока и вештака, увиђај, претрес просторија и лица, заплону предмета, као и достављање аката, писмених материјала и других предмета који су у вези са предкривичним и кривичним поступком у држави молиљи. У Законнику су, као пример, наведени само неки општи облици међународне правне помоћи, што значи да Законик дозвољава и друге облике ове врсте међународне правне помоћи (члан 531.).

Кад је реч о *уступању кривичног гоњења*, према Законнику о кривичном поступку (члан 536.), ако је на територији Републике Србије кривично дело извршио странац који има пребивалиште у страниој држави, онда се тој држави могу уступити сви кривични списи ради кривичног гоњења и суђења, ако се страна држава томе не противи. Уступање се може дозволити за кривична дела за

која је предвиђена казна затвора до 10 година, као и за кривична дела угрожавања јавног саобраћаја, без обзира на висину казне. Ако је оштећени држављанин Републике Србије, уступање није дозвољено ако се он томе противи, осим ако је дато обезбеђење за остваривање његовог имовинско-правног захтева. Ако се окривљени налази у притвору Законик предвиђа да ће се од стране државе затражити да се у року од 15 дана изјасни да ли преузима кривично гоњење.

Законик о кривичном поступку (члан 537) предвиђа и могућност да страна држава може да затражи од Републике Србије да предузме гоњење држављанина Републике Србије или лица које има пребивалиште у Републици Србији, за кривично дело извршено у иностранству. Одлуку о предузимању кривичног гоњења доноси јавни тужилац према месту пребивалишта окривљеног лица на територији Републике Србије. О одбијању да се предузме кривично гоњење, као и о правноснажној одлуци донесеној у кривичном поступку, обавештава се страна држава која је упутила захтев.

Када је у питању *извршење страних кривичних пресуда*, Законик о кривичном поступку (члан 534) предвиђа да ће домаћи суд извршити инострану правноснажну пресуду у односу на санкцију ако је то предвиђено међународним уговором или на основу узајамности и ако санкцију изрекне и домаћи суд према кривичном законодавству Републике Србије. Према томе иностране кривичне пресуде се у Републици Србији не могу извршавати директно, већ је неопходно да домаћи суд прилагоди ту пресуду домаћем законодавству и лицу изрекне кривичну санкцију у складу са тим законодавством која се затим извршава.

Законик о кривичном поступку у посебном поглављу регулише питање *екстрадиције окривљених и осуђених лица* (чл. 539 - 555), а предвиђа и претпоставке за издавање окривљених и осуђених лица, као и сам поступак за утврђивање тих претпоставки. Тако, као претпоставке за издавање лица из Републике Србије Законик предвиђа: да се не ради о држављанину Републике Србије; да дело због кога се тражи издавање није извршено на територији Републике Србије, против ње или њеног држављанина, да је дело због кога се тражи изручење кривично дело и по домаћем закону и по закону државе у којој је извршено; да по домаћем закону није наступила застарелост кривичног гоњења или застарелост извршења казне или да кривично дело није обухваћено

амнестијом; да странац чије се издавање тражи није због истог дела од домаћег суда већ осуђен, или да за исто дело није од домаћег суда правноснажно ослобођен, осим ако се стичу услови за понављање кривичног поступка предвиђени Закоником, или да против странца није у Републици Србији због истог дела учињеног према Републици Србији покренут кривични поступак, а ако је покренут поступак због дела према држављанину Републике Србије, да је положено обезбеђење за остваривање имовинско-правног захтева оштећеног; да је утврђена истоветност лица чије се издавање тражи; да има довољно доказа за основану сумњу да је странац чије се издавање тражи учинио кривично дело или да постоји правноснажна пресуда (чл. 540).³⁵⁹

Одређене одредбе о пружању међународне правне помоћи садржане су и у делу Законика о кривичном поступку којима је *регулисано поступање правосудних органа у сузбијању организованог криминала*. У овом делу Законика регулисано је питање сарадње са другим државама у погледу контролисаних испорука, у складу са Конвенцијом УН против нелегалног промета опојних дрога и психотропних супстанци, затим питања која се тичу привременог одузимања предмета и имовинске користи, тражење података од других државних органа, банака и других финансијских организација који се односе на контролу пословања одређеног лица, те замрзавања сумњивог новца, вредносних папира или предмета у складу са Конвенцијом о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом, контролу пословних и личних рачуна осумњиченог, питање тајних истрага (прикривени иследник, питање надзора и снимање телефонских и других разговора или комуникација другим техничким средствима и оптичких снимања лица, итд). Одређене облике међународне правне сарадње предвиђа и Закон о организацији и надлежности државних органа о сузбијању организованог криминала. Тако је, као вид међународне правне помоћи, посебно предвиђено саслушање сведока и оштећеног путем видео конференцијске везе.

³⁵⁹ Од овог правила ЗКП предвиђа и изузетак, према коме се може одобрити издавање држављанина Републике Србије међународном суду који је признат потврђеним међународним уговорима и то под условима да је дело због кога се тражи изручење кривично дело и по домаћем закону и по закону државе у којој је извршено; да по домаћем закону није наступила застарелост кривичног гоњења или застарелост извршења казне или да кривично дело није обухваћено

Када је у питању однос између домаћег законодавства и међународних уговора, Законик о кривичном поступку изричито даје примат међународним уговорима. Наиме, према Законику, међународна правна помоћ у кривичним стварима, укључујући и екстрадиције одвија се на основу међународних уговора. Тек ако нема међународног уговора или одређена питања нису с њим регулисана, примењују се одредбе домаћег законодавства. Наведено решење произилази и из одредаба Устава Републике Србије, према којима су општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори саставни део правног поретка Републике Србије и непосредно се примењују. Дакле, међународни уговори, односно конвенције које је ратификовала Република Србија, формално-правно имају у Србији снагу закона, а у хијерархији правних аката и већу снагу од закона. Тиме је решено питање имплементације билатералних и мултилатералних међународних уговора у домаће законодавство.

2.2.2.4. Заплена и конфискација имовине стечене криминалном делатношћу

Профит, односно, добит је по многим мишљењима кључни елемент за постојање организованог криминала. Без профита нема мотивације за криминално удруживање и релативно висок степен појединачног ангажмана, односно ризика.³⁶⁰ Одузимањем незаконито стечене добити, односно њеном потпуном конфискацијом, разбија се снага организованог криминала и истовремено се лишава нужног капитала и његове основе за инвестирање. Поред овог, постоји још један прагматичан разлог за овакав став, а то је да таква одузета имовина ствара средства и фондове за даљу борбу против организованог криминала.³⁶¹

амнестијом; да је утврђена истоветност лица чије се издавање тражи; да лице за исто кривично дело није већ осуђено од домаћег суда.

³⁶⁰ Упореди: Крапац, Д.: Посебне мјере и радње за откривање и сузбијање казних дјела организованог криминалитета у новом Закону о казном поступку Републике Хрватске, *Хрватски љетопис за казено право и праксу*, бр. 2, Загреб, 1997, стр. 404; Сингер, М.: Организовани криминал, *Хрватски љетопис за казено право и праксу*, бр. 2, Загреб, 1998., стр. 549.

³⁶¹ Hanning, P.J.: Individual Liability for Conduct by Criminal Organizations in the United States, *Revue internationale de Droit penal* 68, Eres, 1997, p.766.

Када је реч о мерама које се могу предузети у односу на имовину и приход криминалног порекла, у међународним документима³⁶² се прави разлика између *заплене или замрзавања*, на једној, и *конфискације* на другој страни. Заплена или замрзавање је привремена забрана преноса, претварања, располагања или преметања имовине или привремено предузето чување или контрола, коју на основу наредбе, издаје суд или други надлежни орган. С друге стране, конфискација означава трајно лишавање имовине на основу наредбе суда или другог надлежног органа. Веома је значајно што међународни документи предвиђају да у случају када је криминална добит, делимично или у целости, претворена у неку другу имовину, и таква имовина подлеже заплени или конфискацији. То се односи и на ситуацију у којој је имовина криминалног порекла помешана са законито стеченом имовином. Велика новина у односу на кривичноправне и кривичнопроцесне институте, представља и могућност увођења законских претпоставки. У том смислу се постојање знања, намере или сарадње као елемената кривичних дела прања новца може претпоставити на основу објективних фактичких околности.³⁶³

Кривични законик Републике Србије не познаје казну конфискације имовине. Међутим, до доношења овог законика, конфискација имовине је била кривична санкција у нашем законодавству која је била уведена тадашњим Кривичним законом (члан 34., члан 39а).³⁶⁴ Према том законском решењу ово је била општа одредба која се могла применити код осуде за свако кривично дело са елементима организованог криминала за које изречена казна затвора није била мања од четири године. Одузимање имовинске користи је специфична кривичноправна мера, јер не улази у систем кривичних санкција, већ спада у

³⁶² Када је у питању проблематика одузимања прихода и имовине стечене криминалном делатношћу, наша земља је у току 2001. и 2002. године, ратификовала следеће конвенције: Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала (усвојена 2000. године у Палерму), Конвенцију о прању новца (усвојена 1999. године у Стразбуру), Конвенцију о сузбијању финансирања тероризма (усвојена 1999. године у Њујорку), Конвенцију о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом (усвојена 1999. године у Стразбуру), Конвенцију Уједињених нација против корупције (усвојена 2003. године у Њујорку).

³⁶³ Илић, Г.; Бановић, Б.: Међународни стандарди одузимања имовине стечене криминалом и домаће законодавство, *Правна ријеч – часопис за правну теорију и праксу* бр. 12, Удружење правника Републике Српске, Бања Лука, 2007, стр. 303-305.

³⁶⁴ О сврсисходности поновног увођења мере конфискације имовине у наше законодавство видети: Лазаревић, Љ.: Кривично законодавство као основа за конституисање политике сузбијања криминалитета, *Правни информатор*, бр. 10, Београд, 2003, стр. 211.

кривичноправне мере и везана је за извршење кривичног дела, а изриче се у кривичном поступку. Циљ ове мере је да се ни у ком случају не дозволи да се учинилац кривичног дела обогати извршењем тог дела. Кривичним закоником Републике Србије прописано је да ће имовинска корист прибављена кривичним делом бити одузета и од лица на која је пренета, без накнаде или уз накнаду која очигледно не одговара стварној вредности.³⁶⁵

Законик о кривичном поступку Републике Србије регулише, као посебан поступак, поступак за примену мера безбедности (чл. 505.-512.), а у оквиру њега и поступак за примену мере одузимања предмета (чл. 512.). Према овим одредбама, предвиђено је да ће се предмети одузети само када је донета пресуда којом је оптужени оглашен кривим, али и у изузетним случајевима када се кривични поступак не заврши пресудом, којом се оптужени оглашава кривим, ако то захтевају интереси опште безбедности или разлози морала. Када су у питању кривична дела организованог криминала, овај законик, предвиђа специфична решења за одузимање предмета и имовинске користи стечене овим кривичним делом. Према члану 504р, ако постоји основи сумње или основана сумња да је извршено кривично дело организованог криминала, суд може одредити привремено одузимање предмета и имовинске користи и ван услова предвиђених у редовном поступку, где ће се примењивати одредбе Закона о извршном поступку и одговарајуће норме ЗКП.

Законом о одузимању имовине проистекле из кривичног дела (*Службени гласник РС* бр. 97/2008) уређују се услови, поступак и органи надлежни за откривање, одузимање и управљање имовином проистеклом из кривичног дела. Одредбе овог закона примењују се за кривична дела: организованог криминала, приказивање порнографског материјала и искоришћавање деце за порнографију (члан 185. ст. 2. и 3. Кривичног законика), против привреде (члан 223. став 3, члан 224. став 2, члан 225. став 3, члан 226. став 2, члан 229. ст. 2. и 3, члан 230. став 2. и члан 231. став 2. Кривичног законика), неовлашћена производња, држање и

³⁶⁵ Према официјелним подацима (*Статистички годишњак Републике Србије*, Београд, 2005, стр. 431), мера одузимања имовинске користи изречена је у 2005. години у 1481 случају. Међутим, ако се има у виду да је за кривична дела против привреде осуђено 2695 лица, против имовине 9496 лица, а против службене дужности 1038 лица, добијамо укупно 13229 лица осуђених за кривична дела код којих се најчешће прибавља противправна имовинска корист. Према томе, мера

стављање у промет опојних дрога (члан 246. ст. 1. и 2. Кривичног законика), против јавног реда и мира (члан 348. став 3. и члан 350. ст. 2. и 3. Кривичног законика), против службене дужности (члан 359. став 3, члан 363. став 3, члан 364. став 3, члан 366. став 5, члан 367. ст. 1. до 3, 5. и 6. и члан 368. ст. 1. до 3. и 5. Кривичног законика), против човечности и других добара заштићених међународним правом (члан 372. став 1, члан 377., члан 378. став 3, члан 379. став 3, чл. 388. до 390. и члан 393. Кривичног законика).³⁶⁶

Органи надлежни за откривање, одузимање и управљање имовином проистеклом из кривичног дела организованог криминала су јавни тужилац, суд, организациона јединица Министарства унутрашњих послова надлежна за финансијску истрагу и Дирекција за управљање одузетом имовином.

Према наведеном закону уколико постоји опасност да би касније одузимање имовине проистекле из кривичног дела организованог криминала било отежано или онемогућено, јавни тужилац може поднети захтев за привремено одузимање имовине. Ако постоји опасност да ће власник располагати имовином проистеклом из кривичног дела организованог криминала пре него што суд одлучи о захтеву јавни тужилац може донети наредбу о забрани располагања имовином и о привременом одузимању покретне имовине. Привремено одузимање имовине траје до доношења одлуке о захтеву за трајно одузимање имовине.

Након ступања оптужнице на правну снагу, а најкасније у року од годину дана по правноснажном окончању кривичног поступка јавни тужилац подноси захтев за трајно одузимање имовине проистекле из кривичног дела. По окончању главног рочишта суд доноси решење којим усваја или одбија захтев за трајно одузимање имовине.

С обзиром на прекограничне облике испољавања организованог криминала, наш законодавац је предвидео и међународну сарадњу када је у питању одузимање имовине проистекле из кривичног дела. Међународна сарадња

одузимања имовинске користи је изречена према нешто више од 10 % лица осуђених за поменута кривична дела.

³⁶⁶ За кривична дела из члана 185. ст. 2. и 3, члана 230. став 2, члана 348. став 3, члана 350. ст. 2. и 3, члана 366. став 5, члана 367. ст. 1. до 3, 5. и 6, члана 368. ст. 1. до 3. и 5, члана 372. став 1, члана 377., члана 378. став 3, чл. 388. до 390. и члана 393. Кривичног законика одредбе овог закона

остварује се на основу међународног споразума. Међународна сарадња у смислу одредаба овог закона обухвата пружање помоћи у проналажењу имовине проистекле из кривичног дела, забрану располагања и привремено или трајно одузимање имовине проистекле из кривичног дела.

На основу изнетих законских одредби, на националном и међународном нивоу, може се констатовати да је општеприхваћено становиште да се најефикаснијим мерама у супростављању организованом криминалу сматрају оне којима се његовим актерима, нарочито вођама одузима имовина, или било која друга материјална корист остварена вршењем незаконите делатности.

2.2.3. Заштита и реинтеграција жртава појединих облика организованог криминала

Жртва је лице које је појединачно или колективно претрпило штету, укључујући физичко или ментално повређивање, емотивну патњу, материјални губитак или груб напад на своја основна права, услед чињења или нечињења која представљају кршење кривичних закона држава, што се односи и на законе који забрањују злоупотребу власти. Жртвом се сматра свако ко испуњава наведене услове, без обзира на то да ли је учинилац идентификован или није, да ли је ухапшен, да ли се против њега води судски поступак, да ли је проглашен кривим и без обзира на степен његовог сродства са жртвом. Термин „жртва“ обухвата по потреби и блиску породицу и лица која жртва директно издржава, као и лица која су претрпела штету помажући жртвама које су се нашле у невољи.³⁶⁷

Досадашња доктрина бавила се кривичним делом, криминалним понашањем, криминалом, извршиоцем и осталим елементима кривичног дела, док је жртва кривичног дела била у другом плану. Жртва кривичног дела је обично појединац, али је могуће да постоји и заједничка жртва (тзв. колективна виктимизација). У доктрини је извршена подела жртава на лажне и праве. *Лажне* обухватају симуланте чији је мотив освета или уцена и жртве које су умишљене

примењују се ако имовинска корист прибављена кривичним делом, односно вредност предмета кривичног дела прелази износ од милион и петсто хиљада динара.

³⁶⁷ *Индикатори људске безбедности у Србији - Извештај за 2004. годину*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2005, стр. 11.

(имагинарне). *Праве (стварне)* жртве су оне које нису допринеле сопственом статусу и повреди, а то су углавном случајне, небитне, жртве – саучесници, жртве услед неопрезности, алтернативне (нпр. учествовање у дуелима), провокатори и намерне (нпр. еутаназија). С друге стране, у доктрини се сусрећемо и са појмом тзв. *деликта без жртава*. Њима се означавају криминална понашања која сама по себи нису злочини, већ их као такве одређује јавни ред и мир, државни интереси и друштвени морал у свакој земљи. Немају жртву у класичном смислу и углавном вређају јавне интересе и добра, па је веома тешко одредити њихову непосредну жртву (нпр. уживање опојних дрога, проституција, кријумчарење људима, коцкање и друга)³⁶⁸.

Као и код осталих облика криминала, и политика заштите и реинтеграције жртава организованог криминала, такође се преплиће са наведеним последицама и представља део савременог система супростављања организованом криминалу. Да би се остварио њен потпун ефекат, потребно је да држава дефинише стратегију и политику помоћи жртвама овог облика криминала, и усагласи је са националном стратегијом за супростављање организованом криминалу. Политика заштите и реинтеграције жртава организованог криминала представљала би на националним и међународним стандардима засновано деловање владиних, међувладиних и невладиних субјеката у отклањању штетних последица разних облика виктимизације, ради реинтеграције жртава у нормалне друштвене токове.

Основу такве политике чине:

- развијање проактивног приступа у процесу заштите и реинтеграције жртава појединих облика организованог криминала;
- повећање ефикасности у процесу заштите и реинтеграције жртава појединих облика организованог криминала одговарајућом применом различитих облика деловања;
- хармонизација националног законодавства са међународним стандардима у области заштите и реинтеграције жртава појединих облика организованог криминала;

³⁶⁸ Ibid.

- јачање људских и материјално-техничких капацитета свих државних органа који учествују у процесу заштите и реинтеграције жртава појединих облика организованог криминала;

- јачање сарадње између владиних и невладиних организација на националном, регионалном и међународном нивоу;

- јачање социјалне политике у циљу егзистенцијалног збрињавања жртава;

- медијске кампање у циљу афирмације постигнутих резултата и упознавања јавности са положајем и потребама жртава ради њихове реинтеграције и укључивања у нормалне друштвене токове.

Као најчешће жртве организованог криминала, појављују се жртве трговине људима и жртве - зависници од опојних дрога.

Кад је у питању заштита, пружање подршке и помоћи жртвама трговине људима, у нашој земљи, успостављен је Национални механизам за координацију активности и креирање политике борбе против трговине људима. Овај механизам се састоји из два нивоа: централног-стратешког и оперативног. Централни ниво за имплементацију чине: Савет за борбу против трговине људима, Национални координатор за борбу против трговине људима и Републички тим за борбу против трговине људима. Оперативни ниво чине: правосудни органи, полиција³⁶⁹ и Служба за координацију заштите жртава трговине људима.

Основни задаци Службе за координацију заштите жртава трговине људима³⁷⁰ су: прикупљање информација о потенцијалним жртвама трговине, идентификација и пружање помоћи жртви на терену, упућивање жртава на одговарајуће услуге и помоћ у потребним административним процедурама, информисање жртава о правима и постојећим врстама помоћи, координација процеса пружања помоћи током законских процедура, транспорт жртава и праћење реинтеграције жртава у заједници.

Републички тим за борбу против трговине људима је мултидисциплинарно тело, које се састоји од представника државних институција, невладиних и

³⁶⁹ Дана 5. јула 2004. године министар унутрашњих послова донео је Инструкцију о условима за одобрење привременог боравка страним држављанима жртвама трговине људима, а на основу члана 101. Закона о кретању и боравку странаца и међународних обавеза које је наша земља преузела.

међународних организација, и представља форум на коме се договара дугорочна, вишесекторална и координирана политика борбе против трговине људима. Овај форум пружа могућност за бржу размену информација у вези са активностима предузетим на овом пољу, као и повратне информације о њиховим резултатима. Тиме се омогућава планирање и спровођење активности усмерених на превазилажење уочених недостатака у постојећем законодавству, начинима рада или пружању услуга (потенцијалним) жртвама трговине људима.

Значајну подршку на оперативном нивоу, кад је у питању заштита и реинтеграција жртава трговине људима, пружају специјализоване невладине и међународне организације. Важно је напоменути да конструктивно укључивање невладиног сектора као равноправног партнера у овом пружању заштите и реинтеграције жртава трговине људима омогућава да се владине мере предузете у овим областима адекватно допуне активностима, искуством и експертизом невладиних организација.

Заштита, пружање подршке и помоћи жртвама-зависницима од опојних дрога манифестује се кроз програме: раног откривања и интервенције, лечења зависника, рехабилитацију и социјалну реинтеграцију жртава опојних дрога и програме смањења штетних последица.³⁷¹

Програм раног откривања жртава обухвата препознавање особа код којих постоји злоупотреба дрога, а још није развијена зависност, као и ефикасно откривање оних којима је потребна стручна помоћ. Програм ране интервенције обухвата мере којима се особе код којих постоји злоупотреба дрога мотивишу да прекину или смање узимање дрога, а особе које имају развијену зависност да што пре започну лечење. Основни циљеви ових програма су спречавање да повремено узимање дрога прерасте у редовно коришћење и заустављање процеса нарушавања здравља особа које редовно или повремено узимају дрогу.

Програм лечења обухвата процес којим се постижу апстиненција, односно смањење коришћења дрога и смањење последица до којих коришћење дрога може

³⁷⁰ Служба за координацију заштите жртава трговине људима основана је 1. марта 2004. године при Заводу за васпитање деце и омладине у Београду који је у надлежности Министарства рада, запошљавања и социјалне политике.

³⁷¹ Стратегија за борбу против дрога у Републици Србији за период 2009-2014. године (доступно на -www.vlada.gov.rs/strategije).

довести. Савремени програми лечења су конципирани тако да у себи повезују фармаколошке, токсиколошке, психотерапијске и социотерапијске методе и интервенције, а прилагођени су индивидуалним потребама и могућностима сваког пацијента. Лечење се спроводи кроз организован систем здравствене заштите у складу са усвојеном доктрином лечења и важећим законима у Републици Србији. Сви програми лечења морају да буду усклађени са прописаним стандардима, смерницама и протоколима. Циљеви програма су: повећање броја корисника дрога обухваћених програмима лечења, повећање доступности програма лечења, смањење морбидитета и морталитета као последице коришћења дрога.

Програм рехабилитације и социјалне реинтеграције представља скуп активности и мера којима се особама које су користиле или користе дроге помаже да се укључе у различите облике друштвеног живота, побољшају квалитет живота и смање штетне последице проузроковане коришћењем дрога (сиромаштво, необразованост, незапосленост, криминал, проституција, болести које се преносе путем крви, социјална измењеност, ментални поремећаји и слично). Програми рехабилитације и социјалне реинтеграције усклађени су са усвојеном доктрином лечења и прописима у овој области.

Програми смањења штетних последица представљају скуп активности усмерених на смањење последица (здравствених, социјалних и др.) до којих доводи коришћење дрога. Овај програм намењен је особама које не могу да престану са коришћењем дрога у циљу постизања позитивних промена ставова и понашања у заштити свог и здравља других. Циљеви програма су: смањење ширења инфективних болести (хепатитис Б и Ц, ХИВ), смањење смртности корисника дрога, смањење криминала повезаног са коришћењем дрога, смањење изолације и дискриминације и смањење економских трошкова изазваних последицама коришћења дрога. Осим професионалаца, ове програме спровode удружења, едуковани волонтери, бивши корисници дрога и други.

Резимирајући овај сегмент у оквиру савременог система супротстављања организованом криминалу, потребно је нагласити и да наша земља још увек нема јединствену, јасну и прецизно дефинисану политику заштите, помоћи и подршке жртвама криминала, а тиме и жртвама организованог криминала. Значај развијања механизма заштите, помоћи и подршке жртвама је несумњив и преко потребан.

Поновна виктимизација и негирање основних људских права у кривичном поступку често је последица „балансирања“ права жртава са правима окривљених. Нажалост, друштва у процесу демократизације и унапређења људских права имају тенденцију једностраног бављења људским правима у кривичном поступку, тако што јачају права окривљених, уз истовремено занемаривање права жртава организованог криминала.³⁷² У наредном периоду, оваква пракса се мора променити.

2.3. Субјекти савременог система супротстављања организованом криминалу у Републици Србији

Борба против криминала и криминалног понашања одвија се преко свих структура друштва, а пре свега преко државних органа, који делују на превентивном и репресивном плану. Природа савремених облика криминала нужно условљава ангажовање специјализованих, посебно обучених, опремљених и овлашћених тела система безбедности у његовом супростављању, али и давање ширих овлашћења већ постојећим органима.

Према томе, субјекти у савременом систему супротстављања организованом криминалу су првенствено органи откривања, гоњења и пресуђења, који кроз наведене облике превентивног и репресивног деловања предузимају потребне мере у циљу спречавања оваких кривичних дела, откривања њихових извршилаца, обезбеђења доказа и процесуирања, као и други субјекти који су индиректно везани за овај процес. Значајан допринос успешном супростављању организованом криминалу могу дати и поједини скупштински одбори као што су: законодавни одбор, одбор за одбрану и безбедност, одбор за правосуђе и управу, одбор за финансије, одбор за заштиту животне средине, одбор за просвету и одбор за омладину и спорт. Такође, изванредан допринос у супротстављању организованом криминалу могу дати и друга скупштинска радна

³⁷² Према неким истраживањима (Николић, Р.В.: Подршка жртвама и спречавање секундарне виктимизације: савремене законска решења и пракса, *Темда* бр. 1, Београд, 2003, стр. 4) дешавало се да неке организације за људска права у Србији пружају бесплатну правну помоћ трговцима људима према којима се ограничава примена мере притвора и пуштају на слободу, а да је истовремено одсутна или сасвим ограничена примена мера заштите и информисања жртава.

тела као што су: анкетни одбори, комисије, посебне међуресорске комисије и слично.³⁷³

Полазћи од тога, у субјекте савременог система супростављања организованом криминалу убрајају се првенствено државни субјекти (органи министарстава и инспекцијски органи), друштвени субјекти (грађани, невладине организације и медији) и међународни субјекти (међународне судске и полицијске организације).

2.3.1. Државни субјекти

Влада Републике Србије као носилац извршне власти, усмерава и усклађује рад органа државне управе и врши надзор над њиховим радом. Политичка воља Владе и других субјеката политичког система има веома важну улогу у борби против организованог криминала. Од решености и способности чинилаца политичког система да се обрачунају са организованим криминалом зависи њен успех. Због тога постојање и стабилност политичке воље, усвајање и спровођење одговарајућих прописа, као и јачање државних органа, односно институционалног оквира и политике, представљају услове за ефикасно деловање.

Успостављање савременог и свеобухватног законског оквира у складу са релевантним међународним стандардима представља један од кључних системских услова за ефикасну борбу против организованог криминала у Републици Србији. Сви државни органи који су надлежни за борбу против организованог криминала врше процену делотворности законског оквира и старају се о његовом унапређењу у складу са потребама.

Надлежност, овлашћења и поступање свих државних органа који учествују у борби против организованог криминала уређује више закона, од којих су најважнији: Кривични законик (*Службени гласник РС*, бр. 85/2005, са каснијим изменама и допунама), Законик о кривичном поступку (*Службени лист СРЈ*, бр. 70/2001, 68/2002 и *Службени гласник РС*, бр. 58/2004, са каснијим изменама и допунама), Закон о полицији (*Службени гласник РС*, бр.101/2005), Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала (*Службени гласник РС*, бр. 42/2002, са каснијим изменама и допунама),

³⁷³ Кресоја, М.: *исто*, стр. 40.

Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије *Службени гласник РС*, бр. 116/2007), Закон о Безбедносно-информативној агенцији *Службени гласник РС*, бр. 42/2002), Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела (*Службени гласник РС*, бр. 97/2008), Закон о одговорности правних лица за кривична дела *Службени гласник РС*, број 97/2008), Царински закон (*Службени гласник РС*, бр. 73/2003, са каснијим изменама и допунама), Закон о спречавању прања новца (*Службени гласник РС*, бр. 107/05, са каснијим изменама и допунама), Закон о пореском поступку и пореској администрацији (*Службени гласник РС*, бр. 80/2002, са каснијим изменама и допунама), Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала (*Службени гласник РС*, бр. 61/2005) и Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку (*Службени гласник РС*, бр.61/2005).

На основу важећег законодавства, у главне државне субјекте савременог система супротстављања организованом криминалу, у нашој земљи, убрајају се: Министарство унутрашњих послова, Министарство правде, Министарство финансија и Безбедносно-информативна агенција (БИА). Поред специјализованих државних органа, у супростављању организованом криминалу значајну улогу имају и неки други органи, као што су: војни органи и службе безбедности, радна тела владе, инспекцијски органи и слично.

Ако је према актуелном Закону о одбрани, који је донет у децембру 2007. године, као један од задатака Министарства одбране представља и дефинисање невојних изазова, ризика и претњи безбедности које се испољавају у облику: тероризма, организованог криминала, корупције, елементарних непогода, техничко-технолошких и других несрећа и опасности. У овом закону дефинисани су и обавештајно-безбедносни послови од значаја за одбрану, а то су: обавештајни послови (обавештајно-оперативни и обавештајно-извиђачки послови) и безбедносни послови (општебезбедносни, контраобавештајни и војнополицијски послови), који морају бити у складу са Законом о основама уређења служби безбедности. У наведеном систему *Војнобезбедносна агенција* (ВБА), у оквиру својих надлежности, открива, истражује и документује кривична дела са елементима организованог криминала унутар Министарства одбране и Војске

Србије или која су усмерена према Министарству одбране и Војсци Србије. У ВБА су на основу одговарајућих подзаконских аката формиране организационе јединице за супротстављање организованом криминалу. ВБА је у области супротстављања организованом криминалу остварила сарадњу са сродним службама у земљи и иностранству.

Инспекције су државни органи који врше надзор над спровођењем закона и других прописа, што се састоји у утврђивању стварног чињеничног стања. Поред мера које инспекцијски органи налазу за отклањање недостатака у пословању субјеката, инспекције се баве и спречавањем кривичних дела, па тако и дела организованог криминала. Ову врсту надлежности и овлашћења имају: девизна, тржишна, санитарна, ветеринарска, пољопривредна, водопривредна, еколошка и друге инспекције.

2.3.1.1. Органи министарства унутрашњих послова

Органи министарства унутрашњих послова били су и остали основни органи откривања свих кривичних дела који се гоне по службеној дужности, па и кривичних дела из области организованог криминала. Наиме, адекватном применом одговарајућих репересивних метода, они непосредно учествују у откривању ових кривичних дела и прикупљању и обезбеђењу личних и материјалних доказа. У тој активности остварују сарадњу са другим надлежним органима откривања, контроле и надзора (нпр. тужилаштвом) и појединим институцијама (нпр. предузећима, установама и организацијама у оквиру привредне и ванпривредне делатности).

Поједини аутори³⁷⁴ истичу да је искуство показало да најефикаснију стратегију супростављања организованом криминалу представљају мере препознавања и разарања организованих криминалних структура, које полиција предузима у својој проактивној, прикривеној и превентивној делатности. Полиција је кључни носилац прве фазе у сузбијању организованог криминала -

³⁷⁴ О значају органа унутрашњих послова у борби против организованог криминала, детаљније видети у: Joubert, С.: „National and International aspects of Undecover Policing“, The Police Journal, No. 4/1995, pp. 305-318; Сачић, Ж.: *Организовани криминал методе сузбијања*, Информатор, Загреб, 2001, стр. 111 и даље; Бошковић, М.: *исто.*, стр. 286-287.

откривања и пријављивања кривичних дела. Дужна је да предузме све радње у циљу откривања или обезбеђења трагова кривичног дела и предмета који могу послужити као доказ, као и да предузме мере за прикупљање свих обавештења која могу корисно послужити у кривичном поступку, кад је реч о свим облицима криминала, па и организованог криминала.

Осим организационих јединица које у склопу свакодневних активности могу да препознају и открију кривична дела организованог криминала, Министарство унутрашњих послова располаже и са посебно организованим, опремљеним и обученим организационим јединицама за борбу против организованог криминала (Служба за борбу против организованог криминала, Организациона јединица надлежна за финансијску истрагу, Јединица за заштиту сведока и друге).

2.3.1.1.1. Служба за борбу против организованог криминала

Служба за борбу против организованог криминала (СБПОК) је организациона јединица МУП Републике Србије, у оквиру Управе криминалистичке полиције³⁷⁵, образована ради обављања послова у вези са кривичним делима организованог криминала. Будући да је реч о посебној служби, у оквиру МУП, под њеном ингеренцијом је цела територија Републике Србије.

СБПОК поступа по захтевима Тужиоца за организовани криминал, а у складу са законом. Министар унутрашњих послова поставља и разрешава старешину ове Службе, по прибављеном мишљењу Тужиоца за организовани криминал, и ближе уређује њен рад у складу са законом. Сви државни органи и организације су дужни да на захтев Службе или Тужиоца за организовани криминал:

- омогуће, без одлагања, употребу сваког техничког средства којим располажу;

³⁷⁵ Осим СБПОК, Управу криминалистичке полиције чине и следеће организационе јединице: Служба за криминалистичко-обавештајне и оперативно-аналитичке послове, Служба за специјалне истражне методе и Криминалистичко-технички центар.

- обезбеде благовремено одазивање сваког свог припадника, односно запосленог, укључујући старешине органа или организације, ради давања обавештења о саслушању у својству осумњиченог или сведока; и

- предају Служби, без одлагања, свако писмено или други доказ који поседују или на други начин саопште информације које могу да помогну у расветљавању кривичних дела организованог криминала.

Ова полицијска организациона јединица није дужна да извршава налоге других јавних тужилаца, односно, њихове захтеве може проследити другим деловима МУП. Специјални тужилац има, на начин прописан у Законику о кривичном поступку, посебну руководећу улогу према Служби, што за њу представља „ексклузивитет“ у откривању кривичних дела организованог криминала.

СБПОК са едукованим кадровима, технички опремљена с изграђеним системом оперативне аналитике, логистичком подршком и информационом увезаношћу са осталим државним субјектима, представља ослонац на основу којег се држава успешно штити од разорног деловања организованог криминала. Функционисање СБПОК заснивају се на следећим принципима:

- едукацији и специјалистичкој обуци радника ангажованих у борби против организованог криминала;

- подизању технолошког нивоа и примени нових технолошких достигнућа у правцу прикупљања доказа о вршењу кривичних дела из области организованог криминала;

- формирању јединствене базе обавештајних података о организованом криминалу и активностима криминалних група;

- изради подзаконских аката који би омогућили примену неопходних метода у борби против организованог криминала;

- изградњи обавештајне и сарадничке мреже као основног извора података о деловању организованих криминалних група;

- међународној, регионалној и билатералној сарадњи у правцу сузбијања организованог криминала; и

- јединственом и синхронизованом деловању полиције и других државних органа, посебно органа финансијског надзора и царинских органа, на

прикупљању, систематизовању и анализи података о организованом криминалу, благовременом откривању случајева и прикупљању доказа о деловању организованих криминалних група.

У својој структури СБПОК има следећа специјализована одељења: Одељење за борбу против организованог финансијског криминала (Одсек за сузбијање прања новца, Одсек за сузбијање фалсификовања новца и Одсек за сузбијање корупције), Одељење за борбу против организованог општег криминала (Одсек за сузбијање трговине људима и кријумчарења људи, Одсек за сузбијање отмица, изнуда и уцена са елементима организованог криминала, Одсек за сузбијање кријумчарења оружјем и опасних материја, Одсек за сузбијање међународног кријумчарења моторних возила и Одсек за сузбијање кријумчарења културних добара), Одељење за сузбијање кријумчарења наркотика (Одсек за сузбијање кријумчарења кокаина, хероина, марихуане и канабиса, Одсек за сузбијање кријумчарења синтетичких дрога и Одсек за послове координације, размене информација и оперативни рад) Одељење за борбу против високотехнолошког криминала (Одсек за сузбијање електронског криминала, Одсек за сузбијање криминала у области интелектуалне својине) и Одељење за оперативне телекомуникације, стална дежурства и обезбеђење (Одсек за оперативне телекомуникације и криптозаштиту и Одсек за стална дежурства и обезбеђење).³⁷⁶

Од свог оснивања па до данас, СБПОК је показао запажене резултате, у свом раду, који се огледају кроз број поднетих кривичних пријава, пријављених лица и лица лишених слободе. У оквиру своје делатности у 2003. години припадници СБПОК су открили 57 кривичних дела организованог криминала, на основу којих је поднето 36 кривичних пријава против 124 лица, а 84 лица су лишена слободе. У 2004. години припадници СБПОК су открили 14 кривичних дела организованог криминала, на основу којих је поднето 12 кривичних пријава против 36 лица, а 29 лица су лишена слободе. Ако се анализирају кривична дела корупције, у наведеним периодима, уочава се тенденција пада броја поднетих

³⁷⁶ За разлику од Србије, где је полицијска структура задужена за спречавање и откривање кривичних дела организованог криминала централизована, у другим државама, које имају искуство у овој области, полицијски системи који се супростављају организованом криминалу имају разуђенију структуру.

кривичних пријава и пријављених лица, с обзиром да је у 2003. години поднето 6 кривичних пријава против 16 лица, а да су у 2004. години поднете 3 кривичне пријаве против 6 лица³⁷⁷, што се, као резултат, може приписати правовременом и ефикасном деловању ове организационе јединице МУП Републике Србије, у претходном периоду. Такође, полицијски службеници СБПОК, подручних полицијских управа, царине и других служби су на делу државне границе, према Бугарској, у периоду од 2005. до априла 2007. године, реализовали три заплене у којима је одузето 243,5 кг хероина. Највећа заплена остварена је заједничком акцијом СБПОК, Полицијске управе у Новом Пазару и Полицијске управе у Пироту, у којој је у теретном возилу, којим је управљао бугарски држављанин, у ролнама текстила, откривено 111 кг хероина. Том приликом лишена су слободе и двојица наших држављана из Новог Пазара, који су организовали набавку и кријумчарење наведене количине хероина.

2.3.1.1.2. Организациона јединица надлежна за финансијске истраге

Организациона јединица надлежна за финансијске истраге је специјализована организациона јединица Министарства унутрашњих послова која открива имовину проистеклу из кривичног дела и врши друге послове у складу са Законом о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, којим је и установљена. Послове Јединица врши по службеној дужности или по налогу јавног тужиоца и суда. Државни и други органи, организације и јавне службе дужни су да пруже помоћ Јединици, са нарочитом хитношћу.

Министар унутрашњих послова доноси посебан акт о унутрашњој организацији и систематизацији радних места у Јединици и распоређује руководиоца Јединице по прибављеном мишљењу Републичког јавног тужиоца.

Основни задатак Јединице је спровођење финансијских истрага за кривична дела чијим чињењем је, за извршиоца, остварена материјална добит. Финансијска истрага покреће се против лица када постоје основи сумње да поседује знатну имовину проистеклу из кривичног дела.³⁷⁸ У финансијској

³⁷⁷ *Статистички преглед стања у области јавне безбедности 2003/2004*, МУП Р Србије, 2005.

³⁷⁸ Од оснивања Јединице до данас покренуто је око 300 финансијских истрага. Наведено према – <http://www.novosti.rs/code/navigate> од 08.07.2009. године

истрази прикупљају се докази о имовини, законитим приходима и трошковима живота окривљеног, сведока сарадника или оставиоца, докази о имовини коју је наследио правни следбеник, односно докази о имовини и накнади за коју је имовина пренета на треће лице. Подаци у вези са финансијском истрагом поверљиви су и представљају службену тајну. Осим службених лица, ове податке не могу одавати ни друга лица којима подаци постану доступни.

Јединица надлежна за финансијску истрагу је формирана по узору на сличне формације у развијеним земљама света (Италије, Немачке и САД). С обзиром на сложеност поверених задатака, ова организациона јединица МУП Републике Србије, у наредном периоду, када се очекује њено пуно ангажовање, представљаће једног од носилаца у савременом систему супростављања организованом криминалу.

2.3.1.1.3. Јединица за заштиту сведока

Један од приоритетних задатака у ефикасној борби против организованог криминала је постојање одговарајуће заштите лица која су спремна да сведоче у поступцима пред државним органима. Постојећа заштита ових лица, као и посебни начини њиховог саслушања у кривичном поступку показују се најчешће недовољним пред опасностима којима може бити изложен живот, здравље физички интегритет, слобода или имовина даваоца исказа или њему блиског лица. Због тога се јавила потреба за успостављањем одговарајућег механизма заштите, независног од оног у кривичном поступку, који је успостављен у оквиру “Програма заштите учесника у кривичном поступку и њима блиских лица”. Овај програм је у пракси Републике Србије заживео у току 2002. године, и то управо у вези са извршеним кривичним делима организованог криминала.

Законом о програму заштите учесника у кривичном поступку се уређују услови и поступак за пружање заштите и помоћи учесника у кривичном поступку и њима блиских лица, који су услед давања исказа или обавештења значајних за доказивање у кривичном поступку изложени опасности по здравље, физички интегритет слободу и имовину.

У складу са чланом 43. прелазних и завршних одредаба овог Закона, министар унутрашњих послова је 6. марта 2006. године донео „Упутство о начину спровођења Програма заштите учесника у кривичном поступку“. Такође, на основу члана 10. став 2. Закона о полицији министар је донео „Упутство о начину коришћења новчаних средстава о спровођењу Програма заштите учесника у кривичном поступку и обављања других послова Јединице за заштиту“, чиме је заокружен законски основ за функционисање и рад Јединице у складу са Законом.

Јединица за заштиту сведока је у свом досадашњем раду остварила запажене резултате на плану заштите учесника кривичних поступака за кривична дела организованог криминала, а активно је укључена и у међународну полицијску сарадњу. У оквиру међународне сарадње стекла је статус посматрача у Еурополу, преко којег има активну сарадњу са осталим јединицама овог типа у свету, као што је шерифска служба (marschal service) која ову делатност обавља у САД. Наиме, ова служба, можда има и најдужу традицију у свету, а према подацима ФБИ њиховим успешним деловањем у оквиру Програма заштите сведока у САД успешно је заштићено око 7500 сведока и 9500 чланова њихове уже породице. Ефикасна заштита и сведочење ових сведока допринело је да, у око 90% случајева организованог криминала, суд изрекне адекватне казне за извршиоце.

Анализом досадашњих активности специјализованих организационих јединица МУП Републике Србије, кад је у питању супростављање организованом криминалу, извршеном од стране међународних организација³⁷⁹, уочени су и одређени недостаци, у поступањима, који се пре свега манифестују кроз: неодговарајуће законодавство, недовољно консолидовану организацију, правно неутемељену размену података између различитих организационих јединица, неуређену стандардизацију у поступању, недовољну едукацију оперативног састава и непоседовање адекватне специјалистичке опреме. Из тог разлога, организационим јединицама полиције које су укључене у борбу против

³⁷⁹ Једна од анализа је извршена 2005. године, од стране ОЕБС Одељења за спровођење закона у Србији, где је на основу резултата истраживања урађена студија под називом „Улога полиције у привредној транзицији Србије-процена капацитета полицијске службе Србије за борбу против привредног криминала“, у којој је сагледано тренутно стање, у овој области, те су на основу случајева „најбоље праксе“ у другим државама, дате смернице за рад свим субјектима Републике Србије у борби против организованог криминала, а посебно полицији.

организованог криминала, потребна је снажна и бескомпромисна подршка актуелне власти и међународне заједнице, која би се базирала на четири главна поља, а то су: законодавство, мере практичне политике и процедуре, едукација и одговарајућа инфраструктура, која би била у складу са модерним стандардима и професионалним потребама. Реализација наведених циљева, имала би за последицу делотворну и ефикасну превенцију и сузбијање овог облика криминала, а новац би се, у таквим околностима, усмеравао у привреду, што би допринело стварању безбедне средине за улагања и повећању животног стандарда становништва.

2.3.1.2. Органи министарства правде

Министарство правде обавља послове државне управе који се односе на кривично законодавство, међународну правну помоћ и друге послове.

Доношењем Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, у оквиру Министарства правде формиран су специјализовани органи за сузбијање организованог криминала па је тако у Окружном суду у Београду основано Посебно одељење за борбу против организованог криминала надлежно за поступање у предметима организованог криминала. Такође, образовано је посебно Тужилаштво за организовани криминал, док је у Окружном затвору у Београду формирана Посебна притворска јединица за издржавање притвора одређеног у кривичном поступку за кривична дела организованог криминала. Ступањем на снагу Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, у оквиру овог Министарства, успостављена је Дирекција за управљање одузетом имовином, као нова организациона јединица, која чини битан сегмент у савременом систему супростављања организованом криминалу.

2.3.1.2.1. Тужилаштво за организовани криминал

Стварање централних тужилачких органа је основна карактеристика борбе против организованог криминала, у скоро свим земљама, с тим што је у неким земљама испољен већи, а у другим мањи, степен централизације. Тако је и новим Законом о јавном тужилаштву Републике Србије (*Службени гласник РС*, бр.

116/2008), предвиђено оснивање Тужилаштва за организовани криминал као тужилаштва посебне надлежности које се оснива за територију читаве Републике. Истим законом предвиђено је да ово тужилаштво може да има одељења ван свог седишта. Предвиђено је да Републички јавни тужилац може да овласти Тужиоца за организовани криминал да поступа у поједином предмету из надлежности другог тужиоца ради ефикаснијег вођења поступка или других важних разлога. Овај закон ће се примењује од 1. јануара 2010. године, до када је био рок за избор Тужиоца за организовани криминал и његових заменика, односно рок за преузимање предмета за које је било надлежно раније Посебно одељење за сузбијање организованог криминала у Окружном јавном тужилаштву у Београду (тзв. Специјално тужилаштво).

Радом овог тужилаштва руководио је Специјални тужилац за сузбијање организованог криминала, који је имао иста права као јавни тужилац, а кога је постављао Републички јавни тужилац из реда јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца који испуњавају услов за избор окружног јавног тужиоца. Пре ступања на дужност, кандидат за Специјалног тужиоца се подвргавао и безбедоносним проверама, које су имале за циљ спречавање корупције у самом тужилаштву.

Када је реч о унутрашњој организацији послова овог тужилаштва, они су се обављали преко одређених организационих јединица, као што су Кабинет специјалног тужиоца, Кривично одељење, Секретаријат и Одсек за међународну сарадњу, информатику и аналитику. Оваква решења требало је да омогуће нормално поступање Специјалног тужилаштва и у знатно већем броју предмета од постојећег.

Специјално тужилаштво је у тренуцима највећих искушења и тешкоћа излаз проналазило у појачавању својих активности и покретању нових поступака. Тиме се јасно стављало до знања да се његово место и улога у борби против организованог криминала не могу доводити у питање и да резултати рада оправдавају његово постојање. У периоду од 2003. до 2009. године, Специјално тужилаштво је покренуло 102 кривична поступака у којима је окривљено око 1.068 лица, за 2.410 кривичних дела, што су јасни показатељи његовог досадашњег рада. То практично значи да су у просеку, у једном кривичном предмету, били обухваћени поступци против више од 10 лица и свако

од њих са по 2 до 3 кривична дела. Анализом рада Специјалног тужилаштва, од момента доношења Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала и фактичког почетка рада Специјалног тужилаштва марта 2003. године, па до краја 2007. године, уочено је константно повећање обима посла. Током 2006. године, Специјално тужилаштво је подигло 300 оптужница за кривична дела организованог криминала, а у 2007. години, подигнуто је укупно 254 оптужница. У току 2008. године поднето је укупно 18 захтева за спровођење истраге којима је било обухваћено 186 лица. Подигнуто је такође и 11 оптужница против 206 лица. Највећи број поступака је покренут због кривичних дела нелегалног промета наркотика. У процентима, то је више од 30 одсто од укупног броја предмета који су били у Специјалном тужилаштву у 2008. години.³⁸⁰

Стални тренд повећања обима послова у Специјалном тужилаштву, покушан је да се реши омогућавањем јачања кадровских капацитета тужилаштва. Због тога је, уз сагласност министра правде, донет нови Правилник о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места у Специјалном тужилаштву. Наведени Правилник је омогућио кадровско јачање тужилаштва, јер је њиме било предвиђено да јавнотужилачку функцију у Специјалном тужилаштву, поред Специјалног тужиоца, обавља и 25 заменика.³⁸¹

Као приоритет, у раду овог тужилаштва, осим кадровског и материјалног јачања, у наредном периоду, истиче се међународна сарадња са тужилаштвима која се баве гоњењем учинилаца кривичних дела организованог криминала у земљама у региону и у земљама чланица Европске уније, која се реализује кроз потписивање и имплементацију меморандума, вођење заједничких поступака и пружање међународне правне помоћи, као и праћење и имплементирање најбоље праксе која се односи на процесуирање кривичних дела организованог криминала.

Тако је, на пример, у процесу сарадње земаља региона Западног Балкана, а у оквиру CARDS пројекта, 30.03.2005. године закључен „Меморандум о разумевању између Уреда јавног тужиоца Републике Македоније, Уреда јавног

³⁸⁰ О резултатима рада Специјалног тужилаштва детаљније видети у: Статистика I и II, публикација Специјалног тужилаштва за организовани криминал „Првих шест година“, Београд, 2009., стр. 64-92.

³⁸¹ Наведено према - www.vlada.gov.rs. од 10.02.2008.

тужиоца Републике Албаније, Уреда главног тужилаца Босне и Херцеговине, Уреда Државног одвјетништва Републике Хрватске, Уреда Републичког тужеоца Републике Србије и Уреда Јавног тужеоца Републике Црне Горе“. Потписнице наведеног Меморандума стране уговорнице су се сагласиле да ће сарађивати на подручју сузбијања, провођења истрага и кривичног гоњења починитеља кривичних дела са подручја организованог криминала, криминалних група и злочиначких организација. Као механизам за спровођење сарадње, за сваку земљу потписницу Меморандума, утврђена је Национална контактна тачка, која чини саставни део распрострањене регионалне тужилачке мреже контактних тачака земаља потписница Меморандума.³⁸²

2.3.1.2.2. Судови

Судови су самостални државни органи који штите слободе и права грађана, законом утврђена права и интересе правних субјеката и обезбеђују уставност и законитост. У погледу кривичних ствари, функција суда се испољава као право и обавеза да суди и пресуди одређени случај. Спроводећи кривични поступак у конкретним случајевима организованог криминала, судови доносе одлуке о примени санкција према учиниоцима кривичних дела, тако да су они у позицији да непосредно утичу на остваривање криминалне политике. Брз и ефикасан поступак пред судом и правилно одмерена санкција највише доприносе решености и спремности друштва да се успешно и ефикасно супротстави како организованом криминалу, тако и криминалу уопште.

Судска власт врши се преко судова опште надлежности (основни судови, виши судови, Апелациони суд и Врховни суд Србије) и судова посебне надлежности (Трговински суд, Виши трговински суд и Управни суд). Оснивање, организација, надлежност, уређење и састав оваквих судова уређује се законом. Највиши суд у републици је Врховни касациони суд. Приликом вршења своје функције у кривичном поступку, судови се морају придржавати следећих принципа: законитости, постојаности кривичне ствари, истине, вишестепености кривичног поступка, оптужбе, расправности, активности кривичног суда,

³⁸² Наведено према <http://www.tuzilastvobih.gov.ba> од 22.12.2007. године

слободног судијског уверења, јавности, усмености, непосредности и економичности.

Кривични поступак за дела организованог криминала подразумева извесну специфичност појединих процесних решења и суђење за ова кривична дела могу стручно и квалитетно да спроведу само судије са великим радним искуством и изузетном стручношћу. Због тога је својевремено формирано Посебно одељење за поступање у предметима кривичних дела организованог криминала у Окружном суду у Београду, као стварно и месно надлежно да као првостепени орган суди за кривична дела организованог криминала. Овим одељењем руководи председник, кога поставља председник Окружног суда из реда судија распоређених у ово одељење.

Законом је обезбеђен и посебан радноправни положај лица која обављају службене функције везане за преткривични и кривични поступак за дела организованог криминала, који се манифестује кроз веће плате и бенефицирани радни стаж. Такође, за поступање у предметима организованог криминала образовано је и Посебно одељење апелационог суда у Београду, којим руководи председник кога поставља председник Апелационог суда, а поступа као другостепени орган.

У Посебном одељењу за поступање у предметима кривичних дела организованог криминала, Окружног суда у Београду, током 2005. године константно је радило 9 судија распоређених у три већа и тројица истражних судија. Током наведене године у раду је било укупно 26 предмета, од тога 2 предмета су пренета из 2004.године, а примљено је нових 24 предмета. На крају извештајног периода решена су укупно 23 предмета, а 3 су као нерешена пренета у 2006.годину. У току 2006. године, у раду овог одељења било је укупно 343 предмета, од тога су 3 предмета пренета из 2005.године, а примљено је нових 340 предмета. На крају извештајног периода укупно је решено 337 предмета, а 5 предмета је као нерешено пренето у 2007. годину. У кривичном ванрасправном већу овог одељења донето је 184 одлука. У току 2007. године, у раду овог одељења, укупно је било 130 предмета, до чега је примљено 125 нових предмета, а

5 је пренето из 2006. године. На крају извештајног периода укупно је решено 58 предмета.³⁸³

Оно што је битно за судове, када је у питању супростављање организованом криминалу, је да они својом делатношћу финализују рад органа гоњења откривања и тужилаштва. Изрицањем кривичних санкција, судови утичу на остваривање индивидуалне и генералне превенције, али и својом репересијом, за једно време, изољују учиниоце организоване криминалне активности, чиме доприносе ефикаснијем супротстављању овом облику криминала.

Када су у питању резултати сарадње Специјалног тужилаштва и органа судства, у области борбе против организованог криминала, значајно је истаћи да је у периоду од 2003. до 2009. године, на основу спроведених кривичних поступака осуђено 375 лица од чега 365 на затворске казне. Када је у питању одузимање имовинске користи стечене криминалном делатности, у овим поступцима, укупно је одузета имовинска корист у вредности од 10.003.000 америчких долара, 326.200 евра, 34.875.500,00 динара и 2.500.000 швајцарских франака.³⁸⁴

2.3.1.2.3. Установе за извршење кривичних санкција

Органи за извршење кривичних санкција могу дати велики допринос остваривању неких од кључних циљева борбе против организованог криминала, а тиме и криминала уопште. Успех у овом послу се састоји у вршењу функције преваспитавања и оспособљавања осуђених лица, како би се по издржаној казни, могли укључити у нормалне животне токове. Права мера и допринос органа за извршење кривичних санкција је у ресоцијализацији лица.

Пенитенција, као систем извршења казни, састоји се у организацији и развијању установа, делатности и мера потребних за максималну контролу осуђеника и њихову социјалну рехабилитацију. Она се остварује преко установа за преваспитање, затвора, службе пробације и условног отпуста. Пенитенцијалне установе су специјализоване државне установе за извршење кривичних санкција –

³⁸³ Годишњи извештај о раду Окружног суда у Београду за 2005., 2006 и 2007. годину (доступно на - http://www.okruznisudbg.org.yu/list_reports)

³⁸⁴ О укупном броју осуђених лица, у наведеном периоду, детаљније видети у: Статистика I и II, публикација Специјалног тужилаштва за организовани криминал „Првих шест година“, Београд, 2009., стр. 64-66.

казни, а ради остваривања једног од циљева казнене политике – преваспитавање осуђеника. У овим установама формално строго организованим спроводи се програм третмана надзора над осуђеницима, спољњег обезбеђења и унутрашњег реда, али и задовољавања личних потреба осуђених лица.³⁸⁵

Систем извршења санкција у Републици Србији представља заокружену целину у чијем саставу се налазе следеће опште и специјализоване установе за различите категорије извршилаца кривичних дела: Казнено-поправни завод отвореног типа, Казнено-поправни завод затвореног типа, Казнено-поправни завод строго затвореног типа, Окружни затвор, Казнено-поправни завод за жене, Казнено-поправни завод за малолетнике, Специјална затворска болница и Васпитно-поправни дом.³⁸⁶

У систему извршења кривичних санкција у Републици Србији запослено је 3.687 лица који раде са различитим категоријама осуђених и притворених лица. Овај однос између лица лишених слободe и запослених, који приближно износи 2:1, сврстава пенитенцијарни систем Републике Србије у ред најпрогресивнијих система у којима је посебна пажња посвећена законитом, стручном и хуманом третману лица лишених слободe.³⁸⁷

Процент рецидивизма у нашем систему износи приближно 65%, што је неповољна околност са становишта ресоцијализације. И поред високог процента рецидивизма у нашем систему акценат је стављен на издржавање казне у полуотвореним и отвореним условима и установама. У погледу броја осуђених лица у односу на укупну популацију наш систем се уклапа у просек развијених европских земаља. Будући да је концепција ресоцијализације доминантна оријентација у нашем систему за извршење казни, третману осуђеника посвећена је посебна пажња и он је заснован на законским, стручним, научним и хуманим

³⁸⁵ Бошковић, М.: *Криминолошки лексикон*, Матица српска, Универзитет у Новом Саду, 1999., стр. 244 -245.

³⁸⁶ Према официјелним подацима (доступно на - www.mpravde.gov.rs/uprava за извршење заводских санкција) у 2006. години се у казнено-поправним заводима у Републици Србији налазило се 8.532 лица лишених слободe, од чега 6.057 осуђених лица, 1.863 притворених лица и 212 лица кажњених у прекршајном поступку. На извршењу васпитне мере било је 168 малолетника, а на издржавању казне малолетничког затвора се налази 35 малолетника. У специјализованим установама, поред малолетника, за 509 лица вршио се третман са мерама безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања и ових лица у специјализованој установи. У Казнено поправном-заводу за жене казну издржавало је укупно 187 осуђених жена у затвореном, полуотвореном и отвореном одељењу и третману.

³⁸⁷ Наведено према -www.mpravde.gov.rs/zavodske_sankcije од 12.12.2007.

основама, па је у том контексту присутно и настојање да се ова област нормативно усклади са европским законодавством, а нарочито ако су у питању осуђеници за кривична дела организованог криминала.

Када су у питању кривична дела организованог криминала, интереси поступка често захтевају изолацију притвореника. У Србији се притвореници против којих се води кривични поступак за дела организованог криминала смештају у посебне просторије у односу на просторије у којима се налазе притворена лица за која се води кривични поступак за друга кривична дела. Овакво решење је израз потребе обезбеђивања већег степена заштите у односу на могућност бекства, јер су у питању кривични поступци за веома тешка и специфична дела. Из тог разлога, у Окружном затвору у Београду, образована је Посебна притворска јединица за издржавање притвора, одређеног у кривичном поступку за дела организованог криминала. Министар надлежан за правосуђе ближе уређује организацију, рад и поступање са притвореницима у посебној притворској јединици у складу са Законом о кривичном поступку и Законом о извршењу кривичних санкција.

2.3.1.2.4. Дирекција за управљање одузетом имовином

Законом о одузимању имовине проистекле из кривичног дела формирана је Дирекција за управљање одузетом имовином, као посебна организациона јединица у оквиру Министарства правде. Основна функција ове Дирекције је управљање одузетом имовином проистеклом из кривичног дела, предметима кривичног дела, имовинском користи прибављеном кривичним делом и имовином датом на име јемства у кривичном поступку. Ова функција је од пресудне важности, нарочито када је у питању одузимање имовине проистекле из кривичних дела организованог криминала.

Послови из надлежности Дирекције су да:

- управља одузетом имовином проистеклом из кривичног дела, предметима кривичног дела (члан 87. Кривичног законика), имовинском користи прибављеном кривичним делом (чл. 91. и 92. Кривичног законика) и имовином датом на име јемства у кривичном поступку;

- врши процену одузете имовине проистекле из кривичног дела;
- складишти, чува и продаје одузету имовину проистеклу из кривичног дела и располаже тако добијеним средствима;
- води евиденције о имовини којом управља и о судским поступцима у којима је одлучивано о таквој имовини;
- учествује у пружању међународне правне помоћи; и
- учествује у обуци у вези са одузимањем имовине проистекле из кривичног дела.

Наведене послове Дирекција обавља и у вези са имовинском користи проистеклом из привредног преступа односно прекршаја. Ове послове Дирекција врши по службеној дужности или по налогу јавног тужиоца и суда. Законом је предвиђено и да Дирекција има својство правног лица са седиштем у Београду, а може образовати и посебне организационе јединице изван свог седишта.

Дирекцијом руководи директор кога на предлог министра надлежног за правосуђе поставља и разрешава Влада. Специфична потреба Дирекције је обезбеђивање адекватних услова за складиштење и чување привремено или трајно одузете имовине без обзира коме је тај посао поверен (што је законом посебно регулисано) у смислу испуњавања одговарајући захтева и стандарда када је у питању њено чување, с обзиром на то да Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног прописује обавезу да Дирекција управља одузетом имовином са пажњом доброг домаћина односно доброг стручњака, као и да сноси све трошкове чувања и складиштења одузете имовине.

2.3.1.3. Органи министарства финансија

Када је у питању супростављање организованом криминалу, Министарство финансија врши послове државне управе који се односе на спречавање прања новца проистеклог из извршених кривичних дела организованог криминала и предлаже прописе који уређују ову област. Такође, на овом пољу, у оквирима своје надлежности, министарство остварује међународну сарадњу и стара се о њеном унапређењу, а врши и усклађивање постојећих прописа са правом Европске уније.

У оквиру Министарства финансија образовани су специјализовани органи који у свом делокругу рада имају и борбу против организованог криминала, а то су: Управа за спречавање прања новца, Пореска полиција и Управа царина.

2.3.1.3.1. Управа за спречавање прања новца

Управа за спречавање прања новца (у даљем тексту: Управа) је финансијска обавештајна служба (FIU – Financial Intelligence Unit) Републике Србије, надлежна за спровођење Закона о спречавању прања новца. Управа прикупља, анализира и чува податке и информације добијене од обвезника. У случају када утврди да у вези неког лица или трансакције постоји сумња да се ради о прању новца, Управа обавештава надлежне државне органе (полицију, правосудне и инспекцијске органе), ради предузимања радњи и мера из њихове надлежности.

У оквиру Управе постоје следеће унутрашње организационе јединице: Одељење за аналитику, Одељење за сумњиве трансакције (Група за сумњиве трансакције банака и осталих финансијских институција и Група за сумњиве трансакције праћења тржишта капитала и хартија од вредности и осталих обвезника), Одељење за међународну и унутрашњу сарадњу и Одсек за правне и материјално-финансијске послове.

Да би се ефикасно супроставила организованој криминалној активности, неопходна благовремена реакција, ове Управе, у све три фазе, кроз које пролази прање новца, а то су:

- Прва фаза: фаза „улагања“ је прекидање директне везе између новца и незаконите активности којом је он стечен. У њој се незаконито стечени новац уводи у финансијски систем;

- Друга фаза: фаза „раслојавања“ или „прикривања“. Након што је новац ушао у легални финансијски систем, пребацује се са рачуна на који је положен на друге рачуне. Главни циљ тих трансакција је прикривање везе између новца и криминалне активности од које потиче; и

- Трећа фаза: фаза „интеграције“, у којој се ”прљав” новац јавља као новац који потиче од дозвољене делатности. Чест метод интеграције “прљавог” новца у легалне финансијске токове је куповина некретнина.³⁸⁸

Прање новца организованог криминала су глобални проблеми који имају повратне ефекте на економске, политичке, безбедносне и социјалне структуре земље. Последице прања новца и финансирања организованог криминала су: подривање стабилности, транспарентности и ефикасности финансијског система земље, економски поремећаји и нестабилност, угрожавање програма реформи, смањење инвестиција, опадање репутације земље и угрожавање националне безбедности.

Према подацима Управе, у 2003. години извршено је укупно 28 сумњивих трансакција, од чега 24 преко банака, а 4 трансакције су извршене преко ПТТ. У 2004. години извршено је укупно 257 сумњивих трансакција, од чега 249 преко банака, 7 преко мењачница, а 4 трансакције су извршене преко ПТТ. У 2005. години извршено је укупно 279 сумњивих трансакција, од чега 275 преко банака, а 4 трансакције су извршене преко ПТТ. У 2006. години извршене су укупно 802 сумњиве трансакције, од чега 802 преко банака, а 1 трансакција је извршене преко ПТТ. Број пријављених трансакција од стране обвезника показује тенденцију раста. Доминантан удео имају банке, док остали обвезници недовољно пријављују сумњиве трансакције. На основу извештаја о сумњивим трансакцијама у Управи је отворено је 90 предмета, што у односу на број пријављених трансакција (1367 извештаја) сведочи и о недовољном квалитету примљених извештаја о сумњивим трансакцијама. Највећи број предмета отворен је на основу анализе података о готовинским трансакцијама у Управи. Опадање броја отворених предмета последица је сложености тих предмета, који се односе на случајеве организованог криминала и у које је укључен велики број лица, као и велики број трансакција. У периоду 2003.-2006. године, од стране Управе, према другим државним органима, у даљу надлежност, прослеђено је укупно 165 предмета, од чега: 71 предмет према полицији, 76 према пореској полицији, 3 према тужилаштву, 8 према девизном инспекторату, 4 према Безбедносно-

³⁸⁸ Наведено према - <http://www.fcplm.org.yu/src/119> od 29.10.2007. godine

информативној агенцији, и по један према Сектору за буџетску инспекцију, Комисији за хартије од вредности и Агенцији за приватизацију.³⁸⁹

Ради илустрације, од марта 2007. до маја 2008. године, Управа је проследила 90 предмета полицији, 76 предмета Пореској полицији, 16 предмета Девизном инспекторату, 3 предмета директно судовима, 8 предмета тужилаштвима, 10 предмета Безбедносно-информативној агенцији, 3 предмета Управи царина итд.³⁹⁰

Прање новца, најчешће проистеклог из криминалних делатости организованих криминалних група, је процес који превазилази националне границе, те и механизми борбе против овог облика криминала, морају имати међународни карактер. Из тог разлога Управа, у нашој земљи има интензивне контакте са сличним организацијама у региону и Европи, као што су:

- Егмонт група (Egmont group) је међународно удружење финансијско - обавештајних служби (скраћено: ФОС) чији је основни циљ подизање нивоа међународне сарадње и размена података који се односе на прање новца и финансирање тероризма између националних ФОС, а Управа за спречавање прања новца, као финансијско - обавештајна служба Републике Србије, постала је чланица Егмонт групе у јулу 2003. године, и

- Радна група за спречавање прања новца (FATF - Financial Action Task Force) је међународно тело које поставља и прати стандарде у области спречавања прања новца и финансирања тероризма, а донела је 2003. године донела је нових „40 препорука“ у области спречавања прања новца.

Као резултат ефикасне међународне сарадње, у периоду 2003.-2006. године, истиче се и податак о покретању 11 иницијатива од стране иностраних финансијско - обавештајних служби (2004.-2, 2005.-6, 2006.-3), а које су, у даљу надлежност, прослеђене Управи.³⁹¹

С тим у вези подсећамо на чињеницу да организоване криминалне групе из Србије остварују честе функционалне везе са сличним групама из иностранства, посебно из земаља у окружењу - Македоније, Црне Горе, Босне и Херцеговине,

³⁸⁹ Национална стратегија за борбу против прања новца и финансирања тероризма (доступно на - www.vlada.gov.rs/strategije).

³⁹⁰ *Национални програм за интеграцију у Европску унију*, Влада Републике Србије, Београд, 2008, стр. 624.

³⁹¹ Ibid.

Хрватске, Румуније и Бугарске, пре свега на плану реализације заједничких активности у оквиру међународних канала за кријумчарење наркотика (Македонија, Црна Гора, Босна и Херцеговина, Хрватска, Бугарска), илегалних миграната (Румунија, Босна и Херцеговина, Хрватска), фалсификованог новца (Бугарска, Босна и Херцеговина) и оружја (Босна и Херцеговина). Новац за наведене услуге најчешће се преноси и исплаћује у готовини, преко курира или посредством "Вестерн Униона". Пресецање оваквих трансакцијских канал представља приоритет у даљем функционисању Управе.

2.3.1.3.2. Пореска полиција

Доношењем Закона о пореском поступку и пореској администрацији 2003. године, створени су услови за формирањем једне модерне и ефикасне Пореске управе, са посебним овлашћењима у пореском поступку и са три нивоа контроле пореских субјеката, које чине: Сектор канцеларијске контроле, Сектор теренске контроле и Сектор пореске полиције.³⁹²

Сектор пореске полиције је контролни орган, који је овим законом, заменио раније постојећу Финансијску полицију, а основна надлежност му је откривање пореских кривичних дела и њихових извршилаца. Сектор има око 220 запослених и њиме руководи главни инспектор кога, на предлог министра финансија, поставља Влада. Он се састоји од два одељења на републичком нивоу, која се налазе у седишту Сектора (Одељење за координацију послова на откривању пореских кривичних дела и Одељење за аналитику и информатику), и четири регионална одељења (Београд, Нови Сад, Крагујевац и Ниш), која се деле на 26 оперативних одсека.

Овлашћења Сектора пореске полиције прописана су Законом о пореском поступку и пореској администрацији. Пореска полиција у преткривичном поступку поступа као орган унутрашњих послова и овлашћена је да, у складу са законом, предузме све потразне радње изузев ограничења кретања. Пореска

³⁹² Пореска управа, у оквиру Министарства финансија, обавља послове утврђивања, контроле и наплате јавних прихода. Пореску управу Србије данас чини 179 организационих јединица смештених на територији Републике, које су организоване на нивоу: централе, сектора, регионалних центара, филијала и експлозитура.

полиција примењује и одредбе Законика о кривичном поступку које регулишу преткривични поступак.

У периоду од 2003. до 2008. године, инспектори Пореске полиције поднели су 1.836 кривичних пријава због сумње да је утајено више од 18 милијарди пореза. Иначе, почев од 2003. године, тужилаштвима поднето је око 7.300 пријава, а износи наведени у њима указују да је држава закинута за готово 70 милијарди динара. Најопаснијим обликом пореског криминала сматра се утаја пореза на додатну вредност (ПДВ). Разним мешетарењима, на овај начин је 2007. године утајено шест милијарди и сто милиона динара, а тај износ је у 2008. години нарастао за још 300 милиона динара. У многим кривичним поступцима постаје видљиво колико су у овај облик пореске проневере прсте умешале организоване криминалне групе. Њихов изум су фантомске фирме, често регистроване помоћу фалсификованих докумената, чија се улога своди на прављење лажних фактура за непостојеће услуге. Често се подноси кривична пријава за утају пореза, иако иза тога стоји заправо праће новца преко фантомске фирме. У овим случајевима, папиролошки је све сређено, а робе и плаћеног ПДВ нема нигде. Није реткост да фирма која је регистрована помоћу украдене или фалсификоване личне карте направи милионски промет, а када се због неплаћеног пореза подигне Пореска полиција и правосудни апарат, испада да ни тобожњи власник ни фирма не постоје.³⁹³

Организоване криминалне групе, мотивисане великим профитом спремне су на извршење разних недозвољених и шпекулативних послова. За сузбијање оваквих појава неопходно је функционисање свих државних органа, али и њихова повезаност. Кроз међусобно сажимање и поделу одговорности контролних органа, може се остварити ефикасност у сузбијању свих облика организованог криминала. Нереално је очекивати да ће, уз постојање многих друштвених противречности, сви људи без икакве контроле извршавати своје обавезе према држави онако како то прописују важећи прописи и како је у интересу друштвене заједнице, што даје на значају постојању оваковог државног органа какав је Пореска полиција.

³⁹³ Наведео према - <http://www.blic.rs/hronika>. од 08.03.2009. године

2.3.1.4. Безбедносно-информативна агенција

Безбедносно-информативна агенција (БИА) формирана је, 17. јула 2002. године, на основу Закона о безбедносно-информативној агенцији и једна је од три службе безбедности у нашој земљи.³⁹⁴ Овим законом су се цивилни обавештајно-безбедносни послови, по први пут у савременој српској историји, издвојили из Министарства унутрашњих послова. Радом БИА руководи директор, кога поставља и разрешава Влада.

Припадници БИА примењују овлашћења утврђена законом и другим прописима које примењују овлашћена службена лица и радници на одређеним дужностима у Министарству унутрашњих послова, а у складу са прописима о унутрашњим пословима, односно полицији. Кад посебни разлози безбедности Републике Србије то захтевају, БИА може да преузме и непосредно обави послове који су у надлежности Министарства унутрашњих послова. Одлуку о преузимању и обављању послова из делокруга Министарства унутрашњих послова споразумно доносе директор БИА и Министар унутрашњих послова. Овај сегмент сарадње, у пракси, се често примењује, нарочито када је питању откривање кривичних дела прекограничног организованог криминала.

Обављање послова БИА заснива се на начелима уставности, законитости, поштовања људских права и основних слобода, сразмерности у примени овлашћења, тајности, субординације, професионализма, објективности, селективности и рационалности. Делокруг рада БИА обухвата:

- контраобавештајне послове (прикупљање, анализирање, обрада и оцењивање података о деловању страних обавештајних служби и појединих лица, група и организација на територији Републике Србије усмерених против безбедности Републике Србије);

- обавештајне послове (деловањем у иностранству и у земљи прикупљају се, анализирају, обрађују и оцењују подаци политичке, економске, безбедносне и војне природе, који се односе на стране државе, политичке, војне и економске

³⁹⁴ Према члану 4. Закона о основама уређења служби безбедности Републике Србије, у службе безбедности се убрајају БИА као посебна организација, те Војнобезбедносна агенција и Војнообавештајна агенција, као органи управе у саставу Министарства одбране.

савезе и организације, које указују на намере и могућности тајног деловања усмереног на угрозавање безбедности Републике Србије); и

- друге послове безбедности (*сузбијање делатности усмерених на вршење организованог криминала*, кривичних дела са елементима иностраног, унутрашњег и међународног тероризма, као и најтежих облика кривичних дела против човечности и међународног права и против Уставом утврђеног поретка).

Дакле, БИА се бави и пословима откривања, истраживања и документовања најтежих облика организованог криминала са елементом прекограничности - кријумчарењем наркотика, илегалним миграцијама и трговином људима, кријумчарењем оружја, фалсификовањем и прањем новца, као и најтежим облицима корупције. Значајан сегмент рада БИА је истраживање, откривање и документовање спреге између појединаца, група и организација укључених у прекогранични организовани криминал и тероризам.³⁹⁵

У Контраобавештајној управи формирана су посебна одељења у којима се обављају оперативно-безбедносне активности на плану супротстављања тероризму и прекограничном организованом криминалу, као и одговарајуће организационе целине, у територијалним центрима БИА. У оквиру БИА образован је Образовно-истраживачки центар који се бави стручним оспособљавањем кадрова ангажованих и на пословима супротстављања прекограничном организованом криминалу и тероризму. Стручно усавршавање кадрова се остварује ангазовањем предавача из сопствених редова, из других државних органа и институција, те кроз међународну сарадњу.

У обављању послова, из свог делокруга, БИА остварује сарадњу са другим надлежним државним органима и службама, као и органима, организацијама и службама других држава и међународних организација, а у складу са смерницама

³⁹⁵ У Извештају о раду БИА за период од децембра 2005. до маја 2006. године, достављеном Одбору за безбедност Народне скупштине Републике Србије, истакнуто је да БИА у фази коју њени припадници виде као фазу развоја, што је резултирало првим озбиљнијим резултатима. Пре свега, ту се ради о контроли фактора који су повезани са међународним тероризмом, а који су сада први пут озбиљно и потпуно стављени под контролу. Охрабрујући резултати су забележени и на спречавању преливања криминала и тероризма са Косова и Метохије и задат је озбиљан ударац организованом криминалу у Србији. То су три врло важна сегмента, у којима су припадници БИА учествовали директно или кроз подршку другим органима ове земље. После успешних акција које је извршила БИА, у последњих годину и по дана, може рећи да је озбиљно заустављен тренд јачања организованог криминала у Србији, односно да је озбиљно уздрман. Све ове акције које су изведене, заправо су удар у срце организованог криминала (доступно на - http://www.bia.sr.gov.yu/Saopstenja/19_06_2006_odborzabezbednost.htm).

Владе Републике Србије и безбедносно-обавештајном политиком Републике Србије. БИА је у протеклом периоду остварила добру сарадњу са Министарством унутрашњих послова, Министарством одбране и Тужилаштвом за организовани криминал и ратне злочине, а интензивирала је и билатералну сарадњу са 49 безбедносних служби из 39 држава. Посебно је интензивирана сарадња са земљама из региона западног Балкана, али и са другим земљама света, када су у питању размена података и заједничке акције у вези са прекограничним организованим криминалом, а нарочито када је у питању кријумчарење дроге, што је резултирало значајним запленама у овој области (*Прилог 10*). Поред билатералне сарадње, БИА активно учествује у раду мултилатералних скупова који се одржавају у организацији Конференције обавештајних служби Југоисточне Европе, чији је члан, као и Конференције служби средњоевропских земаља, где има статус посматрача.³⁹⁶

2.3.2. Друштвени субјекти

Комплексност борбе против организованог криминала, као друштвене појаве, осим специјализованих државних органа, захтева активну улогу целокупног друштва, пре свега грађана, невладиних организација и медија. Интерес грађанског друштва да буде заштићено од организованог криминала представља важан потенцијал за сарадњу са надлежним државним органима с обзиром да постоје многобројни симптоми организованог криминала, као што су криминалне активности, сумњива понашања, последице и други, које наведени друштвени субјекти запажају.

У првом реду напори државних органа у борби против организованог криминала не могу да дају одговарајуће резултате, без подршке *грађана*. Наиме, борба против овог вида криминала изискује перманентно изграђивање поверења између грађана и државних органа, а првенствено полиције. Партнерски однос ова два субјекта ствара међусобно поверење на релацији полиција – грађани што знатно доприноси ефикасности у супростављању организованом криминалу. Иако у суштини ова идеја није нова, могло би се рећи да је, овакав партнерски однос

³⁹⁶ http://www.bia.sr.gov.yu/Saopstenja/01_11_2007_odborzabezbednost.htm

дефинисан стратегијом рад полиције у заједници (community policing), која је првенствено настала као резултат дугогодишњег напора да се пронађе адекватан одговор на изузетан пораст обима и опасности организованог криминала током последњих деценија, страха од овог облика криминала код грађана, као и негативне перцепције полиције у јавности као последице многобројних примера политизације и корупције у њеним редовима.

Мада не постоји општеприхваћена дефиниција те стратегије може се рећи да је у питању стратегија деловања полиције која првенствено има за циљ превенцију организованог криминала кроз успостављање партнерског односа с грађанима у откривању и решавању проблема који изазивају страх од злочина и омогућавају вршење кривичних дела на подручју локалне заједнице. Њен допринос побољшању ефикасности полиције у супротстављању организованом криминалу огледа се првенствено у примени тзв. концепта полиције у заједници, односно у:

- стицању поверења грађана као основе за побољшање узајамне сарадње у размени информација о кривичним делима на локалном подручју;

- отвореној и непосредној контроли рада полиције од стране грађана, што доприноси спречавању корупције у њеним редовима, и

- јачању механизма неформалне социјалне контроле посредством којих се спречава испољавање многобројних појавних облика организованог криминалитета на локалном подручју.³⁹⁷

Невладине организације (НВО) такође представљају значајан субјект у супростављању организованом криминалу, с обзиром на то да представљају једну од најважнијих карика у целокупном систему координираних активности, на превентивном и репресивном пољу, које предузимају међународне организације и владин сектор.³⁹⁸ Активности у борби против организованог криминала НВО усмеравају кроз:

³⁹⁷ Вуковић, С.: Могућности ангажовања полиције на супростављању организованом криминалу на подручју локалне заједнице, *Зборник радова са научног скупа о организованом криминалу – стање и мере заштите*, Београд, 2005, стр. 375.

³⁹⁸ У нашој земљи, у НВО које се баве проблематиком супростављања организованом криминалу убрајају се: Транспарентност Србија, Центар за безбедносне студије, Екофорум, Фонд за отворено друштво, Београдски центар за људска права, Центар за мир и развој демократије, Центар за унапређење правних студија и друге.

- спровођење континуиране кампање подизања свести грађана о организованом криминалу и начинима борбе против њега;
- увођење програма едукације о организованом криминалу у образовне институције;
- информисање грађана о предузетим мерама у борби против организованог криминала и њиховим ефектима;
- иницирање реформи законодавства у области борбе против организованог криминала.

НВО свој утицај у савременом систему супростављања организованом криминалу изграђују отвореношћу, храброшћу и квалитетом свог деловања. Оне, на овом пољу, делују са променљивим успехом, јер понекад послују у неодговарајућем правном и друштвеном окружењу што им отежава рад, ствара зависност од донатора и представља препреку за проверу квалитета њиховог рада.

Медији и њихов несумњив утицај на друштво свакако представљају значајан, готово незаобилазан фактор у борби против организованог криминала, посебно кроз: објективно извештавање о његовим појавним облицима, афирмацију постигнутих резултата, као и указивање на штетне последице које ова појава има на друштво у целини, информисање о вођењу и коначном исходу поступака против учинилаца кривичних дела организованог криминала. У исто време, сама природа и финансијска моћ организованог криминала намеће увек присутну опасност остваривања утицаја на медије ради профилисања јавног мњења и скретања пажње јавности са активности појединих криминалних група. Корупција у медијима обесмишљава објективно информисање и онемогућава јавни надзор над друштвеним делатностима. Професионални рад је пред искушењима да се стекне противправна добит, од субјектата организованог криминала, а друштво коме медији треба да служе трпи штету. Она је тешко отклоњива, па је спречавање корупције у овој области, због подизања општег нивоа антикорупцијске свести, веома важно.

Учинак кампања масовних медија, кад је у питању супростављање организованом криминалу, исувише се често не процењује на одговарајући начин, с обзиром да су за ефикасне методе процене потребна знатна средства која многи актери не могу да обезбеде. Ипак, у праћење и процену кампања јавног

информисања, у оваквој борби, требало би улагати, како би се обезбедило да се крупна средства уложена у такве иницијативе троше на прави начин. Поред тога, да би поруке које се пласирају циљним групама биле јасне и релевантне, не треба штедети на улагању времена у пробне материјале намењене јавном информисању.

2.3.3. Међународни субјекти

Од самих почетака су Уједињене нације, Европска унија и друге међународне организације, преко својих субјеката, предузимале различите организоване активности у борби против организованог криминала. Данас, главна подручја бриге међународних организација у борби против организованог криминала представљају: размена информација, пружање техничке и друге врсте помоћи, освешћивање јавности, програми едукације, кооперација у спровођењу закона, програми у заштити и реинтеграцији жртава, законске реформе у овој области, као и превенција.

На међународном плану, акције у борби против организованог криминала, базирају се на правосудној и полицијској сарадњи у кривичним стварима, а одвијају се и кроз постојеће међународне организације за спровођење закона и правну помоћ као што су: Међународна асоцијација органа кривичног гоњења, Европска правда, Интерпол, Еуропол и друге. Приступ овим организацијама условљен је усвајањем одговарајућих прописа и испуњењем међународних стандарда који су у највећој мери већ преузети као обавезе ратификацијом међународних конвенција у којима су садржани. Међународна правосудна и полицијска сарадња, коју остварује наша земаља, спроводи се како на билатералном, тако и на регионалном и мултилатералном нивоу, у оквиру низа програма и пројеката које на простору југоисточне Европе организују и координирају различите међународне организације (ОЕБС, УН, Пакт за стабилност југоисточне Европе, ИОМ, Савет Европе и други).

2.3.3.1. Субјекти међународне сарадње у области правосуђа

Субјекти међународне сарадње у области правосуђа своје активности углавном базирају на плану истрага и судске сарадње у најосетљивијим областима, које највише могу да задиру у национални суверенитет, односно онима које припадају кривичном праву, где спада и супростављање организованом криминалу. Оквир кривичне правосудне сарадње непрестано еволуира и тежи ка успостављању ефикасне сарадње између тужилачких и судских власти.³⁹⁹

Када је у питању међународна судска сарадња у оквиру земаља Европске уније, где је и најинтезивнија, у пракси се јављају различити проблеми. Први проблем настаје код молбе једног суда другом да на свом подручју предузме одређене правне радње. Ове молбе, шаљу се преко Министарстава спољних послова и Министарстава правде, што неминовно одлаже њихово извршење.

Други проблем произлази из принципа према коме су захтеви за узајамну помоћ извршавани према праву замољене државе. Овај принцип често чини акте извршене у овим условима потпуно неупотребљивим у држави молиоцу. Трећи проблем се појављује зато што неке државе одбацују захтеве за истрагу који се односе на чињенице које не подлежу санкцијама у њиховом кривичном законодавству према такозваном принципу двоструке инкриминације.⁴⁰⁰

Због наведених проблема, заједничка акција у области правосудне сарадње има за циљ да: олакша данас и убрза сарадњу између надлежних министарстава и судских или одговарајућих власти држава чланица, у погледу процедура и извршавања одлука; олакша изручивање између држава чланица; у потребној мери обезбеди побољшање компатибилности правила примењивих у државама чланицама; предупредује сукобе надлежности између држава чланица; поступно усвоји мере које успостављају минимална правила у вези елемената који чине кривична дела и санкција примењивих у доменима организованог криминала и тероризма.

³⁹⁹ Rancé, P.; Baynast, O.: *L'Europe judiciaire – enjeux et perspectives*, Dalloz, Paris, 2001, p.109.

⁴⁰⁰ Cécile, I.: *Sud pravde i Sud prve instance – sudska saradnja u krivičnoj materiji*, Poddirekcija za međunarodno i privredno pravo i pravo EU, Brisel, 2007, str. 221.

Од 27 земаља чланица Европске уније, Република Србија има закључене билатералне међународне уговоре о правној сарадњи са 17 земаља.⁴⁰¹ Са некима од ових земаља регулисана је правна сарадња само у погледу одређених видова међународне правне помоћи (нпр. екстрадиција, трансфер, општи видови и други) док је са неким земљама регулисана комплетна међународна правна помоћ, односно правна помоћ и у кривичним и у грађанским стварима.

2.3.3.1.1. Међународна асоцијација органа кривичног гоњења

Међународна асоцијација органа кривичног гоњења (International Association of Prosecutors) формирана је средином 1995. године, у оквиру Канцеларије Уједињених нација у Бечу, а званично је отпочела са радом крајем 1996. године у Будимпешти. Главни задатак ове асоцијације је унапређење међународних стандарда, неопходних за независно кривично гоњење извршилаца кривичних дела, а нарочито оних са елементима прекограничности. У том циљу, ова асоцијација је у априлу 1999. године усвојила читав низ одговарајућих стандарда неопходних за ефикасну међународну тужилачку сарадњу. Користећи се позитивним искуствима, Међународна асоцијација органа кривичног гоњења је публиковала читав низ примера најбоље праксе како би се пружила адекватна међународна помоћ тужиоцима, у борби против организованог криминала, те правовремено обезбедила и олакшала међународна сарадња у прикупљању и обезбеђењу доказа.

На деветој редовној конференцији, која је у Сеулу одржана у периоду од 5 до 10. септембра 2004. године, ова асоцијација је издала брошуру “Основни водич за тужиоце у остваривању међународне правне помоћи у кривичним стварима”, у којој су сублимирани облици правне помоћи на међународном нивоу, с циљем олакшања сарадње између тужиоца, током вођења истрага и прикупљања доказа ван националних граница.⁴⁰² Овај сегмент је од изузетне важности нарочито на подручју сарадње у вези са прекограничним организованим криминалом, где се све више јавља потреба за међународном правном помоћи, а нарочито када су у

⁴⁰¹ Наведено према - www.mpravde.sr.gov.yu/medjunarodni_protokoli-o-saradnji.html од 12.02.2009. године

⁴⁰² Наведено према - www.iap.nl.com од 12.02.2008. године

питању прибављања информација о финансијским (банкарским) трансакцијама, о заједничким истрагама, о тајним операцијама надзора, о контролисаним испорукама. Исто важи и за одузимање имовине стечене криминалном делатношћу. Ипак, нису сви видови међународне правне помоћи увек доступни, с обзиром да зависе како од права државе која упућује захтев, тако и од права државе којој се упућује захтев.

2.3.3.1.2. Европска правосудна мрежа

Иницијатива за стварањем Европске правосудне мрежа (European Judicial Network), са задатком обезбеђивања директних контаката између правосудних органа Европске уније на пољу кривичних ствари, појавила се 1997. године, у Савету Европе, усвајањем Акционог плана за борбу против организованог криминала, који је припремила експертска група из различитих земаља чланица Европске уније. На основу овог Акционог плана, Савет Европе је 28. јуна 1998. године усвојио Заједничку акцију стварања Европске правосудне мреже. Ова мрежа је званично инаугурисана 25. септембра 1998. године од стране председника Савета Европе⁴⁰³ и практично представља први уређени оперативни механизам судске сарадње у Европској унији.

Осим што идентификује и увезује особе из сваке државе чланице, на подручју судске сарадње у кривичним стварима, основни задатак ове мреже је и формирање стручне мреже у циљу обезбеђивања адекватног извршења захтева везаних за правну помоћ. У организационом смислу, Европска правосудна мрежа поседује минималну, али флексибилну организациону структуру сачињену од Секретаријата и “контактних тачака” држава чланица.

Европска правосудна мрежа реализује међународну сарадњу на три начина. Као прво, она организује састанке представника органа за контакте најмање три пута годишње, на којима се расправља о основним питањима сарадње и њеним практичним проблемима. Као друго, ова мрежа припрема и публикује различите материјале за све субјекте који су за њу директно или индиректно везани (текстови међународних инструмената, националне

⁴⁰³ Cécile, I.: *исто*, p. 226.

легислативе и други). Трећи значајан сегмент који обезбеђује Европска правосудна мрежа је унифицирани модел захтева за међународну правну помоћ, а нарочито када је у питању екстрадиција, с обзиром да су се у ранијој пракси јављале тешкоће због недостатка информација о томе како захтев за екстрадицију треба да буде формулисан, када се из једне земље упућује у другу, те како се даље прати и развија случај у државу у коју је је захтев послат.

2.3.3.1.3. Европска правда

С обзиром на савремене карактеристике прекограничног организованог криминала и сложеност савременог система у његовом супростављању, у Европској унији се појавила потреба за формирањем независног тела (органа) на пољу тужилачких и судских органа, у циљу координације истрага, усмерених против овог облика криминала, у случајевима када су укључене две или више земаља. Идеја о стварању јединице судске сарадње била је усвојена 1999. године, на Европском савету у Тампереу (Финска) како би се изједначила судска сарадња са полицијском сарадњом која је, са Еурополом, већ увелико одмакла. Оваква организација је првобитно замишљена као пандан Еурополу и требало је да помогне његовим истражитељима у координацији њихових судских операција на плану борбе против тешких облика организованог криминала. Захваљујући успостављању тесне сарадње са Европском судском мрежом ово тело је, између осталог, поједноставило извршавање процедура у међународној сарадњи између судова. Због одређених неслагања између држава чланица ЕУ, о надлежностима овог тела, првобитно је 1. марта 2001. године, у Бриселу, основана привремена јединица тзв. Pro-Eurojust (Provisional Eurojust), која је постојала све до 28. фебруара 2002. године, када је Одлуком Савета Европске уније⁴⁰⁴ основано ново тело под називом Европска правда (Eurojust), ради унапређења сарадње у борби против кривичних дела чији су извршиоци транснационалне криминалне организације.

⁴⁰⁴ Council Decision of 28 February 2002. setting up Eurojust with a view of reinforcing the fight against serious crime, "Official Journal of the European Communities"(OJ), L 063, 06/03/2002

Уговор из Нице уводи Eurojust у Уговор о Европској унији, предвиђајући његову интезивнију сарадњу са судским и другим надлежним органима држава чланица, у следећим сегментима:

- координација између националних органа држава чланица, које су задужене за кривична гоњења;

- подржавање и учествовање у истрагама везаним за предмете прекограничног организованог криминала, водећи између осталог рачуна о анализама које израђује Еуропол;

- олакшавање сарадње са Европском судском мрежом како би се ефикасно извршавале молбе за сарадњу између судова, те покренули захтеви за изручивање⁴⁰⁵.

Eurojust карактерише свакодневна активност на реализацији разних захтева контактних тужилаца из разних земаља, претежно чланица ЕУ, али и представника држава које имају Споразуме о сарадњи са Европском правдом (Норвешка, Швајцарска, Јапан, Русија и друге) или преко стално именованих контактних тужилаца држава са којима Eurojust нема потписане споразуме (Црна Гора, Босна и Херцеговина и друге). Када је у питању сарадња наше земље са овим органом, потребно је истаћи да је почетком 2003. године именована контакт особа (заменик Републичког јавног тужиоца) за сарадњу. Редован оперативни рад се обавља путем контаката Републичког јавног тужилаштва са националним представницима и магистратима за везу, у виду размене података, узајамне директне правне помоћи и саветовања.⁴⁰⁶ Министарство правде Републике Србије планира да, у наредном периоду, започне интезивне преговоре са Европском правдом у циљу потписивања Споразума о сарадњи, којим би се знатно побољшала наша позиција на плану међународне правосудне сарадње.

⁴⁰⁵ Constantinesco V.; Gautier Y.; Simon D.: *Le Traité de Nice – premières analyses*, PUS, 2001, pp. 219-227.

⁴⁰⁶ Наведено према - www.mpravde.sr.gov.yu/medjunarodne-aktivnosti-eu-integracije-projekti/medjunarodna-pravna-pomoc/protokoli-o-saradnji.html од 12.02.2009. године

2.3.3.2. Међународне полицијске организације

Међународна полицијска сарадња у борби против организованог криминала има дугу и богату традицију. Данас се овај облик међународне сарадње остварује на различитим нивоима (мултилатералном, регионалном и билатералном), при чему су носиоци сарадње првенствено државе, са својим полицијским органима, и међународне организације. Концепција међународне полицијске сарадње формулисана је у службеним документима, где се потенцирају: ангажовање међународних полицијских организација у фази превенције, кривични аспекти злочина, суверенитет чланица, придржавање одредби међународног права и значај места извршења акта.⁴⁰⁷

Основне субјекте међународне полицијске сарадње представљају међународне полицијске организације. Ефикасно супростављање организованом криминалу, данас, директно је условљено активностима оваквих организација, од којих најзначајнију улогу имају: Међународна организација криминалистичке полиције (у даљем тексту: Интерпол), Канцеларија европске полиције (у даљем тексту: Еуропол), Регионални центар за борбу против прекограничног криминала у оквиру SECI центра, Европска агенција за управљање оперативном сарадњом на спољним границама Европске уније (у даљем тексту: Фронтекс) и друге.⁴⁰⁸

2.3.3.2.1. Интерпол

Интерпол је прва и најстарија међународна полицијска организација, основана 1923. године, у Бечу, под називом Међународно полицијско друштво, која данас окупља 187 држава чланица. Садашњи назив „Међународна организација криминалистичке полиције“ (International Criminal Police

⁴⁰⁷ Нешковић, С.: Међународна полицијска сарадња, *Безбедност* бр. 5, Београд, 2005, стр. 768.

⁴⁰⁸ Супростављање прекограничном организованом криминалу захтева и друге облике међународне полицијске сарадње коју домаћи полицијски органи остварују у оквиру конвенција и програма Организације Уједињених Нација или Већа Европе, као што су нпр. Програм за сузбијање злоупотреба дрога који води UNDCP, Програм акција против корупције и организованог криминала OSTOPUS I и II, Програми ОЕБС-а, Пакта за стабилности у југоисточну Европи, Централно-европске иницијативе, Комитета за елаборацију конвенције против транснационалног организованог криминала, Комисије и бироа УН за контролу наркотика и психотропних супстанци, и других, што такође омогућава и поспешује међународну полицијску сарадњу, односно доприноси успешнијем супростављању овом облику криминала.

Organisation – ICPO) одређен је Статутом донетим на 25. заседању 1956. године у Бечу. Седиште Интерпола је у Лиону. Интерпол је независна и аутономна међународна организација, чије је постојање и деловање регулисано правним актима, односно Статутом, Општим правилником, Финансијским правилником, Правилником о радио-комуникацијама и другим актима.⁴⁰⁹

Статут је основни конститутивни акт Интерпола, који регулише питања од значаја за рад и деловање организације. Циљеви Интерпола утврђени су чланом 2. Статута, у којем се наводи да би требало: “осигурати и развијати најшире узајамно помагање држава и њихових органа криминалистичке полиције, у оквиру постојећих закона и у духу Опште декларације о правима човека и установити и развити све установе способне да успешно допринесу спречавању и кажњавању деликата из домена општег права”. Према члану 3. Статута, најстрожије се забрањују “делатности или интервенције у питањима и случајевима који имају политички, војни, верски или расни карактер”. Најважнији принципи (начела) Интерпола су: равноправност, поштовање националног суверенитета, аполитизам, антикриминална солидарност, универзалност, функционалност (учешће органа државе и Интерпола у откривању кривичних дела и извршилаца), поштовање и заштита људских права.

Оквир сарадње држава чланица Интерпола огледа се у домену тзв. општег кривичног права (кривична дела која утврђују сви правни системи). Део међународне сарадње у оквиру Интерпола односи се на кривична дела са ино-елементима, када је више држава или њихових држављана у вези са одређеним кривичним делом. Такав случај је када је дело извршено у једној држави, а извршилац је побегао у другу државу, када последице наступају у трећој држави и према држављанима те државе, или када су средства или предмети кривичног дела у другој држави. Такође, део сарадње остварује се и у односу на међународна кривична дела утврђена међународним конвенцијама, затим преко замолница страних органа и на друге начине.⁴¹⁰

⁴⁰⁹ Детаљније видети: Сачић, Ж.: Међународна сурадња Министарства унутарњих послова Републике Хрватске – облици, циљеви, обиљежја и уочени проблеми, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, Загреб, 2000, стр. 84.

⁴¹⁰ Никач Ж.: *Транснационална сарадња у борби против криминалитета – Еуропол и Интерпол*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, стр. 152.

Организациона структура Интерпола утврђена је у члану 5. Статута, у којем се, поред осталог, наводи да га чине: Генерална скупштина, Извршни комитет, Национални централни бирои и саветници.

Међународну полицијску сарадњу Интерпол омогућава и остварује: вођењем потражне делатности, штампањем и објављивањем међународних потерница и објава за вредним предметима, идентификацијом особа, успоставом и вођењем банака идентификационих података о међународним извршиоцима тешких кривичних дела и о одређеним вредним украденим предметима (нпр. моторним возилима, уметничким делима и слично), вођењем послова криминалистичке аналитике, штампањем и дистрибуцијом билтена Интерпола с MOS системом (*modus operandi sistem*) вршења тешких кривичних дела.

Посредством Интерпола размењују се криминалистичко–обавештајни подаци о починиоцима различитих тежих кривичних дела у вези са злоупотребом и кријумчарењем дрога, оружја, експлозива, фалсификовањем новца и исправа, тероризмом и другим кривичним делима у вези са организованим криминалом. Интерпол организује и посредује у извршењу одлука о изручењу и трансферу осуђених лица или посредује у договарању тзв. “мале кривично-правне помоћи”, организује међународне семинаре о питањима из властите надлежности, подстиче и примењује научна достигнућа у борби против криминала. Интерпол је посебно ангажован на сузбијању транснационалног организованог криминала, фалсификовања новца и исправа, кријумчарења и злоупотребе дрога, прања новца, тероризма и ратних злочина.

Република Србија остварује интезивну сарадњу са Интерполом преко Националног централног бироа (НЦБ) у Београду, односно Одељења за међународну полицијску сарадњу, који је од априла 2003. саставни организациони део Дирекције полиције - Управе криминалистичке полиције. Мултилатерална сарадња нашег НЦБ са осталим чланицама Интерпола, базира се на остваривању свих задатака и обавеза који проистичу из његовог чланства, а преваходно на унапређењу: послова из области међународне кривично правне помоћи, вођења и ажурирања централне евиденције (евиденције лица и предмета), билатералних споразума о полицијској сарадњи, наставних активности образовних установа у виду едукација полицијског кадра и законских пројеката из надлежности органа

унутрашњих послова. Билатерална сарадња Републике Србије, у оквиру Интерпола, огледа се у учествовању у закључивању и усаглашавању споразума и меморандума (протокола) о полицијској сарадњи са владама других земаља.

2.3.3.2.2. Еуропол

Еуропол, односно Уред европске полиције (European Police Office) са седиштем у Хагу основан је на иницијативу СР Немачке, истовремено са потписивањем Уговора из Мастрихта 1992. године, а функционише од почетка 1994. године. Еуропол је замишљен као посебна организација ван структуре Интерпола и за потребе држава Европске уније. Организациону структуру Еуропола чине: управни одбор, директор, финансијски контролор и буџетски комитет.

Настанак Еуропола корак је ка даљој интеграцији Европске уније преко полицијске сарадње, очувања међународног јавног поретка и борбе против организованог криминала. Споразум из Мастрихта основа је закључене Конвенције о Еурополу из 1995. године, а која је постала правоснажна 1. октобра 1998. године. У правнотехничком смислу, Конвенција је релативно кратак документ, јер има седам поглавља и укупно 47 чланова.⁴¹¹ У преамбули Конвенције и посебног акта Савета Европске уније наводе се разлози за оснивање Еуропола, а то су: борба против организованог криминала, борба против организоване илегалне имиграције, борба против трговине људским органима, спречавање и сузбијање дечије порнографије, спречавање и сузбијање илегалне трговине оружја и муниције, борба против тероризма и прања новца, спречавање и сузбијање илегалне трговине дрогом и други.⁴¹²

Еуропол функционише преко националних јединица и официра за везу који су деташирани у Хагу (Холандија). Амстердамским споразумом из 1997. године Еурополу се даје додатна снага, као кровном европском полицијском уреду који све више преузима темељну и координацијску улогу у више

⁴¹¹ Наведено према - www.europol.eu.int од 11.11.2008. године

⁴¹² Из наведених разлога оснивања Еуропола уочава се да ни у овој међународној полицијској организацији нема потпуне сагласности у дефинисању појма и облика испољавања организованог криминала.

антикриминалних акција на тлу држава Европске уније. У члану 2. Еуропол конвенције, наведена је потреба успостављања сарадње са трећим земљама и међународним организацијама кроз: размену стратегија и оперативних информација, анализу података који се тичу криминалних активности и подршку истрагама.

Еуропол своје деловање темељи на:

- прикупљању и дистрибуцији криминалистичко–обавештајних података према националним канцеларијама, те стварању заједничке базе тих података и укупном побољшању полицијске сарадње држава чланица Европске уније;

- правовременој размени криминалистичко–обавештајних информација, посебно ако се те информације односе на спречавање и откривање кривичних дела тероризма и прекограничног организованог криминала, а чије је планирање или извршење спроведено од чланова криминалне организације који делују на подручју двеју или више држава Европске уније.

Наиме, за делотворно сузбијање наведених кривичних дела без сумње је потребно извршити међународну централизацију криминалистичко–обавештајних информација и координирано водити антикриминалне акције, под условом да постоји усклађеност законодавства.

Еуропол има статус правног лица, тако да може стицати покретну и непокретну имовину и водити правне спорове. Експлицитно је овлаштен да закључи одређене споразуме са земљама чланицама (нпр. споразум о седишту, заштити тајности и сл.), као и на неке аранжмане са трећим државама и институцијама.

Иницијатива Републике Србије за сарадњу са Еурополом постоји од 2002. године. Сами преговори за закључивање Споразума о сарадњи започети су још 2005. године, али из више разлога споразум још увек није закључен. Један од таквих разлога било је и непостојање неопходне правне регулативе у Републици Србији која би била усклађена са стандардима ЕУ у одређеним областима, а пре свега у области заштите личних података.

У међувремену, сарадња са Еурополом ипак се одвијала кроз учешће припадника Министарства унутрашњих послова на међународним семинарима

које је организовао Еуропол, као и кроз учешће у раду регионалних организација и иницијатива које остварују блиску сарадњу са Еурополом.

На преговорима, који су одржани у периоду од 9-10. априла 2008. године, у седишту Еуропола, у Хагу, Холандија, учествовала је делегација Републике Србије. Том приликом, усаглашен је текст Споразума о стратешкој сарадњи између Републике Србије и Еуропола, што представља краткорочни приоритет, док је потписивање Оперативног споразума са овом међународном организацијом спада у средњорочни приоритет за нашу земљу.

2.3.3.2.3. Регионални центар за борбу против прекограничног криминала у оквиру SECI центра

Иницијатива за сарадњу земаља југоисточне Европе - SECI први пут је промовисана 1995. године у Бечу од стране Сједињених Америчких Држава, а заснивала се на увезивању земаља овог региона у циљу заједничке борбе против разних облика криминала. SECI је на почетку презентован у форми форума, без чврсте структуре, без финансијских средстава и без мешања у постојеће регионалне иницијативе. С временом је закључено да се циљ иницијативе може постићи улагањем страног капитала који ће подстицати државе чланице SECI региона на сарадњу по приоритетним пројектима као што су: олакшавање трговине и транспорта, енергетике, малог и средњег предузетништва, саобраћајне инфраструктуре, сузбијања организованог криминала и корупције.

У Букурешту је 26. маја 1999. године потписан споразум о заједничкој борби против прекограничног криминала држава чланица SECI центра. Споразумом је предвиђено успостављање Регионалног центра за борбу против међународног организованог криминала, који је уз велику финансијску и другу помоћ САД и отворен 16. новембра 1999. године.

Државе чланице SECI центра су: Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Грчка, Србија, Црна Гора, Мађарска, Хрватска, Македонија, Молдавија, Румунија, Словенија и Турска. Такође, SECI центар има блиску сарадњу са представницима четрнаест земаља које имају статус посматрача, а које подржавају активности које проводи ова организација, а то су: Аустрија, Азербејџан, Белгија, Канада,

Француска, Грузија, Њемачка, Италија, Холандија, Португал, Шпанија, Украјина, Велика Британија и САД. Прокламовани циљеви SECI центра су:

- интензивна, непосредна и делотворна међусобна сарадња државних установа, полиција и царина држава чланица SECI-а у борби против међународног организованог криминала, деловањем сталних официра за везу који ће се посебно ангажовати на превенцији, идентификацији и истраживању кривичних дела и њихових починилаца, који су у вези са међународним организованим криминалом;

- развој мреже радних група између држава чланица SECI центра;

- прикупљање и размена криминалистичко–обавјештајних информација о носиоцима организованог криминалног деловања;

- едукација полицијских и царинских службеника, упознавање и усклађивање правних прописа, те подизање нивоа техничке опремљености царинских и полицијских граничних јединица, како би се могле успешно супротставити међународном организованом криминалу и

- перманентна сарадња са Интерполом и Светском царинском организацијом (CAFAO).

Споразумом је одређено да је седиште SECI центра за борбу против прекограничног криминала у Букурешту, да ће оно радити у складу са Повелом о организацији и операцији SECI центра за борбу против прекограничног криминала. Највиши орган, овог тела, је Заједнички комитет за сарадњу, којег чине по два представника сваке државе чланице, с тим што је предвиђено да једног представника даје полицијски орган држава чланица, а другог царинска служба. Двотрећинском већином чланова Заједничког комитета за сарадњу бира се директор SECI центра. Заједнички комитет за сарадњу, у координацији са директором, утврђује Стратешки план (перспективу, задатке и стандарде рада) за SECI центар.

Чланом 16. Правилника о организацији и раду SECI центра, одређено је, да се, у складу са проблематиком, за пружања специјализоване подршке, користе радне групе. Радне групе су специјализовани удружени тимови који се састоје од преставника тела за спровођење закона земаља чланица које усклађују своје напоре против специфично организованих криминалних делатности. Свака од

радних група организовала је самостално оперативну акцију везану за проблематику којом се бави. Све те акције спроводе се координирано на подручју земаља чланица и земаља посматрача и уз активно учешће различитих државних агенција, као што су ДЕА, ФБИ, и др.

У оквиру SECI центра делују радне групе за спречавање: комерцијалних превара, илегалне трговине наркотицима, илегалне миграције и трговине људима, приказивање лажних царинских вредности, кријумчарења украдених возила, финансијских и компјутерских злочина и илегалне трговине кратким оружјем и ручним наоружањем.

Република Србија је упутила полицијског и царинског официра за везу у SECI центар. Сарадња у оквиру SECI центра одвија се кроз рад тематских Радних група које договарају координиране акције надлежних органа у земљама чланицама и ad hoc заједничких акција за које се укаже потреба кроз процес редовне размене информација официра за везу. Чланови Радне групе за буџет SECI центра (из које је настала Финансијско саветодавна група) и Радне групе за израду SELEC конвенције, испред Републике Србије су представници Министарства унутаршњих послова, као стални чланови Заједничког комитета за сарадњу.

На значај и могућности SECI центра за борбу против прекограничног криминала у региону југоисточне Европе, указују и успешне оперативне акције које су организоване и изведене од стране његових оперативних група. Пример успешно спроведених акција у организацији SECI центра представља периодична заједничка операција Мираж (“Mirage”), која се сваке године истовремено спроводи у свим државама чланицама SECI центра, а чији је акценат на борби против прекограничног организованог криминала у области трговине људима, посебно женама и децом.⁴¹³ Република Србија је координирала акцију „Дунав“ маја 2007. године чији је циљ био сузбијање илегалних миграција у региону.

⁴¹³ Током спровођења ове акције, само у периоду од 28. маја до 6. јуна 2004. године, постигнути су следећи резултати: упућено је 30 захтева за одговарајуће провере за укупно 52 лица и 6 обавештајних извештаја према SECI центру, а од стране SECI центра добијено је девет захтева за поступање на подручју БиХ. Контролисано 265 места, од чега: 9 ноћних клубова и дискотека, 49 барова и ресторана, 18 хотела и мотела, 5 граничних контролних пунктова и 184 осталих места. Број идентификованих (контролисаних) жена био је 137. Број идентификованих жртава трговине људима било је 45, од чега: 9 домицилних жртава трговине људима (6 одрасли и 3 малолетници), 6 међународних жртава трговине људима (све одрасли, држављанство: Украјина-4, Румунија-3,

2.3.3.2.4. Фронтекс

Фронтекс је основан посебном Уредбом Савета Европе (ЕЗ) 2007/2004 (26/10/2004, ОЈ L 349/25.11.2004 године), а у складу са Уговором о оснивању Европске заједнице. Фронтекс је агенција Европске уније, која је изворно формирана с циљем координације интегрисаног управљања спољним границама држава чланица, као и ефикасног супростављања прекограничном организованом криминалу. Фронтекс осигурава координацију држава чланица и доприноси јединственом и ефикасном нивоу контроле лица, као и надзора на спољним границама држава чланица ЕУ.

Одлуком Савета Европе од 26. априла 2005. године за седиште Фронтекса је одређена Вршава. Ова Агенција своје деловање базира на шест области рада, и то:

- 1) координација оперативне сарадње између држава чланица у области управљања спољним границама;
- 2) пружање помоћи државама чланицама у успостављање заједничких стандарда обуке и опремања граничних служби;
- 3) координација у изради и спровођењу анализе ризика;
- 4) праћење и примена релевантних истраживања у области контроле и надзора спољних граница;
- 5) пружање помоћи државама чланицама у околностима које захтевају повећану техничку и оперативну помоћ на спољним границама; и
- 6) пружање потребне подршке чланицама у организацији заједничких операција у супростављању прекограничном организованом криминалу.⁴¹⁴

Фронтекс уско сарађује и са осталим субјектима, односно агенцијама ЕУ, који су укључени у развој безбедности спољних граница (Еуропол, Цепол, агенције царинске, фитосанитарне и ветеринарске контроле), као и са телима

Молдавија-5, СиЦГ-1, Албанија-23), број жртава које помаже невладине организације-5 (Украјина-1, Румунија-2, Молдавија-1, СиЦГ-1). Невладине организације које су помагале жртве трговине људима су Међународни форум солидарности МФС-4 и La Strada-1, број репатрираних особа-13 (Молдавија-10, Украјина-2, Румунија-1), број идентификованих трговаца људима-17 (БиХ-16, СиЦГ-1), број оптужених трговаца људима-17 (БиХ-16, СиЦГ-1), број случајева за које су административне мере биле предузете-40. Наведено према - МУП РС, Национални координатор за борбу против трговине људима: Извештај о раду за 2005. годину, Београд, 2006. године

везаним за спровођење закона на плану унутрашње безбедности чланица ЕУ, а све у циљу унапређења свеукупне компактности у области безбедности граница, првенствено у супростављању прекограничном организованом криминалу.

Фронтекс је Агенција која има сложену структуру. На челу Фронтекса налази се Управни одбор. Састав, задатке и поступке за рад Управног одбора су утврђене према члану 20. - 24. у Уредби Савета Европе (ЕЗ) 2007/2004 о оснивању Агенције. Задаци Управног одбора су следећи:

- именованье Извршног директор Агенције на предлог Комисије;
- усвајања годишњег извештаја рада Агенције за претходне године и његово прослеђивање и подношење Европском парламенту, Савету Европе и другим релевантним телима ЕУ;
- усвајање програм рада Агенције за наредну годину дана након прибављеног мишљења Европског парламента, Савета Европе и Европске комисије;
- успостављање процедура за доношење одлука везаних за оперативне задатке Агенције које је прописао Извршни директор;
- предлог и усвајање буџета Агенције;
- остваривање надзора над овлашћењима Извршног директора и Заменика извршног директора;
- усвајање Пословника о раду;
- успостављање организационе структуре Агенције; и
- усвајање и вођење кадровске политике Агенције.⁴¹⁵

Осим Управног одбора, Извршног директора и Заменика извршног директора, у саставу Фронтекса су и: Одељење унутрашње контроле, Одељење за извршну подршку (спољни односи, комуникације, планирање, надзор и информисање), Одељење за операције (операције и анализа ризика), Одељење за изградњу капацитета (обука, истраживање и развој) и Административно одељење (финансије и правни послови)

Осим координиране сарадње држава чланица ЕУ, Фронтекс у складу са општим смерницама ЕУ, пуну пажњу посвећује сарадњи са трећим земљама, базирајући се на оне земље које деле заједничке циљеве у погледу граничне

⁴¹⁴ Наведено према - <http://www.frontex.europa.eu/structure/menagment> од 11.12.2008. године

безбедности са ЕУ, односно изграђујући сарадњу засновану на одрживом партнерству. У процесу развијања партнерства Фронтекс са овим државама потписује радне аранжмане (протоколе или меморандуме о разумевању), којима по правилу увек претходе практичне мере.

МУП Републике Србије и Фронтекс су 17.02.2009. године потписали Радни аранжман о сарадњи важан за либерализацију визног режима и европске интеграције Србије.⁴¹⁶ Циљ Аранжмана је заједничка борба против прекограничног организованог криминала, као и ефикаснија контрола државних граница, а његовом применом припадници граничне полиције, имају могућност да користе искуства Фронтекса у заштити границе, односно да се обучавају по стандардима те Агенције.⁴¹⁷ Тренутно, Србија модернизује граничну полицију и изграђује јединствени информациони систем.

Посматрајући интензитет развоја међународне правосудне и полицијске сарадње, из године у годину, у супростављању организованом криминалу, може се констатовати да се све брже интензивира и развија, и то углавном на три нивоа кроз:

- традиционални облик међународне сарадње, заснован на мултилатералним и билатералним међународним уговорима;
- свакодневну међународна размена информација органа правосуђа, полиције, царине, имиграционих служби и служби граничне контроле, који све више поприма неформалне облике; и
- спровођење заједничких (међународних) антикриминалних акција, у које су укључени тимови полицајаца, судија и државних тужилаца из више држава, што се означава непосредном оперативном међународном сарадњом ради откривања и доказивања конкретних облика организованог криминалног понашања.

Субјекти међународне правосудне и полицијске сарадње остварују позитиван ефекат, уколико се њихове активности заснивају на принципима које

⁴¹⁵ Ibid.

⁴¹⁶ Наведено према - <http://www.smedia.rs/vesti/detalji> од 18.02.2009.године

⁴¹⁷ У јуну 2009. године, уз подршку Фронтекса, отпочео је са реализацијом пројекат „Регионална подршка унапређењу, имплементацији и мониторингу стратегија интегрисаног управљања границом и одговарајућих акционих планова и развој регионалних и прекограничних иницијатива“.

две или више страна прихвате и поштују. Ови принципи су утемељени на основама јачања професионализма у домену правосудних и полицијских оквира односно компетенција, поштовања и уважавања националних закона земаља које сарађују, конкретної и равноправної сарадњи ослобођеној сувишног формализма и активном развијању међусобног поверења и пријатељства.

На крају овог поглавља, када су узму у обзир представљени правни и институционални елементе борбе против организованог криминала у Републици Србији, те успостављена међународна сарадња, можемо констатовати да је *систем супростављања организованом криминалу* у Републици Србији, савремен и компатибилан са оваквим система у земаљама из региона западног Балкана и Европске уније, с обзиром да подразумева синхронизовану сарадњу, у спровођењу превентивних и репресивних мера, засновану на правним основама међународног и националног законодавства, од стране државних (специјализованих), друштвених и међународних субјеката система безбедности, односно правосудних, полицијских и других институција. Сигурно је и да ће ефикасност овако успостављеног система супростављања организованом криминалу подразумевати и добру организацију и адекватне облике превентивне и репресивне делатности специјализованих органа, што опет није могуће спровести уколико ти органи нису стручно и технички опремљени, а њихови кадрови едуковани за примену метода супростављања, засновану на савременим научним и техничким достигнућима. Овакав приступ је неопходан јер супростављање организованом криминалу, у данашњој ситуацији, не трпи било какву површност, импровизацију, нестручност, несистематичност и неорганизованост.

С обзиром да мере у савременом систему супростављања организованом криминалу, а нарочито његовим прекограничним облицима, у Републици Србији, у будућем периоду, требају бити аналогне етиолошким обележјима организованог криминала, облицима испољавања и степену друштвене опасности, при чему увек треба узети у обзир све његове аспекте, као угрожавајућег фактора безбедности на националном и међународном нивоу, у следећем поглављу, базираћемо се на систем безбедности граница, као његовом значајном сегменту.

III БЕЗБЕДНОСТ ГРАНИЦА КАО ПОДСИСТЕМ САВРЕМЕНОГ СИСТЕМА СУПРОТСТАВЉАЊА ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

1. СИСТЕМ БЕЗБЕДНОСТИ ГРАНИЦА У СВЕТУ

Према својој физиономији, значају и месту, државна граница представља први “стуб” безбедности државе⁴¹⁸, па је зато и њен највећи изазов, када су у питању различити облици безбедносних изазова и претњи. Стога се државна граница, без обзира на савремене токове њеног “одумирања” мора адекватно заштити чиме ће се обезбедити како безбедност државе тако и безбедност региона или континента у целини.⁴¹⁹ Значај система безбедности граница посебно долази до изражаја у периоду ширења различитих облика прекограничног организованог криминала, глобалног тероризма и других кримогених делатности, па свака земља тежи развоју савременог и ефикасног система безбедности граница који омогућава контролу људи, возила и роба и спречавање свих прекограничних криминалних активности.

Систем безбедности граница је по свом садржају веома широк и комплексан, а обухвата скуп мера и поступака на контроли прелажења државне границе (контрола на граничним прелазима) и обезбеђењу државне границе (обезбеђење копнене или тзв. “зелене границе” и водене или тзв. “плаве границе”), који се спроводе од стране различитих субјеката (полицијских, војних, царинских, инспекцијских и др.), у циљу спречавања недозвољених активности. У зависности од начина вршења послова обезбеђења државне границе и субјеката, систем безбедности границе може бити линијски (тзв. *војни или милитарни*), линијско-дубински (тзв. *полицијски*) и *комбинован*.

Милитарни систем безбедности граница базира се на линијском концепту обезбеђења државне границе, од стране војних субјеката (граничне јединице

⁴¹⁸ Према теорији органске синтезе државе и тла, државна граница симболизује “кожу државе” – периферни орган задужен да први прими сваки нартај на организам и да алармира остале органе одбране. Наведено према - Nolte, H. H.: Немачка источна граница, руска јужна граница и америчка западна граница. Детаљније видети у: Bekker, J., Komlozi, A.: *Границе у савременом свету*, Филип Вишњић, Београд, 2005., стр. 9.

војске) и усмерен је на спровођењу мера и поступака у циљу заштите државне границе од потенцијалног агресора.⁴²⁰ *Полицијски систем безбедности граница* базира се на линијском-дубинском концепту обезбеђења државне границе, а усмерен је на спровођењу мера и поступак, од стране полицијских (гранична полиција, жандармерија и сл.) и других субјекта (царина, граничне инспекцијске службе и сл.), чије је деловање везано за државну границу, у циљу борбе против прекограничног организованог криминала. Овај систем је карактеристичан по томе што послове и линијске контроле прелажења и дубинског обезбеђења државне границе обављају полицијске формације, најчешће, уз сарадњу са царинским и граничним инспекцијским службама. *Комбиновани систем безбедности граница* (војно-полицијски) базира се на обадва концепта и усмерен је на спровођењу мера и поступака, од стране војно-полицијских субјеката, у циљу заштите државне границе од потенцијалног агресора и прекограничног организованог криминала. За овај систем је карактеристично да послове линијске контроле прелажења државне границе, на граничним прелазима, обављају полицијски субјекти, док послове обезбеђења државне границе обављају војни субјекти.

Посматрајући са историјског аспекта, субјекти безбедности граница развијали су, на различите начине, у зависности од: историјског наслеђа, дужине и облика државне границе, конфигурације терена на граници, као и најизраженијих безбедносних изазова, ризика и претњи, у појединим регионима.⁴²¹ Након Другог светског рата, готово све државе усвојиле су један од четири могућа модела у организацији субјеката безбедности граница, и то: граничне јединице у саставу оперативне армије, граничне јединице у надлежности унутрашњих послова, специјалне (невојне) структуре граничне службе и комбиновани системи. У државама западне Европе заштита границе је у надлежности специјализованих формација унутрашњих послова, док је систем

⁴¹⁹ Живковић, Д.: *Граница - изазов безбедности*, Војноиздавачки завод, Београд, 2008., стр. 95.

⁴²⁰ Милитарни систем безбедности граница, после Другог светског рата, нарочито је био развијен између бивше ДР Немачке, Чехословачке и СР Немачке (Берлински зид), где је био изграђен читав комплекс објеката, препрека, минских поља, жичаних ограда са електричном струјом, бетонских стубова, стражарских кула са рефлекторима и радиолокационих уређаја за праћење. Контролу прелажења и обезбеђење, наведене границе, обављале су војне формације опремљене, тада, најмодернијим стрељачким оружјем и уређајима за осматрање и гађање ноћу.

граничних јединица у саставу оперативне армије усвојен у неким источноевропским земљама. Уопште узевши, субјекти безбедности државних граница у појединим земљама Европе, Азије и Америке су: граничне војне јединице различитог састава и потчињености, јединице финансијске страже, граничне страже, гранични стражарски корпуси, гранична полиција, савезна полиција, карабињери, жандармеријске јединице и други.⁴²²

Данас, за безбедност граница све државе опредељују специјализоване стручне службе задужене за специфичне сегменте. Најчешће су то службе задужене за контролу путника и превозних средстава (гранична полиција), контролу преношења, односно увоза и извоза роба преко државне границе и заштиту царинске територије државе (царинска служба), контролу промета преко државне границе различитих биљних и животињских врста и њихових производа (инспекцијски органи), као и контролу одвијања саобраћаја и обезбеђење државне границе на међународним пловним путевима (обалске страже).

1.1. Компаративни приказ система безбедности граница у појединим државама света

Систем безбедности граница зависи од низа околности, а пре свега од безбедносних изазова, ризика и претњи, процене угрожености од спољних фактора, економских и политичких односа са суседним и другим земљама у ближој и даљој околини, традиције, миграционих кретања својих и држављана других земаља, угрожености од противзаконите делатности на граници, а нарочито од опасности кријумчарења дроге, трговине људима, кријумчарења оружја, уметнина и друге робе, као и терористичких активности. У наставку рада предочићемо основне одреднице и субјекте система безбедности граница у Русији, САД и Турској, а затим и у државама Европске уније.

Укупна дужина државне границе *Руске Федерације (Русије)* износи 60.933 км, од чега на копнену границу отпада 14.509 км, док дужина водене границе

⁴²¹ Новак Т., Грбић С., Радојичић М., Крстић И.: Преглед развоја пограничне службе кроз историју, *Безбедност* број 3/03, Београд, 2003., стр. 475.

⁴²² Стојановић, Т.: Обезбеђење државних граница у свету, *Војни гласник број 5*, Београд, октобар 1997. године, стр. 5.

износи 46.424 км (38.808 км на мору, од чега 126,1 км на Балтичком мору; 389.5 км на Црном мору; 580 км на Каспијском мору; 16.998 км на Тихом океану; 19.724 км Северни ледени океан и 7.616 км на рекама и језера). Са површином од 17.075.400 квадратних километара, Русија је највећа држава на свету, а протеже се на скоро двоструко већој територију од Канаде, Кине или САД. Русија се граничи са 18 држава, и то: на западу граничи са Норвешком, Финском, Естонијом, Летонијом, Литванијом, Пољском, Белорусијом и Украјином. На југу, Русија се граничи са Грузијом, Азербејџаном, Казахстаном, Кином, Северном Корејом, Јапаном (морска граница), Абхазијом и Јужном Осетијом, чији је суверенитет споран, али га Русија признаје, те на истоку граничи се са САД (морска граница).⁴²³

Систем безбедности граница Русије, у периоду од 1991. године до 2003. године, био у надлежности Савезне граничне службе Русије, која је имала статус посебног министарства, са задатком да, првенствено, штити *најдужу државну границу на свету*, од спољњег непријатеља, а затим и од различитих криминалних активности. У марту 2003. године Савезна гранична служба Русије је Указом Руског председника Владимира Путина изгубила статус министарства, па је припојена Федералној служби безбедности (бивши КГБ), чиме је и преименована у Савезну граничну службу Федералне службе безбедности Руске Федерације, са следећим надлежностима: заштита државне границе на копну, мору, рекама, језерима; заштита економских интереса Руске Федерације и њених природних ресурса у граничним подручјима на мору укључујући и спречавање криволова и незаконитог риболова; контрола прелажења државне границе на граничним прелазима; контрола правила граничног режима; борба против било какве претње по националну безбедност у граничној области, укључујући тероризам и друге недозвољене активности; откривање, одузимање и процесурање кријумчарене робе и сузбијање осталих облика прекограничног организованог криминала првенствено кријумчарења људи и дроге.⁴²⁴ Када је у питању организациона

⁴²³ *Ruska Federacija*, <http://sr.wikipedia.org/rs>

⁴²⁴ Русија је једна од највећих светских дестинација за илегалне мигранте, углавном из бивших совјетских држава, али све више и из других држава у Азији, посебно Кине. Процене о броју илегалних миграната који долазе у Русију се разликују, али се сматра да им је у последњих десет година број значајно порастао. Од 1996. до 2001. године, процењује се да је овај број, углавном, варирао између 700 хиљада и 1.5 милиона људи, а 2002. године, број илегалних миграната

структура Савезне граничне службе Федералне службе безбедности Руске Федерације битно је истаћи да је она организована на: централном, регионалном и локалном нивоу. На централном нивоу ову граничну службу чине: одељења за послове контроле прелажења и обезбеђења државне границе, оперативна одељења за сузбијање прекограничног организованог криминала и тероризма, одељења за спровођење савезних закона и центар за основну и специјалистичку обуку припадника граничне службе.⁴²⁵ На регионалном нивоу, од 2004. године, уместо 10 регионалних дирекција Савезне граничне службе Русије успостављено је 30 граничних дирекција Савезне граничне службе Федералне службе безбедности Руске Федерације, док на локалном нивоу послове и задатке везане за државну границу врше граничне станице или јединице.

На државним границима Русије према суседним државама успостављена су укупно 402 међународна гранична прелаза, од чега: 164 гранична прелаза за међународни друмски саобраћај, 60 граничних прелаза за међународни железнички саобраћај, 80 граничних прелаза за међународни ваздушни саобраћај (аеродроми), 75 граничних прелаза за међународни саобраћај на мору, 9 граничних прелаза за међународни речни саобраћај, 2 гранична прелаза за међународни саобраћај на језерима и 12 комбинованих граничних прелаза (гранични прелази за више врста међународног саобраћаја).⁴²⁶

Када је у питању контрола прелажења државне границе, на граничним прелазима, Законом о заштити државне границе Руске Федерације утврђено је успостављање међународних граничних прелаза на копну, морима, рекама, језерима и аеродромима као и на другим, посебно уређеним местима у непосредној близини државне границе, где се, по потреби и у складу са законодавством може вршити гранична контрола. У складу са одлуком Владе Руске Федерације број 482 о оснивању, отварању, функционисању,

процењује се на око 2 милиона. У мају 2005. године, директор Федералне службе безбедности (ФСБ) Николај Патрушев проценио је број илегалних миграната у Русији на око 2,5 милиона, док су крајем 2006. године, владини званичници најчешће спомињали цифру од 10 милиона илегалних миграната, који су најчешће прелазили границу на Кавказу, делу границе са Норвешком, Финском, Естонијом и Летонијом, као и са Казахстаном. Наведено према - Голунов, С.: *Етничке миграције – изазов руској безбедности граница*, Државни универзитет у Волгограду, 2007., стр. 11.

⁴²⁵ Исто, стр. 17.

⁴²⁶ Голунов, С.: *ЕУ и руска безбедност граница*, Државни универзитет у Волгограду, 2008., стр. 19.

реконструкцији и затварању граничних прелаза за прелаз преко државне границе Руске Федерације постоји следећа класификација граничних прелаза:

- у зависности од карактера међународног транспорта гранични прелази су подељени на: путничке, теретне и карго;

- у зависности од оперативног режима рада гранични прелази су подељени на: сталне, привремене и сезонске;

- у зависности од врсте међународног саобраћаја гранични прелази су подељени на: граничне прелазе за међународни саобраћај и граничне прелазе за погранични саобраћај; и

- у зависности од врсте робе која се транспортује гранични прелази су подељени на: специјално опремљене прелазе намењене увозу у Русију робе, посебне намене као што су хемијске, биолошке и радиоактивне материје, отпадни материјали и друге робе које могу представљати опасност за људе, животиње и храну и специјално опремљене прелазе намењене за увоз у Русију хране биљног и животињског порекла.

На државним границама Русије, осим Савезне граничне службе Федералне службе безбедности Руске Федерације, субјекти безбедности граница су: Савезна царинска служба, под управом Владе Руске Федерације, Савезна агенција за развој инфраструктуре на државним границама Руске Федерације ("Росграница") и гранични инспекцијски органи за контролу хране, животиња, биљака и карантинских болести.

Савезна царинска служба је овлашћена служба за контролу и надзор свих царинских активности, према законима Руске Федерације, са задатком: борбе против кријумчарења роба, контроле и царињења роба, контроле прекограничног промета превозних средстава, терета и роба, привременог складиштења одузете робе, контроле успостављених царинских зона, контроле примене информационог система и технологија намењених за царинске активности и др.

Савезна агенција за развој државне границе Руске Федерације обавља своју делатност у циљу пројектовања, изградње, реконструкције и одржавања инфраструктуре (зграде, просторије и објекти) неопходне за функционисање граничне, царинске и других врста контрола на граничним прелазима, као и

објектима за обезбеђење државне границе субјеката безбедности граница Руске Федерације.

Укупна дужина државне границе *Сједињених америчких Држава (САД)* износи 31.598 км, од чега на копнену границу отпада 12.034 км (према Канади у дужини од 8.893 км и према Мексику у дужини од 3.141 километара), док дужина водене границе износи 19.924 км (8.975 километара на Атлантском океану, 5.875 километара у пределу Мексичког залива, те 4.393 километара на тихоокеанској обали). САД је према површини територије и броју становника (око 296 милиона) трећа држава у свету.⁴²⁷

Након терористичких напада, 11. септембра 2001. године, у САД долази до реорганизације федералних агенција у оквиру безбедносног сектора и њихово стављање, од 1. марта 2003. године, у оквир ингеренција Министарства државне безбедности. Област заштите државне границе САД, према суседним државама, овом реорганизацијом се нашла у оквиру делатности федералне агенције под називом Царинска и гранична заштита САД (*U.S. Customs and Border Protect - CBP*), настале интеграцијом царинске службе (*U.S. Customs*) и граничне службе (*U.S. Border Patrol*), које су у погледу овлашћења и надлежности, умногоме имале додирних тачака. Царинској и граничној заштити САД дата су широка овлашћења, како по питању линијске контроле границе, тако и по активностима њеног дубинског покривања, када је у питању пре свега борба против тероризма, а затим и илегалних миграција, кријумчарења људи, контроле прелажења државне границе (која се врши на укупно 327 граничних прелаза различите намене), обезбеђења државне границе, прекограничног транспорта и царинења роба, контроле безбедности уноса хране биљног и животињског порекла и други послови.⁴²⁸

⁴²⁷ *Sjedinjene američke države*, <http://sr.wikipedia.org/rs>

⁴²⁸ Када су у питању остварени резултати америчке граничне службе, кратко ћемо се осврнути на 2003. и 2009. годину. У току 2003. године, припадници америчке граничне службе ухапсили су око 900.000 странаца, од чега 150.000 приликом покушаја илегалног преласка преко америчко-мексичке границе (највише Мексиканаца 140.000 и само 182 држављана Кине). Међутим, према проценама у САД се годишње прокријумчари од 50.000 до 100.000 држављана Кине, које по особи кошта око 60.000 долара. У 2009. години припадници Царинске и граничне службе САД открили су у илегалном преласку границе 170.000 лица, од чега већину на америчко-мексичкој граници. Осим овог значајно је истаћи и њихове следеће резултате: 411.000.000 контролираних путника и 120.000.000 контролираних возила, на граничним прелазима, ухапшено 25.000 криминалаца, наплаћено царинских такси у вредности 26.000.000.000 долара, заплешено 820.000 фунти дроге, откривено и заплешено 1,57 билиона пољопривредних производа и 60.000 биљних препарата, чији

На централном нивоу Царинску и граничну заштиту САД чине следеће организационе јединице: Сектор за управљање људским ресурсима, Сектор за финансије, Сектор за безбедност граница, Сектор за транспорт и царинење роба, Сектор за обавештајни рад, Сектор за безбедност хране и Центар за обуку. На регионалном нивоу Царинску и граничну заштиту САД чине: Одељење за операције, Одељење за безбедност граница, Одељење за царинске послове на копну, мору и аеродромима и Одељење за безбедност хране (граничне санитарне, ветеринарске, фитосанитарне и друге инспекције).

Послови обезбеђења копнене границе САД, према Канади и Мексику, те обезбеђење границе на мору и океану, на државном нивоу, обављају се различито. Копнени део границе према Канади и Мексику обезбеђују организационе јединице Царинске и граничне заштите САД, које су лоциране на том делу државне територије. Комплетна регија према Мексику је, по географским карактеристикама, пуста област, са малом густином насељености становништва и као таква представља идеално подручје за неконтролисан улазак илеганих миграната и кријумчара дроге на територију САД. Масовни илегални уласци држављана Мексика, економских миграната у САД, направили су од америчко-мексичке границе полигон на коме је инсталирана најмодернија електронска техника ради спречавања илегалног прелажења.⁴²⁹ Зона одговорности америчке граничне службе, на копненом делу границе, протеже се на 21 гранични сектор. У њеном саставу налази се око 21.000 припадника, и то 11.000 припадника распоређено је према граници са Мексиком, 9.000 према граници са Канадом, а 1.000 припадника ангажује се према потребама.⁴³⁰ С обзиром да се ради о огромном простору, за потребе обезбеђења државне границе, патроле америчке граничне службе користе различита средства, као што: хеликоптери⁴³¹,

је увоз забрањен у САД и др. Наведено према - *U.S. Customs and Border Protect*, ILEA, Budapest, 2010.

⁴²⁹ Живковић, Д.: *исто*, стр.150.

⁴³⁰ *Alien smuggling fugitive Apprehension Initiative USNCB Washington: Project Bridge-Presentation U.S. Border patrol, France, 2009.*

⁴³¹ Употреба хеликоптера за потребе граничних јединица САД је почела 1979. године. Ефикасност употребе хеликоптера у обезбеђењу границе може се сагледати кроз јавно објављене резултате из 1997. године, када су хеликоптерске јединице имале 99.997 асистенција, где је том приликом заплена количина кокаина у вредности од 172.000.000 америчких долара и марихуане у вредности од 37.000.000 америчких долара. Наведено према - Ђумић, В.: *Употреба хеликоптера за потребе граничних јединица САД, Безбедност*, бр. 05/97, Београд, 1997. године, стр. 751.

јединице са псима, коњичке јединице, теренска возила, подземне сензоре, термовизијске камере, беспилотне летелице и друга погодна средства.

Осим Царинске и граничне заштите САД, која делатност врши на копненој граници, аеродромима и у морским лукама, поморски део границе САД обезбеђује обалска стража, која по свом организационом устројству представља мешавину војних и полицијских снага. Обалска стража је у надлежности држава које, на том делу државне територије, излазе на обале САД. Обалска стража је у материјално-техничком смислу опремљена авионима, брзим чамцима-глисерима и бродовима, чије се садејство обично изводи са хеликоптерским јединицама. Врло је важна улога улога Обалске страже у сузбијању кријумчарења дроге, која се често обавља бродовима, као и кријумчарења миграната из региона Кариба према Флориди. Такође, њен значај огледа су и у спровођењу спасилачких задатака на мору.

Укупна дужина државне границе *Турске* износи 9.479 км, од чега на копнену границу отпада 2.949 км, док водена граница има дужину од 6.530 км. Дужине државних граница *Турске* према суседним државама су следеће: према Бугарској 269 км, Грчкој 203 км, Јерменији 328 км, Азербејџану 18 км, Ирану 560 км, Ираку 384 км, Сирији 911 км и Грузији 276 км. *Турска* има укупно 133 међународна гранична прелаза, од чега: 53 гранична прелаза за поморски саобраћај, 25 граничних прелаза за друмски саобраћај, 7 граничних прелаза за железнички саобраћај и 48 граничних прелаза за ваздушни саобраћај.

Систем безбедности граница *Турске* налази се у надлежности више министарстава односно субјеката, од којих су најважнији: Министарство унутрашњих послова (Генерална дирекција за безбедност, Врховна команда Жандармерије и Команда обалске страже), Министарство трговине и царина (Генерална дирекције царина), Министарство одбране (Главне команде копнених снага) и граничних инспекцијских органа Министарство пољопривреде и сточарства (фитосанитарна и ветеринарска инспекција) и Министарства здравља (санитарна инспекција).

Министарство унутрашњих послова *Турске*, на основу Закона о полицији бр. 3201, Закона о овлашћења и дужностима полиције бр. 2559, Закона о путним исправама бр. 5682, Закона о пребивалишту и боравишту странаца у *Турској* бр.

5683, Закона о покрајинској управи бр. 5442 и Закона о борби против трговине људима бр. 4926, највећим делом је задужено је за управљање границама Турске. Генерална дирекција за безбедност Министарства унутрашњих послова Турске обавља послове контроле прелажења државне границе на граничним прелазима, као што су контрола уласка и изласка турских и страних држављана, провере виза и путних докумената, откривање фалсификованих путних исправа, депортације, примање захтева за азил, борба против кријумчарења људи и спровођење других законских одредби, док су у надлежности Команде обалске страже послови обезбеђења поморске границе, као што су заштита приобаља и унутрашњих вода, превенција и откривање свих врста кријумчарења, контрола навигационог система надгледања, спасилачке мисије у оквиру одређених области мора, као и асистенције у акцијама откривања различитих кривичних дела и испоручивања лица другим државним органима (јавним тужиоцима и судовима). Врховна команда Жандармерије обавља послове обезбеђења дела границе где други субјекти безбедности граница нису у могућности, како због географског положаја, што је случај на делу границе према Ирану у дужини од 125 км, тако и због безбедносних прилика што је случај на целокупној граници према Ираку, у дужини од 384 км.

Главна команда копнених снага Министарства одбране врши послове обезбеђења осталог дела границе копнене границе, када је у питању борба против кријумчарења људи и других облика прекограничног организованог криминала, док се послови Генералне дирекције царина базирају на контроли увоза и извоза роба на граничним прелазима. Граничне инспекцијске службе контролишу прекогранични промет биљака (фитосанитарна инспекција), животиња (ветеринарска инспекција) и преношења заразних и других болести код људи (санитарна инспекција).⁴³²

Битно је нагласити и да се регионални ниво управљања границом, у Турској, налази у надлежности шефова цивилних управа у провинцијама, односно гувернера који организују и кординирају сарадњу између наведених субјеката безбедности граница, путем редовних састанака на којима се размењују информације.

1.2. Систем безбедности граница држава Европске уније

Посматрајући са историјског становишта уочава се да је још крајем педесетих година XX века у Европи почела дебата о слободи кретања људи и роба. Већ 1957. године, према Уговору о оснивању Европске економске заједнице (ЕЕЗ) потписаним у Риму, одређено је успостављање заједничког европског тржишта, као један од његових циљева. На састанку у Фонтенблоу у јуну 1984. године, Европско веће је усвојило изјаву о укидању полицијских и царинских формалности за особе и робу при преласку тзв. “унутрашњих граница”,⁴³³ чиме се показала како политичка воља тако и тежња земаља чланица да се, заправо, оствари право слободе кретања преко унутрашњих граница. Политичке дебате унутар Европске заједнице под појмом “унутрашње тржиште”, с почетка осамдесетих година прошлог века, формализоване су Јединственим европским актом из 1986. године. Релативно брзо постало је јасно да је слободан промет роба, услуга и капитала у овом подручју без контроле на унутрашњим границама дефинитивно пожељан, првенствено захваљујући његовом економском значају.

Међутим, слободно кретање особа представљало је и проблем, не само политичарима, него и грађанима. Постојала је бојазан да би се укидањем граничних контрола на унутрашњој граници омогућио слободан прелазак терористима, кријумчарима дроге и илегалним мигрантима. Како би се ефикасно елиминисала оваква опасност, неопходно је било темељно разматрање метода којим ће се осигурати да се укидањем унутрашњих граница не проузрокује “безбедносни дефицит”, већ да се, управо супротно, пружи већи ниво безбедности за грађане. То је условило перманентну еволуцију европског система безбедности граница, све до данас, када у тзв. “шенгенском подручју” живи преко 450 милиона људи којима је омогућено слободно кретање. Слободно кретање грађана ЕУ има два значења, односно, у ужем смислу, оно подразумева право слободе кретања грађана ЕУ, тј. њихово право да уђу, бораве или остану у другој држави чланици ЕУ, док у ширем

⁴³² International Organization for Migration: *Assesment and Monitoring mission report – Strengthening Integrated Border Management in the Western Balkan and Turkey*, Budapest, 2010., p. 97.

⁴³³ Данас, под појмом “унутрашње границе” сматрају се: заједничке границе на копну, укључујући границе на рекама и језерима држава чланица; аеродроми држава чланица намењени унутрашњим летовима; морске, речне и језерске луке или пристаништа држава чланица намењени редовним трајектним везама.

смислу, означава право било ког лица, које испуњава услове за прелазак тзв. „*спољних граница ЕУ*“⁴³⁴, да пређе њене унутрашње границе без контроле.⁴³⁵

Анализирајући ова становишта, а узимајући у обзир да се Република Србија, делом своје границе, налази на спољним границама ЕУ (према Мађарској, Румунији и Бугарској) ефикасно остваривање безбедности њених граница заснива на истом циљу - преко субјеката безбедности граница остварити увид у прекогранични промет људи и роба и подићи довољно ефикасну баријеру свему што нема право на легалан прелазак, а пре свега пресећи канале прекограничног организованог криминала. Ова правила добрим делом важе и за делове границе Републике Србије према земљама које нису чланице ЕУ (БиХ, Хрватска, Македонија, Албанија и Црна Гора), с обзиром на то да су субјекти безбедности граница ових земаља углавном прилагодили своје организације и надлежности стандардима важећим за земље Европске уније.

Наравно, оваква правила у активностима, структурама и надлежностима система, односно субјеката безбедности граница су резултат актуелне ситуације у Европи и њеног уједињења, а у примени су у задњих двадесетак година. С друге стране, због спорних и неутврђених граница, на нашим просторима кроз историју нису увек важила иста правила.

Борба против криминала, јачање државних институција, нарочито правосуђа и граничних служби, успостављање владавине закона, уз демократију и поштовање људских права и слобода, као и националних идентитета држава чланица ЕУ, данас су темељи европских интеграција. На тим основама, Европски савет је 12. децембра 2003. године, у Бриселу, на састанку шефова и влада земаља ЕУ, усвојио документ под називом „Безбедна Европа у бољем светлу“, који представља прву и званичну европску стратегију безбедности.⁴³⁶ Овим документом се идентификују глобални изазови и кључне претње по безбедност европског континента, као што су тероризам, организовани криминал,

⁴³⁴ Појам „спољне границе“ подразумева границе држава чланица ЕУ на копну, укључујући границе на рекама и језерима, границе на мору и аеродромима, речним, морским и језерским лукама и пристаништима, под условом да није реч о унутрашњим границама.

⁴³⁵ „Европа без граница“ не значи укидање граница. Шенгенске границе представљају померање националне државне контроле на спољну границу Европске уније и изградњу правог контролног бедема, за све недозвољене активности, на тим деловима граница земаља ове заједнице. Наведено према - Векег, Ј., Комлози, А.: *исто*, стр. 146.

пролиферација оружја за масовно уништење, регионални сукоби, политичка и економска нестабилност држава, али и дефинишу стратешки циљеви којима би се успешно одговорило на њих и оцењују политичке последице које Европе може имати, уколико се оне остваре. Овим документом је предвиђено да ЕУ, како би заштитила своју безбедност и промовисала своје вредности, мора бити спремна да адекватним средствима одговори на кључне претње. То од ње захтева да развије и сопствене безбедносне капацитете чиме промовише суштинске вредности на којима почива, унапређује сопствену безбедност, а нарочито безбедност граница, и доприноси изградњи стабилног окружења заснованог на мултилатерализму и међународном праву, као најефикаснијим начинима решавања проблема пред којима се Европа налази.

Усвајањем Стокхолмског програма, 13. децембра 2009. године, којем је претходио Хашки програм (реализован у периоду од 2004-2009. године), на плану ефикасног остваривања безбедности европског простора, идентификовани су и неки нови циљеви, као што су заштита привреде од инфилтрације новца стеченог криминалном делатношћу и конфискација имовине стечене на овакав начин, борба против високо-технолошког криминала (тзв. кибернетског криминала) и јачање Концепта интегрисаног управљања границама заснованог на предузимању одговарајућих мера на контроли спољних граница ЕУ, азила, миграција и супростављању свим облицима прекограничног организованог криминала.

Полазећи од тога, потребно је сагледати оне делове правног оквира ЕУ који су значајни са аспекта европског система безбедности граница, односно оне споразуме, конвенције, уговоре и друге акте (уредбе, упутства и одлуке)⁴³⁷, који детаљно разрађују питања из ове области, без улажења у њихове политичке и економске карактеристике.

⁴³⁶ Детаљније видети: Јанковић, П.: *Безбедна Европа у бољем светлу – европска стратегија безбедности*, ISAC фонд и Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, 2006.

⁴³⁷ Оснивачки уговори ЕУ чине тзв. примарне изворе комунитарног права, док секундарне изворе права чине обавезујући правни акти које доносе институције ЕУ. Комуитарно право или право европских заједница је настало у оквиру три Заједнице: Европске заједнице за угаљ и челик Европске економске заједнице и Европске заједнице за атомску енергију (Euratom). Обавезујући правни акти које доносе органи ЕУ су: *уредбе или регулативе*, које обавезују у целини и директно се примењују у државама чланицама, *упутства или директиве*, које обавезују државе чланице којима су упућене у погледу циља који треба постићи и рока и *одлуке* које у целини обавезују субјект којима су упућене. Препоруке и мишљења су акти који нису правно обавезујући. Обавезујуће правне акте доносе Савет ЕУ (Савет министара или само Савет) и Европски парламент, који су и главна законодавна тела у ЕУ.

1.2.1. Правни оквир система безбедности граница у Европској унији

Концепт “Европа без граница” за државе чланице ЕУ постао је стварност потписивањем “Шенгена”. У професионалној терминологији појам “Шенген” описује два међународна споразума потписана, у месту Шенген, у Луксембургу, и то: Шенгенског споразума из 1985. године и Шенгенске конвенције из 1990. године. Овим споразумима слобода кретања у оквиру ЕУ добила је нови смисао. Водећу улогу, у овом интегративном процесу, имале су Француска и Немачка, које су у јулу 1984. године, у Сарбрикену, потписале билатерални споразум о постепеном укидању граничних контрола на немачко-француској граници. Овај споразум је садржавао одредбе за постепено укидање контрола за грађане ове две државе, као и за поједностављени промет роба.

У децембру 1984. године, такозваним Манифестом Бенелукса, формирана је “Група петорице”, чије су чланице биле: Белгија, Немачка, Француска, Луксембург и Холандија. Почетком 1985. године било је мишљења да би се овај споразум требао односити само на грађане ових земаља у смислу да треба оставити унутрашње границе ради контроле грађана трећих држава, односно свих оних које нису у овој групи. Такође се сматрало да је неопходно укинути контролу на унутрашњим границама за сва лица, те су због неслагања са осталим државама направиле такав договор. Касније је ова група припремила споразум о постепеном укидању контрола на заједничким границама, који је потписан у месту Шенген у Луксембургу, 14. јуна 1985. године, чиме је настао Шенгенски споразум. Овим Споразумом, створено је тзв. шенгенско подручје (eng. *shengen area*), а укидање граничних контрола примарно је требало пружити бржи и ефикаснији промет роба између земаља чланица.

Шенгенски споразум састојао се краткорочних и дугорочних мера чији је циљ био потпуно укидање унутрашњих граница и премештања контроле на спољне границе Уније, а чинили су га 33. члана подељена у два поглавља. Прво поглавље, у члановима од 1. до 16., регулише краткорочне мере за олакшање граничних контрола. Најзначајније одредбе овог поглавља укључују чланове 2., 3. и 5., на темељу којих, као генерално правило, полицијски и царински органи могу, вршити једноставну визуелну контролу приватних возила која прелазе заједничку

границу при смањеној брзини, без захтевања да се та возила зауставе. Члан 9. јасно назначује намеру да се побољша сарадња између полицијских и царинских органа земаља чланица, нарочито у сузбијању прекограничног организованог криминала, а такође, овим се поглављем одређује успостављање заједничких контролних тачака. Друго поглавље, у члановима од 17. до 27., утемељује списак дугорочних компензацијских (заменских) мера, као и потпуно укидање граничних контрола на унутрашњим границама. С тим у вези, одредбе члана 18. предвиђају договор о полицијској сарадњи, укључујући право на прекограничну надзор и потеру од стране полицијских службеника. Ове мере, сматрају се предусловом за потпуно укидање граничних контрола, требале су се одредити посебним додатним (имплементацијским) споразумом.⁴³⁸

Како је нацрт додатног споразума Шенгенском споразуму био коначно спреман за потписивање у децембру 1989. године, Немачка је морала затражити одгађање предвиђеног датума за потписивање због "пада" Берлинског зида. Коначно је 19. јуна 1990. године, поновно у Шенгену, "Група петорице" потписала Шенгенску конвенцију. Она је ступила на снагу у септембру 1993. године, када су у питању пет чланица утемељитеља, а почела се примењивати у марту 1995. године, када је донета политичка одлука о отварању граница за слободан проток људи и роба. Овим чином створена је јединствена спољна граница шенгенског подручја. За разлику од Шенгенског споразума, Конвенција је имала карактер међународног (међудржавног) уговора и као таква се требала ратификовати у парламентима држава чланица. Шенгенска конвенција представља имплементацију темељних циљева Споразума, односно усвајање свих неопходних мера за укидање граничних контрола на унутрашњим границама. Она је подељена у осам поглавља, и то: дефиниције, граничне контроле (укидање граничних контрола као и контрола на спољним границама), полицијска и правосудна сарадња, шенгенски информациони систем, полицијски и царински закон, заштита личних података, институционалне одредбе и завршне одредбе.⁴³⁹

С обзиром на то да је постигнута максимална сигурност у њеној

⁴³⁸ Из радног материјала са Курса за средњи руководећи ниво у граничним полицијама западног Балкана – модул Историјски развој Европске уније и полицијска сарадња, који је одржан у марту 2009. године, у Сремској Каменици, у организацији Женевског центра за демократску контролу оружаних снага.

⁴³⁹ Исто

имплементацији, пет земаља утемељитеља сложиле су се да се у њеном провођењу примени двофазни механизам. Прва фаза, прописивала је ступање на снагу Конвенције (члан 139.), односно да њене одредбе ступају на снагу након подношења потребних ратификацијских инструмената Шенгенском извршном одбору, који је служио као извршни и ревизорни орган за Конвенцију, а сачињавали су га министри уговорних страна компетентни за имплементацију Споразума. Друга фаза која се односи на спровођење прописује да се “Група петорице” сложила да се Конвенција у потпуности примени кад се испуне предуслови за њену имплементацију, а на снази буду контроле на спољним границама. Суштина ове интерпретације указује на то да су се очекивали проблеми у спровођењу одредби Конвенције у пракси, што се превасходно односило на идентификоване проблеме у имплементацији Шенгенског информационог система (енг. *Shengen Information System – SIS*), који је почео да функционише у марту 1995. године.

SIS је представљао сложен систем података (база) који је органима за спровођење закона омогућавао увид у информације као и размену информација о одређеним категоријама лица или украденим или изгубљеним предметима. Његова база располагала је подацима о лицима за којима су расписане потернице, лицима којима је забрањен улазак или боравак у шенгенском подручју, несталим лицима за којима се трага због потребе учешћа у судском поступку у својству окривљеног или сведока или потребе издржавања казне, информације о лицима и предметима који су под присмотром и предметима који могу бити заплењени и служити као доказ у кривичном поступку. Приступ SIS имали су: полицијска гранична контрола, органи надлежни за издавање виза, царински и правосудни органи, органи за издавање саобраћајних дозвола, Еуропол и Eurojust. На овај начин државе чланице размењивале су информације о одређеним категоријама људи и роба, а извршни комитет је био тело које је вршило надзор над применом принципа из Конвенције и које је доносило прописе.⁴⁴⁰ У то време Споразум из Шенгена није био формално-правно део система и права ЕУ, али је одувек постојала тенденција да све државе чланице ЕУ приступе овом Споразуму.

⁴⁴⁰ У међувремену, овај систем морао је бити унапређен услед развоја информационе технологије, па су у периоду од 2001. до 2007. године (2001., 2005. и 2007. године), донете три нове уредбе и одлуке којима се развио SIS II, који је данас значајан сегмент компензацијских мера на унутрашњим границама ЕУ.

Земље потписнице Шенгенског споразума усвојиле су различите мере као што су: слободан проток људи и роба, јединствени услови за прелазак и контролу на спољним границама, раздвајање људи који путују у шенгенској зони од оних који долазе из земаља ван тог подручја на аеродромским терминалима, јединствена политика издавања виза за кратак боравак, координирани рад граничне администрације, дефинисање мера за борбу против илегалне миграције и других облика прекограничног организованог криминала, питање азила, давање права надзора и контроле од стране полиције, јачање сарадње судских органа, бољи систем екстрадиције и размена информација у кривичним питањима. Овим се значајно променила сарадња и комуникација држава чланица, а идеја о слободном кретању људи добила је шири и дубљи смисао.

Потписници Конвенције су се сложили да ће, након имплементације, укинути контроле особа на унутрашњим границама земаља Шенгена. За ваздушни превоз то је значило да путници на летовима између земаља Шенгена неће више бити контролисани при преласку граница, а исто се односило на промет на копненим границама и лукама. Државе потписнице су преузеле посебну политичку одговорност, јер се очекивало да ће противници Конвенције искористити сваки проблем овакве либерализације прекограничног промета људи и роба, који се јави у будућности, а везано за сузбијање прекограничног организованог криминала, нарочито илегалних миграција.

Током времена све је више држава приступало овом Споразуму највише из разлога побољшања сарадње по питању унутрашње безбедности. Први талас приступања Конвенцији трајао је од новембра 1990. до децембра 1996. године. Прва је приступила Италија 27. новембра 1990. године, а затим Шпанија и Португала 25. јуна 1991. године, Грчка 6. новембра 1992. године, Аустрија 28. априла 1995. године, па Данска, Финска и Шведска 19. децембра 1996. године. Истовремено је закључен је Споразум о сарадњи са земљама које нису биле чланице ЕУ, као што су Исланд и Норвешка. У току 2004. године Конвенцији су приступили Чешка, Естонија, Мађарска, Летонија, Литванија, Малта, Пољска и Швајцарска, на основу Споразума, а од 2008. године њене одреднице примењују Словенија и Словачка. Земље као што Ирска и Велика Британија, непотпуно примењују Конвенцију док на Кипру, Бугарској, Румунији и Лихтештајну њено спровођење још увек није

започето.⁴⁴¹

Потребно је нагласити и да се доношење Шенгенске конвенције коинцидира са потписивањем и ступањем на снагу Уговора о ЕУ из Маастрихта, којим су утемељена три стуба заједничке сарадње, и то: први (комунитарни) стуб који чине оснивачки уговори трију европских заједница⁴⁴², други стуб чини сарадња у области заједничке спољне и безбедносне политике и трећи стуб чини сарадња у области правосуђа и унутрашњих послова (који је после преименован у Правосудну и полицијску сарадњу у кривичним стварима).⁴⁴³ Овај Уговор је значајан за даљи ток интеграција између држава чланица ЕУ, пошто се између њих први пут уговорно регулише област правосуђа и унутрашњих послова, а политика виза и контрола граница представља део развојне стратегије ЕУ за унапређење полицијске сарадње у циљу превентивног деловања и борбе против тероризма и различитих облика прекограничног организованог криминала (илегалних миграција, кријумчарења дроге и др.).

Уговором из Маастрихта је надлежност за састављање заједничких визних листи установљена увођењем члана 100ц у Уговор о оснивању Европске заједнице. У то време постојале су три врсте визних листи односно црна, бела и сива, што је последица примене Шенгенског споразума одвојено од правног система ЕУ. Уредба која регулише листу држава која се налазе на црној визној листи донета је 1999. године. Црну визну листу ЕУ чине земље чијим је држављанима потребна виза за улазак у ЕУ, док се земље које не подлежу овом режиму налазе на белој визној листи. На сивој шенгенској листи налазиле су се земље чијим је држављанима требала виза за улазак у неке од држава чланица ЕУ, док им за остале није била потребна.⁴⁴⁴ Ово се дешавало у случају када нека од стана уговорница одступи од заједничког принципа, па се може закључити да се шенгенске листе и листе ЕУ, у неким случајевима, нису подударале због различитог чланства и статуса држава.

Шенгенски споразум и Шенгенска конвенција су саставни део Шенгенских

⁴⁴¹ Детаљније видети: *Увод у безбедносне политике ЕУ*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2009.

⁴⁴² Уговор о оснивању Европске заједнице за угљ и челик из 1951. године, Уговор о оснивању Европске економске заједнице и Уговор о оснивању Европске заједнице за атомску енергију (Euratom) из 1957. године

⁴⁴³ Василков, З.: Унапређење полицијске и правосудне сарадање са Европском унијом - основ за бржи прелазак Републике Србије на белу шенген листу, *Безбедност* бр. 3/08, Београд, 2008., стр. 52.

акија (енг. Šengen Acquisa) односно део права ЕУ. Детаљно подручје рада Шенгенских акија и правна основа за поједине одредбе, било да се ради о питањима из Закона Заједнице, су прописани и законски дефинисани Одлукама Већа, бр. 435 и 436, донетим 20. маја 1999. године, а прва од одлука, 1999/435/ЕК, упућује на њихов садржај. Једноставно речено, Шенгенски акији, осим Шенгенског споразума и Шенгенске конвенције, садрже и Протоколе и споразуме о приступању Шенгенском споразуму и Шенгенској конвенцији са другим земљама, осим првобитних потписница, Одлуке и декларације Шенгенског извршног одбора, усвојене у складу са одредбама Конвенције, Правне акте потребне за имплементацију Споразума, усвојене од стране релевантних тела које је овластио Извршни одбор, Кодекса о границама Шенгена, Кодекс о визама, Практичног приручника за граничне полицајце и Шенгенских каталога добре праксе и препорука ЕУ и друге акте везане за ову област.

Данас појам "Шенген" представља општи израз за одређене области правног поретка ЕУ, и делимично је покривен следећим деловима: Уговором о оснивању ЕЗ, IV део: "Визе, азил, миграције и друге политике везане за слободно кретање људи" и Уговором о ЕУ, VI део: "Одредбе о полицијској и правосудној сарадњи по питању криминала". Најпре су одредбе које се тичу Закона о азилу (чланови 28-38) замењене Конвенцијом којом се одређују државе одговорне за преглед апликација за азил поднетих у једној од држава чланица Европске заједнице, познатијом као Даблинска конвенција. Даблинска конвенција је ускоро допуњена Даблинском регулативом (343/2003/ЕК), а касније је на њу донет амандман споразумом и другим актима Заједнице за област азила (нпр. директиве за прихват, квалификовање и процедуре). Одредбе Шенгенске конвенције о Закону о ватреном оружју су замењене Законом Заједнице већ 1994. године, а значајан део Закона о странцима је такође, на неки начин, предвиђен другим прописима Закона Заједнице, док је заиста симболична модификација уведена Шенгенским протоколом на Уговор из Амстердама, потписаним 2. октобра 1997. године, којим се укинуо Извршни одбор и цела његова инфраструктура. Уговором из Амстердама извршена је измена и ревизија Уговора из Мадрихта, односно легислативно и институционално су регулисане и одређене активности органа ЕУ у области унутрашњих послова, а

⁴⁴⁴ Лепетић, Ј.: Бела шенгенска листа, *Страни правни живот* бр. 1/2009, Београд, 2009., стр. 91.

посебно контрола спољних граница, политика виза, азила и миграција, којим би се реализовали циљеви ЕУ.⁴⁴⁵

Прва значајна област која ће се "елиминисати" из Шенгенске конвенције је област виза, која је до сада већим делом покривена бројним прописима. Када је у питању "оригинална Шенгенска регулатива", само је процедура издавања виза регулисана "Заједничким конзуларним инструкцијама" још увек примењива. Одлука о успостављању Визног информационог система (енг. *Vizum Information Sistem-VIS*) донета је још 2002. године, којом је прописано да VIS служи земљама чланицама за размену података о визама. Овај систем би требало да поред успостављања заједничке визне политике спречи различите облике злоупотреба визама и омогући проверу сваког поднетог захтева за улазак у ЕУ. Због нарастајућих потреба, Уредбом (ЕЗ) бр. 810/2009 Европског већа и парламента од 13. маја 2009. донет је Кодекс (законик) о визама којим се регулишу: поступци и услови за издавање виза за транзит или планирано задржавање на подручју држава чланица, за држављане трећих земаља, који не прелази период боравка од три месеца у било ком шестомесечном периоду; поступци за издавање виза за држављане трећих земаља који морају имати визу; права слободног кретања која имају држављани трећих земаља који су чланови породица грађана Уније и остала питања везана за визни режим. Такође, визни кодекс у потпуности регулише практично целу визну област уз "асистенцију" Регулative о VIS.

Најрадикалнија дезинтеграција Шенгенске конвенције десила се доношењем Кодекса о границама Шенгена (енг. *Shengen Border Cod - SBC*), у оквиру Уредба (ЕЗ) бр. 562/2006 Европског парламента и Савета од 15. марта 2006. године, ступивши на снагу 13. октобра 2006. године. SBC представља свеобухватан скуп правила и прописа намењених европским граничним полицајцима, усклађен са неопходним мерама за вршење граничне контроле, који се истовремено односи и на граничне провере и надзор границе. Овим прописом замењују се (и поништавају) све одредбе Конвенције које се тичу: преласка унутрашњих граница без граничних контрола, граничне контроле спољних граница Шенгена (граничне контроле и надзора) и услова за држављане трећих земаља који прелазе спољне границе. SBC се састоји од свеобухватне структуре

⁴⁴⁵ Василков, З.: *исто*, стр. 54.

правила и прописа за европску граничну полицију, у складу са неопходним мерама за надзор границе и контролу прекограничног промета. У складу са Кодексом, службе граничне контроле стациониране су на спољним земљама које припадају шенгенском споразуму и оне блиско сарађују са другим службама као што су полиција, у унутрашњости земље и конзуларна одељења, у иностранству, приликом заштите података и приступања заједничком информационом систему. Предузимањем мера из SBC сарадња земаља шенгена заменила је унутрашњу граничну контролу, док се надзор спољних граница ЕУ, данас, углавном, спроводи на њеним источним и јужним границама (Русија, Украјина, западни Балкан као и Северна Африка).

Уважавајући ове принципе земље ЕУ су постепено успоставиле Систем интегрисаног управљања границом, у циљу развијања ефикасног система контроле и управљања границама, између држава чланица, који је утемељен на увођењу високих стандарда организације, надлежности и модела сарадње субјеката безбедности граница, како на унутрашњим тако и на њеним спољним границама.⁴⁴⁶

1.2.2. Интегрисано управљање границом на спољним границама Европске уније и примена компензацијских мера

Европски систем интегрисаног управљања границом заснива се на начелу да је ефикасно остваривање безбедности граница од изузетне важности за целу Европу и уједно опредељујући фактор свих европских интеграција. Основни принципи интегрисаног управљања границом, у контексту европских стандарда су:

- *Отвореност границе за трговину и кретање лица*, које подразумева да границе морају бити отворене за слободну трговину и кретање људи, уз пуно поштовање људских права и слобода, као и за олакшавање редовних прекограничних токова који утичу на економски развој држава и

⁴⁴⁶ Милошевић, М.; Достић, С.: Сарадња граничних полиција Европске уније – пример СР Немачке и Пољске, *Страни правни живот* бр. 2, Београд, 2009, стр. 253.

- *Затвореност граница за све криминалне и друге недозвољене активности* на граници које угрожавају стабилност у Европи као што су прекогранични организовани криминал, тероризам и др.

Систем интегрисаног управљања границом у ЕУ, према Шенгенском каталогу ЕУ из 2002. године и штампаном издању Већа ЕУ 15801/06, подразумева координирану и ефикасну граничну контролу на спољним границама ЕУ и спровођење компензацијских мера на унутрашњим границама на основу релевантне анализе ризика и криминалистичко-обавјештајног рада, као и откривање и истраге кривичних дела из области прекограничног организованог криминала у сарадњи са свим компетентним субјектима за спровођење закона, уважавајући различите облике међународне и међуагенцијску сарадње у управљању границом (граничне полиције, царине и други надлежни органи). Овакав систем се реализује кроз *четири прстена безбедности граница*, који обухватају следеће активности:

1. *Први прстен* односи се на активности у трећим земљама, нарочито у земљама порекла и транзита илегалних миграција, које се састоје у прикупљању информација од стране дипломатско-конзуларних представништава у иностранству, на билатералном и мултилатералном нивоу, у процесу издавања виза;

2. *Други прстен* реализује се кроз међународну сарадњу земаља ЕУ, са суседним земљама, засновану на споразумима (граничне делегиране организације, мреже полицијских и царинских службеника за везу, националне контакт тачке итд.), а првенствено се тиче анализе тренутног стања и унапређења сарадње у области безбедности граница (размена и брзи проток информација, решавање граничних инцидената, заједничко деловање и др.);

3. *Трећи прстен* реализује се кроз непосредно спровођење мера на спољним границама ЕУ односно на спровођење граничне контроле од стране субјеката безбедности граница земаља ЕУ (граничне провере и надзор) засновану на анализи ризика, кохерентним законима, адекватним људским ресурсима, одговарајућом опремом и јасним концептом обуке;

4. *Четврти прстен* тиче се активности унутар земаља ЕУ које обухватају компензацијске или заменске мере, којима се компензују активности у области

безбедности граница због слободног кретања људи и роба, а реализују се у виду појачаних провера и надзора, како држављана ЕУ тако и држављана трећих земаља, као и међуагенцијску сарадњу у борби против организованих криминалних делатности.⁴⁴⁷

Државе ЕУ су оквиру примене Система интегрисаног управљања границом пренеле контролу интерног кретања роба и лица са граничних прелаза на службе које делују на територији сваке од држава чланица. Истовремено, Унија је дефинисала правила и стандарде граничне контроле у складу с којима се одвија прелажење спољних граница Уније.

1.2.2.1. Стандарди граничне контроле на спољним границама

Како је наведено у Стратегији управљања границама, усвојеној септембра 2006. године на неформалном састанку министара унутрашњих послова у Тампреу (Финска), ЕУ настоји да развије систем интегрисаног управљања спољним границама који ће бити у стању да се са ризицима избори на ефикасан начин. Први изазов овом приступу тиче се проблема разумевања самог система интегрисаног управљања границама (Integrated Border Management-IBM), организовања институција тако да омогуће бржи проток људи и добара, који се одвија на начин сагласан законима државе у питању, а да, истовремено, границе буду безбедне, што је тешко практично ускладити.⁴⁴⁸

Интегрисано управљање границама начелно се дели у две категорије. У прву спадају сви стандарди и прописи договорени између надлежних институција унутар једне државе или царинске уније, а у другу стандарди и прописи настали међународном интеграцијом. У имплементацији оба типа захтева се сарадња надлежних институција, паралелно процесуирање роба које су пристигле, као и координација свих тачака уласка (аеродроми, луке, копнени гранични прелази и др.) како би се постигла максимална ефикасност. У другом случају, суседне државе сарађују једне са другима да би се сузбио прекогранични организовани

⁴⁴⁷ Закључак је изведен на основу Council of the European Union, General sekretariat, Schengen Catalogue, External borders control, Brussels, 2002., p.10.

⁴⁴⁸ „Integrated Border Management“, The World Bank Group Explanatory Notes, 2005., <http://www.gfptt.org/uploadedFiles/7488d415-51ca-46b0-daa145f71134.pdf>, p.1.

криминал.⁴⁴⁹ Без обзира о коме је типу интегрисаног управљања реч, неопходно је да то буде систем, који ће са успехом одговорити на све појаве које представљају проблем на граници, попут компликованих процедура, проблема легитимности надлежних органа, претераног броја контрола, лоше организације граничних прелаза и недовољне (или непостојеће) размене података између суседних (али и не само суседних) држава које сарађују.⁴⁵⁰ Из наведених разлога, успостављени су стандарди граничне контроле на спољним границама, којих се морају придржавати све чланице ЕУ, а којису јасно дефинисани у SBC.

Гранична контрола на спољним границама означава активност на граници, у складу са SBC, која је искључиво одговор на намеру преласка те границе, а састоји се од граничних провера и граничног надзора.

Стандарди, који се односе на граничну контролу, произилазе из дела шенгенских правних тековина, и то: Шенгенске конвенције, Кодекса о границама Шенгена, Практичног приручника за граничне полицајце и Шенгенских каталога добре праксе и препорука ЕУ. У овом поглављу они ће бити објашњени у мери која је потребна да створи слику о томе шта заправо значи израз “шенгенски стандарди”. Детаљно, ови стандарди описани су у конкретним документима, која се баве овом специфичном материјом.

Ови стандарди могу се поделити у три засебне групе: *општи стандарди граничне контроле, стандарди граничних провера и стандарди за надзор границе.*

Општим стандардима граничне контроле обухватају се:

- Гранична контрола мора да се врши у складу са европским системом интегрисаног управљања границама, што се нарочито односи на треће земље, док се истовремено остварује интензивна (прекогранична) сарадња у граничном подручју и спроводе мере и активности, како на спољној граници тако и у унутрашњости територије односно између самих држава Шенгена;

- Општи прописи о кретању лица преко границе не ремете права лица која уживају право Заједнице на слободно кретање;

- Спровођење граничне контроле је у интересу свих држава чланица, чиме се доприноси борби против прекограничног организованог криминала, а нарочито

⁴⁴⁹ Ibid.

⁴⁵⁰ *Intregated Border Management*, World Customs Organisation, Brussels, 2006, p.4.

илегалних имиграција, као и спречавању претњи, које би могле да угрозе унутрашњу безбедност, јавни ред, здравље и међународне односе држава чланица;

- Контрола на спољним границама требала би да се спроводи уз потпуно поштовање људског достојанства и фундаменталних права, као и начела ЕУ о међународној заштити и забрани протеривања;

- Гранична контрола би требало да се спроводи професионално, уз поштовање утврђених циљева;

- Обављање контроле на спољним границама не сме да представља велику препреку за трговинску, социјалну и културну размену на спољним границама;

- Државе чланице ЕУ морају да установе једну или више граничних служби (субјеката безбедности граница), које ће бити одговорне за задатке граничне контроле, а ако је у питању више граничних служби надлежних за ове задатке, у једној држави чланици, оне морају уско и константно међусобно да сарађују;⁴⁵¹

- Веома је важно да се обезбеди квалитетна сарадња између служби надлежних за граничну контролу и других надлежних органа у овој области;

- Европска агенција за управљање оперативном сарадњом на спољним границама држава чланица (Фронтекс), управља и координира оперативном сарадњом између држава чланица по питању граничне контроле;

- Све активности морају бити засноване на резултатима и закључцима, који произилазе из анализа, односно анализе ризика за унутрашњу безбедност и анализе претњи, које би могле да угрозе безбедност спољних граница;

- Служба у чијој су надлежности задаци граничне контроле (гранична стража или гранична полиција) мора бити адекватно организована у професионалном смислу, по могућности, под окриљем једног министарства;

- Гранични полицајци морају бити специјализовани и посебно обучени професионалци способни да обављају граничну контролу на спољним границама како би обезбедили висок и ефикасан ниво контроле;

- Особље задужено за обављање граничне контроле мора да поседује одговарајућу опрему;

⁴⁵¹ Државе чланице Европске уније, на основу општих стандарда граничне контроле, установиле су следеће граничне службе односно субјекте безбедности граница: граничну полицију, царину и граничне инспекцијске службе (ветеринарска, фитосанитарна и др.) које интезивно сарађују.

- Гранична контрола не утиче на вршење општих полицијских задатака и безбедносне провере лица, које се обављају на аеродромима, као и провере пртљага у ваздушном и морском саобраћају; и

- Државе чланице ЕУ имају могућност привременог, поновног увођења граничне контроле на унутрашњим границама, у случају озбиљних претњи по њихов јавни ред или унутрашњу безбедност.⁴⁵²

Значајно је напоменути да наведени стандарди, у области граничне контроле, обухватају не само контролу особа на граничним прелазима и надзор између тих граничних прелаза, него и анализу ризика за унутрашњу безбедност и анализу претњи које могу утицати на безбедност спољних граница ЕУ.

Стандарди граничних провера, према SBC, обухватају активности које се обављају на граничним прелазима, како би се осигурало да особе, њихова превозна средства и предмети које они носе са собом, могу добити дозволу да уђу или напусте територију одређене државе Шенгена, а подразумевају следеће:

- Спољне границе се могу прећи само на граничним прелазима и у току фиксног радног времена. У погледу овог правила постоје извесни изузеци, али без обзира на њих или обавезну међународну заштиту, државе чланице морају да уведу казне, у складу са својим националним правом, за неовлашћено прелажење спољних граница на местима која нису гранични прелази или ван фиксног радног времена. Ове казне морају бити делотворне, сразмерне и одвраћајуће (члан 4. SBC);

-Услови за улазак у земљу ЕУ за држављане трећих земаља, контролне процедуре и процедуре у вези са издавањем виза на граници утврђени су на јединствен и јасан начин (члан 5. SBC);

- □Приликом вршења граничних провера, гранични полицајци не смеју да дискриминишу неко лице на основу пола, расне или етничке припадности, религије или уверења, инвалидности, година или сексуалног опредељења (члан 6. SBC);

⁴⁵² Уредба Европског парламента и Европског савета (ЕП и ЕС) бр. 562/2006 од 15. марта 2006. године, са допуном, о Кодексу о границама Шенгена (ОЈ Л 105 од 13. априла 2006. године и ОЈ Л 97 од 9. априла 2008. године)

- Граничне провере подразумевају проверу лица, као и проверу превозног средства, односно предмета, које поседује лице које прелази границу (члан 7. (1) SBC);

- □Граничне провере спроводе се као минималне или детаљне провере, а њихова суштина и разлика је тачно утврђена (члан 7. SBC);

- Минималне граничне провере, по правилу, важе за лица која уживају право Заједнице на слободу кретања. Она могу, потпуно насумично, да буду проверена кроз националну или европске базе података, како би се проверило да не представљају опасност по унутрашњу безбедност, јавни ред, међународне односе држава чланица или претњу по јавно здравље (члан 7 (2) и (6) SBC);

- Детаљне граничне провере односе се на држављане трећих земаља, приликом њиховог уласка и изласка (члан 7. (3), (4) и (5) SBC);

- Граничне провере на спољним границама могу бити ублажене као последица изузетних и непредвиђених околности, а у тим случајевима, по правилу, граничне провере на уласку имају приоритет над проверама на изласку (члан 8. SBC).

- На граничним прелазима, морају се обезбедити засебне траке за проверу држављана ЕУ/ЕЕП/Швајцарске и држављана трећих земаља, као и посебне траке за проверу аутомобила, камиона и аутобуса. Знаци који указују на раздвајање трака утврђени су на јединствен начин (члан 9. и анекс III SBC);

- Путне исправе држављана трећих земаља системски се оверавају на уласку и изласку. У погледу овог правила постоје јасно дефинисани изузеци. Оверавање мора да буде утврђено споразумима о практичном деловању (члан 10. и анекс IV SBC);

- Одбијање уласка за држављане трећих земаља утврђено је детаљним прописима. Одлука се доноси на основу стандардног поступка, а о броју одбијених улазака сачињава се статистика (члан 13 и анекс V SBC);

- Државе чланице, које и даље врше контролу на својим заједничким копненим границама, могу заједнички да контролишу ове границе и у том случају лице се може само једном зауставити, ради вршења улазних и излазних провера (по принципу система “контроле при једном заустављању”). У том циљу, државе

чланице могу да закључе билатералне споразуме (сходно члану 17. SBC о заједничким контролама на спољним копненим границама);

- Посебна правила важе за граничне провере, које се врше на различитим врстама границе (копненој, ваздушној, морској) и у различитим видовима саобраћаја (друмски саобраћај, железнички саобраћај, бродови, риболовачки чамци, трајекти...), који се користе за прелажење спољне границе (анекс VI SBC);

- □Посебна правила важе за граничну проверу одређене категорије путника, као што су: председник државе, пилоти и чланови посаде, морепловци, носиоци дипломатских, званичних или службених пасоша, као и чланови међународних организација, лица која да би отишла на посао прелазе границу и малолетници (члан 19. и анекс VII SBC);

- У циљу примене свих поменутих стандарда, потребно је да се испуне неопходни инфраструктурни захтеви на граничним прелазима, а посебно они који се тичу: броја трака за спровођење граничних провера, раздвајања лица која уживају право Заједнице на слободу кретања и држављана трећих земаља, постојања контролних кабина, одговарајућих објеката за спровођење детаљних, другостепених провера итд. (члан 9. и анекс III SBC); и

- Сви гранични прелази морају да поседују опрему за ефикасно спровођење граничних провера, а то подразумева информационо – телекомуникациону опрему, посебну опрему за обављање детаљних провера лица и возила, као и опрему за контролу граничног прелаза и његове околине (члан 18. и анекс VI SBC).⁴⁵³

Према Шенгенском каталогу о контроли спољних граница ЕУ, повратку и реадмисији - препоруке и најбоље праксе, од децембра 2008. године, *стандарди граничног надзора* подразумевају опште стандарде, стандарде на копненим и поморским и речним границама и стандарде у ваздушним лукама односно аеродромима чија је сврха спречавање илегалних прелазака границе и предузимање мера против особа које су илегално прешле границу, сузбијање прекограничног организованог криминала и предузимање мера против особа које су починиле неку другу недозвољену активност на граници.

⁴⁵³ Исто

У опште стандарде граничног надзора убраја се следеће:

- Гранични надзор мора се имплементирати у складу са Концептом интегрисаног управљања границом и другим важећим шенгенским правним тековинама, као што су SBC и Шенгенски приручник;

- Гранични надзор ће се вршити коришћењем стационираних и мобилних јединица, мониторинга и патролирања на местима која су позната као осетљива, уз подршку техничких и електронских средстава;

- Активности граничног надзора морају се темељити на систему релевантних анализа ризика;

- Субјекти безбедности граница морају се упознати са свим предвиђеним методама надзора и провера, а опрема и средства за рад морају одговарати ситуацији на граници;

- Службеници на дужности морају бити професионални и специјално обучени и потребно је спроводити заједнички концепт обуке (основна и специјалистичка), која покрива операцијске вештине, познавање закона, језика, итд;

- На основу анализе ризика одговарајуће опремљене патроле (копнене, поморске или ваздушне) морају бити приправне за трагање, хватање и/или контролу откривених илегалних кретања и транспорта у доласку или одласку; и

- Активности у зони одговорности граничног надзора требају се подржати мобилном контролном опремом, која ће бити функционална за комуникацију између граничних патрола, пловила, ваздухоплова и руководних односно контролних центара.⁴⁵⁴

У стандарде граничног надзора на копненим границама убраја се следеће:

- Илегални мигранти који прелазе границу морају се открити с адекватном ефикасношћу;

- Гранични надзор и хватање илегалних миграната требају изводити мобилне и фиксне патроле уз подршку техничких средстава (аутомобила, мотоцикла, теренских возила, уређаја за ноћно осматрање и термовизијских камера, фиксних камера и алармних сензорских система, покретних

⁴⁵⁴ Уредба Европског већа (ЕВ) бр. 15250/2/08 од 2. марта 2008. године, Шенгенски каталог ЕУ о контроли спољних граница, повратку и реадмисији-препоруке најбоље праксе

инфрацрвених аларма/камера и осталих сензорских система, моторних чамаца на језерима и рекама итд.;

- Надзорни ресурси требају се концентрисати у подручјима високог ризика према анализи ризика;

- Граница око граничног прелаза мора бити под супервизијом како би се откриле особе које покушавају заобићи гранични прелаз;

- Према анализи ризика мора се дефинисати време одговора потребно за почетак трагања за особама које илегално прелазе границу у сваком граничном сектору;

- Субјекти безбедности граница морају сарађивати са локалним становништвом; и

- Сви релевантни докази морају се прикупити о илегалном преласку државне границе у сврху реадмисије држављана трећих земаља.

У стандарде граничног надзора на поморским и речним границама убраја се следеће:

- Мора постојати обални надзорни систем подржан мрежом станица обалне страже приправних за брзу реакцију, уз помоћ патролних пловила, хеликоптера, ваздухоплова и других средстава;

- Сва пловила која упловљавају у територијалне воде морају се открити и идентификовати. Идентификација се врши на основу проверава према пропратним информацијама о ризичним пловилима;

- Пловила у доласку се процењују у складу са анализом ризика. По потреби гранична полиција на мору и рекама може пресретати и проверавати пловила и спроводити неопходне присилне мере;

- Морају се предузети и неопходне мере на спречавању неовлашћеног приступа лучким просторијама, усидреним бродовима или забрањеним подручјима; и

- Мора се одржавати сарадња са суседним земљама чланицама везана за поморски и речни надзор.

У стандарде граничног надзора на аеродромима убраја се следеће:

- Надзор аеродрома морају вршити субјекти безбедности граница у сарадњи са осталим надлежним службама на аеродрому;

- Територија која обухвата аеродроме морају се надгледати системом камера;
- Субјекти безбедности граница морају контролисати видео систем надзора и имати приступ снимцима;
- Сви подаци видео система морају се забележити, а информације похранити на одређено време; и
- Субјекти безбедности граница морају патролирати периметром ваздушне луке и транзитним подручјем.⁴⁵⁵

Координација заштите спољних граница ЕУ, како смо већ нагласили, је у надлежности FRONTEX, а спроводи се у оквиру Европског граничног система за надзор (European Surveillance-EUROSUR). Циљ EUROSUR је успоставити механизам за размену информација и сарадњу, омогућајући органима за безбедност граница, држава чланица FRONTEX, сарадњу на локалном, националном и европском нивоу како би се смањио број неоткривених улазака илегалних миграната у шенгенски простор и велики број погинулих миграната на мору, благовремено спречили остали облици прекограничног организованог криминала и повећала унутрашња безбедност ЕУ. У ту сврху, EUROSUR осигурава државама чланицама одговарајући оквир, који се састоји од заједничке инфраструктуре (технички оквир) и заједничких правила и процедура у раду (оперативни оквир) у циљу развијања капацитета, националних органа, за ефикасан надзор спољних граница ЕУ. За поребе EUROSUR, регрутују се полицијски службеници граничне полиције, углавном, свих земаља ЕУ, а њихово ангажовање се, предвиђа приликом извођења заједничких акција, када се очекује повећани безбедносни ризик у оквиру ЕУ, а најчешће на спречавању илегалних миграција на деловима спољне границе ЕУ, на Медитерану, мађарској и на грчко-турској граници.

Гранични надзор спроводе субјекти безбедности граница чији се број и методе, које примењују у раду, прилагођавају постојећим или предвиђеним ризицима и претњама. Периоди надзора се учестало и изненада могу мењати, у складу са анализом ризика, уз помоћ стационараних и мобилних јединица опремљених техничким средствима, укључујући и електронска. Када је у питању

⁴⁵⁵ Исто

гранични надзор спољних граница ЕУ, значајно је истаћи да је током 2006. и 2007. године, у оквиру EUROSUR, отпочела са радом Европска патролна мрежа (European Patrol Network-EPN)⁴⁵⁶. У оквиру EPN формиран су Тимови за брзе граничне интервенције (Rapid Border Teams-RABIT)⁴⁵⁷, у ситуацијама када су питању акције у унутрашњости земаља шенгена, као и Централни регистар расположиве техничке опреме (Central Record of Available Technical Equipment-CRATE).

У RABIT се регрутују полицијски службеници свих земаља шенгена пропорционално броју становника земље из које долазе, а делују у ситуацијама када се, на основу анализе ризика, очекује већи прилив илегалних миграната из земаља које нису чланице ЕУ (западни Балкан, југоисточна Европа, земље афро-азијског комплекса и др.), као и случају великих културно-забавних и спортских манифестација (нпр. светска и европска првенства у разним спортовима) односно у случајевима када се процени да су такве манифестације изложене повећаном безбедносном ризику.

1.2.2.2. Примена компензацијских мера

Компензацијске (заменске) мере резултат су првенствено одредби Шенгенске конвенције и SBC, али исто тако имају правну основу у државним законима земаља шенгенског простора. Суштина њихове примене је да опсежном делокругу полицијских активности пружи максималну безбедност као компензацију за укидање граничне контроле између земаља ЕУ. Компензацијске мере могу се разматрати у ужем и ширем смислу.

У ужем смислу, компензацијске мере укључују стандардне полицијске контроле које се изводе унутар држава ЕУ како би се спречили различити облици прекограничног организованог криминала и осигурала општа јавна безбедност. Ове мере спроводе, у складу са чланом 21. SBC, посебно обучене и опремљене полицијске јединице (нпр. у Немачкој, Аустрији и Словенији) чија је задатак

⁴⁵⁶ Европска патролна мрежа реализује сталну заједничку опреацију која се са проблемом илегалних миграција суочава у Медитерану. Координира је FRONTEX, а учествују граничне службе Кипра, Француске, Грчке, Италије, Португалије, Словеније и Шпаније. Детаљније видети на -http://ec.europa.eu/justice_home/news/information_dossiers/borders_08/tools_en.htm.

⁴⁵⁷ Детаљније видети на - <http://pfpdev.ethz.ch/SCORMcontent/123137/scos/11/documents/0.pdf>

поправити тзв. "безбедносни дефицит" који би могао настати укидањем граничних контрола између земаља чланица ЕУ.

У ширем смислу, како се још називају, Шенгенске компензацијске мере укључују све мере и активности настале из Шенгенског Acquisa, а које су уведене како би се направила компензација или противвтежа укидању граничних контрола између држава чланица ЕУ.

Ове мере се могу поделити у следећих пет основних група, и то: *коришћење Шенгенског информацијског система (SIS), активности на унутрашњим границама, прекогранична полицијска сарадња, контрола у унутрашњости државе и усклађивање државних закона.*

SIS чини средишњу компоненту Шенгенских компензацијских мера, а функционише с циљем одржавања јавне безбедности, као и примене одредби Шенгенске конвенције које се односе на кретање људи. Од момента успостављања до данас, *SIS* је еволуирао у средство за дистрибуцију обавјештајних података, попут информација о особама, изгубљеним и украденим документима и возилима, што значи да потенцијално проблематичне особе, односно припадници организованих криминалних група, не могу тек тако "нестати" кретањем из једне државе Шенгена у другу. Укратко, *SIS* је постао незаобилазни и најобухватнији компјутеризовани систем потражних делатности и информација уведен на мултилатералном нивоу, превасходно у циљу правовременог откривања организованих криминалних делатности.

Активности на унутрашњим границама углавном се тичу активности које се односе на држављане трећих земаља. Наиме, члан 22. Конвенције обавезује држављане трећих земаља да се пријаве на територију државе Шенгена у коју су ушли. У пракси то значи да држављани трећих земаља могу, на једнакој основи као и држављани ЕУ, прелазити границе било где и без контрола. Међутим, дужни су се пријавити надлежним органима, чиме се омогућава одговарајућа контрола над њима. Значајне активности на унутрашњим границама, такође, карактеришу: успостављање и деловање јединица или канцеларија за контакт у граничном појасу (нпр. мултилатерални центар за полицијску сарадњу); изручење особа против којих се води кривични поступак; дубинске контроле на путевима транзита у граничном појасу и друге.

Као противтежа алармантном порасту прекограничног организованог криминала Конвенција, у трећем поглављу, садржи различите компензацијске мере које се огледају у одредбама о *полицијској сарадњи*, превасходно у борби против илегалних миграција, кријумчарења опојних дрога, ватреног оружја и муниције. Укратко, основне карактеристике ових мера, са становишта безбедности, представљају легализацију оперативних полицијских акција у иностранству, интензивнију сарадњу и усклађене истражне методе. Конвенција само указује на различите методе полицијске сарадње и јасно назначавача да је, што се тиче њеног даљег развоја, ова област нарочито повезана са усвајањем будућих споразума, због чега постаје једна од најзначајнијих активности за државе Шенгена.

Контрола у унутрашњости државе нарочито укључује обавезу пријављивања у случају пријаве боравка држављана трећих земаља, контроле промета људи и робе, унутар граница Шенгена, као и транспорта опасних материја.

Као значајна компензациона мера, у ширем смислу разумевања ове врсте активности, мора се споменути *усклађивање државних закона*, нарочито у области поједностављења правне помоћи и изручења, визне политике и праксе, азила и послова везаних за странце, сузбијања различитих облика кријумчарења (дрого, ватреног оружја и др.), као и у области полицијских контрола.

1.2.2.3. Актуелни проблеми у функционисању система безбедности граница држава Европске уније

Управљање границама ЕУ у начелу отежава појава више проблема. Како би се у условима повећане међународне размене добара и услуга ефикасно остварила безбедност држава чланица, захтев за развојем начина управљања границама биће све снажнији.⁴⁵⁸ Због тога ћемо се кратко осврнути и на неке актуелне проблеме у функционисању система безбедности граница, чланица ЕУ, првенствено када је реч о управљању спољним границама.

⁴⁵⁸ Marenin, O.: „*Democratic Oversight and Border Management: Principles, Complexity and Agency Interests*“, in: Marina Caparini and Otwin Marenin (eds), *Borders and Security Governance: Managing in a Globalized World*, Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Geneva, 2006, p.11.

Први значајан проблем управљања границама тиче се угрожености спољних граница, односно порекла прекограничних криминалних активности. Илегалне миграције, кријумчарење људи и забрањених роба, као и друге недозвољене активности, одвијају се од сиромашних ка богатим државама, где постоји потражња, односно новац потребан да се ове „услуге“ плате. Границе које раздвајају (релативно) богате и (релативно) сиромашне државе, попут граница ЕУ на истоку и југу Европе, постале су места сарадње, али и сукоба. Како се дивиденда глобализације буде неједнако распоређивала широм света, овај ће се притисак увећавати.⁴⁵⁹ Када је у питању управљање границама ЕУ, потребно је нагласити практичне проблеме у његовој реализацији, који се јављају због тренутне економске кризе која различито погађа државе чланице ЕУ (нпр. Грчка, Италија, Португал, Шпанија и др.), њихове непосредне суседе које нису у ЕУ (нпр. државе региона западног Балкана, Украјина и др.), па на крају и све остале, а нарочито миграционо високоризичне државе, које осим економских имају и политичке проблеме (нпр. Авганистан, Сомалија и др.), што и даље продубљује највећи проблем за безбедност граница ЕУ, а то су илегалне миграције⁴⁶⁰. Потенцијални проблеми, на оперативном нивоу, за управљање спољним границом ЕУ, осим илегалних миграција, су и остали прекогранични облици испољавања прекограничног организованог криминала јер се руте којима се илегално пребацују људи могу користити и за друге недозвољене прекограничне активности (нпр. кријумчарење дроге, оружја и др.). Те руте, углавном, се односе на следеће делове спољне границе ЕУ: грчко-албанска граница на копну, грчко-турска граница на копну и мору, морска граница према Малти и Италији, морска

⁴⁵⁹ Kyle, D., Koslowski, R.: „*Introduction*“, in: David Kyle and Ray Koslowski (eds), *Global Human Smuggling: Comparative Perspectives*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2001, pp. 2-10.

⁴⁶⁰ Када је у питању процена угроженост спољних граница ЕУ, од илегалних миграција, подаци Фронтекса показују да је у периоду од 2008. до 2010. године, у илегалном преласку спољне границе ЕУ откривено 367.740 људи (2008.-159.092, 2009.-104.559 и 2010.-104.049), од чега је највећи број држављана: Албаније 116.109 (2008.-43.956, 2009.-38.905 и 2010.- 33.258) или 32%; Авганистана 59.679 (2008.-19.222, 2009.-14.539 и 2010.- 25.918) или 16%; Сомалије 25.277 (2008.-11.543, 2009.-9.115 и 2010.- 4.619) или 7%; Палестине 17.717 (2008.-4.252, 2009.-9.189 и 2010.-4.276) или 5,5%; Алжира 17.270 (2008.-4.020, 2009.-4.487 и 2010.- 8.763) или 5%; Ирака 16.410 (2008.-8.648, 2009.-4.134 и 2010.- 3.628) или 4,5%; Марока 12.601 (2008.-8.932, 2009.-1.710 и 2010.-1.959) или 3,5%; Пакистана 8.630 (2008.-3.157, 2009.-1.592 и 2010.- 3.881) или 2,5%; Бангладеша 3.675 (2008.-1.477, 2009.-551 и 2010.- 1.647) или 1%; лица без држављанства 6.203 (2008.-3.543, 2009.-1.067 и 2010.- 1.593) или 1,5% и остали 84.159 (2008.-50.342, 2009.-19.310 и 2010.- 14.507) или 21%. Од укупног броја откривених илегалних прелазака, на илегалне преласке на копненом

и копнена граница према Шпанији (Мемилја, Сеута, Канарска острва и обала око Гибралтара), копнена граница према Русији, Белорусији и Украјини, као и границе према региону западног Балкана (нпр. мађарско-српска копнена и речна граница, бугарско-македонска копнена граница и сл.). За решавање наведених проблема, на копненом и морском делу спољних граница ЕУ, одређена су три центра, из којих се координирају све акције за спречавање недозвољених активности (нпр. акције “Посејдон” и “Нептун”), а то су центри у: Хелсинкију, Пиреју и Мадриду.

Када је у питању финансирање управљања границама, као значајан изазов оваквог система може се идентификовати улагање у људске и материјалне ресурсе. У члану 6. Шенгенског споразума каже се како је запослени у граничној служби дужан да води рачуна о „интересима свих потписница“ и ускрати улазак страним држављанима за које сумња да представљају претњу „јавном реду и миру, државној безбедности или међународним односима“ сваке државе потписнице.⁴⁶¹ Обучени службеник, дакле, не само да мора да влада језиком који је у међународној употреби, већ мора да буде упознат са политичком и правном ситуацијом у држави из које потиче лице које настоји остварити улазак.⁴⁶² Наравно, свака обука кошта. Међутим, операционализација заједничког приступа управљању границама укључује и трошкове унапређења инфраструктуре, на граничним прелазима, попут нпр. улагања у набавку специјалне опреме за надзор. Зато је Савет ЕУ ставио на располагање државама које су 25. децембра 2007. године постале део Шенгенског простора, приближио једну милијарду евра у три године (2004., 2005. и 2006. године), по њиховом приступању Унији. У првој фази реализације Шенгенског инструмента средства су повукле владе седам нових чланица (Естоније, Летоније, Литваније, Пољске, Мађарске, Словачке и Словеније), како би успешно имплементирале прописе ЕУ који чине део шенгенског правног наслеђа. Финансирањем је било обухваћено унапређење инфраструктуре на граничним прелазима, набавка различитих средстава за рад

делу отпада 56%, док на морски део границе отпада 44% илегалних прелазака. Наведено према - Sources: Fran data, Frontex Risk Analysis Unit, Warsaw, 25.02.2011., p. 56.

⁴⁶¹ „Agreement between the Governments of the States of the Benelux Economic Union, the Federal Republic of Germany and the French Republic on the gradual abolition of checks at their common borders“, Article 6, Paragraph 2a, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ>

(лабораторијске опреме, опреме потребне за откривање недозвољених супстанци, софтвера и хардвера за шенгенски информациони систем и транспортних средстава), обука припадника граничних служби и оперативни трошкови.⁴⁶³

Као трећи проблем може се изразити и дилема да ли се може веровати онима који врше надзор граница. Реч је о потенцијалном конфликту између моћи и одговорности, аутономије функције и надзора над њеним вршиоцем. Управљање границом подразумева да ће јавном службенику бити омогућено да ради свој посао, тако што ће му се поверити одговарајући ресурси и овлашћења. То међутим не значи да ће се одустати од праксе надзора рада, тим пре што службеници у граничној полицији или каквом другом телу могу доћи у искушење да злоупотребе овлашћења којим располажу. Ово питање, постављено са становишта „старих“ чланица ЕУ гласило је: може ли се веровати кандидатима да ће достићи стандарде управљања границама развијене у оквиру ЕУ? Овај недостатак поверења био је очигледан у годинама које су претходиле великом проширењу од 2004. године.⁴⁶⁴

Проблем имплементације интегрисаног управљања границама ослања се на “безрезервну веру” у технологију као коначно решење сваког проблема са којим се ЕУ може суочити са спољним границама. Реч је о приступу који етичку димензију коришћења нових технологија узима здраво за готово, а проблем нарушавања људских права посматра као секундаран.⁴⁶⁵ Тако је кључни елемент новог пакета мера који је Европска комисија представила у фебруару 2008. године успостављање таквог система “уласка и изласка” где ће се регистровати кретање држављана трећих земаља преко спољних граница Уније. Европска комисија предлаже стварање аутоматизованог система граничне контроле (Automated Border Control System) у коме ће се идентитет лица утврђивати применом биометријских технологија и увођење електронског система за одобрење путовања (Electronic Travel Authorisation System) који захтева од држављана трећег света да се пре путовања „регистрају“ путем Интернета. Да би наведени

⁴⁶² Hobbing, P.: „*Integrated Border Management at the EU Level*“, Working Document No. 227, Centre for European Policy Studies, Brussels, 2005., p.7.

⁴⁶³ “Schengen Facility”, Directorate-General for Justice, Freedom and Security, The European Commission, 2009, http://ec.europa.eu/commission_barroso/barrot/archive/schengen_facility_en.pdf.

⁴⁶⁴ Anderson, M., Apat, J.: *Striking a Balance between Freedom, Security and Justice in an Enlarged European Union*, Centre for European Policy Studies, Brussels, 2002., p.17.

системи заживели у пракси, неопходно је успоставити нову, паневропску базу података која ће садржати специфичне информације о појединим категоријама лица која нису држављани Уније. Замишљено је да систематски буде проверено свако лице које није држављанин ЕУ. Држављани трећих земаља који поседују у пасошу визе које садрже биометријске податке биће проверени на самој граници. Затим, од држављана трећих земаља којима није потребна виза како би остварили кратак боравак биометријски подаци узимаће се на граници. Најзад, у трећу категорију спадају држављани чланица Европске уније који располажу пасошима са биометријским подацима.⁴⁶⁶ Другом контраверзном мером дефинисан је статус „нискоризичног путника“ као сваког лица које је раније путовало у неку од држава потписница Шенгенског споразума, а притом није прекорачило боравак који је том приликом дозвољен. Као такви, могу се аутоматски регистровати у електронски систем за одобрење путовања. Да би један путник био сматран „нискоризичним“ потребно је да докаже да располаже финансијским средствима довољним да плати трошкове путовања, затим, биометријским пасошем који садржи отиске прстију, доказе о успешним апликацијама итд. Из овога произилази да је, како би неко постао „нискоризичан“, неопходно да је раније већ путовао или боравио у ЕУ. Развој регулативе која третира материју преласка спољних граница и успостављање Фронтекс водила је неуједначеној пракси, упркос чињеници да је управо једнак третман пред законом био циљ успостављања заједничког оквира. Појединачне заједничке операције које је координирао Фронтекс у пракси биле су усмерене на сузбијање илегалне миграције једне одређене етничке групе, што са собом носи ризик интензивирања постојећих и стварања нових предрасуда.⁴⁶⁷ Уколико се режим успостављања границама који се развија на нивоу ЕУ буде превише ослањао на технологију, најозбиљнија дугорочна последица може бити практична институционализација праксе нарушавања људских права држављана трећих држава. Други проблем који ће захтевати пажњу учесника у процесу формулације практичне политике

⁴⁶⁵ Ibid.

⁴⁶⁶ Guild, E., Carrera, S., Geyer, F: „*The Commission's New Border Package: Does it take us one step closer to a cyber-fortress Europe?*“, CEPS Policy Brief, No.154, 2008., p.1.

⁴⁶⁷ Guild, E., Carrera, S., Eggenschwiler, A.: „*Informing the EU Borders Debate*“, Background Briefings (in preparation for the European Parliament Elections), Centre for European Policy Studies, Brussels, 2009., p.3.

управљања границама јесу адекватност и пропорционалност протока информација, како би се избегла идеја да „више технологије значи више безбедности“.⁴⁶⁸

Иако се интегрисано управљање границама као систем, можда, у потпуности, није развио у пракси ЕУ, ипак се настоји „извозити“ државама кандидатима и потенцијалним кандидатима за чланство, с обзиром да понекад у пракси функционише као један у низу лабаво повезаних националних режима управљања границама. Систем интегрисаног управљања границама развијан је ЕУ у другачијим околностима, односно околностима хомогеног и јединственог режима, чему је допринео и сам карактер ЕУ, као *sui generis* политичког ентитета. Оснивачи пројекта, европске интеграције нису засновали на хармонизацији правних система, већ на уједињењу тржишта. Прерогативе суверености лакше је било поделити у сфери економије, где се однос прижељкиване користи и могућих негативних последица чинио далеко повољнијим. Овим пројектом хармонизоване су националне економије, али су се, у пракси, између држава чланица, повремено појављале разлике у тумачењу његовог правног оквира.⁴⁶⁹

Систем интегрисаног управљања границама, у земљама ЕУ, доживљавао је више модификација, с обзиром да су некада државе кандидати, а сада државе чланице ЕУ, у последњих неколико година, покушавале да развијају, у начелу, сопствене системе интегрисаног управљања границама. Међутим, те промене су биле “козметичког типа”, јер је суштина, овог система, и даље базирана на изворним принципима, односно отворености граница за слободан проток људи и капитала и затворености за све недозвољене активности које могу бити везане за државну границу. Последње проширење ЕУ преместило је спољне границе Уније на државне границе у региону западног Балкана, тако да су све земље у региону, са изузетком Босне и Херцеговине, директно суочене са суседима који примењују правила Уније о протоку роба и лица.

⁴⁶⁸ Савковић, М.: Проблеми управљања спољним границама у пракси Европске уније, *Ревизија за безбедност* бр. 12/2009, Београд, 2009., стр. 25.

⁴⁶⁹ Исто, стр. 26.

1.3. Интегрисано управљање границама у региону западног Балкана

Реална ситуација на западном Балкану захтева специфичан приступ интегрисаном управљању границама. Релевантан документ који се заснива на таквом концепту је "Регионални програм CARDS за западни Балкан – вишегодишњи индикативни програм 2002-2006 (MIP)". Према том документу, државе западног Балкана углавном немају свеобухватан приступ управљању границама што неизбежно доводи до лоших резултата. Пошто су проблеми толико испреплетени да се одвојено не могу ефикасно решавати, свеобухватан приступ управљању границама представља једино решење, услед чега:

- земље суседи морају побољшати сарадњу у области управљања заједничким границама;

- граничне службе треба више да сарађују како би гранични прелази били отворени за проток робе и лица а истовремено у функцији спречавања прекограничног организованог криминала; и

- проблеми безбедности граница се могу решити не само деловањем на граници, већ треба да буду проширене на целу територију, при чему је улога централних власти од посебног значаја.⁴⁷⁰

Имајући у виду наведене принципе, интегрисано управљање границама на западном Балкану, углавном се базира на три елемента: олакшавању трговине, контроли граница и сарадњи пограничних региона. На основу Упутства за интегрисано управљање границама у земљама западног Балкана, Директората Европске комисије за помоћ земљама западног Балкана, из 2004. године, државе у региону западног Балкана област управљања границом утемељили су на мерама које предузимају субјекти безбедности граница, на централном, регионалном и локалном нивоу, задужени за контролу путника и превозних средстава (гранична полиција), контролу преношења, односно увоза и извоза роба преко државне границе и заштиту царинске територије државе (царинска служба), контролу промета преко државне границе различитих биљних и животињских врста и њихових производа (инспекцијски органи), као и контролу одвијања саобраћаја на међународном пловном путу (лучке капетаније) у циљу сузбијања свих облика

прекограничног организованог криминала и других недозвољених активности на граници. Осим наведених, у послове субјеката безбедности граница, а нарочито граничне полиције, убрајају се и контрола кретања и боравака странаца, решавање питања азила, као и прихват и смештај странаца.

Став Европске комисије да ЕУ, кроз интегрисаног управљања границом, треба да тежи стварању зоне напретка и пријатељских и суседских односа са земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима, довели су до стварања "Суседских програма" - новог инструмента ЕУ за развој западног Балкана, који се заснива на искуству и промовисању прекограничне сарадње у оквиру програма Phare, Tacis и Interreg. "Суседски програми" су усмерени ка промоцији и пружању подршке прекограничној сарадњи на новим спољним границама ЕУ. Ови програми промовишу одрживи економски и друштвени развој, заштиту животне средине, борбу против организованог криминала, побољшање граничне контроле и мале пројекте директне сарадње. Програми су усмерени ка смањивању постојећих разлика у степену развоја региона на спољним границама ЕУ, у које спада и регион западног Балкана, унапређењу контаката између локалних заједница и јачању културне, социјалне и економске сарадње, па у складу с тим принципима кандидати из Србије могу учествовати у програмима са Мађарском, Румунијом и Бугарском.⁴⁷¹

Интегрисано управљање границом неопходно је посматрати као широки пакет активности усмерених на решавању стратешких и практичних изазова управљања границама, а не као самосталне модуле који немају никакве узрочно-последичне везе један с другим. Главни ослоњци интегрисаног управљања границама на западном Балкану су:

- Сарадња унутар граничних служби;

⁴⁷⁰ *Упутство за интегрисано управљање границама у земљама западног Балкана*, Директорат Европске комисије за помоћ земљама западног Балкана (AIDCO), Женева, 2004, стр. 14.

⁴⁷¹ Европска комисија је израдила предлог уредбе која се односи на успостављање Предприступног инструмента (Instrument Pre-Accession -IPA), којем основ за финансирање у процесу приступања ЕУ представљају стратешка документа, као што су Европско партнерство, преговори по поглављима правне тековине ЕУ, редовни извештаја Европске комисије итд. Ступањем на снагу те Уредбе, сви постојећи програми помоћи (PHARE, SAPARD, ISPA, CARDS) биће замењени програмом IPA. Земље корисници IPA ће бити подељени у две групе: потенцијални кандидати за чланство (Албанија, Босна и Херцеговина, Србија, Црна Гора и Македонија) и кандидати за чланство (Турска и Хрватска). Како земља буде мењала свој статус, биће мењана и поменута уредба, што ће утицати на циљеве финансирања. Један од општих циљева финансирања представља *регионална и прекогранична сарадња*.

- Сарадња између граничних служби; и
- Међународна сарадња граничних служби.

Сарадња унутар граничних служби је сарадња у оквиру министарстава и служби надлежних за поједине задатке. Сарадња унутар служби има два аспекта. Вертикална сарадња се састоји од сарадње различитих административних нивоа, од министарства до јединица које раде на граници. Хоризонтална сарадња унутар служби је потребна на релацији између појединих граничних прелаза, као и међу контролним станицама унутар земље. Ови облици сарадње захтевају јасну поделу одговорности, активну комуникацију и уређен проток информација.

У *сарадњи између служби*, граничне службе, као и министарства и други органи одговорни за ове службе, дужни су да обезбеде адекватну сарадњу и координацију, што обухвата свакодневне оперативне контакте на граничним прелазима (на формалном и на неформалном нивоу) и проширује се до усвајања усклађених средњорочних и дугорочних стратегија. Сарадња треба да доведе до оптималног решавања практичних питања као што су усклађивање политике и праксе када је то потребно, развоја и финансирања нових инфраструктура, могућности њиховог заједничког коришћења и информационих услуга, али и развој заједничке обуке за постојеће и нове службенике. Као општи механизми сарадње између служби на граници и унутар земље, препоручују се:

- Координирано деловање које подразумева усклађен рад граничних служби, уз јасно дефинисане надлежности и процедура, и

- Интеграција информационих система који покривају безбедност граница, разменом информација граничних служби. Када су у питању земље западног Балкана, овакав механизам интерагенцијеске сарадње субјеката интегрисаног управљања границом, задњих неколико година, заживео је у Републици Хрватској и Босни и Херцеговини (*прилог 11*).

Међународна сарадња граничних служби може се поделити на три нивоа, и то:

- Локална сарадња граничних служби са обе стране границе;
- Билатерална сарадња међу суседним државама; и
- Мултилатерална сарадња, усмерена на питања управљања границама.

Локална сарадња усмерена је на свакодневне контакте између граничних служби суседних држава у циљу координације активности и благовремене размене информација у супростављању свим облицима недозвољених активности на државној граници. Оваква сарадња одвија се на нивоу суседних пограничних региона.

Билатерална сарадња обухвата контакте између суседних земаља везане за питања статуса различитих граничних прелаза, координацију пограничних патрола на обе стране границе, формирање заједничких патрола, стварање заједничких канцеларија за везу ради интензивирања комуникације и размене информација, као и координацију и сарадњу по питањима инфраструктуре и могуће стварање заједничких контрола.

Мултилатерална сарадња, усмерена на питања управљања границама је један од начина лакше размене информација, а може се проширити и на заједничку, оперативну сарадњу и формирање заједничких истражних тимова, што доприноси делотворнијем спречавању прекограничног криминала.

Како би спречила “преливање” организованих криминалних делатности, на своју територију, Европска унија је уложила и улаже значајна средства у прекограничне облике сарадње, кадровске и инфраструктурне капацитете субјеката безбедности, како на својим спољним границама тако и на границама у региону западног Балкана. У том погледу, посебна пажња је посвећена јачању капацитета граничних полиција.⁴⁷² Када је у питању примена међународне сарадње у оквирима интегрисаног управљања границама у земљама западног Балкана значајно је истаћи 7 облика прекограничне полицијске сарадње, и то: *успостављање заједничких (интегрисаних) граничних прелаза, размена официра за везу, спровођење заједничких граничних патрола, извођење заједничких акција, одређивање националних контакт тачака, редовне састанке руководиоца на свим нивоима и успостављање заједничких центара (канцеларија).*⁴⁷³

⁴⁷² Пракса земаља чланица ЕУ, а нарочито оних примљених 2004. године и касније, показује да су министарства унутрашњих послова носиоци неких од најзначајнијих активности у процесу придруживања, док су граничне полиције примарне у стварању услова за улазак у “шенгенски процес”.

⁴⁷³ Почети примене наведених облика прекограничне полицијске сарадње, када је у питању регион западног Балкана, везују се за DCAF (Женевски центар за демократску контролу оружаних снага) програм “Безбедност граница”, када су урађене и прве препоруке, за њихову примену, за припаднике граничних полиција, у овом региону.

За успостављање *заједничких (интегрисаних) граничних прелаза* (у даљем тексту *ЗГП*) неопходно је сачинити основни билатерални уговор или споразум, а за сваки конкретни ЗГП сачињава се анекс или протокол о спровођењу, у коме ће бити утврђене детаљне процедуре за његов рад. Код успостављања ЗГП, осим граничне полиције, узима се у обзир и деловање других граничних служби, које су неопходне за успешно обављање контроле прекограничног промета (царина, ветеринарска инспекција, фитосанитарна инспекција...). Циљ успостављања ЗГП је бржи промет преко границе, флексибилније процедуре, рационалније коришћење ресурса, квалитетнија сарадња надлежних граничних служби, а правни основ успостављања овог облика прекограничне полицијске сарадње, мора бити осигуран у националном законодавству.

Значај *размене официра за везу* огледа се у борба против свих облика прекограничног организованог криминала кроз: континуирано прикупљање релевантних информација, ефикаснију сарадњу са службама земље прихвата официра за везу, изградњу поверења, укључивање у истраге и друге активности везане за границу и стално унапређивање размене информација, знања и искустава. Основе за одлуку о слању официра за везу чине стратешка одлука Министарства унутрашњих послова, односно Владе, анализе безбедносног стања и других околности у земљи прихвата, које могу имати утицај на земљу која шаље официра за везу, специфичне оперативне потребе и интереси полиције земље која шаље официра за везу, заједничке интересе уговорних страна, изазови (облици криминала) међународне полицијске сарадње који имају утицај на рад полиције у земљи, а истражују се у иностранству и анализа трошкова у односу на добитке. Правни основ размене официра за везу чине: национално законодавство/прописи (меморандум о сарадњи са другим институцијама и подзаконски акти) и међународни билатерални и мултилатерални споразуми.

Спровођење *заједничких граничних патрола* врши се искључиво у сврху: одржавања високог нивоа безбедности на заједничкој граници, сузбијања и борбе против свих облика прекограничног организованог криминала, рационалније употребе људских и техничких ресурса граничних служби и јачања међусобног поверења и интензивирања прекограничне сарадње. Подручја деловања заједничких патрола су: заједнички надзор границе, откривање и хапшење особа

које су починиле или су повезане са кривичним делима, предузимање потребних мера упућених од уговорних страна и континуирана размене података, информација, знања и искустава. Заједничко патролирање обавља се на основу: билатералних и мултилатералних споразума, односно детаљних имплементационих протокола о сарадњи граничних полиција, који требају да буду усклађени са међународним прописима.

Заједничке акције (операције) имају за сврху: сузбијање свих облика прекограничног криминала, унапређење међуагенцијске и међународне сарадње, заједничко решавање безбедносних претњи на граници, успешније коришћење људских и техничких ресурса граничних служби и усмереност на спровођење и примену Концепта интегрисаног управљања. За реализовање заједничких операција морају постојати правне претпоставке у виду: националног законодавства, међународних споразума и протокола за спровођење (меморандума) и међународних конвенција.

Заједничке акције могу бити у односу на:

- подручје извођења: на граничном прелазу и пограничном подручју (зелена и плава граница, као и унутар територије) и комбиновано (на граничном прелазу и у пограничном подручју);

- учеснике: из граничне полиције, други учесници из граничних служби обухваћених интегрисаним управљањем границом;

- ресурсе: људске и техничке; и

- тајност: прикривене и отворене, унапред планиране на основу заједничке анализе ризика, реакција на тренутне безбедносне промене на граници.

Основ за доношење одлуке о заједничкој операцији представљају: заједничка анализа ризика, координација активности са обе стране границе, решавање („брзи одговор“) тренутних кризних ситуација на заједничкој граници, по захтеву једне од уговорних страна. Опције за заједничке операције представљају: заједничке патроле укључујући и хитну потрагу, операције на граничном прелазу, заједничке истраге, заједничке радне групе, прикривена или отворена заједничка операција. Претпоставка успеха заједничке операције је ангажовање квалитетног особља на свим нивоима као и прецизно дефинисање њихових одговорности.

С обзиром да се безбедност граница не може остварити искључиво граничном контролом, на граничној линији, *националне контакт тачке* (у даљем тексту НКТ) се успостављају уважавајући пријатељске односе између држава, национално законодавство и међународне обавеза, са намером да се унапреде међусобне везе и продуби њихова сарадња и међусобно поверење. НКТ је високо позициониран гранични полицијски службеник запослен на централном нивоу на пословима безбедности граница расположив у сваком моменту. Полицајци који раде као НКТ, обављају ту дужност уз свој редован рад, што треба бити регулисано законским прописом. НКТ се оснивају на основу међународних билатералних и мултилатералних споразума и протокола о спровођењу, уз уважавање најбољих пракси ЕУ.

Генерално, НКТ имају саветодавну и услужну улогу, што значи да свака особа и организација могу прићи НКТ и захтевати информацију о ствари или питању која је у оквиру њене надлежности. НКТ треба бити упозната са развојем међународних односа и учествовати на међународним састанцима, а осим тога може да служи као веза: са националним и сродним међународним агенцијама које се баве питањима везаним за државне границе; за обрађивање и прослеђивање информације од значаја за овлашћене кориснике ради предузимање накнадних активности и мера и за пружање стручних савета и професионалне помоћи у правним стварима везаним за границу. Сврха успостављања НКТ је повезивање националних субјеката безбедности граница, како би се осигурао пријем информација, савета и помоћи по договореним питањима безбедности граница; јачање међусобног поверења унапређењем сарадње на националном нивоу; организовање и координирање помоћи у хитним случајевима, природним катастрофама и проблемима одвијања саобраћаја преко границе; подршка у координацији и унапређењу заједничких операција и помоћ у спровођењу хитне потере преко границе.

У основне задатке НКТ убрајају се и: међусобне консултације и размена релевантних информација о граничној контроли и прекограничном криминалу; размена личних података и материјала са ознаком тајности која се врши у складу са националном законодавством; помагање руководећем кадру у доношењу одлука кроз прикупљање и комплетирање информација; савети и стручна помоћ у

имплементацији постојећих споразума и протокола о полицијској прекограничној сарадњи; давање подршке заједничким активностима; помагање око организације састанака; спровођење активности везане за “Систем раног упозоравања”; дневно праћење промене у релевантној легислативи; помагање у изради стандардизованих образаца и евиденција за рад; обезбеђивање правовременог поступања по захтевима; дневно упознавање са релевантним догађајима, посебно у партнерској земљи и организацији и учествовање на међународним састанцима.

Редовни састанци руководиоца на свим нивоима (централни, регионални и локални) организују се у сврху: изградње поверења и квалитетније сарадње између граничних служби; унапређења регионалне безбедности; превенције и борбе против свих облика прекограничног организованог криминала и корисне размене информација. Редовни састанци могу се одржавати у складу са договореним процедурама између високих званичника земља (директори/руководиоци полиција/граничних полиција итд.), а могу се одржавати и ванредни састанци (ванредне околности и у посебну сврху) који се могу реализовати по процедурама редовних. Теме које се разматрају на овим састанцима су следеће; актуелна/тренутна ситуација на граници; статистички подаци; гранични инциденти; претње на заједничкој граници; билатерални проблеми; проблеми везани за границу (обележавање, одржавање и сл.); борба против прекограничног организованог криминала (стање, нови облици и сл.); анализа ризика; заједничке операције; развој полицијске сарадње и имплементација билатералних споразума (као што су споразуми о реадмисији, прекограничној сарадњи, заједнички центрима и сл.; заједничко образовање и обука; логистика и друге теме.

Успостављање *заједничких центара (канцеларија)* врши се на основу билатералних и мултилатералних споразума, као и детаљних протокола о сарадњи граничних полицијских служби који морају бити усклађени са међународним прописима. Овакав облик сарадње успоставља се сталном разменом података, информација, знања и искустава, а посебно у сврху: одржавања високог нивоа безбедности на заједничкој граници; превенције и борбе против свих облика прекограничног организованог криминала; рационалније употребе људских и техничких ресурса граничних служби; јачања међусобног поверења и

интензивније прекограничне сарадње и откривања и хапшења особа које су починиле или су повезане са кривичним делима.

Заједнички центри омогућавају: сталну размену података, информација, знања и искустава; интензивнију комуникацију; подршку у посебним случајевима (нпр. спровођење посебних операција); подршка у време заједничких вежби/операција и подршку у случају хитне потребе за лицима преко границе, у складу са члан 41. Шенгенске конвенције и чланом 13. Конвенције о полицијској сарадњи у југоисточној Европи. Своје активности, овакви центри, углавном базирају на: размени података и информација о тренутном стању и догађајима и специфичним случајевима везаним за граничну контролу и прекогранични криминал; заједничкој анализи ризика; заједничкој координацији активности дуж државне границе; професионалном саветовању и подршци за спровођење споразума/протокола потписаних између њихових граничних полиција; вођењу евиденција и статистике и подршци активностима и државних органа одговорним за контролу границе и спречавање прекограничног организованог криминала.

Напори уложени у наведене облике локалне, билатералне и мултилатералне сарадње, у склопу интегрисаног управљања границом, представљају добру основу за дугорочну припрему земаља западног Балкана, чији је Република Србија саставни део, за могуће приступање разним системима ЕУ, али и за јачање властитих националних безбедносних капацитета, нарочито када је у питању супростављање прекограничном организованом криминалу.

2. РАЗВОЈ СИСТЕМА БЕЗБЕДНОСТИ ГРАНИЦА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Посматрајући са геополитичког аспекта, данас, Република Србија граничи се са осам држава. Постоји условна подела на “старе“ границе, према Мађарској (174,5 км), Румунији (547,9 км), Бугарској (360,5 км) и Албанији (113,5 км), наслеђене од претходне Југославије и “нове” настале након распада СФРЈ и

међународног признања Македоније (283,1 км), Босне и Херцеговине (363,2 км), Хрватске (259,3 км) и Црне Горе (249,5 км), што укупно износи 2351,8 км.⁴⁷⁴

У складу са историјским наслеђем, када је у питању успостављање државних граница, према суседним државама, мењали су се и различити системи и субјекти њене заштите, како на “старим” тако и на “новим” границама.

2.1. Општи осврт на историјат успостављања државних граница Републике Србије

Државна граница са *Мађарском* утврђена је према Уговору о миру између удружених савезничких сила и Мађарске, потписаним у Трианону 4. јуна 1920. године. На основу овог уговора сачињен је опис граничне линије између бивше Југославије и Мађарске. После Другог светског рата као државна граница између две земље прихваћена је овако раније утврђена линија и то Мировним уговором закљученим у Паризу 10. фебруара 1947. године.

Граница између *Румуније* и Југославије први пут је утврђена Северским уговором од 10. августа 1920. године. На основу овог Уговора сачињено је неколико протокола о протезању државне границе између две земље, да би детаљан опис граничне линије са потребним картама био дефинитивно израђен 30. јануара 1933. године. После Другог светског рата граница између две земље утврђена је Уговором о миру са Румунијом, закљученим у Паризу 10. фебруара 1947. године.

Државна граница са *Бугарском* утврђена је први пут Нејским мировним уговором између сила Антанте и Бугарске, потписаним 27. новембра 1919. године у Неји на Сени. На основу овог уговора сачињен је завршни протокол о разграничењу потписан 30. октобра 1922. године у Софији уз који је као прилог дат опис границе. После Другог светског рата ова граница је обновљена

⁴⁷⁴ Значајно је истаћи и да кроз Србију протичу *три међународне пловне реке*: Дунав, Тиса и Сава. Дунав треба посебно напоменути јер представља међународни пловни пут, од чега кроз Србију протиче у дужини од 591 км и плован је целим својим током, од 1433. пловног километра (Бездан), до 850 пловног километра (Прахово). Од ушћа реке Нере до тромеђе Србије, Румуније и Бугарске, у дужини од 230 км, река Дунав чини границу између Србије и Румуније, а од Нештинске аде (1295 пловни км), до Бездана (1425 пловни км), у дужини од 130 км, Дунав чини апроксимативну границу са Хрватском.

Уговором о миру са Бугарском, потписаним 10. фебруара 1947. у Паризу, којим је потврђена стара граница.

Државна граница са *Албанијом* је утврђена први пут Лондонским споразумом од 1913. године о одређивању државне границе, то јест када је и створена Албанија као држава. На основу овог уговора касније су донета два акта и то: Париска одлука Конференције амбасадора (допуна Лондонског споразума), закључена 9. новембра 1921. године и Протокол о разграничењу који је закључен у Фиренци, 26. јула 1926. године. На основу овог протокола сачињен је опис граничне линије са скицама 1926. године између Југославије и Албаније. Како ове две земље нису биле у ратном стању, то је после Другог светског рата постигнут Споразум између Владе ФНРЈ и Владе НР Албаније о обнови порушених и оштећених граничних пирамида, као и изградњи граничних међупирамида на државној југословенско-албанској граници који је закључен 11. децембра 1953. године у Подградецу.

На основу Уговора између Савезне Републике Југославије и *БЈР Македоније* о протезању и опису државне границе, потписаног у Скопљу 23. фебруара 2001. године, одређена је граница, а међудржавним уговорима ратификована. Граница још није обележена, а тај процес је у току, с тим да ситуацију, тренутно, додатно компликује и самопроглашење тзв. "независне државе Косово", са којом Македонија интезивно сарађује на демаркацији државне границе.

Граница према *Босни и Херцеговини* није дефинисана, односно није обављено разграничење, па се третира као апроксимативна. Процес разграничења започео је 2001. године, формирањем Међудржавне дипломатске комисије за државну границу између СРЈ и БиХ. До средине 2003. године наведена комисија је преко својих мешовитих стручних група утврдила преко 90% дужине протезања граничне линије, али је процес застао због разлике у ставовима две стране. Став СЦГ је да се током процеса утврђивања протезања граничне линије, на основу катастарске границе, обави и правична замена територија на неколико локација, на којима нема спора о власништву, а у складу са саобраћајним, привредним и практичним критеријумима. Став БиХ је да се гранична линија

идентификује по катастарским границама и тако обави разграничење, а да се замена територија уради накнадно.

Процес разграничења са *Хрватском* није започео и налази се у припремној фази, а катастарска граница се третира као апроксимативна. У циљу спровођења поступка разграничења, на основу Закључка Владе Републике Србије од 29.12.2004. године, основана је Међудржавна дипломатска комисија за идентификацију - утврђивање граничне линије и припрему Уговора о државној граници између тадашње СЦГ и Републике Хрватске.

Такође, слична је ситуација на делу државне границе према *Црној Гори*, с обзиром да процес разграничења није започео и налази се у припремној фази, а катастарска граница се третира као апроксимативна. У циљу спровођења поступка разграничења, на основу Закључка Владе Републике Србије од 2007. године, основана је Међудржавна дипломатска комисија за идентификацију - утврђивање граничне линије и припрему Уговора о државној граници између Републике Србије и Републике Црне Горе.

2.2. Историјски аспекти деловања државних органа у оквиру система безбедности граница

Систем безбедности граница у Републици Србији има дугу и богату традицију. Посматрајући са историјске дистанце на границама наше земље, сходно актуелном тренутку и државном уређењу, смењивали су се различити системи и субјекти безбедности граница, са обавезно различитим принципима надлежности и организација, почев од класичних војних, преко полувојних, царинских, полицијских, мешовитих и других.

2.2.1. Историјски аспекти деловања граничне полиције

Као вазална турска кнежевина, Србија и након стицања самоуправе из 1830. године дуго није могла самостално изграђивати систем чувања државне границе. Теј је на предлог тзв. “Малогоспојинске скупштине” од 18. септембра 1859. године, и сагласно закључцима Савета од 7. априла 1860. године, Кнез

Милош Обреновић је 21. априла 1860. године издао Наредбу Министарству унутрашњих послова којом се предвиђају и регулишу послове заштите државне границе.⁴⁷⁵

Након стицања независности на Берлинском конгресу 1878. године, у Србији је заштита државне границе и даље била у надлежност Министарства унутрашњих послова. Краљ Милан Обреновић је 23. јуна 1882. године законом установио Чуваре за јавну безбедност, трупу чија је основна дужност била чување границе и јачање безбедности на целокупној територији државе. Годину дана касније, односно 31. маја 1883. године, министар унутрашњих дела Милутин Гарашанин је прописао Правила о устројству одреда чувара за јавну безбедност. Овакво стање је задржано све до 1894. године када су граничне јединице биле поново враћене у састав војске. Уредбом о пограничној жандармерији из 1896. године пограничне страже реорганизоване су у станице пограничне жандармерије, а већ 1899. граница је подељена на одсеке и образована тзв. гранична трупа као део мирнодопске армије. До Балканских ратова граничне јединице обезбеђивале су границу према Турској и Бугарској, а касније само према Бугарској. На осталим граничним одсецима налазиле су се и финансијске страже.

Након завршетка балканских ратова, 13. новембра 1913. године Уредбом о граничној трупи први пут је регулисано постојање граничних трупа као саставног дела војске сталног кадра. У војничком смислу, Уредбом је регулисано обезбеђење државне границе (задаци, састав, начин попуњавања и сл.).⁴⁷⁶

Уједињењем од 1. децембра 1918. године, на подручју новостворене југословенске државе наслеђени су и различити полицијски системи Краљевине Србије и Аустро-Угарске монархије. Постојеће разлике нису се могле брзо превазићи, што се одразило и на постојећи систем заштите државне границе. После завођења личне владавине Александра Карађорђевића 1929. године, почело

⁴⁷⁵ Имајући у виду ову историјску чињеницу, 18. септембар се обележава као дан Управе граничне полиције с обзиром да је управо овог дана, од стране тадашњег највишег законодавног органа, по први пут, покренута иницијатива да послови заштите државне границе буду у надлежности Министарства унутрашњих послова.

⁴⁷⁶ У складу са овом историјском чињеницом, наређењем начелника Генералштаба Војске Југославије од 24.08.1994. године, као Дан граничних јединица Војске Југославије одређен је 13. новембар. Овај датум се прослављао све до 2007. године, када је Управа граничне полиције МУП Републике Србије преузела у надлежност, послове обезбеђења државне границе.

се радити на организовању граничне службе, при чему је за узор углавном узет раније постојећи систем граничне службе у Србији. Према Закону о граничној трупи од 5. новембра 1931. године, гранична трупа је дефинисана као специјална трупа у саставу војске. Она је у сваком била погледу потчињена министру војске и морнарице, а задатак јој је да обезбеђује државну границу од повреда у војничком, политичком и царинском погледу. Даље су регулисане дужности граничне трупе и њен однос у служби, формација и надлежност, попуњавање (официрима, подофицирима и редовима граничарима), чинови и унапређење, као и остале припадности. Утврђивање северозападне границе (у Словенији) почело је почетком 1938. године, да би се крајем 1939. проширило и на остале делове. Граничну службу је у овом стању затекао Други светски рат.⁴⁷⁷

Функцију граничне заштите у послератној Југославији првобитно је вршио Корпус народне одбране Југославије (КНОЈ), који је формиран 1944. године, а почетком 1953. године, ова функција прелази у надлежност граничних јединица које су биле интегрални део ЈНА, а чији је основни задатак био обезбеђење државне границе на копну и мору и заштита неповредивости државне територије.⁴⁷⁸ У систем заштите граница, у СФРЈ, биле су укључене и друге друштвене структуре, као што су органи унутрашњих послова, јединице територијалне одбране, цивилне заштите и слично. Савезна Република Југославија, састављена од Србије и Црне Горе, задржала је систем граничних јединица као саставног дела војске.

Успостављањем Државне заједнице Србије и Црне Горе, граничне јединице Војске Србије и Црне Горе, у рангу батаљона, настављају да и даље обављају послове обезбеђења државне границе Републике Србије и Републике Црне Горе, све до средине 2004. године, када је на предлог Владе Црне Горе, а у складу са одлукама тадашњег Врховног савета одбране и Савета министара Државне заједнице СЦГ, гранична полиција МУП Републике Црне Горе, од

⁴⁷⁷ Детаљније видети: Новак, Т.; Грбић, С.; Радојичић М.; Крстић И.: Преглед развоја пограничне службе кроз историју, *Безбедност*, бр. 3, Београд, 2003; Милосављевић, Б.: Преглед историјског развоја полиције на подручју СР Југославије, *Безбедност* бр. 3 и 4, Београд, 2002.

⁴⁷⁸ После Другог светског рата, готово све европске државе усвојиле су један од четири могућа модела организације граничних јединица: граничне јединице у саставу војске, граничне јединице у надлежности унутрашњих послова, специјалне (невојне) структуре граничне службе и комбиновани модел. У овом периоду, у државама западне Европе, заштита границе је била у

Војске СЦГ преузела послове обезбеђења државне границе, док је границе Републике Србије и даље обезбеђивала Војска СЦГ. У наведеном периоду контролу прелажења државне границе, на граничним прелазима, све време, вршила су републичка министарства унутрашњих послова, односно полиција.

На основу новонастале ситуације, а у складу са одлуком надлежних државних органа, од стране МУП Републике Србије, у 2004. години су обављене припремне активности за преузимање послова обезбеђења државне границе од тадашње Војске СЦГ. За непосредну реализацију наведених послова, формиран је Оперативни штаб МУП, који је 2005. године координирао целокупним активностима на преузимању послова обезбеђења границе према суседним државама. Процес преузимања послова обезбеђења државне границе, отпочело је јануара 2005. године, на граници са Мађарском, а окончано је јануара 2007. године преузимањем границе према Македонији, чиме је заокружен процес демилитаризације државне границе. Крајем јула 2007. године успостављене су станице граничне полиције за контролу прелажења државне границе и станице граничне полиције за обезбеђење државне границе према Црној Гори, чиме је Управа граничне полиције МУП Републике Србије у потпуности успоставила ингеренције из своје надлежности.

У данашњој ситуацији гранична полиција наше земље перманентно се налази у процесу реформи и прилагођавања, у организационом, процедуралном и материјално-техничком смислу, стандардима развијених европских земаља, чиме доприноси укупној безбедности државе, али и региона западног Балкана и Европе.

2.2.2. Историјски аспекти деловања царине

Почеци царинске службе у Србији датирају од 25. маја 1804. године,⁴⁷⁹ када је Карађорђе Петровић на Остружници код Београда установио царинарницу (ђумрукану) са скелом. Приход од ове царинарнице ишао је команданту топчидерске војске који га је користио за плаћање војних потреба обезбеђиваних из Срема. У септембру 1805. године отварају се нови царински прелази: забрешки,

надлежности специјализованих формација унутрашњих послова, док је систем граничних јединица у саставу оперативних армија усвојен у већини источноевропских земаља.

⁴⁷⁹ Овај датум се, у нашој земљи, свечано обележава као Дан Управе царина.

шабачки и митровачки, а у децембру исте године послати су цариници на нове прелазе дунавске и моравске.

Као инструмент наплате за увоз, извоз и превоз робе, царина је била једна од првих државних служби успостављених у Србији после Другог српског устанка. Крајем 1833. године, београдски везир је, у присуству турске војске, лично предао београдску царинарницу Кнезу Милошу Обреновићу. После предаје српској страни ове највеће царинарнице, преведена је на српски језик и цела турска царинска тарифа, по којој су се наплаћивале царинске таксе и остале дацбине.

У југословенској држави створеној после Првог светског рата, због унутрашњих противуречности и криза на унутрашњем и међународном плану, као и због заостравања међународних односа, царинска служба (слично граничној полицији) није имала адекватан развој. У том периоду, царински прописи, а првенствено царинска тарифа, нису одговарали интересима и потребама ратом порушене и уништене Југославије. Наиме, у то време су примењивала одређена правила Царинског закона Краљевине Србије од 23. јануара 1899. године, са изменама и допунама из 1904. године. Што се тиче номенклатуре за класификацију робе у царинским тарифама, у периоду између два светска рата примењивала се тзв. “Женевска номенклатура”.

У време Другог светског рата, Национални комитет ослобођења Југославије, Одлуком о организацији државно – финансијске управе од 30. децембра 1944. године, формирао је у оквиру Државног повереништва финансија Одељење царине са 4 одсека као унутрашњим организационим јединицама, царинарницама као првостепеним царинским органима и инспекторатима у седиштима појединих република, при чему се привремено обављање ових послова вршило у Одељењу царина још од 15. новембра 1944. године.

Односи у новој држави захтевали су и нове прописе који ће регулисати надлежност и овлашћења царинске службе. Тако је 19. октобра 1948. године ступио на снагу нови Царински закон који је поставио правни основ за рад царинских органа, док је Царинска тарифа претходне Југославије и даље остала на снази. Царински закон из 1959. године потпуно регулише основне институте царинског система. Због насталих промена у друштвено – политичком систему и

наглог пораста спољнотрговинске размене наше земље, 1973. године је донет нови Царински закон. Следећи Царински закон донет је 1976. године, а његове измене и допуне вршене су у више наврата, у смислу даљег усавршавања основних института царинског система и усклађивања са променама које су у међувремену настајале у нашем привредном систему. Први Царински закон у Савезној Републици Југославији донет је 1992. године, да би такође био мењан и допуњаван у више наврата у складу са потребама и развојем укупне ситуације у земљи.

Царинска тарифа је основни инструмент царинске политике. Њена улога и значај у регулисању спољнотрговинске размене и заштите домаће производње, зависе од степена привредног развоја и општих услова привређивања. С обзиром на то да је 1987. године Југославија прихватила и потписала Конвенцију о хармонизованом систему наименовања и шифрирања робе, током 1988. године уграђена је ова хармонизирана номенклатура у постојећи Закон о царинској тарифи. У Савезној Републици Југославији Закон о Царинској тарифи донет је 1994. године, а следећи 1997. године, када је југословенска царинска тарифа у већој мери номенклатурно усклађена са царинском тарифом Европске уније, чиме је прилагођена светским стандардима.⁴⁸⁰

У складу са развојем царинске службе и са добијањем све значајнијих функција у држави и друштву, њу је стално пратио и одговарајући организациони развој са потребним кадровским оспособљавањем. Првобитно Одељење царина, почетком 1947. године трансформисано је у Управу царина у саставу Министарства за спољну трговину. Од фебруара 1967. године, царинска служба делује као самостални савезни орган управе, непосредно подређен тадашњем Савезном извршном већу. До почетка 2002. године Савезна управа царина је самостални орган управе, директно одговоран југословенској Савезној влади, а од тада је у саставу Савезног министарства финансија.

Систем безбедности граница у Републици Србији је, до 2005. године, због постојања Државне заједнице Србије и Црне Горе, био је интерресорног карактера, јер су у његовом функционисању учествовала, тада, три савезна органа: Министарство унутрашњих послова (СМУП-гранична полиција)

⁴⁸⁰ Наведено према - http://www.fcs.yu/srpski/carinska_tarifa.htm од 12.02.2008. године

Министарство одбране (граничне јединице Војске Србије и Црне Горе) и Министарство финансија (СУЦ-царина). Основне карактеристике тог система безбедности граница биле су:

- обухватао је мере и активности, у граничном појасу и подручју, у циљу заштите територијалног интегритета и неповредивости земље у војном, економском и политичком погледу, што му је и давало прерогативе милитарног (линијског) система безбедности граница;

- постојање три аутономна подсистема (подсистем МУП држава чланица-гранична полиција; подсистем Војске Србије и Црне Горе-граничне јединице и подсистем царине);

- подсистеми нису били увезани у јединствени систем безбедности граница на нивоу државне заједнице;

- функције система су се реализовали на одређеном простору, у складу са надлежностима аутономних подсистема (на граничном прелазу-полиција и царина, у граничном појасу-војска); и

- систем је непрекидно функционисао у миру (са различитим степенима безбедности), у условима ванредног стања и непосредне ратне опасности (када се систем преводи у виши степен готовости и изводе припремне радње за одбрану државне границе од агресије).⁴⁸¹

Досадашња пракса функционисања оваквог система безбедности граница идентификовала је и следеће проблеме:

- двојност у надлежностима субјеката безбедности граница (нпр. између граничних јединица и полиције, између граничне полиције и царине);

- неефикасност координације између субјектата система (гранична полиција, граничне јединице и царина);

- преклапање надлежности у функционисању система у дубини државне територије;

- преоптерећеност граничних јединица на пословима обезбеђења државне границе, због ангажовања на другим пословима из делокруга рада војске;

- недовољна професионалност; и

⁴⁸¹ Живковић, Д.: *исто*, стр.162.

- недовољна заступљеност свих утицајних фактора и субјеката од значаја за систем и др.⁴⁸²

Због свега наведеног, као и због новонастале ситуације изазване раздруживањем Државне заједнице Србије и Црне Горе, јавила се потреба за унапређивањем постојећег система безбедности граница, у складу са праксом суседних земаља и земаља Европске уније, кроз иновирање следећих сегмената: базичне стратегије, организације и садржаја рада; инфраструктуре и материјалне припремљености система; селекције, обучености и професионализације људских ресурса; опремљености система модерним техничким средствима; међусобном увезаношћу свих релевантних субјеката безбедности граница, као и правној и функционалној прилагођености и увезаности са суседним системима и системима безбедности Европске уније.

2.3. Интегрисано управљање границом у Републици Србији

Придруживање ЕУ за Републику Србију представља стратешко опредељење, које подразумева прихватање усвојених европских вредности и стандарда у читавом низу области. Између осталог, то се односи и на увођење високих стандарда контроле спољних граница Уније. Будући да се Република Србија граничи са Мађарском, Румунијом и Бугарском, које су чланице ЕУ, а имајући у виду и скоро приступање у Европској унији и других земаља у окружењу, од изузетног је значаја увођење и доследна примена система интегрисаног управљања границом који ће бити компатибилан европским стандардима, као и са решењима присутним у региону.

Примена интегрисаног управљање границом у Републици Србији представља предуслов за успешно спровођење Споразума о стабилизацији и придруживању⁴⁸³, али и јасан показатељ страним партнерима да је наша земља

⁴⁸² Исто, стр. 163.

⁴⁸³ Република Србија је постала део Процеса стабилизације и придруживања (ПСП) новембра 2000. године. Споразум о стабилизацији и придруживању (ССП) донет је тек априла 2005., након прихватања принципа „двоструког колосека” за преговоре са државном заједницом Србија и Црна Гора. Преговори су званично отворени 10. октобра, а прва званична рунда је одржана 7. новембра 2005. Споразум је потписан 29. априла 2008. на састанку Савета за опште послове и спољне односе ЕУ у Луксембургу. Народна скупштина Републике Србије је 9. септембра 2008. ратификовала ССП и Прелазни трговински споразум.

спремна да допринесе безбедности у региону, те да је поуздан партнер ЕУ у контроли њених граница. Такође, његова доследна имплементација обезбеђује услове за прилив страних инвестиција и ствара основу за изградњу релевантног правног и институционалног оквира неопходног за коришћење стране финансијске помоћи у овој области.

Дакле, стандарди ЕУ, које Република Србија примењује кроз интегрисано управљање границом, представљају инвестицију за наше будуће чланство у Европској унији, с једне стране, а с друге стране, спровођење ових стандарда пружа сигурност грађанима Републике Србије и ствара претпоставке за развој привредних активности и несметано одвијање прекограничне трговине. На основу тако прокламованих циљева, у нашој земљи је усвојена Стратегија интегрисаног управљања границом (*Службени гласник РС*, бр. 11/2006).

Стратегија је документ којим Република Србија утврђује политику у области успостављања система интегрисаног управљања границом, одређује оквире за израду сагласних и синхронизованих секторских стратегија и планова имплементације, дефинише улоге и одговорности државних субјеката, идентификује стратегијске циљеве и утврђује основне правце акције у процесу успостаљања и остваривања дугорочне одрживости и стабилности успостављеног система интегрисаног управљања границом.

Стратегија је заснована на Националној стратегији Србије за приступање ЕУ⁴⁸⁴ и текућим реформским процесима у земљи, пре свега оним који су наведени у документу Европско партнерство. Поред тога, као извор примера добре праксе и усвојених стандарда у овој области, коришћене су Смернице Европске комисије за интегрисано управљање границама за државе западног Балкана, Шенгенски каталог, Шенген правне тековине, као и потписане међународне конвенције у области заштите људских права, права азиланата и избеглица. Користећи искуства

⁴⁸⁴ Паралелно са преговорима о Споразуму о стабилизацији и придруживању, текао је процес европске интеграције Републике Србије. Народна Скупштина је у октобру 2004. усвојила Резолуцију о придруживању Европској унији („Службени гласник РС”, број 112/04) којом се истиче да је стратешко опредељење Србије чланство у Европској унији. Влада је јуна 2005. усвојила Националну стратегију Србије за приступање Србије Европској унији, као кровни документ читавог процеса европске интеграције. Ова Стратегија је предвидела активности које Република Србија треба да предузме у свим секторима свога друштва, политике и права, како би до 2012. била спремна да преузме обавезе које проистичу из чланства у Европској унији.

из најбоље праксе, која се примењују у Европској унији⁴⁸⁵, Република Србија превазилази постојеће системске препреке и у складу са својим специфичностима утврђује приоритете деловања, извршава свеобухватне и корените промене, устројава поступање државних субјеката на граници у складу са правилима и стандардима ЕУ.

Интегрисано управљање границом и његови појединачни елементи, у Стратегији, сагледавају се, развијају и прате преко осам параметара: правни и регулаторни оквир, организација и управљање, процедуре, људски потенцијали и обука, комуникација, информациона технологија, инфраструктура и опрема и буџет. Ови параметри биће доследно примењивани као атрибути приказа стања и развоја стратегијских циљева.

Разноликост и сложеност задатака који се обављају на граници, велики број заинтересованих субјеката, потреба за блиском сарадњом унутар служби, односи између служби и на међународном нивоу, велики раскорак између стварног и жељеног стања и други отежавајући фактори, имају за последицу то да би свеобухватна стратегија изградње система интегрисаног управљања границом требало да буде изузетно сложен и обиман документ. Да би се омогућио увид у целину проблема и истовремено избегла опасност губитка важних детаља, Стратегија је структурирана у три нивоа: основни документ, секторске стратегије и функционалне стратегије. Овакво структурирање је представљало основу за израду Акционог плана имплементације, који је, почетком јуна 2006. године, усвојила Влада Републике Србије.

Основни документ Стратегије утврђује оквире система интегрисаног управљања границом, улоге и одговорности граничних служби, стратегијске циљеве на националном нивоу и главне правце акције, укључујући и обавезе појединих субјеката да израде стратегије интегрисаног управљања границом у сектору за који одговарају и учествују у изради стратегије имплементације одређене функције за чије коришћење су заинтересоване.

⁴⁸⁵ О најбољим праксама у земљама ЕУ, детаљније видети: Уредба Европског већа (ЕВ) бр. 15250/2/08 од 2. марта 2008. године, Шенгенски каталог ЕУ о контроли спољних граница, повратку и реадмисији-препоруке најбоље праксе. Више речи о најбољим праксама у земљама ЕУ, када је реч о граничној контроли, било је у поднаслову Стандарди граничне контроле на спољним границама.

Секторска стратегија граничних служби треба да изврше детаљну анализу постојећег стања, уоче недостатке и пруже конкретне предлоге за постизање реалних циљева, који морају да буду у складу са оквирима утврђеним Основним документом Стратегије и буду међусобно усклађене.

Функционална стратегија граничних служби у систему интегрисаног управљања границом, усвојена је у јуну 2006. године и односи се на области у којима постоји заједнички интерес више граничних служби. Она обезбешује оквир за координирани развој и остваривање те функције, уз оптимално коришћење ограничених националних ресурса. Најмаркантније функције у систему интегрисаног управљања границом за које је потребно развити одговарајуће функционалне стратегије граничних служби: заједничка обука, телекомуникациони и информационо-технолошки системи, инфраструктура и опрема, али остаје простор и за функционално уређивање и других области.

Посебном одлуком из 2009. године (*Службени гласник РС*, бр. 37/2009) основано је и Координационо тело са задатком да прати, усмерава и координира активности везане за спровођење Стратегије интегрисаног управљања границом у Републици Србији. Састав Координационог тела чине: министар унутрашњих послова, министар финансија, министар пољопривреде, шумарства и водопривреде и министар за инфраструктуру. Радом Координационог тела руководи министар унутрашњих послова. Координационо тело подноси извештај о свом раду Влади сваких 90 дана. Стручне и административне послове за Координационо тело обавља Управа граничне полиције Министарства унутрашњих послова.⁴⁸⁶

Основни предуслов примене Стратегије интегрисаног управљања границом јесте остваривање сарадње и координације унутар и између субјеката безбедности граница, као и њихова сарадња са другим државним органима, институцијама и надлежним субјектима других земаља. У вези са тим, Стратегија одређује дугорочне, компатибилне циљеве свих субјеката безбедности граница кроз доношење нове законске регулативе, заједничко управљање и организацију, успостављање дефинисаних и јасних процедура, оптимално ангажовање људских

⁴⁸⁶ Одлука о оснивању Координационог тела за спровођење Стратегије интегрисаног управљања границом у Републици Србији, (*Службени гласник РС*, бр. 37/2009)

потенцијала, уз адекватну појединачну и заједничку обуку и коришћење савремене и компатибилне информатичке опреме.

2.3.1. Субјекти интегрисаног управљања границом

Супростављање организованом криминалу и другим недозвољеним активностима на државној граници, захтева широк спектар мера и строге механизме контроле. С друге стране, повећање обима међународне трговине, туризма, културне и образовне размене захтева отвореније границе. Из тог разлога субјекти безбедности граница, односно граничне службе морају да створе равнотежу између строгих контрола и сасвим отворених граница, а блиска сарадња различитих субјеката може допринети стварању такве равнотеже.

Део ових задатака може се јасно доделити одређеном субјекту, али уочљива је и значајна зона преклапања надлежности, нарочито царинске службе и граничне полиције. У тим ситуацијама су јасно дефинисане надлежности и професионална сарадња предуслов за успешно превазилажење изазова. Иако је безбедност граница преваходно одговорност граничне полиције, сви субјекти имају значајну улогу у постизању пуне безбедности на граници, што у ствари и предстаља суштину интегрисаног управљања границом у нашој земљи.

Субјекти са овлашћењима у процесу интегрисаног управљања границом у нашој земљи су: Управа граничне полиција МУП Републике Србије, Управа царина Министарства финансија Републике Србије, Гранична ветеринарска инспекција Управе за ветерину и Гранична фитосанитарна инспекција Управе за заштиту биља Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије.

Међутим, у зависности од врсте граничних прелаза, као и од карактера и обима међународног саобраћаја који се преко њих одвија, постоје и други субјекти безбедности граница. То су, пре свега, гранична санитарна инспекција⁴⁸⁷

⁴⁸⁷ Републичка гранична санитарна инспекција налази се у оквиру Министарства здравља, а надлежна је за вршење здравствене односно санитарне контроле намирница и предмета опште употребе (посуђе, прибор, постројења, уређаји и амбалажа за намирнице; дечије играчке; средства за одржавање личне хигијене, негу и улепшавање лица и тела и амбалажа за та средства; средства за одржавање чистоће; дуван, дуванске прерађевине и прибор за пушење и одређени предмети који при употреби долазе у непосредни додир са кожом или слузницом.). За робе из домена њихове

и еколошка инспекција⁴⁸⁸, али и организације које врше одређене услуге у путничком или робном промету преко државне границе (привредне организације за газдовање лукама, пристаништима и аеродромима; шпедитерска предузећа; осигуравајућа друштва; сервисне радионице; ватрогасне јединице и екипа хитне медицинске помоћи, филијале Ауто-мото савеза Србије и друге). Иако не спадају у главне субјекте Интегрисаног управљања границом, њихове свакодневне активности доприносе стварању оптималних предуслова за унапређење система безбедних граница.

2.3.1.1. Гранична полиција

Пракса земаља чланица Европске уније, а нарочито оних примљених 2004. године и касније, као и оних које су аплицирале или тек треба да аплицирају за чланство у Унији, у које спада и Република Србија, показује да су министарства унутрашњих послова носиоци неких од најзначајнијих активности у процесу придруживања, док су *граничне полиције* примарне у стварању услова за улазак у “шенгенски процес”. У протеклом периоду гранична полиције наше земље, као најважнији субјекат безбедности граница, учествовала је у изради нових и свеобухватних правних оквира за даље реформе полиције и правосуђа и ефикасније поступање у складу са стандардима Европске уније, у правним областима које регулишу питања супростављања организованом криминалу, заштите података о личности, одузимања имовине проистекле из кривичног дела, одговорности правних лица за кривична дела и јачање институционалних капацитета за борбу против корупције, што најбоље говори о њеној комплексној надлежности.

надлежности које не подлежу контроли радиоактивности, ова инспекција врши контролу приликом царинења робе. Сходно томе здравствена односно санитарна контрола животних намирница и предмета опште употребе се може вршити и у унутрашњости земље уколико то одобри надлежни орган граничне санитарне инспекције.

⁴⁸⁸ Републичка инспекција заштите животне средине – еколошка инспекција налази се оквиру Министарства за науку и заштиту животне средине – Управе за заштиту животне средине, а надлежна је за еколошки инспекцијски надзор увоза, извоза и транспорта отровних материја, отпада, извора јонизирајућег зрачења и супстанци које оштећују озонски омотач. Своју активност остварује на 6 граничних прелаза у нашој земљи (Келебија, Хоргош Батровци, Прешево, Градина и Ватин).

2.3.1.1.1. Надлежности граничне полиције

Гранична полиција, као интегрални део МУП Републике Србије, у свом раду и поступању примењује одређена општа и специфична нормативна акта, као што су актуелни Закон о полицији, Кривични законик, Закон о кривичном поступку, Закон о прекршајима, Закон о заштити државне границе, Закон о странцима, Закон о путним исправама, Закон о азилу и др. Доношењем нове законске регулативе, гранична полиција наше земље у многоме је ускладила своје надлежности, организацију и процедуре са европским стандардима. Имајући у виду наведену правну регулативу, у основне надлежности граничне полиције, убрајају се:

- непосредна организација и обављање послова граничне контроле на граничним прелазима (контрола путних исправа и виза, утврђивање идентитета лица, контрола превозних средстава и предмета чије је преношење преко државне границе забрањено или је под посебним режимом);
- обезбеђење државне границе;
- координирање, усмеравање и контрола спровођења послова дубинског обезбеђења државне границе у Приграничним полицијским управама;
- контрола путника у међународном ваздушном саобраћају;
- контрола легалности боравка и статусних питања странаца на читавој територији Републике Србије;
- поступци признавања азила;
- супростављање свим облицима прекограничног организованог криминала;
- криминалистичко-обавештајни послови (прикупљање и анализирање криминалистичко-обавештајних података у вези са прекограничним организованим криминалом, праћење кретања међународних извршилаца кривичних дела и терориста и предузимање мере према њима);
- активна и водећа улога у спровођењу Стратегије интегрисаног управљања границом Републике Србије;

- сарадња и пружање информација другим државним органима у националним оквиру и остваривање сарадње са граничним службама суседних и трећих земаља;

- пружање потребних информација држављанима Србије, странцима и другим корисницима; и

- други послови утврђени прописима.

Према томе, основна функција граничне полиције је адекватна заштита државне границе у циљу обезбеђења неповредивости државне границе, односно спречавања и откривања свих облика прекограничног организованог криминала и других недозвољених активности на државној граници. Она обухвата два главна процеса: граничну контролу (контролу прелажења државне границе) и обезбеђење државне границе.

2.3.1.1.1.1. Гранична контрола

Под *граничном контролом* подразумева се контрола лица и путних исправа, контрола превозног средства и контрола ствари која се врши на подручју граничног прелаза у вези са намераваним преласком државне границе или непосредно након што је извршен прелазак државне границе, као и друга контрола промета лица, робе, услуга, превозних средстава, животиња и биља преко државне границе одређена законом.

Поред контроле путних исправа путника и особља запосленог на одржавању међународног саобраћаја, овлашћено службено лице надлежно за граничну контролу може приликом контроле путних исправа да претресе лица, прегледа ствари која та лица носе и прегледа превозна средства којим прелазе државну границу, ради спречавања неовлашћеног прелажења државне границе и преношења ватреног оружја, експлозива, штампе и других ствари чије је уношење у Србију или изношење из Србије забрањено.

Режим граничне контроле, односно контроле прелажења државне границе, обухвата свеукупност правних правила о регулисању односа између учесника у међународном и пограничном саобраћају, боравку и кретању лица на граничним прелазима и поступка који примењују органи, организације и службе приликом

обављања службених задатака на граничним прелазима у циљу нормалног одвијања саобраћаја преко државне границе. С обзиром на сложеност и важност проблема граничне контроле, свака држава суверено одређује режим прелажења државне границе и услове које морају да испуне сви они који желе да пређу границу.

Позитивни законски прописи који регулишу материју граничне контроле предвиђају да послове и задатке граничне контроле обавља гранична полиција Министарства унутрашњих послова и други органи одређени законом.⁴⁸⁹ Делокруг и надлежности граничне полиције која врше функције на граничним прелазима за међународни и погранични саобраћај одређени су законима и међународним уговорима.

Гранична контрола може бити *минимална и детаљна*. По правилу *минимална гранична контрола* обавља се над држављанима Републике Србије, држављанима чланицама Европске уније и држављанима земаља који границу Републике Србије могу прелазити на основу личне карте. Минимална гранична контрола обухвата: утврђивање идентитета лица, проверу исправности и важења путне и друге исправе прописане за прелажење државне границе, проверу испуњавања услова за улазак и боравак лица и контролу у бази података о лицима за којима се трага. Над свим лицима која нису обухваћена минималном граничном контролом обавезно се, на улазу и излазу из земље, обавља *детаљна гранична контрола*.

Детаљна гранична контрола на улазу у Републику Србију обухвата: контролу путних исправа ради утврђивања њихове важности, или проналажења знакова фалсификовања, контролу важности визе издате страном држављанину од дипломатско-конзуларног представништва, сагласно са важећим визним режимом Републике Србије, проверу да ли страни држављанин поседује дозволу за боравак, уколико је она неопходна, контролу печата у путној исправу, упоређивањем датума уласка и изласка, проверу места одласка страног држављанина, циља

⁴⁸⁹ Сагласно члану 8. Закона о заштити државне границе, (*Службени гласник РС*, бр. 97/2008), из разлога економичности и ако то није у супротности са разлозима безбедности, Влада може уредбом, на предлог Министарства унутрашњих послова, утврдити на којим граничним прелазима граничну контролу могу да врше органи државне управе надлежни за послове царина. У том случају, полицијски службеници дају упутства за рад и пружају стручну помоћ у раду службеницима органа државне управе надлежног за послове царина.

боравка и када је то неопходно, провере допунских докумената-позивног писма или других докумената, проверу да ли страни држављанин има довољно средстава за издржавање, или за враћање у земљу порекла, односно транзит у страну земљу, односно да ли може законски да обезбеди та средства, контролу превозног средства и предмета које носи са собом. Та провера мора да укључује и проверу кроз националну базу података.

Детаљна гранична контрола на излазу из Републике Србије обухвата: контролу путних исправа ради утврђивања њихове важности, поседовања визе за улазак у суседну државу или трећу земљу уколико је она неопходна, или проналажења знакова фалсификовања, контролу легалности боравка страног држављанина и контролу у националној бази података.

Овај сегмент рада граничне полиције је нарочито важан са аспекта супростављања прекограничном организованом криминалу, а нарочито ако су у питања различити облици кријумчарења дрога, оружја и муниције, као и фалсификовање путних исправа и новца (*прилог 12*).

Одвијање саобраћаја преко државне границе представља прелажење граничне линије на само за то одређеним местима на граници, која се називају *граничним прелазима*. Гранични прелаз је место одређено за прелазак државне границе у друмском, железничком, ваздушном и водном саобраћају, на коме се гранична контрола обавља стално, сезонски и привремено. Граница се може прелазити ван граничног прелаза само у случају више силе или на основу међународног уговора. Гранични прелази се отварају се на основу међународног уговора, а одређује их Влада.

Према врсти саобраћаја који се преко њих одвија, ови прелази се деле на граничне прелазе за међународни саобраћај и граничне прелазе за погранични саобраћај

Гранични прелази за међународни саобраћај су таква места на државној граници преко којих се одвија целокупни саобраћаја путника, робе и саобраћајних средстава са иностранством. Преко ових прелаза је могуће прећи државну границу и путовати у било коју другу државу, односно улазити у територију друге државе независно из које се државе долази у циљу привременог или сталног боравка или транзитирање преко њене територије (*прилог 8*).

Гранични прелази отворени за погранични саобраћај су таква места на државној граници преко којих се одвија саобраћај становништва пограничног подручја двеју суседних држава на основу билатералног споразума. Преко ових прелаза границу могу прелазити само становници пограничног подручја двеју суседних држава, на начин одређен споразумом између тих држава, кретати се и боравити на територији суседне државе само у подручју означеном у овом споразуму.

На границама Републике Србије постоји укупно 89 граничних прелаза⁴⁹⁰ који се могу класификовати *према врстама саобраћаја на*: 78 граничних прелаза за међународни саобраћај; 2 гранична прелаза за међудржавни саобраћај и 9 граничних прелаза за погранични саобраћај, односно *према видовима саобраћаја на*: 57 гранична прелаза за друмски саобраћај;⁴⁹¹ 14 граничних прелаза за железнички саобраћај;⁴⁹² 12 граничних прелаза за речни саобраћај;⁴⁹³ 4 гранична прелаза за ваздушни саобраћај (Сурчин-Београд, Ниш и Приштина) и 2 гранична прелаза за скелски саобраћај (*мана I*).

Стање инфраструктуре на граничним прелазима је различито у зависности од тога да ли се налазе на старим границама (Мађарска, Румунија и Бугарска), или на новим границама (Македонија, Босна и Херцеговина, Црна Гора и Хрватска). Инфраструктура на граничним прелазима на старим границама углавном је у задовољавајућем стању и омогућава релативно добре услове за рад, док је инфраструктура на граничним прелазима на границама према бившим југословенским републикама у незадовољавајућем стању, што у многоме отежава

⁴⁹⁰ На граници са Албанијом, на друмским граничним прелазима Врбница и Ђафа Прушит, на делу државне границе са Македонијом на граничним прелазима Ђенерал Јанковић-друмски, Ђенерал Јанковић-железнички и Глобочица-друмски, као и на аеродрому “Приштина”, граничну контролу обављају припадници међународних снага (КФОР и ЕУЛЕКС) стационираних на Косову и Метохији у складу са Резолуцијом 1244 Савета безбедности Уједињених нација. Када је у питању новонастала граница између Србије и Црне Горе потребно је нагласити да још увек две Владе нису потписале Споразум о одређивању граничних прелаза, тако да фактички места преко којих се одвија саобраћај између држава немају статус граничних прелаза већ безбедносних пунктова.

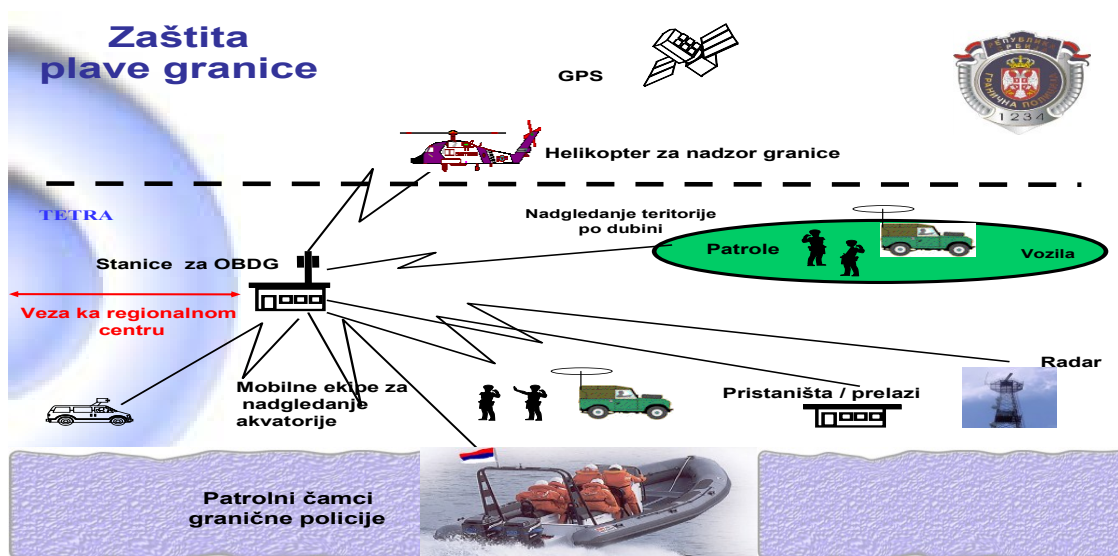
⁴⁹¹ *Друмски гранични прелази су*: Бачки Брег, Бајмок, Келебија, Хоргош, Ђала, Врбица, Наково, Српска Црња, Међа, Јаша Томић, Ватин, Калуђерово, Ђердап, Кусјак, Мокрање, Вршка Чука, Градина, Стрезимировци, Рибарци, Прохор Пчињски, Прешево, Ђенерал Јанковић, Глобочица, Врбница, Ђафа Прушит, Увац, Котроман, Бајина Башта, Љубовија, Мали Зворник-Стари мост, Мали Зворник-Нови мост, Трбушница, Бадовинци, Сремска Рача, Јамена, Батровци, Шид, Беркасово, Сот, Љуба, Нештин, Бачка Паланка, Богојево и Бездан.

⁴⁹² *Железнички гранични прелази су*: Суботица, Хоргош, Кикинда, Вршац, Димитровград, Прешево, Ђенерал Јанковић, Брасина, Сремска Рача, Шид и Богојево.

води. Припадници граничне полиције врше послове обезбеђење државне границе с циљем:

- осигурања неповредivosti државне границе;
- заштите живота, личне и имовинске сигурности грађана;
- спречавања и откривања кривичних дела прекограничног организованог криминала;
- безбедности пловидбе на рекама;
- обезбеђења спортских и културних манифестација, и
- заштите животне средине.

Обезбеђење државне границе представља основну делатност Станица граничне полиције за обезбеђење државне границе на копну и рекама, а обавља се надзором, осматрањем приграничних делова копнене границе, речних токова и језера и контролом пловила и приобаља. Обезбеђење државне границе на копну, рекама и језерима, као и реализација постављених задатака врши се: осматрањем, патролирањем, постављањем заседа и интервенцијама по позиву (*шема 1*).

Шема 1: Концепт обезбеђења државне границе на копну, језерима и рекама у Републици Србији

Осматрање копнене границе, као и приграничних речних токова, језера и приобаља врши се перманентно са пловних објеката граничне полиције, уређених

или неуређених осматрачких места и из објеката граничне полиције, коришћењем оптичких, оптоелектронских и електронских осматрачких средстава. Осматрачки систем граничне полиције пружа могућност коришћења у најразличитијим временским условима и условима видљивости, уз стално извештавање о безбедносно интересантним променама на осматраном подручју.

Патролна делатност представља један од основних начина вршења послова обезбеђења државне границе. За време кретања пешачких и моторизованих граничних патрола, на копну, као и коришћења пловних објеката на рекама и језерима, чланови патроле врше стално осматрање. Патролна делатност усмерава се на основу анализе ризика односно актуелног безбедносног стања и посебних оперативних и обавештајних сазнања. Приликом планирања патролне делатности од посебне је важности сарадња са граничним службама суседне државе, у циљу ефикаснијег обезбеђења државне границе и рационализације снага обе стране.

Заседе се најчешће примењују када се располаже провереним оперативним информацијама, односно конкретним подацима о вероватном месту, начину и извршиоцима кривичног дела прекограницног организованог криминала или на местима за која припадници граничне полиције поседују информације да се учестало врше кривична дела или прекршаји. Успешност заседе, поред тачности информација на основу којих је планирана, у многоме зависи од обучености и дисциплине припадника граничне полиције који је изводе, уз пуно поштовање начела тајности и изненађења.

У смислу *интервенција по позиву* припадници граничне полиције се ангажују за извршавање задатака у реалном времену и за решавање конкретних ситуација. За поступање по позиву упућују се припадници граничне полиције из базе или патроле које су већ на терену. Пресудни фактор при оваквим интервенцијама представља време, односно брзина доласка на лице места, не занемарујући професионалност и стручност током поступања.

Река Дунав, са врло сложенем безбедносно проблематиком у целини је међународни пловни пут укупне дужине 2.850 километара, од чега кроз Србију протиче у дужини од 591 км. Током обављања послова на рекама, припадници

граничне полиције су дефинисали врсту безбедносних појава и локације на којима се карактеристична кривична дела врше:

- пребацивање илегалних миграната и жртава трговине људима (Дунав, Нера, Тимок и Дрина);
- кријумчарење свих врста акцизне робе (Дунав, Дрина и Нера);
- кријумчарење роба широке потрошње (Дунав и Дрина); и
- кријумчарење ситне и крупне стоке (Дрина).

Према извештајима о раду Управе граничне полиције, у периоду од 2005.-2009. године, присутан је тренд смањења извршења наведених кривичних дела због појачаног ангажовања граничне полиције и квалитетније сарадње са суседним граничним органима. Мере које спроводи гранична полиција на обезбеђењу државне границе на копну, рекама и језерима, треба сагледавати као део система за очување унутрашње безбедности земље, а њихова ефикасност је, због природе задатака субјеката безбедности граница, добрим делом условљена сарадњом са граничним службама суседних и других земаља.

Са аспекта надлежности, кад је у питању обезбеђење државне границе, гранична полиција предузима и мере на спречавању и решавању граничних инцидената и других повреда државне границе. Према унутрашњим правним изворима којима је уређена област *граничних инцидената и других повреда државне граница*, (нпр. према Правилнику о начину утврђивања и решавања граничних инцидената и других повреда државне границе - Службени лист СФРЈ, бр. 12/80), граничним инцидентима и другим повредама државне границе сматрају се:

- пуцање ватреним оружјем, преко државне границе, или узимањем на нишан припадника обезбеђења државне границе или грађанина суседне државе;
- повреда територијалног мора и граничних вода на рекама и језерима;
- повреда ваздушног простора;
- снимање земљишта и објеката на територији суседне државе;
- загађивање територије суседне државе биолошким, хемијским и другим штетним и по здравље опасним материјама;
- вређање званичних органа или представника, односно грађана суседне државе;

-изазивање пожара на државној граници или његово намерно ширење са територије једне на територију друге државе; и

- оштећење или уништење граничних ознака.

Одредбе поменутог Правилника, као унутрашњег правног извора, не примењују се уколико су међународним уговором о граничним инцидентима, који је наша земља закључила, утврђени појам и врсте граничних инцидената и других повреда државне границе.

Као правна наследница Државне заједнице Србије и Црне Горе, Република Србија има потписане споразуме о решавању повреда граничног режима и граничних инцидената са Албанијом, Румунијом, Бугарском и Мађарском, док са са Македонијом, Хрватском, Црном Гором и БиХ споразуми нису потписани јер није извршено коначно разграничење, односно у питању су апроксимативне границе.

Мере на спречавању или предупређењу граничних инцидената и других повреда државне границе, њиховом утврђивању и решавању су у надлежности одређених органа државе које се међусобно граниче, а уколико је то међународним уговором предвиђено и одређених мешовитих тела, односно комисија.⁴⁹⁴ У Србији, у складу са наведеним унутрашњим правним изворима, утврђивање граничних инцидената и других повреда државне границе врше органи полицијске управе, који излазе на државну границу. Основни задатак органа на државној граници је да преузимају све потребне мере да не дође до граничног инцидента или друге повреде државне границе. Целокупни систем обезбеђења државне границе је заправо усмерен на спречавање граничних инцидената.⁴⁹⁵

⁴⁹⁴ Ако међународним уговором није предвиђено постојање мешовитих комисија, гранични инциденти се решавају дипломатским путем, преко Министарства за иностране послове, а на предлог Министарства за унутрашње послове. Ако је граничним инцидентом или другом повредом државне границе причињена материјална штета, висина материјалне штете и обештећење се утврђује на начин предвиђен међународним уговором.

⁴⁹⁵ Када се догоди гранични инцидент или друга повреда државне границе, предузимају се мере да се утврде околности и узроци због којих је дошло до граничног инцидента или друге повреде државне границе, као и последице које су наступиле и о томе се одмах обавештава орган који је надлежан за утврђивање граничног инцидента. Одмах по сазнању за гранични инцидент или другу повреду државне границе, на лице места излази месно надлежни радник Полицијске управе, на чијем је подручју извршен гранични инцидент или друга повреда државне границе, заједно са представником у граничној локалној мешовитој комисији, ради увиђаја и прикупљања доказа потребних за утврђивање граничног инцидента или друге повреде државне границе.

Правилником о начину утврђивања и решавања граничних инцидената и других повреда државне границе предвиђене су и прекрашајне казне за правна лица и одговорна лица у правном лицу за одређене радње које представљају прекршај.

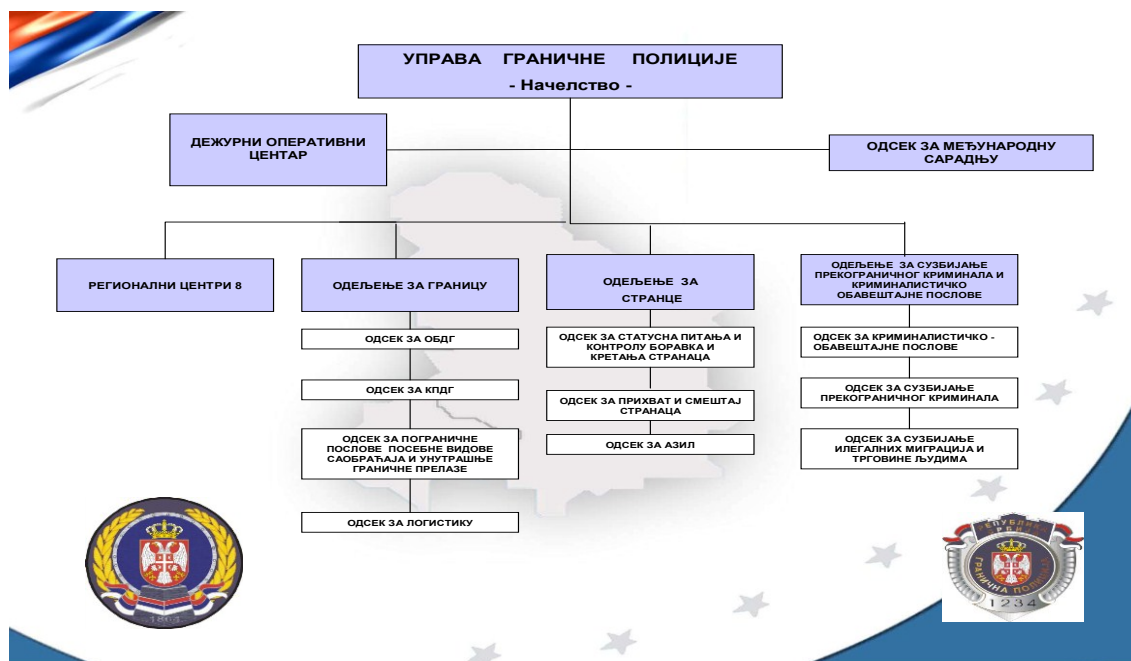
Управа граничне полиције има значајну улогу у реформским и стратешким процесима од значаја за Републику Србију и рад Министарства унутрашњих послова. У данашњој ситуацији гранична полиција наше земље перманентно се налази у процесу реформи и прилагођавања, у организационом, процедуралном и материјално-техничком смислу, стандардима развијених европских земаља, чиме доприноси укупној безбедности државе, региона западног Балкана и Европе. Пред граничном полицијом МУП Републике Србије у наредном периоду стоје значајне активности које мора обавити самостално и у сарадњи са другим линијама рада Министарства, као и са другим надлежним граничним органима Републике Србије, у циљу усклађивања са стандардима ЕУ, а које ће допринети још ефикаснијем супростављању прекограничном организованом криминалу.

2.3.1.1.2. Организација граничне полиције

Управа граничне полиције представља јединствену, централизовану, хијерархијски успостављену организациону јединицу МУП Републике Србије, са јединственим руковођењем. У организацији су заступљена сва три нивоа организовања, и то: централни (управа у седишту министарства), регионални (регионални центар према свакој од суседних држава) и локални ниво (станице граничне полиције на државној граници и на унутрашњим граничним прелазима). Овакав начин организовања је усклађен са савременом организацијом граничних служби у ЕУ и јединствен је у оквиру Дирекције полиције.

У саставу Управе граничне полиције, на централном нивоу, налазе се следеће организационе јединице: Одељење за границу, Одељење за странце, Одељење за сузбијање прекограничног криминала и криминалистичко-

обавештајне послове, Одсек за послове међународне сарадње и преводилачке послове и Дежурни оперативни центар граничне полиције (шема 2).⁴⁹⁶

Шема 2: Организација Управе граничне полиције на централном нивоу

На регионалном нивоу функционишу Регионални центри граничне полиције према суседним државама, које сачињавају: Одсек за контролу прелажења државне границе, Одсек за обезбеђење државне границе, Одсек за сузбијање прекограничног криминала, илегалних миграција и трговину људима, Група за криминалистичко-обавештајне послове, мобилна јединица и дежурна служба. Најзад, на локалном нивоу функционишу станице граничне полиције (шема 3).

Осим наведених организационих јединица у саставу Управе граничне полиције, дубинско обезбеђење државне границе обављају и приграничне полицијске управе, преко Одељења и Одсека пограничне полиције, за странце, сузбијање илегалних миграција и трговине људима. Одељења и одсеци организационо и хијерархијски припадају полицијским управама и над њима

⁴⁹⁶ Бановић, Н.; Пурић, Н.; Достић, С.: Осврт на историјат, садашњост и перспективе развоја граничне полиције у нашој земљи, *Безбедност*, бр. 1-2, Београд, 2009, стр. 95.

Управа граничне полиције има функционалну надлежност, односно, координирајућу, усмеравајућу и контролну надлежност.

Шема 3: Организација Управе граничне полиције на регионалном нивоу

На целој територији Републике Србије контрола кретања и боравка странаца, као и решавање њихових статусних питања обављају се, такође, у полицијским управама, преко Одељења и Одсека за странце, сузбијање илегалних миграција и трговине људима. Иначе се одељења и одсеци, са оваквим називом, налазе у полицијским управама које не излазе на државну границу. Изузетак, у организационом смислу, представља Полицијска управа за град Београд у којој је, због сложености и обима послова, формирана управа.

Сагледавањем организације у оквиру Управе граничне полиције може се констатовати да је систем управљања успостављен на два начина, и то непосредно-према регионалним центрима, односно државама суседима и станицама граничне полиције за контролу прелажења и обезбеђења државне границе и посредно, односно функционално-према одељењима и одсецима у полицијским управама. Оваква организација у многоме доприноси ефикасном супростављању прекограничном организованом криминалу на централном, регионалном и локалном нивоу.

У складу са новом легислативом, као и наведеним потребама Управе граничне полиције неопходна је нова структура која ће адекватно одговорити на све нове задатке и изазове који се постављају пред граничну полицију, а овакав организациони концепт би био максимално усклађен са најбољом праксом и препорукама ЕУ.

2.3.1.2. Царина

Царина је државни орган у саставу Министарства финансија, који обавља послове контроле, промета и царинења робе и услуга са иностранством (наплата посебног државног пореза). У поступку царинске контроле откривају се прекршаји и кривична дела, укључујући дела прекограничног организованог криминала, посебно кад су у питању различити облици кријумчарења (робе, људи и др.) и фалсификовања (новца, путних исправа и др.).

Царина има изузетно значајну безбедоносну улогу у друштву, јер обезбеђује и заштиту од увоза оних врста робе које могу бити штетне по живот и здравље људи, животиња и биљака или могу угрозити животну средину, као што су радиоактивне супстанце, нуклеарни отпад, отровне супстанце, обољеле и заражене биљке и животиње.

2.3.1.2.1. Надлежности царине

Царина спроводи послове обезбеђивања правилне и једнообразне примене прописа из свог делокруга рада: контроле рада царинарница, другостепеног царинског управног поступка, координације послова сузбијања кријумчарења и царинских истрага, информатичких послова, организационо - кадровских послова, финансијско-материјалних, општих и послова набавке.⁴⁹⁷ Своју функцију обавља на основу принципа професионалности и интегритета, јавности рада, одговорности и доследности у примени закона и употреби законских овлашћења. У складу са чланом 252. Царинског закона Републике Србије (*Службени гласник РС*, бр. 73/2003), у послове из надлежности царине убрајају се:

- 1) спровођење мера надзора и контроле над царинском робом;

⁴⁹⁷ Наведено према - <http://www.fcs.sr.gov.yu/src/117> od 31.10.2007.godine

- 2) спровођење царинских поступака;
- 3) вршење обрачуна, наплате и принудне наплате увозних и других дажбина, акциза и пореза на промет;
- 4) спровођење превентивне и накнадне контроле;
- 5) издавање обавештења о примени царинских прописа и примени других прописа из надлежности царинских органа;
- 6) спровођење законом предвиђених поступака у циљу откривања царинских прекршаја, привредних прописа и кривичних дела;
- 7) вођење првостепених и другостепених царинско-управних поступака;
- 8) вршење контроле уношења и изношења динарских и девизних средстава у међународном путничком и пограничном промету са иностранством;
- 9) вршење контроле уношења и транзита робе за коју су прописане посебне мере, ради сигурности, заштите здравља и живота људи, животиња и биљака, заштите животне средине, националног блага, историјских, уметничких или археолошких вредности, заштите интелектуалне или индустријске својине и друго; и
- 10) обављање и других послова у складу са законом и другим прописима.

Посебно је значајно указати на чињеницу да је последњим Царинским законом утврђен велики број нових и веома значајних овлашћења за царинске службенике, које могу да користе у извршењу свакодневних задатака, који се односе на увоз, извоз или транзит робе, као што су:

- 1) право и обавеза ношења оружја и муниције и могућност употребе под условима и на начин који су прописани за овлашћена службена лица Министарства унутрашњих послова;
- 2) привремено задржавање лица за које постоје основи сумње да су извршила кривично дела прописана овим законом, о чему одмах обавештавају надлежног истражног судију или министарство надлежно за унутрашње послове. Привремено задржавање може трајати најдуже до доласка овлашћеног службеног лица министарства надлежног за унутрашње послове;
- 3) тражење од лица исправу којом то лице доказује идентитет, као и вршење провере података из исправе;

4) прегледање пословних просторија, објеката, предмета, превозних средстава, документације, роба и лица, привремено одузимање роба и средстава којима је почињена повреда прописа лицу за које постоје основи сумње или је свесно учествовало у увозу, намеравало да изведе робу или је учествовало у супротности са овим законом и другим прописима, и спровођење накнадне контроле увозних и извозних послова, у складу са овим законом и другим прописима;

5) остваривање сарадње и размењивање информација са надлежним државним органима, јавним или приватним организацијама;

6) размењивање информација о увозу, извозу или транзиту робе са страним царинским администрацијама, ради спровођења одредаба овог закона и других прописа;

7) испитивање у име других царинских администрација (замолним путем), у случајевима када је та администрација започела кривично испитивање или је дошла до сазнања у вези са чињеницом, која се односи на царински прекршај; и

8) прикупљање и располагање информацијама потребним за вођење поступка и предузимање посебних радњи у циљу откривања и спречавања царинских прекршаја, привредних преступа и кривичних дела прекограничног организованог криминала.

Овлашћени царински службеници обављају послове у службеној или цивилној одећи, а своја овлашћења доказују службеном легитимацијом и значком са идентификационим бројем. Посебно треба нагласити да наведена овлашћења царинских службеника важе на целом царинском подручју, а не само на граничним прелазима. Примена нових овлашћења царинских службеника, која су у складу са принципима и критеријумима Европске уније, изискује веома ригорозно утврђивање услова за њихово запослење, здравствену проверу, дисциплинску одговорност, пријављивање имовине, кодекс понашања, премештаје, унапређења, услове за престанак радног односа и друго, што има за последицу оптималну ефикасност у раду и спречавање евентуалних злоупотреба.

Из делокруга надлежности царинске службе у нашој земљи, може се закључити да извршава фискалну, заштитну, безбедоносну и информатичку функцију. *Фискална функција* је везана за наплату царине и других увозних

дацбина и представља основну компоненту у раду, због које је царинска служба и формирана. Међутим, развојем службе кроз извршавање овог основног задатка, све је већа присутност и других наведених функција. *Заштитном функцијом* штити се домаћа производња, а фискална и заштитна функција остварују се ефикасном и једнообразном применом прописа из области спољнотрговинског, царинског, девизног и пореског система, а нарочито применом утврђених режима увоза и извоза робе и ефикасном наплатом прописане царине, других увозних дацбина, акцизе и пореза на промет. *Безбедносна функција* се остварује константним активностима у откривању елемената кривичних дела прекограничног организованог криминала, привредних преступа и девизних прекршаја. Ова функција је дошла до пуног изражаја у последње време. Аутоматизацијом царинског пословања све је више присутна и све више добија на значају и *информатичка функција* царинске службе. Користећи најсавременију технику и најновије технологије у компјутеризацији послова, царинска служба располаже систематизованим подацима везаним за царинско пословање, а који су потребни не само у раду царинске службе, већ и највишим државним органима у креирању економске политике земље, вођењу политике спољнотрговинске робне размене, али и у целокупном систему супростављања прекограничном организованом криминалу.

У протеклом периоду развој царине у свим земљама у транзицији био је донекле специфичан, из следећих разлога:

- Традиционална улога царине у социјалистичким земљама била је ограничена на контролу путника и на формалну девизну контролу у вези са државним предузећима;

- Слободно кретање робе ван дозвољених пунктова царинења било је забрањено, и због пропуста је веома често сматрано противзаконитим, тако да су за откривање кријумчарења биле потребне ограничене вештине;

- Поверени интереси или питања националне безбедности подстакли су владе да повере питања граничне контроле агенцијама, које су, наводно, лојалније од царине; и

- Царина је стекла репутацију корумпиране и несавесне агенције, што ју је учинило непоузданом.

Данас, царина има значајну улогу у реформским и стратешким процесима од значаја за Републику Србију. Слично граничној полицији и царинској служби у наредном периоду, предстоје значајне активности које мора обавити самостално и у сарадњи са другим линијама рада Министарства финансија, али и са другим надлежним граничним органима Републике Србије у циљу прилагођавања европским стандардима.

Перманентно кадровско и материјално јачање царинске службе, наше земље, у многоме је допринело њеној ефикасности у оквиру савременог система супростављања прекограничном организованом криминалу, првенствено кад је реч о различитим видовима кријумчарења, а посебно кријумчарења дроге. Одавно су идентификовани правци које кријумчари користе за преношење наркотика са Блиског и Средњег Истока за развијене делове Европе, преко територије Републике Србије. На тим правцима царинска служба имала је претходних година светски запажене резултате, као на пример 1996 године, када је у 6 случајева покушаја кријумчарења заплењено укупно 610 кг хериона. Није наодмет напоменути да су све веће заплене наркотика у периоду 2007-2008. године остварене искључиво захваљујући способности запажања радника царинске службе, односно, без претходне информације других безбедоносних структура (*прилог 13*).

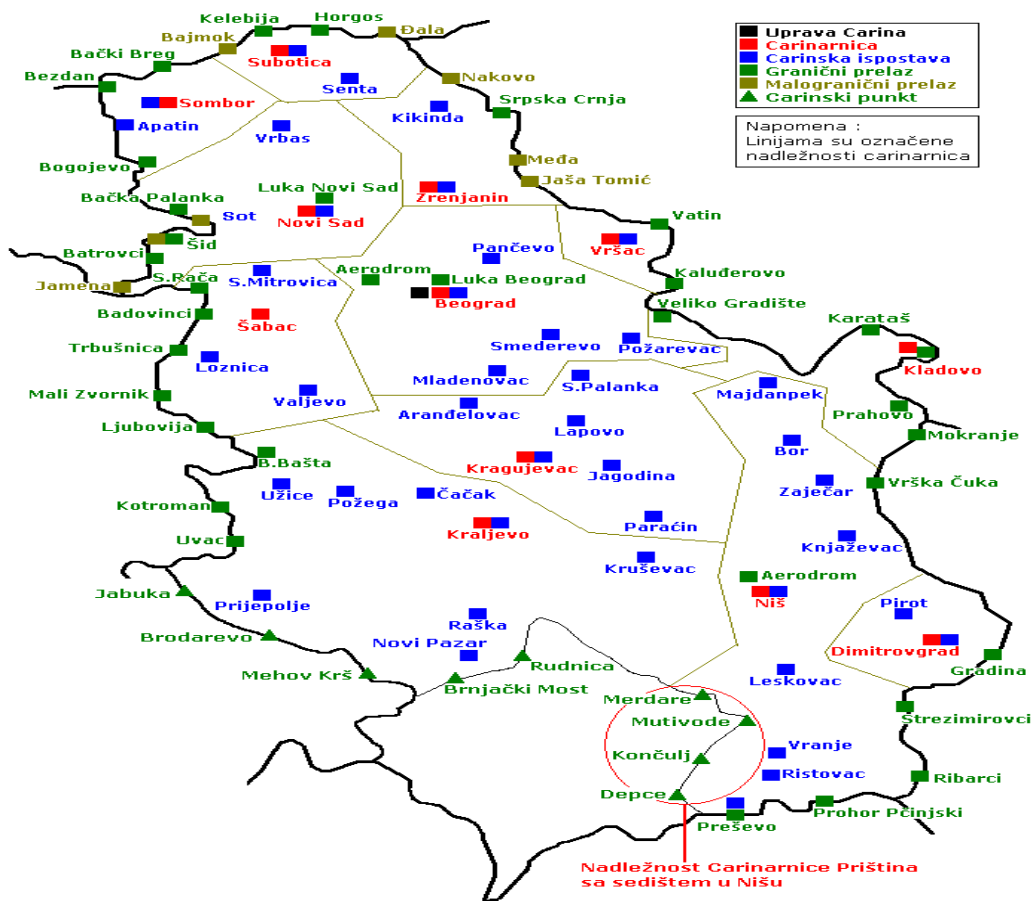
2.3.1.2.2. Организација царине

Царина је извршни орган Министарства финансија, на чијем челу је директор. Њена организација има 3 нивоа, и то: централни ниво - Управа (Биро директора, сектори и самостална одељења), регионални ниво - царинарнице и локални ниво - царинске испоставе и царински реферати.

На централном нивоу, послови Управе царина се обављају у оквиру пет сектора и два самостална одељења, и то: Сектора за царинско пословање и међународну царинску сарадњу, Сектора за тарифске послове, Сектора за људске ресурсе и опште послове, Сектора за контролу примене царинских прописа, Сектора за финансијске, инвестиционе и правне послове, Сектора за информационе технологије, Одељења ревизије и Одељења за унутрашњу

контролу. У оквиру безбедоносног сектора, односно Одељења за унутрашњу контролу, постоји *Група за борбу против тероризма, организованог криминала и прања новца*. Ова група има примарно координативну улогу и остварује сарадњу са другим државним органима, што подразумева и достављање оперативних података, односно обављање провера за одређене случајеве, када су у питању наведене безбедоносне претње.

Управа царина на регионалном нивоу, којег чине 15 царинарница као подручних јединица (с тим што је једна царинарница на подручју Косова и Метохије) и преко својих организационих јединица на локалном нивоу, односно 149 царинских испостава и 21 царинског реферата, спроводи царинске поступке у путничком и робном промету, а посебно: мере царинског надзора, царињење робе, сузбијање нелегалног увоза, царинске прекршајне поступке, продају царинске робе и принудну наплата царинских дажбина (*мана 2*).

Mana 2: Организациона шема царинарница и царинских испостава у Републици Србији (извор: www.upravacarina.rs)

Посматрајући организацију царинске службе, у нашој земљи, може се констатовати да је она, слично граничној полицији, сложен систем са три нивоа, успостављен по европским стандардима, чиме се омогућава њено активно учешће у борби против организованог криминала, заједно са осталим субјектима Стратегије интегрисаног управљања границом. Овакви стандарди у организацији захтевају и додатну рационализацију Царинске службе, како у погледу обављања послова и задатака, тако и у погледу броја запослених радника кроз: измену структуре послова у царинској служби; формирање мобилних јединица за сузбијање кријумчарења, које би контролисале робе и превозна средства на целокупном царинском подручју; формирање флексибилнијих организационих јединица унутрашње контроле, које би се бавиле контролом односа царинских радника према својим пословима, откривањем корупције; формирање нових организационих јединица у циљу ефикасног спровођења нових одредница које буду усвојене ради усаглашавања са системима земаља ЕУ (организационе јединице за заступање царинске службе пред судовима у царинским стварима, организационе јединице за утврђивање критеријума за селективност, организационе јединице за односе са јавношћу и др.).

Даље техничко-технолошко опремање царинске службе, предузимање мера из области кадровске политике ради искорењивања свих негативних појава и довођење службе на ниво царинских администрација земаља ЕУ, јачање међународног повезивања и исказаног интереса суседних земаља за закључивање посебних билатералних и мултилатералних споразума о царинској сарадњи и узајамној административној помоћи, као и интензивирање сарадње са свим службама ради изучавања страних искустава у борби против прекограничног организованог криминала су само неке од смерница на којима ће, у перспективи, базирати деловање царинске службе у Републици Србији.

2.3.1.3. Гранична ветеринарска инспекција

Републичка гранична ветеринарска инспекција на граничним прелазима контролише увоз, транспорта и извоз животиња, производа животињског порекла, хране животињског порекла, хране за животиње, ветеринарских лекова и

медицинских средстава и пратећих предмета, као и друге послове у складу са законом и другим прописима. Ова инспекција се налази у оквиру Управе за ветерину.⁴⁹⁸

Надлежности граничне ветеринарске инспекције дефинисане су са четири основна закона, и то:

- *Законом о заштити животиња од заразних болести* којим се уређује заштита животиња од заразних болести које угрожавају целу земљу, заштита од заразних болести које се са животиња могу пренети на људе и ветеринарско - санитарна контрола производње и промета производа, сировина и отпадака животињског порекла;

- *Законом о здравственој заштити животиња* којим су обухваћене активности, поступци и мере здравствене заштита животиња од заразних и паразитарних болести и лечење животиња, као и спречавање преношења заразних болести које се могу пренети са животиња на људе;

- *Законом о контроли квалитета пољопривредних прехранбених производа у спољно трговинском промету* којим се утврђује да ли производи у погледу квалитета, количине, паковања, декларисања, означавања, амбалаже, превозних средстава и транспорта одговарају прописаним нормама, и

- *Законом о здравственој исправности животних намирницама и предметима опште употребе* којим се уређује контрола и квалитет животних намирница и предмета опште употребе.⁴⁹⁹

На основу наведених Закона донета су подзаконска акта која ближе дефинишу начин њихове имплементације. Процедуре рада граничних ветеринарских инспекција су дефинисане постојећим подзаконским актима, а разрађене инструкцијама и упутствима које се односе на: начин подношења захтева од стране странке, вођење управног поступка и пласирања информација у базу података на недељном, месечном, кварталном и годишњем нивоу, прослеђивање докумената клијентима и другим службама као и вођења регистара

⁴⁹⁸ Управа за ветерину, као орган управе у оквиру Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, обавља послове државне управе и стручне послове управљања системом заштите здравља и добробити животиња, безбедности и квалитета хране животињског порекла, као и хране за животи

⁴⁹⁹ Стратегија интегрисаног управљања границом у Републици Србији (*Службени гласник РС*, бр. 11/2006)

комплетиране документације након процедура и провера. Гранична ветеринарска контрола приликом увоза, извоза и транзита обухвата провере документације (проверу ветеринарског уверења и докумената који прате пошиљку, идентитета пошиљке која укључује проверу печата, службене ознаке, званичне етикете и ознаке здравствене исправности на производу или његовом паковању) и физичку проверу (преглед самог производа уз могућност узорковања и лабораторијског тестирања).⁵⁰⁰

Гранична ветеринарска инспекција примењује и више међународних и билатералних споразума о ветеринарској сарадњи. Тренутно су на снази 15 међународних споразума о граничној ветеринарској контроли, са следећим државама: Албанијом, Аргентином, Белорусијом, Бугарском, Либијом, Уругвајем, Хрватском, Украјином, Македонијом, Монголијом, Румунијом, Руском Федерацијом, Турском, Кином и Европском заједницом из 1996. године.

Реорганизација граничне ветеринарске инспекције спроведена је 2004. године, када је у оквиру Управе за ветерину основано Одељење за граничну ветеринарску инспекцију (за граничне станице и граничне прелазе) које врши контролу пошиљака животиња, животињских производа, сировина, отпадака, семена за вештачко осемењавање, оплођених јајних ћелија за оплођавање животиња и других предмета којима се може преносити заразна болест у међународном промету преко државне границе (увоз, извоз и транспорт).

Оваквом организацијом устројена је блиска сарадња и повезивање Одељења граничне ветеринарске инспекције и Одељења унутрашње инспекције са циљем успостављања интегрисаног, ефикасног, економичног, стабилног и међународно препознатљивог ланца контроле здравља животиња, хране и хране за животиње у промету преко државне границе. Управа за ветерину обавља инспекцијски надзор Одељења граничне ветеринарске инспекције преко ветеринарских инспектора (граничних и инспектора у унутрашњем промету) који

⁵⁰⁰ Процедуре у раду граничних ветеринарских инспекција су у пракси, често, компликоване и понекад недовољно јасне или непримењиве. Постојање недопустиво великог броја инспекција већ дуги низ година, уз стално преклапање надлежности, дуплирањем узорака, међусобном нетолеранцијом и лошом сарадњом уз конзервативни и централизован начин рада, уз то оптерећен обимном администрацијом, створило је лошу слику рада инспекцијских органа. Гранични ветеринарски инспектори су у начелу упознати са процедурама рада у ЕУ, али је то знање недовољно за примену у пракси због чега је неопходно обезбедити већи број писаних инструкција.

су распоређени у граничним ветеринарским станицама и по окрузима (25 округа), у објектима контроле и на ветеринарским пунктовима.

Гранична ветеринарска инспекција је стално присутна на 15 граничних прелаза на територији Републике Србије (7 друмских граничних прелаза - Хоргош, Батровци, Сремска Рача, Мали Зворник, Ватин, Градина; 5 железничких граничних прелаза - Суботица, Шид, Вршац, Димитровград и Прешево; 2 речна - Бездан и Велико Градиште и 1 Аеродром Београд) у 6 граничних ветеринарских станица са 30 запослених граничних ветеринарских инспектора.⁵⁰¹

Према својој концепцији и начину организације службе, ова инспекција омогућује вертикалан и хоризонталан проток информација. Вертикални проток функцијонише у форми оперативних инструкција и упутстава упућених из Одељења и граничних станица и обрнуто, од граничних станица ка Одељењу.

Хоризонтални проток информација функцијонише непосредним контактом начелника граничне ветеринарске инспекције, координатора и инспектора, као и међусобном сарадњом између граничних ветеринарских станица. Овако успостављен систем обједињености ветеринарске инспекције омогућује да један орган врши праћење здравственог стања животиња и кретање заразних болести, као и регистрацију објеката, контролу и надзор над тим објектима и сертификацију услова за производњу, безбедност и квалитет хране и хране за животиње, од примарне производње до малопродаје, како у унутрашњем тако и међународном промету.

Брз и несметан проток информација иначе је основи предуслов за стварање отворених, али контролисаних и сигурних граница посебно када је у питању ризик по здравље људи и животиња. Ефикасним остваривањем протока информација и управљањем добијеним подацима, кроз информатичко повезивање Граничне ветеринарске инспекције, са осталим субјектима безбедности на граничним прелазима, у знатној мери се побољшава њихова координација и ефикасност што за крајњи резултат има безбедније границе, као баријере свим недозвољеним прекограничним организованим активностима.

⁵⁰¹ Током 2005. године смањен је број граничних прелаза на којима је присутна ветеринарска инспекција са 18 на 15 у циљу реорганизације, рационализације и модернизације граничне ветеринарске инспекције, као што је и предвиђено у процесу хармонизације са стандардима Европске уније.

2.3.1.4. Гранична фитосанитарна инспекција

Гранична фитосанитарна инспекција, као саставни део Управе за заштиту биља,⁵⁰² контролише пошиљке биља, које се могу извозити, увозити и транспортовати преко граничних прелаза. Пошиљке биља могу се, сходно Наредби о одређивању граничних прелаза преко којих ће се извозити, увозити и провозити пошиљке биља из 2004. године, транспортовати само преко следећих граничних прелаза, и то:

- превозним средствима железничког саобраћаја: Вршац, Димитровград, Суботица, Прешево и Шид;
- превозним средствима друмског саобраћаја: Ватин, Градина, Хоргош, Караташ, Прешево, Мали Зворник-Нови мост, Сремска Рача, Котроман, Батровци и Богојево;
- превозним средствима речног саобраћаја: Велико Градиште и Бездан и
- превозним средствима ваздушног саобраћаја: Београд.

С обзиром на значај правилне примене прописа по питању граничних инспекцијских контрола, као и чињеницу да се сходно важећим прописима не сме ставити у промет односно извршити царинење робе за коју надлежни органи нису дали сагласност за увоз, провоз, односно стављање у промет на прописани начин (овером јединствене царинске исправе и решењем) врши се доследна примене прописа којима је регулисан поступак граничних инспекцијских контрола, посебно имајући у виду последице које могу наступити услед неправилне примене прописа којима је регулисана ова област.

Гранична фитосанитарна инспекција примењује више међународних и билатералних споразума о сарадњи у области карантина и заштите биља. Тренутно су на снази билатерални споразуми са следећим државама: Белорусијом, Бугарском, Украјином, Македонијом, Румунијом, Руском Федерацијом, Словачком и Молдавијом. Такође, ова инспекција, активно

⁵⁰² Управа за заштиту биља Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде обавља послове: државне управе и стручне послове управљања фитосанитарним системом Републике Србије; процене ризика од уноса, појаве и ширења штетних организама; развоја система брзог упозоравања; контроле и прегледа биља, биљних производа, средстава за заштиту и исхрану биља при увозу и извозу као и у транзиту са претоваром; надзора над производњом, прометом и коришћењем семена, садног материјала, средства за заштиту и исхрану биља и обавља и друге послове у складу са законом и другим прописима.

учествује на следећим пројектима: USAID WTO Accession Project for the FRY, TAIEX (хармонизација прописа и техничке подршке са европским стандардима у оквиру приступања Европској унији), RFCI project Carl Bro (реформа инспекцијских служби које учествују у ланцу исхране са акцентом на опремању граничних прелаза где се врши контрола до нивоа европских стандарда) и EУ Twining пројекат за пољопривреду (Словенија и Холандија).⁵⁰³

Као потписник Међународне конвенције о заштити биља (IPPC) наша држава се обавезала да кроз законску регулативу, на најбољи начин организује службу за заштиту биља и контролу пошиљака биља у међународном промету, као и да побољша сарадњу са релевантним службама суседних земаља, земљама ЕУ, регионалним и међународним организацијама што омогућује адекватну имплементацију процедура у граничном саобраћају, брзу размену информација и активно учешће у регионалним и међународним пројектима. У том контексту Гранични фитосанитарни инспектори треба да буду обучени за процедуре међународне сарадње, а гранични прелази одређени за фитосанитарну инспекцију морају бити опремљени одговарајућом техничком опремом, која одговара европским стандардима у погледу приступа релевантним базама података. Стварање оваквих предуслова доприноси унифицираном режиму у здравственој контроли биља и биљних производа, чиме се у многome доприноси ефикаснијем функционисању субјеката интегрисаног управљања границом који своје активности базирају на савременом систему супростављања организованом криминалу.

У јуну 2009. године усвојен је читав сет нових закона из области пољопривреде од којих су за рад и поступање фитосанитарне и ветеринарске инспекције најзначајнији Закон о безбедности хране и Закон о добробити животиња. Нови прописи су у потпуности заокружили поступање фитосанитарне и ветеринарске инспекције и дали им у надлежност и материју која је до тада била у надлежности санитарне и пољопривредне инспекције, тиме их сврставајући у значајне субјекте интегрисаног управљања границом.

⁵⁰³ Стратегија интегрисаног управљања границом у Републици Србији (*Службени гласник РС*, бр. 11/2006).

2.3.2. Области сарадње и координација рада субјеката интегрисаног управљања границом

Области сарадње и координације субјеката интегрисаног управљања границом, које су у складу са овлашћењима и обавезама утврђеним релевантним прописима,⁵⁰⁴ имају за циљ: унапређење безбедности; спречавање свих видова организованих криминалних активности; бржи проток путника, робе и капитала; ефикасну наплату царине, других увозних дажбина, пореза на додатну вредност, акциза и такси; спречавање уношења карантинских болести животиња и биља; спречавање корупције и обезбеђења интегритета државних службеника, што се у многоме доприноси економској стабилности и привредном развоју земље и подизању ефикасности обављања послова свих граничних служби.

Сарадња субјеката безбедности граница, у нашој земљи, остварује се, на основу споразума,⁵⁰⁵ преко надлежних организационих јединица, као и заједничких активности

у области:

- хармонизације рада и координације активности у области граничне контроле и побољшања сарадње на централном, регионалном и локалном нивоу;
- размене информација;
- узајамне стручне и техничке помоћи;
- заједничке анализе ризика;
- организовање заједничких акција и других активности;
- организовања заједничких оперативних и стручних екипа у циљу решавања појединачних случајева;
- развоја заједничких стандарда, техничких критеријума и усаглашавања процедура, посебно у делу који се односи на информационе системе;

⁵⁰⁴ Сарадња субјеката безбедности граница, у нашој земљи, темељи се на следећим прописима: Закону о министарствима *Службени гласник РС*, бр. 65/2008), Закону о државној управи (*Службени гласник РС*, бр. 79/2005), Закону о заштити државне границе (*Службени гласник РС*, бр. 97/2008), Стратегији интегрисаног управљања границом у Републици Србији (*Службени гласник РС*, бр.11/2006) и Акционом плану имплементације Стратегије интегрисаног управљања границом у Републици Србији (Закључак Владе 05 бр. 28-3320/06 од 1. јуна 2006.).

⁵⁰⁵ Споразум о сарадњи у области интегрисаног управљања границом потписан је дана 06.02.2009. године у Београду, од стране представника Министарства унутрашњих послова (Управа граничне полиције), Министарства финансија (Управа царина) и Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде (Граничне ветеринарске инспекције и Граничне фитосанитарне инспекција).

- заједничког коришћења опреме;
- заједничког стручног образовања и обуке овлашћених службеника;
- поступања у случају ванредних околности; и
- међународне сарадње и осталих облика сарадње.

Данас се заједничке активности субјеката безбедности граница темеље на хармонизацији рада и координацији активности у области граничне контроле, путем директних контаката, на сва три нивоа, и то на: *централном нивоу*, преко Министарства унутрашњих послова (Управе граничне полиције), Министарства финансија (Управе царина) и Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде (Управа за ветерину и Управе за заштиту биља); на *регионалном нивоу*, преко регионалних центара граничне полиције, царинарница, одсека и група граничне фитосанитарне инспекције и одсека и група граничне ветеринарске инспекције и на *локалном нивоу*, преко станица граничне полиције, граничних царинских испостава и граничних ветеринарских и фитосанитарних инспекција.

Наведени субјекти су у обавези да међусобно размењују информације и сазнања, која могу бити од утицаја на ефикасно и правилно извршавање послова контроле прелажења државне границе, као и да обезбеде ефикасну заштиту података које размењују, а пре свега личних података у циљу спречавања неовлашћеног приступа и њиховог коришћења. Због тога се, на пример, радни састанци граничних служби на централном и регионалном нивоу одржавају се тромесечно, а на локалном нивоу најмање једном месечно, по потреби и чешће.

Овлашћена службена лица граничних служби могу, на основу Споразума, захтевати од осталих граничних служби да спроведу контролу одређених превозних средстава, лица и робе, ако постоји сумња да се ради о прекршају или кривичном делу из надлежности друге службе. У складу са резултатима извршене контроле, даљи поступак води надлежни орган, у складу са законом. Сходно аналитичким и статистичким показатељима везаним за прекогранични саобраћај, условима на државној граници, околностима које могу утицати на безбедност границе, националну економију, заштиту здравља људи, животиња и биљака, граничне службе развијају заједничку процедуру анализе ризика за период од годину дана или према потребама. Таква врста анализе ризика служи као основа

за планирање и имплементацију заједничких активности. У складу са заједничком анализом ризика, као и оперативним потребама, а у циљу ефикасније граничне контроле, координирају се активности и оптимално користе постојећи људски и технички ресурси, у склопу планирања и извођења заједничких акција, свих субјеката интегрисаног управљања границом, у нашој земљи, што овакав систем, у знатној мери, чини компатибилним са Системом интегрисаног управљања границом земаља ЕУ.

3. АКТИВНОСТИ СУБЈЕКТА БЕЗБЕДНОСТИ ГРАНИЦА У САВРЕМЕНОМ СИСТЕМУ СУПРОТСТАВЉАЊА ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛУ

Активности које на државној граници спроводе субјекти безбедности граница, првенствено гранична полиција и царина, треба сагледавати као део система за очување безбедних и отворених граница земље, али и саставног дела савременог система супротстављања организованим прекограничним активностима. Оне могу бити ефикасне само ако су повезане и допуњене са мерама које предузимају и други органи и службе безбедности у земљи, и ако су координиране са граничним службама суседних држава, уз поштовање принципа ефикасне прекограничне сарадње.

Република Србија, одговарајућим мерама штити своју границу од организованих криминалних делатности, а спроводи их, по правилу, кроз три прстена безбедности:

Први прстен безбедности представља контрола странаца, у амбасадама и конзуларним одељењима надлежним за издавање виза,⁵⁰⁶ с циљем детекције оних за које се основано сумња да су извршиоци или су већ регистровани као извршиоци кривичних дела организованог криминала. Контрола се састоји у томе да онај који жели да уђе у земљу мора испунити одређене услове да би добио улазну или транзитну визу. У поступку добијања визе проверавају се наводи и оправданост доласка, те се у свим неоправданим и сумњивим захтевима, као што су могућности организованог криминалног деловања, издавање виза одбија. У ту

сврху многе земље су у своје амбасаде поставиле имиграционе официре који су задужени да откривају случајеве иза којих се крију делатност организованог криминала (нпр. илегалне миграције или нека друга злоупотреба путовања). Правовременим ускраћивањем визе сумњивој особи спречавају се накнадне компликације са том особом на граници или у земљи. Овај степен контроле спроводи се кроз визни режим и политику издавања виза Министарства спољних послова.

Други прстен безбедности су сама државна граница и гранични прелази. Без обзира на поседовање визе или могућности уласка без визе, странци се подвргавају контроли на граничном прелазу. Том приликом проверава се исправност путне исправе и визе уколико је потребна, утврђује се идентитет власника путне исправе и оправданост уласка у земљу. Поседовање уредне визе је само један од услова за улазак у земљу и није гаранција да ће исти бити дозвољен уколико има других сметњи (нпр. регистрована криминална делатност). У овом степену контроле посебну улогу игра обученост граничне полиције и царине како у погледу откривања прекограничних криминалних активности тако и особа које приказују неки други разлог уласка.⁵⁰⁷

Трећи прстен безбедности састоји се у контроли унутар земље. Ова контрола се спроводи кроз административне поступке пријаве боравишта и одобрења боравка странцима, а такође и кроз оперативну делатност у циљу откривања недозвољених понашања како странаца тако и наших држављана. Контрола се спроводи на свим местима и објектима које користе странци и наши држављани, а посебно на аеродромима, железничким и аутобуским станицама, хотелима, путевима који воде према граничној линији, градилиштима, ноћним клубовима и баровима. Ову контролу, поред радника полиције задужене за послове са странцима, обављају и полицијски службеници опште надлежности. Управо се овом контролом могу открити канали и организатори прекограничних организованих криминалних делатности унутар земље, односно у ситуацијама када

⁵⁰⁶ Република Србија у иностранству има 83 Дипломатско-конзуларна представништва у којима се издају визе.

⁵⁰⁷ Нпр. у сврху сузбијања нежељених улазака, држављани неких земаља стављају се на листе за појачану контролу и рестриктивне уласке. У Шенгенском информационом систему (SIS) регистровано је око 40 земаља према чијим држављанима треба применити појачане мере надзора приликом контроле на граници.

нису откривени приликом издавања виза или приликом контроле на самој државној граници.

Полазећи од чињенице да организовани криминал представља глобални феномен чији утицај и последице превазилазе националне оквире, Република Србија је опредељена да, из своје надлежности и тренутне позиције, буде део европске политике и стратегије супростављања овом облику криминалне делатности, првенствено кроз имплементацију нових законских решења, у области безбедности граница, али и уз превентивну и репресивну сарадњу са свим релевантим међународним субјектима.

3.1. Облици супротстављања организованом криминалу на државној граници

Супротстављање организованим криминалним делатностима на државној граници, обухвата два основна правца деловања субјеката безбедности граница, и то: превентивно (проактивно) и репресивно (реактивно). Ова методологија заснована је на позитивном законодавству Републике Србије, најбољој пракси субјеката безбедности граница Републике Србије, али и на европским стандардима, у овој области, који представљају саставни део сва три наведена прстена заштите државне границе, односно, који су у знатној мери прилагођени актуелним друштвено-економском и безбедносном стању, како на националном тако и међународном нивоу.

3.1.1. Превентивно деловања субјекта безбедности граница

Превентивно деловање субјеката безбедности граница, у оквиру савременог система супростављања организованом криминалу, чини скуп мера које ови субјекти предузимају с циљем предупређења појаве организованог криминала на државним границама. Овакво деловање остварује се кроз: контролу примене визног режима, криминалистичко-обавештајно деловање на државној граници, анализу ризика, Систем раног упозоравања и слично.

3.1.1.1. Визни режим

Визни режим Републике Србије представља функционални део система безбедности државе и њене способности да координирано управља границама, у циљу хармонизације технологије и послова са Европском унијом (везе са Шенгенским информационим системом ЕУ). Он представља и подршку раду дипломатско-конзуларним представништвима (ДКП) и субјектима безбедности граница (граничне полиције и царине) приликом спровођења процедура провера путних исправа на граничним прелазима, односно испуњавања услова за улазак страних држављана у нашу земљу.

Службеници ДКП се у оквиру припрема за обављање послова из области издавања виза упознају и са проблемима у земљама високог миграционог ризика. У случају сумње поводом поднетог захтева за визу, провере се врше преко МУП. Међутим, због рационализације дипломатске мреже, у пракси постоји проблем преоптерећености у профилисању код оних ДКП који имају надлежност у већем броју високо миграционо ризичних земаља.

Уређен визни режим омогућава стандардизован, поуздан и ефикасан рад ДКП у иностранству и субјеката безбедности граница на граничним прелазима, чиме се олакшава безбедна провера и издавање виза за стране држављане са валидним путним документима и легалним сврхама посета, уз истовремено откривање потенцијалних извршилаца или извршилаца кривичних дела организованог криминала. Одређени број нерешених, односно одбијених, захтева представља јасан показатељ ефикасног функционисања и интезивне сарадње субјеката безбедности граница са другим субјектима безбедности.

Када је у питању визни режим, ситуација се у последњих десетак година мењала. Крајем маја 2003. године, Савет министара тадашње Државне заједнице Србије и Црне Гора донео је одлуку да се промени визни режим и једнострано укину визе за улазак и боравак у СЦГ до 90 дана за око 40 европских и ваневропских земаља, укључујући све земље чланице Европске уније. Истовремено, пооштрени су услови за издавање виза и туристичких пропусница на граничним прелазима и уведен је визни режим за неколико афричких и азијских земаља, пооштрене су процедуре за издавање виза држављанима

миграционо ризичних земаља и земаља из којих потичу илегални мигранти и жртве трговине људима, док је са свим бившим југословенским републикама, осим са Словенијом, на снази био реципрочни безвизни режим.⁵⁰⁸

Надлежни органи Републике Србије, учинили су у протеклих неколико година значајне кораке у циљу либерализације визног режима ЕУ према нашим држављанима и прилагођавања европским и Шенген стандардима у области визне политике. С тим у вези, укинута су визе за држављане ЕУ и осталих развијених земаља, уведене су визе једном броју афричких и азијских земаља, одакле се традиционално регрутује највећи број нелегалних миграната, закључени су билатерални споразуми о укидању виза за носиоце дипломатских путних исправа и службених путних исправа, са неколико држава ЕУ, закључено је низ билатералних споразума о реадмисији са чланицама ЕУ.

Ступањем на снагу Споразума о визним олакшицама и реадмисији ЕУ и Републике Србије, од 1. јануара 2008. године, отпочела је нова фаза у активностима Републике Србије усмереним на пуну либерализацију визног режима са ЕУ, односно на укидање визног режима за грађане Републике Србије. Споразумом о визним олакшицама успостављени су оквири за олакшавање процедуре издавања виза држављанима Републике Србије од стране чланица ЕУ, које у потпуности примењују шенгенске правне тековине. Олакшице се првенствено односе на смањење броја докумената које је потребно поднети у сврху прибављања визе и саму процедуру добијања виза са дужим роком важења. У циљу реализације обавеза предвиђених јединственим споразумима са ЕУ, кренуло се и са закључивањем билатералних споразума о визним олакшицама са европским земљама које су изван Шенгена или ЕУ и нису обухваћене јединственим споразумима (Данска, Норвешка, В. Британија, Ирска, Исланд, а од приступања Шенгену, Лихтенштајн и Швајцарска). Коначно, крајем 2009. године, након испуњавања свих неопходних услова, Република Србија је стављена на тзв.

⁵⁰⁸ На седници одржаној 29. маја 2003. године, Савет министара Државне заједнице Србије и Црне Горе донео је Одлуку о укидању виза за улазак и боравак у СЦГ, до 90 дана, на све врсте путних исправа, за држављане Немачке, Француске, Италије, Холандије, Белгије, Луксембурга, В. Британије, Ирске, Шпаније, Португала, Грчке, Данске, Шведске, Финске, Аустрије, Швајцарске, Норвешке, Исланда, Монака, Лихенштајна, Ватикана, Андоре, Сан Марина, Израела, Кипра, Малте, Чешке, Словачке, Пољске, Словеније, Литваније, Летоније, Естоније, Хрватске, САД, Канаде, Сингапура, Р. Кореје, Аустралије и Новог Зеланда.

“Белу шенген листу”, чиме су нашим држављанима укинута визу за путовање у државе чланице ЕУ, односно земље шенгенског простора.

Полазећи од чињенице да организовани криминал, а нарочито илегалне миграције као његов најчешћи облик испољавања, представљају глобални феномен чији утицај и последице превазилазе националне оквире, Република Србија је опредељена да у свом сегменту буде део европске политике и стратегије супростављања организованом криминалу и управљања миграционим токовима, кроз израду и реализацију како нових законских решења, тако и кроз сарадњу са свим релевантим међународним субјектима. У том циљу Влада Републике Србије је крајем 2008. године утврдила, а Народна скупштина усвојила нови Закона о странцима.⁵⁰⁹

Наведеним Законом прописани су услови уласка и боравка странаца у земљи, могућност пријаве боравишта странаца путем интернета, укинута су постојеће врсте виза и уведене нове (А – аеродромска транзитна виза, В – транзитна виза, Ц – виза за кратки боравак и Д – виза за дужи боравак). Укинут је институт туристичке пропуснице и уведена је гранична пропусница која се издаје у строго прописаним условима и у Законом предвиђеној процедури. Уведен је институт привременог боравак за жртве трговине људима који је раније био прописан подзаконским актом, а прописана је и материјална одговорност физичког лица – даваоца гаранције и правног лица – фирме односно превозника у случајевима незаконитог боравак странаца односно странаца који неиспуњавају услове за улазак на територију Републике Србије.

Осим евиденција чије је вођење предвиђено Законом о полицији и сродним законима који регулишу материју организованог кримнала, постоје и евиденције које воде други органи државне управе и које су од значаја у домену превентивног деловања у његовом супротстављању,⁵¹⁰ због тога постоји потреба за

⁵⁰⁹ Закон о странцима је усклађен са ЕУ стандардима у наведеној области, и то: Шенгенским споразум од 14.06.1985. године; Конвенцијом о примени Споразума из Шенгена, од 19.06.1990. године, закљученог између Влада држава Економске уније Бенелукса, Савезне Републике Немачке и Републике Француске о поступном укидању контроле на заједничким границама и Шенгенским приручником – SLEZ бр. С 313 S.97 од 16.12.2002. године

⁵¹⁰ Министарство спољних послова води евиденције о издатим визама, Министарство економије и регионалног развоја води регистар агенција које посредују приликом запошљавања држављана Републике Србије у иностранству, Национална служба за запошљавање води евиденцију о запошљавању странаца на територији Републике Србије, Министарство рада и социјалне политике води евиденцију о мерама предузетим поводом „рада на црно” странаца.

успостављањем јединственог Визног информационог система Министарства спољних послова, те централне базе податка са јединственом евиденцијом о броју издатих виза од стране ДКП и на граничним прелазима, односно потреба за стварањем базе којој приступају и Министарство спољних послова и Министарство унутрашњих послова, у циљу координације у примени визног режима.

Функционисање оваквог система омогућава електронско евидентирање свих прелазака државне границе и електронско евидентирање пријава боравишта странаца и предузетих мера према странцима, односно субјектима безбедности граница пружа могућност да ефикасније прате предузете мере према страним држављанима који су ушли или су незаконито боравили у Републици Србији. Његова реализација омогућиће стандардизован, поуздан и ефикасан рад ДКП и субјеката безбедности граница, на граничним прелазима, чиме ће се олакшати процедура издавање виза за оне стране држављане са валидним путним документима и легалним сврхама посета. Решења предвиђена новим Визним информационом системом се базирају на Шенгенском каталогу најбоље праксе и у складу су са Конзуларним упутствима Европске уније, при чему су коришћена искуства Немачке, Аустрије и Мађарске, добијена непосредним увидом и разменом података са њиховим надлежним службама.

3.1.1.2. Криминалистичко-обавештајно деловање на државној граници

Принципи криминалистичко-обавештајног деловања на државној граници, подразумевају прикупљање података из различитих извора, њихову анализу, обраду, уобличавање, расподелу и прослеђивање одговарајућим субјектима безбедности граница и другим субјектима безбедности, са препорукама за даље поступање. У овом процесу, битно је да њихово прикупљање и расподела, буде организована тако да су укључени сви субјекти безбедности граница, како на националном тако и на међународном нивоу, с обзиром да је њихов задатак превенција, предвиђање и предупређење криминалних активности, односно тежња да увек буду корак испред криминалаца.

Могући корисници криминалистичко-обавештајног деловања на државној граници, су сви они који могу да доставе и користе достављене информације од користи у препознавању проблема, препознавању образаца криминалних активности, откривању група и дефинисању њихових веза, као и догађаја и активности које би указивале на тенденције у извршењу кривичних дела са елементима прекограничности. Циљ овог начина деловања односно коришћења информација је планирање и организација ресурса субјеката безбедности граница како би се смањили трошкови, а притом повећала ефикасност у њиховом раду. Приликом коришћења оваквих података увек се тежи ка томе да подаци буду лако и брзо претраживани и размењивани са ширим кругом осталих корисника криминалистичко-обавештајног система.

Извори података криминалистичко-обавештајног деловања могу бити: *спољни извори* којима приступ није ограничен (медији - новине, телевизија; интернет; извештаји државних органа; извештаји провајдера фиксне и мобилне телефоније, извештаји предузећа за транспорт робе и људи, форуми, презентације, предавања, научна истраживања, статистичке базе података, професионалне и академске конференције, симпозијуми, професионална удружења, експертски извештаји, географски отворени извори, невладине организације, дипломатске мисије, верске организације и други), *унутрашњи извори* којима је приступ и ширење делимично ограничен (информације добијене од информатора, жртава или учинилаца кривичних дела; МОС; листинзи телефонског саобраћаја фиксне и мобилне телефоније; садржај одузетих мобилних телефона - именици, поруке, фотографије; постојеће евиденције на ЈИС;⁵¹¹ интерна картотека лица и возила; дневни билтен различитих субјеката безбедности и други) и *поверљиви извори* (информације које се прикупљају посебним, прикривеним средствима укључујући људске и техничке изворе – БИА; ВБА, СБПОК и други).⁵¹²

⁵¹¹ Јединствени информациони систем (ЈИС) МУП Републике Србије, у преко 50 база података различитог типа, садржи податке о поднетим кривичним пријавама, учиниоцима кривичних дела, лицима која се потражују, несталим моторним возилима, регистрованим моторним возилима, пријави боравка странаца, оружју у легалном поседу, адресама и пребивалишту грађана, и др.

⁵¹² Јевремовић, М; Коларевић, Д.; Ћирић, М.; Миловановић, Р.: Значај и улога оперативне аналитике у борби против организованог криминала, *Зборник радова са научног скупа о организованом криминалу-стање и мере заштите*, Београд, стр. 748.-750.

У прикупљању информација криминалистичко-обавештајним радом, са аспекта супротстављања прекограничном организованом криминалу, битна су запажања и информације до којих се дошло приликом вршења контроле на граничном прелазу, обезбеђењем државне границе, сарадњом са другим органима и државама, информације прикупљене од официра за везу, као и извештавање о њима. Подаци које могу прикупити гранична полиција и царина су:

- *Предузете мере према путницима на улазу на излазу из земље* (датум и време предузимања мере, назив граничног прелаза, име и презиме лица, датум рођења, ЈМБГ, држављанство, број путне исправе, пол);

- *Разлог предузимања мере* (непоседовање средстава за издржавање, непоседовање путне исправе, непоседовање визе, фалсификована виза, непоседовање позивног писма, фалсификовано позивно писмо, неподобна или неважећа путна исправа, непоседовање техничке документације за моторно возило; нејасан циљ путовања; прекорачење или непријављивање боравка; илегалан улаз – излаз; новинари без акредитације; скривање акцизне робе; откривање предмета кривичног дела; потраге за лицем и други);

- *Противдиверзиона контрола предузета према путницима и превозним средствима на улазу и излазу из земље* (име и презиме лица, датум рођења, ЈМБГ, држављанство, број путне исправе, пол, датум и време вршења против-диверзионе контроле, назив граничног прелаза);

- *Издавање виза и туристичких пропусница на граничном прелазу на улазу и излазу из земље* (име и презиме лица, датум рођења (ЈМБГ), држављанство, врста и број путне исправе, врста визе, рок важења, датум и назив граничног прелаза);

- *Контакти са суседним пограничним органима* (датум и место одржавања контакта и ко захтева, учесници контакта; време одржавања контакта, запажања – извештај и примедба); и

- *Транзит оружја на улазу и излазу из земље* (име и презиме лица, држављанство, број путне исправе, датум и назив граничног прелаза, количина и

врста оружја, марка, тип, калибар, фабрички број оружја, количина, врста и калибар муниције, издато одобрење и други подаци).⁵¹³

У оквиру криминалистичко–обавештајног деловања на државној граници неопходно је проценити вредност садржаја информације и поузданост извора како би се могло одредити у којој мери информација доприноси разумевању кривичног дела, утврђивању осумњичених и развоју предмета који ће моћи да се предочи суду.

Поузданост извора информација, приликом вршења послова криминалистичко–обавештајног деловања на државној граници, процењују се на пет нивоа, односно „системом пет са пет”, и то: А–увек поуздан, Б–углавном поуздан, Ц–понекад поуздан, Д–непоуздан и Е–непроверен извор.

Поузданост информације оцењује се „Системом четири са (или пута) четири“, кроз оцењивачке кодове, и то:

- оцењивачки код 1 (истинита), када се зна да је информација тачна без икакве сумње;

- оцењивачки код 2 (вероватно истинита), када извор лично зна ту информацију, али полицијски или царински службеник коме је рекао не зна;

- оцењивачки код 3 (могуће истинита), када извор не зна информацију лично али је потврђује већ забележену информацију; и

- оцењивачки код 4 (неодређена), када извор не зна информацију лично и никако је не може потврдити (за сада).⁵¹⁴

Стратегијом интегрисаног управљања границом у Републици Србији, у посебном одељку који се односи на информационе технологије, овакав облик

⁵¹³ Према подацима Управе граничне полиције, када су у питању прикупљене информације криминалистичко – обавештајним деловањем на државној граници, од стране полицијских службеника, у периоду 2006/2007.године, бележи се њихов раст, па су тако у 2006. години регистроване 272 информације (на границама према: Македонији – 17, Бугарској – 47, Мађарској – 23, БиХ – 75, Румунији – 29, Хрватској – 60, Црној Гори – 1 и на унутрашњим граничним прелазима - 20), док је у 2007. години регистровано 485 информација (на границама према: Македонији – 223, Бугарској – 39, Мађарској – 22, БиХ – 64, Румунији – 59, Хрватској – 65, Црној Гори – 2 и на унутрашњим граничним прелазима - 13).

⁵¹⁴ Радни материјали презентовани на семинару „Анализа ризика, криминалистичко–обавештајни рад и истражни послови“ реализованом од 24. до 27. априла 2008. године у Сарајеву, у организацији Женевског центра за демократску контролу оружаних снага, за потребе припадника граничних полиција земаља западног Балкана

деловања субјеката безбедности граница подразумева интеграцију граничних служби у јединствен систем за прикупљање обавештајних података.

Са аспекта криминалистичко-обавештајног деловања на државној граници, осим информација прикупљених на наведени начин и од наведених субјеката, које првенствено имају за циљ превенцију организованог криминала, нарочито је значајно успостављање партнерског односа с грађанима у откривању и решавању проблема који омогућавају вршење оваквих кривичних дела у пограничном подручју.

Успостављање партнерског односа између субјеката безбедности граница и грађана, односно локалног становништва, у супротстављању организованом криминалу огледа се првенствено у:

- стицању поверења грађана као основе за побољшање узајамне сарадње у размени информација о кривичним делима организованог криминала на локалном подручју;

- отвореној и непосредној контроли рада субјеката безбедности границе од стране грађана, што доприноси спречавању корупције у њиховим редовима; и

- јачању механизма неформалне социјалне контроле посредством којих се спречава испољавање многобројних појавних облика организованог криминала у пограничном подручју.

На основу информација добијених на државној граници, генеришу се обавештајни подаци. Обавештајни податак је комбинација веродостојне информације и квалитетне анализе односно информација која је процењена (поузданост извора, веродостојност податка, поверљивост) и из које су извучени закључци. Обавештајни податак (intelligence) је податак који се може користити проактивно у стратешке и тактичке сврхе. Криминалистичко-обавештајни подаци су обрађене информације намењене деловању. Кључни фактор који претвара информацију у обавештајни податак је анализа. Информација се може описати као „оно што знаш“, а обавештајни поступак као „след активности у више одвојених степена у циљу сазнавања онога што не знаш“.⁵¹⁵ Категоризација обавештајних

⁵¹⁵ Развојно-сараднички програм између Министарства унутрашњих послова Републике Србије и Шведског Националног Полицијског Одбора: *Повећавање капацитета криминалистичко-обавештајног деловања и успостављање Криминалистичко-обавештајног система у склопу Министарства унутрашњих послова Републике Србије.*

података врши се према њиховој поверљивости, на четири нивоа, и то: отворено, поверљиво, строго поверљиво и тајно.

Успостављањем криминалистичко-обавештајног деловања у процесу управљања пословима из домена субјектата безбедности граница унапређује се процес одлучивања и управљања њиховим радом. Употребом прикупљених обавештајних података успешније се идентификују опасности, на државној граници, чиме се омогућава конкретно усмеравање надзора и контроле лица, документа, као и остале појаве које захтевају истрагу и додатне мере. На овај начин, могуће је предвидети и предупредити незаконите радње из домена рада субјектата безбедности граница, које се првенствено односе на илегалну миграцију и њено организовање (кријумчарење људи и трговину људима), фалсификовање докумената, кријумчарење наркотика, роба, оружја, као и на друге облике прекограничног организованог криминала.

У оквиру криминалистичко-обавештајног рада, основни задаци организационих јединица субјектата безбедности граница су: планирање и усмеравање у циљу идентификовања података, давања приоритета за издавање захтева за прикупљање информација; прикупљање података; обрада података; анализа података; сачињавање информација на основу прикупљених, обрађених и процењених података; израда анализа ризика на различитим нивоима; дистрибуција, односно преношење коначних обавештајних података крајњим корисницима. Спровођење ефикасног система криминалистичко-обавештајног рада, на државној граници, као крајњи циљ има:

- превентивно супростављање свим облицима прекограничног организованог криминала;

- откривање *modus operandi* криминалних група и појединаца, лоцирање места вршења криминалних радњи, као и времена извршења, на основу чега се доносе одлуке о предузимању мера и активности у циљу сузбијања и спречавања прекограничног организованог криминала;

- јачање сарадње, у области размене информација, са националним безбедоносним структурама (гранична полиција, царина, криминалистичка полиција, обавештајне службе и др.); и

- јачање сарадње, у области размене информација, са субјектима безбедности граница суседних држава.

Криминалистичко-обавештајно деловање на државној граници је суштинска претпоставка успешне борбе против свих прекограничних облика испољавања организованог криминала. Планским и усмереним деловањем, према организованим криминалним организацијама, као и применом специјалних истражних техника (тајно снимање, прикривени истражитељ, сведок сарадник и друге мере) могу се прикупити релевантна информације које, после аналитичке обраде, могу послужити у предузимању адекватних мера на спречавању кривичних дела организованог криминала, као и прикупљању доказа ради успешног вођења и окончања кривичног поступка.

3.1.1.3. Анализа ризика

Анализа ризика је системска употреба расположивих информација у циљу идентификације опасности и процене ризика на државној граници. Она представља средство за побољшање управљања границом и начин прибављања поузданих информација о стању на државној граници. У пракси, анализа ризика значи конкретно усмеравање надзора и контроле субјеката безбедности граница на лица, возила, предмете и документе који у већој мери, од осталих, захтевају истрагу и додатне мере. Најкраће речено, анализа ризика представља процену стања на основу које се планирају мере и активности на заштити државне границе, а сачињава се с циљем предвиђања инцидента који могу створити проблеме у спровођењу задатака граничне полиције и других субјеката безбедности граница.⁵¹⁶

Наиме, због повећаног кретања путника и роба преко границе, на већини међународних граничних прелаза за проверу путника, надлежни органи за безбедност нису увек у могућности да спроведу тзв. “масовне” контроле свих лица, возила или терета, а да не изазову велика кашњења и застоје у саобраћају.

⁵¹⁶ Радни материјали презентовани на семинару „Анализа ризика, криминалистичко-обавештајни рад и истражни послови“ реализованом од 24. до 27. априла у Сарајеву, у организацији Женевског центра за демократску контролу оружаних снага, за потребе припаднике оперативних састава граничних полиција земаља западног Балкана.

Применом различитих процедура за обављање граничне контроле, заснованих на анализи ризика, уместо свеобухватних претрага, припадници граничне полиције, органи безбедности и остале снаге за спровођење закона су у могућности да се боре против организованог криминала и других илегалних активности, спроводећи ефективну контролу на својим границама, а истовремено одржавајући јавну безбедност у земљи.

Када су у питању нивои деловања субјеката безбедности граница, анализа ризика се врши на тактичком, оперативном и стратешком нивоу.

Тактичка анализа ризика врши се на нивоу граничних прелаза односно станица граничне полиције и царинских испостава, као локалних организационих јединица Управе граничне полиције и Управе царина. Тактичка анализа ризика подразумева усмеравање надзора или других мера на поједине објекте у реалном времену. Полицијски и царински службеници, који раде на граничном прелазу на пословима граничне контроле врше анализу ризика и такав поступак се може назвати *профилсањем*.

Профилсање се врши ради идентификовања лица на која треба применити контролне мере које су изнад уобичајеног нивоа. Профилсање лица од значаја за супротстављање организованом криминалу врши се приликом подношења захтева за издавање визе, на граничним прелазима и унутар земље. Ова врста анализе треба да буде подржана обавештајним информацијама које се континуирано сачињавају. То практично значи процену задатка у односу на сваки предмет контроле, а на основу те процене се одређује како ће се водити разговор приликом уласка лица у земљу, као и колико детаљно ће се вршити контрола докумената, пртљага и возила. Приликом процене се користе евентуално раније стечене информације о путницима, маршрутама, сврси путовања, итд. Циљ је да се унапред идентификују лица, групе, возила, маршруте и документи који захтевају детаљније мере контроле или надзора.

Кључна помагала приликом вршења анализе ризика на граничном прелазу су профили ризика, индикатори ризика, објекти посебног надзора и подаци о већ познатим начинима вршења противзаконитих радњи организованих криминалних група. Индикатор ризика је поједина особина која указује на повећани ризик, као нпр. држављанство, одређена маршрута или одређени изглед. Профил ризика је

унапред препозната комбинација различитих карактеристика типичних за неку противзакониту радњу. Предмет посебног надзора је одређено возило, лице, документ и слично који захтева веће мере од уобичајених (нпр. интензивнија гранична контрола или само прослеђивање запажања онима којима је то потребно). Током надзора границе на терену врши се процена таквих података и запажања на основу којих је могуће одмах реаговати на недозвољене преласке границе који су већ евентуално у току или који ће се тек десити. Ефикасна тактичка анализа ризика пружа полицијским и царинским службеницима, који на државној граници врше надзор и контролу, информације уз помоћ којих се детаљније могу усмерити на “праву” особу, возило или простор.

За тактичку анализу ризика потребно је да припадници граничне полиције и царине, без обзира на дужности, звање или место на коме су распоређени, поседују неке основне стручне вештине, које представљају највиши приоритет обуке, а то су познавање и постојање: основних елемената ризика (ризичних профила и индикатора ризика), неопходних пропратних информација, различитих метода рада који се користе за разоткривање лица и способност ефикасног обављања разговора, саслушавања и испитивања. Сви поменти услови су од суштинске важности и увек би требало би да се користе заједно. Недостатак једног од елемената, значајно умањује могућност спровођења тактичке анализе ризика.

Оперативна анализа ризика врши се на регионалном нивоу, односно на нивоу царинарница и регионалних центара граничне полиције према суседним државама, а на основу извештаја, информација и анализа добијених са граничних прелаза. Оперативни ниво се бави одређеним елементима незаконитих активности било које врсте. У њему су укључене информације полицијских и царинских структура у вези одређених криминалних мрежа, појединаца или група, које су умешане у незаконите активности. Циљ оперативне анализе ризика је пружање стварне слике стања на државној граници, у одређеном приграничном региону, као и планирање мера ради отклањања уочених недостатака када су у питању претње и ризици, у вези безбедности државне границе.

Приликом израде оперативне анализе ризика врши се обједињавање података о свим регистрованим:

- недозвољеним преласцима границе;

- облицима испољавања прекограничног организованог криминала (кријумчарење људи, роба, дрога, оружја, возила, фалсификованих путних исправа, виза, новца итд.); и

- лицима којима није дозвољен улаз у земљу (лични подаци, разлог враћања, лица, итд.).

Овако обједињени подаци, упоређују се са обавештајним информацијама добијеним сарадњом са осталим државним органима, уколико се њима располаже. Након целовитог и аналитичког сагледавања података, врши се образложена процена нивоа постојећих прекршаја или кривичних дела за сваки пригранични регион, која обухвата откривене прекршаје или кривична дела, као и тзв. “тамну бројку” криминала, односно приближну процену неоткривених прекршаја или кривичних дела. Један од најважнијих резултата оперативне анализе ризика је откривање „рупа“ у систему надзора, под чиме се подразумева било које место, време или поступак који омогућава избегавање надзора и илегални прелазак границе без ризика откривања. На овакав начин, оперативна анализа ризика показује: ефикасност система управљања границом, нивое скривених нерегуларности (оних које остају неоткривене) и системске пропусте у деловању субјеката безбедности граница.

Стратешка анализа ризика израђује се на централном нивоу, у седишту Управе граничне полиције и Управе царина, односно на нивоу министарстава, а на основу оперативних анализа ризика, статистичких података, процене стања у региону, процене опште безбедносне ситуације у земљи и шире. На основу стратешке анализе ризика може се извршити процена потреба за људским и другим ресурсима, планирање и прилагођавање метода рада служби граничне полиције и царине у складу са новонасталим или очекиваним ситуацијама. Стратешки ниво се бави дугорочним циљевима полицијског и царинског деловања, разматра постојеће и очекиване трендове, промене у криминалном окружењу, могућности за контролу активности, осмишљавање адекватних противмера, сачињавање програма обуке, учествовање у доношењу законских

аката и слично. Након доношења Царинског закона од 2004. године, када су створени и формални услови за управљање ризиком и примену селективне контроле, Управа царина је почела да примењује концепт анализе и управљања ризиком и систем селективности у спровођењу царинских процедура и у спречавању нелегитимног протока робе и путника преко државне границе. Овај систем у робном промету инкорпорисан је у информациони систем царинске службе.⁵¹⁷

Будући да је стратешки циљ Републике Србије улазак у ЕУ, што подразумева прилагођавање националних институција и законодавства европским стандардима, када је у питању анализа ризика, примењује се Заједнички или интегрисани модел анализе ризика (CIRAM). Према дефиницији, CIRAM значи развој и примену, од стране више надлежних субјеката безбедности граница, јединственог приступа распоређивању људских ресурса, опреме и технологије, заснованог на јединственој и систематској примени регулатива ЕУ, а реализује се у циљу постизања високог нивоа безбедности граница.

Овакав приступ заснован је на систематском прикупљању информација и извршеним анализама ризика, а чине га следећи аспекти:

- заштита државне границе (гранична контрола и обезбеђење државне границе), укључујући одговарајуће анализе ризика на свим нивоима (тактички, оперативни и стратешки);

- усклађеност у погледу поштовања људских права и постизање високог нивоа безбедности; и

- системско усмеравање и заједничко планирање активности субјеката безбедности граница, на основу извршених процена угрожености.

Успостављање и коришћење оваквог модела анализе ризика у области стратешког, оперативног и тактичког планирања, заједно са применом адекватних контролних мера, доприноси рационализацији финансијских трошкова у управљању активностима субјеката безбедности граница, упознавању са тренутном ситуацијом на државној граници и предвиђању њеног будућег стања,

⁵¹⁷ Радни материјали презентовани на семинару „Систем анализе ризика граничног надзора и криминалистичко-обавештајни рад у приграничном подручју-фински модел“, реализованом у мају 2005. године у Будви, у организацији Женевског центра за демократску контролу оружаних снага, за потребе припаднике оперативних састава граничних полиција земаља западног Балкана.

када су у питању прекограничне активности организованих криминалних група и друге недозвољене активности везане за државну границу.

3.1.1.4. Систем раног упозоравања

Организовани криминал представља озбиљну претњу и ризик по националну и међународну безбедност што захтева појачан криминалистичко-обавештајни рад и размену података између субјеката безбедности. Иако је сарадња субјеката безбедности граница са другим безбедносним структурама и обавештајним службама најчешће на задовољавајућем нивоу, у оквиру савременог система супростављања организованом криминалу се перманентно разматрају и могућности њеног даљег унапређења ка још ефикаснијем систему размене, заснованом на новим сазнањима и искуствима како домаћих тако и страних субјеката.

Данас, прекогранична размена информација између субјеката безбедности граница, одвија се посредством примене постојећих механизма заштите државне границе и постојећих оквира за одвијање међународне сарадње (примена међународних споразума о сарадњи и кроз рад међународних организација – Интерпола, Еуропола, SECI центра и Фронтекса). Међутим, у оквиру овакве размене информација, постоје одређени недостаци, као што су: неодговарајући технички услови и опрема, нестандардизован облик и неблаговременост размене информација, непоузданост података, непостојање стручног кадра који статистички обрађује информације и други. Такође, размена информација не прати њихову постојећу организациону структуру на адекватан начин, што захтева обезбеђивање следећих предуслова: примену савремене информатичке и телекомуникационе опреме и проширивање капацитета у инфраструктури, људству и организацији за прикупљање и обраду података.

Имајући у виду наведене недостатке, у прекограничној размени информација, као и тренутну ситуацију да Република Србија нема успостављен систем размене информација преко заједничких канцеларија за полицијску и царинску размену података, активности су усмерене на формирање оваквих канцеларија, а на основу већ потписаних међународних уговора и конвенција.

Оваква тела иначе интензивирају размену оних информација које се у превентивном смислу односе на проблем прекограничног организованог криминала, као што су статистички подаци, нови трендови, промене у законодавним решењима, развоју и примени нових технолошких решења. Наравно, оваква активност захтева, у оквиру постојећих организационих структура, проширивање капацитета у свим линијама рада које учествују у размени информација или пружају подршку за њихову размену, а посебно капацитета и софтвера за аналитичко и статистичко прикупљање података.

Када су у питању земље западног Балкана, а у циљу ефикасније прекограничне размене информација у области супростављања организованом криминалу, кренуло се у успостављање Система раног упозоравања, првенствено у области илегалних миграција. Имајући у виду одредбе члана 6. Конвенције о полицијској сарадњи у југоисточној Европи, Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Македонија, Црна Гора и Србија потписале су, дана 20.11.2008. године у Скопљу, Меморандум о разумевању за успостављање Система раног упозоравања који подразумева међусобну размену информација од значаја за превенцију илегалних миграција.⁵¹⁸ Имајући у виду да, ради успешног супростављања илегалним миграцијама, постоји потреба да надлежни органи држава западног Балкана благовремено добију информације раног упозоравања о претњама и ризицима како се они појављују, а с циљем боље припреме за предузимање противмера, земље потписнице су сагласиле да достављају информације о:

- првим индикаторима илегалне миграције и кријумчарских мрежа, посебно у земљама порекла миграција;

⁵¹⁸ У Управи граничне полиције МУП Републике Србије приступило се успостављању једног сегмента Система раног упозоравања кроз обраду података о коришћеним фалсификованим документима и новим облицима фалсификата, које су користили припадници организованих криминалних група и њихове жртве, у откривеним случајевима илегалних миграција преко територије наше земље. С обзиром на то да Систем раног упозоравања, у Србији, није имплементиран у целини због недостатка одговарајућих техничких услова и опреме, као и недовољног броја службеника обучених за обраду и прослеђивање информација, неопходно је проширити капацитете у инфраструктури, људству и организацији за његово функционисање.

- догађајима који представљају нове трендове у области илегалних миграција, а који представљају такву претњу да је неопходно одмах предузети противмере;

- променама у начинима рада (*modus operandi*) запаженим у погледу реализације илегалних миграција;

- новооткривеним фалсификатима путних докумената, виза и боравишних дозвола који могу бити коришћени за илегалан улазак или илегалан боравак;

- несталим бланко путним исправама, визама и боравишним дозволама, као и њиховим серијским бројевима;

- неувобичајеном расту броја лица на месечном нивоу која нелегално прелазе одређени део државне границе (копно, ваздух, река, море);

- повременим догађајима (спортски, културни, туристички) који могу довести до значајног раста промета путника на улазу на територију држава потписница;

- расту броја сумњивих апликација за визу или случајева у којима је утврђена злоупотреба, што може бити искоришћено за нелегалан улазак на територију држава потписница;

- кријумчарењу већих група лица;

- новим методима кријумчара или кријумчарских мрежа;

- усвајању новог или допуни постојећег законодавства о визама, граничној контроли, условима за улазак и боравак, што може имати утицај на миграционе токове у другим државама потписницама; и

- другим случајевима које држава потписница сматра да су од посебне важности за друге државе потписнице у борби против нелегалне миграције или кријумчарења људи.

Према Меморандуму, у случајевима када држава потписница има сазнања о било ком горе описаном случају, потребно је да о томе одмах обавести земљу потписницу користећи усвојени и стандардизовани образац. Предвиђено је да обавештавање путем оваквог система буде централизовано, на тај начин што свака држава потписница треба одреди или употреби постојећу тзв. “контакт тачку”, односно особу или организациону јединицу за пријем и слање информација раног упозорења (нпр. имена, броја телефона, броја факса и

електронске адресе контакт тачке и др.). У случају било каквих промена везаних за “контакт тачку”, земље потписнице о томе морају бити одмах обавештене.

Размена информација може се односити и на личне податке у складу са националним законодавством и постојећим међународним споразумима држава потписница. Овај систем извештавања независан је од постојећих процедура за слање статистичких података у оквиру билатералних и мултилатералних споразума за размену информација. Размена и достављање информација, у оквиру оваквог система, може бити суспендовано уколико се процени да није у складу са националним безбедносним интересима, о чему се обавештавају све земље потписнице, без навођења разлога за суспензију.

Узимајући у обзир чињеницу да се организоване криминалне групе које су укључене у нелегалне активности илегалних миграција, често паралелно баве и другим облицима прекограничног организованог криминала (нпр. кријумчарењем дроге, оружја, муниције, итд.) усвојени стандарди Система раног упозоравања у значајној мери могу допринети успостављању и јачању превенције таквих облика испољавања савременог организованог криминала.

Када је у питању превентивно деловање субјеката безбедности граница, може се закључити да проактивна истрага, заснована на примени визног режима, криминалистичко - обавештајним подацима, анализи ризика и Систему раног упозоравања, иде у сусрет кривичном делу, спречава га и открива пре него што се реализује са свим својим штетним последицама по животе, тело и имовину физичких и правних лица, за разлику од реактивне истраге која по дефиницији касни за извршеним кривичним делом (покреће се тек по сазнању да је дело извршено), што често не може довести до успешног расветљавања кривичних дела прекограничног организованог криминала.

3.1.2. Репресивно деловање субјеката безбедности граница

Репресивно (реактивно) деловање субјеката безбедности граница чини скуп мера које се предузимају у циљу сузбијања појаве организованог криминала на државној граници. Овакво деловање омогућава: откривање и лишавање слободе учинилаца кривичног дела, спречавање скривања или бекства

осумњичених и саучесника, откривање и фиксирање трагова кривичног дела и предмета који могу послужити као докази у кривичном поступку и прикупљање свих информација које могу бити корисне за расветљавање кривичних дела, која су везана за прекограничне активности организованих криминалних група.

За ефикасно сузбијање организованог криминала, на државној граници, од пресудног значаја је благовремено и квалитетно обезбеђивање информација о постојању кривичног дела, као и информација о починиоцима кривичног дела. Основни извори таквих сазнања су: профилисање (возача, сапутника, путних исправа, возила, транспортних фирми, роба и транспортне документације) на граничним прелазима, оперативна делатност субјеката безбедности граница у пограничном подручју (првенствено граничне полиције), коришћење оперативних веза и убацивање у криминалне организације, криминалистичке обраде дела и учиниоца из области организованог криминала, пријаве грађана, анонимне и псеудонимне пријаве, јавна поговарања, а веома значајан извор сазнања могу бити и средства јавног информисања.

Успешно откривање кривичних дела организованог криминала на државној граници подразумева стално праћење, од стране субјеката безбедности граница, организованих видова криминалне делатности приликом вршења послова граничне контроле и обезбеђења државне границе, као и адекватну анализу откривених кривичних дела.

3.1.2.1. Специфичности процедура на граничним прелазима за међународни саобраћај

Приликом спровођења стандардизованих процедура, на граничним прелазима за међународни саобраћај, припадници субјеката безбедности граница односно граничне полиције и царине морају брзо да одлуче да ли ће некога пустити да уђе у земљу или не, што изискује константно профилисање и процењивање возача, путника, возила и пртљага у зависности од тога да ли се спроводи минимална или детаљна контрола. Њихова одлука се заснива на подударности, усаглашености и поклапању три фактора, и то: лица, путне исправе и руте. Ови фактори чине троугао у коме не сме постојати ни најмања сумња

између његових саставних страница. Почевши од испитивања путника, кад дође на гранични прелаз, па током даље провере, гранични и царински службеници могу да се сусретну и са новим индикаторима ризика организованог криминала које би требало решити пажљивим постављањем додатних питања.⁵¹⁹

3.1.2.1.1. Процедуре на граничним прелазима за друмски саобраћај

Циљ граничне контроле је контрола лица и путних исправа, контрола превозног средства и контрола ствари која се врши на подручју граничног прелаза у вези са намераваним преласком државне границе или непосредно након што је извршен прелазак државне границе и друга контрола промета лица, робе, услуга, превозних средстава, животиња и биља преко државне границе.

Прва линија контроле подразумева: проверу важности путних докумената, проверу исправности путних докумената, проверу путних докумената кроз евиденције, утврђивање идентитета лица, проверу испуњености услова за прелазак, проверу у евиденцијама. Друга линија контроле се огледа у: детаљној провери путних исправа, лица, ствари и предмета, сврхе путовања, превозног средства, а примењује се када се приликом контроле на првој линији дође до сумње у исправност документа, идентитет лица или валидност докумената која прате превозно средство или робу (*прилог 14*).

⁵¹⁹ Процена ризика је заснована на критеријуму, који се често јавља у случајевима илегалних имиграција. Зато, на граничном прелазу је могућ следећи сценарио: лице улази у земљу са намером да учествује у неком спортском догађају. На првој контролној линији се испоставља да не поседује лични пртљак, а земља порекла као и његов изглед се поклапају са индикатором ризика, који указује на транзитну тачку за илегалне имиграције. Постоје три очигледна индикатора ризика: рута, недостатак личног пртљага и држављанство или порекло. Лице се подвргава детаљној провери на другој контролној линији. На основу података на карти и информација добијених од превозника, откривено је да му се пртљак загубио грешком авио-превозника током пута. Успостављањем контакта са организаторима спортског догађаја разјашњава се сврха његовог доласка. Током разговора, јавља се још један индикатор ризика. Путник показује позивно писмо особе, која је у више наврата у протеклим годинама, позивала тзв. “спортисте” да учествују у различитим спортским догађајима, са стварним циљем транзитирања у другу земљу ради тражења азила. До овог индикатора ризика долази се преко датотеке, након укуцавања имена у њу. У овом случају, гранични полицајац није задовољан резултатима добијеним из три очигледна индикатора ризика, и жели да дође до што више детаља на основу сопствене интуиције и својих сумњи. Понекад је неопходно довести у питање добијене резултате и “копати дубље”, бар у случајевима када се нови индикатори ризика појаве за време спровођења контроле.

3.1.2.1.1.1. Контрола лица

Када је у питању супротстављање организованом криминалу, на граничним прелазима, од суштинске важности је знати како проблем организованог криминала функционише у пракси. Међународне организоване криминалне групе располажу најразвијенијим мрежама па су често, у *зависности да ли су њихови припадници извршили кривично дело у земљи или беже из земље у којој је већ извршено кривично дело*, повезане са проблемом коришћења лажних идентификационих докумената. Откривање припадника организованих криминалних група је све компликованије, што борбу против организованог криминала чини тежом, а захтева и неопходност мултидисциплинарног приступа.

Методe легалног преласка државне границе на граничном прелазу и коришћење законских погодности углавном користе све организоване криминалне групе које се баве различитим облицима кријумчарења, као и трговине људима. Најповољнија погодност за њих је непостојање визног режима, који ће они обилато користити. Уколико је за улазак у земљу потребна виза, кријумчари и трговци људима ће покушавати да их прибаве преваром, користећи углавном лажну документацију или представљајући лажну намеру, која се тешко проверава, а најкарактеристичнији случајеви су: лажни туристички аранжмани, фингирање посла ради добијања виза, склапање фиктивних бракова и фиктивна усвојења деце.⁵²⁰

Технике за њихово откривање требало би да се користе у комбинацији са принципима за процену ризичних путника. Будући да је из великог броја откривених случајева организованог криминала могуће издвојити одређени шаблон, у пракси се користе посебне технике за разликовање *критичних елемената и индикатора упозоравања* који могу указивати на идентификацију припадника организованих криминалних група. Три кључна критична елемента за процену ризика и идентификацију припадника организованих криминалних приликом прелазака државне границе, на граничним прелазима, за копнени, водени и ваздушни саобраћај, су: *план пута (руте), карте и понашање*.

⁵²⁰ Крунић, Р.: Илегалне миграције, *Безбедност*, бр. 2, Београд, 2005, стр. 257.

Када је у питању *план пута* пракса показује да већина “обичних” путника поседује карте у оба правца. Коришћење карте у једном правцу изазива сумњу јер је скупља. То би могао да буде показатељ да носилац лажног пасоша покушава да уђе у земљу одредишта. Такође, руте које немају смисла, транзитирање у случају када постоји директна рута, кружне карте ка и из трећих земаља и ангажовање путних агената из трећих земаља могу бити индикатори да лица припадају организованим криминалним групама или су њихове жртве.

Организоване криминалне организације имају “сигурне куће или уточишта” које путници морају да напусте чим се укаже слободна *карта*. Да би избегли откривање, на граничном прелазу, карту купују на шалтеру због чега субјекти безбедности граница нису у могућности обавити детаљне контроле. Карта купљена у земљи, која није путникова земља порекла, би могао да буде показатељ злоупотребе, будући да путник често не борави или не живи у земљи која је издала пасош. Најскупље карте, ипак, омогућавају измене у последњем тренутку. Понекад се користе и бизнис карте да би били мање сумњиви приликом контроле. Са становишта кријумчарења људи, као облика организованог криминала, два феномена су посебно занимљива: невезане карте за “чланове породице” и везане карте (са узастопним серијским бројем) за лица која нису ни у каквој вези.

Пракса граничне полиције показује да се, у основне индикаторе које испољавају припадници организованих криминалних група, приликом прелазака државне границе на граничним прелазима, убрајају:

- “*говор тела*” који, у суштини, представља сваки свесни или несвесни покрет дела тела којим се преноси нека емоционална порука (општа укоченост тела, пренаглашени покрети, тапкање, савијање колена, учестало прекрштање и спуштање ногу и сл.);⁵²¹

- *језик* (да ли путник говори језиком из коришћеног идентификационог документа; ако путник тврди да је становник ЕУ, да ли говори језиком који се

⁵²¹ Нека истраживања (Кулић, Д.: Кријумчарење преко државне границе – методика откривања истрага, *Безбједност, полиција, грађани* бр. 2, Бања Лука, 2006, стр. 785.) су показала да се само 7 % поруке преноси ријечима и њиховим граматичким распоредом, 38 % се преноси гласовним невербалним знаковима (глас, јачина, брзина говор итд.), док се 55 % поруке преноси невербалним средствима типа “говора тела”.

користи у земљи у којој живи; уколико је натурализован, да ли говори језиком земље у којој је рођен и сл.);

- *идентификација* (уколико постоји било каква сумња у вези са путниковим идентификационим документом, или је потребно спровести детаљнију проверу, субјекти безбедности граница могу затражити додатну, секундарну документацију односно личну карту, возачку дозволу, дозволу боравка, радну књижицу, студентски индекс, кредитну картицу; путници, који поседују превише докумената, такође, могу изазвати сумњу; криминалци често за прелазак границе користе више пасоша за улазак и излазак из земље);

- *пасивно понашање* (путник избегава контакт очима; не реагује на постављена питања, покушава да избегне проверу лица, када путује са туђим пасошем избегава старије полицајце или царинике који врше контролу и покушава да стане у ред код млађег, јер га сматра неискуснијим; стаје у ред, који најбрже иде и сл.);

- *претерана кооперативност* (убацивањем током спровођења контроле покушава да скрене пажњу; постављање безначајних питања, која нису од користи; на сопствену иницијативу показује додатну документацију, која изгледа превише добро да би била права: крштеницу/венчани лист, дипломе завршене школе и сл.);

- *нервоза* (видљиви знаци, због којих још више упада у очи, су отежано дисање, дрхтање руку и ногу, исценирано падање у несвест и претварање да им је лоше и сл.);

- *претерана агресивност* (ово може бити техника скретања пажње, када се суочи са неправилностима у исправи; „обојени“ људи обично као аргумент користе расизам);

- *говорништво* (ово је уобичајена појава, када постоји “вођа”, који предводи групу илегалних лица и говори у име групе; он ће покушати да избегне ситуацију у којој неко из групе мора нешто да каже или да одговори граничном полицајцу и царинику или ће се умешати сваки пут када је некеме из групе постављено питање);

- *пртљаг* (путници који иду на далек пут без пријављеног пртљага изазивају сумњу; пртљаг мора да одговара сврси путовања и дужини трајања пута и сл.);

- *одећа* (да ли одећа одговара прилици климатским условима, путниковим послу и социјалним статусу; да ли је одећа одговарајуће величине, да ли група путника носи идентичну, нову гардеробу и обућу исте робне марке); и

- *валута* (да ли путник поседује валуту своје земље порекла/државе коришћеног идентификационог документа и да ли располаже довољном количином готовог новца.

Делатности управљања ризиком у путничком промету, у Управи царина, заснива се пре свега на дефинисању елемената профила ризичног путника и индикатора одлуке за преглед путника. Садашње могућности Информационог система царинске службе не подржавају потребе управљања ризицима у контроли ризичног путника, али увођењем система селекције на основу индикатора ризика и профила „ризичног путника”, уз увођење и црвено – зеленог пролаза, односно система контроле (на међународном Аеродрому “Никола Тесла” у Београду уведен средином 2004. године, друмском граничном прелазу Градина у јануару 2006.године и на граничном прелазу Хоргош, отварањем за саобраћај новог прелаза дана 01.09.2006. године), смањен је број непотребних прегледа, значајно је убрзан промет, обезбеђено је ефикасније управљање материјалним и људским ресурсима, као и ефикаснија контрола путничког промета.

Приликом идентификовања припадника организованих криминалних група на граничним прелазима, веома важна је и сама *техника испитивања* коју спроводе субјекти безбедности граница, а првенствено гранична полиција и царина. Начини на који се постављају питања су важнији од саме садржине. Став који полицајац или цариника, који врше контролу, заузму при првом контакту мора бити такав да не изазива потцењивање. Приликом провере лица, на граничним прелазима, потребно је испоштовати неке основне одреднице, а то су:

- *успостављање професионалног става полицијског или царинског службеника који врши проверу* (први контакт са путником је веома важан; успостављање контакта очима и посматрање путникове реакције; постављање отворених питања, која не захтевају само да или не као одговор; сачекивање

одговора и не прекидање путника; због ограниченог времен постављање само пар нужних питања; учтивост, пријатељска настројеност и сталоженост);

- *придржавање посебних смерница за путнике који путују у групама* (када група путника тврди да путује заједно, важно је водити одвојене разговаре са свима у групи, и то најпре са “вођом” групе, а затим и са сваким чланом понаособ) и

- *правилно “читање путних исправа” и постављање могућих питања* (како се у пасошу налазе бројне информације, много је питања која се могу поставити путницима: питања у вези са претходним путовањима, питања којима проверавате колико путник зна о земљи у којој тврди да живи - географски подаци, знаменитости, већи градови и аеродроми, јавни превоз, спортски догађаји, политика, називи новина, величина/боја новчаница, култура, државна застава, храна и сл.).

Прелазак државне границе припадника организованих криминалних група са туђом путном исправом, односно коришћењем туђега идентитета представља најефикаснији и најлакши начин илегалног преласка државне границе, односно врсту преваре. Документ који лице носи са собом није фалсификован, а лице се претвара да је докуменат којим се идентификује заиста његов. У пракси, приликом појачаног промета путника полицијском службеника, на граничном прелазу, за контролу сваке путне исправе остаје врло мало времена које се мери у неколико десетина секунди. То време није увек довољно да се сагледа да ли је лице чији се пасош контролише баш то које је присутно на контроли. Овакав начин илегалног прелажења због недостатка времена за контролу представља нарочиту погодност лицу које користи туђи идентитет приликом прелажења државне границе. Лица која државну границу покушавају да пређу користећи се туђим идентитетом се често претварају да су: болесна, спавају, јако су говорљива-темпераментна, убрзавају контролу због наводне гужве и журбе, са оним који чекају стварају атмосферу незадовољства због наводно спорог рада полиције, и др. Овакво понашање и реакције путника треба да укажу добро обученом полицијском и царинском службенику да обрати посебну пажњу, као и да контролу обави професионално до краја, у складу са прописима, поштујући при томе личност и достојанство путника.

Сматра се да је у све већем порасту број припадника организованих криминалних група, који из различитих разлога покушавају прећи државну границу са фалсификованим путним исправама или на превару, због тога што већина пасоша и личних карата има софистициране заштитне елементе, па их је све теже фалсификовати. Коришћење “оригиналних” идентификационих исправа чини их тежим за откривање, а исправа која није мењана у техничком смислу, не изазива сумњу. Судећи према ситуацији на терену, и даље се више пажње поклања документу него путнику. Из тих разлога субјекти безбедности граница приликом вршења граничних контрола користе одређене *технике откривања*, као што су: *упоређивање путниковог лика са фотографијом* (приликом провере путника, увек се добро осмотри лик, а након тога, проверава фотографија и идентификациони документ што има две важне предности: прво, добија се на времену и друго, долази до изражаја професионалност полицајца или цариника, који спроводи проверу) и *идентификовање главних тачака и подела лица у шест сегмената* (могу се издвојити шест битних сегмената: уши, део око очију, нос, уста, облик лица и специфична обележја на лицу, који се посматрају као засебне целине).

Такође, приликом процене путне исправе, припадници граничне полиције или царине морају добро да осмотре и остале индикаторе, а не само оне видљиве знаке фалсификовања. Брза провера свих заштитних елемената је врло важна, али увек треба имати у виду да је коришћење оригиналних, али украдених пасоша у све већем порасту, као и исправа које се базирају на сличности носиоца и слике. Постоји неколико кључних тачака у сваком пасошу, које се односе на проверу осталих индикатора ризика. Посебну пажњу би требало обратити на део у коме пише држављанство, орган који издаје исправу, као и место издавања, затим старост фотографије, имиграциони печати и износ и валута плаћених такси односно да ли има нелогичности. На сваком граничном прелазу морају да постоје узорци оригиналних докумената (тзв. специмени), било у изворном или у електронском облику. Сумњиве исправе морају се проверити уз помоћ адекватне опреме: лупе, ретро-рефлектујуће лампе и ултравиолентне светлости. Оригинални симболи у различитим документима могу садржати следећа обележја, као што

су: водени жиг, посебна врста штампе, холограм, оптички варијабилно мастило, сигурносна влакна, микро текст и сигурносне нити.

Након утврђивања исправности путне исправе и идентитета лица, које прелази државну границу, гранични полицајац врши његову *проверу кроз оперативне евиденције* и утврђује да ли је за лицем, по потражној делатности, наложена нека од следећих мера: ХО - хапсити опрезно, Х - хапсити, З - забрана уласка, Н и К - надзор и контрола, ОПИ - одузети путну исправу, СА - саопштити адресу као и друге мере. Приликом откривања лица, по некој од наведених мера, врши се њихово даље законско процесуирање, у зависности од специфичности случаја, односно поступиће се у складу за захтевима из упутства које је дато уз наложену меру и потражни акт.

3.1.2.1.1.2. Контрола возила и пртљага

Многобројна превозна средства, независно од њихове намене и врсте (путничка, теретна, возови, бродови, авиони и сл.), могу веома успешно послужити припадницима организованих криминалних група за сакривање и транспортовање лица, предмета и трагова кривичних дела. Наиме, савремена превозна средства се, захваљујући њиховој конструкцији, користе за преношење и оних предмета који се користе за угрожавање безбедности граница, као што су: оружје, муниција, дрога, фалсификован новац, кријумчарење и трговина људима и друге недозвољене активности.

Да би сакрили предмете, трагове и лица, извршиоци кривичних дела организованог криминала користе све постојеће конструисане просторе у превозним средствима, с тим што понекад за криминалне сврхе, у возилима изграђују и посебна тајна скровишта и „бункере“. Претресању превозних средстава веома често претходи радња прегледања превозних средстава, путника и пртљага, што првенствено зависи од предходно прикупљених информација или сазнања о превозном средству. Прегледу ће се приступити увек у оним ситуацијама када прикупљена обавештења не указују на индивидуално одређено превозно средство које треба претресати већ информације о томе делимично указују (нпр. постоје подаци о времену и месту наилаaska путничког возила којим

се кријумчари нека роба, где имамо податке о врсти возила, земљи из које то возило долази, али не располажемо податком о регистарској ознаци возила), због чега се мора извршити преглед већег броја возила како би овом радњом дошли до возила где је потребно извршити радњу претресања.⁵²²

Приликом предузимања мера за проналажење скривених предмета и лица, у *путничким моторним возилима*, од велике помоћи може бити искуство радника полиције и царине и способност профилисања (анализа) путника на основу којег се одређује којој категорији путник припада, чиме се одређује и даље поступање (*прилог 12*). Да би се профилисање успешно спровело, најбоље је да се преглед возила заједнички врши тако да док цариници врше преглед, гранични полицајци посматрају путнике и возача, покушавајући да уоче знакове узнемираности или неке друге показатеље који могу указати на евентуалну неисправност.

Пракса показује да су ретки они који поседују такав степен самоконтроле да у неуобичајеним ситуацијама реагују потпуно нормално. Обичним куцањем по спољним зидовима аутомобила (вратима, блатобранима и сл.) на основу звука може се доћи до закључка да ли се у аутомобилу налази скривени људи, роба, дрога, оружје, фалсификовани новац и друго (*прилог 12*). Преглед се наставља на бочним страницама возила, када се контролишу предњи блатобран, бочна врата, а затим задњи пртљажни простор и резервни точак (*прилог 15*). Посебна пажња се обраћа простору за резервоар као и делу возила у коме је смештен мотор јер ту постоји велики број места погодних за скривање предмета, као што су уређај за расхлађивање, пречистачи уља, ваздуха, акумулатор и друга места.

Након спољашњег прегледа, приступа се прегледу унутрашњег дела аутомобила којом се обухвата преглед инструмент табле са воланом, предња седишта, задња седишта, наслони предњих и задњих седишта, под возила, кров возила, а посебна пажња обраћа се на шупљине које су са унутрашње стране прекривене тапацирунгом, где се све више покушавају прокријумчарити људи (*прилог 16*). Приликом преледа возила, нарочита пажња се усмерава на свеже обојене делове возила, завртње, свеже премазе, трагове премештања неких делова, јер то могу бити знакови који нам указују да је дошло до демонтажа одређених делова односно израде бункера ради скривања одређених предмета и лица.

⁵²² Кресоја, М.: *Криминалистика за основно полицијско образовање*, Уго-PIRS - Темерин, Нови

За преглед возила најчешће се користе приручни алати за монтирање и демонтирање, разна огледала, батеријске лампе, службени пси и друго. Сматра се да је најбоље да пре приступања прегледа возила лице само изнесе ствари из возила, а да полицајац и цариник, за то време, посматрају његово кретање и понашање, јер лице често несавесно избегава места на возилу где је сакривена дрога, акцизна роба и слично. Приликом вршења прегледа возила гранични полицајац и цариник воде рачуна да се возило не оштети, а на захтев лица које управља возилом издаје се потврда.

У земљама Европске уније, на граничним прелазима постоје специјализоване радионице или гараже у којима се проналазе и утврђују посебни бункери код појединих типова путничких аутомобила и других друмских возила. Да би се пронашла оваква места у каросерији потребно је велико искуство као и познавање конструкције тог типа возила. Међутим, кријумчари су у свом деловању “маштовитији”, па често примењују нове методе кријумчарења, на деловима возила, који до сада нису били карактеристични за досадашњу праксу.⁵²³

Поред путничких моторних возила, као најчешће заступљеног превозног средства, на граничним прелазима, појављују се *аутобуси (прилог 12)*, који због своје специфичности заслужују посебну пажњу у погледу начина поступања приликом контроле путника, путних исправа и прегледа. Аутобуси су погодни за сакривање предмета и лица у већ направљеним бункерима и другим местима самог аутобуса, нарочито на редовним међународним линијама, туристичким линијама и шопинг турама. Након контроле путних исправа, а на основу процене о могућности проналаска лица и предмета, чије је уношење и изношење забрањено, приступа се детаљном односно тзв. противдиверзионом прегледу. За време прегледа потребно је присуство и возача аутобуса, због тога што он стручније отвара поједине одељке и спречава могућност да се касније приговори како су из аутобуса нестали поједини предмети.

Сад, 2006., стр. 334.

⁵²³ Заједничком акцијом СБПОК и Управе граничне полиције од 22.02.2006.године на граничном прелазу "Хоргош", приликом изласка из земље, пронађено је 3 кг хероина у акумулатору путничког возила француске регистрације, којим је управљао наш држављанин.

Преглед унутрашњег дела аутобуса започиње се од инструмет табле, у којој се налазе многобројне конструкционе шупљине, наставља са редом иза седишта возача и сувозача, са посебним освртом на задњи ред седишта. Приликом прегледа пода и плафона где су многобројни поклопци за отварање, потребно је обратити пажњу на оштећења и често одвијане шрафове, огреботине на фарби и скинуту прашине јер то могу бити знакови да је баш ту извршено скривање. После детаљног прегледа унутрашњости аутобуса врши се преглед појединих делова погодних за сакривање предмета: грејачи, вентилатори, светла, подови, командне табле, волан и мењачке кутије. Уз помоћ алата, отварају се међупростори, осветљавају конструкцијске шупљине, испитује хомогеност материјала.

Прегледу *теретних моторних возила (прилог 12)* приступа се након обављене контроле путних исправа и утврђивања идентитета лица, извршене провере пратеће документације за товар који се превози и уписа у интерне евиденције о промету теретних моторних возила преко државне границе. С обзиром на саму конструкцију теретних моторних возила, која је врло погодна за сакривање лица и одређених предмета, прегледу возила приступа се врло темељно и пажљиво почев од кабине, простора за мотор, сандука за алат и опрему, простора предвиђеног за смештај терета, цераде, пломби, као и простора испод каросерије где постоје техничке конструкционе шупљине, у којима се поред одређене робе могу сакривати и лица која покушавају да илегално пређу државну границу. Приликом транспорта преко државне границе, илегалних миграната и жртава трговине људима, углавном се користе камиони контејнерског типа или камиони у међународној шпедицији који су запечаћени.⁵²⁴

Проналазак овако скривених људи је тежак посао јер захтева задржавање превозног средства, преглед и истовар робе, што успорава промет на граничном прелазу. Овај проблем се може решити употребом савремене технике односно

⁵²⁴ Према подацима Царинске службе БиХ, приликом контроле камиона са дуплим строповима и подовима, на граничним прелазима, откривени су простори у које се могло сместити и до 30 људи у лежећем положају. Из праксе Тима за спречавање кријумчарења из Тузле, у таквим просторима уочени су посебни отвори кроз које се могло излазити, а да се не повреди царинска обележја. Још један од карактеристичних примера за трговину људима је и цистерна намењена за то - возач би преузео тако преправљену цистерну са људима, у околини тржнице Аризона, потом би се упутио на гранични прелаз Босански Брод-Славонски Брод, на којем није инсталирана опрема за вагање терета, те преко граничног прелаза Брегане отишао за Словенију, где би на граници са Италијом искрцао жртве трговине људима. Број људи које је могао кријумчарити у овако преправљеној цистрени је око тридесет. Накнада возачу за овакав транспорт била је око 1.000 КМ, по особи.

специјалних сонди, које се кроз мале отворе увлаче у унутрашњост камиона и мерењем количине угљен-моноксида утврђују присуство људи. Такође се и употребом великих рендген уређаја, без истовара, врши преглед унутрашњости камиона.

Осим коришћења наведених средстава, приликом контроле камиона на граничним прелазима, у циљу сузбијања кријумчарења дроге, нарочита пажња се обраћа на спољашње димензије товарног сандука, које се упоређују се унутрашњом запремином због израде сакривених бункера, као и оптерећеност гибњева и гума, а ради лакше и ефикасније контроле полицајац може користити разна помоћна средства као што су: батеријска лампа, огледало, одвијачи, службени пси и друго. О ефикасности овако спроведене контроле возила и пртљага, сведочи чињеница да је у периоду од 2005. до априла 2007. године на граничним прелазима заплењено укупно 290,1 кг опојне дроге (2005. - 107,1 кг; 2006. - 167,3 кг; у првом кварталу 2007. - 15,7 кг).

Према броју реализованих заплена, укупној количини и врсти заплењене дроге, на граничним прелазима, најуспешнија је била Станица граничне полиције "Батровци", на граници према Хрватској, која је 2005. години запленила 94,2 кг дроге или чак 88% у односу на укупну количину, а током 2006. године 89,3 кг или 53% у односу на укупну количину, које се највећим делом односе на хероин. Највећа заплена остварена је средином фебруара 2005. године, када је прегледом комби возила, врањских регистрација, код двојице наших држављана, пронађено 56 кг хероина, изузетне чистоће. Дрога је била сакривена испод тапацирунга и у специјално израђеном бункеру у поду возила. Организатор овог „посла“ осуђен је на 11 година затвора. Такође су у мају 2006. године, на граничном прелазу "Батровци" реализоване две заплене у којима је откривено 48,9 кг хероина. Код држављанина Турске пронађено је и одузето 22,1 кг хероина, а код нашег држављанина (са подручја АП КиМ) 26,8 кг хероина. Са интензивирањем кријумчарења опојне дроге хероин преко овог граничног прелаза, настављено је и у септембру 2006. године, када су реализоване још две заплене. Код нашег држављанина (са подручја АП КиМ) пронађено је и одузето 26,2 кг хероина, док је код држављанина Македоније заплењено 12,7 кг хероина. Такође, и у првом

кварталу 2007. године, на граничном прелазу "Батровци", у путничком возилу, којим је управљао држављанин Црне Горе, пронађено 3,1 кг хероина.

Према укупној количини одузетог хероина, значајни резултати остварени су и на граничном прелазу "Прешево", на граници према Македонији, када је при покушају уношења у нашу земљу заплешено 20,3 кг хероина. Ова количина хероина реализована је у две заплене: од држављанина Македоније одузето је 15,7 кг, а од нашег држављанина 4,7 кг. У посматраном периоду, већа количина хероина заплешена је и на граничном прелазу "Рибарци", на граници према Бугарској када је, при покушају илегалног уласка у нашу земљу, непознато лице откривено и приликом бекства у Републику Бугарску одбацило торбу у којој се налазило 5,4 кг хероина.

Кад је у питању кријумчарење природних дрога, у периоду 2005.-2007. године на граничним прелазима реализоване су три заплене у којим је одузето 4,6 кг марихуане. Током 2005. године, на граничном прелазу "Батровци" код нашег држављанина пронађено је 1,6 кг марихуане, док је на граничном прелазу "Бачки Брег", на граници према Мађарској, код црногорске држављанке заплешено 1,1 кг марихуане. У 2006. години, контролом на граничном прелазу "Келебија" заплешено је 1,9 кг марихуане, сакривене у аутобусу. На осталим граничним прелазима одузете количине марихуане су резултат великог броја мањих заплена, што указује на слабије резултате граничних прелаза на откривању илегалног промета опојне дроге марихуана (*прилог 12*).

Заплене синтетичких дрога, пре свега екстазија, реализоване у посматраном периоду, указују да се веће количине и ове дроге кријумчаре преко граница наше земље, иако не тако масовно и организовано као што је случај са хероином. У посматраном периоду, на граничним прелазима је заплешено укупно 3.539 екстази таблета. Током 2005. године, реализоване су две заплене. На граничном прелазу "Прешево" заплешене су 323 таблете екстазија, док су на граничном прелазу "Батровци", приликом контроле путника у аутобусу, у личном пртљагу нашег држављана, пронађене 1.864 екстази таблете. Ова заплена екстази таблета представља и најбољи резултат остварен у посматраном периоду. И у првом кварталу 2007. године, на два гранична прелаза, реализоване су две заплене у којима је пронађена 991 екстази таблета. На граничном прелазу "Мали

Зворник", на излазу из Републике Србије, код држављанина БиХ, заплењено је 445 екстази таблета, док је на граничном прелазу "Прешево", на излазу из земље, код холандског држављана, пронађено 546 екстази таблета, тежине око 128 грама.⁵²⁵

Иако повезивање кријумчара не познаје границе, нека правила ипак постоје. На такозваном балканском путу дроге углавном су ангажовани странци, али пореклом са Косова, из Албаније и Турске. Њихови помагачи су држављани Србије. Опијате, оружје, текстил и све што стиже у Србију преко границе са Косовом преносе кријумчари из Врања, Прешева и Бујановца. Робу коју покушавају да унесу са запада, махом преко Мађарске, углавном раде наши држављани на привременом раду у иностранству, повезани са особама у Србији. Већину кријумчарења, према нашим границама, врше наши држављани и кријумчари из региона. Заједничко им је не само партнерство у кријумчарењу, већ и понашање када их гранични полицајци и цариници ухвате. Изненађени су и увек све негирају. Они који преносе дрогу су искусни кријумчари и знају да се сналазе у тим ситуацијама. Врло добро познају правила, смене, знају где су рендген-уређаји за откривање, где је ванредна контрола и слично.

3.1.2.1.2. Процедуре на граничним прелазима за железнички саобраћај

Међународни железнички саобраћај подразумева превоз путника, пртљага, робе, експресне робе и поштанских пошиљки *агенцијским, путничким и теретним возовима*, између две или више држава (*прилог 12*). Због одређених специфичности, које се односе на обим и конструкциону сложеност, возови криминалцима пружају изванредне могућности за кријумчарење људи и роба у већем обиму.

Приликом спровођења контролних процедура, мора се имати у виду да је време задржавања воза, на граничном прелазу за железнички саобраћај, ограничено, па из тог разлога мора постојати стална комуникација и сарадња

⁵²⁵ Осим наведених заплена наркотика, треба поменути и заплону на граничном прелазу "Батровци", када је приликом контроле техничких шупљина путничког возила, којим је управљао држављанин Републике Словачке, пронађено је 14,9 кг "Ефедрин" таблета, које се користе као сировина за производњу синтетичке дроге "Амфетамин".

субјеката безбедности граница. Редослед контроле је исти као и у друмском саобраћају, што значи да на улазном возу контролу врше прво радници граничне полиције, а затим царине, док је код излазног воза поступак обрнут. За контролу воза увек важи правило да се она врши од локомотиве према последњем вагону, без обзира да ли се ради о улазном или излазном возу, што значи да се прво врши контрола возног особља па онда осталих путника у возу (*прилог 17*).

Агенцијски воз представља врсту међународних возова који саобраћају између две или више држава и за које није одређено заустављање на унутрашњим станицама, већ само у пограничним железничким станицама и крајњем одредишту. Контрола путних исправа у агенцијским возовима се врши на тај начин што агенција, односно представник агенције-вођа пута, по приспећу воза у станицу, доставља списак путника у возу радницима граничне полиције који, приликом контроле путних исправа, врше упоређивање са добијеним списком путника (чији се један примерак задржава). Уколико се утврди да нису сви путници са списка у возу, лица која нису присутна прецртавају се са списка.

Контрола *путничких возова* започиње прегледом возног особља у локомотиви, а потом гранични полицајци улазе у први вагон иза локомотиве и почињу са контролом путника. Вођа смене улази у први купе у којем се налазе путници, док други полицајац улази у наредни купе и тако редом. Контрола путних исправа врши се на тај начин што полицајац једном ногом закорачи у купе док му друга остаје у ходнику, а леђима се ослања на врата купеа, јер оваквим положајем има могућност визуелне контроле купеа и ходника. Полицајац који врши преглед мора бити стручан у смислу познавања шупљина у плафону,⁵²⁶ зидовима вагона и осталих конструкционих шупљина, које се користе за скривање лица у покушају илегалног прелажења границе, као и преноса разне робе чије уношење-изношење није дозвољено. С обзиром да је ограничено време задржавања воза у железничкој станици прегледи се врше упоредо са пасошком контролом.

⁵²⁶ На међународном железничком прелазу Шид, приликом вршења против-диверзионог прелета плафонског простора у међународном путничком возу, на релацији Минхен-Београд 15.03.2003. године, лакше је повређен припадник граничне полиције. Наиме, приликом контроле плафонског простора, у ходнику воза, на граничног полицајца који је покушао отворити наведени простор, ради контроле, обрушило се лице Т. Р. Накнадним проверама и на основу обављеног разговора са Т. Р., утврђено је да се ради о румунском држављанину, без транзитне визе.

Контрола *теретног воза* почиње од локомотиве и прегледа докумената возног особља након чега следи спољни обилазак теретног воза, а у циљу спречавања илегалног уласка односно изласка лица, као и жртава тровине људима, при чему се посебна пажња обраћа на конструкционе шупљине и празне вагоне. Ради лакше и ефикасније контроле, гранични полицајац може користити и помоћна средства као што су лампе, одвијачи и друго. Уколико се спољним прегледом утврди да на затвореним вагонима са робом нема иностраних железничких или царинских пломби или су оне оштећене, надлежна царинска испостава заједно са пограничном железничком станицом комисијски утврђује стање и о томе саставља записник.

Контрола возова на међународним железничким граничним прелазима, има велики значај са становишта борбе против организованог криминала јер припадници организованих криминалних група, покушавајући да избегну контролу граничних служби, често користе возове да би нелегално прешли државну границу или да би кријумчарили људе и дрогу. Када је у питању кријумчарење дроге криминалци користе теретне возове јер имају велики број шупљина и отвора, а дрога се шаље без пратиоца и преузима у месту приспећа воза. Велике количине марихуане у Србију улазе из Албаније, преко Скадарског језера. Она се из Црне Горе најчешће транспортује возом према Београду и даље према Мађарској. На то указују и реализоване заплене: у једној од њих је 2004. године у Пријепољу пронађено и одузето 163 килограма марихуане, а у другој је 2005. године у истом граду пронађено и одузето 10,3 килограма те дроге. О томе сведочи и заплена из марта 2007. године на граничном прелазу "Димитровград", када је у међународном возу на релацији Софија-Београд, пронађено 4,7 кг хероина.

3.1.2.1.3. Процедуре на граничним прелазима за речни саобраћај

Међународни речни саобраћај обухвата пренос ствари и лица правилима речног саобраћаја са територије једне на територију друге државе. У Републици Србији међународни речни саобраћај одвија се на рекама Дунаву и Тиси, док су остале реке резервисане искључиво за домаћа пловила. С тим у вези, постоје

гранични прелази у Бездану, Апатину, Великом Градишту, Голупцу, Текији, Кладову, Доњем Милановцу и Прахову, преко којих се врши прелажење државне границе у међународном речном саобраћају.

Пловни објекти су доста сложени за прегледе и претресање, што опет зависи од врсте пловила, броја лица на пловилу, врсте, обима и распореда терета, с једне стране и предмета прегледа и претресања, односно онога шта се претресањем тражи с друге стране. Најпогоднија скровишта на броду су: доњи део брода који је преграђен читавом дужином брода, простори испод и поред главног и споредног мотора, као и отвори на моторима, пролази између складишта и мотора, тунел бродске осовине, међупростор између хладњака, магацин за потрошни материјал на палуби и крми, двоструки зидови у кабинама, салонима и ходницима, чамци за спасавање, простор за смештај појасева за спасавање, противпожарни уређаји као и шупљине и канали за спровођење инсталација.⁵²⁷

Код *путничких бродова* контрола путника се врши по кабинама, а контрола чланова посаде комбиновано по кабинама и у салону брода. У самој контроли, поред припадника граничне полиције, учествују и радници Управе царина, капетаније пристаништа, а по позиву и други инспекцијски органи. Царински радници врше преглед пријављене робе, у коме учествују и радници граничне полиције, док радници капетаније врше увид у документацију техничке исправности пловног објекта, процењују степен безбедности прилаза, и установљавају хаварију и оштећење пловних објеката. Контрола ове врсте бродова, због сложених конструкционих специфичности, често се врши уз употребу службених паса (*Прилог 18*).

Контрола на *теретним бродовима* врши се по кабинама и у салону брода. На улазним бродовима се повремено организује појачана контрола са повећаним бројем субјеката безбедности граница, а на основу претходних сазнања о недозвољеним активностима. Када се дође до сазнања да су чланови посаде неовлашћено пристајали ван места предвиђених за пристајање пловила или да су укрцавали или искрцавали чланове посаде, врши се или контраревизија (поновни преглед) већ контролисаног брода, која је усмерена на откривање прекршаја или

⁵²⁷ Кресоја, М.: *исто*, стр 338.

других казнених дела. Време вршења контраревизије, као и мере и радње које су предузимане према члановима посаде и пловилу, уписују се у бродски дневник и оверавају печатом.

Приликом контроле пловила на поморским граничним прелазима, процедуре су исте као на речним, с тим да се на поморским граничним прелазима углавном ради о контроли теретних бродова, односно контроли запечаћених контејнера који се транспортују.⁵²⁸ Заплене кокаина последњих година, на граничним прелазима за поморски саобраћај, индицирају да је активиран и директан пут кријумчарења кокаина из земаља Јужне Америке, поморским или речним путем, преко земаља западног Балкана до наше земље, а потом даље ка западној Европи. Ову тврдњу недвосмислено потврђују и велике заплене кокаина које су извршене, на пример у лукама у Хрватској и то у 1997. године у Ријечи кад је заплењено 557 кг кокаина, и у 2000. години кад је заплењено је 241 кг кокаина. Велике заплене периодично су извршене и на подручју других држава у региону југоисточне Европе. Тако је нпр. у 2004. године у заједничкој акцији полиција Србије и Италије, у италијанској луци у Барију заплењено око 200 кг кокаина.

У пракси наше граничне полиције и царине, када је у питању супростављање организованом криминалу, највећи број откривених случајева на граничним прелазима за речни саобраћај био је повезан са кријумчарењем високоакцизних роба, и то нафтних деривата, као и великих количина цигарета, а на делу државне границе према Румунији.

⁵²⁸ Када су у питању страна искуства у спровођењу процедура на граничним прелазима за поморски саобраћај, према подацима ФБИ у јулу 2000. године, у две одвојене акције, амерички гранични полицајци и цариници су, заједно са припадницима Агенције за борбу против дроге (DEA), у запечаћеним контејнерима на бродовима који су се из луке у Мајамију кретали ка Колумбији, пронашли 15 милиона долара (први пут заплењено 9 милиона долара, а други пут 6), који је био намењен колумбијском наркокартелу Kali, јер је зарађен продајом дроге у САД. Новчанице су биле запаковане у новим ТВ апаратима, касетфонима, звучницима и другој техничкој опреми, на тај начин што су се из њих вадиле унутарњи делови и стављали упаковани свежњиви новца у различитој вредности. Тако упаковани апарати враћани су оргиналне пакете техничке опреме. Наведено према – *Organized Crime*, ILEA, Budapest, 2010.

3.1.2.1.4. Процедуре на граничним прелазима за ваздушни саобраћај

Међународни ваздушни саобраћај (*прилог 12*) обухвата пренос ствари и лица ваздухопловима цивилног саобраћаја са територије једне државе на територију друге државе. Карактеристике савременог ваздушног саобраћаја су:

- убрзани развој ваздухопловне технике;
- примена ваздухоплова великих капацитета носивости;
- велики радијус кретања у ваздуху; и
- брза и ефикасна транспортна услуга по релативно ниској цени.

Као гранични прелаз за међународни ваздушни саобраћај, аеродром представља копнену или ваздушну површину са маневарским површинама, платформама, објектима, уређајима и постројењима, намењеним за безбедно кретање, полетање, слетање и боравак ваздухоплова. Најважнији делови аеродрома са аспекта међународног саобраћаја су пристаниште, које представља аеродром или део аеродрома оспособљено и отворено за јавни превоз у ваздушном саобраћају и платформа, која служи за прихват и отпрему ваздухоплова, путника и ствари, снабдевање ваздухоплова горивом, паркирање и одржавање ваздухоплова.

Поред пасошке контроле, врло важну и по безбедност аеродрома и ваздухоплова, битну улогу има поступак контадиверзионе контроле (КДК), коју изводе посебно обучени припадници граничне полиције, радници јавног саобраћаја (оператери) и припадници Управе царина, који врше контролу одвојеног пртљага, након доласка ваздухоплова. Део њихових послова су у вези и са контролом прописаних мера “Ground operations manual” (GOM), који је усклађен за поступке запослених радника на свим аеродромима у свету. Контадиверзиона контрола ручног пртљага и путника врши се преко проточног рендген-уређаја са екраном, метал-детекторских врата, ручног метал-детектора и физичким прегледом. Контрола ваздухоплова врши се ручним метал-детектором, визуелним прегледом и помоћу службеног пса (*Прилог 19*). Као додатна мера која има за циљ појачану контролу безбедности ваздухоплова користи се и мера која се спроводи путем препознавања одвојеног пртљага на пристаничној платформи пре уласка путника у ваздухоплов, а по систему нумеричке идентификације.

Ради веће безбедности путника и ваздухоплова, неретко се спроводе и акције појачане контроле, као и повремене блокаде прилазних путева аеродрому, с циљем контроле возила и возача који долазе односно одлазе, са подручја аеродрома. Такође, размена информација са другим царинским администрацијама и великим европским аеродромима (попут аеродрома „Шарл де Гол” у Паризу), омогућава да се анализа и процена сваког путника обавља пре уласка у авион, тако да они најризичнији и не уђу у летелицу.

У авиону постоји могућност сакривања разних предмета, кријумчарене робе, дроге и оружја, фалсификованих новчаница и путних исправа (*Прилог 12*), експлозивних направа и других опасних средстава, посебно ако су мањег обима. Зато је све чешће потребно претресањем авиона, без обзира што постоји стална контрола путника и пртљага у аеродромским пристаништима и зградама. У самом авиону и са његове спољашне стране постоје велике могућности за сакривање разноврсних предмета, без обзира на доста ограничен и рационално искоришћен простор. Веома су погодна места и конструкцијске шупљине које се налазе изван трупа авиона, а отварају се без употребе кључа или одвртача, а унутар авиона: пртљажник, седишта, тоалет просторије, место предвиђено за смештај точкава итд. У новије време се све више користе мали приватни авиони за кријумчарење робе, пре свега од стране њихових власника. Ови авиони често прелазе нашу границу са уредним исправама али и са кријумчареном робом у великим количинама.

Припадници граничне полиције и царине, поред свих важећих прописа по којим се поступа на осталим граничним прелазима, своје послове и задатке обављају и у складу с прописима који су примерени активностима на аеродрому. Са становишта супростављања организованом криминалу, а нарочито илегалним миграцијама и кријумчарењу дроге, аеродроми имају важну улогу.⁵²⁹ Мање

⁵²⁹ Према Извештају МУП РС, Управе граничне полиције о трговини људима, у априлу 2004. године, организована криминална група кријумчара и трговаца људима из Дубаија је покушала да преко аеродрома Београд отвори канал за пребацивање кинеских држављана. У ту сврху користили су фалсификоване јапанске пасоше, у којима су вршили замену корица са фотографијама. У првом случају покушали су да пребаце групу од 8 кинеских држављана са наведеним фалсификатима јапанских пасоша. Откривени су из разлога што имена у пасошима нису била јапанска већ кинеска. Очито су кријумчари мислили да су гранични полицајци неупућени у разлику између јапанских и кинеских имена и да то неће бити откривено. Истог месеца покушали су још две групе да пребаце, с тим што су у другој групи исправили грешке са кинеским именима, али су такође били откривени прегледом пртљага, где су им пронађени

количине дроге се, преко аеродрома, транспортују и у природним шупљинама људског тела или чак у појединим органима. Илустративан је случај из 2006. године, када је држављанин Перуа, који је допутовао из Милана на аеродром "Никола Тесла", због неиспуњавања услова за улазак на територију Републике Србије, задржан у транзитном делу аеродрома, где му је позлило. Након хируршког захвата, из црева су извађене 72 капсуле цилиндричног облика са садржајем за који је вештачењем утврђено да је опојна дрога кокаин, тежине 968,4 грама. О неспорној чињеници да се кокаин кријумчари ваздушним саобраћајем до наше земље, а потом даље на запад, потврђује и заплена из 2005. године, када је на аеродрому "Никола Тесла", код двојице наших држављана, који су допутовали из Мексика, у дуплом дну кофера пронађено 4,1 кг кокаина, али и бројни други.

3.1.2.2. Специфичности процедура у пограничном подручју

Чињеница је да се на пограничном подручју манифестују многобројне индиције разноврсних облика организоване криминалне делатности, које, уколико се адекватно региструју и анализирају, могу послужити како за унапређење даљег тока криминалистичке обраде одговарајућих линијских служби тако и за обезбеђење доказа важних за кривични поступак. Могућност њиховог коришћења зависи пре свега од способности припадника, првенствено граничне полиције и царине, да уоче, протумаче, документују и проследе такве информације служби надлежној за сузбијање организованог криминала.

Посебности кривичних дела организованог криминала извршених у пограничном подручју одређују карактеристике овог облика криминала, што у знатној мери отежава рад на његовом спречавању и сузбијању. Дакле, говорити о прекограничном криминалу, а не дати му атрибут организованог, готово је немогуће, управо зато што је то једна од најважнијих карактеристика овог криминала. Криминалци данас користе методе и технологију, али и у великој мери учествују у економским структурама. Зато треба имати у виду отвореност

телефонски именици на кинеском језику, који се разликују од јапанског. Наравно, откривени су и трећи пут по методу фалсификовања исправа, након чега су одустали од покушаја да преко аеродрома "Београд" пребаце мигранте и жртве трговине људима. Накнадном разменом података, са имиграционим официрима других земаља, дошло се до сазнања да је овај метод, после Београда, коришћен на аеродрому у Мадриду, ради уласка у Шпанију.

граница, као и то да Европска унија жели да следи демократске принципе и да истовремено жели да створи одговорну и ефикасну полицију, као ефикасан начин супротстављања овој врсти криминала.⁵³⁰ Да би се смањио ризик кријумчарења дроге, оружја, људских органа, крадених аутомобила, цигарета, алкохолних пића и слично мора се појачати контрола на границама, која се врши се у складу са специфичностима пограничних подручја.

Основни извор сазнања о извршењу кривичног дела организованог криминала, у пограничном подручју, представља оперативна делатност субјеката безбедности граница, првенствено граничне полиције и царине, уз посебно коришћење оперативних веза и убацивање у криминалне организације. При откривању ових кривичних дела гранична полиција примењује криминалистичко-тактичке и криминалистичко-техничке мере и радње као и код других кривичних дела, и то: прикупљањем претходних обавештења, вођењем информативних разговора, праћењем, осматрањем, провером, прегледом, увидом у одређену документацију, провером алибија, утврђивањем идентитета, потражном делатношћу, контролом одређених категорија лица, објеката и пунктова, хемијским клопкама, полиграфским тестирањем и слично. Такође, нужна је и примена и других метода који су наменски предвиђени за откривање ових кривичних дела, као што су специјалне истражне технике, тј. контролисана испорука, склапање симулованих правних послова, прикривени иследник и сведок сарадник.⁵³¹

Када је у питању супростављање организованом криминалу, субјекти који обављају послове обезбеђења државне границе су дужни да делују усклађено, као и да остварују и пружају међусобну сарадњу и помоћ. Гранична полиција обезбеђује државну границу и контролише кретања и боравак лица уз државну границу у близини граничне линије и дубини територије или комбиновано ван насељених места и граничних прелаза ради спречавања неовлашћеног прелажења границе и повреде граничне линије, кријумчарења и других кривичних дела, а на рекама и ради недозвољене пловидбе, недозвољеног риболова и других законом

⁵³⁰ Кресоја, М.: Организовани криминалитет у пограничном подручју - стање и мере заштите, *Зборник радова са научног скупа о организованом криминалитет - стање и мере заштите*, Полицијска академија, Београд, 2005., стр. 409.

⁵³¹ Бошковић, М.: *исто*, стр. 296.

забрањених радњи. Осим граничне полиције, у систем обезбеђења укључене су и друге линије рада МУП Републике Србије, свака у свом делу надлежности, уз обавезу усклађивања деловања и остваривања потребног нивоа сарадње и заједничког рада.

С обзиром на конфигурацију терена, физичке димензије и комуникацију, успешно обезбеђење државне границе могуће је само уколико се поред мера у саму граничну линију, оперативне мере предузимају и у унутрашњости државе. Надзор државне границе ван граничних прелаза, односно у пограничном подручју, треба усмерити у три правца:

- контрола кретања уз државну границу (електронски надзор, патролирање, заседе);

- оперативно-тактичке и техничке мере поред границе и у приграничном подручју (на безбедносним секторима, рад патрола на комуникацијама, безбедносне акције) и

- оперативно-тактичко деловање у унутрашњости Републике Србије.

Обезбеђење државне границе, које има за циљ супростављање прекограничном организованом криминалу, у пограничном подручју, а може бити редовно и појачано. *Редовно обезбеђење државне границе* спроводи се свакодневно и када стање на граници не захтева предузимање посебних мера и поступака. *Појачано обезбеђење државне границе*, у целини или на појединим њеним деловима, предузима се када се основано претпоставља или се располаже подацима да појединци или одређене криминалне групе могу покушати бекство преко границе.⁵³²

Сам начин обезбеђења државне границе заснива се на линијско-дубинском концепту који подразумева ангажовање снага и средстава и на граничној линији и на оптималној удаљености од граничне линије, односно у дубини територије државе, а степен ангажованости снага зависи од конфигурације терена, саобраћајне инфраструктуре, безбедносне процене и анализе ризика, степена угрожености безбедности и слично. У принципу, државна граница се, без обзира

⁵³² Појачано обезбеђење државне границе предузима се и у следећим случајевима: при изазивању тежих и бројнијих инцидената на граници; када се располаже подацима или кад постоји оправдана сумња да ће у нашу земљу бити убачене диверзантске и терористичке групе; у време значајнијих политичких догађаја у земљи и иностранству и када захтевају интереси обезбеђења високих државних руководиоца.

на начин обезбеђења, обезбеђује даноноћно и непрекидно уз примену најцелисходнијих мера и тактичких поступака у организацији и вршењу службе. Међутим, због организованог криминалног деловања, на појединим деловима државне границе може се одступити од наведеног принципа, па се у складу са анализом ризика може организовати обезбеђење границе само у одређеном периоду дана или недеље.

Организоване криминалне групе у пограничном подручју често се користе илегалним преласцима преко државне границе у виду: избегавања законских обавеза и одговорности (непоседовање путних исправа и виза) и кријумчарења људи, дроге, оружја, акцизних роба и слично. Потребно је напоменути, да је велики број илегалних прелазака почињен од стране лица која су на легалан начин ушла у Србију, а ухваћени су приликом илегалног изласка из земље, у покушају даљег одласка према западно европским земљама (у највећем броју то су држављани Молдавије, Кине, Ирака, Авганистана, Туниса, итд). У периоду 2000.-2005. године, на територији Републике Србије откривено је 8.974 страна држављана који су у нашу земљу ушли на илегалан (недозвољен) начин. Већина њих били су економски мигранти који су кренули илегалним каналима ка земљама Европске уније, где би тражили азил или би илегално радили, а организатори ових илегалних прелазака били су припадници организованих криминалних група, најчешће из пограничног подручја. Да овако ефикасно деловање граничне полиције у пограничном подручју има и значајан утицај на смањење трошкова земаља ЕУ у сузбијању илегалних миграција говори и податак да наведени страни држављани нису заустављени на свом путу илегалних миграција, преко територије наше земље, трошкови земаља ЕУ који би имали за њихово збрињавање и повратак у матичне земље била би око 90 милиона еура.

Ригорознија примена Закон о странцима, уз поштрени визни режим, и ефикасније деловање граничне полиције, битно је допринела смањењу броја странаца који на описани начин користиле територију Србије. Међутим, организоване криминалне групе и даље у потпуности покривају област илегалних миграција користећи иновирани методе рада и прилагођавајући се новонасталим условима.

Ради спречавања забрањеног илегалног преласка границе, промета и саобраћаја преко границе, повреда државне границе и спречавања прекограничног организованог криминала у пограничном подручју, полицијски службеници граничне полиције предузимају следеће мере:

- проверу идентитета лица које се крећу изван насељеног места и јавног пута у

непосредној близини границе, односно лица за које се посумња да намерава да изврши незаконит прелазак преко границе;

- довођење лица у просторије станице граничне полиције или полицијске испоставе ради утврђивања идентитета;

- предају лица надлежном органу или инстанци, ако постоји сумња да је незаконито прешло границу, односно извршило кривично дело за које се гони по службеној дужности;

- привремено одузимање оружја, муниције и других опасних материја и задржавање до предаје надлежном органу, односно окончања прекршајног или кривичног поступка против лица;

- употребу средстава принуде у складу са законом и другим прописима ради спречавања насилног преласка границе или савладавања отпора или спречавања бекства лица које је незаконито прешло границу, односно извршило кривично дело за које се гони по службеној дужности; и

- остварују потребан ниво међународне сарадње са суседним пограничним органима (органима суседне државе) и на прописани начин (брза размена информација, одржавање састанака, организовање заједничких мешовитих патрола ...).

Дакле, главни задатак оваквих мера на обезбеђењу границе је сузбијање прекограничног организованог криминала и предузимање мера према особама које су на незаконит начин прешле границу, а чији су организатори криминалне групе различите мрежене структуре.

Наравно, и у овом делу посла субјеката безбедности граница постоје одређени стандарди у погледу оптималног броја ангажованог људства, процедура, метода, опреме и сарадње. Да би ефикасно супроставили организованом криминалу, у пограничном подручју, а нарочито илегалним миграцијама, субјекти

безбедности граница морају бити обучени и опремљени техничким средствима (оптоелектронским системима, уређајима за ноћно осматрање, радарима, сензорима и др.), а прекогранична сарадња са суседним пограничним органима мора бити интензивна и на највишем нивоу (*Прилог 20*).

Такође, успостављање партнерског односа с грађанима, у пограничном подручју, има велики значај у откривању и разјашњавању кривичних дела организованог криминала. Један од облика активног учешћа грађана јесте одржавање заједничких састанака на којима они могу непосредно помагати граничној полицији, у вези са расветљавањем конкретних кривичних дела уважавајући, наравно, начело чувања службене тајне у мери у којој је то неопходно. У супротстављању организованом криминалу такав начин сарадње с грађанима има посебан значај јер спречава појаву корупције у граничној полицији и другим субјектима безбедности граница, чиме се отежава деловање организованих криминалних група које неретко корупцијом појединих граничних или царинских службеника, на нижим нивоима организационе структуре (станица граничне полиције или царинарница), настоје да обезбеде и сачувају своју илегалну делатност од кривичног гоњења, а најчешће илегалне трговине опојним дрогама, оружјем, људима и слично.

3.1.2.3. Мере према страним држављанима

Када је у питању предузимање репересивних мера, на државној граници, према страним држављанима потенцијалним или регистрованим извршиоцима кривичних дела организованог или других облика криминала, битно је истаћи и да су чланом 11. Закона о странцима дефинисани услови за *одбијање уласка* ове категорије лица у Републику Србију. Полазећи од тога, наша Влада је 10.09.2009. године усвојила и посебну Уредбу о ближим условима за одбијање уласка странаца у Републику Србију. Ова Уредба предвиђа да ће се странцу одбити улазак у Републику Србију ако надлежни субјект безбедности границе (гранична полиција), увидом у одговарајуће евиденције међународних преступника, утврди да се странац у њима води као међународни преступник. На основу података из евиденција служби безбедности и у складу са потврђеним међународним

уговорима, службеници граничне полиције ће странцу одбити улазак у нашу земљу, у следећим случајевима:

- када учествује у активностима финансирања, планирања, припремања, подржавања или извршавања кривичних дела прекограничног организованог криминала или је припадник организоване криминалне групе која се бави овим видом криминала, и

- када учествује у активностима финансирања, планирања, припремања, подржавања или извршавања терористичких аката уперених против других држава и њихових грађана или је члан терористичке организације.

Осим у наведеним, ова репресивна мера према страним држављанима, предвиђена је и у следећим случајевима:

- када подаци служби безбедности указују да постоје безбедосне сметње у погледу лица које треба да уђе у нашу земљу, тако да његов боравак на територији Републике Србије представља неприхватљив безбедосни ризик (учествује или је члан организације чији су циљеви забрањени Уставом и законима наше земље или су у супротности са међуродним правом, учествује или је члан организације чији су циљеви противзаконита субверзина активност против наше земље и учествује или је члан паравојних удружења);

- ако лице нема довољно средстава за издржавање (за повратак у земљу порекла или транзит у трећу земљу), или му на други начин није обезбеђено издржавање за време боравка у нашој земљи; и

- ако лице нема потврду о вакцинисању или други доказ да није оболео, а долази са подручја захваћеног епидемијом заразних болести.

Пракса показује да је, у циљу њене ефикасније примене, потребно обучити кадрове који ће континуирано пратити ову појаву, анализирати податке и благовремено их достављати специјализованим јединицама Управе граничне полиције, ради анализе ризика и функционисања система раног упозоравања, чиме би се значајно допринело превентивном деловању субеката безбедности граница.

Као репресивна мера према страним држављанима, због незаконитог боравка у Републици Србији, изриче се мера *отказа боравка*. Незаконитим боравком у Републици Србији сматра се боравак на њеној територији без визе,

одобрења боравка или другог законског основа. Странац који незаконито борави у Републици Србији, мора напустити њену територију одмах или у року који му је одређен. У пракси постоји проблем праћења реализовања мере отказа боравка изречене према странцу због могућности злоупотребе рока одређеног за напуштање територије Републике Србије, као и непостојања обавезе евидентирања и контроле изласка, због чега је неопходно успоставити ефикасан систем праћења странца коме је изречена ова мера.

Странац коме је изречена заштитна мера удаљења или мера безбедности протеривања и странац кога треба вратити на основу међународног уговора, одмах ће се *принудно удаљити, односно спровести до границе*. Уколико странац не поседује средства за издржавање, трошкови спровођења лица падају на терет МУП. Међутим, због ограничених средстава, у пракси је уочен проблем неадекватног обезбеђења материјалних и финансијских средстава за реализацију спровођења до границе па је имајући то у виду потребно обезбедити додатна средства из буџета или других извора финансирања за ефикасно спровођење наведене активности.

Странцу кога није могуће одмах принудно удаљити и странцу коме није утврђен идентитет или не поседује путну исправу, као и у другим случајевима утврђеним Законом о странцима, надлежни орган ће решењем одредити боравак у *Прихватилишту за странце* које се налази у оквиру Управе граничне полиције. Боравак у Прихватилишту траје до принудног удаљења странца, а време боравка не може бити дуже од 90 дана. Сваком лицу смештеном у Прихватилиште за странце предочена је могућност успостављања контакта са ДК представницима земље порекла.

Закључивањем и спровођењем *Споразума о реадмисији* Република Србија је показала спремност да учествује у супротстављању појави илегалних миграција, као облика организованог криминала. Ово је међународни споразум који регулише поступак враћања и прихватања лица која не испуњавају или више не испуњавају услове за улазак или боравак на територији друге државе. Споразумом је обухваћено питање враћања домаћих држављана, али и држављана трећих земаља који су транзитирали преко територије Републике Србије.

У пракси постоји проблем немогућности враћања прихваћеног држављанина треће земље у земљу порекла или транзита (територија са које је ушао у Републику Србију), јер са појединим државама порекла и државама транзита не постоје потписани Споразуми о реадмисији, због чега је неопходно покренути процес преговарања око закључивања нових споразума и усаглашавања ставова са појединим државама са којима се Република Србија граничи, као и са државама високог миграционог ризика.

3.1.2.4. Примена специјалних истражних мера у откривању кривичних дела организованог криминала на државној граници

Са аспекта безбедности граница, специјалне истражне мере за откривање кривичних дела организованог криминала, на државној граници, могу се поделити на две групе, и то на: *мере тајне опсервације*, односно надзора и снимања телефонских и других комуникација (разговора или комуникација другим техничким средствима и оптичким снимањима, тајним фотрографисањем и сл.), и мере *инфилтрације у криминалну средину* (симуловани правни послови и контролисана испорука). Имајући у виду да се ове мере углавном реализују уз сарадњу субјеката безбедности граница и специјализованих субјеката безбедности (СБПОК, БИА и сл.) посебну пажњу заслужују оне мере које се, по природи ствари, могу бити интересантне с аспекта безбедности граница, као што су: надзор и снимање телефонских и других разговора или комуникација другим техничким средствима и оптичко снимање, симуловани правни послови и контролисана испорука.

Тако је надзор и снимање телефонских и других разговора или комуникација другим техничким средствима и оптичко снимање истражна мера, коју на писмени и образложени предлог јавног тужиоца наређује истражни судија, а основ њеног изрицања је постојање основа сумње, утврђене од стране граничне полиције, царине или другог субјекта безбедности, да је конкретно лице само или са другим извршило кривично дело са елементима организованог криминала (фалсификовање путних исправа, неовлашћену производњу и стављање у промет опојних дрога, недозвољену трговину оружјем, муницијом или експлозивним

материјалима, трговину људима). Ова мера се користи и у случајевима када су питању кривична дела давања и примања мита.

У наредби истражног судије наводе се подаци о лицу против којег се мера примењује, основи сумње, начин спровођења, обим и трајање мере, а само трајање мере је ограничено на максимално шест месеци, с тим што се извођење мере прекида чим престану разлози за њену примену. Законодавац је, поред наведеног, прописао и начин поступања са материјалом, односно снимцима прибављеним на овај начин, као и процесне санкције за незаконито прислушкивање и снимање.

Симуловани правни послови су посебне оперативно-криминалистичке мере намењене откривању, доказивању и спречавању кривичних дела организованог криминала. Две мере овог карактера присутне су у нашем кривичнопроцесном законодавству, а то су: мера пружања симулираних правних услуга, чија је примена углавном предвиђена за доказивање кривичних дела примања мита и мера склапања симулираних правних послова, намењена превасходно откривању и доказивању кривичних дела трговине дрогама.⁵³³ Два су важна услова за примену ових мера, када су у питању кривична дела организованог криминала која се испољавају на државној граници и пограничном подручју. Прво, да постоје индиције да одређено лице само или са другим лицима припрема кривично дело организованог криминала, што значи да постоје основи сумње да то лице припада криминалној организацији за вршење кривичних дела чиме се добија на времену када је у питању дужина поступања субјеката безбедности граница у преткривичном поступку. Друго, да се дело организованог криминала на други начин не би могло открити, доказати или спречити или би то било повезано са знатним тешкоћама. Законик је прописао како начин примене мера, тако и максимални рок њиховог трајања, као и поступање са материјалима добијеним њиховом применом.

Једна од незаобилазних мера када је реч о организованом илегалном транспорту опојних дрога, преко државне границе и у пограничном подручју, као и кријумчарењу других врста роба попут оружја, муниције, новчаних средстава,

⁵³³ Бејатовић, С.: Кривичнопроцесна питања нових метода откривања и истрага кривичних дела организованог криминалитета, *Зборник радова са научног скупа о организованом криминалитету – стање и мере заштите*, Полицијска академија, Београд, 2005., стр. 76-79.

злата и аутомобила је и контролисана испорука. Применом ове мере одгађа се за један временски период пресецање кријумчарских канала и лишавање слободе лица које је непосредно укључено у криминалне активности. Све то је у циљу откривања још увек непознатих и, по правилу, главних учинилаца кривичног дела, односно, потпунијег спровођења истраге.⁵³⁴ На овај начин применом ове мере већ постојећа знања о самом транспорту, као и лицима која га обављају, продубљују се и конкретизују доводећи до кажњавања свих учесника у овим криминалним активностима које неретко имају међународни карактер. Посматрано у односу на друге мере овог карактера, три су њене специфичности, и оне се огледају у следећем: дозвољава се да нелегалне или сумњиве пошиљке изађу, пређу или уђу на територију једне или више држава, уз знање и под надзором њихових належних органа; одобрава је јавни тужилац, и то за сваку испоруку посебно, и на крају, спроводи се по правилима међународног права, односно Конвенције УН против транснационалног организованог криминалитета и Конвенције Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци, уз сагласност држава и принцип реципроцитета.⁵³⁵

Приликом разјашњавања и доказивања ових кривичних дела потребно је у потпуности разјаснити све битне чињенице и елементе које их сврставају у област прекограничног организованог криминала, али и упоредо обезбедити адекватне материјалне доказе у вези са извршиоцима, јер се у претходном периоду у пракси ретко дешавало да се они затичу на делу. Међутим, могуће су и такве ситуације, и треба их све више очекивати захваљујући примени и ефикасности набројаних мера, јер оне не само да доприносе идентификацији непосредних извршилаца ових кривичних дела већ помажу у откривању осталих чланова криминалне групе и разјашњавању целокупне организоване криминалне активности.

У периоду од 2003. до 2009. године, у откривању и доказивању кривичних дела са елементима организованости, чије је кривично гоњење реализовало Специјално тужилаштво, у 164 случаја примењене су специјалне истражне мере,

⁵³⁴ Према подацима Еуропола, у 2.000 истрага које су у оквиру ове организације предузете у вези са криминалом злоупотребе дрога, у више од 100 случајева примењена је техника контролисане испоруке која се показала веома ефикасном и уродила хапшењем организатора криминалних делатности. Детаљније видети: Harman, A.; Europol, *Law Order*, Wilmette; Nov 2000., p. 73.

⁵³⁵ Бејатовић, С.: *исто*, стр. 82.

од чега је у 63 случаја примењена мера надзора и снимања телефонских и других разговора и оптичко снимање (чл. 232 и 504љ ЗКП), у 12 случајева примењена је мера контролисане испоруке (чл. 504о ЗКП), док у овом периоду није било случајева примене мере склапања симулованих послова.⁵³⁶

Када је у питању примена специјалних истражних мера, у откривању кривичних дела организованог криминала на државној граници, као илустративан пример, из праксе МУП Републике Србије, навешћемо случај, у јавности познат, као тзв. царинска мафија. Овај случај је обрађен од момента хапшења осумњичених у новембру 2006. године до доношења пресуде за припаднике ове организоване криминалне групе изречене у марту 2011. године:

Наиме, у синхронизованој полицијској акцији, започетој дана 27. новембра 2006. године, ујутро у 5.30 часова, у шест градова у Србији ухапшено је 17 особа, осумњичених за корупцију и привредни криминал. Припадници ове криминалне групе терете се за злочиначко удруживање, а предводе је координатори Управе царина за сузбијање кријумчарења за подручје Војводине – И. М. (28), и јужно од Београда са седиштем у Краљеву – В.Л. (33). У акцији, која је завршена у 8.10 приведен је и Р.Л. (34), радник Обавештајног одељења царине у Краљеву. Поред ове тројице лисице су стављене и радницима Управе царине Д. Р. (33), Х.Р. (32), Г. В. (40) и Д. Ј. (35). У полицијском притвору су и власници фирми и више ексклузивних продавница. Приведен је З.Р. (46), власник "Мизина уна", из Београда, потом приватни предузетници Ф. К. (40) и А.Б. из Новог Пазара, Тутинац Е.Е (34), А.В. (33), С.Р. (38) и Д.Ђ. (34) из Рашке, Н.М. (33) из Краљева, Т.З. из Београда и бугарски држављанин Љ.И., кријумчар луксузном робом. Ова група, која се терети за злочиначко удруживање, осумњичена је да је оштетила државу за више милиона евра. Према резултатима истраге они су робу са лажним документацијама приказивали да је у транзиту преко Србије, а заправо су је истоварали у илегалним магацинима и кријумчарили разним фирмама и појединцима, без плаћања дажбина. Група је осумњичена за давање и примање мита, злоупотребу службеног положаја и организовано кријумчарење.

⁵³⁶ Детаљније видети у: Примена специјалних истражних метода и других посебних одредби за кривична дела организованог криминала у периоду од 2003. до 2009. године, публикација Специјалног тужилаштва за организовани криминал „Првих шест година“, Београд, 2009., стр. 90-92.

“Модуси рада ове криминалне групе били су разноврсни. Тако су, рецимо, истоварали камионе са робом у транзиту у нелегалним складиштима у Србији и пуштали их преко границе са фиктивном документацијом, коју су прегледали корумпирани цариници. Такође, истоварали би две трећине робе из камиона у транзиту и тако значајно смањивали царинску основицу за плаћање. Кријумчарили су робу, углавном техничку и текстилну, из Турске, Бугарске, Хрватске, БиХ и Македоније у Србију. Полиција претпоставља да је овако организовано кријумчарење трајало неколико година. Претпоставља се да су организатори групе И.М. и В.Л. за своје услуге узимали мито од три до 12.000 евра. Полиција је ову групу, применом специјалних истражних мера, пратила од марта 2006. године и у овој акцији није сарађивала са Управом царине”.⁵³⁷

Припадници ове организоване криминалне групе, њих двадесеторо, којима се око четири године судило због злоупотреба на царини, примања и давања мита, у марту 2011. године, пред Специјалним судом, осуђени су на укупно 58 година затвора. Веће овог суда осудило је првооптуженог В. Л., на девет година затвора. Некадашњем координатору Управе царина за сузбијање кријумчарења, за подручје Краљева, који је организатор групе, одузет је аутомобил "голф 5", а обавезан је да са Д. Р. и Р. Л. у касу буџета уплати близу 300.000 евра у динарској противвредности. Д.Р. је осуђен на шест и по година, а Р.Л. на седам година затвора. Осуђене су и њихове колеге, бивши цариници. Тако је Д.Ј. осуђен је на две године, Г. В. на годину и три месеца, док су Л.Ц. и Г.Ђ. "добили" по годину дана. Од осуђених, најмању казну је добио И. М., свега девет месеци. Бившим државним чиновницима, поред затворских и новчаних казни, забрањен је рад у Управи царина у наредних пет, односно десет година. “Овакве казне су добро измерене, јер смо се поред доказа водили и мишљу да људи који су задужени за спречавање кријумарења, злоупотребљавајући свој положај, стичу имовинску корист. Затворске казне добили су и З.Р. и Д.Ђ. који су осуђени на две године. По

⁵³⁷ Из изјаве Директора полиције Милорада Вељовића дате на прес конференцији 28. марта 2006. године у Београду поводом хапшења припаднике организоване криминалне групе, у јавности познате као царинска мафија.

две и по године добили су Н.М., Х.Р. и Ф.К., А.В. и И.П. осуђени су на две године и три месеца, док су М.М. и Ф.П. осуђени на три и по године”.⁵³⁸

3.2. Облици међународне сарадње субјеката безбедности граница

Потпуно разјашњавање и доказивање целокупне организоване криминалне активности, криминалних група које се баве прекограничним организованим криминалом, због природе ове активности, данас је незамисливо без интезивне и ефикасне међународне сарадње граничне полиције, која се у нашој земљи одвија преко Управе граничне полиције МУП Републике Србије и царинске сарадње, која се реализује преко Управе царина, Министарства финансија.

3.2.1. Облици међународне сарадње граничних полиција

Успостављање и стално развијање међународне полицијске сарадње, одраз је реалне потребе појединачних држава и међународне заједнице, као целине, да организују међусобну сарадњу и заједничке акције у борби против организованог криминала као заједничког проблема. За успех у супротстављању организованом криминалу на глобалном нивоу, али и у оквирима саме државе, круцијални значај имају: координација радњи са разменом оперативних операција, централизација података првенствено у случајевима различитости полицијских система, усклађивање националних законодавстава у домену кривичног права и формирање адекватних државних институција.⁵³⁹ У смислу садржине међународне полицијске сарадње, у области рада полиције, издвајамо следеће основне категорије: размена информација о извршиоцима кривичних дела, предузимање радњи за потребе стране државе или држава, заједничке акције са полицијским органима друге државе или држава и техничка помоћ и сарадња.⁵⁴⁰

⁵³⁸ Из изјаве судије Посебног одељења Окружног суда у Београду Драгољуба Албијанића дате на прес конференцији 28. марта 2011. године у Београду поводом изрицања казни за припаднике организоване криминалне групе, у јавности познате као царинска мафија.

⁵³⁹ Нешковић, С.: Међународна полицијска сарадња, *Безбедност*, бр. 5, Београд, 2005, стр. 754.

⁵⁴⁰ Бабовић, Б.: *Полиција у светском поретку*, Неа, Београд, 1997, стр. 70.

Међународна сарадња, коју остварује гранична полиција као најважнији субјект безбедности граница наше земље манифестује се кроз билатералну сарадњу са суседним државама, и мултилатералну сарадњу са државама региона и међународним организацијама, а спроводи се у областима супростављања свим облицима прекограничног организованог криминала, законских процедура које се спровode на граници, затим миграција, азила, реадмисије, виза, комуникације и размене информација. Из тих разлога, на нивоу Министарства унутрашњих послова Републике Србије функционише Биро за међународну сарадњу и европске интеграције, преко којег се координира и остварује комуникација и сарадња са различитим међународним агенцијама и организацијама, као и сарадња са граничним службама суседних и других држава.

Конкретно, када је у питању супростављање организованом криминалу, сарадња са другим граничним полицијама одвија се кроз одржавање редовних месечних састанака и, по потреби, ванредних контаката на граничним прелазима (*Прилог 21*). На овим контактима учешће у раду узимају и припадници других организационих јединица МУП Републике Србије, најчешће из Одељења криминалистичке полиције Приграничних полицијских управа. Као резултат размене или уступања оперативних информација, на овим контактима, у акцијама граничне полиције наше земље са граничним полицијама суседних држава пресечени су организовани канали трговине дрогом.

Тако је према евиденцијама МУП Републике Србије, на граничном прелазу "Блаце" у Македонији почетком 2007. године заплeњено близу пола тоне кокаина, а осумњичена је и македонска држављанка чије је предузеће из Београда било власник товара у којем је откривена дрога. Према наводима македонске полиције, дрога је из Венецуеле, преко Италије, допремљена до луке Бар у Црној Гори, где је утоварена у камион, одакле је преко Косова и Метохије а потом и Македоније требала да стигне у Грчку. Ово је један од модуса кријумчарења где се дрога, сакривањем уз робу која се шаље, допрема на одредиште. Ова роба легално прелази све царинске контроле, јер је праћена уредном документацијом. Током марта 2007. године, на граничним прелазима Републике Србије са Бугарском и Хрватском, реализоване су две заплене у којима је откривено скоро 200 кг хероина. Бугарска полиција је на српско-бугарској граници, у камиону, којим је

управљао турски држављанин, открила 163 кг хероина чија се вредност процењује на око 20 милиона долара, што у протеклих пет година представља највећу заплenu хериона на бугарској граници. На српско-хрватској граници, на граничном прелазу "Бајаково", хрватски полицајци су код македонског држављанина запленили 29,5 кг хероина. Такође, бугарска гранична полиција је, крајем априла 2007. године, на граници са Србијом, запленила килограм хероина, који је био сакривен у векни хлеба.

Као посебан вид сарадње на локалном нивоу можемо истаћи и одржавање састанака локалних, односно секторских мешовитих граничних комисија, у пограничном подручју, као и главних комисија за решавање граничних инцидената, које функционишу у складу са споразумима са Мађарском, Румунијом и Бугарском (*Прилог 22*). Уведени су и други облици сарадње, као што је заједничка канцеларија наших и румунских пограничних органа на граничном прелазу Ђердап, док је у припреми отварање такве канцеларије на једном од прелаза према Македонији. При одређеном броју амбасада постоје официри за везу (Немачка, САД, Велика Британија), а успостављена је сарадња на нивоу региона (западни Балкан, југоисточна Европа и др.), најчешће кроз одржавање регионалних конференција на министарском нивоу и нивоу руководиоца граничних полиција, и кроз реализацију различитих видова едукације припадника граничне полиције.

Гранична полиција је у протеклом периоду остварила ефикасну сарадњу са другим службама и различитим међународним организацијама при чему је више од две трећине укупног састава граничне полиције похађало различите врсте обука, курсева и семинара, а нарочито се у том погледу истичу Међународна организација за миграције (ИОМ), Организација европске безбедности и сарадње (OSCE), Женевски демократски центар за контролу оружаних снага (DCAF), Европска агенција за реконструкцију (EAR), Међународна центар за развој миграционе политике (ICMPD), Високи комесаријат УН за избеглице (UNHCR), Пакт за стабилност у југоисточној Европи и Hans Zajdel фондација, које су у знатној мери утицале на унапређење квалитета обављених послова и њиховом прилагођавању европским стандардима.

Значајну улогу на иницирању и јачању сарадње, на наведним нивоима, остварио је DCAF.⁵⁴¹ На нивоу Министара унутрашњих послова Албаније, Македоније, Црне Горе, БиХ, Хрватске и Србије, а у складу са DCAF програмом безбедности граница под називом “Лекције научене у успостављању система граничне безбедности”, одржавају се Годишње прегледне конференције. Прва таква конференција одржана је у Словенији, у фебруару 2004. године, друга у Скопљу у фебруару 2005. године, трећа у Сарајеву у фебруару 2006. године, четврта у Дубровнику у фебруару 2007. године, пета у Будви у фебруару 2008. године и шеста у Београду марта 2009. године.⁵⁴²

Конференције се одржавају с циљем: успостављања и развијања националних система управљања границом, у складу са најбољом праксом држава чланица ЕУ, промоције и продубљивања регионалне сарадње и јачања оперативних капацитета граничних служби, превазилажења правних разлика, побољшавања техничке интероперабилности и хармонизовања процеса обуке припадника граничних служби. На овим конференцијама се потписују министарске декларације или изјаве које представљају, поред осталог, и смернице граничним полицијама за будуће активности, на пољу остваривања прекограничне полицијске сарадње у супростављању прекограничним организованим криминалним активностима. Такође, конференције су и места где се потписују различите врсте билатералних споразума и протокола о појединим видовима сарадње. Посебно се истичу министарске декларације са III и V конференције, којима је практично дат налог и мандат DCAF, са једне стране, и шефовима граничних полиција, са друге стране, да развијају конкретне облике прекораничне полицијске сарадње, као и да сачине оперативне процедуре за поступање полицијских службеника граничних полиција, на пословима заштите државне границе, односно граничне контроле и обезбеђења државне границе.

Када је у питању даљи развој међународне сарадње Управе граничне полиције са граничним полицијама у региону може се констатовати да ће се она

⁵⁴¹ У организацији DCAF, у току је реализација Првог међународног курса за обуку командира станица граничне полиције на нивоу западног Балкана (Албанија, Хрватска, Македонија, БиХ, Црна Гора и Србија) који се одвија кроз 5 модула: Основи права Европске уније, Шенгена и полицијске сарадње, Менаџмент и руководство, Криминалистичко-обавештајна слижба и истраге, Граничне провере и Надзор границе. Ово је први пут да се овакав облик едукације руководиоца граничне полиције, на локалном нивоу, заједно реализује на просторима западног Балкана.

развијати у складу са прокламованим европским стандардима заснованим на: редовном одржавању састанака руководилаца граничних служби на свим нивоима,⁵⁴³ успостављању интегрисане (заједничке) контроле на граничним прелазима⁵⁴⁴ и заједничким патролама на обезбеђењу државне границе,⁵⁴⁵ спровођењу заједничких операција и истрага, размени официра за везу, формирању заједничких канцеларија (оперативних тела) и интензивнијим контактима на свим нивоима.

3.2.2. Облици међународне царинске сарадње

Када су у питању облици међународне царинске сарадње, у нашој земљи, централно место заузимају мултилатерални и билатерални споразуми о сарадњи и узајамној помоћи о царинским питањима које склапа Управа царина са заинтересованим царинским службама у региону западног Балкана, Европске уније али и шире. Ови споразуми представљају правну основу за размену информација и друге активности између царинских администрација.

Мултилатералне активности су базиране на учешћу у раду Светске царинске организације где Управа царина Србије учествује у раду сталних комитета и поткомитета и прати конвенције које су донете под њеним окриљем. Република Србија је потписница 7 од укупно 12 конвенција Светске царинске организације (Конвенције о хармонизованом систему назива и шифарских ознака робе; Царинске конвенције о привременом увозу амбалаже; Царинске конвенције о привременом увозу професионалне опреме; Царинске конвенције о олакшицама увоза робе за изложбе или употребу на изложбама, сајмовима, конгресима и сличним манифестацијама; Царинске конвенције о АТА карнетима за привремени

⁵⁴² Бановић, Н.; Пурић, Н.; Достић, С.: *исто*, стр. 99.

⁵⁴³ Протокол о одржавању редовних састанака руководилаца граничних полиција на свим нивоима потписан је са Црном Гором и Македонијом 2008. године, а са Босном и Херцеговином потписан је дана 06.03.2009. године.

⁵⁴⁴ Протокол о заједничкој контроли у железничком саобраћају свих граничних служби Републике Србије и Републике Црне Горе је парафиран 26.10.2009. године и спреман за закључивање. Споразум између Владе Р Србије и Владе Црне Горе о граничној контроли у железничком саобраћају ратификован је у Р Србији 05.05.2010. године, а подразумева заједнички рад у заједничкој железничкој станици у Бијелом Пољу (Црна Гора) и контролу воза у покрету између Бијелог Поља и Пријепоља (Србија) од стране граничне полиције и царине.

увоз робе – АТА конвенција; Царинске конвенције о материјалу за разоноду помораца; Међународне конвенције о поједностављењу и усклађивању царинских поступака – Кјото Конвенција).⁵⁴⁶

Управа царине је преко Министарства финансија, своје активности усмерила и на сарадњу са: Светском трговинском организацијом (WTO) и органима Европске уније, првенствено на плану усклађивања процедура са прописаним стандардима и смањењу пореза на додатну вредност, што укључује њену додатну реорганизацију, где се сарадње све више усмерава и на:

- редовно одржавање контаката на свим нивоима;
- заштити интелектуалне својине и заштити животне средине, применом међународних конвенција;
- утврђивању усаглашености и олакшавању законите трговине увођењем селективности у контролисању трговинског увоза;
- заједничкој анализи ризика, профилисању и циљном одабирању сумњивих лица и транспортних средстава;
- увођењу савремених истражних служби одређених за прикупљање и обраду обавештења, уношењу ажурираних информација у селективно и циљно одређене базе података;
- спровођењу истрага, документовању и судском гоњењу кривичних дела организованог криминала; и
- подржавању накнадно покренутих контрола и ревизија.⁵⁴⁷

Управа царина Србије сарађује и са Међународним удружењем друмских превозника и Европском економском комисијом Уједињених нација, а ангажована је и на праћењу конвенција које су донете под покровитељством Уједињених нација као што су: Конвенција о мерама за забрану и спречавање недозвољеног увоза, извоза и преноса својине културних добара; Конвенција Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци; Јединствена конвенција о опојним дрогама; Конвенција о међународном промету угрожених врста дивље фауне и флоре (CITES); Базелска конвенција о контроли

⁵⁴⁵ Протокол о успостављању заједничких патрола са Босном и Херцеговином и Црном Гором потписан је дана 06.03.2009. године и примењује се.

⁵⁴⁶ Наведено према - www.fcs.gov.rs/medjunarodni_sporazumi

⁵⁴⁷ Ibid.

прекограничног кретања опасних отпада и њиховој елиминацији; Конвенција о забрани производње, усавршавања, коришћења и стварања залиха хемијског оружја и његовом уништавању и Бечка конвенција (Монтреалски протокол) о супстанцама које оштећују озонски омотач.

На пољу *билатералне царинске сарадње*, Управа царина Србије примењује споразуме о узајамној помоћи у царинским питањима, који су правни основ за размену информација са 17 страних царинских администрација, и то са: Француском (1971.), Аустријом (1978.), Грчком (1983.), Кином (1989.), Немачком (1974.), Пољском (1967.), САД (1990.), Македонијом (потписан 1996. године), Русијом (1996.), Бугарском (1997.), Румунијом (1998.), Чешком (1998.), Мађарском (1998.), Словачком (2001.), Босном и Херцеговином (2001.), Турском (2002.) и Италијом (2002.). Споразум о царинској сарадњи закључен је и са царинском службом Црне Горе, а са царинском УНМИК-а је потписан Протокол о размени информација.⁵⁴⁸

Њихова основна сврха базира се на:

- узајамном пружању помоћи у спречавању и истрази кршења царинских, девизних и спољнотрговинских прописа;
- пружању помоћи и уступању информација које се користе у сврху сузбијања кријумчарења;
- узајамном усклађивању царинских система и прописа, усавршавању царинских техника и решавању проблема насталих у примени царинских прописа;
- високом степену изградње поверења и међусобне сарадње;
- усклађивању, поједностављењу и убрзању царинских поступака у робном и путничком саобраћаја;
- учешћу експерата и сведока у судским процесима; и
- заједничкој основној и специјалистичкој обуци царинских службеника.

Када је у питању билатерална сарадња Управе царина, значајно је истаћи и пројекат у оквиру програма EXBS (Export Control and Related Border Security Assistance), који се реализује са Владом САД. Ради се о програму Владе САД у вези побољшања контроле извоза и безбедности граница, који је усмерен на сузбијање кријумчарења оружја, предмета наоружања и производа двоструке

⁵⁴⁸ *Национални програм за интеграцију у Европску унију*, Влада Републике Србије, стр. 629.

намене, као и оружја за масовно уништење. У оквиру овог пројекта организоване су обуке, семинари, студијске посете и учешће на међународним конференцијама у домену контроле промета наоружања и робе двоструке намене, а донирана је и одговарајућа опрема.

Управа царина Републике Србије је, у циљу сузбијања кријумчарења и царинских превара са царинским администрацијама Бугарске, Македоније, БиХ и Црне Горе потписала је протоколе о билатералној размени ЦИЛ (царински информациони лист) на граничним прелазима. Царински информациони листови садрже податке о превозном средству и роби (врста друмског превозног средства, регистарске ознаке, врста робе, број фактуре, вредност робе, бруто тежина возила, број CMR и врста поступка). Протоколом је предвиђена размена информација и о путницима који износе девизе у износу већем од оног који су две стране договориле. Дефинисан је и начин размене информационих листова за акцизну робу и за друге врсте роба, као и начин њиховог савјивања.

Усвајање и имплементација европских стандарда, као и коришћење "најбоље праксе" европских царинских служби, позитивно утиче на њену улога у савременом систему супростављања организованом криминалу, која се манифестује кроз интензивну сарадњу са осталим субјектима безбедности граница, у оквиру усвојеног Система интегрисаног управљања границом.

4. ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА

Полазећи од проблема истраживања, операционалног одређења предмета истраживања и циљева истраживања, након теоријских поставки и објашњења свих теза пројектованог програма истраживања, одабраном методологијом научних истраживања сумирају се и статистички обрађују добијени емпиријски резултати и приказују у овом делу рада.

Као релевантан период за који се врши истраживање узето је временско раздобље од 2005. до 2009. године односно време када Република Србија улази у фазу интензивних међународних интеграционих процеса и стварања предуслова за придруживање Европској унији. Европска унија је у овим процесима, пред

Републику Србију, али и пред друге државе западног Балкана, као један од приоритетних задатака поставила обавезу ефикасног остваривања безбедности граница и заједничку борбу против организованог криминала, која се базирала на демилитаризацији државне границе и успостављању интегрисаног управљања границом.

Пре излагања добијених резултата, у овој дисертацији, осврнућемо се на проблем „тамне бројке” криминала као феномена који је посебно изражен у организованом криминалу, нарочито када се истражују кривична дела у вези са кријумчарењем. Једна од битнијих карактеристика организованог криминала је латентност, што значи да само оне активности које су предмет истраге или анализе изађу на светло дана. Разумевање ове појаве тако у великој мери зависи од приоритета у провођењу закона и криминалне политике, који се заснивају на уоченим претњама у одређеном временском тренутку. Организовани криминал у западној, средњој и југоисточној Европи јавља се у различитим облицима и укључује низ различитих криминалних активности. Међутим, најзначајнији облици организованог криминала који су заједничка већини држава Европе и југоисточне Европе:

- кријумчарење опојних дрога;
- илегалне миграције (кријумчарење лица и трговина људима); и
- организовани криминал у сфери привредно-финансијског пословања (прање новца, утаја пореза, царинске преваре и др.)

Поред наведених, веома важна облици су и кријумчарење цигаретама и другом високотарифном и акцизном робом, моторним возилима и оружјем. У циљу остварења што већег профита и његове легализације, значајну улогу у делатности организованог криминала заузимају фалсификовање новца и докумената, као пратеће појаве.

Да би било могуће свеобухватно и аргументовано, научно засновано и практично употребљиво извршити истраживање, неопходно је, са различитих аспеката, извршити анализу стања прекограничног организованог криминала, обухватајући сва три прстена безбедности граница, а затим и карактеристичних прекограничних облика организоване криминалне делатности у Републици Србији, односно постигнутих резултата субјеката безбедности граница у

откривању и пресецању, пре свега, кријумчарских канала. Из тог разлога, истраживање је усмерено на аналитичко сагледавање утицаја безбедности граница на успешност савременог система супротстављања организованом криминалу на подручју Републике Србије. У истраживању су коришћени показатељи Министарства унутрашњих послова Републике Србије, Управе за аналитику и Управе граничне полиције, као основног субјекта безбедности граница.

4.1. Општи показатељи стања прекограничног организованог криминала у Републици Србији

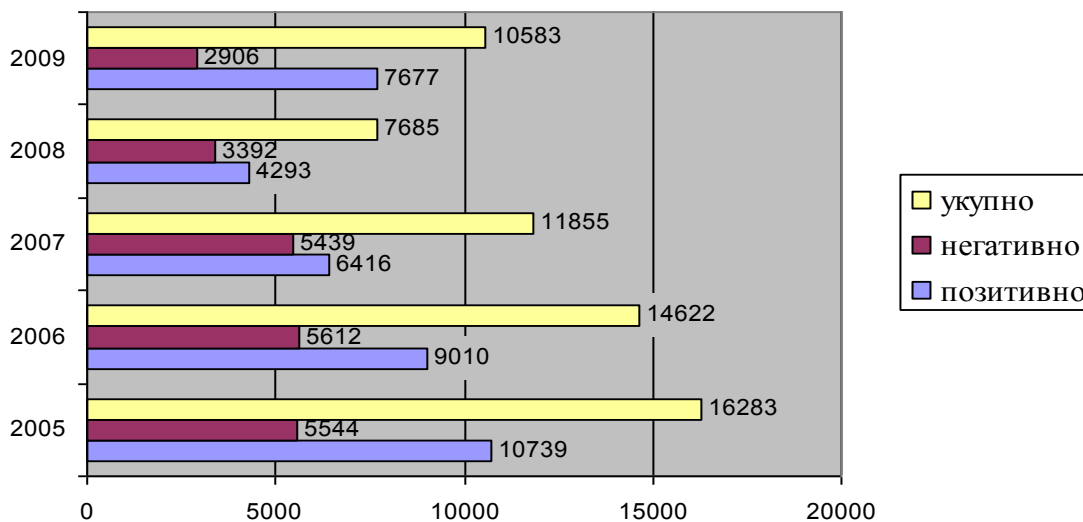
Према официјелним проценама МУП Републике Србије, Управе за аналитику, прекогранични организовани криминал карактерише чињеница да бројност организованих криминалних група у овој области није константна, а њихов састав је подложен непрестаним изменама. Ради се о групама различитог нивоа и степена организованости, у оквиру којих је све више присутна подела на мање саставе (функционално и хијерархијски су повезани у једну целину, али је то практично тешко повезати приликом њиховог откривања). Највећи степен организованости присутан је код криминалних група које се баве кријумчарењем и трговином опојних дрога, а овај облик организованог криминалног деловања прате оружани обрачуни чланова конкурентских и супротстављених група као последица борбе за примат у продаји наркотика односно за „прерасподелу територије“ и елиминацију конкуренције. Поред ових, добра организованост је присутна и у деловању група које се баве трговином и кријумчарењем људи, насилничким имовинским криминалом (разбојништва и изнуде), затим група фалсификатора, као и група које се баве крађом и продајом украдених возила које су добро повезане са истим групама у земљама у окружењу. Осим група са "специјализованом" криминалном делатношћу, евидентно је и присуство група које се истовремено баве разноврсним облицима организованог општег криминала (убиства, трговина дрогом и оружјем, изнуде, уцене и разбојништва).

4.1.1. Први прстен безбедности граница

Анализирајући *први прстен безбедности граница*, са аспекта супротстављања прекограничном организованом криминалу, који се спроводи кроз визни режим и политику издавања виза страним држављанима у нашим ДКП у иностранству, за које постоје обавеза издавања виза, у пројектованом периоду могу се уочити одређене осцилације када је реч о броју позитивно и негативно решених захтева за издавање виза (*графикон 1*).

Знатно већи број захтева за визу у току 2005. године и 2006. године су директна последица ступања на снагу споразума закљученог између Србије и Румуније којим је уведена обавеза прибављања виза за држављане Румуније који се најчешће појављивали као подносиоци захтева. Процентуално већи број негативно решених захтева за визу је резултат свеобухватнијих и квалитетнијих провера приликом решавања наведених захтева, што представља битан сегмент превентивне борбе против илегалних миграција и других облика прекограничног организованог криминала.

Графикон 1: Упоредни преглед обрађених захтева за издавање виза страним држављанима у периоду 2005. - 2009. године у нашим ДКП

У току 2007. године регистрован је мањи број захтева за визу као директна последица ступања на снагу споразума закљученог између Србије и Румуније којим је суспендована обавеза прибављања виза за држављане Румуније.

Осим Румуна, у стране држављане, који су најчешће аплицирали за визу у нашим ДКП, у иностранству, убрајају се Кинези, Албанци, Индијци, Либанци и Нигеријци (табела 1).

Табела 1: Табеларни преглед страних држављана који су у највећем броју аплицирали за издавање виза у ДКП

Држава	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Румунија	7491	5540	2083	0	0
Кина	3742	4216	4595	2993	2162
Албанија	562	606	674	476	0
Индија	393	391	486	258	0
Либан	0	0	0	0	726
Нигерија	0	0	0	0	466
укупно	12188	10753	7838	3727	2334

4.1.2. Други прстен безбедности граница

Други прстен безбедности граница који се спроводи на самој државној граници, односно путем граничне контроле на граничним прелазима и обезбеђења граница, на граничној линији, веома је важан “филтер” у супростављању прекограничним организованим криминалним делатностима. Овај степен заштите државне границе анализираћемо са два аспекта: кроз опште показатеље прекограничног промета и стање прекограничног организованог криминала, односно кроз криминалне делатности откривене од стране субјеката безбедности граница, пре свега граничне полиције и царине.

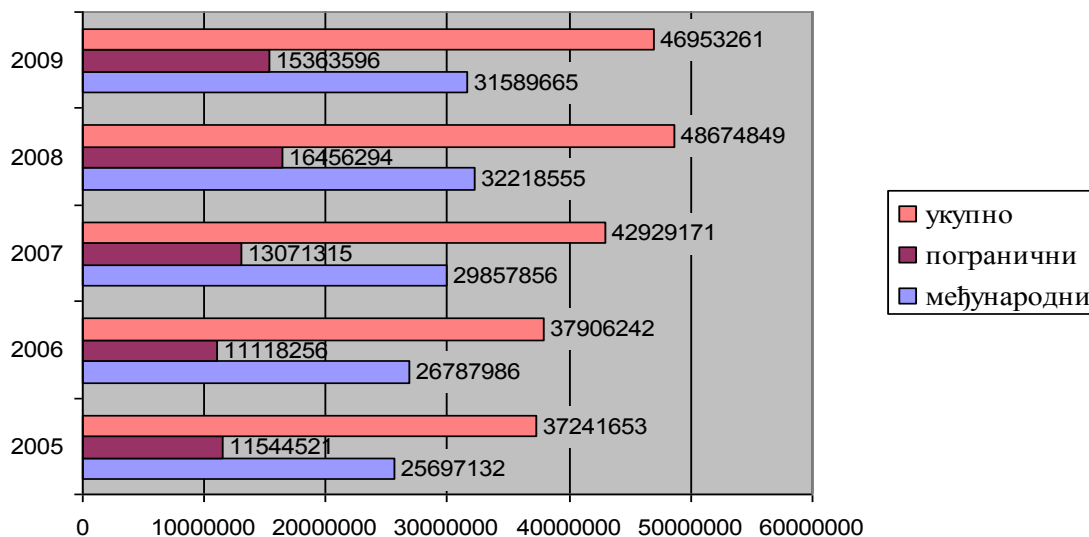
4.1.2.1. Општи показатељи прекограничног промета

Анализирајући на графиконима представљене опште показатеље граничног промета (промет путника, возила, возова, пловила и ваздухоплова), на државној граници Републике Србије према суседним државама, у пројектованом периоду, уочава се тренд повећања промета, скоро у свим сегментима, како у

међународном тако и у пограничном саобраћају. Детаљнији подаци у вези граничног промета појединачно према суседним државама, представљени су у *Прилогу 12*.

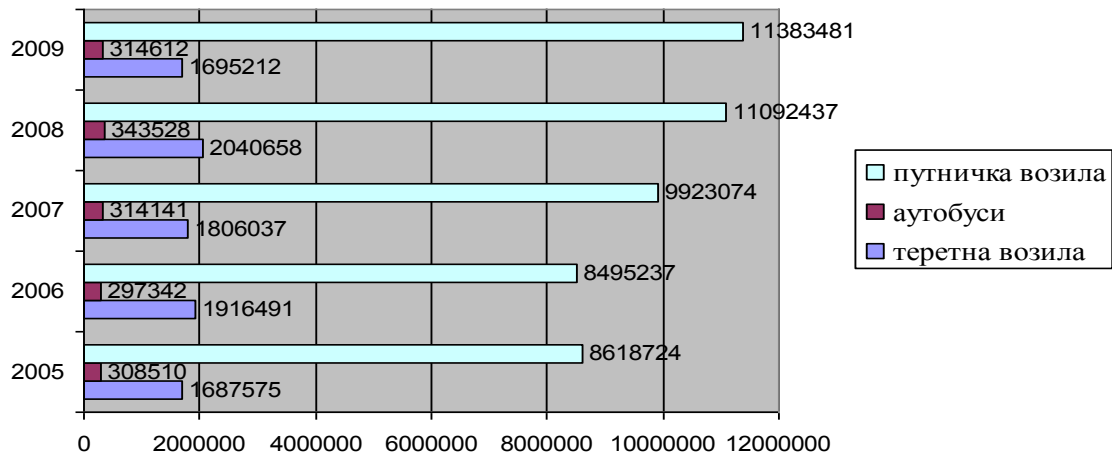
Узимајући у обзир промет путника, у пројектованом периоду (*графикон 2*), уочљив је константан раст у периоду 2005.-2008. године, док се 2009. године бележи његово смањење када је реч и о међународном и о пограничном саобраћају. Највећи обим промета путника остварен је на најфреквентнијим граничним прелазима Батровци (Хрватска), Хоргош (Мађарска), Прешево (Македонија), Градина (Бугарска), Аеродром-Београд и Гостун (Црна Гора) што представља око 54 % укупно оствареног промета путника на државној граници Републике Србије. Овај податак је врло значајан са аспекта безбедности граница и супростављања прекограничном организованом криминалу у смислу правилног и оптималног усмеравања тежишних активности субјеката безбедности граница.

Графикон 2: Упоредни преглед промета путника, на граничним прелазима, у међународном и пограничном саобраћају у периоду 2005-2009. године

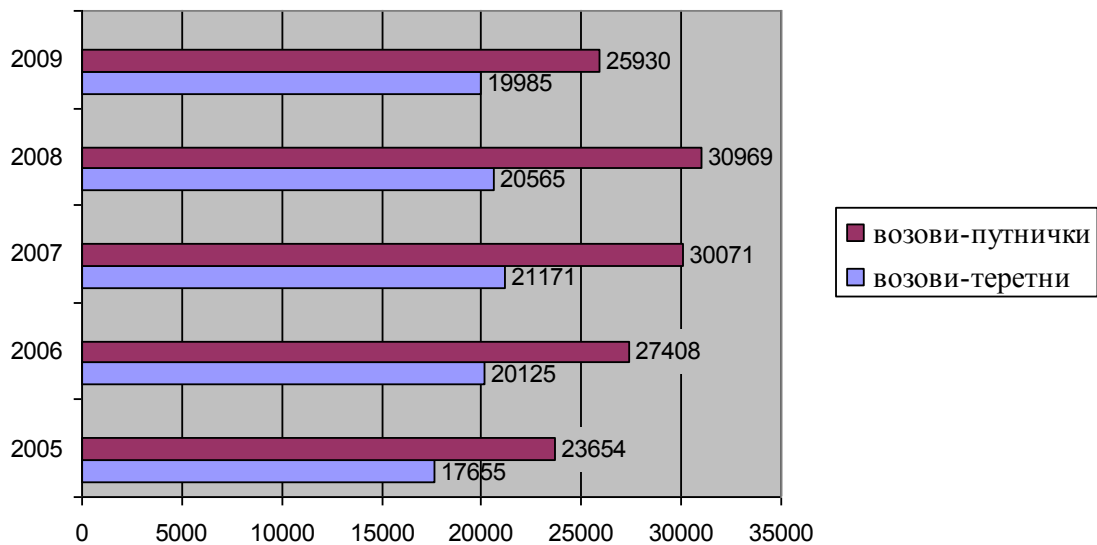
У *графикону 3*, представљен је упоредни преглед промета путничких возила, аутобуса и теретних моторних возила у друмском међународном и пограничном саобраћају где се бележи константно повећање од 2005. до 2009. године, као последица отварања наше земље у политичком, економском, културном и другим областима.

Графикон 3: Упоредни преглед промета путничких возила, аутобуса и теретних возила на граничним прелазима, у међународном друмском саобраћају у периоду 2005.-2009. године

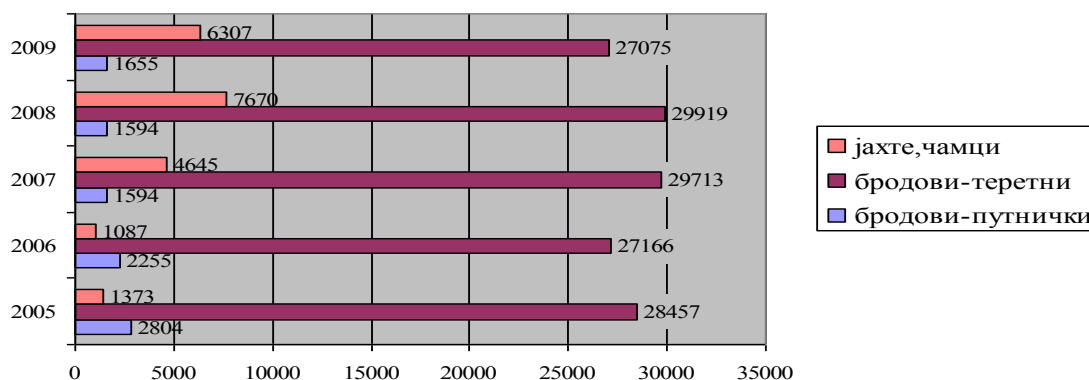
Када је у питању промет у међународном железничком саобраћају (графикон 4), слично промету путника, евидентан је константан раст промета теретних и путничких возова у периоду 2005.-2008. године, док се 2009. године бележи смањење, што се може тумачити повећаним обимом друмског саобраћаја.

Графикон 4: Упоредни преглед промет теретних и путничких возова на граничним прелазима, у међународном железничком саобраћају у периоду 2005.-2009. године

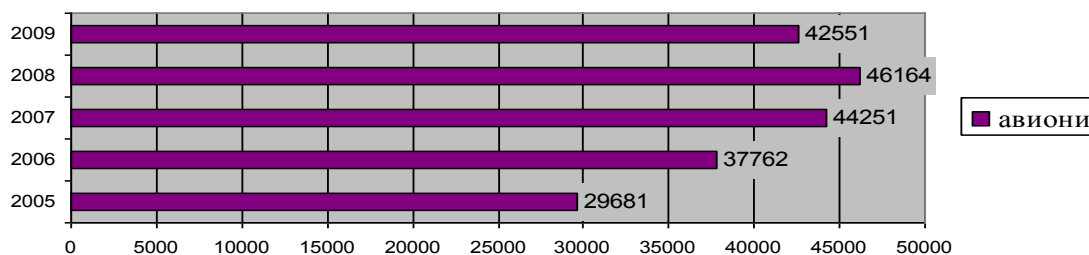
У међународном речном саобраћају бележе се различити обими промета пловних објеката (јакте-чамци, бродови-теретни и бродови-путнички), што је и представљено у *графикону 5*, тако да је 2005. године остварен највећи промет путничких бродова, док је 2008. године евидентиран највећи промет теретних бродова и јахти-чамаца, што представља резултат интензивније привредне сарадње наше земље са другим државама и ниских цена транспорта које су карактеристичне у међународном речном саобраћају. Такође, у овом периоду је евидентно повећање промета јахти-чамаца услед перманентног јачања туристичких потенцијала Републике Србије.

Графикон 5: Упоредни преглед промета пловних објеката, на граничним прелазима, у међународном речном саобраћају у периоду 2005.-2009. године

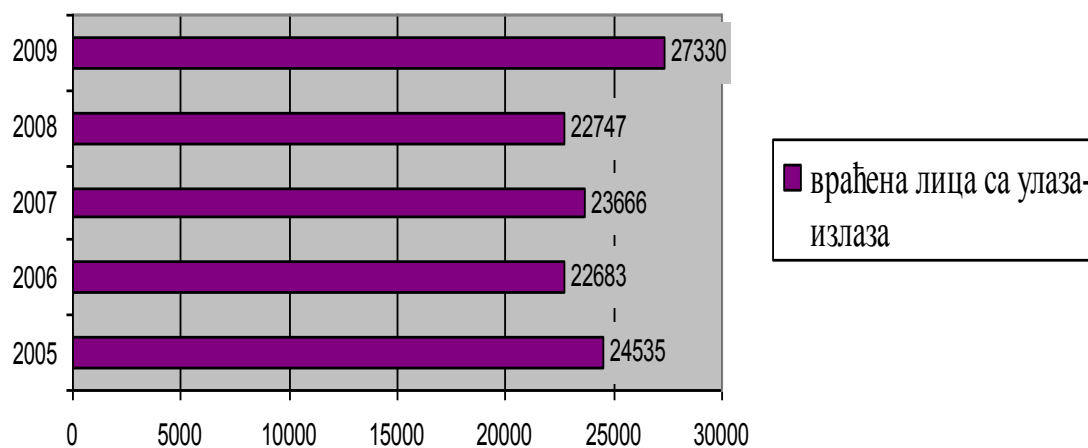
На граничним прелазима за међународни ваздушни саобраћај (аеродроми Београд и Ниш), евидентиран је константан раст промета ваздухоплова у периоду 2005.-2008. године, док се 2009. године бележи смањење (*графикон 6*).

Графикон 6: Упоредни преглед промета ваздухоплова, на граничним прелазима, у међународном ваздушном саобраћају у периоду 2005-2009. године

Током обављања послова граничне контроле, на граничним прелазима за међународни друмски, железнички, речни и ваздушни саобраћај, у пројектованом периоду, од стране граничне полиције и царине, са улаза-излаза у Републику Србију враћено је (одбијен улазак-излазак) укупно 120 961 лице, с тим што поменути лица нису испуњавала опште или посебне услове за улазак-излазак на територију Републике Србије (*графикон 7*).

Графикон 7: Број враћених лица са подручја граничних прелаза у периоду 2005-2009. године

Овај резултат долази као последица доследне примене законске процедуре, боље техничке опремљености граничних прелаза и едукације полицијских и царинских службеника. Највећи број лица који је враћен са уласка-изласка бележи се на граничним прелазима према БиХ (33.474), Хрватској (32.896) и Мађарској (17.540).

4.1.2.2. Стање прекограничног организованог криминала

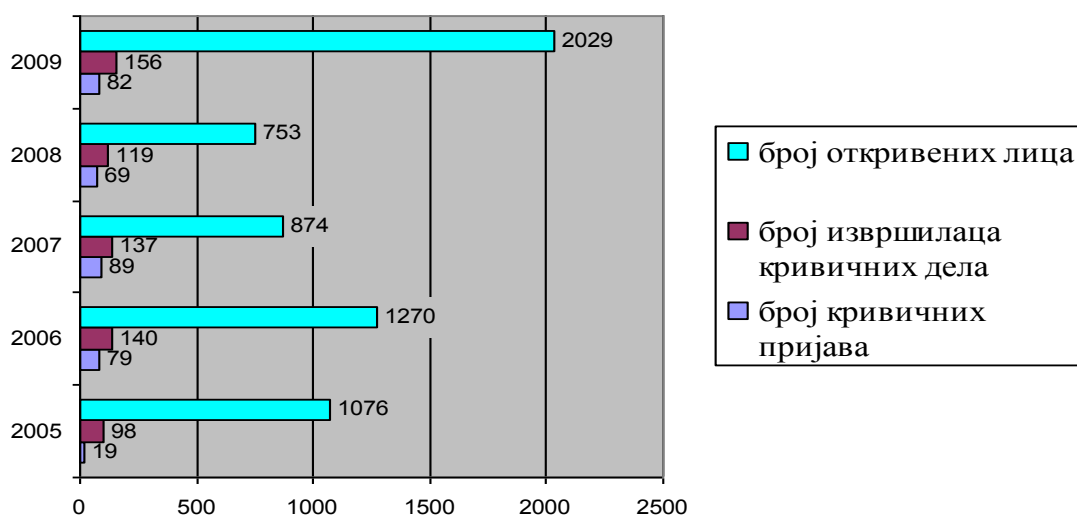
На основу обрађених информација добијених у дубинском интервју са полицијским службеницима Одсека за сузбијање прекограничног криминала у Управи граничне полиције идентификовани су најзначајнији облици испољавања организованог криминала на државној граници Републике Србије према суседним државама. Пракса показује да су то, разни облици кријумчарења и фалсификовања, а најчешће: илегалне миграције (кријумчарење људи и трговина

људима), кријумчарење опојне дроге, оружја, муниције, пиротехничких средстава, високоакцизних роба и украдених моторних возила. Такође, све више се испољавају и следећи облици криминала: фалсификовање исправа, новца и платних картица, као и кријумчарење радиоактивног материјала и ретких биљних и животињских врста.

4.1.2.2.1. Кријумчарење људи

Преко територије Републике Србије пролазе бројни кријумчарски канали преко којих илегални мигранти из Азије, Африке и источне Европе покушавају ући на подручје економски развијених државе западне Европе. Када је у питању *кријумчарење људи*, у пројектованом периоду, бележе се одређене осцилације у броју откривених извршилаца кривичних дела и поднетих кривичних пријава, па је тако у периоду 2005.-2006. године, евидентирано повећање у скоро свим сегментима, да би се наредне две године, тј. у периоду 2007-2008. године регистровало константно смањење, а 2009. године поновно повећање. С тим у вези, у *графикону 8* приказан је број откривених случајева *недозвољених прелазака државне границе и кријумчарења људи* у Републици Србији.

Графикон 8: Упоредни преглед броја откривених лица, извршилаца кривичних дела и поднетих кривичних пријава за недозвољени прелазак државне границе и кријумчарење људи

Када је у питању *кријумчарење људи*, у пројектованом периоду, бележе се одређене осцилације у броју откривених лица, извршилаца кривичних дела и поднетих кривичних пријава, па је тако у периоду 2005-2006. године, евидентирано повећање у скоро свим сегментима, да би се наредне две године (период 2007-2008. године) регистровало константно смањење, а 2009. године поновно повећање. У периоду 2005.-2008. године највећи број страних држављана према којима су предузимане мере због недозвољеног преласка државне границе и кријумчарења људи чинили су Албанци, Македонци, Румуни и Турци, док се 2009. године бележи осетно повећање откривених лица, извршилаца кривичних дела и поднетих кривичних пријава, за ово кривично дело, углавном због повећаног присуства држављана Авганистана (*табела 2*).

Табела 2: Табеларни преглед, по држављанствима, броја предузетих мера због илегалног преласка границе Републике Србије и кријумчарења људи

Држава	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Албанија	662	717	332	159	113
Македонија	88	66	128	142	165
Турска	92	134	78	51	94
БиХ	28	18	54	41	39
Румунија	120	112	39	56	43
Бугарска	10	22	38	31	45
Кина	8	4	25	18	14
Хрватска	32	10	17	12	13
Молдавија	12	110	7	9	6
Авганистан	0	0	0	0	1216
остали	24	77	156	234	311
укупно	1076	1270	874	753	2029

Анализирајући податке о броја откривених лица, извршилаца кривичних дела и поднетих кривичних пријава за кривично дело недозвољеног преласка државне границе и кријумчарење људи видљив је тренд повећања у 2009. години,

у односу на претходне године, што је пре свега резултат нормативно-правних активности које су усмерене на поштравању визног режима и услова за улазак у Републику Србију за држављане земаља високог миграционог ризика, у складу са тежњом за хармонизацијом визног режима са ЕУ, као и спровођења оперативних активности у склопу имплементације Стратегије и Акционог плана у супростављању илегалним миграцијама у Србији.

Поводом наведене анализе и указаног проблема на повећан број илегалних прелазака, обављен је дубински интервју са полицијским службеницима Одсека за обезбеђење државне границе у седишту Управе граничне полиције. У дубинском интервју саговорници су истакли да је од укупног броја илегалних прелазака страних држављана, високо миграционо ризичних земаља, који су затечени на државној граници Републике Србије, једна трећина ушла са подручја АП Косово и Метохија. Евидентирано је и илегално пребацивање држављана Молдавије и Републике Румуније, из Румуније, у рејону Вршца. Наведени страни држављани се комби возилима или минибусима довозе до близине наше границе, одакле се илегално пребацују и смештају у путничка возила која их одвозе до Шида, у циљу илегалног одласка у Републику Хрватску или се пребацују до Железничке станице у Београду, смештају се у воз на линији Београд - Загреб, који напуштају у Шиду, пре граничног прелаза за међународни железнички саобраћај, такође ради илегалног уласка у Републику Хрватску. У последњем периоду истакнут је проблем илегалних прелазака Авганистанаца, који у потрази за бољим животом, настоје да се, илегалним преласцима административне линије са АП КиМ и државне границе са Македонијом, домногну границе са Мађарском, с обзиром да је чланица ЕУ и да преласком на њену територију у многоме им се олакшава пут до земаља западне Европе, с обзиром на минималне контроле које се спроводе између земаља ЕУ. Интересантно је да приликом откривања у илегалном преласку, на државној граници према Мађарској, Авганистанци одмах траже политички азил у нашој земљи.

У области међународне сарадње у сузбијању кријумчарења људи у 2009. години, значајно је истаћи заједничку акцију субјеката безбедности граница западног Балкана, када је на граници Републике Србије и БиХ ухапшено 14 чланова једне од најорганизованих криминалних група у региону балканских

земаља (Србије, БиХ, Хрватске и Словеније) чиме је, истовремено, пресечен канал за илегално пребацивање албанских држављана преко наше територије у земље ЕУ. Ова група је прокријумчарила 53 албанска држављана и остварила корист од 200.000 до 300.000 евра. Акција је спроведена у сарадњи са МУП Федерације БиХ и уз подршку и координацију SECI центра и Интерпола. Издваја се и хапшење 17 чланова међународне организоване криминалне групе која је од децембра 2008. године до априла 2009. године, илегално пребацивала кинеске држављане преко наше земље и Републике Македоније у Грчку и земље ЕУ. На основу података и доказа прослеђених од стране МУП Републике Србије, на територији Републике Македоније је ухапшено 13 чланова, а акција је изведена уз координацију SECI центра.

Будући да се Република Србија већ граничи са три земље – чланице ЕУ, од којих Република Мађарска припада Шенген зони, од изузетног је значаја супротстављање илегалним миграцијама, с обзиром да је након визне либерализације (децембра 2009. године) интензитет илегалних миграција, првенствено држављана афро-азијског комплекса, преко територије наше земље у експанзији.⁵⁴⁹ Утврђено је да илегални мигранти углавном улазе из Грчке у Македонију одакле, такође, илегално прелазе границу Републике Србије са

⁵⁴⁹ Поређења ради, према подацима Управе за аналитику, у периоду од 2000. до 2003. године, у илегалном преласку државне границе највише је откривено и спречено држављана Румуније, а потом Молдавије и Турске. Од 2004. до 2008. године, међу илегалним мигрантима највише је откривено држављана Албаније, Македоније и Турске. Највећи број ових илегалних миграната у унутрашњост земље улазио је из правца АП КиМ (у просеку око 60%). Међутим, у 2009. години, у односу на претходне, у паду је број илегалних прелазака држављана Албаније, првенствено због либералног визног режима са Црном Гором али и појачане радне миграције ка Грчкој, док су и даље, у приличном броју, присутни илегални преласци држављана Македоније. Иначе, интензитет илегалних миграција у 2009. години у односу на претходне је вишеструко повећан. Оно што се осим интензитета разликује у односу на претходне године јесте масовна појава илегалних прелазака држављана афро-азијског комплекса, првенствено држављана Авганистана, који чине око 60% свих илегалних прелазака у 2009. години. У 2010. години, настављен је тренд раста и изразита динамика илегалних миграција, уз истовремени пораст држављана афро-азијског комплекса, који сад чине око 90% илегалних миграната у односу на укупан број. Да су илегалне миграције постале извор стицања велике добити за организоване криминалне групе, најречитије говоре подаци МУП Републике Србије да су, од августа 2008. године до краја 2009. године, за илегално пребацивање држављана Авганистана у Италију, преко земаља западног Балкана коришћена фалсификована документа земаља ЕУ, као и приватне мреже за пренос новца, при чему су, ове криминалне групе, остваривале имовинску корист у износу од 3.500 – 5.000 евра по особи. О организованој криминалној делатности сведочи и акција Европола, која је реализована 2010. године, у којој је лишено слободе 26 лица у Италији, Француској и Немачкој, чиме је разбијен један од канала за кријумчарење авганистанских држављана, који се пружао и преко територија западнобалканских држава.

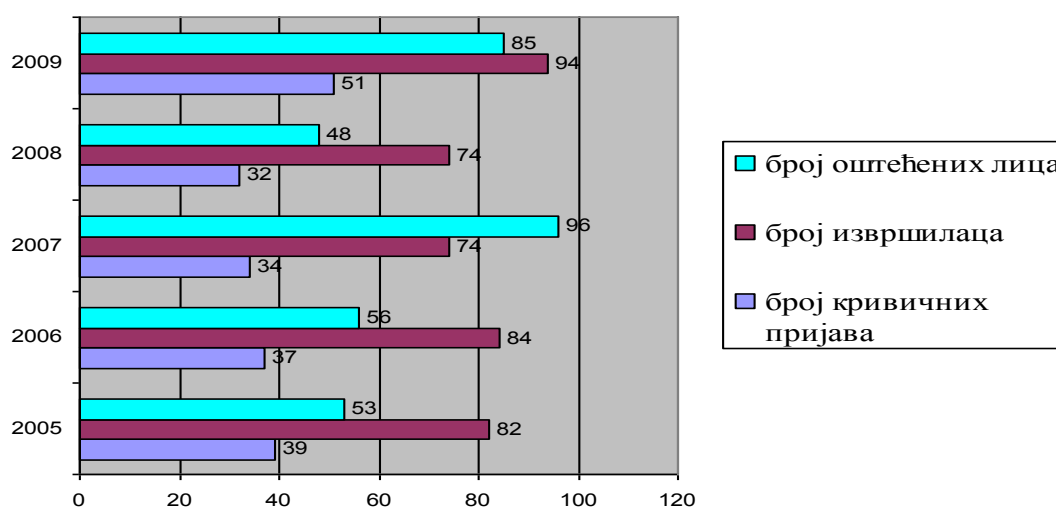
намером даљег одласка у западноевропске земље. С тим у вези, највећи степен угрожености илегалним миграцијама присутан је на граници према Македонији. Због сложене безбедносне ситуације, на наведеном делу државне границе, македонски гранични органи не врше редовно обезбеђење државне границе, већ само обезбеђују објекте и комуникације, док наши припадници граничне полиције заштиту државне границе врше дугим наоружањем, са најмање три и више полицијских службеника у патролама. Све то условило је да највећи број илегалних миграната покуша илегално да уђе из Македоније на територију Србије и то ван граничних прелаза, нарочито у близини јужног крака Коридора 10 и регионалног пута Врање - Куманово. У прилог овој тврдњи говори и чињеница да су полицијски службеници Регионалног центра граничне полиције према Македонији у Прешеви предузели највећи број мера против илегалних миграната (31% од укупног броја). На путу ка земљама ЕУ, илегални мигранти након уласка у нашу земљу најчешће долазе до Београда (15% предузетих мера), а потом се опредељују за границу према Мађарској, о чему сведоче и предузете мере Регионалног центра граничне полиције према Мађарској у Суботици (15% предузетих мера), који се налази на северном току Коридора 10, као и границу према Хрватској, с обзиром на предузете мере Регионалног центра граничне полиције према Хрватској у Бачкој Паланци (12% предузетих мера), који се налази на главној траси Коридора 10. Наведени подаци указује на улогу и значај паневропског коридора 10 којег често користе организоване криминалне групе за реализацију активности у области илегалних миграција.

4.1.2.2.2. Трговина људима

С обзиром на географски положај, те транзицијске и постратне процесе, Република Србија је земља транзита и одредиште жртава *трговине људима*, углавном из источноевропских држава, а такође све више показатеља указује да наша земља постаје и држава порекла жртава трговине људима. У пројектованом периоду евидентиране су осцилације у броју оштећених лица (жртава), извршилаца кривичних дела и поднетих кривичних пријава, па је тако у периоду 2005.-2006. године, евидентирано повећање у свим сегментима, а 2007. године,

смањење броја кривичних пријава и извршилаца кривичног дела, али је значајно повећан број оштећених лица. Карактеристично је да у 2008. годину долази до смањења броја оштећених лица за 50 %, да би се њихов број у 2009. године поновно повећао за скоро 80 % (графикон 9).

Графикон 9: Упоредни преглед резултата у сузбијању трговине људима у периоду 2005.-2009. године

Статистике показују да је над највећим број оштећених лица вршена сексуална и радна експлоатација. У периоду 2005.-2008. године највећи број лица која су откривена од стране субјеката безбедности граница, као извршиоци кривичног дела Трговине људима, у највећем броју чине наши држављани, а затима држављани БиХ и Македоније (табела 3).

Поводом начина идентификовања потенцијалних жртава илегалних миграција, а нарочито трговине људима, на међународним граничним прелазима, обављен је дубински интервју са полицијским службеницима Одсека за сузбијање илегалних миграција у седишту Управе граничне полиције. У дубинском интервју саговорници су истакли да је у претходном периоду направљен позитиван помак у раду граничне полиције и царине. Приликом идентификације потенцијалне жртве трговине људима, на граничним прелазима, битно је да гранични полицајци, од првог контакта, уочавају све битне чињенице, везано за жртву, које после могу бити од великог значаја: од опхођења и понашања жртве, прегледања и утврђивање исправности путне исправе, несигурних покрета жртве, замуцкивања,

показивања различитих психолошких реакција на постављена питања, прегледа пртљага, њене реакције на упознавање граничног полицајца и цариника о последицама трговине људима, разлозима путовања итд. Пракса је показала да је у разговор са женама, потенцијалним жртвама трговине људима, најефикасније укључити жене-полицајце.

Табела 3: Табеларни преглед, по држављанствима, броја извршилаца кривичног дела трговине људима у периоду 2005-2009. године

Држава	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Албанија	2	1	0	0	0
Македонија	3	0	0	0	2
Турска	0	1	0	0	1
БиХ	4	1	0	3	0
Румунија	0	1	0	0	0
Србија	68	76	73	71	91
Молдавија	0	2	0	0	0
Јордан	0	0	1	0	0
Кина	5	0	0	0	0
укупно	82	84	74	74	94

Трговина људима тренутно је један од најприоритетнијих проблема са којима се сусрећу државе западног Балкана, тако да је овај проблем тешко изоловано посматрати и везивати га само за једну државу. С тим у вези, као један од приоритетнијих задатака у борби против транснационалног организованог криминала међународна заједница је поставила управо борбу против трговине људима, као феномена који све више погађа целокупну међународну заједницу. Тако је у оквиру SECI центра, у периоду 2000.-2005. године, иницирана и организована регионална оперативна акција под називом "Мираж", која је, као основни циљ, имала управо спречавање и откривање кривичних дела у вези са трговином људима, посебно женама и децом. Активности, на међународном нивоу, које су предузимане у оквиру наведене акције довеле су до промена у

појавним облицима испољавања ове недозвољене активности, која се пре свега испољила у драстичном смањењу јавности испољавања. На те промене у испољавању трговине људима, државе SECI центра реаговале су на тај начин што су промениле стратегију борбе против трговине људима при чему су донеле одлуку да се од 2005. године не организује оперативна акција ”Мираж”, већ да се приступи изненадним планским, координираним акцијама држава чланица SECI центра, при чему је акценат стављен на прикупљање и размену оперативних сазнања у вези са организаторима и носиоцима ове криминалне делатности. Овакав тренд, у међународним акцијама на сузбијању трговине људима, задржан је до данас.

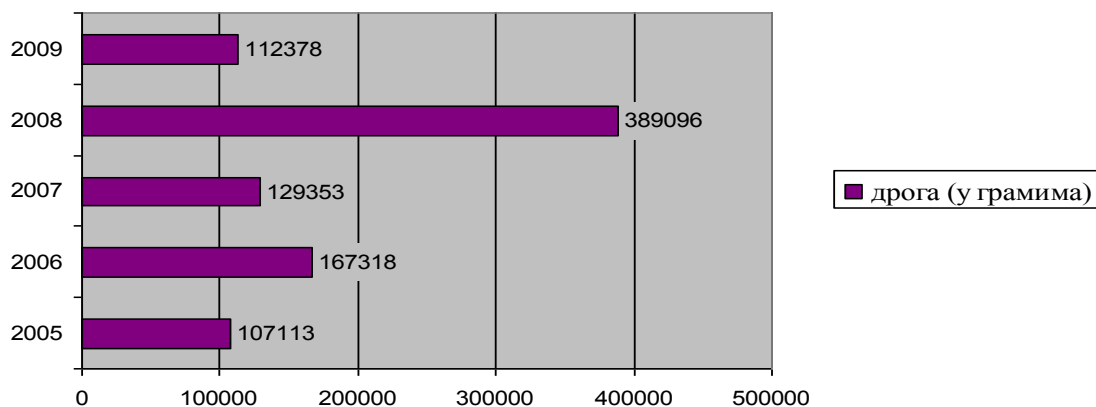
4.1.2.2.3. Кријумчарење дроге

Према подацима МУП, Управе за аналитику, организованим кријумчарењем дроге бави се око 60% од укупног броја регистрованих организованих криминалних група на територији Србије и управо те групе испољавају највећи степен организованости и насиља. *Кријумчарење хероином* представља прекогранични облик организованог кријумчарења дроге у нашој земљи чије присуство опредељује чињеница да кроз нашу земљу пролазе најкраћи копнени путеви између земаља у којима се хероин производи и складишти (Турска, Авганистан, Пакистан и Иран) и западноевропских земаља у којима се продаје. Транзитна линија у кријумчарењу хероина од Истока према Западу, познатија као Балкански пут хероина, пролази кроз територију наше земље и једна је од најзначајнијих у Европи, због чега је активност била усмерена ка пресецању кријумчарских канала управо на краковима овог пута. Транснационалност организованог наркокриминала долази до изражаја и када је у питању кријумчарење *кокаина*. Групе које се баве кријумчарењем кокаина, транспортују ову врсту опојне дроге бродским и авио саобраћајем из Јужне Америке (Аргентина, Венецуела, Бразил, Доминиканска Република, Перу, Колумбија и др.) до лука у Шпанији, Грчкој, Италији, Албанији и Црној Гори, одакле се камионима дистрибуира према Србији. Ову област, у 2009. години, карактерисала је релативно *новија димензија*, а то је изражена *умешаност наших држављана* у најорганизованији - трансконтинентални облик кријумчарења кокаина и то

директно из јужноамеричких земаља на наркотржиште развијених европских земаља, при чему се трећина кокаина кријумчари преко балканског подручја. 2009. годину је, свакако, обележило пресецање кријумчарског канала у уругвајској луци, а потом и у Аргентини, и заплена око 2,7 тоне кокаина намењеног илегалном наркотржишту у западноевропским земљама, где су као припадници организоване криминалне групе регистроване и држављани Србије. Поред свега наведеног, мора се поменути да проблематику организованог кријумчарења дроге карактерише и кријумчарење *марихуане* која је најмасовнија врста опојне дроге на нашим просторима и једина која се узгаја у нашој земљи. Присутна је и тзв. албанска марихуана, која се кријумчари из Албаније преко Црне Горе, док се у последње време бележи и појава и тзв. супермарихуане (сканк) која се производи у вештачким условима и транспортује из земаља Западне Европе, а на домаћем наркотржишту постиже троструко већу цену.

Када је у питању кријумчарење дроге, са аспекта безбедности граница, у пројектованом периоду, бележе се одређене осцилације у количини откривене дроге, на граничним прелазима према суседним државама. Тако је у периоду 2005-2006. године евидентирано повећање откривене дроге, да би се 2007. године смањило, поново повећало 2008. године, а 2009. године драстично смањило за више од три пута, што се може тумачити честим променама праваца транспорта на Балканској рути, услед ефикаснијег рада субјеката безбедности границе у нашој земљи (*графикон 10*).

Графикон 10: Откривена количина опојне дроге, на граничним прелазима, у периоду 2005.-2009. године

Према врсти дроге, откривене на граничним прелазима, најзаступљенији је хероин, марихуана и хашиш, док су најмање заплене едидентиране, када је у питању кокаин, који се углавном, из Јужне Америке покушао прокријумчарити преко Аеродрома “Никола Тесла” у Београду (табела 4).

Табела 4: Табеларни преглед откривене количине дроге, по врстама, у периоду 2005-2009. године

Врста	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
хероин	46520	115841	86675	92953	47580
кокаин	1120	977	62	9046	5744
марихуана	42323	49165	36428	284544	40214
хашиш	17150	1335	6188	25553	18840
укупно	107113	167318	129353	389096	112378

Пратећи анализу кријумчарења наркотика, према држављанству извршиоца кривичног дела, у обављеном дубинском интервју са полицијским службеницима Одељења за границу у седишту Управе граничне полиције, дошло се до закључка да углавном наркотике више не кријумчаре држављани Републике Србије албанске националности са територије АП КиМ, како је то било у претходном периоду, већ страни држављани углавном из Црне Горе, Македоније, БиХ, Бугарске, као и држављани Словеније и Немачке. Кријумчарење наркотика у највећем броју случајева било је откривено на граничним прелазима Републике Србије у касним вечерњим и раним јутарњим часовима. Највеће заплене хероина потичу са АП КиМ, док највеће заплене марихуане потичу из Црне Горе.

Када су у питању заплене кријумчарене дроге, посебно је значајно сагледати период од 2007. године, односно период када је МУП Р Србије од Војске Србије преузео послове обезбеђење државне границе. У периоду од 2007-2009. године полицијски службеници Управе граничне полиције на пословима обезбеђења државне границе запленили су укупну количину од 658000 грама дроге, углавном марихуане, што по годинама износи: 2007.- 31.172 грама, 2008.- 626770 грама и 2009.- 102 грама. Наведена количина је углавном откривена у

засадима који су се налазили непосредно у близини граничне линије, а карактеристична је пример заплена на државној граници према Румунији, код места Ватин, када је у само једној акцији, откривено 621000 грама марихуане у засадима.

Слично илегалним миграцијама, када је у питању западни Балкан, евидентно је и да је проблем кријумчарења дроге тешко посматрати изоловано, односно сводити га на национални ниво, јер пракса често истиче његову међународну димензију. У циљу утврђивања главних праваца и модуса кријумчарења дроге Балканском рутом, као и процене количине и врсте наркотика који се кријумчаре овом рутом, Оперативна група SECI центра за борбу против илегалне трговине дрогама сваких шест месеци израђује регионални извештај о запленама наркотика. Извештаји се базирају искључиво на појединачним извештајима о запленама, сачињеним од стране држава чланица SECI центра и имају за циљ припремање заједничких и појединачних циљаних акција држава чланица.

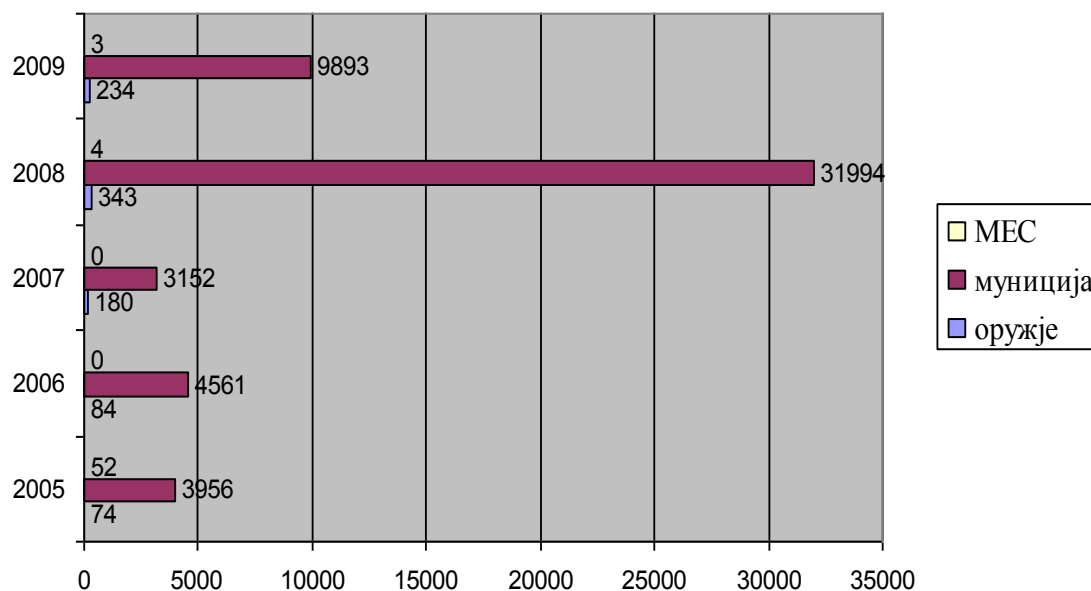
О значају субјеката безбедности граница у супротстављању овом облику прекограничног организованог криминала можда најречитије говори сачињена анализа акција које је кординирала Оперативна група SECI центра за борбу против илегалне трговине дрогама у 2008. години, када је у заједничким акцијама на простору западног Балкана, запримила и обрадила 113 извештај о заплени, са елементима битним за израду заједничког периодичног извештаја. Због основа сумње да су учествовали у кријумчарењу наркотицима Балканском рутом, у вези са наведеним бројем заплена, под истрагом било је укупно 190 лица (177 мушкараца и 13 жена). Највећи број заплена регистрован је на граничним прелазима - око 70%, а око 30% заплена извршено је у унутрашњости држава чланица SECI центра. Када је реч о превозним средствима, кријумчари су најчешће користили аутомобиле - у 40 % случајева, камионе у 30 %, аутобусе у 15 %, авион у 9 %, воз у 4 % случајева и чамац у 2 % случаја. Овакви примери недвосмислено потврђују тврдње многих светских и домаћих експерата, да је Балканска рута најзначајнија трансферзала за кријумчарење дроге из Југозападне Азије ка Европи и да јој се може супротставити само заједничким координираним деловањем свих заинтересованих држава.

4.1.2.2.4. Кријумчарење оружја, муниције и минско-експлозивних средстава

Ситуација на западном Балкану, а самим тим и у нашој земљи, показује константну тенденцију да се преко државне границе прокријумчаре оружје, муниција и минско-експлозивна средства, чиме се стварају претпоставке за извршење насилничких кривичних дела уз њихову употребу. Такође је подручје наше земље, али и целог региона, препуно илегалног војног оружја и експлозивних средстава још из времена ратова који су вођени крајем деведесетих година прошлог века.

Анализа откривених случајева *кријумчарења оружја, муниције и минско-експлозивних средстава*, на граничним прелазима, у пројектованом периоду, указују да постоје осцилације у откривеним количинама, па су тако највеће количине, углавном, оружја заплене 2008. године, док се најмање заплене бележе 2007. године (*графикон 11*).

Графикон 11: Упоредни преглед откривене количине оружја, муниције и минско-експлозивних средстава, на граничним прелазима, у периоду 2005-2009. године

Ефикасан рад полицијских и царинских службеника у 2008. години, на сузбијању кријумчарења оружја, у знатној мери је допринео на смањењу овог облика кријумчарења у 2009. години. Анализа показује да је, од укупне количине

заплењеног оружја, у највећем проценту заступљено ватрено оружје односно аутоматске пушке, полуаутоматске пушке и пиштољи. Када је у питању заплена муниције, највећи проценат се односи на муницију различитих калибра за пиштоље и аутоматске пушке, док је незнатан број откривених минско-експлозивних средстава. Интересантан је податак да се, у пројектованом периоду, иако није приказано у графикону, повећавају заплене пиротеничких средстава (око 250 000 комада), али и гасних пиштоља (110 комада) и ваздушних пушака (282 комада), чијом се преправком добија малокалибарско оружје.

Према статистикама, најугроженији део наше границе за кријумчарење оружја, муниција и минско-експлозивна средстава представља део државне границе према Бугарској, односно међународни гранични прелаз за железнички саобраћај Димитровград, где су 2007. године, на улазу у земљу, у шупљинама вагона воза откривене 78 ваздушне пушке, 49 оптичких нишана, 12 цеви за ваздушну пушку, 34840 дијабола, 12 гасних пиштоља, 327 гасних метака и 56220 комада пиротехничких средстава, а 2008. године, на исти начин, такође, на улазу у земљу, заплењено је 96 ваздушних пушака, 45 гасних пиштоља, 4 ваздушна пиштоља, 603 метака различитог калибра и 738 гасних метака.⁵⁵⁰

Узимајући у обзир наведене податке, у обављеном дубинском интервју са полицијским и царинским службеницима на међународном граничном прелазу за железнички саобраћај Димитровград, дошло се до закључка да се ваздушне пушке, које су често предмет кријумчарења организованих криминалних група, купују у слободној продаји у Бугарској, по цени од 15-20 еура. Након куповине кријумчаре се у нашу земљу, где се преправљају у малокалибарско оружје, а затим кријумчаре на подручју АП КиМ где им цена достиже 150-200 еура. На тај начин, ове кријумчарске групе, зарађују десетороструко.

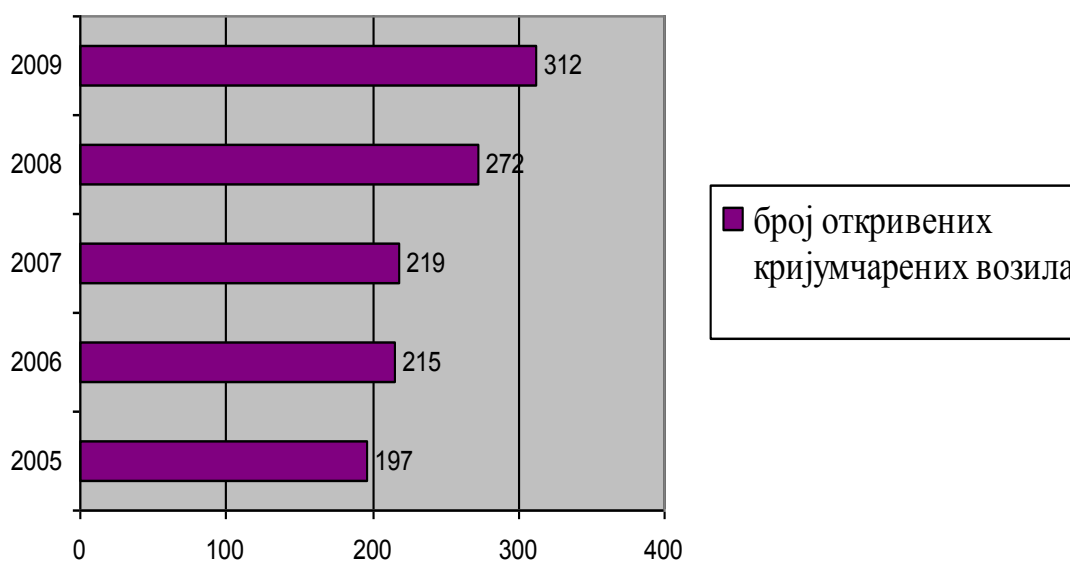
⁵⁵⁰ Поређења ради, мере у борби против кријумчарења, трговине и илегалног поседовања ватреног оружја, које карактерише елементарна организованост, реализоване су и у 2009. години, када је на целокупној територији Републике Србије откривено 1.790 кривичних дела, из ове области, при чему је заплењено је 1.660 комада оружја, 112 ручних бомби, као и преко 19.600 комада муниције, 22 експлозивне направе и 8,7 килограма експлозива. У два наврата спречени су покушаји кријумчарења и то 17 пиштоља на граничном прелазу Батровци и 6 пиштоља на граничном прелазу Хоргош, а посебно се издваја акција припадника МУП која је привукла знатну пажњу јавности, јуна месеца, када је у Новом Саду пронађена велика количина ватреног оружја и експлозива (преко 5 килограма експлозива, 4 импровизоване експлозивне направе, 6 комплета са по 10 пиштоља "оловки", 4 пиштоља, пригушивачи, ласери за пиштољ и др).

Представљени резултати потврђују чињеницу да полицијски и царински службеници постижу значајне резултате у откривању и спречавању ових инкриминисаних радњи. При томе се не може занемарити чињеница да значајну помоћ наведеним субјектима безбедности граница, у вези са откривањем и доказивањем кривичних дела која се односе на проналажење кријумчареног оружја, муниције и експлозивних средства, пружају бројни специјалистички курсеви и семинари за службенике који раде на пословима граничне контроле и обезбеђења државне границе и сарадња са осталим субјектима безбедности.

4.1.2.2.5. Кријумчарење украдених моторних возила

Као и све државе у окружењу, и Република Србија је подручје изузетно угрожено са аспекта отуђења и кријумчарења моторних возила. Ова делатност једна је од најзначајнијих за носиоце организованог криминала на подручју западног Балкана. Анализе остварених резултата субјеката безбедности, на граничним прелазима, у пројектованом периоду, показују да се број откривених кријумчарених возила перманентно повећавао (*графикон 12*).

Графикон 12: Број откривених кријумчарених возила, на граничним прелазима, у периоду 2005-2009. године

У анализи остварених резултата, у периоду од 2007.-2009. године, неопходно је истаћи и откривени број од 116 кријумачарених возила (2007.-42, 2008.-48 и 2009.- 26), од стране полицијских службеника на обезбеђењу државне границе, која су покушана да се превезу преко државне границе, а украдена или су скинута са осигурања, односно вршена им је преправка на ознакама шасије или блоку мотора. Одређени број ових возила је одузет због фалсификоване документације возила, преправке идентификационих ознака возила, непоседовање исправне документације за возило или су коришћена као предмет извршења другог кривичног дела. У овом периоду највећи број возила се кријумчарио са територија Црној Гори и БиХ. Возила која се кријумчаре из правца Црне Горе ка Србији и обрнуто су углавном возила новије производње немачких произвођача возила типа Фолксваген и Ауди, а најчешћи модели возила су Голф 4, Пасат, Ауди А4 и Ауди А6, док су возила која се кријумчаре из правца БиХ у Србију и обрнуто углавном старије производње.

С обзиром на модус извршења и руте којима се возила пребацују од места отуђења (западна Европа) до места где отуђена моторна возила завршавају (државе западног Балкана, источне Европе и Азије)⁵⁵¹, међународна сарадња је неопходна, односно без ње се не може ни замислити било какав успех у

⁵⁵¹ Као интересантан пример кријумчарења возила односно мотоцикала, навешћемо случај организоване криминалне групе коју је чинило 9 лица из Републике Србије, а која је у периоду од друге половине 2007. године до августа 2009. године, остварила велику противправну имовинску корист путем кријумчарења украдених скупочених мотоцикала, из Швајцарске у Србију, до којих је долазила извршењем кривичних дела крађе у салонима у Швајцарској. Организатори криминалне групе су након крађе мотоцикала у Швајцарској организовали њихов утовар у камионе и даљи транспорт до Републике Србије, након чега су мотоцикли одвожени у Јагодину или Туприју и смештани на различита скривена места. За овај део активности, организатори су пронашли возаче теретних возила, у међународном друмском саобраћају, који су вршили превоз мотоцикала из Швајцарске у Републику Србију. Они су одлазили на договорена места у Швајцарској где су били сакривени мотоцикли и заједно са другим НН лицима утоварали их, камуфлирали половним намештајем, возили преко граничног прелаза Келебија и тако улазили у Србију. На граници су пријављивали да превозе полован намештај. У конкретним случајевима примењиван је скраћени поступак царинења робе односно царинења предмета за домаћинство чија укупна вредност не прелази 3.000 евра и за које се не подноси царинска декларација, већ се испоставља евиденциона картица, обрачун увозних дажбина за робу коју путници са собом носе, и врши се упис врсте робе која се царини (полован намештај). Након тога, цариник који је одређен, врши преглед и сачињава документ који предаје возачу. Већи део ових мотоцикала окривљени су продали разним лицима, док им је један део одузет, с тим што је чак 6 мотоцикала марке “Харли Дејвидсон”, “Хонда”, “Дукати” и “Јамаха” који су одузети било потпуно ново, украдено из продавнице – салона ових мотоцикала, и транспортовано у Србију. Вредност, само ових нових мотоцикала, износи 220.000 швајцарских франака. Детаљније видети у: Кријумчарење мотоцикала, публикација Специјалног тужилаштва за организовани криминал „Првих шест година“, Београд, 2009., стр. 56-57.

елиминацији овог облика криминала. С тим у вези, Интерпол заузима најважније место у овој области, нарочито када се има у виду постојање централизоване јединствене базе података украдених возила и могућност да се у сваком тренутку у њу изврши увид од стране свих полицијских органа.

У оквиру SECI центра егзистира и Оперативна група за украдена возила, чији је превасходни задатак борба против кријумчарења возилима у региону југоисточне Европе. Заједничка оперативна акција, коју континуирано сваке године изводи ова оперативна група, носи назив „Road show“ и има за циљ спречавање и откривање кријумчарења украдених возила у региону. Белгија, Немачка, Италија и Украјина, као заинтересоване државе, помажу ову оперативну акцију и имају активну улогу у њеној имплементацији. Као регионална оперативна акција, која се одвија једном годишње у трајању од два дана, „Road show“ је полицијским агенцијама држава чланица SECI центра омогућио постизање значајнијих резултата, па је тако само у 2005. години, у овој акцији, откривено укупно 364 возила. Овакви резултати су потврда да је овакав вид непосредне и непрестане сарадње и размене информација најбољи модус у борби против прекограничног организованог криминала, с обзиром на то да су идентификовани кријумчарски канали, када је реч о украденим возилима, који иду из западне ка источној и југоисточној Европи и југозападној Азији. Када је у питању откривање кријумчарених возила, у пројектованом периоду реализоване су и оперативне акције “Gepard”, “Credit car”, “Samba” и ”Region” с циљем проналаска података о украденим возилима, посебно легализованим украденим возилима која се користе у државама чланицама SECI центра.

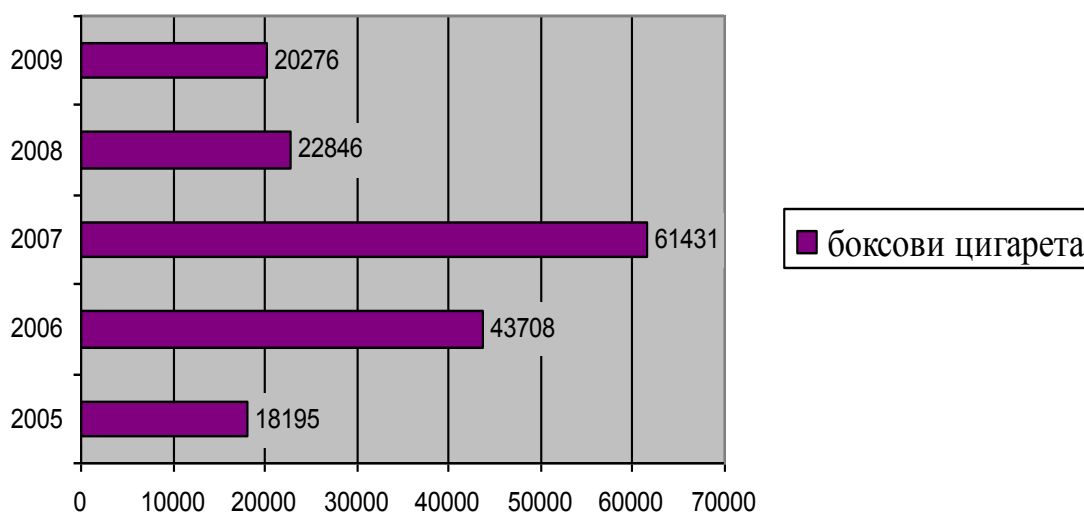
4.1.2.2.6. Кријумчарење високоакцизне робе

Организовани криминал у сфери привредно-финансијског пословања представља најозбиљнији проблем Републику Србију, с обзиром на штету коју по основу утајених пореских и других давања наноси буџету земље, као и друштву у целини. Највећи број до сада третираних случајева у овој области односио се на криминалне радње везано за увоз и промет робе. Према егзактним показатељима, доминантан је *илегални увоз тзв. високоакцизне робе* (цигарете, нафта, кафа,

алкохол и слично), као и већих количина текстилне и техничке робе, где су, поред илегалног увоза преко државне границе (кријумчарење), коришћене и друге методе, као што су фалсификовање документације приликом увоза (царинске преваре) и друго.

Тамна бројка криминала изузетно је значајна код ове врсте кривичних дела. У унутрашњем промету роба, у претходном периоду, нарочито су били присутни организовани облици пореских утаја, формирањем тзв. фиктивних предузећа, чему је погодавао и ранији систем опорезивања који је омогућавао преношење обавезе плаћања пореских давања на крајњег потрошача, тако да су тзв. фиктивне фирме формално преузимале улогу крајњег потрошача, док би опорезиве робе завршавале на црном тржишту, првенствено цигарете (*графикон 13*).

Графикон 13: Откривена количина боксова цигарета, на граничним прелазима, у периоду 2005-2009. године

Значајно је истаћи и да су у периоду од 2007.-2009. године полицијски службеници задужени за обављање послова обезбеђења државне границе, у кријумчарењу, открили 35496 боксова цигарета (2007.-15441, 2008.-12402 и 2009.-7653), 24532 литра нафте и нафтних деривата (2007.-12362, 2008.-10540 2009.-1630), 1592 литра алкохолних пића (2007.-80, 2008.-1055 и 2009.-457) и друге робе у вредности око 1.550.000 еура.

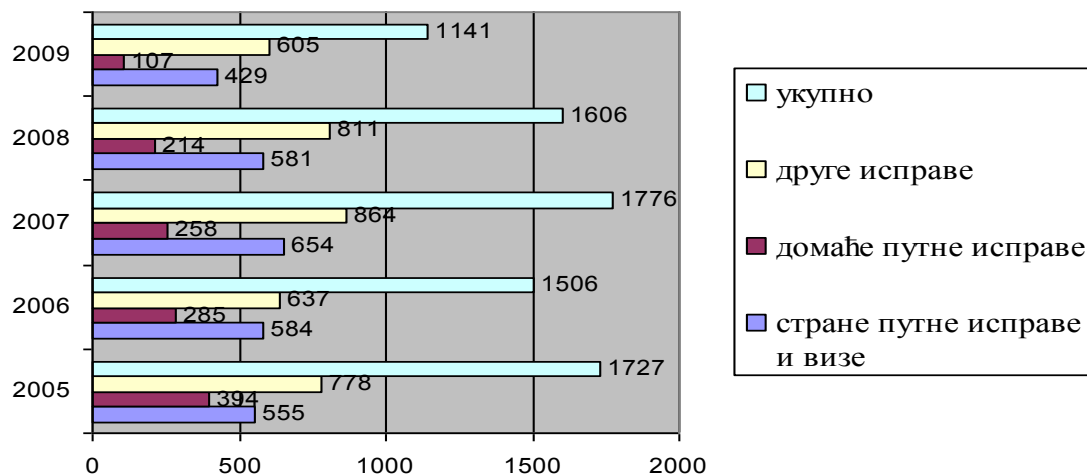
Из приказаних резултата видљива је и изражена присутност кријумчарења високоакцизне робе преко државне границе Републике Србије, што изузетно негативно утиче на развој друштва, с обзиром на то да се њеним легалним увозом знатним делом пуни буџет државе. Такође, резултати показују да су субјекти безбедности граница, у знатној мери, ангажовани на спречавању ове облика криминала.

Када је у питању међународна реакција на сузбијању овог облика прекограничног криминала, потребно је истаћи да Оперативна група SECI центра за борбу против кријумчарења и превара, периодично спроводи оперативну акцију под радним називом “Shadow“, у којој активно учешће узимају све државе чланице, а циљ акције је спречавање кријумчарења цигарета у и кроз југоисточну Европу, где се пажња фокусира на све облике транспорта робе (путеви, ваздух, море и железница). Ове акција углавном се спроведе на иницијативу Мађарске, Словеније и Грчке, као чланица Европске уније, чије се границе наслањају на регион западног Балкана, па из тог разлога морају поштовати уговорени минимални ниво пореза на промет дувана, што доводи до знатне разлике у цени у односу на друге државе у региону, чиме се негативно утиче на планиране приходе у својим буџетима. Према томе, овакво стање и постигнути резултати субјеката безбедности граница наше земље позитивно утичу на очување стабилности како економског система наше земље и региона западног Балкана, тако и земаља ЕУ.

4.1.2.2.7. Фалсификовање исправа

Случајеви откривених фалсификованих исправа, на граничним прелазима, данас су свакодневна појава. Иако је већина земаља последњих година применила најсавременију технологију у изради путних исправа, то исто су учинили и фалсификатори у свом раду користећи савремене и скупе скенере, штампаче и компјутерску опрему у циљу фалсификовања путних исправа. Анализирајући пројектовани период евидентне су осцилације у броју откривених исправа, па је тако у 2005. години откривено укупно 1727 различитих исправа, у 2006. години 1506 исправа, 2007. години 1776 исправа, 2008. години 1606 исправа и 2009. години 1141 исправа (*графикон 14*).

Графикон 14: Упоредни преглед броја откривених фалсификованих докумената у периоду 2005-2009. године

Према врсти фалсификованих исправа, откривених на граничним прелазима, најзаступљенији су фалсификати страних и домаћих путних исправа, а затим фалсификати других исправа, као што су гранични печати, визе, зелени картони, радне дозволе, личне карте, саобраћајне и возачке дозволе (табела 5).

Табела 5: Табеларни преглед откривених фалсификованих исправа, по врстама, на граничним прелазима, у периоду 2005.-2009. године

врста	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
домаће путне исправе	394	285	258	214	107
стране путне исправе	555	584	654	581	429
визе	193	116	116	88	76
гранични печати	172	266	363	372	277
саобраћајне дозволе	81	55	56	34	37
возачке дозволе	74	21	78	80	57
личне карте	88	42	85	72	55
радне дозволе	66	54	84	78	35
зелени картони	104	83	82	87	68
укупно	1727	1506	1776	1606	1141

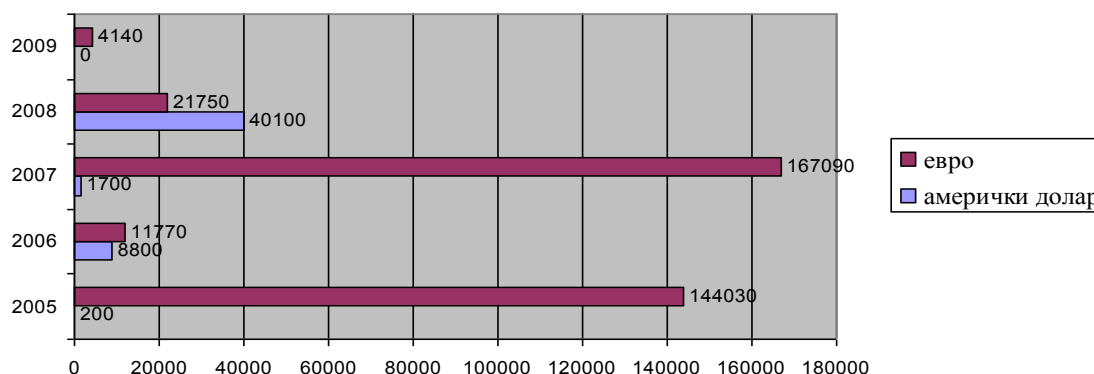
Наведени подаци указују на константну тенденцију да се државна граница пређе уз помоћ фалсификованих докумената, чиме се покушава дезавуисати државни орган у вези са идентитетом носилаца исправа, као и у вези са правом коришћења одређеног права и средстава. Ови резултати такође потврђују да гранична полиција и царина постижу значајне резултате у откривању и спречавању ових инкриминисаних радњи. Такође се не може занемарити чињеница да су значајну помоћ субјектима безбедности граница, у вези са откривањем и доказивањем кривичних дела која се односе на фалсификовање докумената, пружиле специјализоване агенције Европске уније у оквиру различитих Twining пројеката, донирајући значајна материјално-техничка средства уз помоћ којих се откривају фалсификовани документи (читачи биометријских пасоша), а организовани су и бројни специјалистички курсеви и семинари за службенике граничне полиције и царине који раде на пословима контроле докумената.

4.1.2.2.8. Фалсификовање новца и платних картица

Фалсификовање новца је најопаснији облик фалсификата по националне валуте и економије. Предмет фалсификата, у претходном периоду, најчешће је био евро као универзална новчана јединица у економским токовима, а затим долар, као и валуте других развијених држава које имају проходност у свим деловима света и свим пословима. Стављање у промет фалсификованих новчаница доводи до економске и монетарне нестабилности, нарушава економске токове и трансакције.

Анализирајући пројектовани период евидентне су значајне осцилације у броју, на граничним прелазима откривених фалсификованих новчаница евра и америчких долара, па је тако у 2005. години откривено укупно 144030 евра и 200 америчких долара, у 2006. години 11770 евра и 8800 америчких долара, у 2007. години чак 167090 евра и 1700 америчких долара, у 2008. години 21750 евра и 40100 америчких долара и у 2009. години 4140 долара, а није било случајева откривање фалсификованих новчаница евра (*графикон 15*).

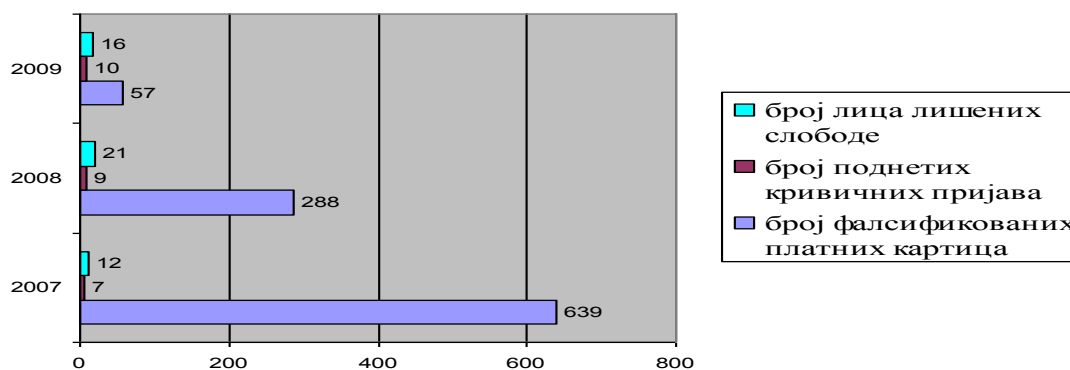
Графикон 15: Упоредни преглед откривене количине фалсификованог новца, на граничним прелазима, у периоду 2005.-2009. године

На међународном плану борба против фалсификатора новца одвија се углавном преко Интерпола, иако није занемарљива ни улога регионалних организација и сарадња суседних држава на основу билатералних споразума. Поред публикација и каталога, Интерпол организује и сталну размену информација између држава чланица и ангажује специјализоване националне и међународне економске институције.

Када је у питању сузбијање кривичних дела злоупотребе платних картица, евидентно је да се њихов број смањује, када се посматра број откривених фалсификованих платних картица на граничним прелазима, али се повећава број по том основу поднетих кривичних пријава и лица лишених слободе - узимајући у обзир период од 2007-2009. године, када су субјекти безбедности граница имали и прве озбиљне резултате у овој области (графикон 16).

Графикон 16: Упоредни преглед броја откривених злоупотребљених платних картица, на граничним прелазима, у периоду 2005-2009. године

За разлику од 2007. године, када је у 8 случајева код 12 држављана Бугарске пронађено 639 фалсификованих картица и то искључиво од стране полицијских службеника граничне полиције према Бугарској, у току 2008. године повећан је број откривених случајева и лица, повећана је количина откривене пратеће опреме која се користи за извршење напред наведених кривичних дела, као што су преносиви рачунари са подацима, читачи картица-скимери, тастатуре банкомата и друга опрема, а откривени случајеви регистровани су осим на државној граници ка Бугарској (гранични прелази Градина и Вршка Чука), и на државној граници ка Румунији (гранични прелази Ватин и Ђердап) и Хрватској (гранични прелаз Батровци). У 2008. години, регистровано је укупно 9 случајева заплене картица и пратеће опреме и 21 лице, и то 14 држављана Румуније, 5 држављана Бугарске и 2 држављана Републике Србије, албанске националности са територије АП КиМ.

У току 2009. године, субјекти безбедности граница су у 10 случајева пронашли и одузели укупно 57 фалсификованих платних картица и већу количину опреме која се користи за извршење овог деликта, као што су читачи картица-скимери, маске банкомата, лап-топ рачунари и друга средства. Поменути случајеви откривени су на граничним прелазима и то, на државној граници према Бугарској – 7 случајева, сви на граничном прелазу Градина, на државној граници према Румунији – 1 случај на граничном прелазу Кладово и на државној граници према Хрватској – 2 случаја, на граничним прелазима Батровци и Бачка Паланка. Укупно је у овим деликтима откривено је 16 лица, од чега су 10 лица држављани Бугарске, 3 лица држављани Румуније и 3 лица држављани Републике Србије.

Остварени резултати на сузбијању овог вида високотехнолошког криминала могу се посматрати у контексту повећане активности и заинтересованости полицијских и царинских службеника на граничним прелазима која је резултирала њиховом едукацијом и упознавањем, на специјалистичким семинарима, са овом проблематиком и успостављањем интензивније сарадње на размени информација са криминалистичком полицијом, али и билатералном сарадњом са суседним пограничним органима (првенствено Бугарске), где је овај проблем најизраженији.

4.1.2.2.9. Резултати потражне делатности и међународне сарадње

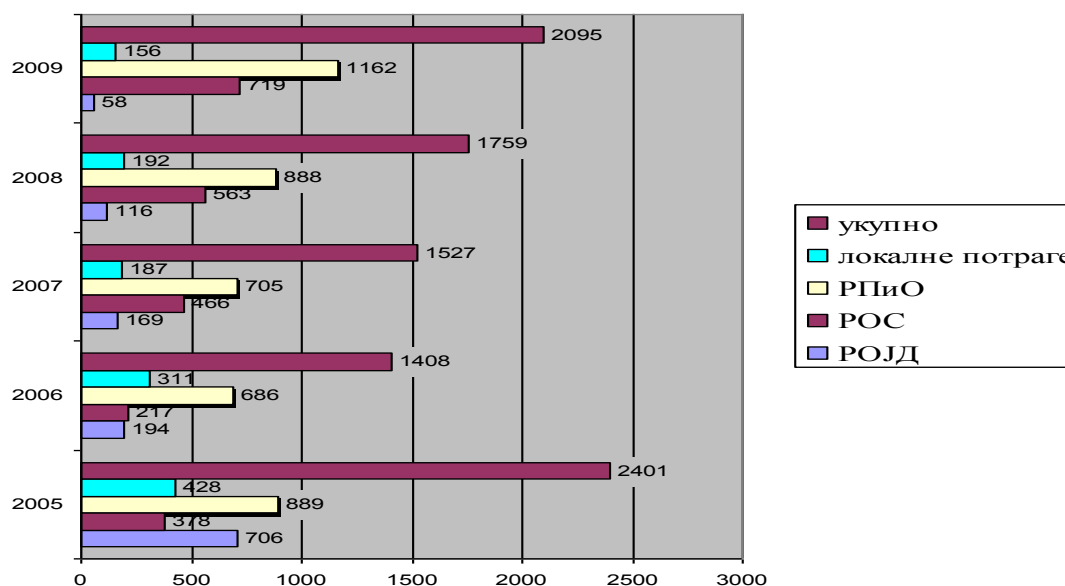
Када је у питању супротстављање прекограничном организованом криминалу неопходно је осврнути се и на резултате који су остварили субјекти безбедности граница на пословима граничне контроле и обезбеђењу државне границе у области потражне делатности, односно на плану откривања лица која су у потражним евиденцијама већ регистрована као извршиоци кривичних дела, па и кривичних дела организованог криминала, а нису била доступна органима гоњења који против њих воде кривичне поступке. Оваква лица, односно наши или страни држављани, скривајући се од органа који их потражују, на све начине покушавају прећи границу, како би у некој другој држави нашли сигурно уточиште.

У нашој земљи, када је у питању безбедност граница, потражна делатност је класификована у 4 врсте регистара: Регистар потрага и објава (РПиО), Регистар одређених странаца (РОС), Регистар одређених југословенских држављана⁵⁵² и Локалне потраге. Ако се анализирају резултати субјеката безбедности граница, у пројектованом периоду, евидентне су варијације укупних резултата, па је тако у 2005. години забележен највећи број откривених и регистрованих лица (2401) у потражној делатности по различитим основама, да би се у 2006. години овај број драстично смањило, скоро за 1000 лица, када је износио 1408. Након овог периода, па све до 2009. године, у области потражне делатности регистрован је тренд увећања по свим сегментима (*графикон 17*).

Квалитативном анализом представљених података, у потражној делатности, долази се и до податка о лицима која су лишена слободе, на граничним прелазима, у пројектованом периоду, с обзиром да наведени регистри не садрже само мере за обавезујуће поступање полицијских службеника граничне полиције, као што су мере са налогом “хапсити”(мера “Х”) и “хапсити опрезно”(мера “ХО”), већ у свом садржају поседују и низ других захтева у вези прикупљања података о лицима.

⁵⁵² Овај регистар још увек, због историјског наслеђа из периода заједничке државе (СРЈ), званично, у свом имену садржи термин „југословенских држављана”, иако је ажуриран и односи се на држављане Републике Србије, односно, и даље се користи под званичним називом Регистар одређених југословенских држављана, па ће се тако третирати и у овом раду, све док се не донесе званична одлука о његовом преименовању у складу са тренутном ситуацијом, када ће се у називу, променити сада већ превазиђени термин.

Графикон 17: Упоредни преглед резултата по потражној делатности, на граничним прелазима, у периоду 2005.-2009. године

Наставак ове анализе, када су у питању лица лишена слободе на граничним прелазима, по потражној делатности, класификован је у три врсте односно сегмента: међународне потернице, централне потернице и локалне потернице, што је и представљено у табеларном прегледу (табела 6).

Табела 6: Табеларни преглед лица лишених слободе, по врстама, на граничним прелазима, у периоду 2005-2009. године

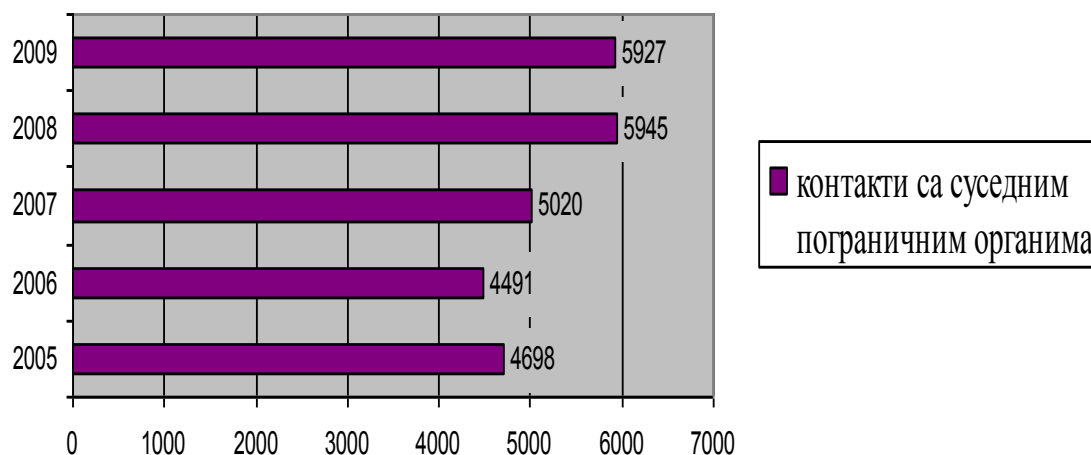
врста	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
међународне потернице	23	0	46	37	46
централне потернице	632	689	614	831	1128
локалне потраге	147	127	164	122	160
укупно	802	816	824	990	1334

Са аспекта супротстављања организованом криминалу значајни су подаци о броју лица лишених слободи по међународним и централним потерницама јер анализа ових података, у изворима коришћеним у овом истраживању, показује да се углавном ради како о нашим, тако и страним држављанима који су потраживани од стране домаћих или страних судских органа, најчешће због

кривичних дела из области прекограничног организованог криминала, односно раличитих облика кријумчарења, али и тежих кривичних дела из области општег криминалитета (убиства, разбојништва и слично) што овом проблему даје посебну међународну димензију и наглашава значај унапређења и интензивирања међународне сарадње свих субјеката безбедности граница.

Анализирајући остварену међународну сарадњу граничне полиције, као најважнијег субјекта безбедности граница, када су у питању контакти на граничним прелазима са суседним пограничним органима у вези размене информација о прекограничним организованим и другим недозвољеним делатностима на државној граници, може се закључити да, у пројектованом периоду, она иде узлазном линијом. Тако је, поређења ради, у 2009. години, као што је и представљено у *графикону 18*, остварено је више од 1200 контаката (5927), у односу на 2005. годину (4698), што је последица потписивања билатералних споразума који правно регулишу моделе прекограничне сарадње.

Графикон 18: Преглед остварених међнародних контаката, на граничним прелазима, у периоду 2005-2009. године

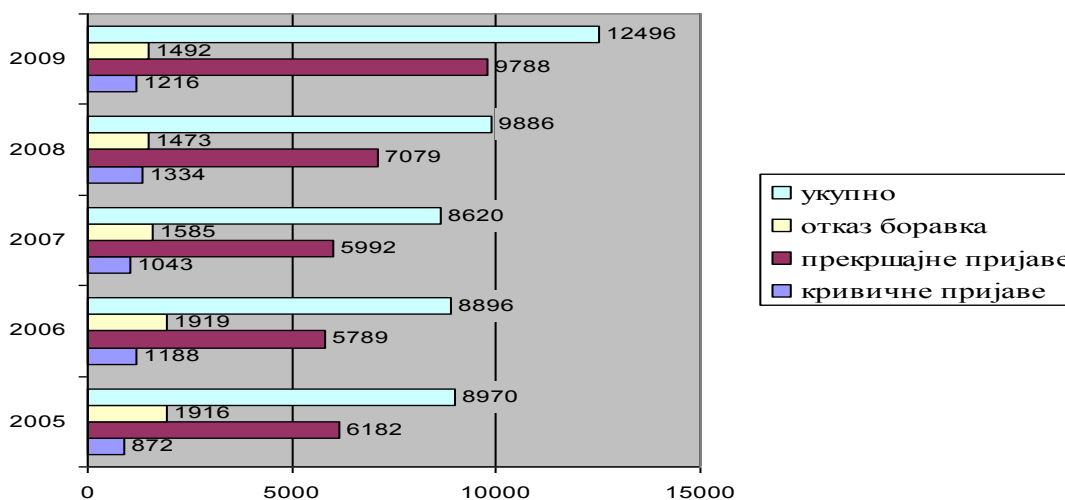
Овако успостављена пракса у области међународне сарадње, на пословима граничне контроле и обезбеђења државне границе, односно на самој државној граници, доприноси ефикасном остваривању безбедности граница у оквирима савременог система супротстављања организованом криминалу, а тиме и целокупне безбедности друштва.

4.1.3. Трећи прстен безбедности граница

Трећи прстен безбедности граница се спроводи у унутрашњости земље над страним држављанима у циљу ефикасног вршења послова у области одобрења привремених боравака, стицања статуса сталног настањења, вршења контроле легалности кретања и боравка, а посебно приликом предузимања мера и остваривања пуне оперативне контроле безбедносно интересантних категорија (припадника организованих криминалних група, екстремно орјентисаних лица, припадника различитих политичких и верских организација), а у складу са новим међународним положајем наше земље и обавезама на плану сузбијања организованог криминала и међународног тероризма. Приликом спровођења наведених активности остварује се пуна сарадња са полицијским службеницима криминалистичке полиције и другим државним органима (БИА, тржишна инспекција, санитарна инспекција, инспекција рада, Пореска управа и други).

У пројектованом периоду вршена је појачана контрола и примењиване су мере према свим категоријама страних држављана који се баве недозвољеним активностима (вршење кривичних дела организованог и других облика криминала, недозвољена трговина, рад на црно, вршење прекршаја и др.), а резултати ове делатности су представљени у *графикону 19*.

Графикон 19: Упоредни преглед предузетих мера према страним држављанима, у унутрашњости земље, у периоду 2005-2009. године

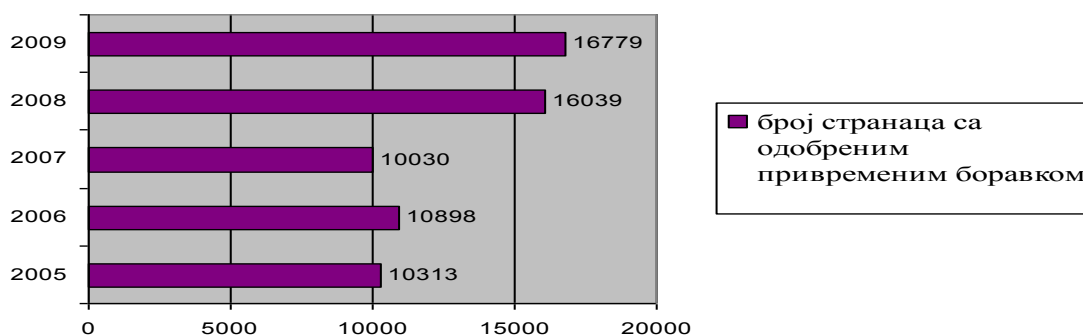
Анализа показује тенденцију раста предузетих мера, по свим сегментима (отказ боравака, прекршајне и кривичне пријаве) што се може тумачити последицом стриктне примене новог Закона о странцима. Анализом структуре предузетих мера, према страним држављанима откривеним у унутрашњости земље након илегалног прелажења државне границе, уочава се тренд повећања у 2009. години за одређене странце, према којима у периоду од 2005-2008. године нису биле предузимане мере у већем обиму, као што су држављани Авганистана, против којих су у 2008. години предузете свега две мере док је у 2009. години предузето чак 1194 мера. У табеларном прегледу представљен је број предузетих мера, за стране држављане, према којима су најчешће примењиване у пројектованом периоду (табела 7).

Табела 7: Табеларни преглед предузетих мера према страним држављанима, у унутрашњости земље, у периоду 2005.-2009. године

Држава	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Бугарска	1673	1548	1121	1195	837
Румунија	1526	1083	1042	1083	888
Македонија	449	520	707	790	758
Албанија	821	1083	665	0	0
БиХ	220	561	478	612	635
Авганистан	0	0	0	2	1194
укупно	4689	4795	4013	3682	4311

Када је у питању трећи прстен безбедности граница, значајно је истаћи и да се спровођењем квалитетнијих безбедносних и теренских провера странаца, приликом решавања њихових захтева за привремени боравак у нашој земљи, у пројектованом периоду, повећао број позитивно решених захтева за одобравање привременог боравака када је поређења ради, у 2009. години, одобрено више од 6000 привремених боравака (16779) у односу на 2005. годину (10313), што је представљено у графikonу 20.

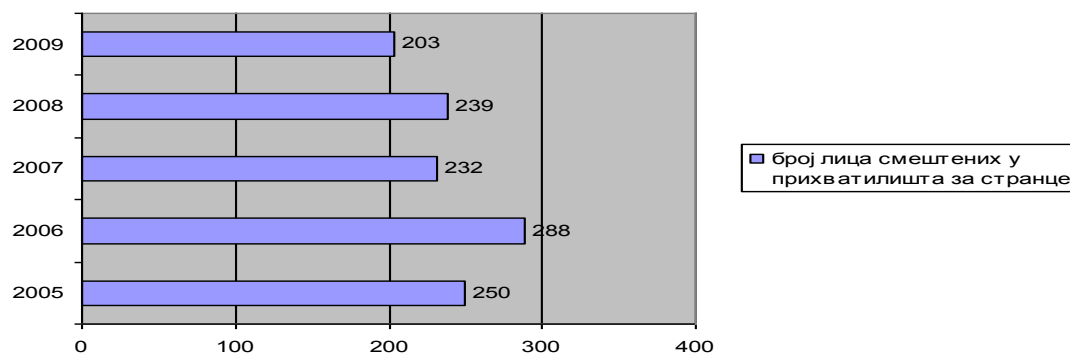
Графикон 20: Упоредни преглед броја странаца са одобреним привременим боравком у нашој земљи, у периоду 2005.-2009. године

Евиденције и извештаји, које су биле доступне за ово истраживање, када је ова област у питању, показују да су држављани Кине, Румуније, Македоније, БиХ, Бугарске и Хрватске страни држављани којима је у највећем броју случајева одобрен привремени боравак у нашој земљи.

Међутим, према одређеним категоријама страних држављана, који су у унутрашњости земље откривени у нелегалном боравку као последици илегалног прелажења државне границе, а није им могуће утврдити држављанство или идентитет, јер у главном дају лажне податке о себи или уопште не носе путне исправе са собом или им се исправе налазе код припадника организованих криминалних група, ради њихове лакше контроле, изриче се мера смештаја у Прихватилиште за странце. Анализа показује варијације у броју смештених лица у Прихватилишту за странце на почетку и крају пројектованог периода (графикон 21).

Графикон 21: Број лица смештених у Прихватилиште за странце у периоду 2005-2009. године

Од стране полицијских службеника се за ову категорију страних држављана, у време њиховог боравка у Прихватилишту за странце, накнадно утврђује прави идентитет и предузимају мере на регулисању путних исправа, а затим на основу Споразума о реадмисији спроводи процедура њиховог удаљења са територије Србије.⁵⁵³

У табеларном прегледу представљен је број лица, према држављанству, која су најчешће, из наведених разлога, боравила у Прихватилишту за странце. Анализа показује да, у периоду 2005.-2008. године, највећи број смештених странаца чине држављани Албаније који илегално прелазе административну линију са АП КиМ и преко територије Србије покушавају да дођу до држава Европске уније (табела 8).

Индикативно је што велика већина држављана Албаније, од докумената, поседује само извод из матичне књиге рођених на коме се налази фотографија и са којим легално из Албаније улазе на територију АП КиМ. Ова лица, након што им се прибаве путни листови, од стране ДКП Албаније у Београду, спроведе се до административне линије и на административном пункту у Мердару предају УНМИК полицији. У 2009. години убедљиво највећи број смештених странаца чине држављани Авганистана који илегално прелазе границу са Македонијом и преко територије Србије покушавају да дођу до држава Европске уније.

⁵⁵³ Кад је у питању број поднетих захтева за реадмисију држављана трећих земаља, Управа граничне полиције располаже подацима да је у току 2005. године поднето 615 захтева, 2006. године 661 захтев, 2007. године 179 захтева, 2008. години 136 захтева и 2009. години 301 захтев. Наведени подаци представљају број поднетих замолница за прихват страних држављана трећих држава, за које је држава молила претпоставила да су илегално ушли на њихову територију из Републике Србије. Стварни број прихваћених страних држављана по Споразуму о реадмисији мањи је од броја поднетих замолница, пошто се у поступку провере по захтеву није утврдило да су на њихову територију дошли из Републике Србије. Примера ради, у 2008. године поднето је 136 захтева, а након спроведеног поступка провере примљено је 80 странаца. Међу прихваћеним странцима у већини су држављани Албаније (33), следе држављани Македоније (29), Турске (5), Сирије (5) и остали. По Споразуму о реадмисији са Мађарском, за прихват држављана трећих земаља, у 2009. години, дата је сагласност за укупно 126 страних држављана, и то: 42 држављана Македоније, 37 држављана Авганистана, 9 држављана Турске, 9 држављана Албаније, 9 држављана Црне Горе, 5 држављана Ирана, 2 држављана Руске Федерације, 2 држављана Пакистана, 2 држављана Колумбије, 2 држављана БиХ, 2 лица непознатог држављанства, 1 држављана Украјине, 1 држављана Чешке, 1 држављана Камеруна, 1 држављана Туниса и 1 држављана Шри Ланке. На основу Споразуму о реадмисији са Р Хрватском, за прихват држављана трећих земаља, за пројектовани период, дата је сагласност за укупно 8 страних држављана и то: 4 држављана Авганистана, 2 држављана Албаније и 2 држављана Молдавије.

Табела 8: Број лица, према држављанству, која су боравила у Прихватилишту за странце у периоду 2005-2009. године

Држава	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Албанија	61	123	90	90	8
Румунија	59	40	14	7	3
Турска	37	32	17	5	14
Македонија	9	7	15	22	6
Кина	3	8	9	8	3
Молдавија	15	29	5	0	5
Авганистан	0	0	0	4	126
Украјина	4	8	0	0	2
Бугарска	10	5	4	0	0
Обала Слоноваче	0	0	0	20	0
Грузија	8	3	18	16	5
Иран	0	2	0	0	11
Ирак	0	2	7	9	3
остали	51	29	53	58	17
укупно	257	288	232	239	203

Пракса показује да након што се сместе у Прихватилиште за странце сви држављани Авганистана затраже азил у Србији, па је од стране полицијских службеника Управе граничне полиције, у циљу законитог и правовременог обављања послова азила, остваривана интензивна сарадња са радницима Канцеларије за азил и службеницима УНХЦР и Центра за заштиту и помоћ тражилаца азила.

Са аспекта супротстављања прекограничном организованом криминалу, значајно је истаћи да су преко НЦБ Интерпола у Београду вршене провере за одређене стране држављане из Прихватилишта за странце, па је тако, у пројектованом периоду, за одређени број лица утврђено да се налазе на

међународним потерницама за кривична дела из области организованог криминала, али и за друга тешка кривична дела.

Ефикасно спровођење контроле странаца, у оквиру трећег прстена безбедности граница, односно контроли у унутрашњости земље, значајно је и у превентивној и у репресивној области када је у питању савремени систем супростављања прекограничном организованом криминалу. У превентивном смислу, ефикасна контрола странаца утиче на одвраћање потенцијалних страних држављана, најчешће из високомиграционих земаља, и припадника организованих криминалних група који организују нелегалне активности, како не би у наредном периоду користили територију наше земље за илегалне преласке државне границе на Балканској рути. Приликом репресивног деловања, оваква контрола омогућава предузимање различитих репресивних мера (кривичне пријаве, прекршајне пријаве и отказ боравка) за оне стране држављане или припаднике организованих криминалних група који су откривени у унутрашњости земље, а на илегалан начин су прешли државну границу, односно који су на тај начин илегалним активностима избегли контролу кроз први и други прстен безбедности граница, што им је била обавеза.

На крају истраживачког дела рада, а у циљу прикупљања података и мишљења о организованом криминалу у Републици Србији, као и о значају ефикасног остваривања Система интегрисаног управљања границом, у оквиру савременог система супротстављања организованом криминалу, обављен је појединачни дубински интервју са Националним координатором за интегрисано управљање границом, Националним координатором за борбу против трговине људима, компетентним представницима граничне полиције, царине и инспекцијских служби, на државној граници, и представницима невладиних организација. Пре почетка обављања разговора, предочен им је предмет разговора и, у циљу њиховог припремања, благовремено им је достављен.

У циљу прикупљања података и мишљења путем интервјуа, испитаницима је дато да одговоре на следећа питања:

- у којој мери је у Републици Србији је присутан организовани криминал;
- да ли су испитаници у свом раду индицирали одређени облик организованог криминала и, ако јесу, који облик је најдоминантнији;

- да ли предмети у којима су индицирали организовани криминал имају искључиво унутрашњи карактер или имају елементе прекограничног;

- да ли су искључиво ресурси граничне полиције, као главног субјекта безбедности граница, били довољни за успешно решавање индицираних предмета организованог криминала;

- колико је ефикасна заједничка сарадња субјеката интегрисаног управљања границом, на националном нивоу, на плану супростављања прекограничном организованом криминалу;

- с којим проблемима, у оквиру заједничке сарадње, се сусрећу субјекти интегрисаног управљања границом на плану супротстављања прекограничном организованом криминалу;

- каква је сарадња субјеката интегрисаног управљања границом са осталим субјектима безбедностима: и

- колики значај има међународна сарадња субјеката интегрисаног управљања границом за успешност у реализацији предмета прекограничног организованог криминала.

Интервју је базиран и на анализи и вредновању постигнутих резултата субјеката интегрисаног управљања границом по конкретним облицима испољавања прекограничног организованог криминала у Републици Србији.

На основу добијених одговора могу се донети следећи судови, значајни за ову дисертацију:

Сви најзначајнији облици испољавања организованог криминала везани су за кријумчарења и имају прекогранични карактер. С тим у вези, у оквиру Система интегрисаног управљања границом, неопходна је континуирана и непосредна сарадња са државама из ближег и даљег окружења, али и са широм међународном заједницом, и то преко инструмената који он омогућава. Такође, као битан облик сарадње који би требало да убрза сарадњу између држава у предметима који захтевају брзину и непосредност у реаговању, осим у оквиру Система, наводи се сарадња на основу билатералних споразума између заинтересованих држава. Билатералним споразумима требало би да се сачини законски оквир сарадње и одреде процедуре, што у многеме олакшава посао не само полицијским, већ и царинским службеницима и другим инспекцијским органима, који непосредно

раде на пословима спречавања и сузбијања прекограничног организованог криминала, с обзиром на то да добијају јасан путоказ како да реализују одређено сазнање и открију комплетну мрежу кријумчара који се најчешће налазе и са једне и са друге стране државне границе, при чему управо они успешно користе границе за своју недодирљивост.

Као облик сарадње који даје највеће могућности за успешну борбу против прекограничног организованог криминала, од стране интервјуисаних истичу се Интерпол, SECI центар и Фронтекс, уз неподељено мишљење да би се њихова инфраструктура у наредном периоду требала боље искористити у правцу свакодневне и континуиране размене информација и организовања “ad hoc” заједничких оперативних акција од стране свих заинтересованих држава, а првенствено земаља западног Балкана.

У пројектованом периоду, од доношења Стратегије интергисаног управљања границом 2006. године па до 2009. године, у знатној мери је направљен позитиван помак у интензивирању сарадње, како на националном тако и на међународном нивоу, у супростављању прекограничном организованом криминалу. На националном нивоу сарадња се базира на организовању заједничких акција, стручног образовања и обуке (у различитим областима кријумчарења и фалсификата), израде анализе ризика, заједничком коришћењу опреме и повезивању телекомуникационе инфраструктуре, у складу са донетим Функционалним стратегијама граничних служби, док се међународна сарадња темељи на Стратегији интегрисаног управљања границом уз обавезу међусобног уважавања стручног интегритета и ауторитета сваког од наведених субјеката.

Као најзначајнији проблеми, у пракси, у функционисању Система интегрисаног управљања границом идентификовани су: финансирање активности у оквиру система (модернизација инфраструктуре на граничним прелазима, набавка савремених техничких средстава за потребе граничне контроле и обезбеђења државне границе компатибилних са суседним пограничним органима, заједничка обука субјеката безбедности и др.), неусклађеност заједничких процедура, формализми у поступању (давање сагласности за различите нивое руковођења, брзина протока информација и др.), неутврђеност граница према

суседним државама (БиХ, Хрватска и Црна Гора), тренутна ситуација на подручју АП КиМ и др.

Највећи проблеми са којима се сусрећу субјекти безбедности граница, при идентификацији припадника организованих криминалних група, на пословима граничне контроле и обезбеђења државне границе, представљају: недовољна обученост граничних полицајаца, који немају искључиве ресурсе за супростављање прекограничном организованом криминалу и не могу без активног учешћа осталих субјеката интегрисаног управљања границом (царина и инспекцијски органи) остваривати успешне резултате, затим непознавање страних језика, када су у питању странци извршиоци кривичних дела, као и недовољна упућеност у међународну и домаћу законску регулативу која санкционише кривична дела из ове области. Осим наведеног, присутни су и проблеми лоше опремљености и недовољних капацитета граничних прелаза, као и проблеми протока и размене информација са осталим субјектима безбедности друштва који су укључени у борбу против организованог криминала.

На основу прикупљених података, мишљења смо да се могу извести референтни закључци о значају система безбедности граница у Републици Србији што би се позитивно манифестовало и на успешност савременог система супротстављања организованом криминалу у Републици Србији.

ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕДЛОЗИ

Имајући у виду да сагледавање безбедности граница као дела савременог система супротстављања организованом криминалу представља тему ове докторске дисертације, и довођењем у везу постављених премиса и хипотеза са резултатима спроведеног истраживања, односно са научним и практичним циљем истраживања, може се доћи до следећих појединачних **закључака**:

Организовани криминал се одликује одређеним карактеристикама, које нису типичне за друге појавне облике криминала. Те специфичности се, пре свега, односе на: структуру криминалних група и организација, организовање и реализовање криминалних делатности, жртве криминала и кориснике услуга криминалних група, повезаност са другим облицима угрожавања и слично. Овакво стање доприноси комплексности појаве организованог криминала, због чега је тешко утврдити његово постојеће стање.

Доминирајући елемент, у том смислу, представља висок ниво организованости, а као битне карактеристике, истичу се: склоност променама и прилагођавању актуелним друштвеним условима, висок степен друштвене опасности, трајније удруживање већег броја људи са хијерархијско - организационом структуром, планска делатност уз поделу рада, вршење легалне делатности која је прилагођена одређеним потребама становништва, његова добра ситуираност и адекватна заштита, флексибилност и разноврсност у избору криминалних метода искоришћавања, претњи и присилне заштите, терор, мобилност, интернационалност и подмићивање, а све с циљем постизања економске и политичке моћи.

Основне карактеристике које омогућавају организованом криминалу опстанак и деловање у дужем временском периоду односе се, у појединим случајевима, и на успостављање веза са органима власти, односно државним органима, легалним пословним, привредним и финансијским субјектима и утицајним политичким партијама, чиме се стиче значајан утицај и одређени друштвени углед. Успостављена веза организованог криминала са наведеним субјектима може бити чвршћа и лабавија, у зависности од тога да ли органи сарађују активно или пасивно и да ли прећутним односом дозвољавају одређене

видове делатности организованог криминала. Овако успостављену везу са државним органима и другим релевантним субјектима, не одржава цела криминална организација, већ само њени поједини чланови који се налазе у врху организације и који, најчешће, не учествују непосредно у вршењу криминалне делатности.

Организовани криминал врше организоване криминалне групе чији чланови заједнички делују, у правилу дужи низ година, на основама властитих норми, стандарда понашања и схватања о вредностима, што им омогућава да успешније врше криминалне активности с циљем стицања добити по сваку цену. Носиоци организованог криминалног деловања при томе, тежећи да не буду откривени у вршењу кривичних дела, изналазе небројане могућности да усаврше начине и облике извршења кривичних дела и скривања након извршења. Новим начинима и методама вршења кривичних дела, која се све више чине коришћењем савремених софистицираних средстава, као и организованом и планском поделом улога у оквиру криминалне групе, криминалци покушавају да спрече државне органе да их открију и изведу пред суд.

Организоване криминалне групе не признају државне границе у вршењу својих дела, покушавајући при том да остваре утицај и доминацију над државним институцијама, користећи се свим расположивим средствима и методама. На подручју Балкана где, због расцепканости територије, планинских терена који су слабије насељени, великих граничних површина које су слабо покривене и других објективних и субјективних фактора, ове групе имају погодне услове за стварање база у вези различитих облика испољавања организоване криминалне делатности, на путу до држава западне Европе. Због свог географског положаја, Република Србија представља подручје које је изузетно важно за идентификацију и елиминисање криминалних организација које преко овог простора покушавају да у европски регион прокријумчаре дрогу, људе, оружје, различите робе, фалсификовани новац, културна добра, радиоактивни и друге врсте опасних материјала.

Осим наведеног, овакве групе на подручју наше земље и земаља западног Балкана, за разлику од органа и служби безбедности, те других владиних и невладиних институција, много су ефикасније искористиле погодности

транзиције и глобализације. Носиоци организоване криминалне делатности остварењем профита стичу и наглашену моћ и улазе све више у подручје примене разних облика насиља и корупције, као и других видова претњи, што недвосмислено указује на глобализацију овог облика криминала.

Степен организованости криминалних група креће се у опсегу од малих, слабо организованих група па до високоорганизованих мрежа. У зависности од обима бављења овим активности и степена организованости криминалних група, може се идентификовати више улога које припадници тих група имају. Крајњи резултат добре организације и специјализације улога припадника организованих криминалних група у реализацији криминалне делатности јесте већа ефикасност реализације овог облика криминала, заштита припадника криминалне групе од откривања и санкционисања, минимизирање броја учесника и трошкова, те увећање противправно стеченог профита.

Наведени закључци потврђују исправност прве појединачне хипотезе, у оквиру прве посебне хипотезе да организовани криминал, са феноменолошке стране, представља друштвену појаву, чији је главни носилац организована криминална група.

Феноменолошка обележја, односно облици испољавања организованог криминала све више се, осим на националном, манифестују и на међународном нивоу. У данашњој ситуацији тешко је повући јасну црту између активности организованог криминала на националном и наднационалном нивоу јер се он све више, из различитих разлога, манифестује или „прелива“ преко државних граница и када су у питању кривична дела типична за национални ниво. Кривична дела организованог криминала, са елементима насиља, као што су отмице, разбојништва, зеленашење, преваре, изнуде и уцене, која су се до сада углавном манифестовале на националном нивоу, све више карактеришу специфичне економске и друштвене прилике у Европи, западном Балкану и Републици Србији, добијајући међународну димензију.

Организовани криминал своје право лице, најјасније и најбруталније, показује управо на нестабилним подручјима. Такво погодно подручје свакако је и Балкан, како због бројних међуетничких тензија и сукоба, неразвијености, сложеног процеса транзиције који је пропраћен крвавим међуетничким ратовима,

који су у основи довели и до распада централне државе Балкана – СФРЈ. Сматра се да је организован криминал био прва област која је профункционисала између зарађених етничких скупина на подручју Балкана. Наиме, носиоци организованог криминала на подручју Балкана искористили су компаративне предности која произлазе из регионалне повезаности, заједничког језика, доступности оружја и техничке опреме, а при томе су против себе имали државне органе који су били у настајању и формирању, односно у већој мери у изградњи (нпр. граничне полиције држава које су настале распадом СФРЈ), и нимало или врло мало пријатељски окренути једни према другима, са кадром који је у већини ушао у полицијске агенције у рату и који је, због тога, у већој мери био склон корупцији и сарадњи са организованим криминалом.

Облици прекограничног испољавања организованог криминала, на подручју наше земље и осталих земаља западног Балкана, стално су се развијали и прилагођавали актуелним ситуацијама перманентно формирајући и нове облике који доносе профит. Целокупна ситуација, у овом региону, у погледу узрока настајања, карактеристика, структура и метода деловања организованог криминала допринела је његовој сличности или истоветности, у погледу прекограничних облика испољавања, као што су: илегалне миграције (трговина људима и кријумчарење људи), кријумчарење опојних дрога, кријумчарење високоакцизних роба, кријумчарење културних добара, кријумчарење украдених моторних возила, кријумчарење нуклеарног и других врста радиоактивног материјала, кријумчарење оружја и муниције, кријумчарење ретких биљних и животињских врста, фалсификовање новца, фалсификовање докумената, као и други облици.

Наведени закључци потврђују исправност друге појединачне хипотезе, у оквиру прве посебне хипотезе, да се приликом деловања организованих криминалних група, на подручју Србије и осталих земаља западног Балкана, углавном манифестују исти или слични прекогранични облици испољавања организованог криминала.

Прекогранични организовани криминал убрзано се шири и развија, тако да је данас алармантно висок и угрожава основне функције многих држава, а нарочито држава у развоју и тзв. транзицијских држава, којима припада и наша

земља. При томе се организовани криминал користи предностима глобализације, слободне трговине и наглог развоја нових технологија, а с циљем вршења различитих кривичних дела. Новим начинима и методама вршења кривичних дела, која се све више врше употребом савремених софистицираних средстава, те организованом и планском поделом улога у оквиру криминалне групе, криминалци покушавају да спрече државне органе да их открију и изведу пред суд. Државе као одговор на ове тенденције развоја настоје успоставити адекватан систем супростављања организованом криминалу.

Савремени систем супростављања организованом криминалу захтева превазилажење досадашњег начина планирања и нужност прихватања стратешког планирања целокупне криминалистичке, односно оперативне делатности, које је много шире и студиозније него традиционално планирање, а базирано је искључиво на предузимању мера након извршења кривичног дела.

Изражена потреба, односно неминовност сарадње држава у супростављању организованој криминалној делатности, резултирала је посебним материјално-правним, организационим и процесним прописима на билатералном и мултилатералном нивоу. Сви напори међународне заједнице у легислативној борби против организованог криминала могу се поделити на три нивоа деловања: универзални акти, регионални акти и акти међудржавне сарадње. У том погледу велики значај имају документи који су резултат: Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, са допунским протоколима, усвојене у Палерму 2000. године, Конвенције Савета Европе о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом, из 1990. године, Бечке конвенције против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци, из 1988. године, Резолуције Интерпола о организованом криминалу, Резолуције Европског савета о спречавању организованог криминала, из 1988. године, Изјаве земаља учесница Лондонске конференције о организованом криминалу у југоисточној Европи, Декларације земаља чланица Јадранско-јонске иницијативе о сарадњи у борби против организованог криминала, Конвенцији о полицијској сарадњи сарадњи у југоисточној Европи и других докумената.

Поред правних аката донетих од стране универзалних и регионалних међународних организација, од посебног значаја за супростављање

организованом криминалу представљају и билатерални споразуми, меморандуми и протоколи које је наша земља закључила са земљама из окружења. Ови билатерални споразуми се односе на сарадњу у области борбе против организованог криминала, тероризма, као и супростављању другим тежим кривичним делима. Споразумима се утврђују основи за институционализовање заједничке сарадње и напора у спречавању ових негативних, криминалних и антибезбедносних појава, за која је националним законима запређена казна затвора у трајању од пет година или тежа казна.

С тим у вези, земље западног Балкана су последњих година постигле значајан напредак приступањем бројним европским и светским међународним конвенцијама, уговорима и другим документима који регулишу сарадњу у кривичним истрагама, а такође и кроз закључивање већег броја билатералних споразума. Основни циљ и уопште изазов за међународну заједницу јесте успостављање целовитог система свих заинтересованих држава у изградњи функционалног система међународне сарадње - елиминисањем правних и практичних препрека, имплементацијом свих преузетих обавеза из споразума и ратификованих конвенција, развојем оперативних капацитета у правосудним и извршним властима, изграђивањем система благовремене размене информација и јачањем професионализма у институцијама за спровођење закона кроз програме за обуку, размену искустава и експертизу.

Осим међународног, унутрашњи одговор држава је несумњиво најважнији и најснажнији вид реакције на организовани криминал и његове појавне облике с обзиром да, са становишта унутрашњег права, државе поседују ефективне могућности да му се супротставе легитимно и легалним средствима. Међутим, слично осталим бившим социјалистичким земљама које су и данас у транзицији, наше друштво и званични државни органи нису увек у довољној мери припремљени за све изазове и опасности посткомунистичког периода. Услед нагомиланих друштвених проблема и актуелне политичке ситуације за тренутак су остала по страни многа важна питања, а међу њима и проблем адекватног супростављања организованом криминалу.

Придруживање Европској унији за Републику Србију представља стратешко опредељење, које подразумева прихватање усвојених европских

вредности и стандарда у читавом низу области. Слободан проток људи и робе између држава чланица ЕУ, уз истовремено супростављање прекограничном организованом криминалу на националном и наднационалном нивоу, захтева увођење одговарајућих мера и стандарда у овој области. Будући да се Република Србија већ граничи са три земље - чланице ЕУ (Мађарска, Румунија и Бугарска), од којих једна припада “Шенген-зони” (Мађарска), а имајући у виду скоро приступање Европској унији и других земаља у окружењу (Хрватска), од изузетног је значаја имплементација донетих стратегија које су директно или индиректно везане за супростављање организованом криминалу. Овим стратегијама наша земља утврђује политику у области успостављања ефикасног система за борбу против организованог криминала, кроз дефинисање стратегијских циљева, улога и одговорност државних субјеката. Њима се одређују оквире за израду планова имплементације, чиме се стварају додатни услови за ефикасније укључивање Републике Србије у регионални, европски и светски концепт борбе против организованог криминала.

Савремени систем супростављања организованом криминалу је сложен и подразумева добро организовану, испланирану и реализовану превентивну и репересивну делатност државних, друштвених и међународних субјеката, на националном и међународном плану. Превентивно деловање у савременом систему супростављања организованом криминалу подразумева ангажовање националних и међународних субјеката система, на предупредњењу криминалних делатности организованог криминала. Зависно од циља и садржаја, превентивне мере у савременом систему супростављања организованом криминалу, могу се поделити на: примарне превентивне мере (које обухватају мере друштвене превенције на сузбијању субјективних и објективних фактора који су узрок организованог криминала), секундарне превентивне мере (које подразумевају систем мера друштвене акције и реакције на изражену појаву и активност организованог криминала) и *терцијалне* превентивне мере (које су усмерене на спречавање поврата или рецидивизма међу примарним повратницима из области организованог криминала).

Репресивно деловање у савременом систему супростављања организованом криминалу подразумева ангажовање националних и међународних

субјеката система усмерено на откривање, разјашњавање и доказивање, као и санкционисање извршилаца кривичних дела у вези са овим обликом криминала. Ове мере обухватају: откривање извршених кривичних дела; откривање и проналажење учинилаца кривичних дела, обезбеђење ваљаних личних и материјалних доказа; оптужење учиниоца; доношење пресуде о проглашењу оптуженог кривим; изрицање кривичне санкције, и извршење кривичне санкције након правоснажности пресуде коју доноси надлежни органи.

Пракса показује и неопходност нужне употребе посебних, прикривених истражних мера (тајно посматрање, електронски надзор, прикривени иследник, сведок сарадник...) које се предузимају пре почетка кривичног поступка с циљем да се, на један “флексибилнији начин”, открију структура, облик, обим и методе деловања организованих криминалних група. Приликом спровођења ових мера неопходно је водити рачуна да се њима, у одређеном смислу, могу повредити бројним међународним и националним документима загарантована права и слободе грађана, али се показало да су неопходне и да представљају један од најделотворнијих механизма државе у борби против организованог криминала.

Такође, посебна пажња усмерава се и на изналажење начина да се изврши заплена или конфискација имовине чланова и учесника у вршењу кривичних дела организованог криминала, односно кривичних дела која се врше у оквиру различитих организација злочиначког или мафијашког типа. Стога се у неким земљама све више уводе решења према којима за примену ове санкције према припадницима ових удружења није неопходно утврдити да су и сами одговорни или да су извршили кривична дела у оквиру удружења, односно, довољно је само утврдити да су припадници таквих удружења, када постоји претпоставка да је њихова имовина и прибављена преко тих удружења. У том смислу, у Републици Србији законски је регулисано да суд може привремено заплени ову имовину, а потом је и трајно конфисковати уколико постоје оправдани разлози да се верује да је корист прибављена кривичним делом, а власник или уживалац није у могућности да пружи доказе да је та корист прибављена законито.

Потребно је истаћи и да овакав систем предвиђа и заштиту, пружање подршке и помоћ жртвама појединих облика организованог криминала, као што су на пример жртве трговине људима, зависници од дрога и други. Да би се

остварио њен потпун ефекат, потребно је да држава дефинише стратегију и политику помоћи жртвама овог облика криминала, и усагласи је са националном стратегијом за супростављање организованом криминалу. Политика заштите и реинтеграције жртва организованог криминала представљала би, на националним и међународним стандардима, засновано деловање владиних и невладиних субјеката, у отклањању штетних последица разних облика виктимизације, ради реинтеграције жртва у нормалне друштвене токове.

Наведени закључци потврђују исправност прве појединачне хипотезе, у оквиру друге посебне хипотезе, да савремени систем супростављања организованом криминалу подразумева примену, превентивних и репресивних мера, засновану на правним основама међународног и националног законодавства.

Пресудан фактор у ефикасној примени превентивних и репресивних мера, које се спроводе у оквирима савременог система супростављања организованом криминалу, представља добро планирана и перманентна сарадња државних субјеката (органи министарстава и инспекцијски органи), друштвених субјеката (грађани, невладине организације и медији) и међународних субјеката (међународне судске и полицијске организације). Успешна сарадња захтева препознавање заједничких циљева свих субјеката у борби против организованог криминала, као и изградњу њиховог односа заснованог на поверењу. С обзиром на то да је супростављање организованом криминалу тежак, сложен и одговоран задатак који изискује стручност, искуство и знање у коришћењу савремених метода, логично је очекивати да полиција, органи правосуђа, као и други специјализовани органи испоље највећу активност у овом правцу деловања.

У земљама које имају дугогодишње искуство у борби против организованог криминала, одавно су формиран специјални државни субјекти или органи са посебним овлашћењима, који делују самостално или у оквиру постојећих органа. Формирање ових органа, у нашој земљи (СБПОК, Тужилаштво за организовани криминал, посебна судска одељења за поступање у предметима кривичних дела организованог криминала, и др.) показало се ефикасним и оправданим, јер су надлежности и делокруг субјеката у савременом систему

супростављања организованом криминалу прилагођени актуелним друштвеним потребама, односно испољеним облицима овог вида криминалне делатности.

Као носилац извршне власти, Влада усмерава и усклађује рад органа државне управе и врши надзор над њиховим радом. Политичка воља субјеката политичког система има веома важну улогу у борби против организованог криминала. Од решености и способности чинилаца политичког система да се обрачунају са организованим криминалом зависи њен успех. Због тога, постојање и стабилност политичке воље, усвајање и спровођење одговарајућих прописа, као и јачање државних органа, односно институционалног оквира и политике представљају услове за ефикасно деловање.

Успостављање савременог и свеобухватног законског оквира у складу са релевантним међународним стандардима представља један од кључних системских услова за ефикасну борбу против организованог криминала у Републици Србији. Сви државни органи који су надлежни за борбу против организованог криминала врше процену делотворности законског оквира и старају се о његовом унапређењу у складу са потребама.

Супротстављање организованом криминалу подразумева и синхронизовану делатност надлежних органа на међународном нивоу. При томе се успостављање и побољшање међународне кривичноправне помоћи и полицијске сарадње истиче као део делотворне стратегије у његовом супростављању. Међународна сарадња у кривичним стварима је, у том смислу, институт који има веома важну улогу у односима између држава. Ова сарадња има различите облике, укључујући оперативну сарадњу између агенција за спровођење закона, међусобну помоћ у истрази и гоњењу конкретних случајева, као и екстрадицију осумњичених извршилаца кривичних дела, при чему је сваки од ових облика сарадње ефикасно средство у борби против транснационалног организованог криминала.

Међународна полицијска сарадња је саставни део међународне кривичноправне помоћи. Она често претходи свим другим напорима који се улажу у борби против прекограничног организованог криминала, јер се управо полицијски органи морају непосредно и пре свих других органа суочити са организованим криминалом. Ако се узме у обзир све већа интернационализација организованог криминала, лако се могу разумети настојања полицијских службеника да

интензивирају међународну сарадњу и тако повећају ефикасност у извршавању задатака.

Међународна полицијска сарадња се најинтензивније спроводи преко Интерпола као глобалне организације, затим преко бројних регионалних организација од којих су за државе западног Балкана најважније Еуропол, SECI и Фронтекс. Субјекти међународне правосудне и полицијске сарадње остварују ефекат уколико се њихове активности заснивају на принципима које две или више страна прихвате и поштују. Ови принципи су утемељени на основама јачања професионализма у домену правосудних и полицијских оквира, односно компетенција, поштовања и уважавања националних закона земаља које сарађују, те на конкретној и равноправној сарадњи ослобођеној сувишног формализма и активном развијању међусобног поверења и пријатељства.

Наведени закључци потврђују исправност друге појединачне хипотезе, у оквиру друге посебне хипотезе, да се ефикасан систем супростављања организованом криминалу заснива на синхронизованој сарадњи државних, друштвених и међународних субјеката безбедности.

С обзиром на наглашену прекограничну димензију организованог криминала, односно на његово “преливање” преко државних граница, ефикасно остваривање безбедност граница заузима значајно место у целокупном систему супростављања овом облику криминала. Савремени концепт безбедности граница подразумева да државне границе треба да буду отворене за трговину и кретање људи, за сарадњу на свим нивоима (државни, регионални, континентални и интерконтинентални), као и за олакшавање редовних прекограничних токова који утичу на економски развој држава. Истовремено, овај концепт подразумева да границе треба да буду затворене за криминалне и друге активности које угрожавају стабилност и безбедност, као што су прекогранични организовани криминал, тероризам и друге недозвољене активности на граници.

Концепт Европске уније по питању безбедности граница у великој мери придаје важности интегрисаном раду граничних служби кроз јачање комуникације и сарадње, у оквиру интегрисаног управљања границом. Европска унија је кроз општеприхваћени концепт интегрисаног управљања границом развила ефикасан систем контроле и управљања границама, између држава

чланица, који захтева увођење високих стандарда организације, надлежности и модела сарадње њихових субјеката безбедности граница, како на “унутрашњим” тако и на њеним “спољним” границама.

Државе западног Балкана се налазе на југоисточним границама држава Шенгенског споразума и у процесу интеграције у ЕУ императивна је потреба да предузму битне и снажније кораке у подизању стандарда заштите државних граница у организационом, образовном и техничком погледу. С тим у вези, државе Шенгенског споразума имају интерес да државама западног Балкана помогну у реализацији наведених процеса. Интегрисано управљање границом на западном Балкану базира се на три нивоа сарадње, при чему је први ниво сарадња унутар граничних служби, други ниво је сарадња између граничних служби, а трећи ниво представља међународна сарадња граничних служби.

Примена интегрисаног управљања границом у Републици Србији заснована је на усвојеној Стратегији интегрисаног управљања границом у Републици Србији. Стратегија је документ којим Република Србија утврђује политику у области успостављања система интегрисаног управљања границом, одређује оквире за израду сагласних и синхронизованих секторских стратегија и планова имплементације, дефинише улоге и одговорности државних субјеката, идентификује стратегијске циљеве и утврђује основне правце акције у процесу успостављања и остваривања дугорочне одрживости и стабилности успостављеног система интегрисаног управљања границом.

Основни документ Стратегије утврђује оквире интегрисаног управљања границом, улоге и одговорности граничних служби, стратегијске циљеве на националном нивоу и главне правце акције, укључујући и обавезе појединих субјеката да израде стратегије интегрисаног управљања границом у сектору за који одговарају. Субјекти са овлашћењима у процесу интегрисаног управљања границом у нашој земљи су: Управа граничне полиција МУП Републике Србије, Управа царина Министарства финансија Републике Србије, Гранична ветеринарска инспекција Управе за ветерину и Гранична фитосанитарна инспекција Управе за заштиту биља Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије. Иако је безбедност граница превасходно одговорност граничне полиције, сви субјекти имају значајну улогу у постизању

потпуне безбедности на граници, што у ствари и предстаља суштину интегрисаног управљања границом у нашој земљи.

Основна функција граничне полиције је адекватна заштита државне границе у циљу: обезбеђења неповредивости државне границе, спречавања и откривања свих облика прекограничног организованог криминала и проналаска починилаца тих дела, као и заштите живота и здравља људи и животне средине. Она обухвата два главна процеса: граничну контролу (контролу прелажења државне границе) и обезбеђење државне границе. Под граничном контролом подразумева се контрола лица и путних исправа, контрола превозних средстава и контрола ствари која се врши на подручју граничног прелаза у вези са намераваним преласком државне границе или непосредно након што је извршен прелазак државне границе и друга контрола промета лица, робе, услуга, превозних средстава, животиња и биља преко државне границе одређена законом.

За прелазак државне границе организоване криминалне групе користе граничне прелазе и погодна места, на државној граници, и изван граничних прелаза. Обезбеђење државне границе обухвата скуп мера, радњи и овлашћења која се предузимају уз државну границу, на делу државне границе између граничних прелаза и на граничним прелазима после редовног радног времена у циљу спречавања недозвољеног прелажења државне границе и заштите њене неповредивости. Гранична полиција, приликом обављања редовних послова и задатака, на граничној контроли и обезбеђењу државне границе, остварује битан контакт на “првој линији” са многим припадницима организованих криминалних група, који се баве различитим облицима кријумчарења или са њиховим потенцијалним жртвама, у процесу илегалних миграција, нарочито у фази транспорта преко државне границе.

Царина је државни орган који обавља послове контроле, промета и царинења робе и услуга са иностранством (наплата посебног државног пореза). У поступку царинске контроле откривају се прекршаји и кривична дела, често прекограничног организованог криминала, посебно кад су у питању различити облици кријумчарења (робе, људи и др.) и фалсификовања (новца, путних исправа и др.). Царина има изузетно значајну безбедносну улогу у друштву, јер обезбеђује и заштиту од увоза оних врста робе које могу бити штетне по живот и здравље

људи, животиња и биљака или могу угрозити животну средину, као што су радиоактивне супстанце, нуклеарни отпад, отровне супстанце, обољеле и заражене биљке и животиње.

Републичка гранична ветеринарска инспекција, на граничним прелазима, контролише увоз, транспорт и извоз животиња, производа животињског порекла, хране животињског порекла, хране за животиње, ветеринарских лекова и медицинских средстава и пратећих предмета, и врши друге послове у складу са законом и другим прописима. Гранична фитосанитарна инспекција контролише пошиљке биља, које се могу извозити, увозити и транспортовати преко граничних прелаза. Ефикасним остваривањем протока информација и управљањем добијеним подацима, кроз информатичко повезивање ових инспекција, са осталим субјектима безбедности граница, на граничним прелазима, у знатној мери се побољшава њихова координација и ефикасност што за крајњи резултат има безбедније границе, као баријере свим недозвољеним прекограничним организованим активностима.

Области сарадње и координације наведених субјеката безбедности граница, у оквиру интегрисаног управљања границом у нашој земљи, имају за циљ: унапређење безбедности; спречавање свих видова организованих криминалних активности; бржи проток путника, робе и капитала; ефикасну наплату царине, других увозних дажбина, пореза на додатну вредност, акциза и такси; спречавање уношења карантинских болести животиња и биља; спречавање корупције и обезбеђења интегритета државних службеника, што се у многome доприноси економској стабилности и привредном развоју земље и подизању ефикасности обављања послова свих граничних служби.

Поменути субјекти су у обавези да међусобно размењују информације и сазнања, која могу бити од утицаја на ефикасно и правилно извршавање послова контроле прелажења државне границе, али и да обезбеде ефикасну размену и заштиту података, са граничним службама суседних држава, с циљем супростављања свим прекограничним организованим делатностима. Основни предуслови, испуњења прокламованих циљева на пољу међународне сарадње, засновани су на успостављање дефинисаних и јасних процедура, оптималном

ангажовању људских потенцијала, уз адекватну појединачну и заједничку обуку и коришћењу савремене и компатибилне информатичке опреме.

Наведени закључци потврђују исправност прве појединачне хипотезе, у оквиру треће посебне хипотезе да интегрисано управљање границама као савремени систем безбедности граница подразумева интезивну сарадњу, на националном и међународном ниво, граничне полиције, царине и граничних инспекцијских служби.

Све државе законима и другим мерама штите своје границе од незаконитих организованих криминалних делатности, а спроводе их, по правилу, кроз три “прстена” безбедности: *први прстен*, представља контрола странаца у амбасадама и конзуларним одељењима надлежним за издавање виза, за које се основано сумња да су извршиоци или су већ регистровани као извршиоци кривичних дела организованог криминала; *други прстен* безбедности је сама државна граница и гранични прелази и *трећи прстен* безбедности састоји се у контроли унутар земље.

Полазећи од чињенице да организовани криминал представља глобални феномен чији утицај и последице превазилазе националне оквире, Република Србија је опредељена да, из своје надлежности и тренутне позиције, буде део европске политике и стратегије супростављања овом облику криминалне делатности, првенствено кроз имплементацију нових законских решења у области безбедности граница, али и уз одговарајућу сарадњу са свим релевантим међународним субјектима. Методологија супротстављања организованим криминалним делатностима на државној граници обухвата два основна правца деловања субјеката безбедности граница, и то: превентивно (проактивно) и репресивно (реактивно) деловање. Превентивно деловање субјеката безбедности граница, у оквиру савременог система супростављања организованом криминалу, чини скуп мера које ови субјекти предузимају ради предупређења појаве организованог криминала на државним границама. Овакво деловање остварује се кроз: ефикасну примену визног режима, криминалистичко-обавештајно деловање, анализу ризика (профилисање), и друге активности.

Уређен визни режим омогућава стандардизован, поуздан и ефикасан рад ДКП, у иностранству и субјеката безбедности граница на граничним прелизима,

чиме се олакшава безбедна провера и издавање виза за оне стране држављане са валидним путним документима и легалним сврхама посета, уз истовремено откривање и ускраћивање виза, углавном страним држављанима, извршиоцима кривичних дела организованог криминала.

Криминалистичко-обавештајно деловање на државној граници је претпоставка успешне борбе против свих прекограничних облика испољавања организованог криминала јер су ови облици по својој суштини тајне појаве. Усмереним криминалистичко - обавештајним радом према криминалним организацијама и применом специјалних истражних техника (тајно снимање, прикривени истражитељ, сведок сарадник и друге мере) могу се прикупити релевантна сазнања о прекограничном организованом криминалу, која се потом аналитички обрађују, а након тога се предузимају мере на његовом спречавању и прикупљању доказа ради успешног вођења и окончања кривичног поступка.

Анализа ризика представља системску употребу расположивих информација у циљу идентификације опасности и процене ризика на државној граници. Она представља средство за побољшање управљања границом и начин прибављања поузданих информација о стању на државној граници. У пракси, анализа ризика значи конкретно усмеравање надзора и контроле субјеката безбедности граница на лица, возила и документе који у већој мери од осталих захтевају истрагу и додатне мере. Анализа ризика представља процену стања на основу које се планирају мере и активности, а сачињава се с циљем предвиђања инцидената који могу створити проблеме у спровођењу задатака субјеката безбедности граница.

Систем раног упозоравања подразумева међусобну размену информација, у региону западног Балкана, од значаја за превенцију илегалних миграција. Узимајући у обзир чињеницу да се организоване криминалне групе које су укључене у нелегалне активности илегалних миграција, често, паралелно баве и другим облицима прекограничног организованог криминала (кријумчарење дроге, оружја, муниције ...) усвојени стандарди Система раног упозоравања, у оквиру савременог система супростављања организованом криминалу, у значајној мери могу допринети успостављању и јачању превентивних активности, када су у питању и ти други облици испољавања.

Проактивна истрага, заснована на примени визног режима, криминалистичко - обавештајним подацима, анализи ризика и Систему раног упозоравања, иде у сусрет кривичном делу, спречава га и открива пре него што се реализује са свим својим штетним последицама по животе, тело и имовину физичких и правних лица, за разлику од реактивне истраге која често касни за извршеним кривичним делом и покреће се тек по сазнању да је дело извршено, што често не може довести до његовог успешног расветљавања (недостатак сазнања и доказа), а нарочито ако су у питању кривична дела прекограничног организованог криминала.

Припадници организованих криминалних група, у већини случајева, илегално прелазе државну границу наше земље. Пракса показује да државну границу прелазе ван граничних прелаза, преко такозване “зелене границе”, што је понекада прилично лако, због “шупљикаве” и “порозне” границе, корумпираних службеника на њима или прелазе на граничном прелазу, али са фалсификованом путном исправом сакривени у крововима вагона, пртљажним просторима и слично. Међутим, граница се прелази и легално, на граничном прелазу, са уредним путним исправама и визама уколико су потребне.

Процес идентификације припадника организованих криминалних група је можда најкомплекснији и најтежи у целом систему супростављања организованом криминалу. У највећем броју случајева идентификација припадника организованих криминалних група, приликом легалних и илегалних прелазака државне границе, зависи од знања и умешности субјеката безбедности граница, првенствено граничне полиције и царине, да уоче индикаторе који указују на њихово присуство. Највећи проблеми при идентификацији припадника организованих криминалних група, на граничним прелазима у нашој земљи, представљају недовољна обученост граничних полицијских и царинских службеника за борбу против организованог криминала, недовољна упућеност у међународну и домаћу законску регулативу која санкционише ово кривично дело, лоша опремљеност и недовољан капацитет граничних прелаза, неблаговремена размена и проток информација, на националном и међународном нивоу, са осталим субјектима који су укључени у супростављање организованом криминалу и други. Правовремено откривање припадника организованих криминалних група,

приликом прелазака државне границе, од стране субјеката безбедности граница значајно доприноси ефикасности савременог система супростављања организованом криминалу.

Ефикасна гранична контрола и обезбеђење државне границе су важни аспекти у борби против свих облика прекограничног организованог криминала. Добро организована заштита државних граница, коју спроводе субјекти безбедности граница, односно гранична полиција и царина, уз сарадњу са другим релевантним субјектима задуженим за унутрашњу безбедност земље, може бити делотворан “филтер” у онемогућавању недозвољених прекограничних активности организованих криминалних група у вези са илегалним преласцима државне границе и активностима у пограничном подручју. Овом процесу доприносе уобичајене, интензивне, контроле путних и других исправа за прелазак државне границе, те примена савремених техничких средстава, али и примена савремених мера откривања, као што су мере тајне опсервације (надзор и снимање телефонских и других комуникација) и мере инфилтрације у криминалну средину (симуловани правни послови, контролисана испорука и др.).

Успостављање и стално развијање међународне полицијске сарадње одраз је реалне потребе појединачних држава и међународне заједнице у целини да организују међусобну сарадњу и заједничке акције у борби против организованог криминала као заједничког непријатеља. Мере које гранична полиција и царина спроводе на државној граници, у сврху откривања и спречавања прекограничних облика испољавања организованог криминала, могу бити ефикасне само ако су координиране с граничним службама суседних и других земаља, те повезане и допуњене с мерама које предузимају и друга тела надзора и контроле кретања и боравка странаца. Ове мере морају бити део система заштите унутрашње безбедности земље у којој делују и други субјекти с одговарајућим мерама прописаним законима, што значи да ефикасне граничне контроле гарантују виши степен безбедност државе, а осим што делују репресивно, оне имају и превентивни карактер.

На плану борбе против свих облика организованог криминала, гранична полиција и царина наше земље су оствариле веому добру билатералну сарадњу са субјектима безбедности граница земаља западног Балкана, која се манифестује

кроз: размену информација о извршиоцима кривичних дела, предузимање радњи за потребе друге државе, заједничке акције са полицијским и царинским органима друге државе и узајамну техничку помоћ. Заједничком сарадњом и координираним акцијама субјеката безбедности граница у региону западног Балкана, у пројектованом периоду, пресечено је више канала за кријумчарење и трговину људи и реализоване су значајне заплене кријумчарене дроге, оружја, муниције и пиротехничких средстава, радиоактивног материјала, високоакцизних роба, украдених возила, културних добара, ретких биљних и животињских врста, фалсификованих исправа, фалсификованог новца и платних картица, што је у овој дисертацији и илустровано кроз прилоге и карактеристичне примере из праксе.

Наведени закључци потврђују исправност друге појединачне хипотезе, у оквиру треће посебне хипотезе да субјекти безбедности граница, спроводећи превентивне и репресивне процедуре, на контроли прелазења и обезбеђењу државне границе, значајно доприносе ефикасности савременог систем супротстављања организованом криминалу.

На основу закључака о потврђености појединачних, могу се извести посебни закључци о тачности посебних хипотеза:

- с обзиром на то да су тачне прве две појединачне хипотезе, којима је разрађена прва посебна хипотеза тачне, следи да је тачна и прва посебна хипотеза, по којој *организовани криминал, са феноменолошке стране, представља друштвену појаву, чији је главни носилац организована криминална група, а који се, на подручју Републике Србије и осталих земаља западног Балкана, углавном, манифестује кроз исте или сличне прекограничне облике испољавања;*

- с обзиром на то да су тачне и прве две појединачне хипотезе, којима је разрађена друга посебна хипотеза, следи да је тачна и друга посебна хипотеза да *савремени систем супротстављања организованом криминалу подразумева синхронизовану примену, превентивних и репресивних мера, утемељену на правним основама међународног и националног законодавства, од стране државних, друштвених и међународних субјеката безбедности;* и

- с обзиром на то да су тачне и прве две појединачне хипотезе, којима је разрађена трећа посебна хипотеза, следи да је тачна и трећа посебна хипотеза по

којој *интегрисано управљање границом представља важан део или подсистем савременог система супротстављања организованом криминалу.*

Потврђивањем тачности посебних хипотеза, може се извести генерални закључак о тачности основне (опште) хипотезе *да се организовани криминал манифестује са истим или сличним феноменолошким обележјима, на подручју Републике Србије и осталих земаља западног Балкана, а ефикасно остваривање безбедности граница, које се испољава кроз превентивне и репресивне активности субјеката интегрисаног управљања границом, у Републици Србији, представља важан део или подсистем савременог система супротстављања овој друштвеној појави.* Овом констатацијом је дат одговор на основно питање проблема истраживања које се односи на битна феноменолошка обележја организованог криминала на подручју Србије и осталих земаља западног Балкана и на који начин превентивне и репресивне активности субјеката безбедности граница, у Републици Србији, доприносе савременом систему супротстављања овој друштвеној појави.

Закључци добијени научним истраживањем о значају *безбедности граница као дела савременог система супротстављања организованом криминалу* указују на потребу наставка свестране сарадње свих субјеката у његовом супростављању, почев од специјализованих органа безбедности, међународних и невладиних организација, судства, тужилаштва, медија као и других субјеката. Уз разумевање економских, социјалних и политичких проблема који оптерећују њен нормалан развој, може се констатовати да се Република Србија мора активније суочити са организованим криминалом јер одлагање решавања нагомиланих проблема које индукује организовани криминал може спречити даљи напредак и перспективу Републике Србије.

С тим у вези, Републици Србији је потребно предузимати мере, које могу бити усмераване на основу следећих *предлога*:

- Унапређивати мере на аналитичком сагледавању и проактивном деловању према носиоцима организованог криминалног деловања, кроз планирање и програмирање превенције, криминалне делатности, засноване на резултатима истраживања његових етиолошких, феноменолошких и виктимолошких карактеристика;

- Перманентно радити на интензивирању кривичноправне и полицијске сарадње са међународним организацијама (Међународном асоцијацијом кривичног гоњења, Интерполом, Еурополом, SECI, Фронтексом и др.) кроз поједностављивање процедура и скраћивање времена за примену различитих облика формалне и неформалне сарадње;

- Интензивирати активности субјеката безбедности на устројавању јединственог криминалистичко-обавјештајног система, на нивоу земаља западног Балкана, са електронском базом података о оперативно интересантним лицима, њиховим криминалним активностима и оперативним сазнањима у вези тренутних или планираних активности. Приликом израде ове базе, треба водити рачуна о систему заштите података и одређивању корисничких нивоа у складу са важећим стандардима у Европској унији;

- Унапређивати праксу организовања редовних и периодичних радних састанака са суседним и другим субјектима безбедности граница (граничним службама), на свим нивоима, и према потребама и могућностима, успоставити неке моделе остваривања свакодневне комуникације и размене инфомација у борби против организованог криминала, на државној граници;

- Прописати и имплементирати опште процедуре за све облике прекограничне сарадње са суседним и другим граничним службама (организација и учешће на радним састанцима на националном, регионалном и локалном нивоу; формирање и учешће у раду националних контакт центара; формирање и учешће у раду ad hoc центара за извођење заједничких акција; учешће у раду заједничких тимова за анализу ризика; заједничке патроле; заједничка обука; размена и ангажовање официра за везу и заједничко коришћење инфраструктуре и техничке опреме). Све прописане процедуре које примењују припадници граничне полиције и царине прикупити и објединити у приручник - каталог процедура чиме се олакшава њихова обука, примена и праћење;

- Прописати и посебне процедуре, у ужим организационим јединицама граничне полиције, по питањима: а) сузбијања прекограничног криминала - поступање у конкретним ситуацијама, сарадња са другим линијама рада у МУП и ван њега, б) криминалистичко-обавештајна аналитика - начин прикупљања, обраде, дистрибуције, коришћења и чувања података, в) процедуре у вези процене

анализе ризика, г) процедуре за поступање у борби против трговине људима и у сузбијању илегалних миграција, д) процедуре у контроли легалности боравка и статусних питања странаца, ђ) процедуре у вези поступања граничне полиције у поступку решавања захтева за азил, е) процедуре ангажовања и употребе мобилних јединица;

- На основу Конвенције о полицијској сарадњи у југоисточној Европи (нпр. члана 13. Хитна потрага и члана 14. Прекогранична присмотра), у билатералне споразуме уградити одредбе које дозвољавају ангажовање наших припадника граничне полиције на територији суседне земље и ангажовање суседних полицијских органа на нашој територији, као и њихово заједничко деловање на државној граници;

- Неопходно је успоставити компатибилан систем организације и управљања свих субјеката безбедности граница, потпомогнут адекватним финансијским средствима. На пољу људских ресурса и обуке мора се остварити уједначен ниво знања и способности за исте нивое граничних служби. Максимално коришћење људских потенцијала могуће је остварити само кроз координацију заједничких активности свих служби. Обука сваке службе мора да укључује основне процедуре других служби. Комуникација и размена информација мора подразумевати проток информација између служби на свим нивоима с циљем оптималног обављања задатака. Сходно томе, информациона технологија и опрема морају бити комплементарни што захтева јединствену и синхронизовану набавку, како би се остварила усклађеност информационо-технолошких система са стандардима Европске уније. Ради успешног одвијања сарадње, све службе морају дефинисати заједничке инфраструктурне потребе и одржавање, као и заједничко коришћење опреме. У том смислу, потребан је и заједнички наступ, како би се на адекватан начин решило питање власничких односа, као и управљања граничним прелазима;

- На основу међудржавних уговора утврдити протоколе о сарадњи са граничним полицијама суседних земаља који ће се односити на: заједничке планове и процедуре за ванредне ситуације, усклађивање рада и активности, израду заједничке анализе ризика, вршење појачане контроле и обавештења о измени режима саобраћаја;

- На државним границама, на основу криминалистичко-обавештајног деловања, анализе ризика и система раног упозоравања, потребно је планско надзирање уочених слабих тачака, места окупљања припадника организованих криминалних група, посебно скровитих места уз главне саобраћајнице, у близини граничних прелаза, места и простора за које се претпоставља да служе за окупљање и прихват ради даљег пребацивања особа (аутобуске и железничке станице, хотели, мотели, преноћишта, тржнице, градилишта итд.) и предузимати друге мере ради брзе интервенције на граници;

- Субјекте безбедности граница потребно је кадровски и материјално-техничко јачати уз спровођење додатне едукације, као што се ради у државама ЕУ, на подручјима: препознавања фалсификованих и преиначених исправа, идентификовању украдених и кријумчарених возила, спречавања прекограничног кријумчарења дрога и других психотропних супстанци, спречавању илегалних миграција, права о азилу, странцима и надзору државне границе;

- Резултате рада граничне полиције и царине, у области борбе против организованог криминала, потребно је мерити на основу броја: контролисаних путника, одбијених улазака страних држављана, по свим законским основама, откривених и спречених илегалних прелазака државне границе, откривених организованих криминалних група и њихових помагача, привремено одузетих путних и других исправа, поднетих захтева за процесуирање кривичних дела организованог криминала, откривених и идентификованих припадника организованих криминалних група, и других параметара;

- У оквиру међународне регионалне полицијске и царинске сарадње, неопходно је успоставити такав проток информација, из области борбе против организованог криминала, који ће на најефикаснији и најјекономичнији, а посебно оперативно-заштићен начин, доћи до заинтересованих корисника и који ће послужити за успешно планирање оперативно-тактичких задатака, са динамиком и свим тактичко-техничким мерама, уз: употребу најсавременијих средстава служби безбедности и осталих оперативних органа, континуирану комуникацију између свих укључених безбедносних и заштитних механизма, одређивање приоритета у оперативном и криминалистичко-обавештајном деловању, усклађивање начина безбедносне заштите у припремању операција, потребну

сарадњу са осталим владиним и невладиним институцијама, правовремено изналажење алтернативних оперативно-тактичких решења у случају уочених пропуста и других мера.

Спровођење предложених мера захтева и транспарентан допринос науке, која треба да изгради и понуди таква решења која ће омогућити доношење адекватних закона и других прописа, на основу којих ће делатност надлежних органа, првенствено субјеката безбедности граница, гарантовати успех у спречавању и откривању кривичних дела организованог криминала на државној граници. Ове мере нужно је посматрати са безбедносног, правног, криминалистичког, социолошког, економског и политичког аспекта, постављеног у светлу међународних стандарда, уз уважавање специфичности уставних уређења наше земље и осталих држава западног Балкана, кроз јачање различитих облика сарадње надлежних субјеката, заснованих на европским стандардима и вредностима. Ефикасна решења заснована на научним основама и практичном искуству субјеката безбедности граница биће главна брана за продор и даљи развој свих облика прекограничног организованог криминала, а исто тако ће омогућити и благовремену идентификацију, откривање и разјашњавање кривичних дела из ове области.

На крају, узимајући у обзир светске трендове сталног пораста прекограничних организованих криминалних делатности (илегалних миграција, кријумчарења дрога, кријумчарења класичног оружја и оружја за масовно уништење, кријумчарења радиоактивног материјала и др.), тероризма и осталих безбедносних изазова, ризика и претњи, сматрамо неспорним да ће и у предстојећем периоду, као и до сада, ефикасно остваривање безбедности граница представљати веома битан део савременог система супротстављања организованом криминалу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Abadinsky, H.: *Organised Crime*, Nelson Hall, Chicago, 1988.
2. Adamoli, S., Di Nicola, A, Savona, E.: *Organized Crime – Around the World*, Helsinki, 1998.
3. Albanese J.S. Das, D.K.: Arvind Verma: *Organized Crime – World Perspectives*, Saddle River, New Jersey, 2003.
4. Albanese J.S.: The causes of organized crime, *Jurnal of Contemporarary Criminal Justice*, Thousand Oaks, no. 4/2000
5. Albin, J.: *The American Mafia: Genesis of the Legend*, Irvington, New York, 1971.
6. Алексић, Ж.: Облици борбе против организованог криминалитета у свету, Организовани криминалитет и корупција, *Зборник радова са научног скупа Српског удружења за кривично право*, Копаоник, 1996.
7. Алексић, Ж.; Јовановић, М.: *Економија савремених кривичних дела-прање новца, корупција, пиратство, тероризам*, Глосаријум, Београд, 1995.
8. Anderson, M., Apar, J.: Striking a Balance between Freedom, *Secutity and Justice in an Enlarged European Union*, Centre for European Policy Studies, Brussels, 2002.
9. Argentine di A.: *The Mafias in Italy: Mafia Issues: Analyses and proposals for combating the Mafia todey*, Milano, 1993.
10. Arrlachi, P.: *Mafia Bussines : The Mafia Etnic and the Spirit of Capitalism*, Oxford University Press, Oxford, 1985.
11. Ахић, Ј.: Механизми и институције превенције и сузбијања организованог криминалитета у југоисточној Европи, *Криминалистичке теме* бр. 3-4, Сарајево, 2003.
12. Anderson, A.: *The Business of Organized Crime: A Cosa Nostra Family*, Hoover Instution Press, Stanford, 1979.
13. Бабовић, Б: *Људска права и полиција у Југославији*, Прометеј, Београд, 1999.
14. Бабовић, Б: *Полиција у светском поретку*, НЕА, Београд, 1997.
15. Бајагић, М.: *Обавештајна активност и спољна политика – студија случаја САД*, ВШУП, Београд, 2004.
16. Бановић, Н., Пурић, Н., Достих, С.: Осврт на историјат, садашњост и перспективе развоја граничне полиције, *Безбедност* бр. 1-2, Београд, 2009.

17. Бановић, Б.: Специјалне истражне радње и нове тенденције у савременој науци кривичног права, *Нове тенденције у савременој науци кривичног права и наше кривично законодавство*, Удружење за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе, Београд, 2005.
18. Батковски, Т.: *За некои криминолошки аспекти на албанската мафија и нејзината вклученост во илегалната трговија со наркотици*, Универзитет Свети Кирил и Методије, Скопље, 2002.
19. Бацовска, Ј.: *Политика виза и западни Балкан – Економски развој, миграције и илегалне миграције у контексту либерализације визног режима*, Институт за меѓународну политику и привреду и Група 484, Београд, 2006.
20. Вакуе, Р.: *Enquete sur le pillage des objets d'art. Le monde diplomatique*, 2005.
21. Веаре, М.Е.: *Criminal Conspiracies. Organized crime in Canada*, Toronto, 1996.
22. Бејатовић, С.: Кривичнопроцесно законодавство Србије: прогресивна или регресивна решења, *Ревииа за криминологију и кривично право*, бр. 1, Београд, 2005.
23. Бејатовић, С.: Кривичнопроцесна питања нових метода откривања и истраге кривичних дела организованог криминалитета, *Зборник радова са научног скупа о организованом криминалу – стање и мере заштите*, Полицијска академија, Београд, 2005.
24. Векег, Ј., Комлози, А.: *Границе у савременом свету*, Филип Вишњић, Београд, 2005.
25. Венсион, Р.: *Les fauf en peinture. Editions Cursus Universitaire, Montreal*, 2000.
26. Божиловић-Петровић, Г.: Организовани криминал - корупција и мито, *Правни информатор*, бр. 10, Београд, 2004.
27. Божовић, В.: Организовани криминалитет и полиција – стање и мере заштите кроз унутрашњу контролу полиције, *Зборник радова са научног скупа о организованом криминалитету-стање и мере заштите*, Београд, 2005.
28. Бургињон, А.; Шоппин, Ј.Е.: *L art vole: Enquete sur le volet le trafic objects art*, Editions la Decouverte, Paris, 1994.
29. Бошковић, Г.: *Организовани криминал*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011

30. Бошковић, Г.: Методика откривања и доказивања кривичног дела прања новца, *Безбедност* бр. 3, Београд 2005.
31. Бошковић, М.: Актуелни проблеми сузбијања прања новца, *Безбедност* бр. 5, Београд, 2001.
32. Bossard, A.: Police cooperation in Europe, *Internacional Criminal Police Review*, No 343, 1988.
33. Bossard, A.: *Transnational Crime and Criminal Law*, Chicago, 1990.
34. Bovenkerk, F.; Yesilgoz, Y.: *The Mafia van Turkiy*, Meulenhoff, Amsterdam, 1998.
35. Бошковић, М.: *Криминолошки лексикон*, Матица српска, Универзитет у Новом Саду, 1999.
36. Бошковић, М.: *Криминологија с пенологијом (II део) - Социјална патологија*, Правни факултет, Нови Сад, 2002.
37. Бошковић, М.: *Криминална етиологија*, Правни факултет, Нови Сад, 2003.
38. Бошковић, М.: Етиолошка обележја корупције у земљама транзиције са освртом на Републику Србију, *Безбедност* бр.1, Београд, 2005.
39. Бошковић, М.: *Облици организованог криминала и методи супротстављања*, Quatro Press, Београд 1994.
40. Бошковић, М.: *Транснационални организовани криминалитет*, Полицијска академија, Београд, 2003.
41. Бошковић, М.: Облици организованог криминалитета у нашем законодавству, *Безбедност*, бр. 3, Београд, 2003.
42. Бошковић, М.: *Организовани криминалитет*, Полицијска академија, Београд 1998.
43. Бошковић, М.: *Организовани криминалитет и корупција са посебним освртом на Републику Српску*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука 2004.
44. Бошковић, М.: Савремене тенденције у супротстављању организованом криминалитету и корупцији, *Дефендологија* бр. 11-12, Бања Лука 2002.
45. Бошковић, М.: *Криминалистичка методика 1*, Полицијска академија, Београд, 1998.
46. Бошковић, М.: Теоријски и практични аспекти примјене нових метода у супротстављању организованом криминалитету, *Безбедност* бр. 4, Београд, 2003.

47. Brukert, R.: *Suzbijanje organizovanog kriminala u jednoj ravničarskoj zemlji*, Bon, 1998.
48. Василијевић, В.: Могуће ознаке организованог криминалитета, *Правни живот* бр. 3, Београд, 1985.
49. Василијевић, В.: Превенција и репресија организованог криминалитета, *Безбедност и друштвена самозаштита* бр. 12, Београд, 1990.
50. Василков, З.: Унапређење полицијске и правосудне сардање са Европском унијом-основ за бржи прелазак Републике Србије на белу шенген листу, *Безбедност* бр. 3/08, Београд, 2008.
51. Важић, Н.: *Компаративни приказ организације и надлежности државних органа у борби против организованог криминала, Борба против организованог криминала - од постојећег законодавства до свеобухватног предлога реформи*, UNICRI у сарадњи са Институтом за упоредно право у Београду и Универзитетом у Фиренци, Београд, 2008.
52. Вејновић, Д.: Актуелни тренутак организованог криминала у БиХ и региону са тежиштем на трговину људима, *Дефендологија* бр. 11-12, Бања Лука, 2002.
53. Vens, D.: *Payment Card Crime*, Медјународна конференција о сарадњи у борби против организованог криминалитета кредитним картицама, London, 1996.
54. Видојевић, М.: *MAFIA - кратка историја америчке и руске мафије*, Liber 38, Београд, 2003.
55. Водинелић, В.: Криминалитет са мрежном структуром и организовани криминалитет профита, *Безбедност* бр. 1, Београд, 1992.
56. Водинелић, В.: Методика откривања, доказивања и разјашњавања кривичних дјела корупције, *Безбедност*, бр. 2, Београд, 1992.
57. Водинелић, В.: Проблематика криминалистичко-тактичких института - информант, информатор и прикривени полицијски извиђач у демократској држави, II део *Безбедност*, бр.2, Београд, 1994.
58. Водинелић, В.: Методика ислеђивања фалсификата исправа, *Безбедност* број 5, Београд, 1963.
59. Вуковић, М.: Стратегија супротстављања организованом криминалу, *Тешки облици криминала*, зборник радова са XVI семинара права, Будва, 2004.

60. Вуковић, С.: Могућности ангажовања полиције на супростављању организованом криминалу на подручју локалне заједнице, *Зборник радова са научног скупа о организованом криминалу – стање и мере заштите*, Београд, 2005.
61. Вуковић, С.: *Превенција криминала*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010.
62. Wegner, W.; Petrović, B.; Voјanić, N.; Korajlić, N.: *Balkanski putevi droge i Bosna i Hercegovina*, Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo, 2004.
63. Williams, P.: *Cooperation between the organized crime groups*, Chicago, 2002.
64. Гаћеша, Д.: *Полиција - надлежност, организација, руковођење*, Глас српски, Бања Лука, 1998.
65. Глушчић, С.: Казненоправни сустав пред изазовом организираног криминалитета - међународна казненоправна помоћ и сурадња, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, Загреб, 1998.
66. Gottschalk, L. A.: *Content analysis of verbal behavior: New findings and clinical applications*, Lawrence Erlbaum Associates Inc., Hillside, 1995.
67. Grant, B.H., Terry, J.K.: *Law Enforcement in the 21 Century*. Boston, MA: Pearson Education, 2005.
68. Група аутора: *Контрола прелажења државне границе - теме и материјали обрађени на семинару одрзаном у Врњачкој Бањи*, МУП РС Управа за странце, пограничне и управне послове, Врњачка Бања, 1996.
69. Група аутора: *Погранична полиција Србије од 2004.- 2005*, МУП РС; Agencia Espanola de cooperacion International; Naučna KMD, Beograd, 2005.
70. Групковић, Б.: *Политика виза и западни Балкан – илегалне миграције и борба против трговине људима*, Институт за међународну политику и привреду и Група 484, Београд, 2006.
71. Guanaratna, R.: Transnational Threats in the Post-Cold War Era, *Janes Inteligence, Rewiev*, no. 1, London, 2001.
72. Guillotreau, G.: *Art et crime : La criminalité du monde artistique et littéraire*, P.U.F., Paris, 1999.
73. Guild, E., Carrera, S., Geyer, F: „*The Commission’s New Border Package: Does it take us one step closer to a cyber-fortress Europe?*“, CEPS Policy Brief, No.154, 2008.

74. Guild, E., Carrera, S., Eggenschwiler, A.: „*Informing the EU Borders Debate*“, Background Briefings (in preparation for the European Parliament Elections), Centre for European Policy Studies, Brussels, 2009.
75. Голунов, С.: *Етничке миграције – изазов руској безбедности граница*, Државни универзитет у Волгограду, 2007.
76. Голунов, С.: *ЕУ и руска безбедност граница*, Државни универзитет у Волгограду, 2008.
77. Goopinger, H.: *Kriminologie*, Munchen, 1976
78. Dvoršek, A.: Organizirani kriminal – problem policije na prehodu v 21. stoletje, *Zbornik posvetovanja VŠNZ*, Ljubljana, 1993.
79. Dvoršek, A.; Dobovšek, B.: Posebne operativne metode in sredstva pri zatiranju organiziranega kriminala – kriminalistični pogledi, *Zbornik posvetovanja VŠNZ*, Ljubljana, 1996.
80. Dewallef, Y.: Међународна полицијска сарадња или како рјешавати проблеме који су последица пропустљивости граница, Излагање у Месини поводом 14. међународног течаја високе специјализације за полицијске снаге који је одржан 1992.
81. Димитријевић, В., Стојановић, Р.: *Међународни односи*, Нолит, Београд, 1979.
82. Добовшек, Б.: *Организовани криминал*, Љубљана, 1997.
83. Достих, С.: Улога граничне полиције у борби против трговине људима, *Безбедност* бр. 3, Београд, 2007.
84. Достих, С.: Организација и надлежност граничних полиција у региону западног Балкана, *Безбедност* бр. 3, Београд, 2008.
85. Дундовић, Д.: *Тајне полицијске операције*, Информатор, Загреб, 2003.
86. Дундовић, Д.: Криминалистичка мотришта на нове појавне облике криминала злоупорабом опојних дрога, *Полиција и сигурност*, Загреб, 1999.
87. Ђокић, З.: Фалсификовање и злоупотреба платних картица, *Безбедност* бр. 5, Београд, 2006.
88. Ђокић, З., Шћекић, А.: Корупција као тешки облик криминала, *Тешки облици криминала*, Зборник радова са XVI семинара права, Будва, 2004.
89. Ђорђевић, Ђ.: *Кривичноправна заштита кулурних добара*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2001.

90. Ђорђевић, З.: Улога Интерпола у борби на сузбијању кријумчарења дроге, *Тешки облици криминала*, зборник радова са XVI семинара права, Будва, 2004.
91. Ђорђевић, О.: *Лексикон безбедности*, Привреда публик, Београд, 1989.
92. Ђорђевић, О.: *Основи државне безбедности (општи део)*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 1987.
93. Eliot, M.A.: *Crime in Modern Society*, 1962.
94. Жарковић, М., Бановић, Б., Ступар, Љ.; Ивановић, В.: *Криминалистика*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 1999.
95. Живковић, Д.: *Граница - изазов безбедности*, Војноиздавачки завод, Београд, 2008.
96. Zavadsky, J.; Horackova, V.: Крађе умјетнина и антиквитета у Чешкој – садашња ситуација и трендови, *Избор*, бр. 1, Загреб, 1997.
97. Звекић, У.: *Жртве криминала у земљама у транзицији*, Виктимолошко друштво Србије, Београд 2001.
98. Зулчић, С.: Иницијатива земаља Југоисточне Европе за сарадњу у борби против прекограничног криминала (SECI центар) – операција “CONTAINMENT”, *Securitas* бр. 3, Сарајево, 2002.
99. Ianni, F.: *A Family Bussines Kinship and Social control in Organized Crime*, New York, 1972.
100. Иванда, С.: *Шенгенски споразуми и унутарња сигурност*, Министарство унутарњих послова Р Хрватске, Полицијска академија, Загреб, 2001.
101. Игњатовић, Ђ.: *Криминологија*, Номос, Београд, 1998.
102. Игњатовић, Ђ.: *Организовани криминалитет – други део*, Полицијска академија, Београд 1998.
103. Игњатовић, Ђ.: *Криминалитет и реаговање државе*, XV семинар права, Будва, 2003.
104. Игњатовић, Ђ.: Сузбијање најтежих облика криминалитета у условима транзиције и несигурности, *Тешки облици криминала*, зборник радова са XVI семинара права, Будва, 2004.
105. Игњатовић, Ђ.: Организовани криминалитет као истраживачки проблем – стање и мере заштите, *Зборник радова са научног скупа о организованом криминалитету*, Полицијска академија, Београд, 2005.

106. Игњатовић, Ђ.: *Методологија истраживања криминалитета са методиком израде научног рада*, Crimen, Београд, 2008.
107. Илић, Г., Бановић, Б.: Међународни стандарди одузимања имовине стечене криминалом и домаће законодавство, *Правна ријеч – часопис за правну теорију и праксу*, бр. 12, Бања Лука, 2007.
108. Јанковић, П.: *Безбедна Европа у бољем светлу – европска стратегија безбедности*, ISAC фонд и Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, 2006.
93. Јовашевић, Д.: Основни институти међународног кривичног права, *Безбедност* бр. 2, Београд, 2004.
109. Јовашевић, Д.: Кривична дела у вези са опојним дрогама у упоредном кривичном законодавству, *Безбедност* бр.2, Београд, 2005.
110. Joubert, C.: National and International aspects of Undecover Policing, *The Police Journal*, No. 4/95, London, 1995.
111. Камбовски, В.: Међународно-правни оквир сузбијања организованог криминала, *Зборник са међународног научног скупа Примена међународнокривичног права – организовани криминала*, Београд, 2007.
112. Karter, L.: *Највећи злотвори у историји – мафијаши*, Народна књига, Београд, 2004.
113. Kartusch, A.: *Reference Guide for Anti/Trafficking Legislative Review with Particular Emphasis on South Easter Europe*, Ludwig Boltymann Institute of Human Rights, OSCE/ODIHR, Warshaw, 2001.
114. Kavazović, M.: Истраживање путних исправа у криминалистичкој релацији сузбијања проституције и трговине људима, *Securitas* бр. 2, Сарајево, 2002.
115. Кешетовић, Ж.: Незаконита трговина животињама и биљкама, *Безбедност* бр. 1, Београд, 1995.
116. King, R.: *Gambling and organized crime*, Public Affaires press, Washington D.C. 1999.
117. Kinney, J.C. Mc : *Constucted Typology and Social Theory*, New York, 1966.
118. Ковач, М.: *Стратегијска и доктринарна документа националне безбедности –теоријске основе*, Свет књиге, Београд, 2003.

119. Ковач, М.: Организовани криминалитет: педофилије и проституције, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, бр.2, Загреб, 1998.
120. Кокољ, М.: Осврт на стање организованог криминалитета у неким државама света, *Организовани криминалитет и корупција*, Зборник радова са научног скупа српског удружења за кривично право, Копаоник, 1996.
121. Корж, В.П.: Корупцијске везе организованих криминалних група и организација - криминалистичка анализа, *Безбедност* бр. 6, Београд, 2002.
122. Кораћ, С.: Корупција у Хрватској, *Пулс*, Београд, 2003.
123. Крапац, Д.: Посебне мјере и радње за откривање и сузбијање казњених дјела организованог криминалитета у новом Закону о казненом поступку Републике Хрватске, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, бр. 2, Загреб, 1997.
124. Кресоја, М.: *Криминалистика за основно полицијско образовање*, Yugo-PIRS - Темерин, Нови Сад, 2006.
125. Кресоја, М.: Организовани криминалитет у пограничном подучју-стање и мере заштите, *Зборник радова са научног скупа о организованом криминалитету - стање и мере заштите*, Полицијска академија, Београду, 2003.
126. Кривокапић, В.: *Криминалистичка тактика I*, Полицијска академија, Београд, 2000.
127. Кривокапић, В.: *Превенција криминалитета*, Полицијска академија, Београд, 2002.
128. Кривокапић, В.: Илегалне миграције и трговина људима као облици организованог криминалитета, *Безбедност* бр. 6, Београд, 2002.
129. Кривокапић В., Жарковић М., Симоновић Б.: *Криминалистичка тактика*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2003.
130. Кривокапић, В.: *Опита разматрања о организованом криминалу и његовој превенцији*, студија “Полиција и превенција организованог криминалитета”, Полицијска академија, 2006.
131. Крстић, О.: *Прогностика криминалитета*, Полицијска академија, Београд, 2003.
132. Крстић, О.: Примена прогностике у системском и планском поступању органа унутрашњих послова – прогностика организованог криминалитета,

Зборник радова са научног скупа о организованом криминалитету – стање и мере заштите, Полицијска академија, Београд, 2005.

133. Крунић, Р.: Илегалне миграције (кријумчарење људи и трговина људима), *Безбедност* бр. 2, Београд, 2005.

134. Kube, E., Jehle, J.M.: The Criminal Justice Systems Facing the Challenge of Organized Crime, *International Review of Penal Law*, br. 3-4, 1997.

135. Кулић, Д.: Кријумчарење преко државне границе – методика откривања истрага, *Безбједност, полиција, грађани* бр. 2, Бања Лука, 2006.

136. Kyle, D., Koslowski, R.: „*Introduction*“, in: David Kyle and Ray Koslowski (eds), *Global Human Smuggling: Comparative Perspectives*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2001.

137. Лабовић, М, Николовски, М.: *Организовани криминал и корупција*, Факултет безбедности, Скопље, 2010.

138. Лазаревић, Љ.: Кривично законодавство као основа за конституисање политике сузбијања криминалитета, *Правни информатор*, бр. 10, Београд, 2003.

139. Лепетић, Ј.: Бела шенгенска листа, *Страни правни живот* бр. 1/2009, Београд, 2009.

140. Лопандић, Д.: *Регионалне иницијативе у Југоисточној Европи*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2001.

141. Лопандић, Д., Јањевић, М.: *Споразум из Шенгена - за Европу без граница*, Међународна политика, Београд, 1996.

142. Levi, M.: *Regulating front-white collar crime and their criminal process*, Tavistock publications, London and New York, 1987.

143. Leone, U., Zvekić, U.: *Developpement et criminalite*, *Revue internationale de criminologie et de police technique*, broj 3, Geneva, 1987.

144. Lunggren, D.: *Russia Disowns Plutonium Seired in Germanz*, Renter News Service, 1994.

145. Манојловић, Д.: *Доминантан тип организованих криминалних група у Србији*, магистарска теза, Факултет цивилне одбране, Београд, 2005.

146. Marenin, O.: „*Democratic Oversight and Border Management: Principles, Complexity and Agency Interests*“, in: Marina Caparini and Otwin Marenin (eds),

Borders and Security Governance: Managing in a Globalized World, Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Geneva, 2006.

147. Маринковић, Д.: Организовани криминалитет - изазов кривичном законодавству, *Безбедност* бр. 1, Београд, 2004.

148. Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала-специјалне истражне методе*, Прометеј, Нови Сад, 2010.

149. Маринковић, Д.: Наркоделикти као тежак облик криминала, *Тешки облици криминала*, Зборник радова са XVI семинара права, Будва, 2004.

150. Маринковић, Д.: Злоупотреба дрога и организовани криминал, *Зборник радова са научног скупа о организованом криминалитету-стање и мере заштите*, Полицијска академија, Београд, 2005.

151. Маричић, Н.: *Актуелни тренутак недозвољене трговине хероином у европским земљама*, Београд, 1995.

152. Марковић, С: *Моћнији од ЦИА*, Институт за геополитичке студије, Београд, 2002.

153. М.А. Saint German: *Metode istraživanja u državnoj politici i administraciji*, Državni univerzitet u Kaliforniji, 2002.

154. Маслеша, Р.: *Полиција - организација и функционирање у демократском друштву*, Факултет криминалистичких наука, Сарајево, 1999.

155. Маслеша, Р.: Савремени облици организованог криминала и сигурност полиције, *Зборник радова са научног скупа о организованом криминалитету-стање и мере заштите*, Полицијска академија, Београд, 2005.

156. Матијевић, М.: Стање и тенденције организованог криминалитета у Републици Српској и БиХ с посебним освртом на сарадњу полиције и тужилаштва, *Зборник радова са научног скупа о организованом криминалитету-стање и мере заштите*, Београд, 2005.

157. Мијалковић, С.: Осврт на облике и правце развоја међународне полицијске сарадње, *Безбедност* бр.2, Београд, 2003.

158. Мијалковић, С.: Појмовно разграничење трговине људима и других сличних појава и термилошких концепата, *Безбедност* бр.1, МУП РС, Београд, 2005.

159. Мијалковић, С.: *Безбедносни аспекти трговине људима*, магистарска теза, Факултет цивилне одбране, Београд, 2004.

160. Милашиновић, Р.: Улога органа унутрашњих послова у сузбијању криминалитета, *Зборник за криминалистичка и социолошка истраживања*, бр. 1, Београд, 1994.
161. Милашиновић, Р.: Могућности превенције конфликта, *Зборник радова Факултета цивилне одбране*, Београд, 2003.
162. Милашиновић, Р.: *Амерички поход на свет*, ЗАД, Београд, 1996.
163. Милетић, С.: О неким регулаторним аспектима превенције криминалитета, *Зборник радова са научног скупа – Место и улога полиције у превенцији криминалитета*, Полицијска академија, Београд, 2002.
164. Милосављевић, Б.: Преглед историјског развоја полиције на подручју СР Југославије, *Безбедност* бр. 3 и 4, Београд, 2002.
165. Милосављевић, Б.: *Наука о полицији*, Полицијска академија, Београд, 1997.
166. Милосављевић, М.: *Дрога, мит, пакао, стварност*, ИПО образовање БиХ, Сарајево, 2000.
167. Милосављевић, М.: Илегалне миграције, кријумчарење и трговина људима, *Securitas* бр. 02/02, Сарајево, 2002.
168. Милошевић, Г.: Кријумчарење, *Безбедност* бр. 4, Београд, 2003.
169. Милошевић, М.: Уред европске полиције - ЕУРОПОЛ, *Безбедност*, бр.3, Београд, 2000.
170. Милошевић, М.: *Организација и функционисање полиције у кривичном поступку*, Драслар партнер, Београд, 2005.
171. Милошевић, М.: *Организовани криминал - збирка прописа са уводним објашњењима и напоменама*, Службени лист, Београд, 2003.
172. Милошевић, М.: *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд 2001.
173. Милошевић, М.; Достић, С.: Сарадња граничних полиција Европске уније – пример СР Немачке и Пољске, *Страни правни живот*, бр. 2, Београд, 2009.
174. Милошевић, М.: Посебне доказне радње у законодавству Републике Србије, *Правна ријеч – часопис за правну теорију и праксу*, бр. 12, Бања Лука, 2007.
175. Милошевић, М. и група аутора: Организовани криминал и тероризам – осврт на појавне облике у Републици Србији, *Зборник радова са научног скупа о организованом криминалу-стање и мере заштите*, Београд, 2005.

176. Милутиновић, М.: *Криминалитет као друштвена појава*, Номос, Београд, 1957.
177. Милутиновић, М.: *Криминологија*, Савремена администрација, Београд, 1981.
178. Милутиновић, М.: *Криминална политика*, Савремена администрација, Београд, 1984.
179. Мршевић, З.: *Организовани криминал - актуелни проблеми сузбијања криминалитета*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1993.
180. Modly, D.: *Kriminalitet danas, Zakonitost*, Zagreb, 1992.
181. Modly, D.: *Neki faktori koji otežavaju ili onemogućavaju borbu protiv organizovanog kriminala, Kriminalističke teme* br. 3-4, Sarajevo, 2003.
182. Modly, D., Korajlić, N.: *Kriminalistički riječnik*, Теџанј, 2002.
183. Мрчела, М.: *Правна ваљаност доказа прибављених у иноземству, Полиција и сигурност*, Загреб, 2000.
184. Муратбеговић Е.: *Превенција организованог криминала-мјере сигурносне политике*, Сарајево, 2003.
185. Нађ, И.: *Кријумчарење особа, Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, бр.2, Загреб, 1998.
186. Недељковић, М., Васић, Т.: *Приказ активности по акцији "Сабља", Безбедност*, бр. 3, Београд, 2003.
187. Нешковић, С.: *Међународна полицијска сарадња, Безбедност* бр. 5, Београд, 2005.
188. Nidik, N. M.: *Balkanska mafija: drzave u rukama zločina*, Nezavisne novine, Vanja Luka, 2004.
189. Никач, Ж.: *Транснационална сарадња у борби против криминалитета – Еуропол и Интерпол*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2003.
190. Никач, Ж.: *Актуелно стање и мере заштите од организованог криминалитета, Зборник радова са научног скупа о организованом криминалитету-стање и мере заштите*, Београд, 2005.
191. Никач, Ж.: *Улога међународне кривичноправне помоћи у борби против криминалитета, Безбедност* бр. 1, Београд, 1993.

192. Николић, Д.: Трговина људима као тешки облик криминалитета, *Тешки облици криминала*, зборник радова са XVI семинара права, Будва, 2004.
193. Николић, В., Ћопић, С, Миливојевић, С., Симеуновић, Б., Мухић, Б.: *Трговина људима у Србији*, ОЕБС; ВДС, Београд, 2004.
194. Николић, Р.: *Отворено о корупцији у царини*, Вулетић принт, Београд, 2001.
195. Ницовић, М.: *Дрога – царство зла*, Народна књига – Алфа, Београд, 1996.
196. Новак, Т., Грбић, С., Радојичић, М., Крстић, И.: Преглед развоја пограничне службе кроз историју, *Безбедност* бр. 3, Београд, 2003.
197. Новичић, Ж.: *Политика виза и западни Балкан – европски стандарди слободе кретања*, Институт за међународну политику и привреду и Група 484, Београд, 2006.
198. Новоселец, П.: Организовани криминал – питања казненоправних инкриминација недозвољених понашања. *ХЛЖКПП*, бр. 2, 1998.
199. Пауновић, М.: Безбједоносни аспекти борбе против илегалне миграције и трговине људима, *Securitas* бр. 2, Сарајево, 2002.
200. Paoli, L., Fijnaut, C.: *Organized Crime in Europe: Manifestations and Policies in the European Union, Beyond*, Freiburg, 2003.
201. Петровић, Д.: Организовани криминалитет - теоријске дилеме, *Организовани криминалитет и корупција*, Зборник радова са научног скупа Српског удружења за кривично право, Копаоник, 1996.
202. Петронијевић, В.: *Право на азил у Републици Србији и упоредна решења у региону југоисточне Европе – аналитички извештај*, Српски савет за избеглице, Београд, 2006.
203. Пливашавски, Е.: Криминалитет који повезује народе, *Безбедност* бр. 2, Београд, 1993.
204. Potter, G.: *Criminal Organizations: Vice, Racketeering and Politics in an American City*, Prospect Heights, 1994.
205. Pfeiffer, S.: Кривично право и организовани криминалитет, *Избор*, бр. 1, Загреб, 1997.
206. Прцовић, М.: Фалсификати новчаница, *Безбедност*, бр. 1, Београд, 1995.
207. Praint German, M.A.: *Metode istraživanja u državnoj politici i administraciji*, Državni univerzitet u Kaliforniji, 2002.

208. *Препоруке за прекограничну полицијску сарадњу*, Женевски центар за демократску контролу оружаних снага (DCAF), Женева, 2008.
209. Публикација Специјалног тужилаштва за организовани криминал „*Првих шест година*“, Београд, 2009.
210. Пурић, Н.: *Гранична полиција МУП Р Србије - место и улога у процесу реформе полиције, Зборник радова о реформи сектора безбедности у Србији – достигнућа и перспективе*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2007.
211. Rancé, P.; Baynast, O.: *L'Europe judiciaire – enjeux et perspectives*, Dalloz, Paris, 2001.
212. Rasporović, D.: *Problem narkomanije u Crnoj Gori, Perjanik*, br. 2, Danilovgrad, 2003.
213. Reken, M.: *Trafficking in Unaccompanied minors in the Europea Union*, IOM-IHESI, Athena, 2006.
214. Richards, J.R.: *Transnational Criminal Organizatios, Cybercrime and Maney Laundering*, A Handbook for Law Enforcement Officers, Auditors and Financial Investigators, Boca Raton, 1999.
215. Rosmann, E. : *Taschenlexicen der Kriminologie*, Hamburg, 1974.
216. Roux De, E.; Paringaux, R.P.: *Razzia sur art*, Fayard, Paris, 1999.
217. Савковић, М.: *Проблеми управљања спољним границама у пракси Европске уније, Ревизија за безбедност* бр. 12/2009, Београд, 2009.
218. Salkić, H.: *Učešće carinske uprave BiH u otkrivanju i suzbijanju ilegalnih migracija i trgovine ljudima na području BiH, Securitas* br. 2, Sarajevo, 2002.
219. Сакан, М.: *Израда стручних и научних радова*, Студио плус, Београд, 1999.
220. Самарџић, Р.: *Организовани криминалитет и нелегалне активности у вези са културним добрима, Зборник радова са научног скупа о организованом криминалитету-стање и мере заштите*, Полицијска академија, Београд, 2005.
221. Сачић, Ж.: *Организовани криминал методе сузбијања*, Информатор, Загреб, 2001.
222. Сачић, Ж.: *Међународна сурадња Министарства унутарњих послова Републике Хрватске – облици, циљеви, обиљежја и уочени проблеми, Хрватски љетопис за казнено право и праксу* бр. 1, Загреб, 2000.

223. Сачић, Ж.: Сузбијање организираног криминалитета у Републици Хрватској - криминалистичка стајалишта, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, бр. 2, Загреб, 1998.
224. Симић, Д.: *Наука о безбедности - савремени приступ безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002.
225. Симић, М.: Организовани криминал и мере за његово сузбијање, *Безбедност* бр. 1, Београд, 2004.
226. Симоновић, Б.: *Криминалистика*, Правни факултет, Крагујевац, 2004.
227. Симоновић, Б.: Улога полиције у превенцији криминалитета на нивоу локалне заједнице, *Безбедност*, бр. 1, Београд, 2001.
228. Симоновић, Б.: *Предлог за институционализовање превенције криминала у Србији*, *Безбедност*, бр. 3, Београд, 2001.
229. Сингер, М.: *Криминологија*, Глобус, Загреб, 1994.
230. Сингер, М.: Организирани криминал, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, бр. 2, Загреб 1998.
231. Schmidt-Sommerfeld, C.: *Verdeckte Ermittlungen bei der Rauschgift – bekämpfung*, *Kriminalistik*, no. 7, 2001.
232. Schneider, H.H.: *Kriminologie*, Berlin; New York, 1977.
233. Соковић, С.: Искуства ЕУ у сузбијању тешких облика криминалитета, *Тешки облици криминала*, Зборник радова са XVI семинара права, Будва, 2004.
234. Соколовић, Р.: *Полиција и кривични поступак – супротстављање организованом криминалу*, Службени лист СРЈ, Београд, 2003.
235. Стајић, Љ: *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2004.
236. Spencer, J.: *White Collar Crime, Criminology in Transition, Essays in honour of Herman Mannheim*, Travistock publications, London, 1965.
237. Стојановић, З.: Организоване форме криминалитета, *Безбедност и друштвена самозаштита*, бр. 3, Београд, 1990.
238. Стојановић, З.: Организовани криминалитет и питања заштите и остваривања људских права - права човека и савремена кретања у криминалној политици, *Безбедност и и друштвена самозаштита*, бр. 3, Београд, 1989.
239. Субашић, Д., Крстић, С.: Прилог проблематици заштите од организованог криминалитета у домену неовлашћеног прибављања и располагања нуклеарним

- материјама, *Зборник радова са научног скупа о организованом криминалитету-стање и мере заштите*, Полицијска академија, Београд, 2005.
240. Shillingford, D.: The Art of the Steal. *Foreign Policy Issue*, 2005.
241. Талијан, М., Аранђеловић, Д., Велимировић Д.: *Организација и послови униформисаних припадника полиције*, ВШУП, Београд, 2001.
242. Теофиловић, Н.: Корупција као облик испољавања организованог криминалитета, *Зборник радова са научног скупа о организованом криминалу-стање и мере заштите*, Полицијска академија, Београд, 2005.
243. Теофиловић Н, Јелачић М.: Превентивне мере полиције према повратницима из области организованог криминалитета, *Безбедност*, бр. 3, Београд 2005.
244. Тодоровски М.; Јовановић М.: Стављање у промет фалсификованог новца, *Безбедност*, бр. 1, Београд, 1993.
245. Ћирић, Ј.: *Људска права у сенци организованог криминала*, Фонд за хуманитарно право, Београд, 2004.
246. Ћирић, Ј.: Хиперинфлација – криминолошки и кривично-правни проблеми, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, бр. 1, Београд 1993.
247. Фатић, А.: Организовани криминал и политика борбе против организованог криминала (предавања), Центар за менаџмент, Београд, 2004.
248. Фатић, А.: *Криминал и друштвена контрола у Источној Европи*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1997.
249. Фулкруг, М.: Могућности и границе борбе против организованог криминала, *Избор*, бр. 2, Загреб, 1988.
250. Hagan, F., E.: The organized crime continuum: A further specification of a new conceptual model, *Criminal Justice Review*, no. 8, 1983.
251. Hakim, C.: *Strategije i izbor u dizajniranju društvenih istraživanja*, ALLEN & UNWIN, Boston, 1987.
252. Hanning, P.J.: Individual Liability for Conduct by Criminal Organizations in the United States, *Revue internationale de Droit penal* 68, Eres, 1997.
253. Hancock, B.: *Upoznavanje istraživačkog procesa – korišćenje intervjua u istraživačkom projektu*, Trent focus group, Notherand Univresity, 2002.

254. Heijden, T.: *Proučavanje in primerjalni vidiki policijske dejavnosti u svetu*, Visoka policijsko – varnosna šola, Ljubljana, 1998.
255. Hobbing, P.: „*Integrated Border Management at the EU Level*“, Working Document No. 227, Centre for European Policy Studies, Brussels, 2005.
256. Hoog, M.; Hoog, E.: *Le marche de lart*, Press Univerzitaires de France, Paris, 1995.
257. Cécile, I.: *Sud pravde i Sud prve instance – sudska saradnja u krivičnoj materiji*, Poddirekcija za međunarodno i privredno pravo i pravo EU, Brisel, 2007.
258. Constantinesco V.; Gautier Y.; Simon D.: *Le Traité de Nice – premières analyses*, PUS, 2001.
259. Цвитановић, Л.: Међународна полицијска сарадња, *Полиција и сигурност*, Загреб, 1992.
260. Champion, D. J.; Rush, G.: *Rad policije u zajednici*, Office of Public Affairs Embassy of the USA, БиН, Sarajevo, 2003.
261. Ћопић, С., Николић, Р. В.: Кривично дело трговине људским бићима – међународни документи, савремена законска решења и кривични закон СР Југославије, *Темид*, бр. 1, Београд, 2002.
262. Чупић, З.: *Процес транзиције у Централној Европи*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1997.
263. Шаковић, А.: Организовани криминалитет, *Криминалистичке теме* бр.1-2, Сарајево, 2002.
264. Шачић, Ж.: *Организовани криминал - методе сузбијања*, Загреб, 2001.
265. Шкулић, М.: *Организовани криминалитет појам и кривичнопроцесни аспект*, Досије, Београд, 2003.
266. Шкулић, М.: Прикривени иследник – законско решење и нека спорна питања, *Безбедност*, бр. 3, Београд, 2005.
267. Шурлан, Т.: Уједињене нације у борби против организованог криминала, *Безбедност*, бр. 4, Београд, 2003.

ЛЕКСИКОНИ И РЕЧНИЦИ

1. Бошковић, М.: *Криминолошки лексикон*, Матица српска, Нови Сад, 1999.

2. Вујаклија, М.: *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1997.
3. Јовашевић, Д.: *Лексикон кривичног права*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002.
4. Кривокапић, Б.: *Лексикон међународног права*, Радничка штампа и Институт за упоредно право, Београд, 1998.
5. *Мала политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1996.
6. Modly, D.; Korajlić, N.: *Kriminalistički riječnik*, Centar za kulturu i obrazovanje, Тешањ, 2002.
7. Радуловић, Р.: *Лексикон безбедности и заштите*, Правни факултет, Нови Сад, 1994.

ЗАКОНСКИ ПРОПИСИ

1. Кривични законик, „Службени лист СРЈ”, бр. 70/01, 68/02 и „Службени гласник РС”, бр. 58/04, 85/05-др.закон, 85/05, 115/05 и 49/07
2. Законик о кривичном поступку, „Службени гласник РС”, бр. 46/06, 49/07 и 122/08;
3. Закон о полицији, „Службени гласник РС”, бр. 101/05
4. Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, „Службени гласник РС”, бр. 42/02, 27/03, 39/03, 60/03-УС, 67/03, 29/04, 58/04-др.закон, 45/05 и 61/05
5. Закона о изменама и допунама закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, *Службени гласник Р Србије* бр. 39/03
6. Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС”, бр. 116/07
7. Закон о Безбедносно-информативној агенцији, „Службени гласник РС”, број 42/02;
8. Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, „Службени гласник РС”, бр. 97/08
9. Закон о одговорности правних лица за кривична дела, „Службени гласник РС”, број 97/08

10. Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку, „Службени гласник РС”, бр. 85/05
11. Закон о царинској тарифи, „Службени гласник РС”, бр. 62/05
12. Закон о спречавању прања новца, „Службени гласник РС”, бр. 107/05, 117/05-исправка и 62/06-др. закон
13. Закон о пореском поступку и пореској администрацији, „Службени гласник РС”, бр. 80/02, 84/02-исправка, 23/03-исправка, 70/03, 55/04, 61/05, 85/05-др.закон, 62/06-др.закон и 61/07
14. Закон о извршењу кривичних санкција, „Службени гласник РС”, број 85/05
15. Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала, „Службени гласник РС”, број 61/05
16. Закон о производњи и промету опојних дрога, "Службени лист СРЈ", бр. 46/96
17. Закон о супстанцама које се користе у недозвољеној производњи опојних дрога и психотропних супстанци, „Службени гласник РС”, бр. 107/2005
18. Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку, „Службени гласник РС”, број 61/05
19. Закон о путним исправама, “Службени гласник РС”, бр. 90/07 од 01.10.2007. године
20. Закон о заштити државне границе, “Службени гласник РС”, бр. 97/08
21. Закон о странцима, “Службени гласник РС”, бр. 97/08
22. Закон о путним исправама, “Службени гласник РС”, бр. 90/07 од 01.10.2007. године
23. Закон о азилу, “Службени гласник РС”, бр. 109/07
24. Закон о министарствима, “Службени гласник РС”, бр. 19/04, 84/04, 79/05
25. Закон о државној управи, “Службени гласник РС”, бр. 79/05
26. Закон о поморској и унутрашњој пловидби, "Службени лист СРЈ", бр. 12/98, 74/99 и 73/00
27. Закон о ваздушном саобраћају, "Службени лист СРЈ", бр. 12/98, 5/99, 73/00 и 70/01
28. Закон о превозу опасних материја, "Службени лист СФРЈ", бр. 27/90 и 45790 и "Службени лист СРЈ", бр. 28/96 и 68/02

29. Закон о експлозивним материјама, запаљивим течностима и гасовима, "Службени гласник Р Србије", бр. 53/93, 67/93, 48/94
30. Закона о оружју и муницији, "Службени гласник Р Србије" бр. 101/05
31. Закон о ветеринарству, "Службени гласник Р Србије", бр. 91/2005
32. Закон о заштити биља, "Службени лист СРЈ", бр. 24/98, 26/98
33. Закон о контроли квалитета пољопривредних прехранбених производа у спољнотрговинском промету, "Службени гласник Р Србије", бр. 12/9, 28/96 и 59/98
34. Кривични закон Републике Српске, Службени гласник РС", бр. 37/2001
35. Кривични законик, „Службени гласник РС”, бр. 85/05, 88/05-исправка, 107/05-исправка
36. Кривични законик на Република Македонија, "Службен весник на РМ", бр. 37/1996 и 80/1999
37. Казнени закон Републике Хрватске, "Народне новине", бр. 110/97 и 27/98
38. Казнени закон Федерације БиХ, "Службени гласник ФБиХ", бр. 23/98
39. Казнени закон БиХ, "Службени гласник БиХ", бр. 3/03
40. Царински закон, „Службени гласник РС”, бр. 73/03, 61/05, 85/05-др. закон и 62/06-др. закон

СТРАТЕГИЈСКА ДОКУМЕНТА

1. Национална стратегија за борбу против дрога у Р Србији у периоду 2009.-2013. године, "Службени гласник Р Србије", бр. 16/09
2. Национална стратегија за борбу против корупције, "Службени гласник Р Србије", бр. 109/05
3. Национална стратегија за борбу против прања новца и финансирање тероризма, доступно на - www.vlada.gov.rs/strategije
4. Национална стратегије за борбу против организованог криминала, "Службени гласник Р Србије", бр. 23/09
5. Стратегија за супростављање илегалним миграцијама у Р Србији у периоду 2009.-2014. године, "Службени гласник Р Србије", бр. 25/09

6. Стратегија борбе против трговине људима у Републици Србији, “Службени гласник Р Србије”, бр. 111/2006
7. Стратегија интегрисаног управљања границом у Републици Србији, “Службени гласник РС”, бр. 11/2006
8. Стратегија националне безбедности Републике Србије, доступно на - www.vlada.gov.rs/strategije

МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ АКТИ

1. Директива Европског савета (ЕС) бр. 51/2001 од 28. јуна 2001. године којом се допуњују одредбе члана 26. Конвенције о имплементацији Шенгенског споразума (ОЈ Л 187 од 7. јула 2001. године)
2. Европске конвенције о сузбијању тероризма, "Службени лист СРЈ - Међународни уговори", бр. 10/01
3. Европска конвенција за заштиту археолошког наслеђа од 16. јануара 1992. потписана у Ла Валети
4. Европска конвенција о украденим или незаконито извеженим културним добрима (Конвенција UNIDROIT) усвојена је у Риму 24. јуна 1995. године
5. Европска конвенција о међусобном пружању правне помоћи у кривичним стварима од 20. априла 1959. године са додатним протоколом од 17. марта 1978. године, "Службени лист СРЈ", бр. 10/01
6. Европска конвенција о екстрадицији од 13. децембра 1957. са додатним протоколима од 15. октобра 1975. и 17. марта 1978., "Службени лист СРЈ", бр. 10/01
7. Европска конвенција о међународном важењу кривичних пресуда са додацима од 30. маја 1970. године, "Службени лист СРЈ", бр.13/02
8. Јединствена конвенције о опојним дрогама, сачињене у Њујорку 30.03.1961. године "Службени лист СФРЈ - додатак", бр. 2/64
9. Конвенција о имплементацији Шенгенског споразума о постепеном укидању контрола на унутрашњим границама (ОЈ Л 239 од 22. септембра 2000. године)

10. Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, *"Службени лист СРЈ-Међународни уговори"*, бр. 6. од 27.06.2001. године
11. Кодекс понашања лица одговорних за примену закона, *Резолуција 34/169 Генералне скупштине ОУН* од 17.12.1979.
12. Конвенција о кривичним делима и неким другим актима извршеним у зракопловима из 1963. године
13. Кривично-правна конвенција о корупцији из 1999. године
14. Конвенција о физичкој заштити нуклеарног материјала
15. Конвенција о раном обавештавању о нуклеарним несрећама
16. Конвенција о пружању помоћи у случају нуклеарних несрећа или радиолошке опасности
17. Конвенције о међународној трговини угроженим врстама дивље флоре и фауне – CITES
18. Конвенција о полицијској сарадњи у југоисточној Европи *"Службени гласник РС – Међународни уговори"*, број 70/07
19. Конвенција о сузбијању и укидању трговине лицима и експлоатације других, *"Службени лист ФНРЈ"*, бр. 2/51
20. Конвенција Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци, *"Службени лист СФРЈ - Међународни уговори"*, бр. 14/90
21. Конвенција о психотропним супстанцама, *"Службени лист СФРЈ"*, 40/73
22. Конвенција UNESKA (тзв. "Париска конвенција") о мерама за забрану и спречавање недозвољеног увоза, извоза и преноса својине културних добара од 17. септембра 1970.
23. Конвенција Савета Европе која се односи на заштиту културних добара од нелегалне трговине из 1985. године
24. Конвенција о трансферу осуђених лица од 21. марта 1983. са додатним протоколом од 18. децембра 1997. године, *"Службени лист СРЈ"*, бр. 4/01
25. Конвенција о полицијској сарадњи у југоисточној Европи, *"Службени гласник РС - Међународни уговори"*, бр. 70/07
26. Међународна конвенције о сузбијању финансирања тероризма, *"Службени лист СРЈ - Међународни уговори"*, бр. 7/02

27. Одлуке Европског већа (ЕВ), бр. 435 и 436 од 20. маја 1999. године о садржају Шенгенског *Acquisa* (ОЈ Л 102 од 9. јуна 1999. године);
28. Одлуке Европског парламента и Европског савета (ЕП и ЕС) бр. 895/2006 од 14. јуна 2006. године, са допунама, о поједностављеном режиму контроле на спољним границама ЕУ (ОЈ Л 167 од 20. јуна 2006. године, ОЈ Л 161 од 20. јуна 2006. године и ОЈ Л 162 од 21. јуна 2008. године)
29. Препоруке за успостављање и провођење прекограничне полицијске сарадње, Радна група Женевског центра за демократску контролу оружаних снага (DCAF) за руковођење, управљање и унутрашњу организацију у граничној безбедности, Тирана, 2010. године
30. Протокол о изменама и допунама Јединствене конвенције о опојним дрогама из 1961. године, *"Службени лист СФРЈ - додатак"*, бр. 3/78
31. Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом, који представља допуну Конвенције УН против транснационалног организованог криминала, *"Службени лист СРЈ-Међународни уговори"*, бр. 6. од 27. јуна 2001.
32. Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом који представља допуну Конвенције УН против транснационалног организованог криминала, *"Службени лист СРЈ-Међународни уговори"*, бр. 6. од 27.06.2001. године
33. Протокол против незаконите производње и трговине ватреним оружјем, њиховим деловима, компонентама и муницијом, који је усвојен уз Конвенцију УН против транснационалног организованог криминала, *"Службени лист СРЈ-Међународни уговори"*, бр. 6. од 27.06.2001. године
34. Уредбом (ЕЗ) бр. 810/2009 Европског већа и парламента од 13. маја 2009. године о доношењу Кодекса о визама (ОЈ Л 243 од 15. септембра 2009. године)
35. Уредба Европског савета (ЕС) бр. 539/2001 од 28. јуна 2001. године, са допунама, којом су наведене треће земље чији држављани морају поседовати визе приликом преласка спољних граница (ОЈ Л 81 од 21. јула 2001. године и ОЈ Л 29 од 21. децембра 2006. године)
36. Уредба Европског парламента и Европског савета (ЕП и ЕС) бр. 562/2006 од 15. марта 2006. године, са допуном, о Кодексу о границама Шенгена (ОЈ Л 105 од 13. априла 2006. године и ОЈ Л 97 од 9. априла 2008. године)

37. Уредба Европске комисије (ЕК), тзв. Даблинска уредба, бр. 343 од 18. фебруара 2003. године којом се регулише област азила у земљама чланицама ЕУ (ОЈ Л 50 од 25. фебруара 2003. године)

38. Факултативни протокол о сексуалној експлоатацији, порнографији, проституцији и трговини децом, уз Конвенцију о правима детета, “Службени лист СРЈ-Међународни уговори”, бр. 7. од 03.07.2002.

39. Факултативни протокол о учешћу деце у оружаним сукобима, уз Конвенцију о правима детета, “Службени лист СРЈ-Међународни уговори”, бр. 7. од 03.07.2002.

ИЗВЕШТАЈИ

1. *Annual report 2004*, IAEA, Vienna, 2005.

2. *International Crime Statistics* (Europol),

3. *International Criminal police Review* (Interpol),

4. Interpol (2006.), *Global situation of criminal organizations and illicit drug trafficking 2005*, International Criminal Police Organisation, Lyons, 2006.

5. Канцеларија УН за борбу против организованог криминала и наркотике (UNODC): *Извештај о раду за 2007. годину*, New York, 2008.

6. Limanowska, B.: *Trafficking in Human Beings in Southeasten Europe, Focus on prevention in: Albania, Bosnia and Hercegovina, Bulgaria, Croatia, Macedonia, Serbia and Montenegro, and the Administred Provice of Kosovo*, Belgrade, UNICEF, UNOHCHR, OSCE-ODIHR, 2006.

7. Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Управе граничне полиције: *Извештаји о раду за 2005., 2006., 2007., 2008. и 2009. годину*, Београд, 2010. године

8. Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Управа за борбу против организованог криминала: *Извештај о организацији борбе против организованог криминала у Републици Србији - полицијски аспекти*, Београд, 2006. године

9. Министарство унутрашњих послова Републике Србије: *Статистички преглед стања у области јавне безбедности за 2006. годину*, Београд, 2007.

10. Министарство финансија, Управа царина: *Извештаји о раду за 2005., 2006., 2007., 2008. и 2009. годину*, Београд, 2010.
11. *National Criminal Intelligence service*, NSCIS, UK threat assessment-The threat from serious and organised crime, London, 2006.
12. Национални координатор за борбу против трговине људима: *Извештај о раду Републичког тима за борбу против трговине људима за 2005., 2006., 2007., 2008. и 2009. годину*, Београд, 2010.
13. Републички завод за статистику: *Статистички годишњак Републике Србије*, Београд, 2006.
14. Савет Европе: CARPO - извештај о стању у области организованог и привредног криминала у Југоисточној Европи, Стразбур, септембар 2006.

ИНТЕРНЕТ АДРЕСЕ

1. www.astra.org.yu
2. www.antitrafficking.org/legislation.htm.
3. www.balkansecurity.com/news
4. www.bbc.co.uk/serbian/migration.
5. www.bgcentar.co.yu
6. www.beosupport.co.yu.
7. www.belgrade.usembasy.gov/other
8. www.bezbednostmladih.org//falsifikovanje.php
9. www.bhdani.com/arhiva
10. www.brookings.edu/es
11. www.vds.org.yu/okruglisto.htm
12. www.victimsa.org/conference
13. www.vreme.com/cms/view
14. www.voanews.com/serbian
15. www.granpol.gov.ba/ organizacija i upravljanje
16. www.danas.rs/vesti/hronika
17. www.digitalopportunity.or/article/view
18. www.dragas.biz/content/view

19. www.ekoligija.net/rayno/trgovina_ljudi.htm
20. www.europol.eu.int
21. www.interpol.int/public
22. www.legislationline.org
23. www.minrzs.sr.gov.yu
24. www.mup.hr/statistika/2009/kaznena_djela_10.pdf
25. www.mup.gov.rs
26. www.nap.edu
27. www.nacional.hr
28. www.novosti.rs/code/hronika
29. www.okruznisudbg.org.yu/cyber_crime_department_about
30. www.orgkriminal.org/link
31. www.osce.org/odihr
32. www.police.govt.nz/events
33. www.policestudies.eku.edu
34. www.revija92.rs/code/navigate
35. www.rcmp.ca/enviro/scan
36. www.referats.corbina.ru
37. www.srbija.sr.gov.yu/vesti
38. www.state.gov/g/tip/rls/tiprt
39. www.ssla.onerwold.net/article
40. www.transcrime.unitn.it
41. www.transparentnost.org.yu/ts_mediji/stampa
42. www.tuzilastvobih.gov.ba
43. www.unece.org
44. www.unicas.it/home_sezione/internaz
45. www.usofficepristina.rpo.at/serbs/sdoc.htm
46. www.fsa.ulaval.ca/personnel/trafficking_europe.htm
47. www.fcs.yu/srpski/istorija.htm
48. www.criminology.fsu.edu/dwc/newsletter

ПРИЛОЗИ

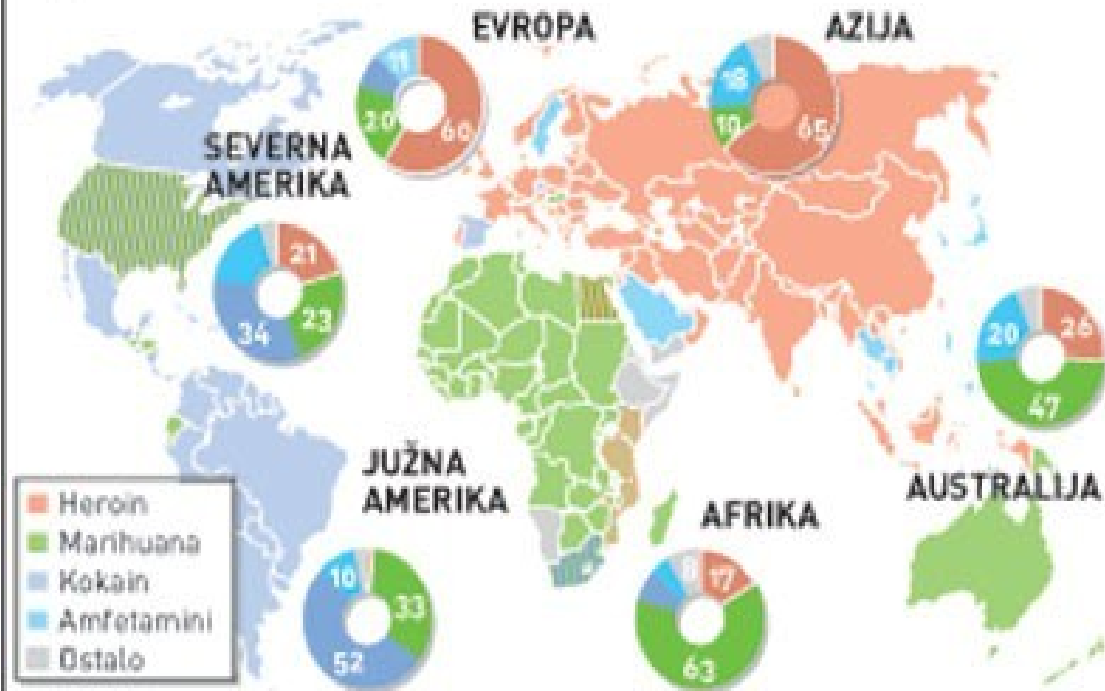

Прилог 1: Руте илегалних миграција у региону западног Балкана (Извор:Извештај о постигнутим резултатима на сузбијању прекорграничног криминала за 2009. годину, МУП Републике Србије, Управа граничне полиције, Београд, јануар 2010. године)

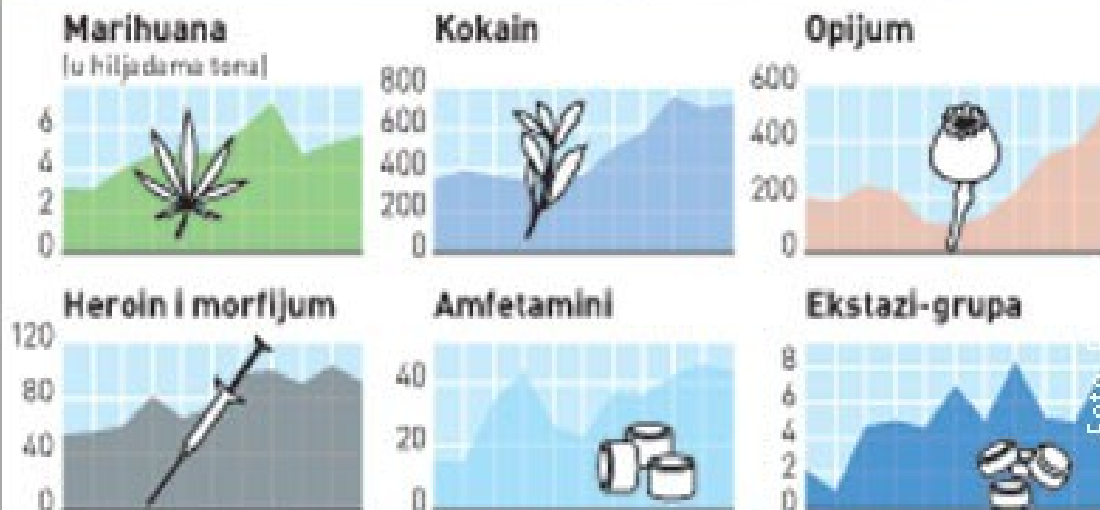
IZVEŠTAJ O DROGAMA ZA 2009.

VRSTE DROGA KOJE SE KORISTE U SVETU

u procentima

ZAPLENE U SVETU od 1997. do 2007, u tonama

Isotype.com REUTERS

Прилог 2: Vrste droga koje se koriste u svetu i najveći zaplene, u periodu od 1997. do 2007. godine (Извор: “На дрогама 200 милиона људи у свету”, <http://www.pressonline.rs/page/stories/sr.html?view=story&id=70366§ionId=40>)

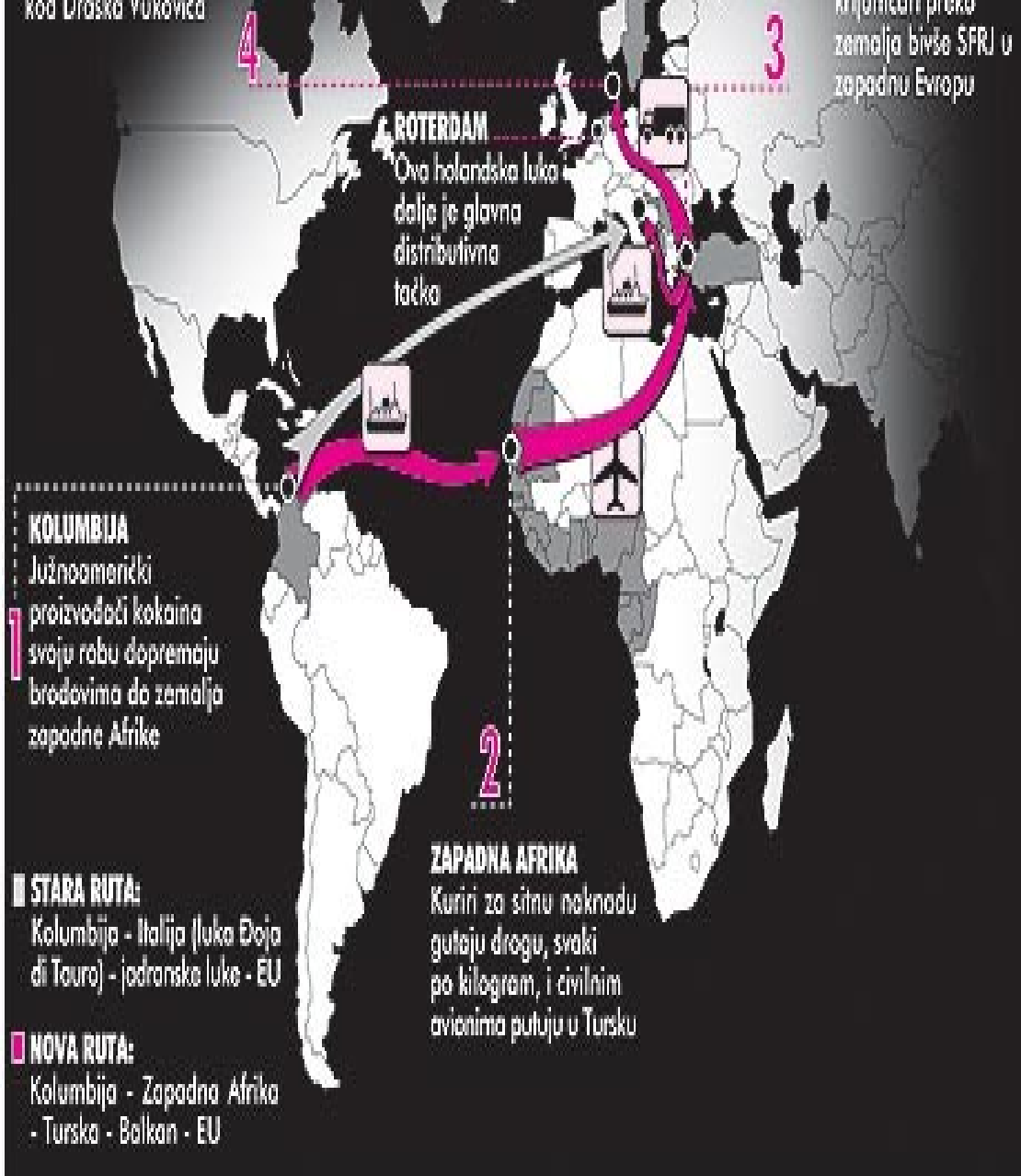
NAJVAŽNIJI PRAVCI ŠVERCA DROGE IZ JUŽNE AMERIKE U EVROPU

ZAPADNA EVROPA

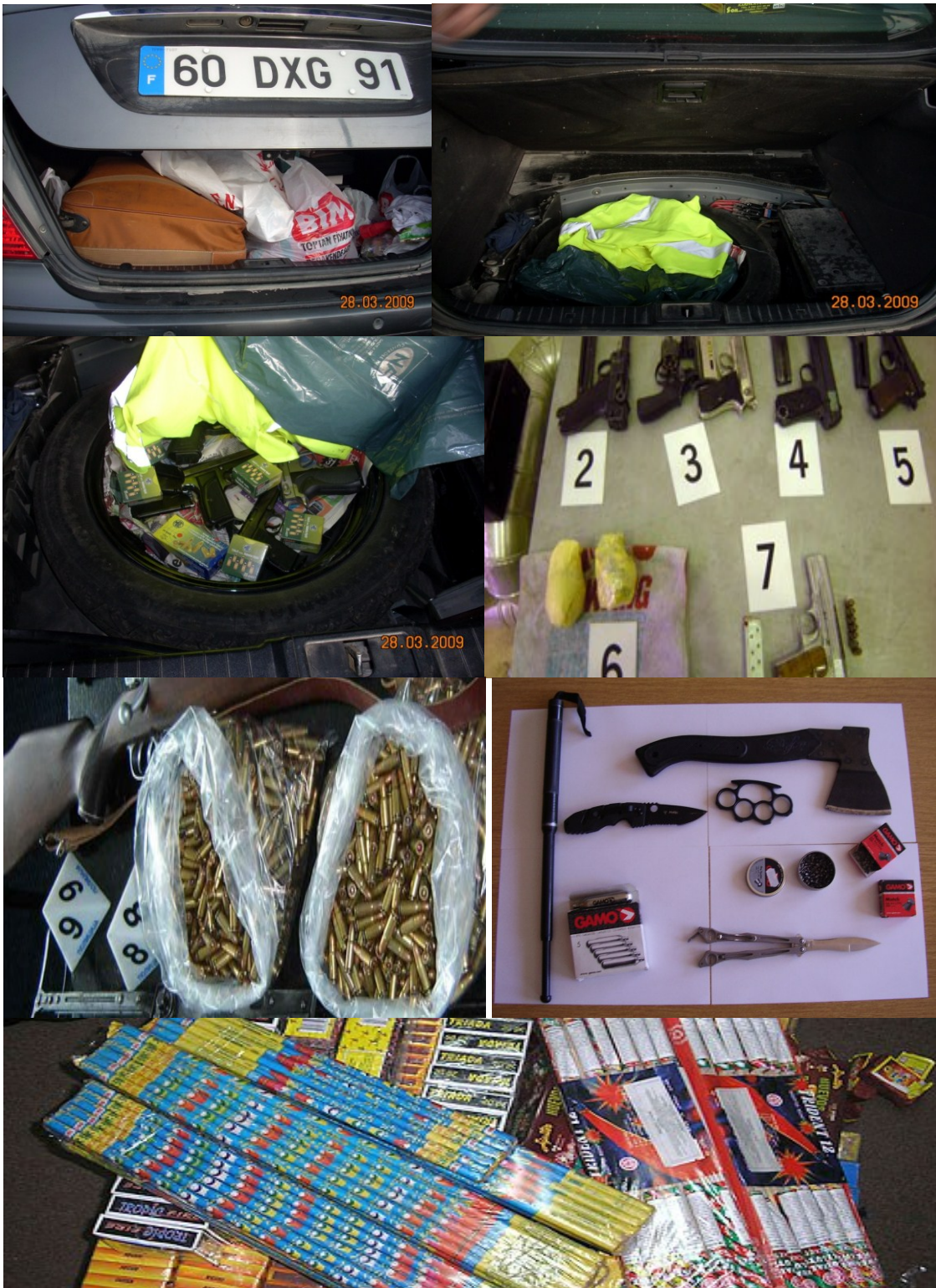
Danska je najbrže rastuće tržište kokaina u zapadnoj Evropi. Najveća zaplana kokaina, 38 kilograma, bila je prošle godine, a droga je nađena kod Draška Yukovića

ISTANBUL (TURSKA)

Deo kokaina brodovima se prevozi do luka na Jadranu, a deo se krijumčari preko zemalja bivše SFRJ u zapadnu Evropu

Прилог 3: Најважније руте кријумчарења дроге из Јужне Америке у Европу (Извор: “Заплењено пола тоне дроге”, <http://www.blic.co.yu/hronika.php?id=46057>)

Прилог 4: Примери откривеног оружја, муниције и пиротехничких средстава на граничним прелазима у нашој земљи (Извор: Извештај о постигнутим резултатима на сузбијању прекорганичног криминала за 2009. годину, МУП Републике Србије, Управа граничне полиције, Београд, јануар 2010. године)

Прилог 5: Стационарни и мобилни детектори за откривање радиоактивног материјала на граничним прелазима (Извор: IAEA: Introduction to Instruments Designed to Monitor, Detect and Identify Nuclear and Radioactive Materials at Borders, October 2008.)

Прилог 7: Откривени примерци кријумчарених ретких животињских врста (препелице) на граничном прелазу према Хрватској (Извор:“Италијан шверцовао препелице”, <http://www.pressonline.rs/hronika> од 05.09.2008. године)

Прилог 8: Откривени примерци фалсификованих путних исправа на граничном прелазу према Хрватској (Извор: Извештај о постигнутим резултатима на сузбијању прекорорганичног криминала за 2009. годину, МУП Републике Србије, Управа граничне полиције, Београд, јануар 2010. године)

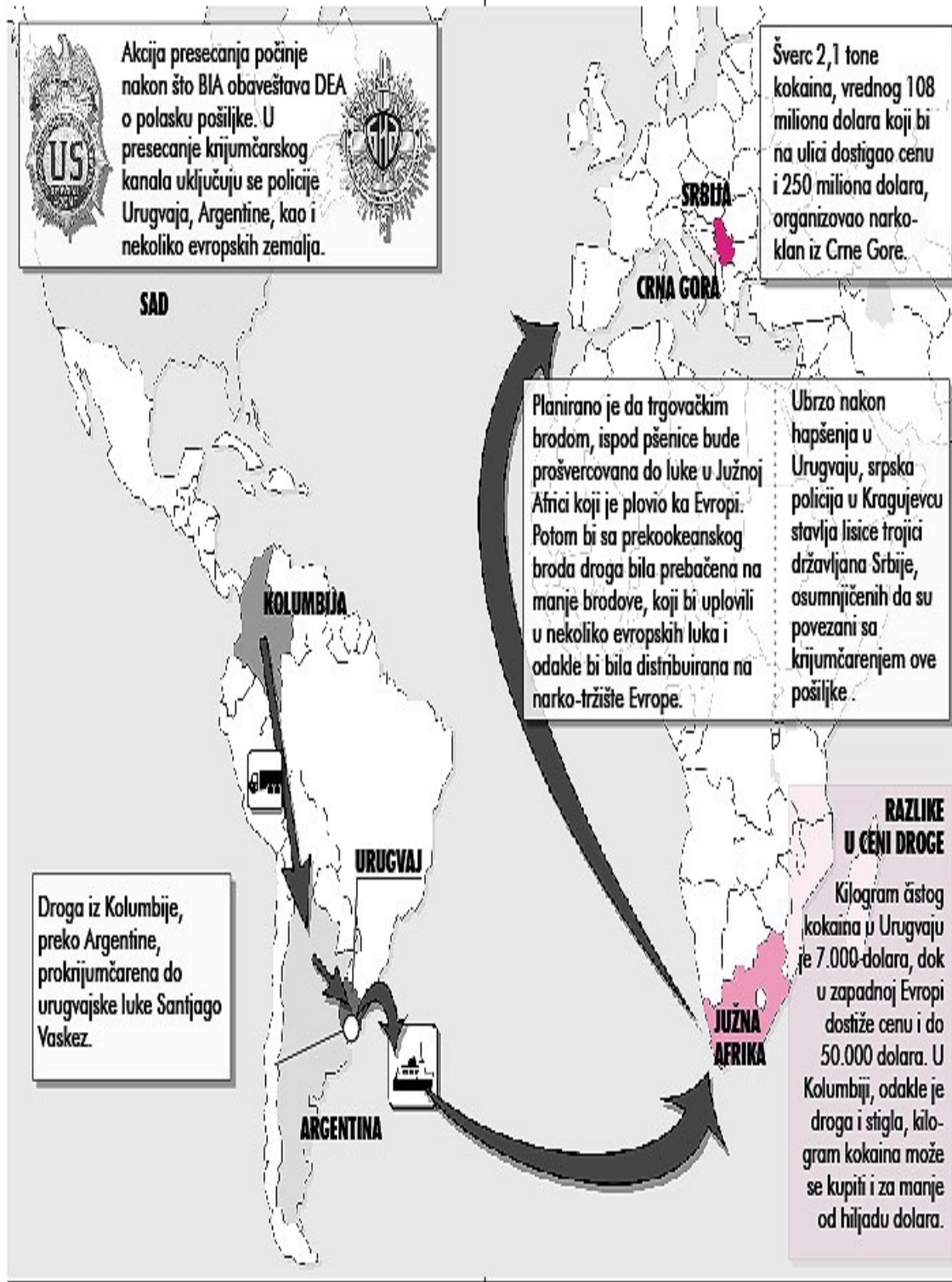

СГП ДИМИТРОВГРАД

Прилог 9: Откривени примерци фалсификованог новца и платних картица на граничном прелазу према Бугарској (Извор: Извештај о постигнутим резултатима на сузбијању прекорганичног криминала за 2009. годину, МУП Републике Србије, Управа граничне полиције, Београд, јануар 2010. године)

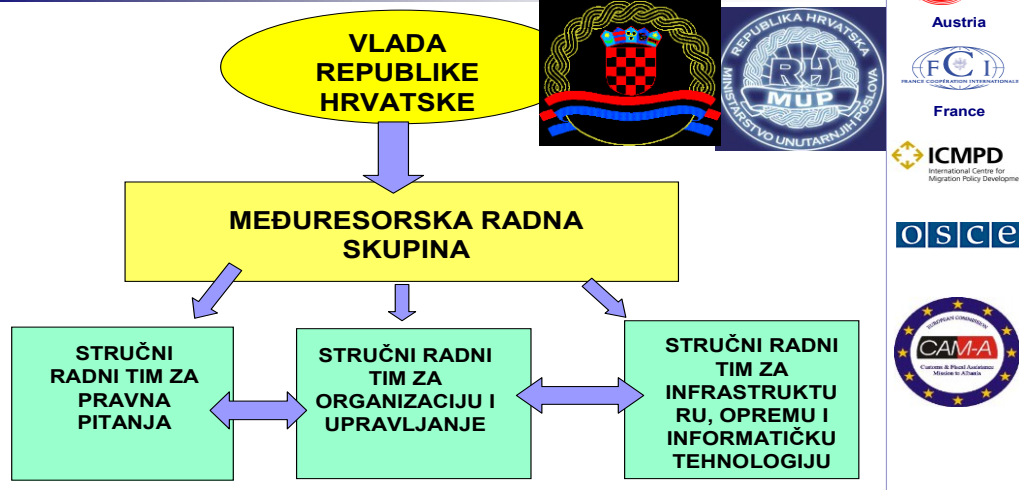
PLAN KRIJUMČARENJA KOKAINA

IZ KOLUMBIJE DO EVROPE

Прилог 10: Пример успешног спровођења међународне сарадње између БИА и ДЕА на пресецању канала кријумчарење дроге из Јужне Америке (Извор: http://www.blic.rs/_customfiles/Image/slike/2009/10_oktobar/17/tema/koka-lv.jpg)

INTEGRIRANO UPRAVLJANJE GRANICOM

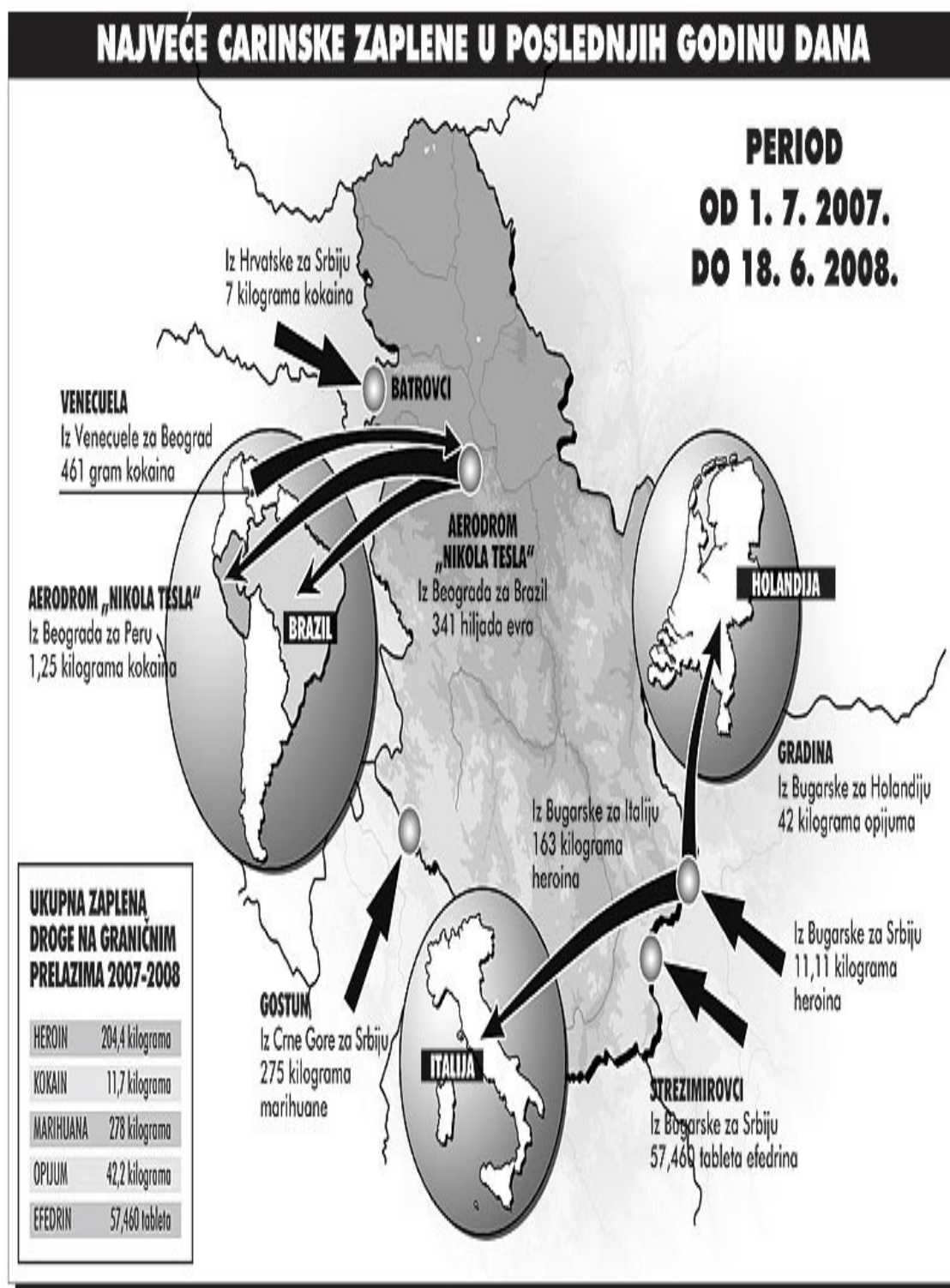
Support to and Coordination of IBM Strategies, 16 June 2005

18

Прилог 11: Упоредни приказ интерагенцијеске сарадње субјеката интегрисаног управљања границом у Републици Хрватској и Босни и Херцеговини (Извор: Support to and Coordination of IBM Strategies, 16 June 2008., Zagreb, Croatia)

ГРАНИЦА	ГОДИНА	ПРОМЕТ ПУТНИКА			ПРОМЕТ ПРЕВОЗНИХ СРЕДСТАВА										ФАЛСИФИКАТИ		ФАЛСИФИКОВАНИ НОВАЦИ		ПОТРАЖНА ДЕЛАТНОСТ				РЕЗ ПРЕГЛЕДА И ПРЕТРЕСА				ОСТАЛО										
		НЕУНАРОДНИ	УКУПНО	УКУПНО	ЛИОНИ	БРОДОВИ - ПУТНИЦИ	БРОДОВИ - ТЕРЕТНИ	ЈАКТЕ, ЧАМЦИ	ВОЗОВИ - ПУТНИЦИ	ВОЗОВИ - ТЕРЕТНИ	ТЕРЕТНА ВОЗИЛА	АУТОБУСИ	ПУТНИКА ВОЗИЛА	СТАНЕ П. И. И. ВИЗЕ	ЛОКАЛ. П. И. ВИЗЕ	ДРУГЕ ИСПРАВЕ	АМЕРИКИ ДОЛАРИ	ЕВРО	РОЈД	РОС	ИПО	ЛОКАЛНЕ ПОТРАЖЕ	УКУПНО	ОРУЖЈЕ	МУНИЦИПАЛ. КОВАРА	ИЛЕ. ПАЗИ	АРОГА (ОП)	МАРГАНАР. АМБРО	ПРЕД. ПОТРОШ. ПУТНИЦИ	ОСТАЛИ П. А.	ПРОТРЕСАНИ						
																																УКУПНО	УКУПНО	УКУПНО	УКУПНО	УКУПНО	УКУПНО
МАЂАРСКА	2005	7807911	38047	7845958	477	1938	136	3816	6557	366801	65487	2002009	190	186	263		200	2	7	207	10	228	2	95	1	1123	24	126	651	3150							
	2006	7464450	34317	7498767	347	1876	128	6534	6530	433084	63678	1870898	161	118	213		100	4	27	144	12	187	1	2999	7880.8		46	762	2178								
	2007	7920737	26587	7947324	69	2524	169	6348	6962	368425	62448	1958330	200	106	503		140250	10	32	98	11	151	2	5		10	129	1202	2993								
	2008	14372245	172241	14544486	72	3001	200	2630	9332	376882	62072	2269585	119	54	366		4	44	154	26	228	2	308		38014		149	2086	3676								
2009	13034139	138202	13173341	37	2616	234	3983	7071	334307	57679	2111280	109	39	280		100	17	104	281	20	422	11	386	2	9320	1	149	2447	5543								
РУМУНИЈА	2005	756659	65961	822620	900	13461	224	1975	1452	113085	3339	224118	8	15	6	100																					
	2006	787296	68678	855974	625	14182	131	2046	1414	148028	3268	203954	4	4																							
	2007	1184980	61564	1246544	176	15482	165	2160	1243	101225	3043	403803	4	2	12																						
	2008	1818740	56598	1875338	172	16699	203	2179	1301	116926	4411	493753	2	2	73																						
	2009	1750418	48882	1799300	258	15238	184	2151	1182	92110	4171	541278	1	1	14																						
БУГАЈСКИ	2005	3890567	37822	3928389				1755	3729	392704	34745	557250	30	5	22	100	13120	516	19	42	22	599	23	644	71267	13	284	1179	2323								
	2006	3834822	41764	3876586				1921	4947	482209	29433	505841	19	2	23	100	8020	25	6	30	17	78	53	677	52894		319	1087	3011								
	2007	3623624	63587	3689111				2675	5807	343206	23653	650211	18	3	22	400	24470	18	3	45	2	68	123	375	71457		223	1573	2894								
	2008	4164804	57378	4222183				1820	5405	389458	25105	788398	27	2	52		5250	39	25	33	1	98	278	29717	4713	5	277	2012	2920								
	2009	3815731	58930	3874661				2314	4120	283310	21058	716326	10	3	90		2550	54	22	2	78	95	6170	43857		214	2080	3602									
МАКЕДОНИЈА	2005	2594974	10161	2605135				3242	6216	151890	30671	417514	109	20	181		300	161	11	29	59	260	19	1126	474	6	168	1573	1321								
	2006	3180089	12442	3202531				3303	6178	183184	35128	503487	229	28	155		600	112	2	28	38	178	13	558	16398		123	1548	1218								
	2007	3545387	14489	3559876				2911	6524	188815	38513	561846	204	34	104		2170	68	103	34	33	238	19	341	5837		163	1000	1187								
	2008	3919255	16732	3935987				2247	7261	163384	40745	646189	289	33	80																						
	2009	4257455	9871	4267326				2793	5061	163902	30191	888330	192	9	57		1230	2	12	65	17	97	21	829	3543		230	286	1692								
БЈИ	2005	956464	9452021	10408485		80	8	539	1422	190144	109578	2688110	3	15	20		155	15	119	186	90	410	15	855	1	40.08	5	123	84	8472							
	2006	959524	8961381	9920905		83	6	1558	175145	98867	2521960	1	13	56		3050	38	91	148	64	341	8	86		98.92		48	78	7843								
	2007	1187310	9183890	10371000		56	6	1893	194119	98916	2720453	1	54			100	40	165	143	65	413	9	152		84.47	1	50	137	8499								
	2008	1248688	9595953	10845851		67	12	1556	206505	98073	2815854	3	6	63		1200	11	225	163	80	480	21	310	4	13231	137	51	172	5220								
	2009	1405708	9479872	10885581		2	50	8	1455	192953	93371	2853174	2	1	57		20	24	295	185	37	521	10	453		357	9	47	169	5440							
ХРВАТСКА	2005	7905504	1940709	9847213				723	6328	4278	482951	64690	2729723	189	126	148		130255	7	214	127	36	384	14	1154	50	94164	5	81	457	7452						
	2006	8397755	1989674	10387429				705	6321	4781	534881	66970	2689587	128	106	92	8700		13	80	98	20	211	6	129	89290	6	75	445	6620							
	2007	9558908	2151267	11710175				4127	6231	5415	554778	70438	3289626	198	93	72	1300	100	29	133	108	23	293	13	625	45712	14	57	457	5989							
	2008	9531308	1979061	11510370		549	8748	7234	6083	5084	617270	65374	3116738	130	90	55	40000	15300	19	166	129	27	341	10	355	37409	20	102	334	5536							
	2009	9882468	1823477	11716945		541	7834	5904	6046	4236	492542	64187	3319305	59	51	34		140	20	174	187	24	405	27	1476	44900	1	95	258	7199							
ЦРНА ГОРА	2007	170403	1588131	1738534				846	157	75689	19130	353305								4	12	46	8	70	13	1252	6250	1	96	6	544						
	2008	749845	4577225	5326070				4500	1330	188203	49747	971286	7	6	9					9	20	108	25	162	10	615	28529	166	44	1692							
	2009	582591	3805432	4388123				2790	2785	136078	38055	953323	1	1	8					100	2	7	111	14	134	12	332	10573	1	270	76	1528					
АЕРОДРОМИ (Београд и Ниш)	2005	1784053		1784053	28681	1427	12998	282												5	6	292	23	326		7	4181.8	26	162		832						
	2006	2178050		2178050	37762	1283	11015	117												2	8	230	17	257	3	37	987.03	11	75	2	989						
	2007	2660807		2660807	44251	1349	11851	178													10	220	37	267	1	27	26.75	19	90		885						
	2008	2615372		2615372	46164																34	23	112	100			5	23	234	18	280	6	46	1095	9	35	748
	2009	2338709		2338709	42551																2	41	306	26	375	18	212	4	3	253		1249					
УКУПНО	2005	25997132	11544521	37241653	28811	2804	28457	1373	17655	23654	1887575	308510	8618724	555	394	778	200	144030	706	378	889	428	2401	74	3956	52	107113	112	1049	4688	24536						
	2006	26787986	11118256	37906242	37762	2255	27166	1087	20125	27408	1918491	297342	8485237	584	285	637	8800	11770	194	217	685	311	1408	84	4551	167318	20	753	4481	22833							
	2007	29857856	13071315	42929171	44251	1594	25713	4645	21171	30071	1808037	314441	9923074	654	258	864	1700	167090	169	466	705	167	1527	180	3152	123353	52	914	5020	22056							
	2008	32218555	16456294	48674849	46164	1594	28919	7570	20555	30959	2040559	343528	11082437	581	214																						

Прилог 13: Највеће царинске заплене дроге на граничним прелазима у нашој земљи у периоду 01.07.2007. – 18.06.2008. године (Извор:“Дроге као плеве”, <http://www.novosti.rs/code/navigate.php?Id=9&status=jedna&vest=123117&datum=2008-06-18>)

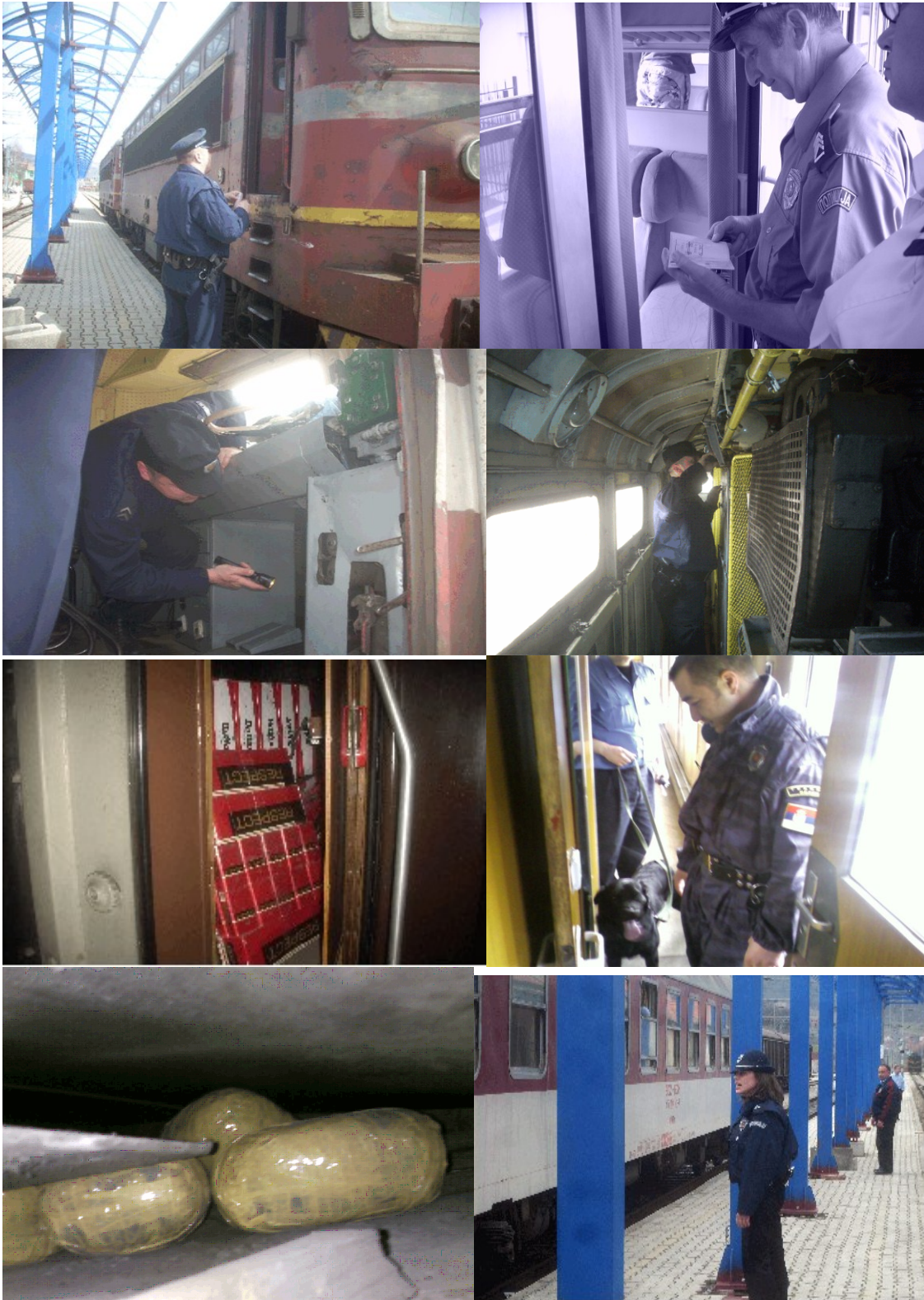
Прилог 14: Процедуре које спроводи гранична полиција на међународним граничним прелазима за друмски саобраћај (Извор: Извештај о постигнутим резултатима на сузбијању прекорганичног криминала за 2007. годину, МУП Републике Србије, Управа граничне полиције, Београд, јануар 2008. године)

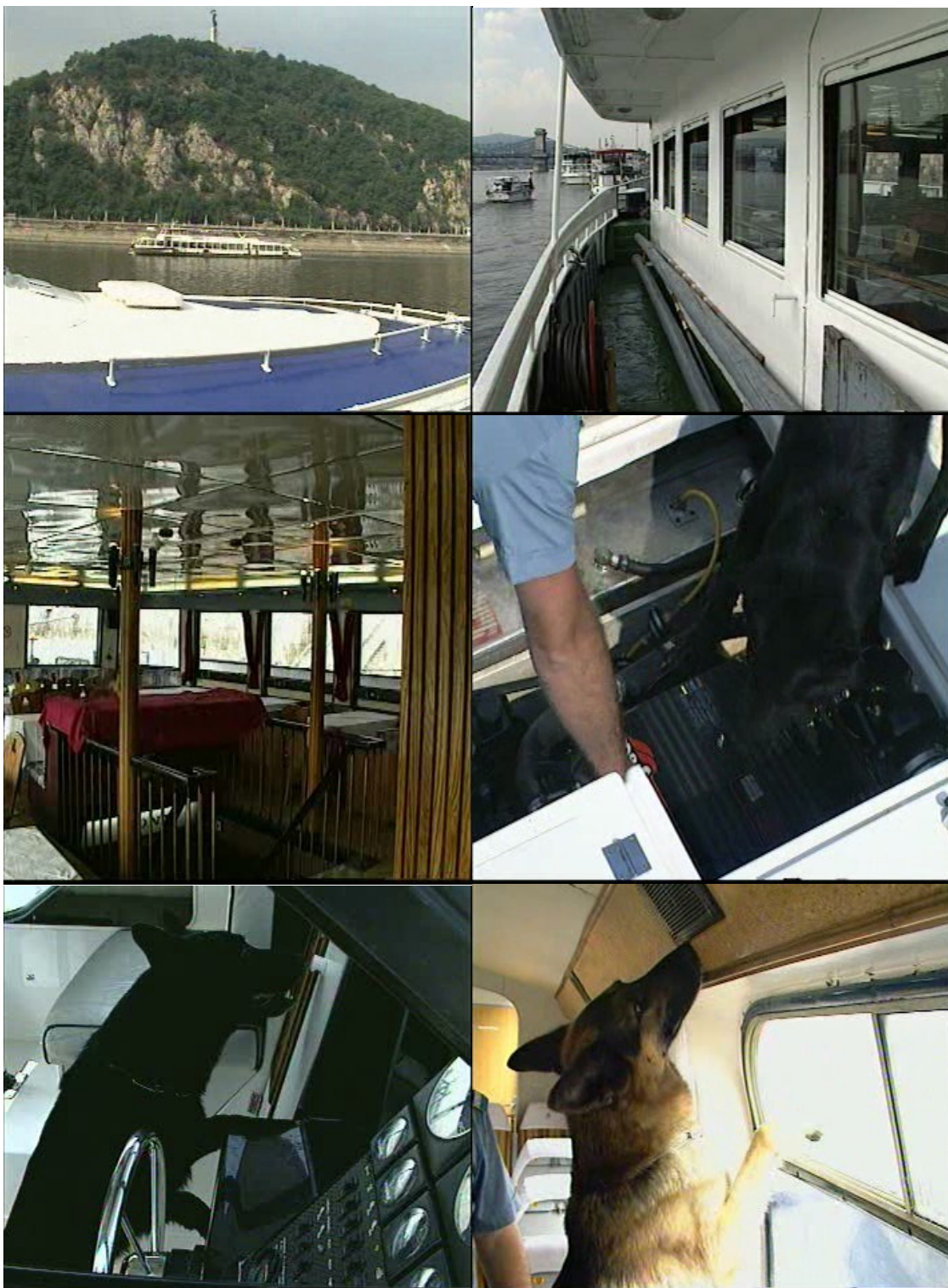
Прилог 15: Откривени покушаји кријумчарења дроге и акцизне робе на подручју граничног прелаза према Мађарској (Извор: Извештај о постигнутим резултатима на сузбијању прекорганичног криминала за 2007. годину, МУП Републике Србије, Управа граничне полиције, Београд, јануар 2008. године)

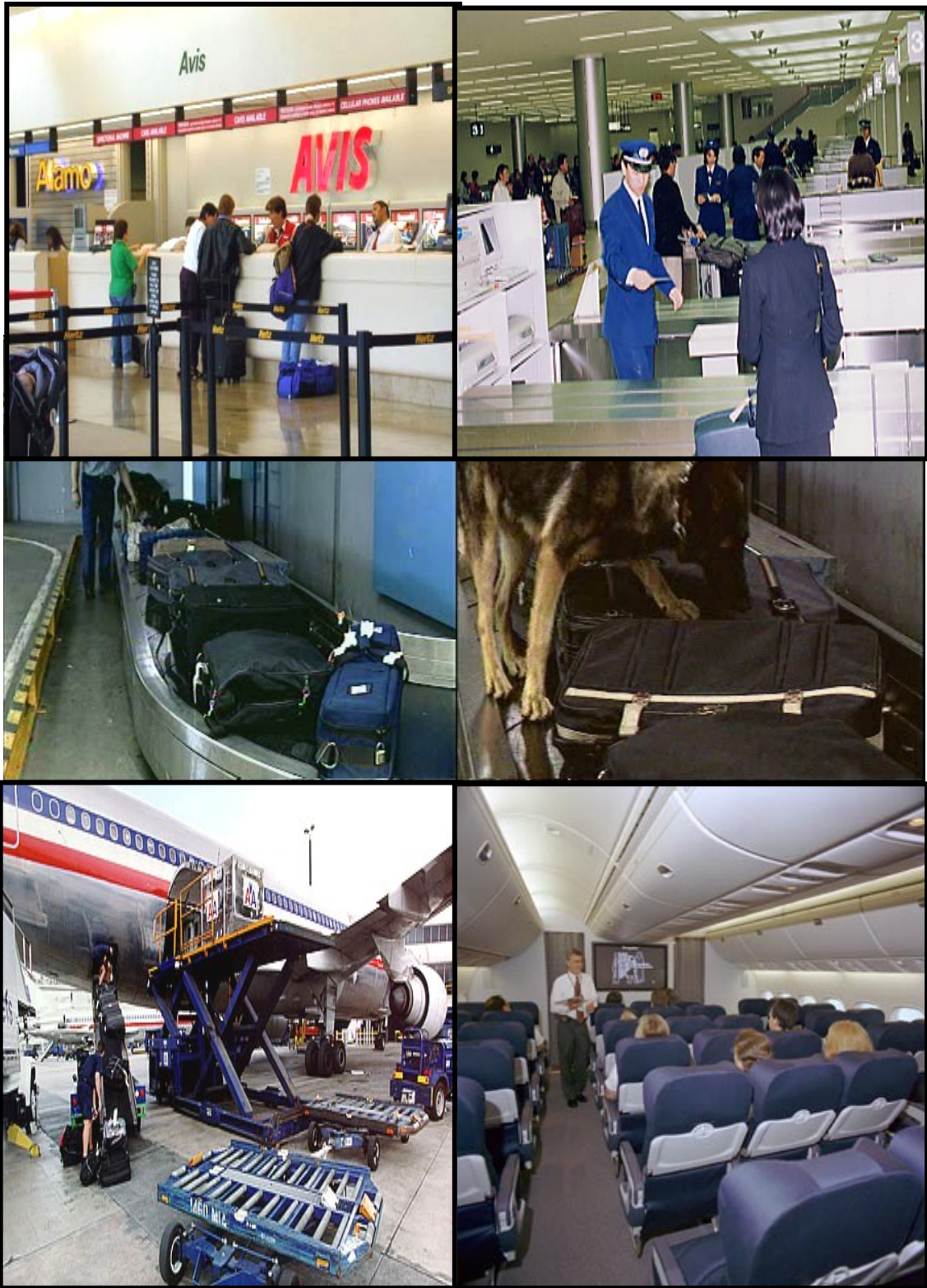
Прилог 16: Откривени покушаји илегалних прелазака државне границе на подручју граничног прелаза према Бугарској (Извор: Извештај о постигнутим резултатима на сузбијању прекорганичног криминала за 2008. годину, МУП Републике Србије, Управа граничне полиције, Београд, јануар 2009. године)

Прилог 17: Процедуре које спроводи гранична полиција на међународним граничним прелазима за железнички саобраћај (Извор: Процедуре на међународним граничним прелазима за железнички саобраћај, МУП Републике Србије, Управа граничне полиције, Београд, август 2009. године)

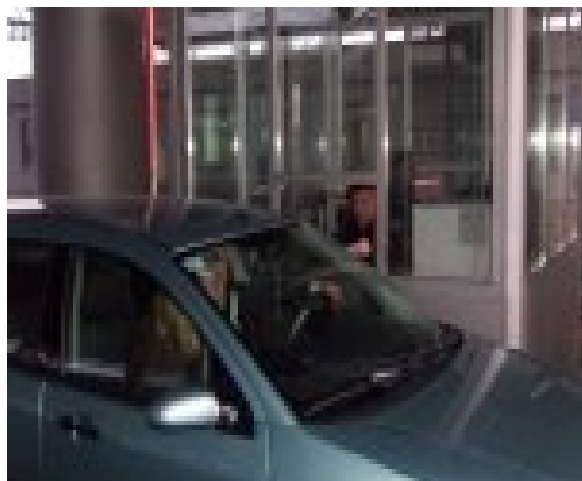
Прилог 18: Процедуре које спроводи гранична полиција, уз помоћ службеног пса, на међународним граничним прелазима за речни саобраћај (Извор: МУП Републике Србије, Управа граничне полиције, Процедуре на међународним граничним прелазима за речни саобраћај, МУП Републике Србије, Управа граничне полиције, Београд, август 2009. године)

Прилог 19: Процедуре које спроводи гранична полиција на међународним граничним прелазима за ваздушни саобраћај (Извор: Процедуре на међународним граничним прелазима за ваздушни саобраћај, МУП Републике Србије, Управа граничне полиције, Београд, август 2009. године)

Прилог 20: Пример примене покретних термовизијских камера у откривању покушаја илегалних прелазака државне границе у пограничном подручју према Мађарској (Извор: Обезбеђење државне границе у функцији сузбијања илегалних миграција, МУП Србије, Управа граничне полиције, Београд, мај 2009. године)

Прилог 21: Пример билатералне међународне сарадње, на граничној контроли, путем одржавања контаката граничних полиција Р Србије и БиХ (Извор: Опремљеност и сарадња граничне полиције БиХ, <http://www.granpol.gov.ba/fotog/kotr-prelaska> од 30. маја 2009. године)

Прилог 22: Пример билатералне међународне сарадње, у пограничном подручју, граничних полиција Р Србије и Р Мађарске (Извор: Обезбеђење државне границе у функцији сузбијања илегалних миграција, МУП Републике Србије, Управа граничне полиције, Београд, мај 2008. године)

Биографија аутора

Мр Сениша Достић је рођен 11.08.1972. године у Фочи, БиХ, где је завршио Основну и Средњу математичко-физичко-рачунарску школу. Редовне студије похађао је на Факултету одбране и заштите, Универзитета у Београду, где је и дипломирао 1997. године, на предмету криминалистика на тему “Недозвољена трговина и кријумчарење” и стекао стручно звање професора одбране и заштите. Крајем 2001. године уписао је магистарске студије на Факултету безбедности у Београду, смер безбедност. Магистарску тезу под називом “Улога граничне полиције у борби против трговине људима”, одбранио је 26.09.2006. године и стекао академско звање магистра цивилне одбране, заштите и безбедности, смер наука безбедности. Крајем новембра 2007. године одобрена му је израда докторске дисертације на Факултету безбедности под називом “Безбедност граница као део савременог система супротстављања организованом криминалу”.

Од 2001. до 2004. године био је запослен у Министарству унутрашњих послова Републике Српске. Од 2004. године до данас је запослен у седишту Министарства унутрашњих послова Републике Србије, Управи граничне полиције, где је обављао различите послове као што су контрола прелажења државне границе, обезбеђење државне границе, обука, законитост у раду, прекогранична сарадња и друге. Тренутно обавља послове инспектора, у седишту Управе граничне полиције, за послове обезбеђења државне границе и прекограничну сарадњу.

Учесник је више научних скупова, пројеката, семинара и курсева, у земљи и иностранству (Мађарска, Пољска, Немачка, Аустрија, Словеније, Хрватске и др.), из области безбедности граница и борбе против организованог криминала.

Аутор и коаутор је следећих чланака:

1. Достић, С.: Улога граничне полиције у борби против трговине људима, *Безбедност* бр. 3/07, Београд, 2007.
2. Достић, С.: Организација и надлежност граничне полиције у региону западног Балкана, *Безбедност* бр. 3/2008, Београд, 2008.

3. Милошевић, М., Достић, С.: Сарадња граничних полиција земаља Европске уније – пример СР Немачке и Пољске, *Страни правни живот* бр. 2/2009, Београд, 2009.

4. Бановић, Н., Пурић, Н., Достић, С.: Осврт на историјат, садашњост и перспективе развоја граничне полиције у Републици Србији, *Безбедност* бр. 1-2/2009, Београд, 2009.

5. Милошевић, М., Достић, С.: Модалитети сарадње граничних полиција у региону западног Балкана, *Зборник радова са Међународног научног скупа Сузбијање криминала и европске интеграције*, Тара, јун 2011. године

Изјава о ауторству

Потписани Мр Синиша Ђостић

број уписа 107

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Безбедност граници као део савременог система
супротстављања организованом криминалу

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 24.04.2012.

Синиша Ђостић

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора Mr Синиша Ђоетић

Број уписа 107

Студијски програм _____

Наслов рада БЕЗБЕДНОСТ ГРАНИЦА КАО ДЕО САВРЕМЕНОГ
СИСТЕМА СПРОТСТАВЉАЊИ ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛУ

Ментор Проф. др Радомир Милашиновић

Потписани Mr Синиша Ђоетић

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 24.04.2012.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Безбедност Граница као део савременог система
супротстављања организационом криминалу

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство

2. Ауторство - некомерцијално

3. Ауторство – некомерцијално – без прераде

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима

5. Ауторство – без прераде

6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

У Београду, 24.04.2012.

Потпис докторанда

